

appeltjes van het meetjesland

Uitgegeven met de steun van
- de Vlaamse Gemeenschap
- het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen

PO0143456

Omslagtekening van Luc Verstraete

Provincie Oost-Vlaanderen
Centrale Bibliotheek

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

JAARBOEK
van het
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND
Nr. 53 - 2002

MALDEGEM
2002

Oorlogh ende beroerte in aerdenburgh

Een krijgs- en vestingbouwkundige geschiedenis van Aardenburg

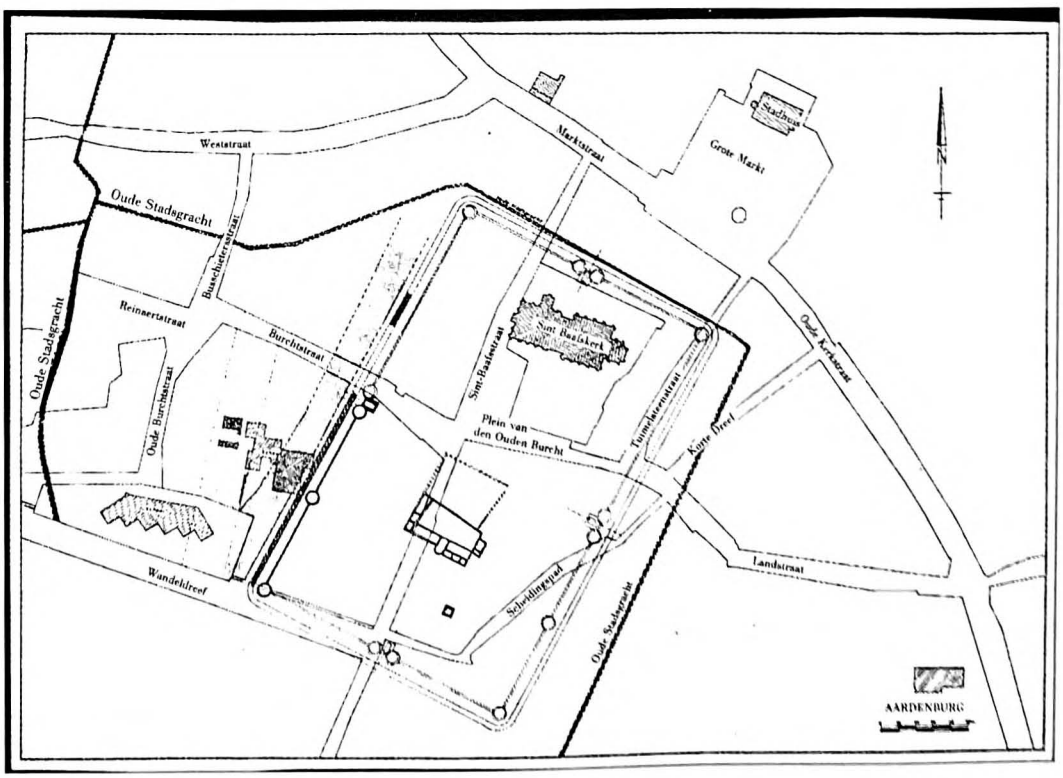
Arco WILLEBOORDSE

"*War is all hell*", zei de Amerikaanse generaal William Tecumseh Sherman in 1864. En hij, verwoester van het zuiden van de Verenigde Staten, kon het weten.
Als één plaats in onze omgeving deze uitspraak kan bevestigen, dan is het Aardenburg wel. Velen kennen het als een rustig en kalm stadje, gelegen in een stil en landelijk gebied en bewoond door vriendelijke mensen zonder poeha. Weinigen weten echter hoe onbarmhartig het verleden voor Aardenburg geweest is, hoeveel van zijn inwoners in de loop van de eeuwen door oorlogsgeweld om het leven zijn gekomen en hoeveel verwoestingen en plunderingen het te verduren heeft gehad.
De voorliggende bijdrage heeft deze verschrikkingen tot onderwerp. Tevens wordt beschreven op welke wijze de inwoners van Aardenburg, dat wil zeggen zijn burgers, bestuurders en militairen, zich door de aanleg van verdedigingswerken hiertegen hebben trachten te beschermen - zowel rond de stad als in de directe omgeving. De krijgs- en vestingbouwgeschiedenis wordt voorafgegaan en in een breder kader geplaatst door een algemene schets van de geschiedenis en de historische geografie. Tot slot wordt bezien welke historische vestingwerken nog bestaan en in welke staat zij zich thans bevinden.

ALGEMEEN

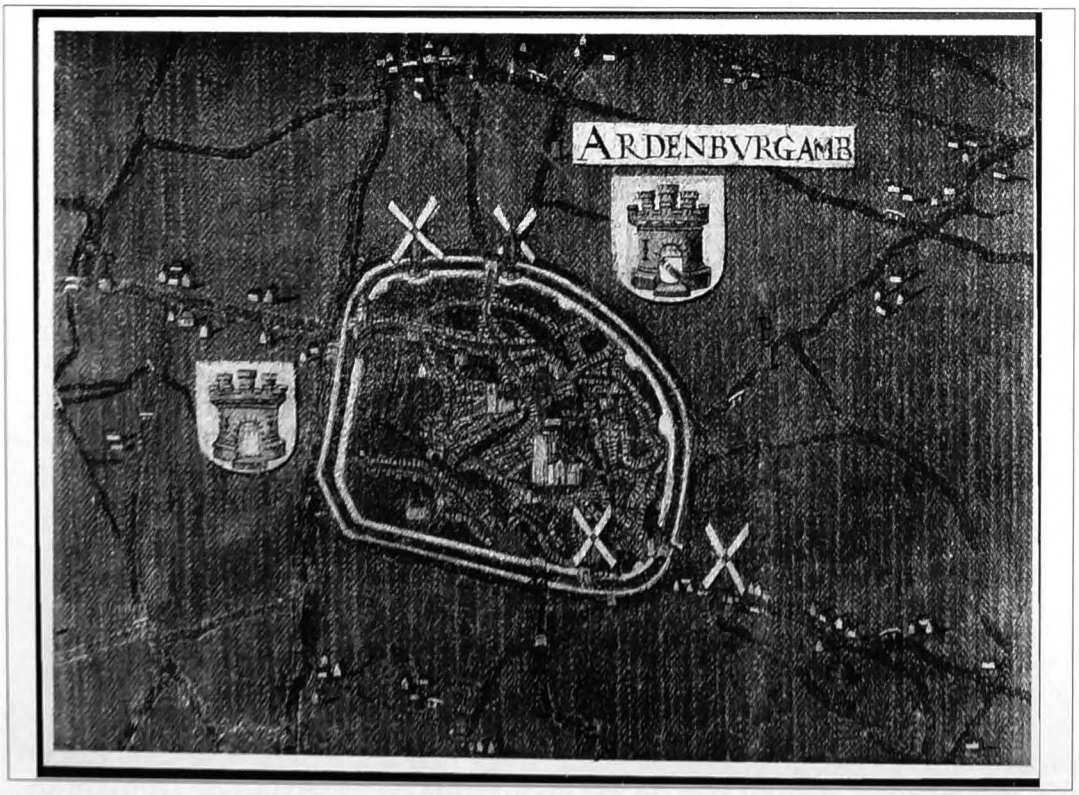
Aardenburg, gelegen op restanten van een zandheuvelrug, kan bogen op een lange bewoningsgeschiedenis die terug gaat tot de middensteentijd, ongeveer 7500 jaar geleden. Van sedentaire bewoning kan evenwel eerst gesproken worden sinds de Romeinen in de tweede helft

van de tweede eeuw op de heuvelrug een nederzetting stichtten, waarschijnlijk Rodanum genaamd. De nederzetting bestond hoofdzakelijk uit een castellum (fort) en vicus (kampdorp). Het was over land verbonden met het wegenstelsel van de provincie Gallia Belgica en over water bereikbaar via een zeearm en het riviertje de Rudanna. Rond 273 werd Rodanum vanwege militaire onveiligheid en toenemende wateroverlast verlaten.
Pas in de 8ste-9de eeuw was er weer sprake van bewoning, zij het op vooralsnog bescheiden schaal. Door een combinatie van gunstige geografische omstandigheden en een opbloeiende Vlaamse economie groeide het middeleeuwse Aardenburg, *Rodenburg* genaamd, van de teinde tot de dertiende eeuw uit van een kleine agrarische nederzetting tot een zelfstandige en betekenisvolle handels- en havenstad. De groei werd hogelijk gestimuleerd door verscheidene Vlaamse graven, waaronder Filips van den Elzas die Aardenburg even voor 1187 stadsrechten verleende[1]. De bloeiperiode van Aardenburg viel in de tweede helft van de 13de eeuw en

Hypothetische ligging van het castellum in de stadskern van Aardenburg, tweede/derde eeuw. De opgegraven gedeelten en de loop van het riviertje de Rudanna zijn donker gekleurd.
Uit : J.A. Trimpe Burger, Romeins Aardenburg. Opgravingen en vondsten, Aardenburg, 1992.

het begin van de veertiende eeuw. Twee monumentale kerken, enkele forse, openbare gebouwen, grootschalige waterstaatkundige werken, een uitgebreid verdedigingsstelsel, een aanzienlijk overheidsapparaat, economische en juridische uitstraling, intensieve contacten met andere belangrijke Vlaamse steden - alle getuigden zij van de hoge welvaart en de dynamiek die de stad in deze periode wist te bereiken. In de tweede helft van de veertiende eeuw geraakte Aardenburg echter in een snel en diep verval. De combinatie van de inzettende laatmiddeleeuwse economische depressie, sociale onrust, regionaal-politieke naijver, oorlog, verlanding van waterlopen en verschillende catastrofale stormvloeden maakten een einde aan de bloei. In de 15de en 16de eeuw was Aardenburg geen schim meer van de eens zo trotse havenstad. En waar de stad eens, rond 1300, zo'n 1200 huishoudens, dat is circa 5000 ingezetenen telde, spreekt een oorkonde uit 1496 van slechts 60 huishoudens, dat wil zeggen een paar honderd bewoners[2].

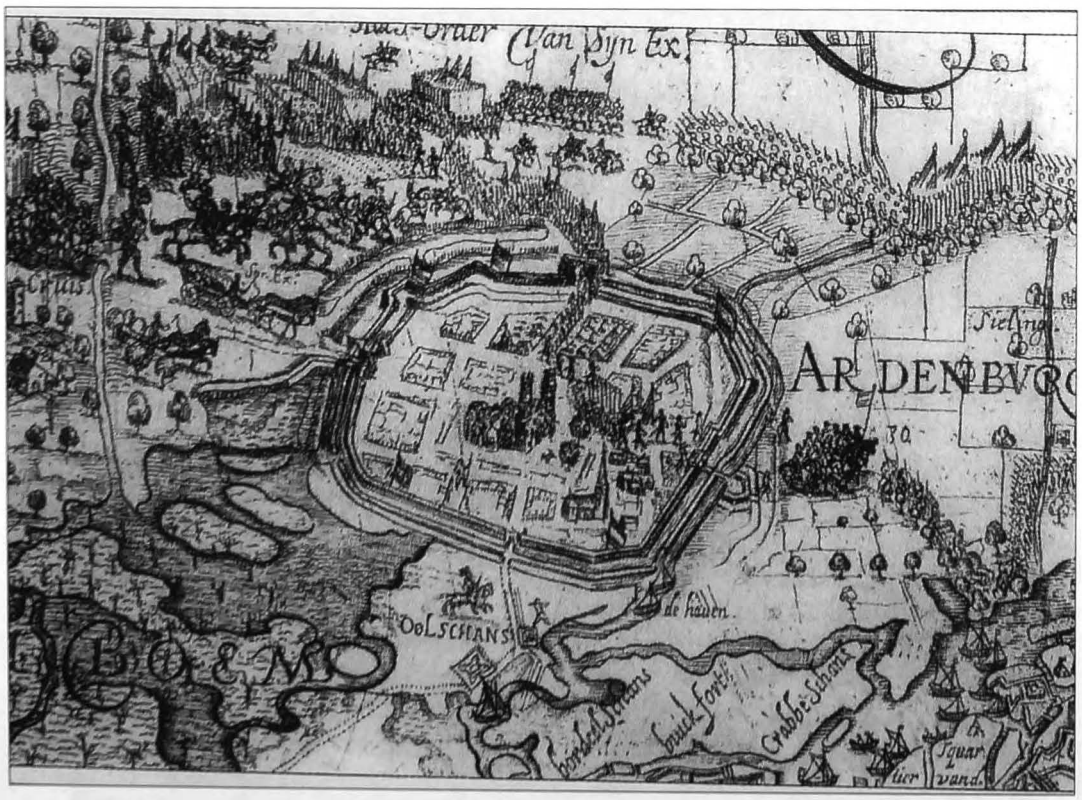
Aardenburg, 1597. Detail van Pieter Claissins de Jonge (1532-1623), Het Brugse Vrije, olieverf op doek (1597).
Brugge, stadhuis.
Uit : J. Bossu, Vlaanderen in oude kaarten. Drie eeuwen cartografie, Tielt/Bussum/Knokke, 1982

Aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog werd de nagenoeg ontvolkte stad ernstig getroffen door plunderingen en verwoestingen van de strijdende partijen. Van 1583 tot 1604 was het in handen van het Spaanse gezag. Tot welk niveau de stad op enig moment was afgezakt moge blijken uit een regest uit januari 1584 vermeldende "*datter niet een mensche meer ghebleuen en was*"[3].
Het jaar 1604 vormt een belangrijke cesuur in de Aardenburgse geschiedenis. De stad werd op 12 mei van dat jaar veroverd door Staatse troepen onder Maurits en kreeg, aangezien alle ongeveer 300 katholieke bewoners gevlucht waren, een geheel nieuwe bevolking van militairen en Vlaamse geloofsinwijkelingen, de laatsten voornamelijk gereformeerden en doopsgezinden[4]. De grens, aanvankelijk militair van aard, maar in 1648 (verdrag van Munster) en 1664 (Tractaat van Limietscheiding) omgezet in een staatkundige, sloot Aardenburg definitief af van zijn traditionele achterland. Gelegen in Staats-Vlaanderen werd het, een eenvoudig en dromerig stadje in een agrarische omgeving, rechtstreeks geregeerd vanuit Den Haag.
In 1794 werd Aardenburg veroverd door Franse troepen en evenals de rest van Staats-Vlaanderen bij het verdrag van Den Haag overgedragen aan het Franse rijk. In hetzelfde jaar werd het bestuurlijk hervormd door de oprichting van de *commune d'Ardembourg*, de gemeente Aardenburg. Op 20 juli 1814 kwam zij opnieuw aan Nederland, nu als onderdeel van de provincie Zeeland. Deze politieke situatie bleef ongewijzigd, niettegenstaande een poging van Belgische revolutionairen om in 1830 de stad te winnen voor hun nieuwe, onafhankelijke land. Ook daarna is Aardenburg het landelijke plaatsje gebleven dat zij reeds eeuwen was. In 1944 maakte Aardenburg, dat zoals hieronder nog zal worden beschreven toch al niet mocht klagen over gebrek aan oorlogservaring, kennis met de gruwelen van de moderne oorlogvoering. Dankzij *le miracle hollandais* kon de wederopbouw binnen anderhalf decennium worden voltooid en verrees een vernieuwd Aardenburg. In 1995 werd de gemeente Aardenburg opgeheven en ging de stad op in de nieuwe gemeente Sluis-Aardenburg. Sinds 2003 maakt Aardenburg deel uit van de gemeente Sluis, die geheel West-Zeeuws-Vlaanderen omvat.

HISTORISCHE GEOGRAFIE

Romeins Aardenburg ontstond op de grens van de Vlaamse zandgronden en het Zeeuwse kustgebied, op een plaats waar een in het Pleistoceen ontstane zandheuvelrug doorsneden werd door een riviertje. Dit riviertje de Rudanna mondde uit in een zeegat, een inham van de strandwallen aan de kust. In de tweede helft van de derde eeuw zette een proces van veenverdrinking in ten gevolge van afgraving, bodemdaling en een verhoogde activiteit van de zee gedurende de zogenaamde Duinkerke-II-transgressie. Rond 450 was het wallensysteem voor de kust opengebroken en ontstond een stelsel van getijdegeulen waar de zee vrij spel had. Dit maakte het gebied ongeschikt voor bewoning. Waarschijnlijk lag in deze periode alleen het hoge castellumterrein blijvend droog.

Vanaf de 7de eeuw verzandden de oude geulen en vormden zich in het getijdelandschap lage zandige inversieruggetjes die permanent droog lagen. Door opslibbing ontstonden in de omgeving en ten noorden van Rodenburg uiteindelijk schorren die ook tijdens stormvloeden niet meer overstroomd werden. Het opnieuw toegankelijke kweldergebied was bij uitstek geschikt voor grazende schapen, die zowel vlees en melk leverden als wol opbrachten, de grondstof voor een steeds geavanceerder textielindustrie[5].
Rodenburg was één der eerste plaatsen in West-Zeeuws-Vlaanderen die na de Romeinse tijd ge(her)koloniseerd werden. De eerste vermelding van werkzaamheden van bezittingen *in pago Rodaninse* dateert uit 707[6]. Door zijn Romeinse verleden bezat het een voorsprong op de andere plaatsen in de regio: een urbaan verleden, ofschoon lang onderbroken, en voldoende bouwmateriaal in de vorm van Romeinse ruïnes. Verder had het een goede infrastructuur met een steenweg naar Brugge (eveneens

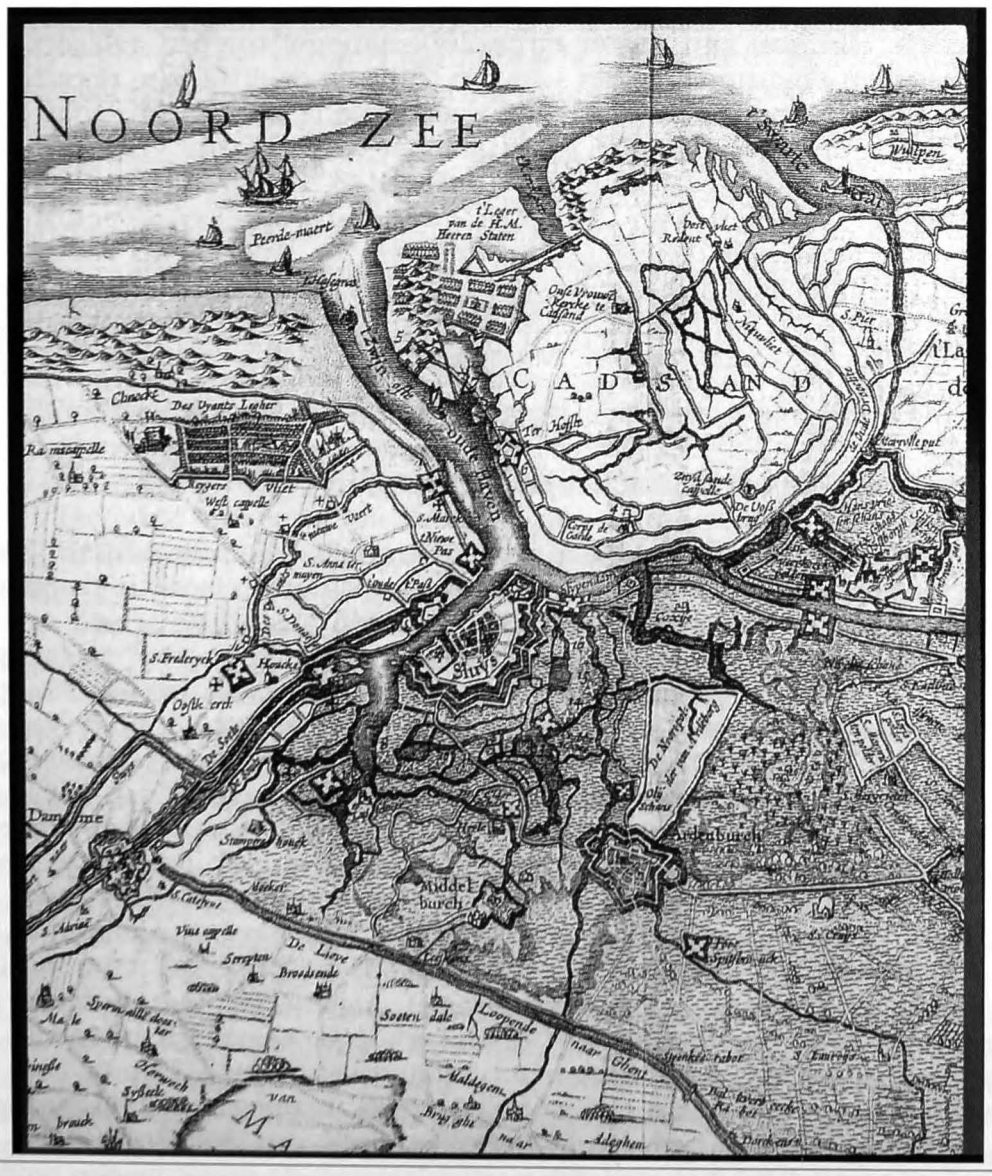
Aardenburg, 1604. Detail van een gedrukte kaart van Floris Balthasarsz, De aanval van prins Maurits op het eiland van Cadzand en Sluis, 1604.
Uit : D. de Vries, Cartografie van en in Aardenburg in vroeger eeuwen in : A.R. Bauwens, e.a. (red.), Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren. Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, Aardenburg, 1995, p. 95-112.

van Romeinse oorsprong), en twee waterwegen naar zee, de Godsvliet en Eevliet. Bovenal was Rodenburg hoog en gunstig gelegen en werd het als het ware omringd door gebieden met onderscheidene economische activiteiten. Niet ver in het noordwesten lag de zee waar visvangst werd beoefend, terwijl zich in het noorden een schorrengebied uitstrekte met schapenteelt. Ten zuiden en zuidoosten van de stad lagen moeren waar turf werd gestoken voor zout en brandstof. In het oosten waren bossen te vinden en verder naar het zuiden bevonden zich graangebieden. Vanuit dat zuiden kwamen ook de eerste bewoners naar Rodenburg, alwaar zich geleidelijk een markt vormde waar allerlei producten uit de regio konden worden afgezet: vis, vlees, melk, wol, hout, turf, zout e.d. De woeste gronden in de omgeving, bijvoorbeeld de moeren, werden door abdijen in cultuur gebracht. Zij waren de enige instanties die voor de realisatie van dergelijke projecten voor het jaar 1000 over voldoende land, kapitaal en mankracht beschikten. Hun voorbeeld werd later gevolgd door wereldlijke heren. Al deze activiteiten leidden tot de groeiende agglomeratie Rodenburg, in de 9de eeuw nog slechts een gehuchtje, maar in de 13de eeuw een zelfbewuste en bedrijvige, levendige stad. In samenhang met de economische en maatschappelijke bloei werd een hoogontwikkeld en -productief cultuurlandschap rond de stad ingericht met polders en grote waterstaatkundige werken als dijken, het kanaal de Ee en kunstmatige afwateringen via sluizen. Maar tegelijkertijd had de (veen)ontginning ook een aanzienlijke verlaging van het bodemniveau tot gevolg die, samen met een alsmaar intensiever grondgebruik, het landschap steeds kwetsbaarder maakte. Als gevolg van onvoldoende dijkverhogingen en -onderhoud in de periode 1350-1500 braken regelmatig dijken door, liepen polders nabij de stad onder en werden grote geulen uitgescheurd. Gedurende de Tachtigjarige Oorlog werd het gehele gebied rond de stad geïnundeerd en veranderd in een verzameling poelen en slikken. Dit betekende het einde van het middeleeuwse landschap rond Aardenburg[7].
Een eerste aanzet tot verbetering van de situatie vond enige jaren na de Staatse verovering plaats door de aanleg van de Sint-Pietersdijk in 1611, waarmee de ergste gevolgen van de stormvloeden enigszins werden beperkt. Ofschoon reeds in 1640 ten noorden van Aardenburg de Noordpolder werd gerealiseerd, konden pas na de vrede van 1648 initiatieven tot grootschalige herinpoldering worden genomen. Binnen een paar jaar werden verschillende polders aangelegd en ontstond een nieuw landschap. Verschillende kreken bleven bestaan; zij zijn tot op heden de rustieke overblijfselen van de desastreuze overstromingen uit de 16de en 17de eeuw. In 1813 werd na het afdammen van de Aardenburgse haven ook de Havenpolder drooggelegd, waarmee Aardenburg zijn waterweg naar zee kwijtraakte[8]. Waar voorheen het kanaal de Ee stroomde, zowel ten noorden als ten zuiden van Aardenburg, wordt nu geploegd, gezaaid en geoogst. Ruilverkaveling, een gerationaliseerde, agrarische bedrijfsvoering en een gewijzigd grondgebruik hebben toch niet kunnen verhinderen dat het polderlandschap rond Aardenburg er in wezen nog zo uitziet als vlak na zijn aanleg, drieëneenhalve eeuw geleden: uitgestrekt, laag en indrukwekkend.

KRIJGSGESCHIEDENIS

1. AARDENBURG IN DE ROMEINSE TIJD

Tussen 172 en 174 werd het Romeinse Gallia Belgica getroffen door een grootscheepse inval vanuit zee van Chaukische krijgslieden afkomstig uit Noord-Germanië. De aanval op dit rijksdeel, waar geen soldaten gelegerd waren, kon slechts met moeite afgeslagen worden "*met in*

Aardenburg en omringende schansen, 1622. Detail van Claes Jansz Visscher (1587-1652), Het Brugse Vrije, kopergravure (1622).
Uit : J. Bossu, Vlaanderen in oude kaarten. Drie eeuwen cartografie, Tielt/Bussem/Knokke, 1982.

der haast bijeengebrachte hulptroepen gerecruteerd onder burgers van de provincie"[9]. In reactie daarop werd in de jaren erna begonnen met de aanleg van een kustverdedigingssysteem. Dit bestond uit een reeks grotere en kleinere fortificaties langs de kust van Boulogne tot Katwijk ter beveiliging van het kustgebied en als flankdekking van de militaire versterkingen aan de Rijn. De oprichting van het castellum van Aardenburg en dat van het 6 km. zuidelijker gelegen Maldegem moet naar alle waarschijnlijkheid in dit kader gezien worden[10].
Een eeuw later, vooral vanaf ongeveer 240, maakte het Romeinse rijk een tijd van binnenlandse chaos door en had het talrijke aanvallen te verduren van buitenlandse vijanden. Vermoedelijk was reeds rond 225 besloten de functie van Aardenburg als militair bastion te beperken, zo niet op te heffen. Het kan zijn dat er circa 260 opnieuw troepen gelegerd zijn geweest toen Postumus, keizer van een Gallisch deelrijk, zijn noordgrenzen versterkte, maar veel meer dan speculatie is dit niet. In ieder geval werd Rodanum rond 270-275 gebrandschat. Wie hiervoor verantwoordelijk waren is onzeker. Sommigen associëren de plundering met de Frankische invallen van 275-276, anderen spreken slechts van Saksische piraten of gewoon *noorderlingen*. In ieder geval werden de muren van het castellum verwoest of neergehaald en de nederzetting verlaten[11]. Munt- en aardewerkvondsten wijzen op menselijke aanwezigheid in de daaropvolgende eeuwen. Maar deze was kleinschalig en van incidentele aard.

2. AARDENBURG IN DE MIDDELEEUWEN

De eerste daaropvolgende, met zekerheid bekende militaire activiteit dateert eerst van achteneenhalve eeuw later. Erfschout Lambert I van Aardenburg moest zich toen, verdacht van medeplichtigheid aan de moord op de Vlaamse graaf Karel de Goede op 2 maart 1127 te Brugge, in zijn woonplaats verschansen tegen zijn tegenstanders. Op 20 april 1127 kwam de Franse koning Lodewijk VI zich persoonlijk op de hoogte stellen van het beleg. De locatie en het karakter van de verschansing is niet duidelijk, maar vast staat wel dat ook Aardenburgers aan het beleg tegen hun schout deelnamen. Hoogstwaarschijnlijk poogden zij zo diens eigenmacht te breken of aanzienlijk te verminderen ten faveure van een meerhoofdig bestuur. Pas in september van hetzelfde jaar slaagden de tegenstanders van Lambert er uiteindelijk in hem gevangen te nemen[12].
In 1202 werd de stad ingenomen door een groep Rijselaars, vermoedelijk de eerste uit een lange reeks veroveringen. Algemeen wordt de modernisering van de Aardenburgse Sint-Baafskerk in de eerste decennia van de dertiende eeuw met deze inname in verband gebracht[13]. Details over de beweegredenen ervan zijn helaas niet bekend, maar waarschijnlijk heeft zij te maken met de groeiende betrokkenheid van Aardenburg bij de Vlaamse partijstrijd, het stedelijk particularisme, de economische naijver en internationale conflicten die zich op het grondgebied van het graafschap afspeelden. De aanvankelijk actieve rol die Aardenburg bij deze ontwikkelingen speelde was vanaf het tweede kwart van de veertiende

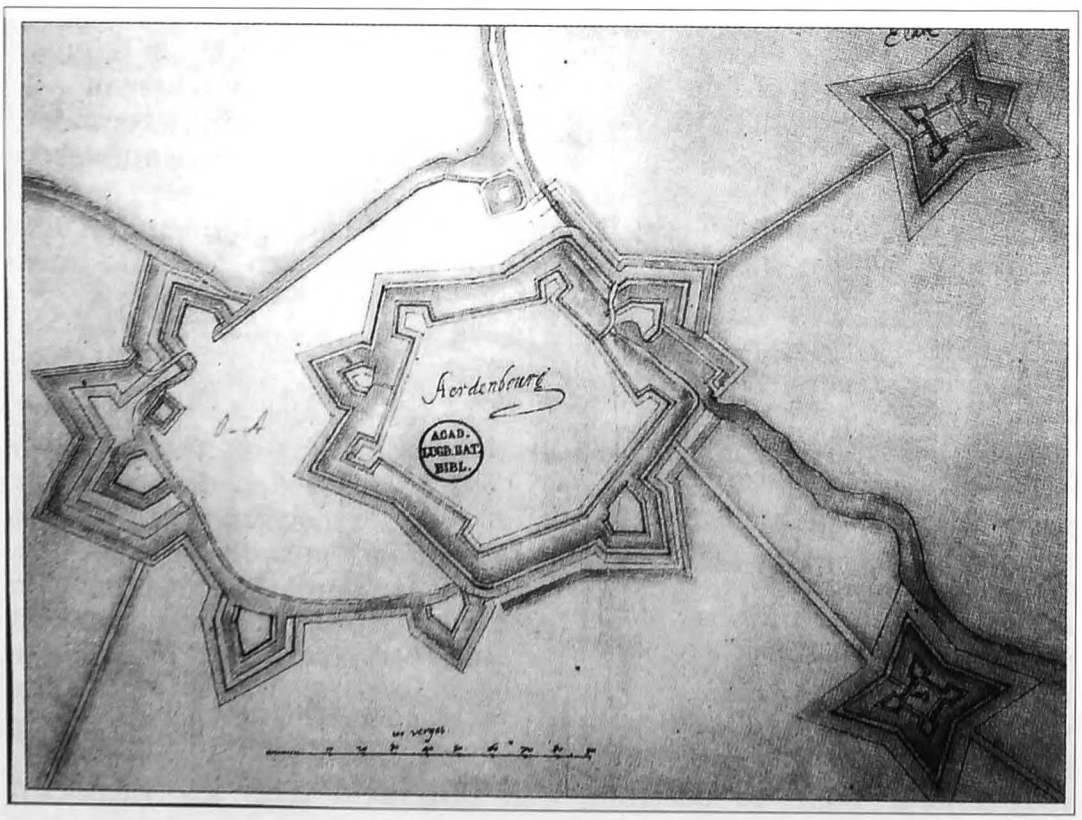
eeuw, toen de stad een periode van dramatische achteruitgang inging, geheel uitgespeeld. Aardenburg moest het afleggen tegen invloedrijker machten als de Vlaamse graaf en de steden Brugge en Gent en werd regelmatig het slachtoffer van plundering, brandschatting en verwoesting.
Op 1 mei 1300, aan het begin van een voor Aardenburg rampzalige eeuw, werd de stad veroverd als onderdeel van een campagne om geheel Vlaanderen bij het kroondomein van de Franse koning Filips IV te voegen. De stad werd ingenomen door Karel van Valois, broer van de koning. Twee jaar later, in mei 1302, was het de leider van de opstand tegen deze campagne zelf, de deken van het Brugse weversgilde Pieter de Koninck, die in Aardenburg de graafsgezinden aan het bewind en daarmee de stad aan de zijde van de opstand (terug)bracht. Evenals in andere Vlaamse steden kwam het ook hier tot moordpartijen. Op 11 juli van het jaar vochten Aardenburgers als onderdeel van de troepen van het Brugse Vrije mee in de Guldensporenslag die de Vlaamse zelfstandigheid veiligstelde. Lodewijk van Velthem noemt Bangelijn van Aardenburg zelfs met ere: *"Bangelijn vacht daer menich fout/Een vroem ridder ende een stout"*[14].
De hieropvolgende decennia werden in Aardenburg overheerst door een voortdurende partijstrijd van wisselende coalities en frequente gewelduitbarstingen. De strijd escaleerde in 1309 toen enkele moorden plaatsvonden en doodvonnissen werden uitgevoerd. De rust kon slechts hersteld kon worden na persoonlijke arbitrage van graaf Robrecht van Béthune en zijn zoon Lodewijk van Nevers[15].
In de eerste jaren van de Vlaamse Kustopstand (1323-1328), een rebellie van ontevreden boeren in het Brugse Vrije, hield het door pro-Franse en graafsgezinde kooplieden gedomineerde stadsbestuur zich aanvankelijk afzijdig. In navolging van Brugge en andere steden sloot het zich in 1325 bij het oproer aan. Het werd vervolgens belegerd en ingenomen door Gent, de enige grote stad die aan de graaf trouw gebleven was in de hoop zich met diens steun van de suprematie over de andere steden te kunnen verzekeren. In 1327 grepen Aardenburgse handwerkslui de macht en vermoordden 11 graafsgezinden waarop de stad, bezet door lieden uit Brugge en het Brugse Vrije, zich opnieuw bij de opstand aansloot. Na het neerslaan van de Kustopstand in 1328 wisselde het bestuur andermaal, maar desondanks legde de graaf de stad een harde, zo niet hardvochtige keure op die de stedelijke autonomie in grote mate beknotte. Achteraf beschouwd kan deze keure beschouwd worden als een symbool van het onomkeerbare verval van de stad[16].
In 1379 kwam Gent in opstand tegen de centralisatiepolitiek van graaf Lodewijk van Male. De Gentse Opstand van 1379-1385, die onder leiding stond van ruwaard Filips van Artevelde, verspreidde zich over het gehele graafschap en in 1382 besloot ook Aardenburg aan de rebellie deel te nemen. Veel voordeel leverde dit niet op, want op 27 november van het jaar leden de opstandelingen een nederlaag tegen een Frans leger bij Westrosebeke. In veel steden kwam vervolgens weer een graafsgezind stadsbestuur, ook in Aardenburg, dat door de graaf vergeven werd voor zijn oproerig gedrag. Ondanks de nederlaag op het slagveld zette Gent de

opstand onvermoeid voort. In respons op de machtsomwenteling in Aardenburg trok een Gentse bende onder leiding van hun nieuwe ruwaard Frans Ackerman in de eerste week van januari 1383 naar de voormalige bondgenoot. Daar versloegen ze "*al t bretoensche ende boergoensche garnizoen, dater binnen was, ende bovendien noch wel honderd andere cloucke wel gheexperimenteerde mannen van oorloghe*" om daarna "*der stede, zeer deerlick vernielende (...,) (naer groote brandstichtinghe), met veel buyts ende roofs, weder thuyswarts*" te keren. Tweeënhalve week later, op 28 januari, was hij opnieuw te Aardenburg "*weerende daer al t zelve dater noch resteerde*". De verwoesting betekende de genadeklap voor het oude, noch slechts een paar generaties geleden bloeiende Aardenburg[17].
In 1437 werd Aardenburg opnieuw geplunderd, nu door Brugge waar na een mislukte belegering van Calais door graaf Philips de Goede onlusten uitgebroken waren tegen diens anti-Engelse gezindheid en centralisatiepolitiek[18].
Om dezelfde redenen en vanwege een vermeende bevoorrechting van Antwerpen kwam vijftien jaar later Gent opnieuw in opstand, ditmaal zonder steun van de overige Vlaamse steden. "*Sdyssendachs 7 November 1452 coos men te Ghendt uyt elc ambocht ende neeringhe vijf mannen, die tzamen ghewapenderhandt naer Aerdenburch ende Ostburch trocken, zeer jammerlick sacagierende ende barnende beede steden*"[19].
Enige militaire betekenis verkreeg Aardenburg tijdens de (tweede) Vlaamse opstand tegen de Habsburger Maximiliaan van Oostenrijk. De stad bood de regent in 1488 onderdak na diens smadelijke gevangenschap te Brugge, speelde in de jaren van de opstand (1488-1492), de zogenaamde Jonker-Fransenoorlog, regelmatig een rol als aanvalsbasis tegen het muitende Brugge, Damme en Sluis en fungeerde op enig moment zelfs als onderhandelingsoord (1490). Veel profijt trok de stad er niet van, integendeel: in 1491 werd hij door Duitse huurlingen van Maximiliaan leeggeroofd en kort daarop door troepen van de leider van de opstand, Filips van Kleef, vanuit Sluis platgebrand. Bovendien zorgden inundaties voor veel overlast[20].

3. AARDENBURG IN DE 16DE EEUW

De eerste helft van de 16de eeuw was een voor Aardenburg in vergelijking met de voorgaande periode uitzonderlijk rustige tijd, een tijd ook van hoop op enig herstel uit een kwijnend bestaan.
Die hoop werd in 1568 de bodem ingeslagen door het uitbreken van een opstand die nieuwe rampspoed bracht met inundaties, invallen en verwoestingen. Aardenburg werd keer op keer aangevallen, omdat het vanwege zijn gunstige ligging een ideale springplank was voor de verovering van de belangrijke steden Brugge en Sluis. Relatief ordelijk verliep nog de inname op 12 juli 1572, toen het nagenoeg ontvolkte Aardenburg een paar uur bezet werd door 300 geuzen uit Vlissingen. Zij bereidden de weg voor van een groter leger bestaande uit 1400 Engelse en 600 Franse soldaten en 400 Waalse en Vlaamse opstandelingen onder leiding van sir

Humphrey Gilbert en Jeronimus Tseraerts. Zij bestookten vanuit Aardenburg een aantal dagen het omringende land met het doel een grote stad in te nemen en zich aldaar te vestigen. Vooral Brugge moet een aanlokkelijk doel geweest zijn. Deze stad sloot echter op tijd zijn poorten en ook twee aanvallen op Sluis mislukten. Daarom ontruimde het geuzenleger op 24 juli Aardenburg onder medeneming van in de omgeving buitgemaakte roof. Ook de Aardenburgers werden bij deze roof niet ontzien[21]. Zeven jaar later, op 14 en 15 juni 1579, ging het er bruter aan toe toen de stad werd bezet door een bende Gentenaars onder kapitein Joos de Hondt, een gewezen waard uit Aardenburg. Zij behoorden tot de calvinistische minderheid die onder leiding van Hembyse en Rythove in 1572 de macht in Gent gegrepen hadden en van daaruit op militante wijze

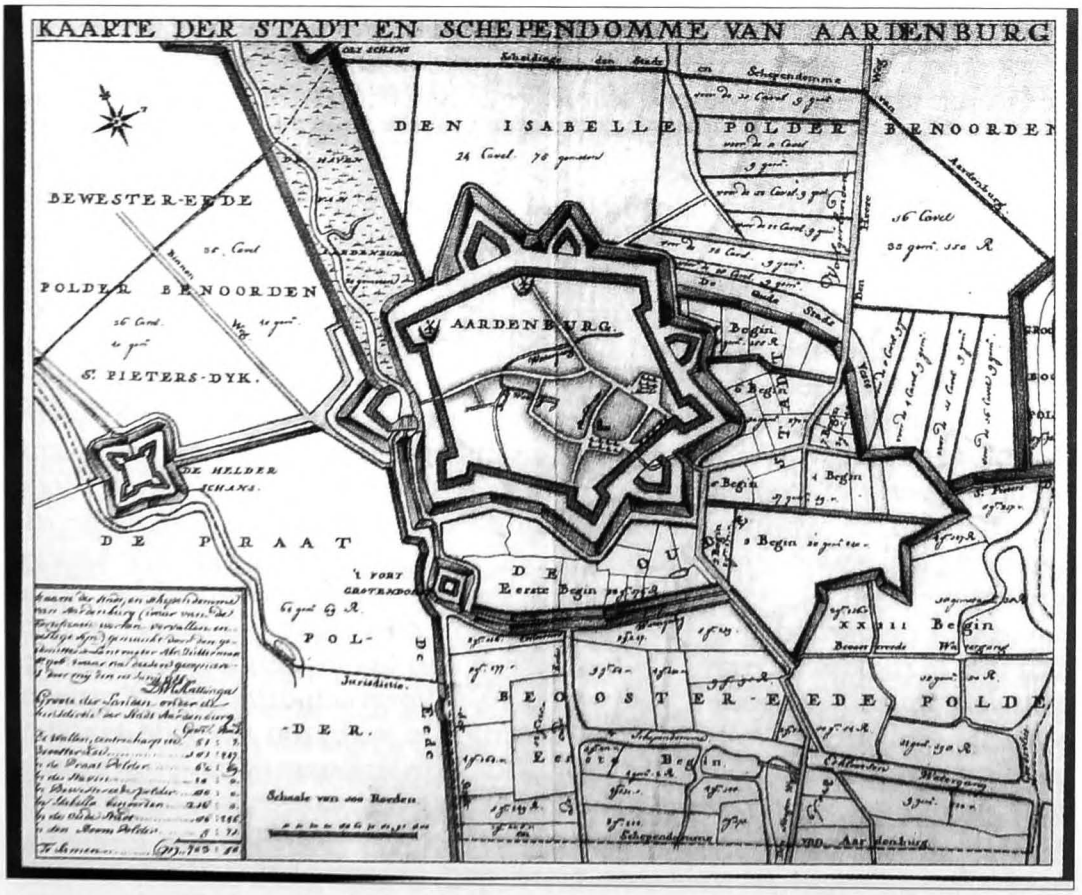
Aardenburg uit een reeks tekeningen van Nederlandse vestingen, omstreeks 1650. Universiteitsbibliotheek Leiden
Uit : D. de Vries, Cartografie van en in Aardenburg in vroeger eeuwen in : A.R. Bauwens, e.a. (red.), Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren. Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, Aardenburg, 1995, p. 95-112.

geheel Vlaanderen trachtten te calviniseren. Hun woede richtte zich vooral op de beide katholieke kerken, waarvan de kerkschatten uit voorzorg enkele maanden eerder naar Brugge overgebracht waren. Ook hun tegenstanders lieten zich overigens niet onbetuigd. Zo richtten katholieke malcontenten, bijgestaan door Spaanse troepen, op hun strooptochten vernielingen aan. Op 22 mei 1581 overvielen zij zelfs de Aardenburgse jaarmarkt, waarschijnlijk uit wraak voor het aandeel van een aantal Aardenburgse calvinisten bij agitaties tegen katholieken in het naburige Middelburg. Het plaatselijk garnizoen bood in deze tijd weinig hulp en dreigde op enig moment zelfs de stad in brand te steken. Daarom trachtte de magistraat soldaten van welke partij of statuur dan ook uit de stad te weren, af te kopen of, indien ze door Aardenburg trokken, niet te provoceren. Niettegenstaande alle voorzichtigheid konden gewelddadigheden niet altijd voorkomen worden. In 1582 bijvoorbeeld had Aardenburg te lijden van Engelse bezettingstroepen, doortrekkende Gentse en Schotse soldaten en in 1583 van troepen van de Spaanse bevelhebber Chimay. In de tweede helft van oktober van het laatstgenoemde jaar werd Aardenburg door Parma veroverd, waarschijnlijk zonder veel tegenstand, want twee jaar daarvoor was een begin gemaakt met de ontmanteling van de vestingwerken. In juni 1587 werd het opnieuw bezocht door troepen van Parma's hoofdleger, die op weg waren om Sluis te belegeren[22]. Daarna keerde, de oorlogstoestand en het afgelopen geweld in aanmerking genomen, een zekere mate van rust terug. Het was echter de rust van het kerkhof: in het afgelopen decennium was Aardenburg veranderd in een leeggeroofde puinhoop en een nagenoeg geheel geïnundeerde omgeving[23]. En om te bewijzen dat het altijd nog erger kan, werd de stad, of wat er van overgebleven was, begin 1592 nog eens geplunderd, nu door Vlissingse benden die onder andere de sacristie van de Onze-Lieve-Vrouwekerk afbrandden[24].

4. AARDENBURG IN DE 17DE EN 18DE EEUW

Vanuit hetzelfde Vlissingen werd in 1604 door Staatse troepen onder Maurits een (tweede) poging ondernomen om het sedert drie jaar belegerde Oostende te ontzetten. Een landing bij de monding van het Zwin mislukte door onverwacht sterke tegenstand van de Spanjaarden. Daarom besloot men tot een andere tactiek: een landing ten noorden van de vesting IJzendijke, verovering van de belangrijkste garnizoensplaatsen van het Brugse Oost-Vrije en vervolgens een doorstoot naar Oostende. De eerste fase van het plan werd onverwacht snel uitgevoerd: de landing werd op 6 mei voltooid en de vesting IJzendijke op 10 mei ingenomen. De prins verwachtte hardnekkiger verweer bij zijn volgende doel, Aardenburg, waar de bezetting was uitgebreid met 'ses Vaendelen Duytschen', onder bevel van de heer van Luxemburg, "*die deselve seer lichtelyck hadden kunnen beschermen, indien sy eenigen weer hadden willen doen*"[25]. Daarom besloot Maurits op 12 mei eerst een sterke verkenningsmacht ter plaatse polshoogte te laten nemen. Bij aankomst bleek Aardenburg door bezetters en burgers verlaten. De enige verdedi-

ging bestond uit enkele tientallen karabiniers die geen partij waren voor de troepen van Maurits. Vanuit het veroverde Aardenburg waar voetvolk en vier compagnies ruiterij onder leiding van Ernst Casimir werden gelegerd, deed men een geslaagde aanval op Middelburg, dat een dag later werd ingenomen. Vervolgens werd een begin gemaakt met de omsingeling en het beleg van Sluis. De inname van de Zwinstad verliep aanmerkelijk minder voorspoedig dan na de aanvankelijke snelle successen verwacht mocht worden. Pas op 20 augustus gaf zij zich aan Maurits over, die tot toe dan in Aardenburg kwartier gehouden had. Door de lange duur van het beleg mislukte ook het eigenlijke doel van de veldtocht, want precies een maand na de val van Sluis gaf het uitgehongerde Oostende zich over aan bevelhebber Spinola[26].

Stad en Schependomme van Aardenburg door D. Hattinga (1745) naar een origineel van C. Zutterman (1666).
Algemeen Rijksarchief Gent.
Uit : D. de Vries, Cartografie van en in Aardenburg in vroeger eeuwen in : A.R. Bauwens, e.a. (red.), Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren. Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, Aardenburg, 1995, p. 95-112.

Gelegen aan de grens, dichtbij vijandelijk territoir, werd Aardenburg in de jaren na Maurits' verovering herbouwd en ingericht als vestingplaats. In 1641 deden de Spanjaarden nog een kluchtige poging om de stad door misleiding te veroveren - de hoofdmacht werd voorafgegaan door een troep soldaten die als boeren en boerinnen verkleed waren - maar voortijdige ontdekking verijdelde de inname[27].
In 1667, na bijna 20 jaar van vrede, zochten troepen Spaanse soldaten, op de vlucht voor Franse troepen die de Zuidelijke Nederlanden waren binnengevallen, korte tijd hun heil op Staats gebied. Een grote groep ruiters hield zich enige tijd even buiten Aardenburg op. Verschillende van hun officieren reden zelfs de vesting binnen, maar al snel trokken zij met hun troepen weer weg[28].
Pas in de laatste week van juni 1672 werd de sterkte van de vesting Aardenburg ook daadwerkelijk op de proef gesteld. Op dat moment was de Republiek reeds tweeëneenhalve maand in oorlog met Frankrijk, Engeland, Keulen en Munster en had de hoofdmacht van de Franse troepen, zonder ook maar ergens op tegenstand van betekenis te zijn gestoten, moeiteloos de Spaanse Nederlanden, Staats-Brabant en Utrecht bezet. Op 26 juni verscheen voor Aardenburg een groot Frans leger - gesproken werd van circa 6.000 man - onder bevel van Claude Antoine de Dreux, markies de Nancré, dat direct de vesting vanuit het zuidoosten aanviel. De snelle verovering van de vesting, zo dacht de ambitieuze aanvoerder, en de daaropvolgende opmars door Staats-Vlaanderen zouden ongetwijfeld de grote Franse successen elders in de Republiek evenaren. De Aardenburgse verdedigers, 112 soldaten en 2 compagnieën burgerwacht, samen ongeveer 300 man, wist onder de bezielende leiding van vaandrig Elias Beekman de aanval echter af te slaan en de onvoorbereide Fransen, die niet gerekend hadden op zoveel verzet, tot de aftocht te dwingen. De verdedigers kregen bovendien versterking van 40 soldaten onder vaandrig Vaneveldt uit de vesting Retranchement en in de loop van de volgende dag van nog eens 125 manschappen van het Sluise garnizoen "*onder het commande van den manhaften heer Colonel Albert Spindler*". In de avond van dezelfde dag vielen de Fransen, die de gehele dag bezig geweest waren met voorbereidingen, de vesting van drie kanten aan. Maar dankzij de vestingwerken, gericht artillerievuur en het fanatisme van de verdedigers ("*Sa, sa, mannen, past maer die Fransche honden wel te raeken!*"), zowel als het gebrek aan lokale kennis, te groot vertrouwen in een numeriek overwicht en zelfoverschatting van Fransen, werd de aanval een volledige mislukking. De verliezen deed de laatsten besluiten tot de terugtocht, de vermoeide Aardenburgers in een vreugdevolle stemming achterlatend. Van de verovering van Staats-Vlaanderen werd door de Fransen maar afgezien[29].
Aardenburg zou in de volgende eeuw nog tweemaal met Franse legers kennismaken, niet meer als aanvallers, maar als bezetters. Met het opgeven van de vesting Aardenburg in 1688 en de ontmanteling van de verdedigingswerken was namelijk een einde gekomen aan haar militaire betekenis. Tijdens de Oostenrijkse Successie-oorlog (1740-1748) veroverden Franse troepen in 1745 de Oostenrijkse Nederlanden. Van daaruit

vielen zij onder graaf de Lowenthal op 17 april 1747 het slecht verdedigde en gedeeltelijk geïnundeerde Staats-Vlaanderen binnen. Op weg naar Sluis, dat na een geringe tegenstand reeds op 22 april viel, namen zij en passant ook Aardenburg in. Begin 1749 werd het weer ontruimd, een paar maanden na de vrede van Aken, die op 18 oktober 1748 een einde aan de oorlog maakte[30].

5. AARDENBURG IN DE FRANSE TIJD

Een halve eeuw later, op 25 juli 1794, verliep de inname door Franse troepen op vergelijkbaar eenvoudige wijze. Het hoofddoel was opnieuw het versterkte en strategisch gelegen Sluis, dat vanaf 9 juli belegerd en in puin geschoten werd. Divisiegeneraal Moreau, die de leiding had over de ongeveer 2.000 Franse revolutionaire belegeraars, vestigde zijn hoofdkwartier in Aardenburg en ontving er ook vertegenwoordigers van het bewind in Sluis, dat zich op 25 augustus overgaf. Voor beide steden betekende dit het begin van een bezettingsperiode van 20 jaar[31].
In reactie op de nederlagen van Napoleon in Duitsland en Frankrijk en de nadering van troepen van de Engels-Pruisische-Russische coalitie, werd op 7 maart 1814 de Franse bezetting van Aardenburg en Sluis opgeheven. Maar omdat vervolgacties van de bondgenoten uitbleven, keerde zij, ondanks de abdicatie van Napoleon, begin april weer terug. Pas op 17 april gaven de Fransen onder leiding van generaal Rousseau zich definitief over. Begin mei ontruimden zij bij de nadering van Nederlandse troepen ook Aardenburg, dat na 20 jaar weer in handen kwam van het Nederlands gezag[32].

6. AARDENBURG IN DE 19DE EN 20STE EEUW

Vijftien jaar later werd Aardenburg opnieuw bezet. Op 29 oktober 1830, twee maanden na het uitbreken van de Belgische revolutie, trachtte een Franco-Belgisch legioen West-Zeeuws-Vlaanderen voor België in te nemen. Op die dag trok een troepenmacht van 600 Fransen en 1.500 Oost- en West-Vlamingen onder leiding van E. Grégoire de beduusde stad binnen. Een ander revolutionair leger veroverde op dezelfde dag onder vicomte de Pontécoulant Sluis. Op 31 oktober, even na middernacht, verenigden beider legers zich om Oostburg aan te vallen. De daaropvolgende nederlaag van de legers bij de Kapitale Dam tegen Nederlandse troepen onder luitenant-kolonel Ledel maakte een einde aan de droom van een Belgisch West-Zeeuws-Vlaanderen. Sluis en Aardenburg werden snel ontruimd en weer bezet door Nederlandse troepen. Op 21 november marcheerde luitenant Kerckoirle met 57 infanteristen Aardenburg binnen en legde er versterkingen aan. Van hieruit ondernam Ledel, bij wijze van afleidingsmanoeuvre voor de Tiendaagse Veldtocht in augustus 1831 enige acties aan de grens bij Eede[33].
Hierna volgde een voor Aardenburgse begrippen lange, oorlogsvrije periode. In 1914 had Aardenburg weliswaar de gevolgen van de Eerste

Wereldoorlog ondervonden door de toestroom van grote aantallen Belgische vluchtelingen[34], maar eerst in 1940 kreeg het opnieuw met krijgshandelingen van doen. Op 10 mei van dat jaar werd het opgeschrikt door doortrekkende Fransen op weg naar posities in Zeeuws-Vlaanderen en Zeeland. Vijf dagen later waren het kolonnes Nederlandse militairen die overgebracht waren uit Brabant. Zij werden, weer een week later, gevolgd door Belgische en opnieuw Franse troepen, nu op de terugtocht. Het tweede regiment gidsen van het Belgische leger werd op 23 mei te Aardenburg bestookt door drie Duitse vliegtuigen, waarbij 8 doden en 18 gewonden vielen. Enkele bommen richtten ernstige schade aan aan huizen en winkelpanden[35].
Deze verwoesting viel evenwel in het niet bij hetgeen vier jaar later zou volgen. In de tweede week van september 1944 hadden de geallieerden na een vliegende opmars door Frankrijk en België de grenzen van Nederland bereikt. Op 8 en 13 september deden de Canadezen, die belast waren met de bevrijding van de kustgebieden, een eerste poging om West-Zeeuws-Vlaanderen te veroveren. Dit mislukte echter door hun nederlaag bij 't Molentje (Moerkerke), waardoor, in combinatie met andere redenen (onder meer lange aanvoerlinies, slag bij Arnhem, inundaties aan de grens), de frontlinie zich verstarde aan het Leopoldskanaal. Gedurende de daaropvolgende weken beperkten de Canadese oorlogshandelingen zich tot artilleriebeschietingen. Aardenburg, gelegen op slechts een paar kilometer van het front, werd in deze weken zwaar beschadigd en verwoest. In het kader van de Operatie Switchback, die de bevrijding van West-Zeeuws-Vlaanderen ten doel had, mislukte een eerste Canadese aanval om vanuit het zuiden Aardenburg te bereiken. Pas op 19 oktober waren de bevrijders in staat om na een gecombineerde opmars vanuit het zuiden en oosten de stad binnen te trekken. Aardenburg lag toen vrijwel geheel in puin en de bewoners hadden, voor zover zij niet voortijdig geëvacueerd waren, er zich in kelders in leven moeten houden. Tijdens de strijd waren 33 Aardenburgers gedood[36]. En ofschoon de mensen blij waren bevrijd te zijn, kwam het, ongetwijfeld overeenkomstig de plaatselijke traditie, niet tot uitbundige vreugde-uitbarstingen. Daarvoor had ook deze oorlog te veel gesneuvelden, verwoestingen en ellende gebracht.

VESTINGBOUWKUNDE

1. DE VESTING(EN) AARDENBURG

1.1 *De Romeinse vesting*

Het Romeinse castellum te Rodanum werd aangelegd in de tweede helft van de jaren 70 van de tweede eeuw in het kader van, zoals eerder genoemd, de opbouw van een kustverdedigingssysteem. Van het castellum werden in de jaren 50, 60 en 70 gedeelten van de omwalling, het westelijke poortgebouw, twee torens, de spitsgracht en de principia opgegraven. Op basis van deze archeologische gegevens werd een hypothetisch grondplan van het fort gereconstrueerd. Daaruit blijkt een rechthoekig verdedigingswerk, van ongeveer 240 x 150 m. groot, met vier

hoektorens en twee tussentorens. Vier poortgebouwen waren verbonden door twee hoofdwegen aan de kruising waarvan de principia lag, het staf-gebouw van de legerleiding met onder andere vertrekken van het stand-beeld van de keizer en het beeld van de schutsgod van de legereenheid (aedes). Het castellum was gebouwd van Doornikse steen. Het werd mogelijk bemand door een voornamelijk uit voetvolk bestaande cohort (cohors peditata) met enige ruiterij die was overgeplaatst uit Germanië, omgeving Trier. Hoe lang de circa 250 soldaten er in garnizoen gelegen hebben is niet bekend. Er zijn aanwijzingen, dat de militaire functie van Aardenburg rond 225 werd opgegeven (met misschien een tijdelijke her-leving rond 260-270/5). In elk geval kwam een halve eeuw later een einde aan Rodanum en zijn castellum[37].

De "Berenning" van Aardenburg door Franse troepen, 29 juni 1672, ets van C. Decker.
Uit : F. Gittenberger, H. Weiss, Zeeland in oude kaarten, Tielt/Bussem/Knokke, 1983.

1.2 *Een karolingische ringwalburg en een 12de-eeuwse versterking?*

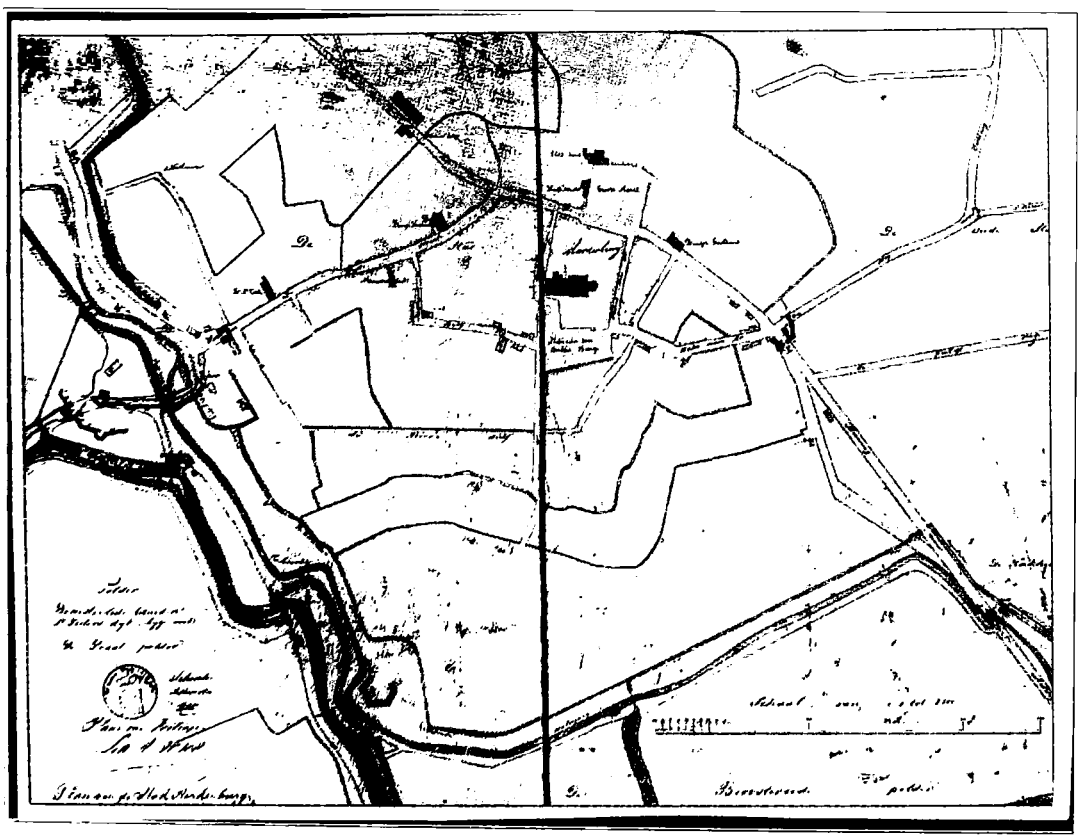
Lange tijd is verondersteld dat te Aardenburg een ringwalburg tegen Noormannen zou hebben bestaan. Dit vermoeden vindt zijn herkomst in enkele oude kronieken, maar kan, ofschoon ze tot voor kort ook door kritische historici werd ondersteund[38], niet gehandhaafd worden. Archeologische noch historische gegevens rechtvaardigen een dergelijke opvatting en de onmiskenbaar aangetoonde ringwalburg te Oostburg maakt een gelijkaardige versterking op nog geen 6 km. afstand te enen male onaannemelijk. Ook voor een grafelijke burcht, waarvan de negende-eeuwse versterking de oorsprong zou zijn geweest, bestaan geen aanwijzingen. Wel wordt in 15de- en 16de-eeuwse documenten een gebouw genaamd *tCasteel* en *t Casteelkin* vermeld, maar dit blijkt bij nadere bestudering een huis dat niets weg heeft van een vorstelijke burcht[39]. Welke voorstelling we ons dienen te maken van de eerder genoemde verschansing van Lambert I van Aardenburg in 1127 is onduidelijk. In ieder geval was er in deze tijd nog geen sprake van een structurele militaire versterking. Misschien moeten we dus denken aan een tijdelijke verschansing van het hoger gelegen castellumterrein[40].

1.3 *De middeleeuwse vesting*

Pas in 1299 kan met zekerheid gesproken worden van een versterkt Aardenburg. In dat jaar werd de stad op initiatief van graaf Gwijde van Dampierre voorzien van een uitgebreid verdedigingsstelsel. Het was min of meer rechthoekig van vorm met afgeronde hoeken en een totale lengte van ongeveer vier km. De versterking bestond uit vier stadspoorten, een dubbele omwalling en dubbele grachten. De buitenste gracht sloot in het westen aan op het kanaal de Ee en in het oosten op de Lieve[41]. Het verdedigingsstelsel werd ruim opgezet, omdat op grond van de stedelijke groei in de voorbije periode verwacht werd dat het omwalde oppervlak snel bebouwd zou geraken. Het tegendeel bleek echter het geval. De in de loop van de veertiende eeuw steeds kleiner wordende bevolking miste de financiële armslag om de naar verhouding enorme verdedigingswerken te onderhouden. Ook door verwoestingen geraakten zij in een voortdurend slechtere toestand. Op 27 januari 1383 bijvoorbeeld plunderden Gentenaren Aardenburg, "*stellende tvier tallen cante in de stadt, metsgaders ooc poorten endere muren vellende*"[42].
In 1581 besloten de magistraten van Brugge en het Vrije, bezorgd om het gemak waarmee de vesting Aardenburg door een vijandelijk leger ingenomen kon worden en van waaruit het de mogelijkheid zou hebben Brugge en Sluis te bedreigen, tot het "*Laeten demolieren ende afworpen heure poorten ende slechten heure wallen ende alzo de selve stadt ontsluyten*"[43]. Het besluit werd gedeeltelijk uitgevoerd. Eenheden van het leger van Parma, die in oktober 1583 mede daardoor Aardenburg gemakkelijk hadden kunnen bezetten, legden weer enige versterkingen aan om aanvallen vanuit Sluis, dat door de landvoogd pas vier jaar later werd genomen, te kunnen weerstaan. Deze versterkingen werden later verbeterd, mogelijk naar aanleiding van hernieuwde Staatse operaties en plannen daartoe in het Vlaamse kustgebied vanaf 1600[44].

1.4 *De vesting Nieuw-Aardenburg*

In 1604 was Aardenburg niettemin nog steeds "*extrement grand et point forte*" (erg groot en weinig sterk) en "*tout ouvert quasi par tout*" (vrijwel open aan alle kanten)[45]. De verovering door Maurits verliep dan ook moeiteloos, ofschoon het Duitse garnizoen nog enkele halfhartige pogingen gedaan had de verdediging te versterken door het afbreken van de bruggen en het dichten van de Noordpoort met aarde. Direct na de verovering, nog voor met de belegering van Sluis een aanvang was gemaakt, gaf onderbevelhebber Ernst Casimir opdracht tot het opwerpen van ravelijnen voor elk der stadspoorten. Niet lang daarna werd besloten tot de

Aardenburg, winter 1830/31, in staat van verdediging gebracht tegen eventuele Belgische aanvallen.
Algemeen Rijksarchief Gent
Uit : D. de Vries, Cartografie van en in Aardenburg in vroeger eeuwen in : A.R. Bauwens, e.a. (red.), Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren. Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, Aardenburg, 1995, p. 95-112.

aanleg van structurele verdedigingswerken en de uitbouw van Aardenburg als grensvesting. Kwartiermeester-generaal Simon Stevin tekende er de grondplannen voor, die, gelet op de geringe bevolking en bebouwing, voorzagen in een halvering van het middeleeuwse stadsoppervlak. Militair ingenieur *en commies van de fortificatiën* Samuel Crop was verantwoordelijk voor de realisering van de plannen, maar kreeg bij de uitvoering van zijn taak te maken met een aantal regelmatig terugkerende moeilijkheden. Deze varieerden van locale oppositie tegen de extreme reductie van de stad tot onenigheid over het aantal te besteden werken en de financiering ervan. Alle hadden zij tot gevolg dat de "*reparatie der fortificatiën*" niet vlotte volgens het door Crop gewenste tempo. De bijzondere geografische en klimatologische omstandigheden leidden eveneens tot vertraging. Gelegen in geïnundeerd gebied waar het water vrij spel had, was bijvoorbeeld in november 1609 "*groite schade in onsse fortificatiën op de 18 ende 19 desers gescydt door de sprinck-vloedt*". Een paar maanden later veroorzaakte zware storm andermaal "*groote schade (...) aan Staets wercken*". Ook het Bestand van 1609 leidde tot vertraging. Crop werd weliswaar in 1611 opgedragen *contrescarpen* aan te leggen, maar na een rapport uit 1615 met adviezen omtrent uitgebreide reparaties, vernieuwing met contrescarpen en retranchementen was het lange tijd stil. Tot dan was slechts een gedeelte van het oorspronkelijke fortificatieplan uitgevoerd. Volgens oud-Nederlands stelsel waren voorfronten en ravelijnen voor de stadspoorten aangelegd, alsmede enige magazijnen gebouwd. De Noordpoort was in 1604 afgebroken en de haven, voorzien van versterkingen, verbonden met de Ee en de Eecloosche Watergang. Het punt waar de twee waterlopen samenvloeiden en waar de weg naar Maldegen begon werd verdedigd door Fort Grotendorst. Een vooruitgeschoven fort genaamd Kijkuit beheerste de weg naar de Landpoort[46].

Om reden van het naderend einde van het Bestand werd de vesting in 1620 in versneld tempo gemoderniseerd. Aanvankelijk werd gepoogd om alsnog het middeleeuwse stadsoppervlak te omwallen, maar door tijdsdruk, gebrek aan middelen, de geringe bevolking en het beperkte huizenbestand, strandden deze pogingen al snel en werd gekozen voor de oorspronkelijke verkleining van de vestingfronten. Zo ontstond de vesting Nieuw- Aardenburg, waarvan het west- en noordfront aansloot op de middeleeuwse verdedigingswerken. Het gedeelte van middeleeuws Aardenburg dat nu definitief verlaten werd bleef bekend als Oud-Aardenburg of Oude Stad.

Nieuw-Aardenburg bestond uit een regelmatige zeshoek met drie bastions aan het zuidelijke front: het Zuidbolwerk (ook wel *Verloren Kostje* genoemd), het Oostbolwerk (of *De Punt*) met daartussen het Oranjebolwerk. Het noordfront werd verstrekt met twee halfbastions, het Polderbolwerk en, vlakbij de Ee, het Vierbakkenbolwerk. Het geheel werd omgeven door de hoofdgracht, een enveloppe, een buitengracht en, aan het zuidfront, een bedekte weg. Voor elke *courtine*, behalve de zuidelijke, werd een *ravelijn* gelegd. Een zuidelijk ravelijn werd wel ontworpen, maar niet uitgevoerd. Het zuidoostelijke ravelijn lag voor de nieuw gebouwde Landpoort, terwijl het westelijke ravelijn zowel de Westpoort als de haven

beschermde en daardoor een enigszins afwijkende vorm vertoonde. Dit ravelijn kreeg aan de westzijde bovendien een extra glacis[47].
Direct na de vrede van 1648 besloten de Staten-Generaal de vesting Aardenburg te ontmantelen. Protesten van de Staten van Zeeland, toch al niet enthousiast over het vredesverdrag en bevreesd voor een zwak verdedigd Staats-Vlaanderen nog voor onderhandelingen over een afdoende grensregeling goed en wel begonnen waren, leidden tot opschorting van het besluit. De toestand van de reeds geruime tijd verwaarloosde vesting ging steeds verder achteruit en het onderhoud en de reparaties werden uiteindelijk beperkt tot de allernoodzakelijkste, terwijl het garnizoen sterk werd gereduceerd[48].
Drie weken na de oorlogsverklaring in 1672 van Frankrijk aan de Republiek verordonneerden de Staten-Generaal, in het kader van een strategie van militaire concentratie in plaats van versnippering, dat het garnizoen te Aardenburg teruggebracht diende te worden van *zeven compagnieën tot één. In samenhang daarmee werd bepaald dat "de* stadt soude geslecht ende demoliert worden". De Aardenburgse magistaat was "*seer drouvigh*" over de militaire en economische consequenties van de vermindering van het garnizoen die "*bij voortganck van het demolieren der stadts fortificatiewercken tot haere volcomen ruwyne soude wesen geredegeert*"[49]. Zij vond een gewillig oor bij de Staten van Zeeland die hogerop opnieuw bezwaar maakten. Dit lobbywerk, Aardenburgse zelfwerkzaamheid bij het herstel van de verdedigingswerken en het succesvolle verweer tegen de Fransen, leidden voorlopig tot uitstel[50]. Maar in 1688, aan het begin van de Negenjarige Oorlog - alweer met Frankrijk - werd besloten, en nu definitief, de vesting te ontmantelen. Op 8 november 1691 verwierf de stad bij resolutie van de Raad van State het eigendomsrecht van de verdedigingswerken tegen een jaarlijkse betaling van 150 gulden. Daarbij werd bepaald dat in geval van oorlog de werken opnieuw mochten worden opgemaakt[51]. Daartoe is het wegens veranderde strategische inzichten nooit gekomen. In de daaropvolgende jaren werden de wallen geslecht en de grachten gedempt. In 1694 en 1697 werden de bruggen voor de Landpoort en de Westpoort door dammen vervangen. In 1765 besloot de magistraat tot de sloop van de Landpoort[52].

1.5 *Latere vestingbouwkundige activiteiten*

Ofschoon Aardenburg na de ontmanteling weer een open stad geworden was, was het niet onverdedigd. Tussen 1698 en 1702 werden in het kader van het frontiersysteem, als onderdeel van het Zuidfrontier in Staats-Vlaanderen, de waterlopen de Ee en de Praatvliet met elkaar verbonden. Hierdoor ontstond ten westen en, in samenhang met de Eekloosche Watergang, ook ten zuiden van Aardenburg een ononderbroken waterlinie. De linie was op zichzelf een hindernis (ofschoon geen geduchte), maar diende toch vooral als instrument om in tijden van oorlog op eenvoudige en afdoende wijze het omringende land onder water te zetten[53].
De laatste vestingbouwkundige activiteiten in en om Aardenburg dateren van de winter van 1830-1831, na de tijdelijke bezetting door het Franco-

Belgische leger onder Grégoire. De Nederlandse luitenant Kerkcloirle, die met zijn troepen vanaf eind november 1830 in Aardenburg verbleef, nam een aantal defensieve maatregelen tegen eventuele Belgische aanvallen. Hij liet onder meer enkele bruggen over de Eekloosche Watergang en Praatvliet afbreken, coupures in de toegangswegen aanbrengen, borstweringen opwerpen en batterijen plaatsen. Tot gevechten is het in Aardenburg niet meer gekomen, wel werd het in augustus 1831 gebruikt als uitvalsbasis voor gevechten aan de grens[54].

Huidige toestand

De Romeinse militaire aanwezigheid in Aardenburg is nog altijd herkenbaar in het huidige stratenplan. De Sint-Bavostraat, Burchtstraat en het Ruiterskwartier komen nagenoeg overeen met de elkaar in het castellum kruisende *via principalis* en *via decumanus*. Op het schoolplein van de Openbare Basisschool Vorsterman van Oyen werd door middel van een gekleurd tegelpatroon het verloop van een deel van de Romeinse omwalling en de zuidwestelijke hoektoren zichtbaar gemaakt. In 1992 werd het westelijke poortgebouw gereconstrueerd middels steenprofilering in het wegdek van de Burchtstraat en opmetseling met Doornikse steen tot ongeveer een halve meter in het ernaast gelegen grasveld. Voor het poortgebouw werd een spitsgracht gegraven waarover een bruggetje werd gelegd.

Van de middeleeuwse verdedigingswerken resteert nog een aantal elementen. De Westpoort of Kaaipoort (oorspronkelijk uit 1299) werd na zijn verwoesting gedurende de Tachtigjarige Oorlog in 1650 herbouwd en sedertdien verschillende keren gerestaureerd. Het Schapersdijkje is een overblijfsel van de laat-dertiende-eeuwse omwalling, die men in 1620 poogde te moderniseren.

Een belangrijk deel van de 17de-eeuwse wallen en grachten werd weliswaar geamoveerd of gedempt, maar de contouren ervan zijn nog steeds duidelijk zichtbaar. Delen van het noordfront met courtine, hoofdgracht en ravelijn werden gerestaureerd en toegankelijk gemaakt voor wandelaars. Ook het zuidfront met bolwerken, het zuidoostelijke ravelijn en de gedempte gracht werd deels hersteld en voorzien van een toeristisch wandelpad. Beide gerestaureerde vestingonderdelen staan bekend als de Noordwal en Zuidwal-Verloren Kostje. Van het oostfront zijn nog slechts enige restanten overgebleven, vooral van het Oostbolwerk De Punt. De zuidzijde van het westelijke ravelijn is nog herkenbaar als straatje, terwijl de noordzijde gevormd wordt door een weitje met knotwilgen.

De vestingwerken zijn voor Aardenburg niet alleen van cultuurhistorische, maar ook van toeristisch-recreatieve waarde. De meeste nog bestaande werken zijn bovendien van buitengewoon landschappelijk en natuurhistorisch belang, onder meer vanwege het voorkomen van een aanzienlijk aantal knotbomen, enige bijzondere vogelsoorten en kleine zoogdieren. Van grote betekenis is de populatie boomkikkers die de Noord- en vooral Zuidwal huisvesten, één van de grootste van de Benelux.

2. FORT KIJKUIT

Het fort Kijkuit, ook *Koekuyt, Koekwiet* en *Koekhoek* geheten, werd aangelegd gedurende de Spaanse bezetting. Zijn aanvankelijke functie was de beveiliging van de Zuidpoort en de weg naar Eede en het buurtschap De Biezen. In het kader van het vestingplan Nieuw-Aardenburg uit 1620/1621 bleef het fort gehandhaafd als vooruitgeschoven post voor de nieuwe Landpoort. Het lag vlakbij de belangrijke afwatering van de Beooster Eedepolder, een inundatie-instrument van betekenis.
Kijkuit had een eenvoudige vierkante omwalling en een smalle, in aanleg natte gracht[55]. In 1672 was het fort door slecht onderhoud reeds ver achteruit gegaan. Er stonden toen een huis en twee schuren. Op 26 juni van het jaar, nadat een eerste Franse poging om Aardenburg in te nemen was gestrand, trachtten de aanvallers er een artilleriepost in te richten. Dit mislukte door een uitval van de verdedigers, waarbij een brug over de Eecloosche Watergang werd verwoest en de gebouwen op het Kijkuit in brand waren geschoten[56]. Na 1672 geraakte het fort, als het in dat jaar tenminste nog die naam mocht dragen, verder in verval. Korte tijd later werd het geheel ontmanteld.

Huidige toestand

Het fort is nog slechts zichtbaar als een geringe verhoging in het landschap. Vanuit de lucht en op luchtfoto's zijn de contouren vaag herkenbaar middels bodemverkleuringen.

3. FORT GROTENDORST

Evenals het fort Kijkuit werd fort Grotendorst waarschijnlijk aangelegd gedurende de Spaanse bezetting van Aardenburg als bescherming van zijn zuidfront. Het was gesitueerd in de zuidwesthoek van de ruïneuze middeleeuwse omwalling op een punt waar de Eecloosche Watergang (Schependommekreek) samenvloeide met de zuidelijke stroom van de Ee, de vaart naar Maldegem. Het fort beveiligde behalve deze waterlopen ook de naast de Ee gelegen weg naar Maldegem en de zuidelijke toegang van de Aardenburgse haven[57].
Na de aanleg van de vesting Nieuw-Aardenburg in 1620/1621 bleef het fort, vierkant, omwald en omspoeld, om strategische redenen gehandhaafd. Met de opheffing van de Aardenburgse vesting in 1688 werd ook het fort opgegeven en geslecht[58].
In de winter van 1830/1831 werd op de plaats van het voormalige fort door troepen van luitenant Kerckoirle een tijdelijke borstwering opgericht tegen mogelijke Belgische aanvallen[59].

Huidige toestand

De contouren van het fort zijn nog steeds herkenbaar als met populieren beplante perceelgrenzen. Voor het overige is er niets meer dat aan de versterking herinnert.

4. ELDERSCHANS

Meteen na de verovering van Aardenburg door Maurits op 12 mei 1604 werd begonnen met de verbetering van de verdedigingswerken rond de stad. Een object van voorname aandacht was de Westpoort, gelegen aan zowel de haven als de belangrijkste verbindingsweg naar Brugge en Sluis. Op het punt waar de verbindingsweg naar beide steden zich splitste werd gedurende het beleg van Sluis (zomer 1604) een tijdelijke redoute aangelegd.
Tussen 1605 en 1608 werd de redoute uitgebouwd tot een vierkant gebastionneerde schans, de Elderschans geheten. Ze was omgeven door een hoofdgracht, een brede glacis en een smalle buitengracht. Voor de westelijke courtine lag een ravelijn[60]. Een weg, de Herendreef, verbond de schans met de vesting Aardenburg, terwijl vanuit de versterking in 1611 in noordwestelijke richting de Sint-Pietersdijk werd gelegd. Op de schans bevond zich waarschijnlijk een paar gebouwtjes, waaronder een kruithuis, dat later diende als woonhuis. In de vijftiger jaren van de 17de eeuw werd er een *Wanschepsel* geboren, een siamese tweeling die door de anatoom en toenmalige baljuw van Aardenburg, Louis de Bils, onderzocht en beschreven werd[61]. In 1673 werd de schans opgegeven en vervolgens geslecht[62].
Op instigatie van Menno baron van Coehoorn, van 1701 tot zijn dood in 1704 gouverneur van Sluis, werd rond de eeuwwisseling de Stierskreek zuidelijk om de vervallen schans geleid en aangesloten op de Eede. Als gevolg van verdergaande ontmanteling resteerden in de eerste helft van de 19de eeuw niet meer dan een gereduceerde binnengracht met twee bruggen en enige overblijfselen van de wallen[63].
In 1885 werd het gekocht door P.C.J. Hennequin, burgemeester van Aardenburg en lid van de Provinciale Staten en Tweede Kamer. Hij liet het naar een ontwerp van architect J.A. Frederiks inrichten als een buitenplaats met park, tuinen, waterpartijen, wandelpaden en zitbanken. Tevens verrezen er een villa met koetshuis, paarden- en schapenstal, jachthuisje, bouwkeet en arbeiderswoning. Na de dood van Hennequin in 1909 en zijn vrouw in 1919 wisselde het landgoed verschillende keren van eigenaar waarbij een aantal van de kleinere gebouwtjes werd afgebroken. In september-oktober 1944 liep de zuidvleugel van de villa door artillerievuur zodanige schade op dat het na de oorlog geheel nieuw moest worden opgebouwd[64].
De naam van de schans, ook Eederschans, Helderschans of Elderschans, is afgeleid van de waterloop de Ee of het dorp Heille, beide gelegen in de nabijheid van de versterking.

Huidige toestand

Van de oorspronkelijke versterking resteren nog delen van de hoofdgracht en enig reliëf van de omwalling. De Stierskreek of Praatvliet is vrijwel ongewijzigd bewaard gebleven. Wat overweegt is het landgoedkarakter uit het einde van de 19de eeuw met zijn villa (*'Kasteel De Elderschans'*), paardenstal en arbeiderswoning. Het park, ingericht als

wandelbos, telt een aantal bijzonder oude bomen, waarvan enkele uit de eerste helft van de 19de eeuw.

5. OLIESCHANS

De Olieschans is van Spaanse origine en werd waarschijnlijk aangelegd tussen 1600 en 1604. Zij was strategisch gelegen aan de route van Aardenburg naar Slepeldamme en langs de waterloop de Ee of Aardenburgse Haven, vlakbij het buurtschap Onze Lieve Vrouwen Bezuiden. In de jaren 1604-1608 werd de schans enigermate verbeterd, zodat een vierkant gebastionneerde versterking ontstond met een brede binnen- en smalle buitengracht[65]. Na de sluiting van de Noordpoort in 1604 en de aanleg van de vesting Nieuw-Aardenburg in 1620/1621 boette zij aan militair belang in. In 1649, toen de schans in de westelijke dijk van de Isabellapolder kwam te liggen, was zij reeds matig onderhouden. In 1672 was de schans vervallen en korte tijd later werd zij opgegeven. De schans werd uiteindelijk verkocht, haar wallen geslecht en de grachten gedempt[66].
De naam Olieschans, ook *Olijschans*, *Oolschans*, *Olxschans* of *Oliepot*, houdt mogelijk verband met de olie die uit koolzaad werd gewonnen. Het woord wordt ook gevonden in de nabij de voormalige schans gelegen en nog bestaande Olieweg.

Huidige toestand

De Olieschans is geheel verdwenen. Alleen op luchtfoto's is nog iets van haar vroegere vorm te onderscheiden.

6. FORT SLEPELDAMME-HAVENFORT

Aan de monding van de Ee bevonden zich sedert de dertiende eeuw twee havenhoofden, een kapitale zeedam en de kleine nederzetting Slepeldamme (ook *Slijpendamme*, *Slijpe*, *Sepel*, *Sloep*, *Sloepdamme* en zelfs *Schilpsdamme*). In 1583 werd de zeedam door Sluizenaars verwoest, ernstige inundaties en daarmee de ondergang van het dorpje tot gevolg hebbend[67]. Voor 1600 bouwden de Spanjaarden er een klein, vierkant fort op de rechteroever van de vaart naar Aardenburg. Daar controleerde het de havens van zowel Aardenburg, Oostburg als Sluis[68]. In 1604 geraakte het fort in handen van de Staatsen. Daarna werd het uitgebouwd tot een vierkant gebastionneerde versterking met een dubbele omwalling. Omgeven door water werd het vervolgens ingepast in de belegeringslinies rond Sluis. Later, in ieder geval voor 1627, vervielen de bastions of werd het fort in gereduceerde vorm enigermate in oostelijke richting verplaatst[69]. Over het voortbestaan van het fort na de Tachtigjarige Oorlog heerst grote onduidelijkheid. Het kaartmateriaal, in feite de enige ter zake ter beschikking staande bron, geeft een nogal ambivalent beeld. Het is mogelijk dat het fort in 1648 bij de Vrede van Munster werd opgeheven. Het kan ook zijn dat dit pas in het kader van

de reorganisatie van het vestingstelsel in 1688 gebeurde. Waarschijnlijk echter was er geen sprake van een officiële opheffing, maar eerder van een verval als gevolg van verminderd militair belang en onderhoud. Alleen oorlogsgevaar zal de belangstelling voor het fort hebben doen toenemen. Vanwege een dergelijke oorlogsdreiging werd de Aardenburgse Haven (de waterverbinding van Aardenburg met het Coxyde Gat) driemaal afgedamd en afgesloten, namelijk in 1688 (Negenjarige Oorlog), tussen 1701 (Spaanse Successieoorlog) en 1719 en opnieuw tussen 1745 (Oostenrijkse Successieoorlog) en 1749[70]. Mogelijk tijdens de afdamming van 1745 werd onder de naam Havenfort het (voormalige) fort Slepeldamme nieuw leven ingeblazen of hersticht. Het had nog steeds tot doel om de passage van het Zwin, de Passageule en de Aardenburgse Haven te beveiligen en voor wat Sluis *betreft "den toegang naar de Stad van den oostkant langs den Zeedyk van 't Zwin te beletten"*[71]. Het was in 1747 vierkant van vorm waarvan de noordelijke en oostelijke wal in een hoek van de genoemde zeedijk lag[72]. Tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, meer bepaald tussen 18 en 22 april 1747, werd het fort door Franse troepen in bezit genomen. Bijna 50 jaar later, op 24 juli 1794, kwam het fort opnieuw in Franse handen. Een poging van Staatse troepen van het Sluise garnizoen om het te hernemen mislukte. Daarna werd het fort ingericht als stelling om het belegerde Sluis te beschieten en aan te vallen[73]. Korte tijd later, ten laatste in 1800, werd het opgegeven en geslecht.

Huidige toestand
Het fort Slepeldamme-Havenfort is thans geheel verdwenen.

7. FORT SPITSBROEK

Op het einde van de twaalfde eeuw stichtten monniken van de cisterciënzerabdij Ter Doest in de woeste moergebieden ten zuidoosten van Aardenburg een uithof van waaruit zij het omringende land in cultuur brachten. De hof was gelegen aan een moerwatergang, ook *Pulsbroekse* of *oud-Eecloosche* watergang genaamd. Ten gevolge van in 1583 uitgevoerde inundaties ging het omringende polderland vrijwel geheel verloren[74]. Op de hoger gelegen plaatsen bij het voormalig hof werd na de verovering van het noorden van het Brugse Oost-Vrije in 1604 door Maurits de vierkant gebastionneerde versterking Spitsbroek aangelegd. Het sloot zowel de route naar Sint-Laureins en Eeklo als de Eecloosche watergang af en kon zo een aanval vanuit het zuidoosten op Aardenburg voorkomen of in ieder geval bemoeilijken[75]. Na de vrede met Spanje in 1648 werd het gebied ingepolderd (1651) en kwam het fort te vervallen. Op de plaats verrees een hofstede met dezelfde naam. In de vorige eeuw werd de kreek die het gebied doorkruist naar het voormalige fort en de hofstede de Spitsbroekkreek genoemd[76]. Tegenwoordig wordt de naam Valeiskreek gebruikt.

Huidige toestand

Het fort Spitsbroek is geheel verdwenen.

BESLUIT

Voor de meesten van ons is het bovenstaande verhaal niet meer dan geschiedenis. We lezen erover, vinden het interessant of trekken er de schouders over op. Het is zonder oorlogservaring ook moeilijk voor te stellen wat al die verschrikkingen teweeg hebben gebracht en hoeveel duizenden Aardenburgers er door gedood, verminkt of getraumatiseerd zijn geweest.
Behalve dat zijn de oorlogen ook aanleiding geweest tot de aanleg van kleine en uitgebreide verdedigingswerken. Hoeveel tijd, geld en energie Aardenburg hierin geïnvesteerd heeft, is moeilijk te bevatten, zeker als men bedenkt hoe gering de bevolking en middelen toentertijd vaak waren. Begrijpelijk is het echter wel. Weinig is immers zo fundamenteel als een (zeker) gevoel van veiligheid.
Een belangrijk deel van de verdedigingswerken rond Aardenburg is nog steeds aanwezig. De instandhouding ervan en het daarmee levend houden van onze geschiedenis dient een zorg te zijn van alle Aardenburgers en historisch-geïnteresseerden, burgers en bestuurders.

NOTEN

1. B. DE MELKER, *Het oudste stadsrecht van Aardenburg*, in Archief Zeeuws Genootschap der Wetenschappen, 1990, p. 28.
2. Gemeentearchief Sluis (GAS), *Archief stad Aardenburg* (ASA), inv.nr. 19, regestnr. 81, 7 september 1496.
3. GAS-A,ASA nr. 19 regestnr. 102 januari 1584.
4. G.A.C. VAN VOOREN, *Aardenburg in het begin der 17e eeuw* in jb. 1969/70 Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen, p. 84-94.
5. W.H. ZAGWIJN, *Nederland in het Holoceen*, 's Gravenhage 1991, p. 43. DE MELKER, *De ontwikkeling van de stad Aardenburg en haar bestuurlijke instellingen in de Middeleeuwen*, Middelburg, 1988, p. 23-24. P.C. VOS, R.M. VAN HEERINGEN, CD-rom *Ontstaansgeschiedenis van het Zeeuwse kustlandschap*, [Delft,] 1997, kaarten 12-17.
6. DE MELKER, *De ontwikkeling*, p. 30-37.
7. M.K.E. GOTTSCHALK, *Historische geografie van Westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, I-II, Dieren, 19832. I, p. 40-78, 130-148. II, p. 9-15, 38-41, 78-81, 106-107, 144-146, 186-187.
8. A. WILDEROM, *Tussen afsluitdammen en deltadijken*, IV. Zeeuwsch-Vlaanderen, Middelburg, 1973, p. 42. A.C.J. WILLEBOORDSE, *Drie havens en een polder*, Zeeuws Landschap, december 1999, p. 19-24.

9. Historia Augusta. Vita Didii Iulianii I.8 geciteerd in H. THOEN, *Maldegem-Vake en Aardenburg, Romeinse verdedigingswerken*, in Nehalennia 95, 1993, p. 22.
10. THOEN, *Maldegem-Vake en Aardenburg*, p. 22. E. COOLS, *De Romeinse kustverdediging, een theoretisch model* in H. THOEN (red.), De Romeinen langs de Vlaamse kust, Leuven, 1987, p. 90-96.
11. J.S. BOERSMA, *The roman coins from the province of Zeeland* in Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (Ber.ROB) jg. 7, 1967, p. 65-97. J.A. TRIMPE BURGER, *De pre- en protohistorie van de Zwinstreek* in F. WELVAERT, F. DIERICKS-VISSCHERS (red.), 2000 Zwinstreek, Knokke, 1985, p. 12.
12. DE MELKER, *De ontwikkeling*, pp. 60-61.
13. W.P. DEZUTTER, *Beschilderde grafkelders in Zeeuwsch-Vlaanderen* (onuitgegeven licentiaatsthesis Rijksuniversiteit Gent 1970), p. 118. A. SANDERUS, *Verheerlyckt Vlaandre*, I, Leiden, 1732 (reprint Tielt, 1974), VI. Boek (p. 198).
14. J.F. VERBRUGGEN, *De slag der Guldensporen*, Antwerpen/Amsterdam, 1952, p. 35-36, 231, 267. GOTTSCHALK, I, p. 131. L. VAN VELTHEM, *De Guldensporenslag. Een fragment uit de Voortzetting van de Spiegel Historiael* (ed. W. Waterschoot), Den Haag/Noorduijn, 1979, p. 85. A.C.J. WILLEBOORDSE, *Een geschiedenis van trotse weerspannigheid. Het noorden van het Brugse Vrije in de Guldensporenslag en de Frans-Vlaamse Oorlog (1297-1305)*, in Mededelingenblad van de Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen nr. 130, 2002, 6, p. 13-44
15. C. WIJFFELS, *De oudste rekening der stad Aardenburg (1309-1310) en de opstand van 1311* in Archief Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen 1949-1950, p. 12-14.
16. GAS,ASA, inv.nr. 10, 17 december 1330. De Melker, De ontwikkeling, p. 172, 180-181.
17. GOTTSCHALK, I, p. 196. GAS, ASA, inv.nr. 7 regestnr. 35, mei 1384. N. DESPARS, *Chronyke van den lande ende graefscepe van Vlaenderen*, I-IV, Brussel, 1727. III, 80, geciteerd in G.A. VORSTERMAN VAN OYEN, *Het archief van Aardenburg (1201-1604)*, Middelburg, 1889, p. 30.
18. GOTTSCHALK, II, p. 47. J. DUMOLYN, *De Brugse Opstand van 1436-1438*, Kortrijk-Heule, 1997, p. 260.
19. DESPARS, III, 505 in: VORSTERMAN VAN OYEN, *Het archief*, p. 42. GOTTSCHALK, II, p. 69. GAS-A,ASA, inv.nr. 20, regestnr. 80, 18 juni 1469.
20. GOTTSCHALK, II, p. 102-103. P. MEESTERS, *De geschiedenis van Sluis* (inleiding en toelichting A.M. Lauret), Tilburg, 1980 (reprint 1830), p. 105, 121, 14-125, 128.
21. A.R. BAUWENS, *De tweede opstand. Geuzenlandgangen en soldatenfoulen in het kustgebied van Noordwest-Vlaanderen in 1572-1576*, Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen nr. 18, 1989, p. 19-23, 49.
22. D. VAN DER BAUWHEDE, *De Reconquista van Sluis, 12 juni-5 augustus 1587* in A.R. BAUWENS, D. VAN DER BAUWHEDE, L. VANDAMME (red.), Opstand en verval. Aspecten van het dagelijks leven in het Brugse Vrije tijdens de laatste decennia van de 16de eeuw, Brugge, 1987, p. 100, 104.
23. G.A.C. VAN VOOREN, *Aardenburg in de woelige jaren 1578-1583* in D. VAN DER BAUWHEDE, M. GOETINCK (red.), Brugge in de geuzentijd. Bijdragen tot de geschiedenis van de Hervorming te Brugge en in het Brugse Vrije tijdens de 16de eeuw, Brugge, 1982, p. 200-204. G.A.C. VAN VOOREN, *Middelburg in Vlaanderen tijdens de woelige jaren 1578-1583* in BAUWENS, VAN DER BAUWHEDE, VANDAMME, p. 56-58.
24. VAN VOOREN, *Aardenburg in de woelige jaren 1578-1583*, p. 208. H.C.A. VAN RIE (samenst.), *D. Verstraete over kerk en godsdienst in de omstreken van Aardenburg*, s.l.[,1975] (gestencild), p. 36.
25. E. VAN METEREN, Historie der Nederlandscher ende haerder Na-buren Oorlogen, Amsterdam, 1786, f°. 476 geciteerd in: VORSTERMAN VAN OYEN, *Het archief*, p. 67.

26. VAN VOOREN, *Aardenburg in het begin van de 17e eeuw*, p. 80-85.
27. G.A.C. VAN VOOREN, *Aardenburg na de afscheiding van Vlaanderen (1604-1648)* in Appeltjes van Meetjesland, XIV, 1963 (overdruk), p. 23.
28. G.A.C. VAN VOOREN, *Aardenburg en zijn betrekkingen met Vlaanderen na de tachtigjarige oorlog (1648-1666)* in Appeltjes van Meetjesland, jb. 14, 1963 (overdruk), p. 12.
29. Citaten uit GAS, *Handschriftenverzameling*, inv.nr. 13, A. PEURSSENS, Historisch Verhael die de Fransen op de stadt Aerdenburgh op den 16 en 17 Junij 1672 hebben gedaen, gepubliceerd in G.A. VORSTERMAN VAN OYEN, *De Berenning van Aardenburg in 1672*, Schoonhoven, 1872, p. 152-153, voorts (algemeen) p. 130-161. G.A.C. VAN VOOREN, *Kolonel Albert Spindler. Verdediger en commandant van Aardenburg in 1672*, jb. 1961/1962 Heemkundige Kring West Zeeuwsch-Vlaanderen, p. 62-73.
30. GAS,ASA, inv.nr. 129, *Resolutie- of notulenboek van de stad en schependomme van Aardenburg 1743-1757*
31. GAS,ASA, inv.nr. 133, *Resolutie- of notulenboek van de stad en schependomme van Aardenburg 1782-1794*. GAS.Handschriftenverzameling, inv.nr. 15, E. Vermere, Memoriaal in 1794 in: G.P. ROOS, *Wereldlijke en kerkelijke geschiedenis van Aardenburg. Het Memoriaal* werd door G.A.C. VAN VOOREN gepubliceerd in jb. 1965/1966 Heemkundige Kring West Zeeuwsch-Vlaanderen, p. 84-104 en jb. 1967/1968 Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen, p. 94-117. A.M. WESSELS, *Zeeland in de Patriottentijd*, Goes, 1974, p. 217, 223-225.
32. GAS, Oud Archief Gemeente Aardenburg (OAGA), inv.nr. 103, *notulen gemeenteraad 1794-1817*. M. VAN EMPEL, *Zeeland door de eeuwen heen*, I-II, Middelburg, 1935-1949. II, p. 502.
33. Ibidem, pp. 505-506. G.A.C. VAN VOOREN, *Belgische aanvallen op West-Zeeuws-Vlaanderen in 1830* in: A.R. BAUWENS e.a., Met het oog op de grens. Heden en verleden van de Nederlands-Belgische grens in West-Zeeuws-Vlaanderen [Aardenburg, 1992] (gestencild), p. 66-70. D. DE VRIES, *Cartografie van en in Aardenburg in vroeger eeuwen* in A.R. BAUWENS e.a. (red.), Geleefde tijd. Liber amicorum G.A.C. van Vooren. Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen nr. 23, 1995, p. 102. H.J. PABBRUWE, *Kolonel Ledel* in jb. 1965/1966 Heemkundige Kring West Zeeuwsch-Vlaanderen, p. 46.
34. Zie hierover bijvoorbeeld J.H. VAN ZANTEN, *De zorg voor vluchtelingen uit het buitenland* in J.H. BRUGMANS (red.), Nederland in den oorlogstijd, Amsterdam, 1920, p. 331, waar voor Aardenburg aan het begin van de oorlog een getal genoemd wordt van 25.000 vluchtelingen.
35. G.A.C. VAN VOOREN, *West-Zeeuws-Vlaanderen 1940. Episoden uit een emotievolle tijd*, Hulst, 1991, p. 39, 46, 63-66.
36. A.B.J. GOOSSENS, *West-Zeeuws-Vlaanderen 1939-1945*. Deel 2. Vlucht en bevrijding, Apeldoorn, 1997, p. 99-104, 226-234. G.A.C. VAN VOOREN, *Documentatie* in Herdenkingsjaarboek Bevrijding 1944 Heemkundige Kring West-Zeeuws-Vlaanderen, Oostburg, z.j., p. 181-184 noemt voorts een getal van 146 gesneuvelde Duitsers in de strijd rond Aardenburg.
37. J.A. TRIMPE BURGER, *Romeins Aardenburg. Opgravingen en vondsten*, Aardenburg, 1982. H. THOEN, *Maldegem-Vake*, p. 26-28. P. Stockman, P. Everaers, *Versterckt Zeeland*, Middelburg, p. 12-13. Middelburg, 1992. R.M. VAN DIERENDONCK, L.J.F. SWINKELS, *Wall-painting fragments found at Aardenburg* in Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, jg. 35, 1985, p. 190.
38. GOTTSCHALK, I, p. 19 nootnr. 5. S.J. FOCKEMA ANDREAE, *Studiën over waterschapsgeschiedenis*, V. Zeeuwsch-Vlaanderen, Leiden, 1950, p 4-5. D. DE VRIES, *The early history of Aardenburg*, Berichten voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, jg. 18, 1968, p. 235-237, 249 nootnr. 205.

39. GAS,ASA inv.nr. 1, *omloper* 1459. GAS,ASA, inv. nr. 18, regestnr. 92, 4 juli 1551. DE MELKER, *De ontwikkeling*, p. 77-78.
40. Ibidem, p. 108.
41. Ibidem, p. 106-108. D. DE VRIES, *De stadsplattegronden van Jacob van Deventer.* Deel Zeeland, Alphen aan den Rijn, 1997, stadsplattegrond van Aardenburg.
42. N. DESPARS, III.80, geciteerd in: VORSTERMAN VAN OYEN, *Het archief*, p. 30.
43. GAS,ASA, inv.nr. 6, regestnr. 100, 20 augustus 1581.
44. Kaarten uit en over de periode 1583-1604 geven geen eenduidige weergave van de versterkingen rond Aardenburg. De meeste geven wallen aan volgens de aanleg van 1299 en ravelijnen voor één (meestal Westpoort) of alle stadspoorten.
45. Ernst Casimir, respectievelijk Maurits van Nassau, geciteerd in F. WESTRA, *Samuel Crop, ingenieur in Staatse dienst te Aardenburg* in A.R. BAUWENS, e.a. (red.), Sporen naar het verleden. Bijdragen tot de geschiedenis van West-Zeeuws-Vlaanderen, Heemkundige Kring nr. 22, 1995, p. 11.
46. WESTRA, p. 11-14. VAN VOOREN, *Aardenburg in de woelige jaren 1578-1583*, p. 170. VORSTERMAN VAN OYEN, *De Berenning*, p. 210.
47. DE VRIES, *Cartografie van Aardenburg*, p. 97-101, 108 (B5) en de aldaar afgebeelde plattegronden uit 1650, 1666 (kopie 1745) en 1672.
48. GAS,ASA. inv.nrs 536, 537. VAN VOOREN, Aardenburg na de afscheiding, p. 12.
49. Peurssens geciteerd in VORSTERMAN VAN OYEN, *De Berenning*, p. 89. Brief van 30 april 1632 van kolonel Theodoris van Vrijberghe, commandant van Sluis en "plenipotentarius van de Staten-generaal" aan de Raad van State, geciteerd in ibidem, p. 103.
50. VORSTERMAN VAN OYEN, *De Berenning*, p. 89-121.
51. Algemeen Rijksarchief 's Gravenhage (ARA). Archief der genie, *Register der Memoriën* nr. 79
52. GAS,ASA, inv.nr. 536. VORSTERMAN VAN OYEN, *De Berenning*, p. 208, 210.
53. F.J.G. TEN RAA, *Het Staatsche leger*, I-VIII, Breda, 's Gravenhage, 1911-1964, IV(1672-1688), p. 116-117, VI (1688-1702), p. 396.
54. DE VRIES, *Cartografie van en in Aardenburg*, p. 100, 102.
55. GAS, Kaartenverzameling, z. inv.nr. J. Blaeu, *Aerdenburgh* in Tooneel der Steden, Amsterdam, 1649. C. Merian, *Ardenburg* in Topographia Germaniae Inferioris, Franckfurt am Mayn, 1654.
56. VORSTERMAN VAN OYEN, *De Berenning*, p. 144 en de bijbehorende kaart (p. 132 vermeldt overigens een bebouwing van twee huizen).
57. VORSTERMAN VAN OYEN, *De Berenning*, p. 133.
58. GAS, Kaartenverzameling, z. inv.nr. Blaeu, *Aerdenburgh. Platte grondt van Ardenburg* in L. van den, BoschToonneel des oorlogs opgerecht in de Vereenigde Nederlanden, Amsterdam, 1675.
59. ARA, inv.nr. OPV A1, *Plan van de stadt Aardenburg en van de tot verdediging dier plaats in 1831 aangelegde veldwerken.* DE VRIES, *Cartografie van en in Aardenburg*, p. 100-102.
60. GAS, Kaartenverzameling, z.inv.nr. C. Merian, *Ardenburg* in M. ZELLER, Topographia Germaniae Inferioris, Frankfurt am Mayn, 1654. TEN RAA, II, p. 400.
61. L. DE BILS, *Anatomische Beschrijvinge van een Wanschepsel geboren op de Elderschans buyten Aardenburg*, Middelburg, 1659.
62. ARA, inv.nr. 1.01.19-1916. *Resoluties van de Raad van State*, 6 juni en 18 juli 1673 (met dank aan de heer W. Claerhoudt uit Sluis).
63. GAS, Kaartenverzameling, z. inv.nr., *Plan van het oude schependom der Stad Aardenburg met een gedeelte van de gemeenten Sint Kruis, Eede en Heille*, 1837.
64. G.A.C. VAN VOOREN, *Op verkenning door Aardenburg* [Aardenburg, 1992], pp. 32-34.
65. GAS, Kaartenverzameling, z. inv.nr. J. Blaeu, *Kaart van het beleg van Sluis in 1604* in Theatrum Orbis Terrarum, Amsterdam, 1635. F.B. van Berckenrode, *Kaart van*

het beleg van Sluis in 1604, 1650. TEN RAA, II, p. 300. G. ROOS, *Beknopt Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek van Zeeuwsch-Vlaanderen Westelijk Deel*, Oostburg 1874, p. 110.

66. GAS, Kaartenverzameling, z. inv.nr. J. Blaeu, *Aerdenburgh*. WILDEROM, IV, p. 39. Op een kaart van het ARA, inv.nr. OPV A2 van de vesting Aardenburg uit 1657 wordt expliciet vermeld: 'De Olijschans wert niet onderhouden', cf. DE VRIES, *Cartografie van en in Aardenburg*, p. 106.
67. GOTTSCHALK, I, p. 42-43, II, p. 219, 221. ROOS, *Beknopt Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek*, p. 46, 127-128.
68. F.B. van Berckenrode, *Afbeeldinghe van den grooten tocht in Vlaenderen anno 1600*, Delft, 1603.
69. C.J. Visscher, *Caerte van 't Vrye* in Germaniae Inferior, Amsterdam, 1622. Idem, *Kaerte van Sluys, het Zwin en de schansen aan wederzijden*, 1627.
70. P. BODDAERT, J. PLEVIER, N. VAN DER SCHATTE, c.s., *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*. Tweede Deel, Amsterdam, 1751, pp. 459-460. WILDEROM, IV, p. 42.
71. ROOS, *Beknopt Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek*, p. 14.
72. GAS, Kaartenverzameling, z. inv.nr. I. Tirion, *Nieuwe Kaart van het Westelijkste gedeelte van Staats-Vlaanderen*, Amsterdam, 1747.
73. A.M. WESSELS, p. 218.
74. GOTTSCHALK, I, p. 34, II, p. 221.
75. Oudheidkundige Verzameling Sluis-Aardenburg, z. inv.nr. Visscher, *Caerte van t Vrije*.
76. ROOS, *Beknopt Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek*, p. 137.

De titel van deze bijdrage is gebaseerd op een zin uit een document van de raadslieden van Jan zonder Vrees van 6 mei 1406. Een kopie van de brief staat in het *Boek met de Knoop*, f° 1-6, bewaard als GAS,ASA inv.nr. 8.

Volkse liederen in Ursel

Jozef VANDEVEIRE

Op 21 augustus 2002 schreef Thomas Lowette in De Standaard: "*De Belg zingt niet meer. Ook een muziekinstrument laat hij liever links liggen. Muziek beluisteren doen we daarentegen als geen ander .... Zet een groep Engelsen samen en twee dagen later zijn ze nog niet uitgezongen. Maar Vlamingen kennen zelfs geen enkel liedje van hun volkszanger Will Tura helemaal vanbuiten...*".
Is het met onze zangcultuur inderdaad zo erg gesteld? Zongen we vroeger meer en beter? En hoe zat het met onze voorouders een eeuw geleden? Vragen waarop je geen eenduidig antwoord kunt geven. En wie wordt bedoeld met *de Belgen*? Alle lagen van de bevolking? Alle beroepen? Alle leeftijdsgroepen?

Wie de toestand in de voorbije eeuw een beetje heeft gevolgd, weet dat er grote verschillen waren. Het muziekleven vertoonde een enorme variatie. De stad kende een heel andere muzikale cultuur dan het platteland. In bepaalde kringen werd veel gezongen, in andere nauwelijks. Op school, in de kerk, in tal van verenigingen werden heel wat liederen aangeleerd en duchtig meegezongen. Op kermissen, bruiloften en andere bijeenkomsten waar alcoholische dranken werden geschonken, zong men uit volle borst gelegenheidsliederen mee, zij het niet altijd in de juiste toonaard. En in de talloze cafés werd heel wat afgezongen. Maar wat zong men dan? Welke liederen waren door zowat iedereen gekend?
Een deel van dat repertoire is onherroepelijk verdwenen of leeft alleen nog in zeer beperkte kring voort. Er kwamen in de loop van een eeuw andere teksten, andere ritmen, andere melodieën. In het Interbellum, de periode tussen de twee wereldoorlogen, kwam de radio in ons leven en die bracht tot dan toe onvermoede mogelijkheden op het gebied van verspreiding en bekendmaking van allerlei muziekgenres.
Tot 1940 was die radio eerder een voorrecht van mensen met centen, maar sedert de Tweede Wereldoorlog bracht de elektrotechniek de *muziekdoos* binnen ieders bereik. De 78-toerenplaat werden vervangen door de elpee en later door de cd. De televisie bracht beeld én muziek in elke huiskamer. De moderne transportvormen maakten het mogelijk muzikale uitvoeringen op andere plaatsen bij te wonen, of dat nu in Vorst-Nationaal, Torhout-Werchter, de Brusselse Munt of de Festspiele in Bayreuth was.

Maar die veelheid van mogelijkheden had ook gevolgen. Terwijl vroeger in vele burgershuizen de piano erg populair was en er in de huiskring samen gemusiceerd werd, kwam nu het beluisteren van muziek in de plaats van het zelf spelen en zingen. Het is een feit dat zangkoren, fanfares en andere muziekmaatschappijen het tegenwoordig moeilijk hebben om nieuwe, vooral jonge krachten aan te trekken. Toch zijn er in ons land nog tal van verenigingen waarvan de leden enthousiast muziek willen instuderen en ten gehore brengen.

Het is inderdaad juist dat Vlaanderen een kleinere muziekcultuur had dan enkele ons omringende landen. Nederland, Duitsland, Engeland kunnen op dat gebied op een veel rijkere traditie bogen. Niet alleen wat het grotere muzikale repertoire betreft, maar zeker ook op het gebied van het volkse lied. Hebben wij dan niets te betekenen gehad? Toch wel, maar wij hebben eeuwen onder buitenlands bestuur geleefd en vooral de franstalige dominantie in de achttiende en de negentiende eeuw is rampzalig geweest. De toestand was in de steden wel anders dan op het platteland, maar wat ons als *volks* lied uit die tijd is overgeleverd, is niet zo denderend. Tegen die muzikale armoede hebben talloze Vlamingen vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw geageerd, zowel door het weer opdelven en bekendmaken van onze laatmiddeleeuwse liederenschat, als door het scheppen en propageren van nieuwe liederen die door eigentijdse componisten in een volkse sfeer werden gecomponeerd.

Op het Meetjeslandse platteland werd uiteraard ook gezongen, ook in Ursel. Mijn vader, Gerard Vandeveire, heeft in zijn jeugd (en ook daarna) tal van liederen opgetekend die hij in zijn geboortedorp uit de mond van *inboorlingen* heeft gehoord en hij heeft die na de Tweede Wereldoorlog voor een deel ook op cassette opgenomen. Helaas is de kwaliteit van de opnamen niet altijd optimaal. Hij was begonnen daar een uitvoerig artikel over te schrijven, gestoffeerd met verwijzingen naar andere bronnen en vergelijkingen met liederen uit andere streken. Maar het is nooit verder gekomen dan een schets. Het zou echter jammer zijn als dat materiaal verloren zou gaan. Daarom heb ik het belangrijkste ervan in dit artikel uitgewerkt.
Opzettelijk noem ik ze niet *Urselse volkse liederen*, want ik ben ervan overtuigd dat een flink deel ervan ook in andere Meetjeslandse gemeenten bekend zal (geweest) zijn. Bovendien heb ik bewust alles geweerd wat alleen bij bepaalde groepen bekend was en in die kringen was aangeleerd.

WAT VINDT U NIET IN DIT OVERZICHT?

In de eerste plaats alle GEESTELIJKE EN KERKELIJKE LIEDEREN die werden aangeleerd en gezongen in het raam van kerkdiensten of godsdienstige bijeenkomsten (mis, vespers, lof, kerkelijke feestdagen, godsdienstige verenigingen zoals Mariacongregatie, Eucharistische Kruistocht, H.-Hartbond en dergelijke) en binnen die kring ook courant

werden gebruikt. Die liederen zijn vaak door Vlaamse auteurs geschreven en door eigentijdse componisten getoonzet. Ook al waren ze zeer populair, je kunt ze moeilijk volksliederen noemen.

In dezelfde lijn liggen ook de KERST-, DRIEKONINGEN- EN PAASLIEDEREN. Sommige dateren wellicht uit de late Middeleeuwen, maar toch waren ze geen echte volksliederen meer. De meeste zoals *Maria die soude naar Betlehem gaan* of *Nu syt wellecome* waren wel bekend, maar werden zeker niet door de modale Urselaar gezongen. Dat was aan de andere kant wel het geval met *Er kwamen drie koningen met ene ster*, een lied dat door de kinderen in de driekoningentijd gebruikt werd, als ze van huis tot huis gingen om *driekoningen te zingen*.

Al evenmin reken ik tot het volkslied de talloze VLAAMSE STRIJDLIEDEREN op teksten van Guido Gezelle, Albrecht Rodenbach, René De Clercq, Remi Ghesquiere en anderen en op melodieën van allerlei Vlaamse componisten. Een deel van dat repertoire is nog vrij bekend, zij het minder bij de jongere generatie, die de strijd voor Vlaamse zelfstandigheid niet meer heeft meegemaakt. Maar vooral in het Interbellum waren er in het Meetjesland tal van Vlaamse verenigingen die zulke liederen aanleerden en op allerlei bijeenkomsten met overtuiging meezongen. Denk maar aan *Mijn Vlaanderen heb ik hartelijk lief*, *Omdat ik Vlaming ben*, *'t Zijn weiden als wiegende zeeën*, *Groeninge*, *Vlaanderen dag en nacht* enz.

Wél volksliederen lijkt op het eerste gezicht een andere groep, eveneens door Vlaamse auteurs geschreven en door Vlaamse componisten op muziek gezet. Ze idealiseerden HET PLATTELANDSLEVEN, zoals in *Tineke van Heule*, *De wiegende mijnwerker*, *Het liedje van de smid*, *Het hutje bij de zee*, *Moederke alleen*, *Hemelhuis*, *Voor 't kantkussen*, *Het klompenliedeke* en vele andere meer. Vooral liederen op muziek van Emiel Hullebroeck waren populair. De man trok jarenlang naar de dorpen om die liederen op zangavonden aan te leren en op die manier onze mensen een behoorlijk liedrepertoire bij te brengen. Een dergelijke rol speelde later ook Willem De Meyer met liederen van Armand Preudhomme en tijdgenoten.

Al evenmin vindt u in deze verzameling de SCHLAGERS van die tijd. *Daar bij die molen, die mooie molen* of *Tino Rossi, dat is mijne favori* en talloze andere waren in heel Vlaanderen bekend, maar horen niet thuis bij het echte inheemse volkslied. Ook SMARTLAPPEN werden niet opgenomen. Liederen als *Het stervende kindje* (met een mooie melodie, maar een tranerige tekst) werden op zangfeesten, kermissen en zo gezongen, evenals de echte marktliederen over moord en doodslag of andere ijzingwekkende gebeurtenissen, zoals over de moorden in Beernem. Toch bleven enkele in het geheugen van de plattelandsmensen hangen. De zingende marktkramer had tekstblaadjes mee, verkocht die ter plaatse en zette de mensen ertoe aan, het refrein mee te zingen. Een bekend marktzanger uit het Meetjesland was Tamboer (Lionel Lucien Bauwens, Eeklo

1892 - Adegem 1974). Freek Neirynck wijdde een boekje aan zijn leven, zijn optredens en zijn liedjes (Uitgave Taptoe, Eeklo, 1978).

Ten slotte blijven ook dié KINDERLIEDJES buiten beschouwing die op school werden aangeleerd. Daartoe behoren ook wiegeliederen, sinterklaasliedjes enz. De meeste zijn overal bekend en in tal van zangbundels opgenomen; vele ervan worden nog altijd gezongen. Ze zijn zeker niet typisch Meetjeslands. Soms waren het tevens dansliederen (*De zevensprong*).

Wat overblijft, is een nogal heterogeen pakket van korte, eenvoudige liederen rondom verscheidene thema's.

DE TEKSTEN

Het is niet meer na te gaan wie de auteurs van al die liederen waren. Enkele kunnen in de stad ontstaan zijn, maar de meeste zijn wellicht door mensen uit de streek - vaak op speelse wijze - gevormd en eventueel aangevuld door anderen uit dezelfde kring. Klanknabootsingen komen geregeld voor. Ook het repetitieve en het cumulatieve aspect spelen een niet te onderschatten rol. Vaak is de rijmdwang belangrijker dan de inhoud. Rijmen vormen trouwens een welkom geheugensteuntje. De metriek (d.i. de regelmaat van beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen) moet soms wijken voor de inhoud of voor de dialectvorm.

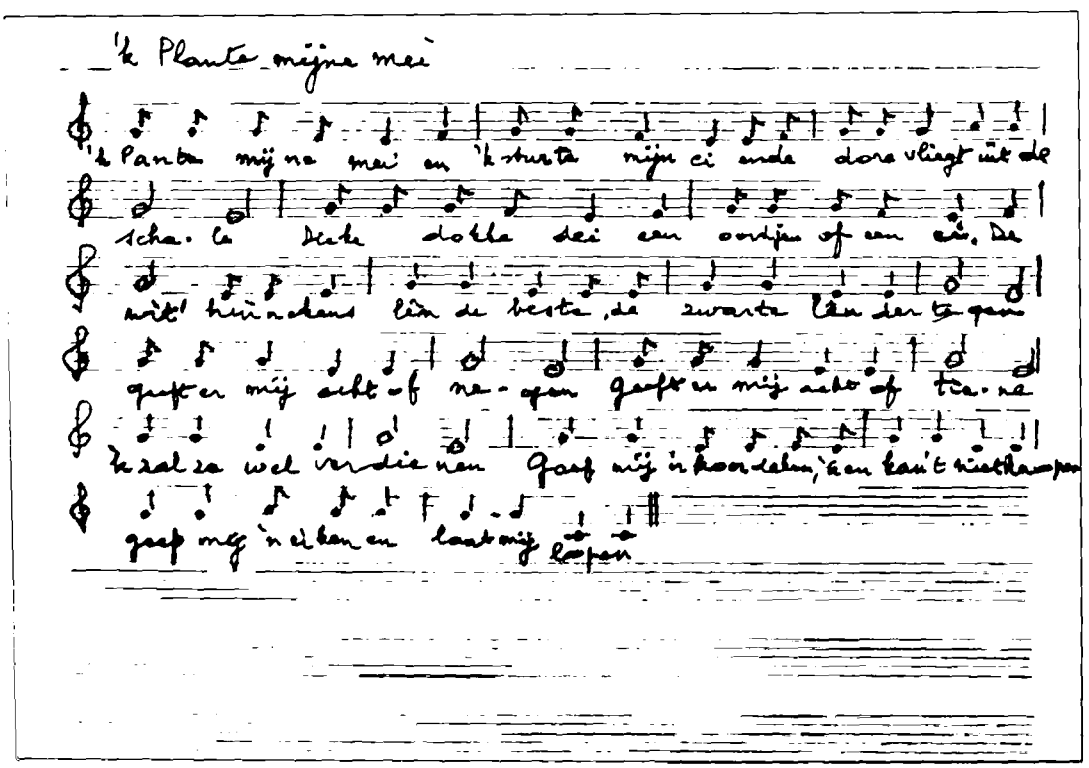
Hoewel het meestal mogelijk is, de teksten in *schoon Vlaams* te noteren, heb ik hier toch gekozen voor een weergave in het dialect. Soms kan het ook niet anders omwille van het rijm. Waar in Ursel *trouwen, zeggen* en *mijden* dezelfde eindklank (een lange open è) hebben en dus met elkaar rijmen, is dat natuurlijk niet het geval in het Algemeen Nederlands. Vanzelfsprekend was het ook niet zinvol, daartoe fonetisch schrift te gebruiken; dat zou immers voor de meeste lezers een onoverkomelijke hinderpaal zijn. Het blijft dus een benaderende weergave van de uitspraak. Details hierover vindt u in het hoofdstukje over het Urselse dialect. Ook samentrekkingen die in het dialect vaak voorkomen en door het ritme van het lied bepaald worden, blijven behouden. De uitspraakvorm in de gewone taal en de betekenis van echte dialectwoorden worden dan in de rand gegeven.

DE MUZIKALE VORM

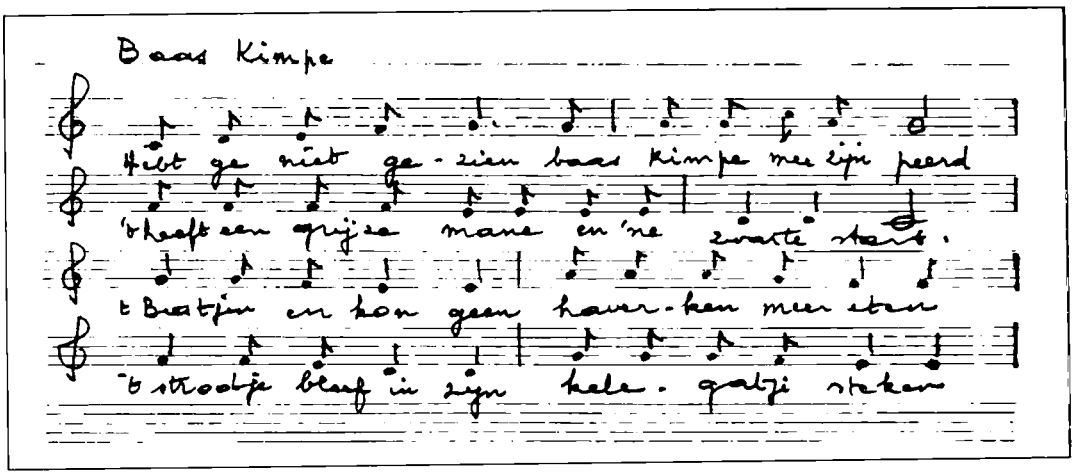
De melodieën van de hier opgenomen liederen zijn over het algemeen vrij eenvoudig van structuur en tonaliteit. In tegenstelling tot de 'volkse' liederen die componisten zoals Hullebroeck hebben getoonzet, gaat het vaak om reciterende wijsjes die op twee, drie of vier noten steunen en weinig variatie vertonen (een soort litaniestructuur).
Een typisch voorbeeld daarvan is het lied *De pot en de potschijve*, dat behalve in de eerste regels slechts twee, drie noten (sol-mi + la) gebruikt.

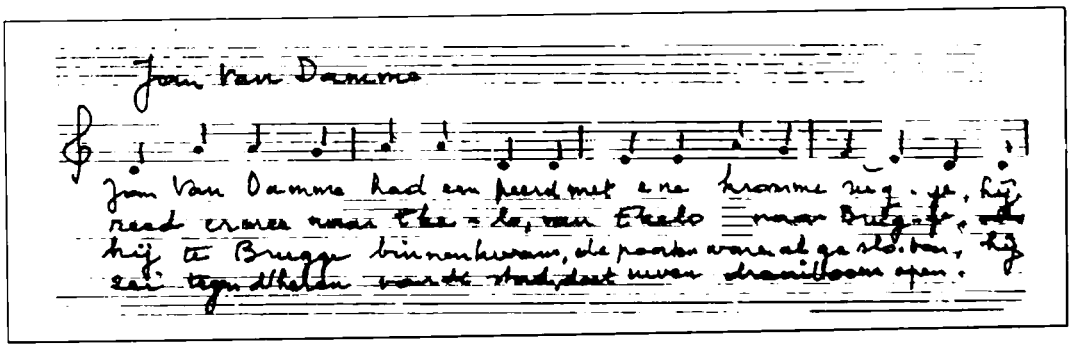
Een gelijkaardige situatie hebben we ook in het lied *'k Plante mijne mei*, dat eveneens op dat reciterende twee-notensysteem steunt.

Enkele liederen stijgen daarboven uit en hebben een wat gevarieerder notenbeeld, zoals *Hebt ge niet gezien.*

Soms is er één korte melodie die telkens herhaald wordt, zoals in *Jan Van Damme.*

Het was uiteraard niet mogelijk van al deze liederen ook het notenbeeld op te nemen.

HET URSELSE DIALECT

Omdat de dialectvormen in deze liederen vaak onvermijdelijk zijn, hebben we de tekst zoveel mogelijk de uitspraak laten volgen. Enige kennis van het Urselse dialect is daarbij wel nodig.

1. Zoals in heel Oost- en West-Vlaanderen wordt de **h** niet uitgesproken. In de tekst blijft ze echter staan.

2. De **ou/au**, de korte **e** en de **ei** (soms ook de **ij**) worden meestal gelijk uitgesproken als een zeer open **è**, een klinker tussen de lange **a** en de korte **e** (van melk). Het woord *saus(e)* klinkt dus als *sèse*. Omwille van de leesbaarheid echter wordt de normale spelling bijna overal bewaard.

3. De **g**, de **ng**, de **w** en de **ch** (vaak ook de **d**) na een klinker en voor een doffe **ë** vallen weg. De voorafgaande klinker wordt dan extra lang uitgesproken en als een dubbele lettergreep aangevoeld. Zo klinkt *zeggen* dan als *zè-èn*, *hangen* als *hà-àn*, *trouwen* als *trè-èn*, *lachen* als *là-àn*, *houden* als *è-èn*. In de teksten worden de verdwenen medeklinkers tussen vierkante haakjes gezet, dus *ze[gg]en*.

4. In bepaalde medeklinkercombinaties worden wel eens één of twee medeklinkers weggelaten. Zo klinkt *heeft* als *eet* als er een klinker volgt en als *ee* vóór een medeklinker. Zo ook *dust* voor *dorst*. Ook de **t** als werkwoorduitgang van de tweede en derde persoon verdwijnt als het volgende woord met een medeklinker begint (Bv. Hij *kom[t]* niet meer). Ook daar worden vierkante haakjes gebruikt.

5. Assimilatie (het wijzigen van een medeklinker onder invloed van de voorafgaande of volgende medeklinker) komt vaak voor en kan voor de toehoorder tot onverstaanbare woordcombinaties leiden. Bv. Hij weet *niet wat dat het is* klinkt als *niewattattès*. In zulke gevallen wordt de normale schrijfwijze behouden.

6. De vorm **we** wordt als *me* uitgesproken. Vandaar dat *gaan we* als *gomme* klinkt. In dergelijke gevallen wordt *ga[an]me* weergegeven.

7. In Ursel (dat ten slotte maar op enkele kilometers van de grens met West-Vlaanderen ligt) zijn nog resten van het West-Vlaams of liever van het middeleeuwse Nederlands overgebleven. Zo klinkt *zou* als *zoe* en in de liedteksten wordt *gij* ook nog wel eens als *gie* uitgesproken.

8. Het persoonlijk voornaamwoord wordt vaak verdubbeld in een zwakke (onbeklemtoonde) plus een sterke (beklemtoonde) vorm. Zelfs een driedubbele vorm komt voor. Bv. *'k* Ben *ëkik* niet zot. Hoe heet *zëzij*? *Me* gaan *mëwulder* niet mee.
Wulder, *gulder* en *zulder* zijn de sterk beklemtoonde vormen van **wij**, **gij** en **zij**, de persoonlijke voornaamwoorden van het meervoud; *hulder* is de Urselse vorm voor het bezittelijk voornaamwoord **hun** en voor het persoonlijk voornaamwoord **u** (meervoud) in de voorwerpsvorm ('k Zal *hulder* roepen; *hulder* huis).

9. In de onvoltooid verleden tijd wordt vaak de uitgang **-ëge(n)** gebruikt in plaats van **-de(n)** of **-te(n)**. *Ze bouwdege(n), vaagdege(n), klaptege(n).* Sommige sterke werkwoorden hebben ook een zwakke variante met dezelfde uitgangsvorm (hij *schrijfdege* nen brief).

10. De klankcombinaties **-aard/-aart** en **-erk** worden respectievelijk als *ird/irt* en *irk* (met de i van *dik*) uitgesproken en hier ook zo geschreven (een *pird*, ne *stirt*, een *wirk*).

11. De stemloze **k**, **p** en **t** worden stemhebbend na een klinker en vóór een doffe **ë**. De **p** en de **t** worden dan als **b** en **d** uitgesproken (koppen wordt *kobb^{e}n*, latten wordt *ladd^{e}n)*, de **k** verandert in de Franse **gu** zoals in Gand (bakken wordt *bagu^{e}n)*. Omwille van de leesbaarheid is die klankwisseling in de teksten niet uitgevoerd (op één uitzondering na).

12. Al evenmin is de lokale uitspraak van de lange **aa** weergegeven. Vaak is dat een klank die gewoonlijk bij dialectweergave als **oa** wordt gespeld (zoals in *goan*), maar in feite een **o** + een doffe **ë** is (en dus als *go-ën* klinkt); een andere keer lijkt die **a** op een korte **o** (zoals in rapen dat als *robb^{ë}n* klinkt).

13. Als klanken in de Urselse uitspraak van een woord of zin weggelaten worden, staan ze tussen vierkante haakjes [ ]; komen ze in een gewoon Nederlands woord niet voor, maar wél in het dialect, dan staan ze tussen ronde haakjes ( ).

14. Veel vrouwelijke en enkele mannelijke zelfstandige naamwoorden eindigen in het Urselse dialect op een doffe **ë**. Dat geldt ook voor sommige telwoorden, bezittelijke voornaamwoorden, bijwoorden en bijvoeglijke naamwoorden (voor zover ze niet vóór een zelfstandig naamwoord staan (z'es *trage*; hij klapt *trage*). Die **ë** verdwijnt dan weer als het volgende woord met een klinker begint. Omwille van de leesbaarheid is die eind-**ë** echter niet tussen haakjes geplaatst.

15. Zoals in West-Vlaanderen en grote delen van Oost-Vlaanderen wordt ook in Ursel in ontkennende zinnen het element **en** met doffe **ë** gebruikt als een versterking van de negatie (bv. Dat *en* doe ik niet). Voor hen die met die vorm niet vertrouwd zijn, wordt dat woordje in de liedteksten als **ën** geschreven.

INDELING

De liederen zijn gegroepeerd naar inhoud of functie. Meestal wordt daar wat uitleg bij gegeven en - voor zover die bekend zijn - ook één of meer varianten. Toch is het niet mogelijk alle liederen in afgetekende categorieën onder te brengen. De rubriek 'Varia' is daardoor vrij omvangrijk gebleven. In sommige liederen komen ook woorden of uitdrukkingen voor, die niet meer gekend zijn. Bij enkele wordt enige verklaring gegeven. In het bijzonder bij die liederen die met de LOTING verband houden, is dat wel nodig. Daarom wordt hier eerst op dat *historische* gebeuren ingegaan.

LOTING EN LOTELINGEN

Tot in het begin van de twintigste eeuw was er geen algemene dienstplicht, maar rekruteerde het leger uit de voorraad jongemannen een contingent miliciens door middel van een systeem van loting. Op het platteland was de dag van de loting een van de rumoerigste en meest bewogen dagen van het jaar. Wie het - als loteling of als buitenstaander - heeft meegemaakt, zal het nooit meer vergeten.
Voor de lotelingen was het een beslissend moment in hun jonge leven: ofwel thuis het werk van alle dagen voortzetten, ofwel weg uit de vertrouwde omgeving twee à drie jaar in het leger (de *troep*) gaan dienen. Dat laatste betekende heel wat voor jonge kerels die meestal nooit een voet buiten hun dorp hadden gezet of ten hoogste in een buurdorp naar de kermis waren geweest of een lief hadden gezocht.

In de ogen van die eenvoudige jongens was dat: jaren in een verre, wildvreemde stad aan jezelf overgelaten zijn, zonder enige geldelijke verdienste, vaak nog een stuk ten laste blijven van vader en moeder. Drie jaar onder het bevel van vreemde kerels, die snakken en bijten in een taal die je niet verstaat. Bovendien drie jaar dat je voor hen moet springen, rennen, kruipen, vervelende karweien uitvoeren, met je laten sollen en zwijgen als een geslagen hond. In elk geval afstand doen van je eigen wil en wensen, gecommandeerd worden, zonder morren uitvoeren wat die andere je opdraagt, ook al lijkt het nog zo onzinnig.
De troep was er vooral voor de kleine man, want de rijken kwamen daar niet terecht; die kochten zich voor geld een plaatsvervanger. Voor de gewone arbeiders- en boerenzonen was zoiets echter ondenkbaar. Wie van hen kon zomaar een paar duizend frank op tafel leggen? Het was het jaarinkomen van een dagloner.

De lotelingen waren dus jongens van 19 jaar, die door het lot werden aangeduid om drie (later twee) jaar in het leger te dienen. De uitloting en de keuring hadden plaats in de hoofdplaats van het gerechtelijk kanton. Voor Ursel was dat de buurgemeente Zomergem. Men noemde het: naar 't *conseil* gaan (soms ook 't *consùl*). Samen met de veldwachter en de gemeentesecretaris trokken ze op de bewuste lotingdag naar de lotingplaats: te voet, per tram of per trein; voor de Urselaars aanvankelijk te voet, vanaf 1898 per tram. Door de band kwamen ze te voet naar huis terug.

Iedere loteling moest zelf een lot met een nummer uit een trommel trekken. Dat lot bepaalde of hij bij het leger moest. Het contingent miliciens werd elk jaar bij wet bepaald. Vervolgens werd berekend hoeveel rekruten (ongeveer) elk kanton moest leveren en op grond van die cijfers ook hoeveel lotnummers tot de dienst zouden verplichten. Wie een van de laagste nummers trok, was *erin geloot*, m.a.w. moest naar de troep. Het was echter niet mogelijk om dat aantal exact te bepalen; de kandidaten moesten immers nog gekeurd en lichamelijk en moreel voor de dienst geschikt bevonden worden. Werd iemand afgekeurd, dan werd

hij door een andere die een iets hoger lot getrokken had, vervangen. Zo'n lotnummer noemde men een *twijfellot*. Had iemand een hoog lot getrokken, dan was die *eruit geloot*; die moest dan geen soldatendienst verrichten.

Op die memorabele dag trok men dus naar de kantonhoofdplaats. Na de loting moest iedereen ter plaatse blijven tot alle formaliteiten vervuld waren, inclusief de medische en morele keuring. Pas als alles in orde was, mocht men naar huis. Welgestelden huurden echter een betaalde *loper*; zodra het nieuws over de toekomst van zoonlief bekend was, rende die vliegensvlug naar huis met de blijde of droeve mare. Uitzonderlijk ging er ook al eens iemand mee met een reisduif in een mandje. Zodra het resultaat van de trekking tot bij de wachtenden op straat was geraakt, werd een papiertje met een kort bericht aan de poot van de duif vastgemaakt, de vogel werd losgelaten en vloog als postiljon naar zijn hok terug.

Zodra de uitloting officieel afgelopen was, trok men huiswaarts, meestal te voet. Auto's en motorfietsen waren er niet, gewone fietsen zeer weinig en de trein of stoomtram bleef niet wachten tot de loting voorbij was. Naar hun houding en stemming te oordelen, was dat voor de lotelingen geen bezwaar. Was men eruit geloot, dan genoot men opgelucht; zat men erin, dan vergat men dat voor enkele uren. Men kocht bloemen (meestal in papier) en linten, stak die op zijn muts of in het knoopsgat en bond ze onder aan de broekspijpen vast. Vandaag moesten ze er mooi uitzien en plezier hebben. Buitenstaanders hoefden niet te weten of men erin geloot was en tot drie jaar soldatendienst veroordeeld. Ze hoefden ook niet te zien dat moeder in de rechtermouw van hun jas een *relikwie* van Onze-Lieve-Vrouw, van Sint-Jozef of van Sint-Antonius had genaaid, opdat hun rechterhand toch een gelukbrengend lot zou trekken.

Zo *gekroold* (= getooid) trokken ze zingend naar huis. En het kon niet rap genoeg gaan, want de meisjes van hun dorp moesten zien hoe schilderachtig ze uitgedost waren en hoe prettig het was om loteling en jong te zijn. Arm in arm, al of niet *in de olie*, want door het lange wachten hadden ze natuurlijk dorst gekregen. Een pint of een *dreupel* (een borrel), nog een pint, veel pinten, voor de enen om hun teleurstelling weg te spoelen, voor de anderen om het goede resultaat te vieren. De ene trakteerde de andere en uiteindelijk waren ze allemaal wat aangeschoten. Het werd al eens brallen en soms kwamen er baldadigheden aan te pas. Daarom ook ging de veldwachter mee: om te beletten dat het echt uit de hand zou lopen. Toch eindigde die dag niet zelden op vechtpartijen. Maar zingen mocht en het dorp zou het horen dat de lotelingen terugkwamen. De teksten van de lotelingenliedjes logen er trouwens niet om.

LOTELINGEN- en SOLDATENLIEDEREN

WIJ ZIJN TE KLEIN

Op de wijze van *Mie Katoen*
Wij zijn te klein voor kapitein,
wij zullen *piot*je wezen. — gewone soldaat
Wij zijn te klein voor kapitein,
wij zullen piotje zijn.
Tralalala tralalalalariere
Tralalala tralalalalala.

VEEL LIEVER DRIE JAAR SOLDAAT

Veel liever, veel liever
drij jaar soldaat
dan te dienen bij de boeren
in den huwelijken staat.

Variante:
Veel liever, veel liever
drij jaar soldaat
dan te leven bij een *teve* — teef, kwaadaardige vrouw
in den huwelijken staat.

DE SOEP IS GOED

De soep es goed,
ze kan nie[t] beter wezen;
de soep es goed,
ze kan nie[t] beter zijn.
Alle drie maandekens dertig frank
geeft de koning, geeft de koning,
alle drie maandekens dertig frank
geeft de koning van ons land.

ALLE DAGEN VLEES EN SOEP

Alle dagen vlees en soep
zonder wirken, zonder wirken,
alle dagen vlees en soep
zonder wirken bij den *troep* — het leger

SOEP ZULLEN WIJ ETEN

Soepe, soepe zullen wij eten,
soepe, soepe zullen wij he[bbe]n. (tweede regel driemaal)

EEN, TWEE, DRIE, VIER

Dit spotliedje werd gezongen om te tonen dat men niet bang was voor het leger en de burgers en zeker niet voor die van de gemeente waar de loting plaatsgreep. Het is algemeen bekend dat er vroeger vaak een sterke rivaliteit bestond tussen aanpalende gemeenten. In plaats van Ursel en Zomergem konden evengoed andere gemeentenamen staan, maar de eerste naam was altijd die van de plaats waar de loteling woonde.

Eén, twee, drie, vier, Ursel, Ursel,
één, twee, drie, vier en Ursel die es hier.
En ha[d] 't van Ursel nie[t] geweest,
Zomergem had dood geweest.
Eén, twee, drie, vier en Ursel die es hier.

Eén, twee, drie, vier, Ursel, Ursel,
één, twee, drie, vier en Ursel die es hier.
En Ursel dat es edel bloed
Zomergem es strontzakgoed.
Eén, twee, drie, vier en Ursel die es hier.

'T IS DE BLOEM VAN MIJN MOEDERS MUTS

't Is de blomme van mijn moeders mutse } bis
hoepsasa, hoepsasa.

ZIJ HEET ROSA

En zij heet Rosa, (bis)
Rosalie, mijne bonn'amie
met de *savel* aan de zij, sabel
en mijn allerliefste zoet
wel, hoe heet zezij?
En zij heet Rosa, (bis)
Rosalie, mijne bonn'amie.

AUX ARMES

Eenen(t)zeventig, tweeën(t)zeventig,
drije-, viere-, vijve-, zesen(t)zeventig.
Aux armes, aux armes
en wij zijn vrij (bis)
al van Napoleon,
en wij zijn vrij van Leopold.

Zesennegentig voor zo een manneken,
zesennegentig, is 't niet genoeg?
Aux armes ...

Hoe meerder *virken*, hoe meer geluk. varken
Honderdachtendertig is voor mij gedrukt.
Aux armes ...

Variante: ons armoe i.p.v. aux armes; ook *aux ardewij* (?).

In de eerste strofe konden ook andere (lagere) getallenreeksen voorkomen (bv. eenentwintig, tweeëntwintig enz). De laagste nummers immers moesten naar het leger. In de tweede en vooral in de derde strofe (met de hoogste cijfers) was duidelijk een gunstig lot bedoeld. Wie dat trok, had geluk en moest niet in dienst.

EN WE ZULLEN PEPER GEVEN

Dit lied is een variante op het vorige, maar dan uitsluitend van de eerste strofe.

En we zullen peper geven,
peper geven zullen wij.
Aux armes, aux armes
en wij zijn vrij (bis)
al van Napoleon,
en wij zijn vrij van Leopold.

Soms kwam daar nog bij:

En wij zullen, en wij zullen,
en wij zullen naar den hemel gaan.

DRINK- & KERMISLIEDEREN

EN 'T MOET ER MAAR GEEN KERMIS ZIJN

En 't ën moet er maar geen kirremesse zijn
kirremesse zijn, kirremesse zijn,
En 't ën moet er maar geen kirremesse zijn,
als 't er geen plezier mag zijn.

LAAT ONS DRINKEN

Laat ons drinken
laat ons schenken
en laat ons vrolijk zijn (bis).

ALLEZ-VOUS CHANTER

Dit lied werd op kermissen gezongen, maar komt waarschijnlijk uit de kringen van het leger, waar het Frans de voertaal was.

Allee vous santee
eens lustig gedronken,
vivan de liberteit vivat, leve
van Bacchus altijd!

Allee vous santee
eens lustig gezongen,
vivan de liberteit
van Bacchus altijd!

Allee vous santee
eens lustig gesprongen,
vivan de liberteit
van Bacchus altijd!

KOFFIE DRINKEN

Kaffee drinken *mee* Marie Plansee, met
Marie Plansee, Marie Plansee,
Kaffee drinken mee Marie Plansee,
Marie Plansee, wie danst er mee?

SANTÉ SANTÉ, SANTATER

Santee, santee, santatere
'k drink liever bier *of* watere
'k drink liever bier *of* wijn
't moet maar zo goed niet zijn.

In het Urselse dialect wordt bij de comparatief *of* gebruikt in plaats van *dan* of *als*. Bv. *Hij is groter of zijn broere.*

DE HEMEL IS DE ONZE

Den hemel es den onzen,
Vivan het goe[d] bier,
en als den hemel den onzen es,
dan maken wij veel plezier.

MIE KATOEN

Mie Katoen,
kom morgennoen
en we gaan een pintje drinken.
Mie Katoen,
kom morgennoen
en we gaan een pintje doen.
Tralalala, tralalalalaliere
tralalala, tralalalalala.

Variante: en we gaan een dansken doen.

EN GE MOET ER NIET ZITTEN GELIJK EEN BEGIJN

En ge moet er niet zitten gelijk een begijn,
(d)er moet er eerst gedronken zijn!
Laat den drank
zijnen gang,
dat ze rollen, dat ze rollen,
laat den drank
zijnen gang,
dat ze rollen van de bank.

Variante: dat ze rollen langs de baan.

EN ZOUDEN WIJ NIET MOGEN VIEREN

En *zoume wij* niet mogen — zouden wij
vieren? Ja *bijja'm* (3x) — Toch wel
En *zoume wij* niet mogen
vieren? Ja *bijja'm* (bis)

Bijja (toch wel) gaat samen met een persoonlijk voornaamwoord: bijja'k, bijja'g.

ALTIJD DRINKEN

Altijd drinken en nooit nie[t] zat
chère bonne amie (bis)
Altijd drinken en nooit nie[t] zat
chère bonne amie.

WE VAGEN ONS KLOEFEN

We vagen ons kloefen aan g[eh]eel den boel,
tante Treze, tante Treze,
We vagen ons kloefen aan g[eh]eel den boel,
tante Treze, houd uw smoel.

De uitspraak van **uw** is alleen een korte **o**. De laatste drie woorden klinken als *èwdosmoel.* In plaats van *kloefen* werd ook wel *kloten* gebruikt.

VIVAN ONS

En vivan ons (bis)
en van geen ander
ja, vivan ons (bis)
en van geen ander al onder ons.

LAAT ONS LEUTE MAKEN

Laat ons leute maken,
laat ons niet gaan slapen,
laat ons, laat ons
leute maken onder ons.

NU DRINKEN WIJ

Nu drinken wij het glazeken één,
één es beter als geen
en wij zullen nooit nie[t] *scheen.* scheiden

Nu drinken wij het glazeken twee,
twee es meer als één,
één es beter als geen
en wij zullen nooit nie[t] scheen.

Nu drinken wij het glazeken drij,
drij, dat maakt me blij,
twee es meer als één,
één es beter als geen
en wij zullen nooit nie[t] scheen.

Nu drinken wij het glazeken vier,
vier, dat maakt plezier,
drij, dat maakt me blij,
.....

Nu drinken wij het glazeken vijf,
vijf giet ik in 't lijf,
vier, dat maakt plezier,
.....

Nu drinken wij het glazeken zes,
zes komt uit de fles,
vijf giet ik in 't lijf,
.....

Nu drinken wij het glazeken zeven,
zeven doet mij beven,
zes komt uit de fles,
.....

Nu drinken wij het glazeken acht,
acht, dat maakt mij zacht,
zeven doet mij beven,
.....

Nu drinken wij het glazeken negen,
negen maakt verlegen,
acht, dat maakt mij zacht,
.....

Nu drinken wij het glazeken tien,
tien, dat wil ik zien,
negen maakt verlegen,
.....

Nu drinken wij het glazeken elf,
elf, dat drink ik zelf,
tien, dat wil ik zien,
.....

Nu drinken wij het glazeken twaalf,
twaalf, dat es een zalf,
elf, dat drink ik zelf,
tien, dat wil ik zien,
negen maakt verlegen,
acht, dat maakt mij zacht,
zeven doet mij beven,
zes komt uit de fles,
vijf giet ik in 't lijf,
vier, dat maakt plezier,
drij, dat maakt mij blij,
twee es meer als één,
één es beter als geen,
en wij zullen nooit nie[t] scheen. (bis)

Gelijkaardige liederen komen ook voor in *Oud Nederlandsche Liederen* van Florimond Van Duyse, deel II, p. 119 en volgende (nrs. 314, 315 en 316). In plaats van *als* werd door de dialectsprekers meestal *of* gezegd (zie de nota bij Santé, santé, santater).

EN 'T IS HIER ALLEMAAL 'T ONZE

En 't es hier *ammel* 't onze allemaal
tsjoelala, tsjoelala,
en 't es hier ammel 't onze
tsjoelala.

En we gaan 't hier al in brokken slaan
tsjoelala, tsjoelala,
.....
En 't ën hee[f]t daar niemand watte aan,
.....

En we drinken totdat 't op is,
.....

De derde strofe had de betekenis: dat gaat niemand aan.

Soms werden daar nog een paar licht scabreuze teksten aangebreid zoals:

En we gaan (naam) zijn broek afdoen,
broek afdoen, broek afdoen
etc.

EN WE GAAN NOG NIET NAAR HUIS

En we gaan nog niet naar huis,
't is kerremis, 't is kerremis
en we gaan nog niet naar huis,
't is kerremis in ons huis.

MUZIEK EN GEZANG

Muziek en gezang, ja
dat geeft ons krachten;
de fles en de kan, ja
dat staat in ons gedachten.
Vivan het goe[d] bier, vivat, leve
plezier en lekker leven.
Wat kan de Heer
ons beter geven!

LANG ZULLEN ZE LEVEN

Dit lied werd vooral gezongen op bruiloften, verjaardagen, jubelvieringen van verenigingen, enz. De eerste strofe is nog altijd bekend, de overige minder.

Lang zullen ze leven (3x)
in de gloria, in de gloria.

Zalig zullen ze sterven (3x)
in de gloria, in de gloria.

Den hemel zullen ze erven (3x)
in de gloria, in de gloria.

Rijs[t]pap zullen ze eten (3x)
in de gloria, in de gloria.

VIVAT NONKEL MIEL

Vivan nonkel Miel en hij mag (t)er wezen.
Vivan nonkel Miel en hij mag (t)er zijn.
Zonder nonkel Miele kunnen wij niet wezen
zonder nonkel Miele kunnen wij niet zijn.

In plaats van *nonkel Miel* kan gelijk welke andere naam komen.

KINDERLIEDEREN

DOUW, DOUW, KINDJE DOUW

Dit is een van de bekendste wiegeliederen; het komt in heel Vlaanderen voor.

Douw, douw, kiendje douw,
slaapt en doet uw oogskens toe.
We zullen t'avond papken koken
van ons *meetjes* beste koe. meter, ook grootmoeder

Varianten: i.p.v. *meetje* werd dikwijls de naam van het kindje gezongen, bv. Trezekens, Fonskens, Mietjes beste koe. De derde regel luidt soms ook: 'k Zal van[den]avond ...

WIEGELIED

Werd gezongen door de moeder die het kindje op de arm droeg en een deinende beweging met de baby maakte. Die wordt hier vergeleken met het klotsen van de melk bij het manueel karnen.

Keirne kwak karn(e)
't zeelken brak
koeken en wafels
en *kluitjespap.* brokkenpap, boekweitpap
We zullen geen koeken meer bakken
't panneken stond te labben
labbedezwier
de boter es *dier* duur
zichte, zichte, zichte
koekenmeuleken es hier.

Het is niet duidelijk wat het woord *lappen* (lokale uitspraak *labben*) hier kan betekenen. Stond daar oorspronkelijk een ander woord? Bij *labbedezwier* (eigenlijk lappedezwier) kan men denken aan een zwaaibeweging. *Iemand een lap geven* betekent: iemand een draai om de oren geven, een zwaaiende beweging maken, een *kaaksmete* geven.

ZO RIJDEN DE HEERTJES

Alzo rij[d]en d'heerkens
mee *hulder* beste kleerkens; hun
alzo rijdt den edelman
mee zijnen besten tabbaard aan;
alzo rijen de zotten, de zotten
de zotten, de zotten, de zotten.

Dit liedje werd gezongen, als men een kindje op de knie of op de schoot had. Bij de eerste twee regels wipte men het lichtjes met de knieën, bij de volgende twee al iets hoger, bij de rest hoog en nogal wild.

MIE MAROLLEKEN

Dit korte liedje werd gezongen, terwijl men het kindje zijn handjes sierlijk rechtop leert ronddraaien.

Mie Marolleken
draait uw polleken
draait uw pollenhandjen.
Voor een stuiverken min of meer,
draait uw polleken nog ne keer.

Variante: pollekes / pollenhandjes (meervoud)

JUTE, JUTE, PAARDJE

Ook dit liedje werd gezongen, als men een kindje op de knie of op de schoot liet paardjerijden, terwijl men de bewegingen van het paardrijden nabootste.

Jute, jute, pirdjen,
rijdt al om een stirtjen.
Waar *ga[an]me* da[t] pirdjen doen beslaan? gaan we
We gaan (d)ermee naar *Torhout* gaan, (uitspraak: *torrèt*)
van Torhout naar Halle,
daar zat een zwarte kalle.
Kalle, kalle wat *doeë* gij daar? doet
Ik wacht hier mijn ganzeke[n]s,
mijn ganzeke[n]s zijn wel tien pond wird.
Ik rije (d)ermee naar 't Franse.
Als ik tot 't Franse binnenkwam,
(d)er was daar nieman[d] niet thuis;
de muskens *vaagdegen* 't huis uit. veegden
Van achter in de lochting
daar kwam een *hemellawirke*, leeuwerikje
ze *bouwdegen* daar een *kirke*. bouwden/kerk

Van dit liedje bestaan heel wat kleine varianten. Een nogal afwijkende versie komt uit Lovendegem en werd in 1963 gezongen door Cecile Van de Veire (1891-1970).

Jute *ga[an]me* te pirdeken — gaan we
naar Gent al om een stirteken
en hebben we gene goeie mostaard,
we rijen ermee naar tussenwaart,
van tussenwaert naar Nevel,
wat zullen w'ons pirdjen geven?
We *zillen* het doen beslaan — zullen
en d'ermee naar Torhout gaan,
van Torhout naar Halle,
daar zat een zwarte kalle.
Kalle, kalle wa[t] *doede* gij daar? — doet
Ik wachte'k ik hier mijn ganzekens,
mijn ganzekens zijn wel tien pond wird,
tien pond min een blanke,
rijdt ermee naar Franke,
'k ën vonde daar miemand thuis.
De koe zat bij den viere,
't kalf lag in de wiege
de mussen vaagden 't huizeken uit,
de *zwalems* droegen 't mul uit, — zwaluwen
van achter in de lochting,
waar al de mussen vochten,
de koekoek en 't lawirksken,
ze bouwden daar een kirksken,
te midden van de zee,
te midden van de grond
en 'k vroeg aan (naam)
waardat da[t] kirksken stond.

Deze tekst lijkt meer corrupt en is maar bij benadering een weergave van de uitspraak. Er bestaat van deze Lovendegemse versie helaas geen opname.

WE ZULLEN GEEN KOEKJES MEER BAKKEN

Dit liedje zong men, als men een kindje op de schoot had. De eerste twee regels al lichtjes wiegend, de volgende twee iets wijder zwierend, de laatste twee al schuddend, zoals men meel of bloem zeeft.

We zullen geen koekskens meer bakken,
't panneken staat te labben.
Labbedezwier,
de boter es *dier.* — duur
Zichte, zichte, zichte,
koekemeuleken es hier.

HARIOEP TSJOEP TSJOEP, DE EZEL

Harioep tsjoep tsjoep den ezel
zijn oren zijn zo lang.
Wa[t] *ga[an]me* den ezel geven — gaan we
den g[eh]elen winter lang?
Hooi en *stroot* — stro
haver en brood.
Mijn wijf ën kan niet dansen,
mijn *kerre* 'n kan niet voort. — kar
Juuuu.

REGEN, REGEN

Regen, regen, waterdzjak
'k ben zo *geiren tsjokkenat* — gaarne druipnat
'k ben zo geiren droge,
de regen kom[t] van hoge.

Variante: 't Regent, 't regent, 't waterdzjakt. Waterdzjakken is plensregenen. Een *dzjakke* is een zweep. Het werkwoord *waterdzjakken* duidt op zwiepende regen.

TREZEKE, MIJN BEZEKE

Trezeken, mijn *bezeken,* — besje (liefkozingswoord)
wanneer zal 't zijn?
't Avond in den avond,
als 't maantje schijnt.
't Hondje zal *bassen,* — blaffen
't katje zal miauwen.
Trezeken, mijn bezeken,
zal speelman zijn.

HAAKSKENS EN OOGSKENS

Haakskes en oogskes
pirrelkes en dooskes — pareltjes
wit katoen,
meisken, he[dd]e gij niets *van doen*? — nodig

IK ZOU ZO GAARNE EEN KOEIKE HEBBEN

'k Zou zo geiren een koeiken he[bbe]n,
Annemarie, Annemarie,
'k Zou zo geiren een koeiken he[bbe]n,
Annemarie.

Wa[t] zou[d]e gij mee da[t] koeiken doen,
Annemarie, Annemarie,
Wa[t] zou[d]e gij mee da[t] koeiken doen,
Annemarie.

Ik zou da[t] koeiken melken,
.....

Wat zou[d]e gij mee da[t] melksken doen,
.....

Ik zou (d)er pap van koken,
.....

En g'he[b]t nog gene pollepele,
.....

'k Zou de koe heure steirt afdoen,
.....

Aan de koe z'n steirt die hangt er stront,
.....

Hij zal zoveel te vetter zijn,
.....

Variante: Annemarie, Marie, Katrien.

Een gelijkaardig lied ('k Zou zoo geren e' koeike koopen) komt voor in *Meezennestje. Liederen en speelkens voor den kindertuin*, door Remi Ghesquiere (deel I, nr. 54), maar met rijstpap i.p.v. melk en zonder de laatste twee regels.

HIJ HEEFT ER ZIJN VADERS HEMDEKEN AAN

Dit spotliedje verwijst naar de armoede die op het platteland heerste, vooral bij land- en fabrieksarbeiders. De ouders hadden vaak het geld niet om nieuwe kleren te kopen voor hun kinderen, die dan ook de spullen van hun vader, resp. van hun moeder afdroegen en daarvoor door de anderen werden uitgelachen.

En hij heeft er zijn vaders *hendeken* aan — hemdje
*blink*marchan[d], blinkmarchan[d] — schoensmeer
en hij heeft er zijn vaders hendeken aan
blinkmarchand.

En hij heeft er zijn vaders broeksken aan ...

En hij heeft er zijn vaders kouskens aan ...

En hij heeft er zijn vaders mutseken aan ...

En hij heeft er zijn vaders hoedjen aan ...

En hij heeft er zijn vaders kielken aan ...

En hij heeft er zijn vaders *leerzekens* aan ... laarsjes

En hij heeft er zijn vaders kloefkens aan ...

En hij heeft er zijn vaders fraksken aan ...

En hij heeft er zijn vaders vestjen aan ...

En hij heeft er zijn vaders *streksken* aan ... strikje

Hetzelfde kon gebeuren met 'moeders' kleren, maar dan met 'zij': En ze heeft er heur moeder mutseken aan, etc. De volgorde en de namen van de kledingstukken konden veranderen. Het is niet meer te achterhalen of er bij dit lied gedanst werd of in de handen geklapt.

ER IS EEN ZOT IN DE HOOP

Dit liedje werd gezongen om te spotten met een jongen (soms ook met een meisje) bij wie men een voorwerp op het hoofd, de muts of de kleren had aangebracht, zonder dat die dat gemerkt had (bv. een klissebol, een papiertje). De hele groep zong mee, dikwijls ook de jongen die het voorwerp van spot was.

't Es ne zot in den hoop
en hij draagt wat te koop
en hij weet niet wat dat 't es.

TSJIEP, TSJIEP, FIOLE

Dit spotliedje werd vaak gezongen als een kind (meestal een meisje) begon te schreien. Het is niet heel duidelijk wat hier met 'fiole' bedoeld wordt. Men kan uiteraard aan een viool denken, omdat men (slecht) vioolspel ook wel als kattengejank betitelt. Daarnaast wordt hetzelfde woord in het dialect ook gebruikt voor de kont, het achterste in de uitdrukking *'k zal hem ne keer onder zijn fiole geven.*

Tsiep tsiep fiole
de meiskens gaan naar 't schole
de jongens blijven thuis
't es kirremesse in huis.

Variante (laatste regel): piep, zei de muis in 't achterhuis.

BLAUWE, BLAUWE BLOEMEKENS

Blauwe, blauwe blommeke[n]s,
groeie, groeie, korenzaadje
dat ik zaaie, dat ik maaie,
dat ik korengraantjes male,
eefrouw, keert uw mantelken — juffrouw
van binnen, van buiten,
doet de helle sluiten,
doet den hemel opengaan,
dat de kinders naar 't schole gaan.
Wie zal ze leren?
Onzen Lieven Here.
Wie helpt z'onthouden — uitspraak: ontè[we]n
Onze-Lieve-Vrouwe. — uitspraak: vrè[we]
Wie zal de *messe* doen? — mis
Peetjen met zijne verlakte schoen.

Werd gezongen door meisjes die hand in hand in een kring rondgingen.

ONS ANNA ZAT OP ENE STEEN

Ons Anna zat op enen steen,
enen steen, enen steen,
Ons Anna zat op enen steen,
enen steen.

Zeg, Anna, waarom weent gij zo? ...

Ik ween omdat ik sterven moet ...

Daar kwam haar lieve engel aan ...

Daar kwam haar lieve Karolien ...

Wat die Karolien hierbij kwam doen, is niet duidelijk. Misschien was het een populaire naam. Het is ook mogelijk dat de laatste regel eraan toegevoegd is door de persoon of het gezin waar het lied werd opgetekend. Ook dit lied werd gezongen door meisjes die in een kring rondstapten.

'T MIJNE IS 'T SCHOONSTE

Dit liedje werd enkel door meisjes gezongen en behoorde waarschijnlijk bij een spel of dans.

't Mijne es 't schoonste
van tierolieroliere
't mijne es 't schoonste
van tierolierola.

'k Zal (d)er mijnen hond op zetten
trienemadoefe, trienemadam
'k Zal (d)er mijnen hond op zetten
sieskassee.

't Mijne es 't schoonste
van tierolieroliere
't mijne es 't schoonste
van tierolierola.

LOSSEN, LOSSEN

Ook dit lied behoorde bij een spel. Op de laatste regel wordt de naam van het meisje ingevuld die *losser* moet zijn.

Lossen, lossen, wie willen wij lossen,
wie zal onze losser zijn?
Dat zal zijn
Rozemarijn.
Dat zal (naam) zijn.

'K HEB EEN RING

Vermoedelijk is ook dit een lied dat door meisjes bij een spel werd gezongen.

'k He[b] ne ring al aan mijn hand.
Aan wie zal ik hem geven?
Aan de meiskens van de stad
zal ik hem presenteren
Springbeen, dansbeen,
Kiest er ene, kiezen.
Al de *willekens* zijn gedaan, grilletjes
Kies(t) er ene en blijf daar staan.

Moeder is naar de markt gegaan,
en vader is gaan drinken.
Laat de poort maar open staan.
Vivan ons gezingen. vivat, leve
Springbeen, dansbeen,
Kiest er ene, kiezen.
Al de *willekens* zijn gedaan, grilletjes
Kies(t) er ene en blijf daar staan.

LANGS EEN GROEN WEGELKEN

Het volgende liedje behoort ook bij een spel. Onder het zingen van de eerste vier regels stappen de kinderen hand in hand in een kring op de maat van het lied. Bij de laatste twee laten ze de handen los, stappen achter elkaar in dezelfde richting en bootsen telkens een bepaalde houding na. Bij het refrein nemen ze elkaar opnieuw bij de hand, maar dansen en springen nu ter plaatse op een veel vluggere maat en laten zich bij het woord *wegeling* op de hurken zakken.

1. Langs een groen wegelken kwam ik getreden,
langs een groen wegelken kwam ik gegaan.
Er kwamen daar twee heren, heren, heren, heren,
er kwamen daar twee heren op mijnen *wegeling.* paadje, weggetje
Ze deden mij van zulke, zulke, zulke, zulke,
ze deden mij van zulke op mijnen wegeling.

   Refrein:
Met al die complimenten, menten, menten, menten,
met al die complimenten op mijnen wegeling.

2. Langs ...
Er kwamen daar twee dames, dames, dames, dames,
er kwamen daar twee dames op mijnen wegeling.

3. Langs ...
Er kwamen daar twee paters, paters, paters, paters,
er kwamen daar twee paters op mijnen wegeling.

4. Langs ...
Er kwamen daar twee nonnen, nonnen, nonnen, nonnen,
er kwamen daar twee nonnen op mijnen wegeling.

5. Langs ...
Er kwamen daar twee boeren, boeren, boeren, boeren,
er kwamen daar twee boeren op mijnen wegeling.

Bewegingen:
1. Heren: op de maat van het lied doen ze alsof ze hun hoed afnemen om iemand te groeten.
2. Dames: doen alsof ze met de rechterhand de lange japon optillen, opzij houden en op de maat wiegend heen en weer bewegen en daarbij hoofs het hoofd naar iemand toe buigen.
3. Paters: doen alsof ze een brevierboek met beide handen open houden en erin lezen.
4. Nonnen: doen alsof ze met beide handen een grote paternoster vasthouden, hem door hun vingers laten glijden en gebeden prevelen.
5. Boeren: doen alsof ze met beide handen een spade vasthouden en spitten.

Waarschijnlijk waren er nog meer strofen met andere uitbeeldingen van beroepen.

HOP MARIANNEKE

Hop Marianneken,
sausepanneken,
laat Marianneken dansen,
hop Marianneken,
sausepanneken,
laat Marianneken gaan.

Waarschijnlijk was dit een schommelliedje.

JANTJE KWAM AL VAN DE AKKER

Jantje kwam al van den akker
hum hum hum tralalalala.
Jantje kwam al van den akker
als het twaalve was geklept. (bis)
Tralalala, tralalala.

Jan zijne pap was in een *teste* teil
hum hum hum tralalalala.
Jan zijne pap was in een teste
met er nog een vleesstuk bij. (bis)
Tralalala, tralalala.

Binst dat Jan zijne pap uitslapte Terwijl
hum hum hum tralalalala.
Binst dat Jan zijne pap uitslapte
liep de katte mee 't vleesstuk weg. (bis)
Tralalala, tralalala.

Op wie moet ik mij nu wreken
hum hum hum tralalalala.
Op wie moet ik mij nu wreken
op mijn moeder of op de kat. (bis)
Tralalala, tralalala.

Wil't ik op de katte steken, Wil ik het
hum hum hum tralalalala.
Wille't ik op de katte steken,
dan krabt zij met haren poot. (bis)
Tralalala, tralalala.

Wil't ik op mijn moeder steken
hum hum hum tralalalala.
Wille't ik op mijn moeder steken
dan blijft dat vals katje vrij. (bis)
Tralalala, tralalala.

Variante: 'Koeier Jan kwam van den akker' in plaats van Jantje.

OP ENE BOOM EEN KOEKOEK

Dit lied is erg verspreid en eigenlijk niet typisch voor het Meetjesland. Maar het was er wel zeer bekend en werd vaak gezongen.

Op enen boom een koekoek
sim saladim bombam saladom saladim
op enen boom een koekoek
zat.

Daar kwam een jonge jager,
sim saladim bombam saladom saladim
daar kwam een jonge jager
aan.

Hij schoot den armen koekoek
sim saladim bombam saladom saladim
hij schoot den armen koekoek
dood.

Maar als een jaar verlopen
sim saladim bombam saladom saladim
maar als een jaar verlopen
was.

Daar zat den armen koekoek
sim saladim bombam saladom saladim
daar zat den armen koekoek
weer.

Hij *loech* den jongen jager lachte
sim saladim bombam saladom saladim
hij loech den jongen jager
uit!

Varianten: bomba en *saladoem* in plaats van bombam en saladom. In het plaatselijke dialect werd meestal *koekoet* gezegd, een typisch geval van dissimilatie (het ongelijkmaken van gelijke medeklinkers) zoals in Eeklo *lepere* i.p.v. lepel en in Lokeren *sneutel* i.p.v. sleutel.

GELEGENHEIDSLIEDEREN

HET WAS OP NIEUWJAARAVOND

Op Oudejaarsavond (in het Urselse dialect 'nieuwjaaravond') werd er vaak behoorlijk gefeest en er werd ook al eens stevig gedronken. Het volgende liedje stamt uit die sfeer. Het is zowel een nieuwjaarslied als een geboortelied.

Het was op nieuwjaaravond,
den bakker sloeg zijn wijf
al mee een hete pale
zo deerlijk op haar lijf.
Da[t] wijf kroop in den oven
den bakker achternaar.
Wa[t] *gaa[n]me* den bakker geven — gaan we
al voor zijn nieuwejaar?
Een kindeken in de wiege
met wit *gekruinkeld* haar. — gekruld
Hoe ga[an]me da[t] kindeken heten?
Jan Baptiste,
boter in de kiste,
suiker in de pot,
Jan Baptist' is rondom zot!

Variante: suiker in de kiste
Zie ook Fl. Van Duyse, *Oud-Nederlandsche Liederen*, deel II, nr.370, p.1318-1320.

MEILIED: 'K PLANTE MIJN MEI

En ik plante mijne mei
en ik *sturte* mijn ei — laat vallen, breek
en de *dore* vliegt uit de schale. — dooier
Dieke-dokke-dei,
een *oordjen* of een ei. — klein muntstukje
De witt' *hinnekens* le[gg]en de beste, — hennen
de zwarte le[gg]en *der* te[ge]ne. — er
Geeft er mij acht of ne[ge]ne,
geeft er mij acht of tiene,
'k zal ze wel verdienen.
Geef mij een koordeken,
'k ën kan 't niet knopen;
geef mij een eiken
en laat mij lopen.

Variante 1:
De witte hinnekens le[gg]en (d)er zesse,
de zwarte le[gg]en (d)er zevene.

Variante 2:

Geef mij een oordeken
en 'k zal er eentje kopen. Bedoeld is: een eitje

Soms werd er nog aan toegevoegd:

'k Zal naar huis gaan
en z'in moeders panneken slaan.

Dit lied werd nog tot pal voor de Tweede Wereldoorlog gezongen door kinderen die op de laatste dag van april of op de eerste mei van huis tot huis trokken om de *mei* te zingen. Ze hadden een versierde (berken)tak mee. Meestal kregen ze een centje of wat snoep en natuurlijk ook eieren, waarvan dan 's avonds pannenkoeken gebakken werden.

'T IS MEIE

Dit meilied heeft zijn verre oorsprong in de gewoonte dat op 1 mei de werkcontracten vervielen en men dan vrij was om bij een andere boer of ambachtsman een baantje te zoeken. Uit de tekst blijkt dat dit aanvankelijk ook gold voor werk in de fabriek.

't Is meie
'k Ben blije
mijnen tijd is uit.
'k Ga gaan dienen
bij de boeren
de fabriek *is mij verleed.* ben ik beu

Centen in de zak,
knopen aan de broek,
't ën zal nie[t] lang nie[t] meer gaan duren:
elk zijn *goeste* en zo trekken wij naar Amerika. zin

Het tweede deel was er niet altijd bij en is waarschijnlijk van veel recentere datum. Uit de laatste regel blijkt trouwens dat het eraan toegevoegd is, toen de aantrekkingskracht van Amerika en de armoedige levensomstandigheden in de 19de eeuw in Europa de emigratie van de arme land- en fabrieksarbeiders in de hand werkten.

Variante: mijne stiel is mij verleed.

TRAMLIED

Dit lied dateert uit het einde van de negentiende eeuw. Wie van Ursel naar Brugge wilde, moest normaal te voet (of met de fiets, als men zo rijk was) naar Aalter om daar de trein te nemen. Toen op het einde van die eeuw de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen het platteland

begon te ontsluiten, werd Ursel aangesloten op een tramlijn naar Gent via Zomergem. De plechtige opening had plaats op 2 oktober 1898. Op grond van de positieve ervaringen met die verbinding werd weldra besloten ook een lijn van Brugge naar Ursel aan te leggen en kort daarna ook een verbinding met Eeklo en met Tielt via Aalter. Op 14 juni 1908 werd een groot feest gehouden om de ingebruikneming van die vier lijnen te vieren. Na de Tweede Wereldoorlog werden alle tramlijnen door buslijnen vervangen. Het liedje dat hier volgt, is intussen bij de Urselse bevolking alweer vergeten.

Wij zullen rijen, rijen
al te saam,
al naar de schone stad van Brugge
mee den tram.
Is het niet veel beter dat
den tram naar Ursel kwam,
dan naar Aalter te moeten rij[d]en.

DE BENDE POLLET

De bende Pollet
het hoofd gesplet,
niemand zal klagen.
Elkeen is tevreê
in dorp en stee,
niemand zal klagen.

Variante (regel 2 en 3):
De bende Pollet
is onverlet
't hoofd afgeslagen ...

DE BOEREN VAN TRANSVAAL

Wij zijn de boeren van Transvaal,
die zo geiren schieten. (bis)
Wij zijn de boeren van Transvaal,
die zo geiren schieten
naar den Engelsman.

O CHAMBERLAIN

O Chamberlain,
wat he[bbe]n wij u misdreven?
De boeren zijn zo goed,
als men ze niet misdoet.
O Chamberlain,
zij he[bbe]n u niets misdreven.
Gij zijt gevloekt,
gevloekt als een barbaar.

Beide liedjes werden te Ursel gezongen tijdens en na de Boerenoorlog in Zuid-Afrika in 1881 en nog een hele tijd daarna. Het tweede lied (O Chamberlain) met een lichtjes andere tekst komt voor als refrein in twee liederen die J. De Vuyst citeert in zijn artikel *Transvaal in het Vlaamse volkslied* dat verscheen in Oostvlaamse Zanten, jg. XLIX (1974, 1ste aflevering), p. 26 en volgende, nl. in het *Transvaallied* op p. 33 (voorbeeld 5) en in *De stervende boer* op p. 36 (voorbeeld 8). De Urselaar die *O Chamberlain* nog kon zingen, kende echter de tekst van de strofen niet meer.

MIJN KLOEFEN VAN 'T KOMITEIT

Dit lied werd tijdens de Eerste Wereldoorlog in Ursel gezongen; vermoedelijk ook op veel andere plaatsen. Op dezelfde melodie schreef Walter De Buck zijn lied *Mijne vlieger*.

'k Zie ze lachen, Mie en Piet,
omda[t] 'k *kloefen* drage, klompen
maar beschaamd ën ben ik niet,
in 't geheel toch niet.
Vanwaar dat die kloefen zijn,
zeg ik, onverlegen:
'k he[b] ze, zoals groot en klein,
van 't komiteit gekregen.

Refrein
Dames en heren,
mij ziet gij dan
altijd floreren
met kloefen aan.
't Is niet voor 't *stoefen*, bluffen, opscheppen
maar voor altijd
draag ik mijn kloefen
van 't komiteit.

Dit *komiteit* was de *Commission for Relief in Belgium*, een Amerikaanse hulporganisatie die in de Eerste Wereldoorlog vooral voedingswaren naar België zond. Doordat er hier een acuut tekort aan leder was, werd de vraag naar *kloefen* zo groot dat de klompenmakers hun prijzen opdreven. Daarom werd een nationale klompencentrale gevormd, die de beschikbare klompen onder de lokale comités verdeelde.
De voornaamste levensmiddelen die door het *komiteit* werden uitgedeeld, waren:
- meel of brood (tarwe vermengd met een flinke dosis maïsmeel), hetzij in natura, hetzij in de vorm van bonnen waarmee men - mits betaling - bij de bakker een brood kon kopen,
- maïsmeel, vrij grof gemalen,
- maïsbloem, zeer fijn,

- maisvlokken (céréaline),
- varkensspek: ofwel zeer vet (in de volkstaal: *buikschotel*), ofwel mager en vet (in de volkstaal *geregeld*),
- varkensvet (tot smeersel geperst, zeer vet spek) of reuzel (in de volkstaal *smout*),
- erwten en witte bonen,
- melkpoeder.

Zie voor dit lied ook De Standaard van 17 januari 1973 en 1 februari 1973, rubriek *Beknopt Verslag*.

De volgende drie liederen over WIELRENNERS zijn wellicht in heel het Meetjesland en nog ver daarbuiten bekend geweest. Ze werden te pas en te onpas gezongen.

VAN HAUWAERT RIJDT DE EERSTE PRIJS

En Van Hauwaert rijdt den eersten prijs
Bordeaux-Parijs (bis)
En Van Hauwaert rijdt den eersten parijs
Bordeaux-Parijs, den eersten prijs.

KAMIEL HAECK

Past op, past op, past allen op!
Dat iedereen *zich mijdt*, uit de weg gaat
want 't es Kamiel Haeck die rijdt,
die voor geen handicappen vreest
en die in alle koersen rijdt den eerst[e].

CHARELKEN VERBIEST

Charelken, Charelken, Charelken Verbiest
Had hij nie[t] gereden in de pist[e],
hij had er niet gelegen in de kist.
Charelken, Charelken, Charelken Verbiest.

SPOTLIEDEREN

OP DE BOEREN EN HUN VOEDING

Zwijns*petaters* mee oren van vis, aardappelen
eten de boeren, eten de boeren,
zwijnpetaters mee oren van vis
eten de boeren als 't kirremes[se] is.

Variante: Virkenspetaters mee kloten van vis.

EN ALS DE BOER EEN PAAR KLOEFKENS HEEFT

En als den boer een paar *kloefkens* heeft, } tweemaal klompen
dan es den boer content.
een paar kloefkens mee wa[t] stroot daarin,
dan gaat het naar den boer zijn zin,
den boer, den boer, den boer,
draait hij hem omme, 't es nog 'nen boer.

En als den boer een paar kouskens heeft, } tweemaal
dan es den boer content.
een paar kouskens mee 'n paar *strekskens* aan, strikje
een paar kloefkens mee wa[t] stroot daarin,
dan gaat het naar den boer zijn zin,
den boer, den boer, den boer,
draait hij hem omme, 't es nog 'nen boer.

En als den boer een broeksken heeft, } tweemaal
dan es den boer content.
een broeksken mee een deurken aan,
een paar kouskens mee 'n paar strekskens aan,
een paar kloefkens mee wa[t] stroot daarin,
dan gaat het naar den boer zijn zin,
den boer, den boer, den boer,
draait hij hem omme, 't es nog 'nen boer.

En als den boer een hemdeken heeft, } tweemaal
dan es den boer content.
een hemdeken mee een bandeken aan,
een broeksken mee een deurken aan,
een paar kouskens mee 'n paar strekskens aan,
een paar kloefkens mee wa[t] stroot daarin,
dan gaat het naar den boer zijn zin,
den boer, den boer, den boer,
draait hij hem omme, 't es nog 'nen boer.

En als den boer een vestjen heeft, } tweemaal
dan es den boer content.
een vestjen mee een kraagsken aan,
een hemdeken mee een bandeken aan,
een broeksken mee een deurken aan,
een paar kouskens mee 'n paar strekskens aan,
een paar kloefkens mee wa[t] stroot daarin,
dan gaat het naar den boer zijn zin,
den boer, den boer, den boer,
draait hij hem omme, 't es nog 'nen boer.

En als den boer een fraksken heeft, } tweemaal
dan es den boer content.

een fraksken mee een paar *slepkens* aan, slippen
een vestjen mee een kraagsken aan,
een hemdeken mee een bandeken aan,
een broeksken mee een deurken aan,
een paar kouskens mee 'n paar strekskens aan,
een paar kloefkens mee wa[t] *stroot* daarin, stro
dan gaat het naar den boer zijn zin,
den boer, den boer, den boer,
draait hij hem omme, 't es nog 'nen boer.

En als den boer een hoedjen heeft, } tweemaal
dan es den boer content. }
een hoedjen met een lintjen aan,
een fraksken mee een paar slepkens aan,
een vestjen mee een kraagsken aan,
een hemdeken mee een bandeken aan,
een broeksken mee een deurken aan,
een paar kouskens mee 'n paar strekskens aan,
een paar kloefkens mee wa[t] stroot daarin,
dan gaat het naar den boer zijn zin,
den boer, den boer, den boer,
draait hij hem omme, 't es nog 'nen boer.

Waarschijnlijk is dit een lied uit een ander dialectgebied. De uitdrukking *naar den boer zijn zin* zou in Ursel luiden: dan is 't den boer zijn *goeste*.

ZEG JAN, KOM MEE NAAR HUIS

Zeg Jan, kom mee naar huis,
uw vrouwken ligt zo ziek.
Es ze ziek, laat ze ziek,
z'hee[f]t al lang genoeg gekriept.
Maar ik ga nie[t] naar huis.

Zeg Jan, kom mee naar huis,
uw vrouwken is zo slecht.
Es ze slecht, laat ze slecht,
Ga naar de *paster* en geef z'haar recht. pastoor
Maar ik ga nie[t] naar huis.

Zeg Jan, kom mee naar huis,
uw vrouwken is al dood.
Es ze dood, laat ze dood,
z'hee[f]t m'al lang genoeg gekloot.
Maar ik ga nie[t] naar huis.

Zeg Jan, kom mee naar huis,
uw vrouw ligt in de kist.
Lig[t] z'in de kist, laat z'in de kist,
als ze maar goed genageld is.
Maar ik ga nie[t] naar huis.

Zeg Jan, kom mee naar huis,
uw vrouwken ligt in 't graf.
Lig[t] z'in 't graf, laat z'in 't graf,
'k Ben *der* nu voorgoed vanaf. er
En nu ga ik naar huis.

Regel 3 en 4 van elke strofe worden tweemaal gezongen.

Variante op de eerste twee regels:
Wel Jan, wel Jan, ge moet naar huis,
want uw wijveken die is ziek.

Een gelijkaardig lied komt ook voor bij Fl. Van Duyse, *Oud-Nederlandsche Liederen*, deel II, nr. 269, p. 963-970 met verschillende aanvangsregels.

GEEN SIGARENMAKER

Dit lied kan te maken hebben met de rivaliteit tussen Ursel en Knesselare. In deze laatste gemeente was destijds de belangrijke sigarenfabriek Cogétama. Of zit er een erotische betekenis achter?

En nooit vanmeleven
ne sigarenmaker aan mijn zij.
En nooit vanmeleven
ne sigarenmaker aan mijn zij.

SPOTNAMEN VAN STEDELINGEN EN DORPELINGEN

Stroppendragers, stroppendragers
zijn de Gentenaars.

Kiekenfretters, kiekenfretters
zijn de Brusselaars.

Maneblussers, maneblussers
zijn de Mechelaars.

Opsinjoorkes, opsinjoorkes
zijn d' Antwerpenaars.

Brugse zotten, Brugse zotten,
zijn de Bruggelingen.

En ajuinen, ja ajuinen,
zijn de Aalstenaars.

Veirkenskwekers, veirkenskwekers
zijn de Eeklonaars.

Bessembinder, bessembinders bezembinders
zijn de Kleitenaars.

Hostelierke[n]s, hostelierke[n]s
zijn de Urselaars.

Kleit is een wijk in het zuiden van de gemeente Maldegem. Bezems binden was een daar uitgeoefend beroep.

PIER GING NAAR VINKT

En hij ging naar Vinkt
en hij naar Vinkt
zo ver van hier
al om te vrijen, om te vrijen
met plezier.

't Was laatste alhier een *fijnoor* van een ventje, slim/sluw mens
een rap en slim, al was het maar een kleintje,
een baasken dat ook wel van vrouwkens hield,
maar hoort nu, mensen, wat er vorenviel.

Want hij trok naar Vinkt
en hij trok naar Vinkt
zo ver van hier,
was er genodigd, was genodigd
door een lief
met een valse brief.

Met enen brief, ja door een vriend geschreven,
was 't ventje loos al naar zijn lot gedreven,
want hij had 't meisken nog maar ééns gezien,
maar zou temeer zijn warme liefde biên.

En hij zou naar Vinkt
en hij zou naar Vinkt
zo ver van hier
al om te vrijen, om te vrijen
met plezier
en "ik ga" zei Pier.

Die zondag kon hij 't nieuws niet meer bewaren
en zei: "Mijn vriend, wil er niet van *gebaren*, roeren

al met den noen dan trek ik er naartoe,
want voor Marietje word ik nooit nie[t] moe".

En ik ga naar Vinkt
en ik ga naar Vinkt
zo ver van hier
al om te vrijen, om te vrijen
met plezier
en met goeie sier!

Hij liep nog gauw met vliegensvlugge benen
bij iemand *el* een dobbele frank gaan lenen, anders, elders
deed welgezind zijn beste kleren aan
en es dan fluitend rap op stap gegaan.

En hij trok naar Vinkt
en hij trok naar Vinkt
zo ver van hier
al om te vrijen, om te vrijen
met plezier
met zwaai en zwier!

Wanneer hij kwam te Vinkt te arriveren,
dacht hij: ik moet me hier toch niet generen.
Hij stapte fiks zo recht den huize in
en zette hem vrij en vrank bij het gezin.

En hij zat te Vinkt
en hij zat te Vinkt
zo ver van hier
al om te vrijen, om te vrijen
met plezier
maar dan schrok Pier.

Want van *zozaan* de vader had vernomen zodra
dat 't ventjen voor zijn dochter was gekomen,
daar sprong de man al tieren[d] uit zijn hoek
en stak zijn tenen onder 't ventjes broek

En hij ging naar Vinkt
en hij ging naar Vinkt
zo ver van hier
al om te vrijen, om te vrijen
met plezier
maar hij had 'ne slier!

Wel, jongens, moest ik u een voorbeeld geven,
weest bij het vrijen toch niet overdreven,
betrouwt niet d'eerste beste liefdebrief,
loopt niet naar Vinkt, maar zoekt u hier een lief.

Loop nie[t] naar Vinkt
Loop nie[t] naar Vinkt
zo ver van hier
en zoekt u hier en zoekt u hier
een aardig lief
en een hartendief.

Van dit lied bestaan nogal wat varianten. Waarschijnlijk is het een marktlied dat in de streek een grote bekendheid verwierf.

DIKKE FIETE

Spotliedje op dikke vrouwen. De tekst werd tweemaal gezongen.

En dikke Fiete die moet dood
omda[t] ze vlees eet zonder brood (bis).

DIKKE DRAAILING

Spotliedje op dikke mannen. Ook deze tekst werd tweemaal gezongen.

Dikke, dikke draailing
Hoe gaat ['t] met uwen buik.
Al trommelen en al bommelen
en *al* 't achterpoortjen uit. langs, via

EN MIJN EEN BEEN STAAT

Spotliedje op de soldaat die alleen maar op wacht STAAT of moet MARCHEREN, maar verder niets te doen heeft.

En mijn een been staat
en mijn ander moet marcheren.
En mijn een been staat
en mijn ander is soldaat.

GELAUDE

Spotliedje op die van Kleit (een gehucht van Maldegem) die niet bepaald een gunstige reputatie hadden. De tekst werd tweemaal gezongen.

Gelède kom[t] van Kleite Gelaude
mee zijn broek vol wind.

De familienaam Gelaude (ook wel Geleyte gespeld) is in het Meetjesland niet courant, maar kwam veel voor in de streek van Nelt. Hij is afkomstig van de Franse voornaam Claude. Zie daarover F. Debrabandere, *De*

naam G(e)laude in het tijdschrift *Naamkunde* IV (1972), 333-335. Wie die Gelaude uit Kleit geweest is, heb ik niet kunnen achterhalen. Of is het een woordspeling omwille van het rijm en heeft Kleit er niets mee te maken? Het woord *kleite* is in het lokale dialect de naam voor vette kleigrond. Het gebied ten westen van het dorp heet ook de Kleiten.

TONNE MARONNE

De oorsprong en de betekenis van dit wijsje blijven duister. Wellicht een spotliedje op dikke vrouwen (?).

Tonne maronne
ijzeren zeuge
peetje papneuze.

VARIA

RIJST, RIJST

Rijs[t], rijs[t], schone witte rijs[t]
vijftien cen[t]s de prijs.
En doet er nog een *schupken* bij — schepje
't es al profijt voor mij.

SA SEUZE, MAAKT EEN VIERKEN

Wie of wat die *seuze* wel kan zijn, is me niet duidelijk. Een vervormde voornaam? Misschien waren er meer strofen, maar de zegslui kenden alleen deze.

Refrein
Sa seuze, maakt een vierken
da[t]'k mij verwarmen kan
en daarop een lierken,
't zal nog beter gaan.

Strofe
Een vlooi die zat te *spellewirken* — kantklossen
een peird da[t] klerenmaker was,
een paling bouwd' hem ene kirke,
een koe, *versmoord* in een pintglas, — verdronken
ik zag laatstmaal een wonderwirk,
een vlooi die mutsen zat te plooien,
een ezel sprong over het huis
en hij *getaakte* ene vledermuis. — raakte

Refrein
Sa seuze ...

MIEKE DE PIJPEKOP

Ach, Mieke de Pijpekop,
schenk er mij nog een bobijntjen,
liever een groot dan een kleintjen,
als het maar jenever ën is (bis).

Op 11 juli 1975, tussen 22.35 en 23.25 uur, werd o.a. dit liedje met begeleiding gezongen tijdens een televisie-uitzending door de BRT in het guldensporenprogramma van Peter Simons, getiteld *Vlaenderen, dagh en nacht. Vreemdelingen zien Vlaanderen.* Het fungeerde als bindmiddel bij een tekst van een Fransman over de stad Brussel en zou voorgedragen zijn door volksmensen van Brussel, begeleid door muziek en dans.

CIES ZIJN HOND

Ofwel is dit een refrein van een verder onbekend lied, ofwel is het de eerste strofe ervan en is de rest verloren gegaan.

Cies zijnen hond hee[ft]
ne muileband aan;
Trezekens katjen hee[ft]
bellekens aan.

JAN VAN DAMME DIE HAD ER EEN PAARD

Dit lied refereert aan de tijd, toen de stadspoorten bij avond gesloten werden. Of het in Ursel is ontstaan, is zeer onwaarschijnlijk. Wie van Ursel naar Brugge trok, ging nooit via Eeklo, maar wel via Knesselare, Oedelem en Assebroek. Bovendien zouden de woorden RUGGE en BRUGGE in Ursel zonder de **g**-klank uitgesproken worden en dat kan hier niet volgens het notenbeeld.

Jan Van Damme die had er een pird
met ene kromme rugge.
Hij reed ermee naar *Ekelo,* Eeklo
van Ekelo naar Brugge.
Als Jan te Brugge binnenkwam,
de poorten waren *ammel* gesloten. allemaal
Hij zei tegen d'heren van de stad:
Doet *hulderen* draaiboom open. uwe

JAN MIJN MAN

Dit liedje is in Vlaanderen voldoende bekend. Toch bevat de Urselse versie enige varianten op de officiële.

Jan mijne man zou ruiter worden,
koest hij geraken aan een pird. kon
Hij pakte den *brandel* uit den *hird* haardijzer/haard
en Jan mijne man die had er een pird.

Refrein
Ju Cies, Jan mijne man,
die (t)er nog ruiter worden kan. } tweemaal

Jan mijne man zou ruiter worden,
koest hij geraken aan een toom.
Hij pakte zijn *hend* al bij zijnen zoom hemd
en Jan mijne man die had er 'nen toom.

Jan mijne man zou ruiter worden,
koest hij geraken aan een spoor.
Hij pakte de piespot al bij zijn oor
en Jan mijne man die had er een spoor.

Variante: de derde regel van de eerste strofe luidt soms ook: *'k pakke den brandel bij zijne stirt.*

HEBT GE NIET GEZIEN ...

He[dd]e nie[t] gezien hebt ge
Baas Kimpe mee zijn pird?
't Had een grijze mane
en 'ne zwarte stirt.

't Biestjen ën *koest* kon
geen haverken meer eten;
't strootjen bleef in zijn
kelegatje steken.

He[dd]e nie[t] gezien
Baas Kimpe mee zijn pird?
't Had een grijze mane
en 'ne zwarte stirt.

DE POT EN DE POTSCHIJF

De pot en de potschijve
laat ze maar drijven
al over de zee, zee,
manneke[ns]zee.

Een potje *mee slekken* — met slakken
vlieg[t] over drij hekken,
een potje mee pap,
gij lelijken *vreenden* dikzak. — vreselijke, erge

Esse, *gie* blesse, — gij
gie *èwe* toveresse. — oude

Laat ze maar garen,
ze spinnen schoon garen,
laat ze maar doen,
ze spinnen katoen.

Mansken, waar *he[dd]e* gij leren naaien? — hebt
Te Gent al op de *Moaje*. — Gentse uitspraak van Muide

Wat he[dd]e gij *ginter* g[eg]leten? — ginds, daar
Vis mee *geluwe* strepen. — gele

Waar he[dd]e die vis gevangen?
In de kelder mee twee tangen.

Waar he[dd]e de graten gesmeten?
Buiten voor d'honden,
ze *borsten* waar dat ze stonden. — barstten

Uit diverse uitspraakvormen (èwe, Maaie) blijkt dat dit lied uit Gent stamt of misschien het Gentse dialect op de korrel neemt. In Ursel rijmen *naaien* en *Muide* zeker niet. Ook een vorm als *hedde gij* is zeker niet Ursels; daar zou *hebt gij* klinken als *èè gè*. Lodewijk Lievevrouw vermeldt in *Spelen mijner jeugd* de eerste vier regels bij *rijkokeren*, een schommelspel (p. 103-104). Gent was trouwens de aantrekkingspool voor al wie in het eigen dorp geen werk vond. De Gentse textielindustrie, inclusief de confectienijverheid, was voor velen de kans om iets meer te verdienen dan als boerenknecht of -meid.

IK BEN ER EEN MUZIKANT

Dit lied behoort tot een type dat in heet Europa verspreid is. Alleen de manier waarop de instrumenten klinken, is telkens verschillend. Ook de volgorde van de instrumenten kan wisselen.

Ik ben (d)er ene muzikant, muzikant,
Ik ben (d)er ene muzikant, gelijk gij ziet.

En ik kan spelen al op mijn trompet:
rettettettettet rettettettettett rettettettettettet (bis)
en ik kan spelen al op mijn rettettettettettet.

Ik ben ...
En ik kan spelen al op mijnen horen:
rattattattatta rattattattatta rattattattattatta (bis)
en ik kan spelen al op mijnen rattattattattatta.

Ik ben ...
En ik kan spelen al op mijnen tuba:
roetoetoetoetoet roetoetoetoetoet roetoetoetoetoetoet (bis)
en ik kan spelen al op mijnen roetoetoetoetoetoet.

Ik ben ...
En ik kan spelen al op mijn fluitjen:
rietetietietie rietetietietie tietetietietietie (bis)
en ik kan spelen al op mijnen rietetietietie.

Ik ben ...
En ik kan spelen al op mijn klarinet:
rutututututu rutututututu rututututututu (bis)
en ik kan spelen al op mijn rututututututu

Ik ben ...
En ik kan slaan op mijn kleine trommel:
rampedeplamplam rampedeplamplam rampedeplamplamplam (bis)
en ik kan spelen op mijn rampedeplamplamplam.

Ik ben ...
en ik kan slaan op mijn grote trommel:
bomdebombom bomdebombom bomdebombombom (bis)
en ik kan slaan op mijnen bomdebombombom.

Ik ben ...
En ik kan spelen al op mijn piano:
pliempedeplamplom pliempedeplamplom
pliempedeplamplomplom (bis)
en ik kan spelen op mijn pliempedeplamplomplom.

Ik ben ...
En ik kan spelen al op mijn viool:
dzimderere dzjimderere dzjimdererere (bis)
en ik kan spelen al mijn dzjimdererere.

DE UIL DIE OP DE PERENBOOM ZAT

Hetzelfde geldt voor dit liedje dat ook algemeen bekend is, maar waarvan de Urselse tekst toch enigszins van de officiële versie afwijkt.

Den uil die op den pirreboom zat (bis)
en boven zijn hoofd die zat er een kat
van fidelalirre van falidera
en boven zijn hoofd die zat er een kat
den uil vivat haha den uil vivat.

Den uil die droomde enen droom (bis)
hij viel (d)er van boven tot neder den boom.
.....

't Was daar dat hij zijn pootjes brak (bis)
Ze staken er hem in enen groten zak.
.....

Men leidde hem zo naar den doktoor (bis)
En *eeffer* Mietje die kwam zelve voor. juffrouw
.....

Men *lei* (d)er ene plaaster op (bis)
Van aan zijnen *stirt* tot aan zijnen kop. staart
.....

Men trok hem daar zes *onsen* bloed (bis)
bedoeld is de oude inhoudsmaat
't is spijtig dat 't biestje *stirven* moet. sterven
.....

Den uil die maakte zijn testament (bis)
En eeffer de katte was ook present.
.....

Men lei hem zo al in de kist (bis)
en over zijn geld *wierd* vele getwist. werd
.....

Juffrouw Mietje zou een verwijzing zijn naar de toenmalige doktersmeid.

Pier, past op

Pier past op
de melk komt op
Sarellowie bobijne
Pier past op
de melk komt op
Sarellowie bobijnekop!

Sarellowie: dialectische vervorming van Charles-Louis.

Ik eet vanmeleven ...

En 'k ën ete vanmeleven genen blompap meer,
genen blompap meer, genen blompap meer.
En 'k ën ete vanmeleven genen blompap meer
mijnen buik doet ervan te zeer!

BIM-BOM-BEIAARD

Dit was oorspronkelijk een doodslied, althans een lied op het geluid van de doodsklokken. De tekst is waarschijnlijk in de loop der jaren verhaspeld *(steiaart)*. De familienaam Steyaert komt ook in Ursel voor, maar het verband met luiden ontgaat me.

Bim-bom-beiaard
De klokke luidt de steiaart
Wie es 't er dood?
Een manneken van Waarschoot
Wie zal 't er de messe doen?
Peetjen met zijne verlakte schoen.

ONZE BROEDER LAZARUS

En onze broeder Lazarus
die is dood, *suikerloot* sakkerloot
We gaan hem gaan begraven
al tot Jeruzalemmelemmelem
al tot Jeruzalem.
We gaan hem gaan begraven
al tot Jeruzalem.

TUSSEN DE DOORN EN DE KRUIPUIT

De Doorn is een wijk ten zuiden van Kleit in de gemeente Maldegem, de Kruipu(i)t is een wijk van Adegem halfweg tussen Ursel en Eeklo. De tekst lijkt een mengsel te zijn van lokale elementen met een lied dat van elders komt en met ene *presidentsvrouw* spot. De naam *Artevelde* kan ook door een andere naam vervangen worden.

Tussen den Doorn en den Krapuit
daar wonen veel *èwe* wijven oude
Als 't zondag is, ze gaan (d)er op uit,
Ze doen daar nie[t] *el of* kijven. anders dan
Ze zijn (d)er versmoord al van 't kanon,
Lafère dondeine lafère dondon.
Maar Artevelde riep : kiribidibi,

à la façon de barbarie.
Kibi, dat is beter dan boulie
maar madam de president hee[ft] liever
'nen end sauci[s]. een eindje worst

SA BOEREN EN BOERINNEN

Dit is het refrein van een carnavallied uit Gent (1886) dat ook in Ursel werd gezongen. De tekst van de strofen echter kenden de zegslieden niet.

Sa boeren en boerinnen, harlequin, *piro* pierrot
den dans zal gaan beginnen in Valentino,
ne polka of ne *vals* met onze bonne amie wals
en lustig aan het vrijen op de galerie.

BESLUIT

De hier genoteerde liederen vormen een nogal heterogeen patroon. Geen muzikale hoogvliegers, geen wereldschokkende teksten, maar toch een (onvolledig) beeld van wat er door het gewone volk op een plattelandsgemeente gezongen werd. Een groot deel ervan is alleen nog bij oude Urselaars bekend. Sommige liederen zijn intussen al helemaal verdwenen en de kans is groot dat een ander deel binnenkort dezelfde weg opgaat. Maar zo is dat nu eenmaal in de wereld: niets blijft, behalve de mensen met hun verlangens, hun vreugden en hun zorgen. En die drukken ze nog altijd in liederen uit, al is het dan in andere muziekstijlen, in andere talen en genres. Toch leek het mij de moeite om dit aspect van ons volksleven te bewaren, ook al behoort het straks definitief tot het verleden.

Vermeende heks te Waterland-Oudeman voor het gerecht (1611-1612)

Willy BRAEKMAN

De eerste pieken in de heksenvervolging binnen de Vlaamse provincies deden zich voor op het einde van de zestiende en de eerste helft van de zeventiende eeuw[1].

De belangrijke ordonnanties op de hekserij dateren uit het laatste decennium van de zestiende eeuw. Vanaf de verordening van Filips II in juli 1592 gaat men van overheidswege steeds meer aandacht besteden aan het organiseren van de heksenjacht. In 1595 gaf dezelfde Filips II verdere instructies voor de procedure die men bij de vervolging diende in acht te nemen. Ondertussen waren immers reeds heel wat excessen aan het licht gekomen. Hij stelde voor de vervolging aan het gezag van de lagere, plaatselijke rechtbanken te onttrekken. In zijn antwoord op dit voorstel was de Raad van Vlaanderen, het opperste gerechtshof, van oordeel dat dit een te grote en niet haalbare ingreep zou betekenen op de privilegies van de gemeenten. Verder wees hij erop dat 's konings voorstel een te lange en te dure procedure voor gevolg zou hebben[2].

Op 10 april 1606 lieten de aartshertogen Albrecht en Isabella de ordonnantie van 1592 opnieuw publiceren, maar bevalen tevens de aanstelling van een aantal speciale rechtsgeleerden die advies moesten verstrekken aan de lagere rechtbanken. Ondertussen waren immers steeds meer gevallen vastgesteld van processen waar de strikte objectiviteit en de rechtvaardigheid van het onderzoek in het gedrang waren gekomen[3]. Voortaan dienden de lagere rechtbanken bij ten minste drie advocaten advies in te winnen bij het voeren van een proces tegen heksen.

Op 22 januari 1608 legt de Raad van Vlaanderen een nieuw reglement vast waarin ook zij deze raadpleging van advocaten verplicht maken. Ook over het opsluiten van de verdachten werden precieze regels opgesteld. Zo werd bepaald dat kleine dorpen die geen eigen gevangenis

bezaten de verdachten moesten onderbrengen in de meest nabijgelegen kerken en ook cipiers moesten aan duidelijk geformuleerde criteria voldoen.

Deze en gelijkaardige maatregelen in andere delen van de Nederlanden waren inderdaad meer dan nodig. Tot welke ontsporingen de heksenwaan her en der aanleiding gaf, moge blijken uit wat er in 1611-1612 in de Oost-Vlaamse, ten noorden van Eeklo gelegen grensgemeente, Waterland-Oudeman is gebeurd[4]. Vooroordelen, onbevoegdheid en plaatselijke, persoonlijke vetes maakten er de rechtsbedeling tot een karikatuur, zoals uit de volgende bladzijden op schrijnende wijze duidelijk zal worden.

Vele jaren lang was het bij het begin van de zeventiende eeuw op de heerlijkheid Waterland "*ghemeene maere ... onder tvolck*" dat Mayken Bonnoit, de echtgenote van Pauwel van Geertruijden een toverkol was. Niemand had daar blijkbaar veel moeite mee, want al die jaren werd ze ongemoeid gelaten.
Rond 20 oktober 1611 werd ze dan toch, na al die jaren, door Jan de Deckere, de baljuw van de heerlijkheid, in hechtenis genomen. De directe aanleiding daartoe was het getuigenis van een wat raar doende jonge vrouw van 23 jaar, Digna Diericx.

Deze getuigt op 19 oktober blijkbaar spontaan, dat zijzelf ook een "*toveresse es, ende dat zij bijden duijvel daertoe ghebrocht es inden jaere 1609*" toen ze als meid werkte ten huize van een zekere Pieter Van Schoonackere. Hoe dat was gebeurd en hoe dat zover was gekomen, daarover vernemen we niets en blijkbaar werden er daarover geen verdere vragen gesteld.
Toen ze enige tijd nadien als meid werkte bij Frans de Maeght, kreeg diens vrouw de pokken. Dat was de tijd waarop Digna's duivel haar heeft "*bedwongen te gaene bij Maeye ... zegghende: 'gaet, helpt Maye wat doen inde hooghe van v vrauwe', of dat hij haer anders tracteren zaude, gheuende haer zeker wit poyr inde palme van haer handt*".
Digna begaf zich daarop bij Mayken Bonnoit en toonde haar het poeder, "*wit als calck*" dat ze van haar duivel had meegekregen. Mayken gaf haar de raad het te doen "*in eenen lepel met room die zij aldoen in haer handt hadde om haer vrauwens hooghen te stercken*". Digna volgde ook nu gewillig deze raad op met als gevolg dat haar meesteres, de vrouw van Joos de Maeght blind werd. En dat was niet te verwonderen want, toen ze Mayken had bezocht, had die aan Digna immers gezegd: "*ick hebbe deene ooghe wech ende dander moet ghij mij helpen wech doen!*"
Beide vrouwen samen hadden dus elk een oog van vrouw De Maeght voor hun rekening genomen: beiden waren ze kwaadaardige toverheksen.
Digna verklaart voorts aan het schepencollege van Waterland dat zij "*ten diversche stonden met hair* [d.i. met Mayken] *ten danse gheweest es bij nachte, accuserende ook meer andere vrauwen*". Wanneer Mayken met deze beschuldiging van Digna wordt geconfronteerd, ontkent ze dit:

"*twelcke de voorn. Maye expresselick ontkende, niet teghenstaende Digna daerbij persisteerde ende zegde bereedt te zijne daervp te sterfven ende int vier te gaene*".

Digna werd nogmaals verhoord op 22 oktober en beschuldigt zichzelf "*van vele acten van touerie ende bekent gheteeckent te zijne, Godt afghesworen thebben, metten duijvel ghebouleert, etc.*" Of ze *gheteeckent* was en waarin dat teken dan bestond en hoe dat was gebeurd, daarover vonden de schepenen het blijkbaar niet nodig verdere uitleg te vragen. Alleen vernemen we nog dat haar *boel* die Jacques heette, haar reeds het bevel gaf: "*gaet henen ende helpt Maye bederfuen dooghe vande huysvrouwe van Frans de Maeght*".
Toen ze "*deerste reyse van haeren boel bekent wierdt*", zo vertelt ze, blijkbaar heel spontaan, is ze "*met hem gheweest ten huyse vande voors. Maye ten danse nocturne met drij speellieden met violen ende musels, zegghende aldaer present gheweest te zijne diuersche andere vrauwen die zij naempt*". De naam van *tboel* van Mayken was Barnabasch. Een tweede *vergaederinghe* of samenkomst werd gehouden ten huize van een zekere Joos Callant "*vp eenen vridach tsauonts dair zij goede chiere maeckten ende bouleerden*". Bij een latere ondervraging noemt Digna "*de boelen van al haere complicen ende dechisreert*[5] *de cleederen vande boelen*".

De beschuldiging tegen Mayken Bonnoit die vooral op Digna's getuigenis steunt, vindt enig houvast in het getuigenis van enkele andere dorpsbewoners. Die zijn niet alleen weinig talrijk, maar de aard van de beschuldigingen is bijzonder triviaal.
Zo komt Frans de Maeght vertellen dat Digna en Mayken zijn echtgenote blind hebben gemaakt. Dat er misschien een verband zou bestaan tussen de pokken waaraan ze leed en die blindheid komt noch bij hem noch bij het schepencollege op. Toch merken de schepenen wel dat Frans de Maeght daarbij "*diversche circumstantien*" vermeldt, "*niet wel accorderende met de confessien vande voorn. Digna, namelick van dat de voorn. Maye met haeren duyuel bij haer zauden ghecommen zijn handt aen handt ende dat zij... haer het poyer ghegheuen zauden hebben*". Alhoewel er dus enige tegenspraak is tussen zijn relaas en wat Digna had bekend, werd daaraan verder geen aandacht geschonken. Men zag er ook geen reden in om het hele verhaal als verdacht af te doen.
Interessant is dat dezelfde getuige terloops vermeldt dat Digna haar bekentenis voor het eerst in zijn huis heeft gedaan, "*naer zeker belesinghe ende coniuratie ghedaen bij zekeren jonckman*".

Een zekere Jan Stappart vertelt de schepenen dat Mayken eens bij zijn vrouw is gekomen toen die in barensnood verkeerde. De aanwezige *vrouvrauwe* zei aan de getuige, nadat Mayken weer weggegaan was: "*zoo verre die vrauwe met die leelicke ooghen daer noch quaeme (denoterende Maye), dat zij daer vuijt bliuen zaude*". De vroedvrouw dreigde ermee geen voet meer in het huis te zetten, als Mayken, die blijkbaar een kwaadaardige blik had, daar nog eens op bezoek zou komen.

Een andere getuige, Janneken, de vrouw van Pieter de Caeninck, komt vertellen dat ze drie jaar tevoren wel een jaar lang ziek was geweest. Een zekere *ketelaere*, een rondtrekkende ketellapper, kwam haar bezoeken en zei "*blijde te zijne dat zij noch leefde ende dat zij betouert was van Maije Bonnoit, ende dat zijt was diet haer dede, presenterende zoo verre zij wilde haer daer te doen commen*".
Allerlei procédé's zijn bekend om een *toveresse* te doen verschijnen op de plaats waar ze haar kwade kunsten heeft uitgevoerd, zoals Janneken voorstelde. Vooral in het zogenaamd Mechels bezweringsformulier dat zeker uit de zeventiende eeuw dateert, zijn ze goed vertegenwoordigd[6], maar ook in andere bronnen duiken ze op[7].

Tot zover de beschuldigingen tegen Mayken en de zelfbeschuldiging van Digna. De baljuw ende schepenen oordeelden dat ze daarmee voldoende bewijzen hadden verzameld en dat beide vrouwen wegens toverij dienden terecht te staan. Zoals ze daartoe door de Raad van Vlaanderen verplicht waren, vroegen ze daarvoor het advies van vijf advocaten. Die vonden - in onze ogen merkwaardig genoeg - eveneens dat beide vrouwen verder verhoord dienden te worden. Als gevolg daarvan werd Mayken op tweede kerstdag 1611 aan een foltering onderworpen. Digna bleef van de *tortuur* gespaard, wellicht omdat ze zichzelf zo uitvoerig en ondubbelzinnig had beschuldigd.

De pijniging van Mayken bestond erin dat men haar verscheidene nachten en dagen na elkaar belette te slapen. Uitgeput heeft ze daarbij zichzelf beschuldigd een tovenares te zijn, "*met diuersche circumstantien ghenouch accorderende met de confessien van Digna*". Daarop werd de foltering gestopt en nadat ze een nacht had geslapen, heeft ze haar bekentenis bevestigd ... "*maer daerna heeft al tzelue wederropen*".

Wie het initiatief heeft genomen en wat precies de aanleiding is geweest, is niet zeer duidelijk. Feit is dat de zaak aanhangig werd gemaakt bij de Raad van Vlaanderen te Gent, waar Mayken op 10 maart 1612 in het Gravensteen, de gevangenis van de Raad werd opgesloten. De schepenen van Waterland zelf beweren dat zij daartoe het initiatief hadden genomen, omdat Maykens echtgenoot haar in het huis van de schout van de heerlijkheid, waar ze opgesloten zat, "*dicmael quam besien*" en men vreesde dat "*hij haer zoude moghen vuthelpen*". Om dit te verhinderen, zo verklaren ze aan de rechters van de Raad, hadden ze het veiliger gevonden haar naar de *ciperayge* in Gent over te brengen. Ze zouden ook met de cipier van die gevangenis een overeenkomst gesloten hebben voor het onderhoud van de gevangene, maar de cipier klaagt later dat hij geen cent ontvangen heeft. Deze man stelt zich ook vragen over wat er hem te doen staat bij de nakende bevalling van Mayken en wat er met het kind dat ze gaat baren zal moeten gebeuren. Hij wil daartoe instructies krijgen van de Raad. Hier horen we voor het eerst dat Mayken ten tijde dat ze door de schepenen van Waterland ondervraagd en gefol-

terd werd, zwanger was[8]. Een zwangere vrouw mocht niet gefolterd worden!

Het is dus niet te verwonderen dat de raadsheren te Gent de wenkbrauwen fronsten en zich vragen gingen stellen over de wettelijkheid van de procedure die de Waterlandse schepenen hadden gevolgd bij hun onderzoek tegen de twee vrouwen.
Ze nemen een verhoor af van Marten Panten, burgemeester, en van Joris Pauwels, eerste schepen van de heerlijkheid, en stellen hun daarbij een aantal vragen. Niet alleen de antwoorden, maar reeds de aard van de vragen zelf wijzen op allerlei twijfels die de Raad had in verband met deze zaak. De voornaamste vragen en erop gegeven antwoorden spreken voor zich.

Of zij tegen Mayken "*gheene andere preue of inditien en hebben*" dan degene die we hierboven hebben samengevat. Burgemeester en eerste schepen ontkennen dit.

Wat heeft hen bezield, zo vraagt de Raad, Mayken "*ter torture tapplicqueren beurucht zijnde van kinde soo zij hemlieden expresselick verclaerde te sijne, twelcke oock depprentie*[9] *betoent heeft warachtich te zijne*".

De twee Waterlandse notabelen antwoorden hierop dat Mayken hun nooit heeft gezegd dat ze zwanger was en dat ze dit wel achteraf, op advies van haar advocaat zal beweerd hebben. Ook Digna - voegen ze eraan toe - beweerde zwanger te zijn, eveneens op raad van haar advocaat, maar dit bleek achteraf onjuist te zijn.
Bovendien, zeggen ze, hebben, bij wijze van voorzorgsmaatregel, Joos Pauwels en Pieter de Coninck - wellicht twee schepenen - in opdracht van de schepenbank "*haerlieden respectieue watere alhier doen besien bij Mr. Coernaet, de jugierde egheen van beide bevrucht te zijne, maer om danof noch meer versekert te wesene, raedde datmense beede soude doen laten, ende soo verre het bloet int water gegoten sijnde sanck, dat zeluen teecken was van niet bevrucht te wesen, zoo oock tzelue voor dangaen vande torture, present de Wet, gheexperimenteert ende bevonden es gheweest*".

Vanaf de vóór- en vroegsalernitaanse geneeskunde nam de uroscopie de belangrijkste plaats in bij het stellen van een diagnose. Het controleren van de polsslag kwam slechts op de tweede plaats. De piskijkerij behield deze leidinggevende positie tot ver in de Nieuwe Tijd, maar vanaf de late Middeleeuwen kreeg ze geleidelijk de concurrentie van de haemotoscopie of het bloedonderzoek.
Zowel de uroscopie als de haemotoscopie werden beoefend aan de hand van in cataloogvorm gestelde kleine traktaten die onmiddellijk voor de praktijk konden gebruikt worden.

Bij het bekijken van de urine diende de chirurgijn op vier dingen speciaal te letten: de kleur, de substantie, de *contenten* d.i. wat "*in*

orine vlotet oft sit" en dus zelf geen urine is, en tenslotte de hoeveelheid. In de "*leringe van orinen*" die in onze streken vanaf de Middeleeuwen algemeen werd gebruikt[10], lezen we bij de bespreking van *contenten*: "*Echter clene stubbekijn*[11] *in die orine beneden vp den bodem ligghende betekent in der vrouwen dat so kint draghet*"[12].
Dit zwangerschapsbewijs wordt bevestigd door het volksboekje *Der Vrouwen Natuere ende Complexie* (1538)[13]. Hier heet het dat, om te weten of een vrouw een kind draagt, men op het volgende moet letten: "*In dien gront van haren water verthoonen hem somighe dinghen ghelijc oft mughen waren*".
In een middeleeuws gynaecologisch traktaat uit de vijftiende eeuw vindt men dit gegeven in een preciezere vorm weer, waarbij men ook het geslacht van het nog ongeboren kind kon voorspellen: "*sijn daer* [d.i. in de urine] *roede rontachtige ghestubbe*[14] *soe eest een sone maer sijn sij wit soe est een dochter*"[15].
De prognose die te Waterland op Mayken en op Digna werden toegepast, stoelt dus op een toen al eeuwenoude, maar blijkbaar nu nog steeds in gebruik zijnde traditie.
Het bloedonderzoek is eveneens een oeroude techniek. Verscheidene praktisch bruikbare traktaten stonden daarbij ter beschikking[16]. Toch is het vooral de kleur die geïnterpreteerd werd. Van het gebruik van bloed als prognose van zwangerschap is daar echter geen spoor te bekennen. Waar dit specifiek gebruik in de medische literatuur van die tijd voorkomt, is mij niet bekend.

"*Wat torture zij tzelue Mayken ghegheuen hebben, ende hoe langhe zij inde zelue ghezeten heeft ...*"?

Uit het antwoord op deze vraag vernemen we dat ze - zoals reeds hierboven vermeld werd - gefolterd werd "*met waecken, beghinnende svrijdaechs naer noene wesende den xxiij*^{e} *decembris lestleden ende smaendachs, vrouch ende voor daghe*[17]*, wesende den xxvj*^{e}*, bekende*".
Mayken werd dus dagen aan een stuk zo lang wakker gehouden tot ze door grote vermoeidheid tenslotte alles bekende wat haar folteraars wilden horen, alleen maar om eindelijk wat slaap gegund te worden.

Waarom zij Digna niet aan dezelfde foltering hebben onderworpen, aangezien het advies van de door hen geconsulteerde advocaten voor beide vrouwen hetzelfde was?

Uit het antwoord van de burgemeester en eerste schepen blijkt dat de schepenbank het oneens was over de vraag "*te wiens coste dexaminatie gheschieden zoude*". Voor Mayken was dat blijkbaar geen probleem geweest, voor Digna was er geen consensus. Waarom dat zo was, vernemen we niet.
Bovendien was de scherprechter van Gent daartoe ontboden geweest, maar die toevallig "*niet thuijs bevonden en wierdt*". Bovendien kon dat kort nadien niet meer, daar Digna intussen haar zelfbeschuldigingen had ingetrokken. Ook Mayken had dat gedaan na haar foltering, maar haar

mocht dit niet baten. Ook blijkt dat Dina uit de gevangenis is ontsnapt. En alhoewel men haar ijverig heeft gezocht, is ze nog steeds onvindbaar!

"*Waer de zelue Digna bewaert es gheweest, hoe, bij wiens toedoene of negligentie ende waneer zij ontlopen es?*"

Het blijkt dat Digna, op bevel van de baljuw, in het huis van Daniel Vanden Winckele, schout van de heerlijkheid, opgesloten was, omdat "*aldaer deur de troubelen gheen vanghenesse en was*". Ze liep in het huis vrij rond, geboeid met twee "*stercke ijseren boeyen, met een ghegraveerden boert*". Op 3 mei 1612 was ze "*inden nacht ontloopen ..., laetende aldaer haer boeyen, sonder datmen weet hoe sou de zelue afghedaen heeft*". De schout zelf was naar een begrafenis en zijn vrouw had de dag voordien "*ijevers ... goede chiere ghemaeckt ...*"!

Of Digna "*voor haer ontlopen haere confessien niet wederroepen en heeft*"?

Op verzoek van de *Vrauwe van Watervliet* aan wie de heerlijkheid toebehoorde, werd Digna één week vóór haar ontsnapping nogmaals door de schepenbank verhoord. En toen herriep ze al haar voorgaande bekentenissen. Ze beweerde nu "*dat sij al tselue ghekendt*[18] *hadde*" door toedoen van "*Franchois de Maecht, haren meestere, die haer sulcx hadde doen segghen deure het wort ende andracht*[19] *van eenen beterare*[20] *die hij* [uit de] *Maecht van Ghendt vp St. Pieters*[21] *ontboeden hadde omme sijne vrauwe te helpene*".
Bestaat er een geschreven verslag van deze herroeping?

Dit wordt ontkennend beantwoord, maar wel waren vier leden van de schepenbank daarbij aanwezig geweest.

"*Wat debuoiren*[22] *zij ghedaen hebben int regardt vande andere gheaccuseerde bij de voorn. Digna?*"

De andere vrouwen, door Digna genoemd als ook aanwezig op de *danse nocturne*, waren Margriete, de echtgenote van Joos Callant en Tanneken, de vrouw van Pieter Anters. Een derde, Josijne, de vrouw van Joos Arnoult bleek onvindbaar en naar haar had men nochtans ook met grote ijver gezocht. Zo verklaren burgemeester en eerste schepen. De twee eerstgenoemde vrouwen werden door de baljuw opgepakt en verschenen voor de schepenbank. Ze werden op borgtocht vrijgelaten. Josijne Arnoult die dus niet verscheen, werd verbannen en haar bezittingen verkocht.

Uit de ondervraging van de twee Waterlandse notabelen komt verder nog aan het licht dat er geen schriftelijk verslag van de foltering van Mayken werd gemaakt, noch van het herroepen van haar bekentenissen. Dit wijten de ondervraagden aan wat ze de "*botticheyt ofte negligentie*" noemen van Jan de Costere, de te Watervliet wonende griffier. Die had dat allemaal niet nodig gevonden.

De Raad van Vlaanderen was helemaal niet te spreken over de opeenstapeling van blunders en procedurefouten door de schepenbank van Waterland. Op 22 mei 1612 moet het voltallige schepencollege en de advocaten die als adviseurs of als verdedigers van de betichten bij de zaak betrokken waren, voor de Raad verschijnen.

De "*vrouwe vanden voors. heerlicheit*" of haar baljuw en ontvanger worden verplicht *bij provisie* ervoor te zorgen dat Mayken uit de Gentse gevangenis "*naer haeren staet ende disposite*" onderhouden wordt.

Vermelden we ook dat aan de lijst van procedurefouten nog toe te voegen is dat er aan de aanhouding van Digna Diericx en van Mayken Bonnoit geen *informatie preparatoire* voorafgegaan was. Die werd pas nadien, op advies van de advocaten, gehouden. Deze zullen er de schepenbank op attent gemaakt hebben dat volgens de plakkaten van de centrale overheid niemand kon worden aangehouden zonder een dergelijk vooronderzoek.

Zoals reeds gezegd werd (nr. 5 hierboven), was er geen gevangenis op Waterland. Als gevangenis gebruikte men er het huis van de schout die samen met zijn vrouw ook de rol van cipier vervulde. Dit huis was daartoe - de schepenen geven het toe - heel weinig geschikt daar het "*seer sober es als ghemaeckt wesende inden dijck met aerden weeghen*[23]".

Overduidelijk blijkt uit deze zaak dat de lokale overheden weinig bevoegd waren om ernstige zaken als toverijprocessen op adequate wijze tot een rechtvaardig vonnis te brengen. De schepenen van Waterland beperken er zich dan ook toe, als ze te Gent ter verantwoording worden geroepen, alle fouten in de schoenen van de baljuw, de griffier en de schout te schuiven en verklaren dat zijzelf van de rechtsprocedures *nyetverstaende* zijn. Terecht oordeelde de centrale overheid dan ook dat dergelijke processen aan de lagere gerechtshoven dienden ontrokken te worden.

De procesbundel is onvolledig bewaard. Wat er dan uiteindelijk van deze zaak geworden is, blijft ons helaas onthouden.

NOTEN

1. F. VAN HEMELRIJK, *Heksenprocessen in de Nederlanden*, Davidsfonds, Leuven, 1982, p. 58.
2. *Idem*, p. 44.
3. Voor een flagrant voorbeeld, zie W.L. BRAEKMAN, *Heksen uit Ninove en Pollare in 1544 voor het gerecht*, in Volkskunde 91 (1990), p. 1-33.
4. RA Gent, *Raad van Vlaanderen*, nr. 21968.

5. *dechisreert* : lees : *describeert*, beschrijft.
6. F.M. OLBRECHTS, *Een oud Mechels Bezweringsformulier*, Kon. Vl. Acad., Gent, 1925, p. 110-112. Zie ook J. VAN HAVER, *Nederlandse Incantatieliteratuur*, Kon. Vl. Acad., Gent, 1964, p. 349-351 en W.L. BRAEKMAN, *Spel en Kwel in vroeger Tijd*, Gent, 1992, p. 219-243.
7. J. VAN HAVER, *a.w.*, p. 348-349.
8. Een andere zwangere heks was Cathelijne Cursse van Assenede : zie W.L. BRAEKMAN, *Twee heksen te Assenede (eind 16de en midden 17de eeuw)*, in Appeltjes van het Meetjesland 49 (1998), p. 57-71.
9. *depprentie* : lees : *de apparentie*, de uiterlijke tekens (cf. Fr. *apparance*).
10. W.[L.] BRAEKMAN und G. KEIL, *Die 'Vlaamsche leringe van orinen' in einer niederfränkischen Fassung des 14. Jahrhunderts*, in Niederdeutsche Mitteilungen 24 (1968), p. 75-125.
11. *stubbekijn* : stofjes; misschien te lezen als *scubbekijn*, schilfertjes, schubbetjes. Vgl. ook voetnoot 14.
12. W.[L.] BRAEKMAN und G. KEIL, *a.w.*, 95.
13. Facsimile-ed. met inleiding door W.L. BRAEKMAN, *Zeldzame Volksboeken uit de Nederlanden* I, St.-Niklaas, 1980, Sig. C 1r.
14. *ghestubbe* : stofdeeltjes; misschien te lezen als *ghescubbe*, schilfertjes; beide woorden komen in het *Mnl. Wdb.* niet voor. Vgl. ook voetnoot 11.
15. B. KUSCHE (ed.), *Frauenaufklärung im Spätmittelalter. Eine philologisch-medizinische Untersuchung und Edition des gynäkologisch-obstetrischen Gks. 1657, Kopenhagen*, Acta Universitatis Umensis, Stockholm, 1990, p. 174.
16. G. KEIL, *Acht Parallelen zu den Blutschau. Texten des Bremer Arzneibuchs*, in Niederdeutsche Mitteilungen 25 (1969), p. 117-135; DEZELFDE, *Zur mittelniederdeutschen Blutschau*, in Niederdeutsche Mitteilungen 26 (1970), p. 125-128.
17. *voor daghe* : vóór het aanbreken van de dag.
18. *ghekendt* : bekend.
19. *andracht* : aansporing, suggestie.
20. *beterare* : genezer, belezer.
21. Wellicht de naam van een herberg. N. KERCKHAERT, *Oude Oostvlaamse Herbergnamen*, Gent, 1976, p. 133 vermeldt verscheidene herbergen te Gent van die naam, maar geen is op St.-Pieters gesitueerd.
22. *debuoiren* : moeite, inspanningen.
23. *aerden weeghen* : lemen muren.

Het siege van de jacht in Maldegem

Hugo NOTTEBOOM

In 1665 staat Maldegem op stelten door dreigementen, geweldpleging, *rudessen en excessen* waarmee de inwoners dagelijks worden geconfronteerd. Tientallen Maldegemnaren worden bedrogen, afgeperst en zelfs geterroriseerd door ene Louis Stalins en zijn zwager-handlanger Vandenberghe. Het tweetal woont op Reesinge, het kasteel van Maldegem, en pretendeert pachter te zijn van het jachtrecht in de drie parochies van het Ambacht. Voor de minste jachtovertreding, voor een onbenulligheid in verband met het houden van honden, vallen ze de inwoners lastig en dreigen ze ermee hen voor het *siege van de jacht* of jachtrechtbank te slepen. Het is zo erg dat de burgemeester en de schepenen van Maldegem op informatie uitgaan en om precies te weten wat er aan de hand is en dat ze zich rechtsreeks tot de regering in Brussel wenden om de misbruiken aan te klagen en om er paal en perk aan te stellen. Voor we dieper ingaan op de grond van de zaak, geven we eerst een overzicht van de organisatie van de jacht in Vlaanderen en in het Meetjesland.

DE ORGANISATIE VAN DE JACHT

De jacht in Vlaanderen wordt door tientallen edicten, plakkaten en regelgevingen geregeld. In de *Generaelen Index der materien van de vijf Paccaert-boecken van Vlaendren*, uitgave 1766, vindt men er en opsomming van[1]. De embryonale administratie van de *jagherie* bestaat uit een opperjager die zich laat bijstaan door leenmannen van de graaf of door "*practicins experts int feyt van justicie*"(1538). In de 17de eeuw berust de leiding van de jacht bij de opperjager (*grand veneur*), verschillende luitenanten, commiezen, sergeanten en jachtwachters. Ze leggen allemaal de eed af in de handen van de magistraat van het gebied waarvoor ze verantwoordelijkheid dragen[2].

Die opperjager verblijft af en toe in Eeklo, in verband met de grafelijke hondenhokken. De stad is verplicht die hokken te onderhouden en ter beschikking te stellen van de opperjager. Op zondag 21 oktober 1497

begeven de Maldegemse burgemeester Adriaan Bruusch en schepen Pieter Van Maldegem zich op verzoek van de magistraat naar Eeklo om er opperjager Melchior Van Waesmunster te spreken om hem te vragen jacht te komen maken op de wilde zwijnen in het Brugse Vrije. Die beesten zijn er een echte plaag geworden. De Maldegemnaren schenken Van Waesmunster "*van slandsweghe drie sesters wyns*" omdat hij belooft hen te verlossen van de *wilde verckens*[3].

Dat de grafelijke jachthonden een onderkomen hebben in Eeklo, heeft natuurlijk alles te maken met het jachtrecht dat de graaf van Vlaanderen in Eeklo en omgeving bezit. De streek rond Eeklo is een veelgebruikt jachtgebied, het is een bosrijk domein, afgewisseld met open heidevelden, waterrijk, kortom, ideaal voor alle soorten wild. Die grafelijke jachtpartijen hebben, naast het nadeel van vernielingen aan de oogst, ook een positief gevolg. Wilde dieren veroorzaken namelijk grote schade aan de gewassen en vormen dikwijls een bedreiging voor de bevolking. Na zo'n jachtpartij, die verschillende dagen duurt, zijn de schadelijke dieren fel uitgedund. In oorlogstijd heeft de graaf weinig tijd voor de jacht en dan moet de bevolking lijdzaam toezien hoe het wild hun gewassen vernielt. Veel kan er niet tegen gedaan worden, want het is de mensen streng verboden zelf dieren te doden. Burgemeester Dierkens van Eeklo lapt dit verbod af en toe aan zijn laars en dringt toch de bossen binnen om er eens grote schoonmaak te houden. In 1506 sluit Eeklo met Maldegem en andere omliggende dorpen een soort akkoord "*ome tsamen metter weth van dese stede te sluiten anghaende de groote menighte van de wilde beesten danof sy seer ghequelt syn*".

De hokken van de grafelijke meute bevinden zich op de hoek van het Hondekotstraatje (nu Collegestraat) en de Vlamingstraat. Ze worden rond 1465 met instemming van de wet van Eeklo gebouwd op verzoek van opperjager ridder Simon de Lalaing[4]. Het toponiem duikt voor het eerst op in 1517: *int hondecot straetkin*, daarvoor *tscoelstraetkin*, het Schoolstraatje genoemd. Blijkbaar vindt het Eeklose stadsbestuur die naam met die *hondekoten* maar niets, want in 1874 wordt de naam officieel vervangen door Collegestraat[5].

Gezien de grote kosten, wil Eeklo af van het onderhoud van de hokken. Ze smeken Van Waasmunster "*gheen honden te legghene binder cuere van Eecloo noch broot te halene noch te doen halen de binder stede*". De Eeklonaren zijn zelfs bereid de opperjager 50 pond parisis te schenken als hij ingaat op hun verzoek. Blijkbaar gaat Van Waasmunster in op de wensen van de Eeklonaren. Met opperjager Filip van Kleef, heer van Ravestein, heeft men het in Eeklo niet zo gemakkelijk: hij laat de hokken namelijk herbouwen en vergroten. Iedere keer als van Kleef naar Eeklo komt om te kijken hoever het met de werken staat, schenkt het stadsbestuur hem enkele kannen wijn. Uiteindelijk kosten de nieuwe hokken het stadsbestuur vele tientallen ponden[6].

In 1545 slaagt baljuw Jan Hauweel erin de afschaffing van het onderhoud op stadskosten te verkrijgen. Bij het begin van de 17de eeuw wordt door de opperjager nog een poging ondernomen om de hokken opnieuw op te bouwen, maar dat gebeurt niet. In 1786 wordt van de koten een herberg gemaakt die - vanzelfsprekend - het *Hondekot* wordt genoemd[7].

Met het brood dat de Eeklonaren ook al met tegenzin geven, wordt het *hondebroot* bedoeld, een belasting in contanten of in natura, te betalen door alle onderdanen van de graaf voor het onderhoud van de jachthonden. De bevolking moet niet alleen gelaten toezien dat op hun landerijen wordt gejaagd, ze zijn ook nog verplicht de jachthonden die door hun vruchten rennen, te eten te geven. Hondenbrood, valkenaas of valkenrecht, jachtrecht en nog andere feodale jachtverplichtingen worden door de bevolking als erg vernederend aangezien. In veel heerlijkheden wordt deze belasting, net als het beschamende *beste hoofd*, definitief afgekocht[8]. Het hondenbrood wordt in Maldegem door de heer verpacht aan de meestbiedende:*"Item behoort ter selver barronnie trecht van thonde broot te weeten twee grooten van elcken peerdehooft ende twee van elcken mesnaige geen peerden houdende, op alle Inwoonders der selven Ambachte van maldeghem ende van drije prochien van dien"*. Dit zijn zeer minieme bedragen[9].

In 1620 loopt tussen Jacques de Noyelle, graaf van Croix en baron van Maldegem en de graaf van Middelburg als opperjager van Vlaanderen, een proces over dit hondenbrood. Pachters van dit hondenbrood in Maldegem zijn Loys Fijnne en Pieter De Deurwaerder. Het geding gaat over de kwestie aan wie dit hondenbrood toebehoort. De baron van Maldegem zegt dat hij recht heeft op de opbrengst ervan, de graaf van Middelburg wordt door het hof van de Raad van Vlaanderen bevolen *"up sheesschers heesch naerder tantwoorden ende contesteren bij kennen ofte loochenen van sheesschers vermeten possessie"*[10]. Met andere woorden: het recht van de Maldegemse heer op het hondenbrood wordt betwist.

Door de regering wordt in 1679 bij diverse instanties geënquêteerd naar de oorsprong van het hondenbrood en het valkenaas. De antwoorden zijn eensluidend: men weet niet meer waar deze belasting vandaan komt. Het bestaan ervan in vroegere tijden kan enkel worden aangetoond via rekeningen waaruit blijkt dat voor *"chacque maison champêtre ou l'on tient cheval ou chevaux"* en voor elk hoornbeest twee grote moet worden betaald. Wie uitsluitend leeft van zijn arbeid, betaalt 12 denieren. Elders vonden we dat bezitters van paarden een brood moesten geven, wie ossen hield betaalde twee schellingen en uitbaters van landerijen werden belast met zes duiten[11]. De Oudburg koopt het hondenbrood af in 1679[12].

In onze streek wordt het hondenbrood in 1553 en 1629 rentewijs geheven op de hoeve van het Rijke Gasthuis in Eeklo (12 sch.), op de hoeve in Aalschoot (12 sch.), op het Rijselhof in Kaprijke (12 sch), op het

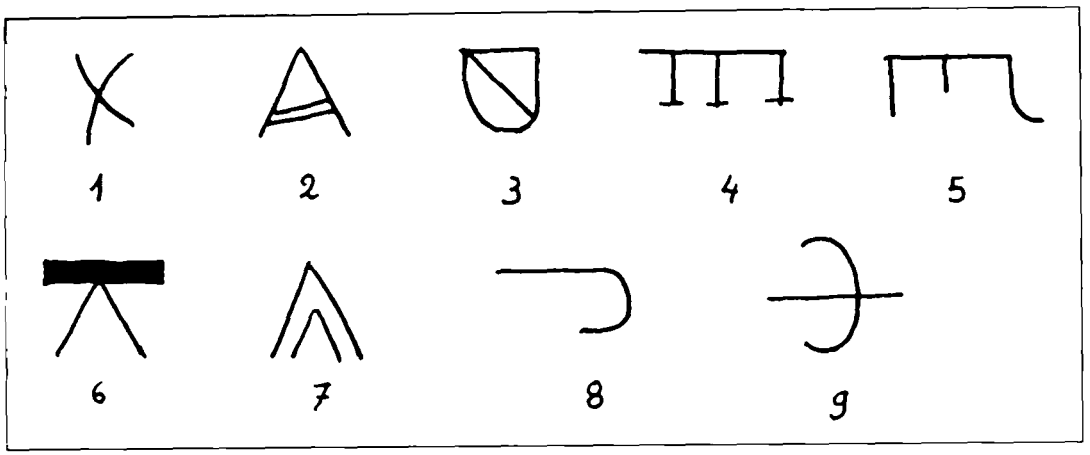
klooster van Oosteeklo (6 pond) en op het klooster van Zoetendale (28 sch.). In 1666 is Daniël Roelants, baljuw van Ursel, ontvanger en *"collecteur du pain des chiens, rentes en argent et en avoine par toutte la province de Flandre"*. In 1669 wordt hij opgevolgd door Pieter Stenniers uit Gent[13].

Het edict over de jacht van 3 april 1570 is ongetwijfeld het belangrijkste, het is als het ware de grondwet van de jacht en dit tot aan het eind van het Ancien régime. Het wordt te Brussel gepubliceerd door de hertog van Alva in opdracht van Filips II[14]. Van de uitvoering komt niet veel terecht, want door de opstand tegen de Spanjaarden, door de oorlog, door ziekte en uitwijking, ligt het platteland er ontvolkt en desolaat bij. Wolven dringen hier en daar dorpen binnen, er sterven mensen van de honger. Op 26 mei 1538 begeeft Pauwels Durync, *clerc criminel* van het Brugse Vrije, zich op bevel van de schepenen naar de heer van Maldegem *"omme van hem te ghecrighene zyn gaerine daermede men wulfven"* vangt, de klerk komt dus in Maldegem het net halen waarmee wolven worden gevangen[15]. De Oudburg van Gent vaardigt in 1590 een besluit uit waarbij premies worden toegekend voor het doden van wolven, wolvinnen en welpen, later worden daar ook nog vossen aan toegevoegd[16]. Vanzelfsprekend dat er in zulke barre tijd nauwelijks aan een jachtreglement wordt gedacht. Alhoewel: precies in die onzekere tijd neemt de stroperij gevoelig toe.

In 1609 wordt het edict van 1571 nagenoeg ongewijzigd gepubliceerd door aartshertog Albrecht. Veel nieuws bevat het eigenlijk niet, het bevestigt alleen maar wat al sedert eeuwen traditie is, namelijk dat jagen een voorrecht is van de machthebbers, van de ridders, van de heren[17]. Een samenvattend edict *"ende ordonnantie vande Eertz-hertoghen onse Souveraine Princen op het Stuck van de Iachte"* met niet minder dan 117 artikelen verschijnt op 31 augustus 1613[18].

In Vlaanderen is de graaf eigenaar van het jachtrecht, wie ook de eigenaar van de bodem is. De jacht op grof wild blijft een exclusief vorstelijk voorrecht, overtredingen worden uiterst streng bestraft. Op klein wild mag alleen door edellieden worden gejaagd en door diegenen die daarvoor toelating hebben. Er worden lange lijsten aangelegd van jagers met een vergunning en van hun hondenmerk[19]. Dat er hondenmerken van bepaalde heerlijkheden of lokaliteiten bestaan, betekent dat de graaf zijn jachtrecht aldaar had afgestaan aan de heren of de bezitters[20].

Het houden van honden is al even streng gereglementeerd als het mogen jagen. De jachthond had de sperwer en de valk vervangen en was het voorrecht geworden van de adel. Vandaar dat het de gewone man verboden werd nog jachthonden te houden. Honden moesten steeds worden opgesloten of vastgeketend liggen, jagers-eigenaars moeten hun jachthonden persoonlijk verzorgen en mogen dit niet overlaten aan knechten. Honden *"behoorden gebannen ende ghehouden te zijn uyt onse vrije wouden"*, bossen en waranden. Een warande is een min of meer

Enkele hondenmerktekens uit Vlaanderen.
1. Maldegem (17de eeuw)
2. Poeke (17de eeuw)
3. Ursel (17de eeuw)
4. Graaf van Vlaanderen (1729)
5. Eeklo (1729)
6. Gent (1729)
7. Evergem (1729)
8. Nevele (1729)
9. Maldegem (1729)

afgesloten en gereserveerd jachtterrein in het jachtgebied van de heer waar de *edele* jachtdieren als ever, hert, damhert en eekhoorn worden gehouden en later ook konijnen. Door middel van verschillende kentekens wordt goed aangeduid waar de warande begint: "*Ende op dat de palen van onse vrye wouden bosschen en waranden ende van hunne duwieren*[21] *mogen bekent worden, wy ordineren onse gecommitteerde int stuck van de iacht, dat sy de selve stellen oft beworpen met paelstenen ofte andere zienlycke* teeckenen". Geen leenheer of hij bezit een warande die overigens geheel op kosten van de inwoners van de heerlijkheid wordt onderhouden[22].

Om de mensen die in, of in de nabijheid van dergelijk jachtdomein wonen, toe te laten hun gewassen en vee te beschermen, wordt het hun door het plakkaat van 5 oktober 1514 toegestaan er toch een hond op na te houden op conditie "*dat sy hun de achterste zenuwen sullen doen korten ende altyts doen dragen een kennef van onder-halven voet lanck op pene van te verbeuren dry guldens*"[23]. Waar veel hagen de velden van elkaar scheiden, wordt die kennef - een houten halsbeugel in de vorm van een driehoek - aan de hals van de hond bevestigd om te beletten dat het dier door hagen zouden dringen[24]. In een regio met open velden bestaat het obstakel uit een zware langwerpige stok, bevestigd aan de halsband en bengelend tussen de poten en die in onze streken *clippel* wordt genoemd. Jagen op konijnen en vogels is daardoor uitgesloten, daar de hond nauwelijks kan lopen. Wie in de omgeving van een warande jachthonden wil houden moet ook "*de clauwen ende sporen doen afsaeghen van huerlieder honden, up dat men deselve kennen mocht.*" Een

VII.

Ende hoe wel dat alle honden behooren gebannen ende gehouden te zijn uyt onse vryne wouden / hoffchen ende waranden/ nochtans niet willende dat onse goede Onderſaten beſchadicht worden in hunne graen ende vruchten/ſoo laten wy toe ende conſenteren eenen iegelijcken woonende in onſe vryne wouden / hoffchen ende waranden / ende hunne duwieren/te mogen houden tekels/tot bewaerniſſe van hunne hupſen/beeſten ende granen / behoudens dat ſy hun de achterſte zenuwen ſullen doen korten/ ende altijrs doen dragen een kennef van onder-halven voet lanck/op pene van te verbeuren dry guldens.

Uittreksel uit het plakkaat op de jacht waarbij het de inwoners toegelaten wordt honden te houden om vruchten en granen te beschermen op voorwaarde dat ze de achterste zenuwen "sullen doen korten" en dat de honden altijd "een kennef van onder-halven voet lanck" zullen dragen.

variatie op dit barbaars gebruik is dat *"hi elken hond den rechteren voet afhauwen up de boete van 3 lb. par. ende elke catte beede de hooren afsnyde"*. Gelukkig geldt dit verbod enkel voor de jacht in de duinen[25].

Af en toe wordt geprobeerd de regeling op het houden van honden te verstrengen. Luitenant-generaal van de jacht Matança[26] laat in het midden van de 17de eeuw in alle dorpen bekend maken dat het iedereen voortaan verboden wordt honden te houden en haakbussen in bezit te hebben. Het Brugse Vrije protesteert heftig tegen deze maatregel, ook al omdat hij tegenstrijdig is met de plakkaten[27].

Wie de reglementering op de honden overtreedt, wordt zeer streng aangepakt. Goederen worden geconfisqueerd en soms worden de veroordeelden naar de *galeien* gestuurd, wapens worden aangeslagen en loslopende honden gedood. Op heterdaad betrapt worden in een waranде met een jachthond of een wapen kost 80 gulden, daarbuiten 60 gulden.

HET *SIEGE* VAN DE JACHT

Wanneer precies *tsiege van de jagherie van Vlaenderen* is opgericht, is niet bekend. In elk geval bestaat het reeds in 1547, want er zijn

enkele rekeningen bewaard van de ambtenaren van het siege uit dat en volgende jaren[28]. Sedert lang, *"il avait établis pour le soulagement des inhabitans du pays de Flandres deux sièges, l'un à Gand pour l'Oost-Flandres, et l'autre à Bruges, pour le Westquartier"*. Daarvoor was er maar één jachtrechtbank, en wel in Brugge. De vraag van Ieper in 1632 om aldaar een derde jachtrechtbank op te richten wordt van de hand gewezen, omdat de stad niet ver genoeg van Brugge ligt en omdat de kosten veel te hoog oplopen[29]. Uit een proces van 1656 van de gedeputeerde van *"het siege 's Conincx groote jagherie in Vlaendren"* tegen de baljuw van Tielt kan worden opgemaakt dat de zetel in Brugge nog steeds actief is[30]. Ook uit een rechtsgeding tegen de Adegemnaar Pieter Claeys - waarover verder meer - blijkt dat het siege in 1656 nog in Brugge zetelt: *"Alsoo m'her Charles Philipe de Matança, rudder heere van tilleghem, erdewalle, ter wallen, etc. oudt burchmeestere ende Schepen van slandts vanden vrijen als Leuitenant generael van sconinccx groote Jagherie ende hoochforesterie van vlaenderen heesschere voor de gedeputeerde van het Siege van de selve groote Jagherie ende hoochforesterie van Vlaendere... binnen Brugge den twaelfsten junij sesthien hondert ses ende vichtich"*[31]. Rond 1660 wordt de jachtrechtbank in Brugge, waarschijnlijk wegens de hoge kosten, opgeheven en overgebracht naar Gent. De documenten van een proces tussen de proost van Kortrijk en de heer van Ardooie, Georges de Thiennes, worden op 10 juli 1660 aan *"de ghedeputeerde van tSeige van de jacht in Ghendt"* gezonden[32]. Niet alle overtredingen van het Westkwartier worden in Brugge behandeld. Een proces van 1637 over overtredingen tussen Ingelmunster en de *stedecnaepe* van Kortrijk wordt behandeld door *"de heeren gedeputeerde van het Siege der Stede van Ghent op het Stadhuys aldaer"*[33]. Men zou warempel denken dat de stad Gent ook een siege heeft.

Het siege, dat de jacht regelt en alle misdrijven bestraft, staat onder de leiding van een opperjager en van jachtambtenaren die bij betwistingen en plaatsbezoeken een vooraf vastgelegde vergoeding ontvangen. Over dit siege van de jacht in Vlaanderen en over de werking ervan is niet veel bekend, daar het archief onvindbaar en misschien wel voorgoed verloren is. Wel vindt men in het archief van de Raad van Vlaanderen heel wat losse gegevens. De jachtadministratie van Brabant is wel bewaard in het archief van het Consistorie van de Horen in het Algemeen Rijksarchief te Brussel[34].

Uit de *Styl ende Maniere van procederen in t'Siege van de Jaegherye van Vlaenderen gedecreteert by hunne Doorluchtichtse Hoocheden by advise vanden Grave van Middelburch als opper-Jaegher vanden selven Lande*, gepubliceerd te Brussel op 5 juni 1619, blijkt dat het siege geen gewone rechtbank is, maar een strafrechtbank die uitsluitend jachtmisdrijven behandelt[35]. Sedert *"la vénerie entra dans les plaisiers du roi"* zijn de straffen uitzonderlijk zwaar. In het siege kunne elke dag zaken aanhangig worden gemaakt door de officieren of de deurwaarders van het siege zelf, maar ook door de plaatselijke officieren die bij een aanklacht *"ghehouden zullen zijn aen de ghedaeghde ofte theur-*

lieden domicilien besorghen billiet van daginge te geven". Zodra de beklaagde deze dagvaarding heeft gekregen, moet hij binnen de acht of veertien dagen - naargelang de af te leggen afstand - in het siege compareren. Er worden strikte regels vastgelegd voor zowel de eiser als de verweerder en voor de commissarissen die eventueel op informatie uitgaan. De gemaakte kosten - *sallaris ende vacatien* - van de gedeputeerden van het siege, van de griffier, advocaten en procureurs, officieren en deurwaarders, zijn eveneens vastgelegd[36]. Als de officieren in Brugge zelf enquêteren, mogen ze daar 12 grote voor rekenen, voor "*t'bedienen vande selve buuten: van elcke myle gaens en keerens, wel verstaen datter in tauxe alleene sullen gebrocht worden drye mylen ende daerover nyet*" wordt per mijl ook 12 grote gerekend. Zoals uit de tekst blijkt, mogen er maximaal drie mijlen worden aangerekend, hoe groot de afstand ook is. De griffier wordt vergoed voor het dagvaarden van beklaagden en getuigen, voor procuratie van elke persoon, hij ontvangt presentatiegeld, geld voor het *appostilleren van elcke schrifture*, *furnissementgeld*[37] van elk van de partijen, *namptissementgeld*[38], een vergoeding voor een *sententie interlocutaire*[39], voor "*t'dictum van de sententie*, voor *sententie libelle*[40] *ter discretie vande juge gelyckerwys dat oock sal getauxeert worden tdepecheren vande briefven van advise*", voor het overschrijven van elk blad van twintig regels, voor kosten van elke akte en tenslotte voor het *billet van presentie*. De griffiekosten alleen al lopen zeer hoog op. Een dagvaarding voor het siege, met de omslachtige en langdurige procedure, betekent voor de meeste mensen een zware financiële aderlating, sommigen raken er volledig door aan de grond. In elk geval staan de financiële implicaties meestal niet in verhouding tot de gepleegde feiten.

Ter illustratie geven we er één voorbeeld van. François Verbeke, knecht van de weduwe van Bouden Verbeke, dagwerker onder de vierschaar van Hazebroek, is op een dag lijnzaad aan het zaaien. Komt daar Pieter Cardinael bij hem die zegt: "*Hier zitten pertrysen, haelt u roer en schietse.*" Daarop gaat François om zijn wapen, maar daar de patrijzen vervlogen waren, vraagt hij aan Cardinael waar ze zaten en die wijst hem de plek aan. Een van de twee patrijzen wordt geschoten. Cardinael gaat alles verklappen aan zijn broer die "*enquisiteur ofte andraegher van den heere van Briarde van tHof an Cassel was*". Een aandrager kreeg meestal een derde van de boete, vandaar de haast van Cardinael. Briarde, die het siege vertegenwoordigt, eist en boete van 25 pond groot. Blijkbaar wordt die boete niet betaald, want enkele dagen later komen vijf dienaars bij de weduwe en nemen er "*een peerdebeeste in executie, leydende die naer Cassel voor Briarde*". Samen met Jan Verbeke en Denijs Van Elslande, voogd van François, begeeft men zich naar Briarde met het verzoek de boete kwijt te schelden. "*Indien Ick U het quitte gheve, tsoude syn ghelyck ick yet vut myn beurse gove, Ick hebbe sententie.*" De boete wordt betaald, maar daarmee is de kous niet af: er wordt nog een ton bier aan Briarde gegeven, in het *lanshuus* en in het comptoir wordt getrakteerd. Voor het stallen van het paard, voor de stalknecht en voor de knecht van Briarde moet ook worden betaald. Daarmee was François Verbeke "*quitte alle zyne eere ende goet dat hy van zyn vader ende moeder gheprofy-*

teerd hadde", hij was alles kwijt wat hij bezat. Om alles te kunnen betalen had hij ook nog 32 pond parisis geleend "*tot volstrynghen vande voornoemde boete*". De dienaars die het paard kwamen halen, eisten ook nog 3 pond parisis en tenslotte waren er nog de kosten voor procureurs en advocaten "*die hem seer cleene hoope ghaven*" ooit nog iets van zijn geld terug te zien[41].

Tegen het drieste optreden van de officieren van het siege, de hoge boeten en de strenge jachtwetgeving, wordt herhaaldelijk geprotesteerd. Zo laten de geestelijken en de raadslieden van Vlaanderen aan de "*hooghende ende moghende heeren vanden Raede van Vlaendren*" weten dat ze de publicatie van het plakkaat van 1631 absoluut ongelukkig vinden en dit door de "*quaede ende deplorable conJuncture van tyde*". De inwoners worden immers "*ghenouch ghejaecht ende ghetravailleert*" met inkwartiering van soldaten, voorbijtrekkende en terugkerende troepen, verteringen en traktaties in herbergen, betalen van contributie, opeisingen van levensmiddelen, enz. Sommige dorpen worden letterlijk leeggeroofd. Bij dit alles komen dan nog de hoge boeten waarmee de mensen sedert enkele jaren "*overvallen ende gheinquiteert worden door de Lieutenanten sergeanten ende officieren van de Jaegerije*". In verschillende delen van het graafschap waren én zijn deze boeten "*zoo excessif ende exorbitant*" dat gevreesd wordt dat de gevraagde bede van de Majesteit "*die de voorseide provincie an syne Majesteyt zoo liberalick is furnierende*", eens niet zou betaald kunnen worden als de lasten voor de bewoners niet verlichten. Er wordt ook nog op gewezen dat bepaalde privileges over het jachtrecht met de voeten worden getreden en op het feit dat het plakkaat over het algemeen veel te streng is[42].

Er worden talrijke klachten tegen het siege geformuleerd. Bijvoorbeeld in de affaire van Anthone Van Steelant, advocaat in de Raad van Vlaanderen en "*assesseur van het siege vande jacht*" contra Hendrik Dhont, een zaak over de bevoegdheid van Van Steelant[43]. In Kortrijk alleen worden in 1619-1620 honderdenzeven overtredingen over "*tsiege van de jagherije*" opgesteld[44]. Ook vanuit Oudenaarde komen in 1681 serieuze klachten binnen over het optreden van de officieren die de bevolking voortdurend lastig vallen[45].

Vanaf 1672 doet er zich een eigenaardige wijziging in de jachtadministratie voor. Enkele Vlaamse kasselrijen kopen namelijk van de opperjachtmeester de jurisdictie af van het siege van de jacht in hun gebied. In 1672 gebeurt dat door de baljuw en de leenmannen van de Oudburg in Gent en in 1679 door de burgemeester en de schepenen van het Brugse Vrije. Op 8 april 1679 stelt het college van het Vrije de majesteit voor het siege af te kopen en op het territorium van het Vrije af te schaffen voor 6 à 8000 gulden, "*vu les vexations inhérentes à cette jurisdiction*". Op 26 juli wordt het bod verhoogd tot 12000 gulden[46]. In 1681 kopen de baljuw en de hoofdschepenen van het Land van Waas zich vrij en in 1682 doen de hoogpointers en de schepenen van de kasselrij Oudenaarde en de schepenen van het Land van Aalst hetzelfde[47].

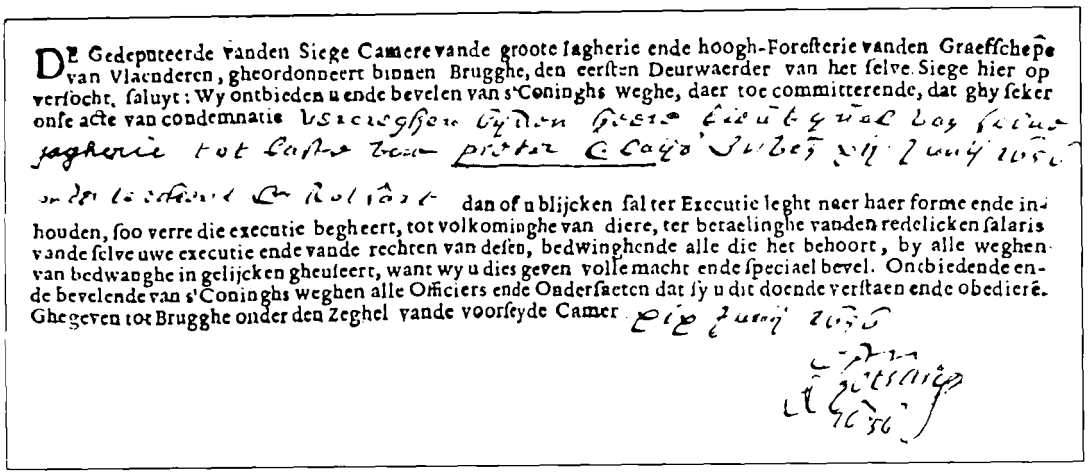
Daarmee is de bevolking verlost van een zeer gehate instelling en worden jachtmisdrijven als vanouds behandeld door de lokale vierscharen of door de eeuwenoude hogere rechtbanken.

DE VEROORDELING VAN PIETER CLAEYS UIT ADEGEM

Op 8 november 1655 wordt Pieter Claeys uit Adegem aangeklaagd door *"den advocaet fiscael van het Siege"* op grond van het plakkaat van 31 augustus 1613, artikel 48, waarbij het alle ongeprivilegieerde personen verboden wordt jachthonden te houden en waarbij de overtreders beboet worden met *"thien ceur realen"*[48]. Enkel diegenen die toelating hebben van heren of meesters, mogen jachthonden houden. Die honden moeten dan wel getekend zijn *"met het teecken van hunne meesters"*. Dit teken moet steeds zichtbaar zijn op de kop of de flank, zoniet mag de commissaris van de jacht de honden confisqueren tot voordeel van de majesteit en de vastgestelde boete opleggen.

Pieter Claeys wordt betrapt om in zijn huis een jachthond te hebben gehouden *"ongeteeckent contrarie den voorseyden placcaet"*. Hij zal dus veroordeeld worden tot het betalen van de boete plus de kosten van het geding. Tot tweemaal toe wordt hij gedagvaard in Brugge, maar hij geeft verstek en via procuratie geeft hij schriftelijke uitleg. Claeys voert aan dat hij *"was hebbende vrije jacht om te vangen haesen en de conijnen als daer toe hebbende speciale commissie van Joos de Stobbelaere, leuitenant vanden heere marcquis de Terrasona int quartier van maldeghem ende Sint-Laureins"*. Hij zegt ook dat de aanklager over geen enkel bewijs beschikt dat zijn hond niet gemerkt was en dat hij geen getuigen zal vinden om dat te ontkennen. Hoe kan men immers weten dat de hond *"langhe te voren soude hebben ongeteekent geweest met het marcq vanden heere marquis"*? Claeys vraagt dan ook de aanklacht te seponeren en wijst nog eens op de toelating die hij van Joos De Stobbelaere kreeg om te mogen jagen.

Daarop repliceert het siege dat men het jachtrecht van de heer van Maldegem in het Ambacht niet in twijfel trekt, zoals Claeys suggereert en ook *"alhier in dispuyt niet te stellen"* dat Claeys een jachthond mocht houden *"ten dienste van en heere marquijs vuijt crachte van commissie die hij daerttoe seght te hebben van Joos de Stobbelaere als Leuitenant vanden voornoemden heere marquis in het selve quartier"*. Claeys wordt enkel aangeklaagd omwille van het feit dan zijn hond niet gemerkt was, wat volledig in strijd is met het reeds vermelde plakkaat van 1613. De discussie over het feit *"ofden questieuzen jachthond ten daeghe van de callaingnie was geteeckent ofte niet"* hoeft niet bewezen te worden, want de overtreding is door een officier van het siege zelf vastgesteld. Het feit dat Claeys na het verstrijken van de vereiste tijd *"in faulte gebleven is te dienen van contradictien op scheesschers preuve"* is een bewijs te meer dat Claeys de feiten bekent. De gedeputeerden van het siege veroordelen hem dan ook tot het betalen van de boete en de pro-

DE Gedeputeerde vanden Siege Camere vande groote lagherie ende hoogh-Foreſterie vanden Graeffchepe van Vlaenderen, gheordonneert binnen Brugghe, den eerſten Deurwaerder van het ſelve Siege hier op verſocht, ſaluyt: Wy ontbieden u ende bevelen van s'Coninghs weghe, daer toe committerende, dat ghy ſeker onſe acte van condemnatie [illegible] dan of u blijcken ſal ter Executie leght naer haer forme ende inhouden, ſoo verre die executie begheert, tot volkominghe van diere, ter betaelinghe vanden redelicken ſalaris vande ſelve uwe executie ende vande rechten van deſen, bedwinghende alle die het behoort, by alle weghen van bedwanghe in gelijcken gheuſeert, want wy u dies geven volle macht ende ſpeciael bevel. Ontbiedende ende bevelende van s'Coninghs weghen alle Officiers ende Onderſaeten dat ſy u dit doende verſtaen ende obedieren. Ghegeven tot Brugghe onder den Zeghel vande voorſeyde Camer [illegible]

Pieter Claeys uit Adegem wordt ervan verwittigd dat hij door "de Gedeputeerde vanden Siege Camere vande groote lagherie ende hoogh-Foresterie vanden Graefschepe van Vlaenderen" in Brugge is veroordeeld.

ceskosten: "*de voorseyde gedeputeerde op alles gelet hebbende den verweerdere versteken van contradictien ende hem gecondemneert soo sy doen mits desen in scheesschers heesch ene inde costen vanden processe ter tauxatie. Actum binnen brugghe den twaelfsten junij sesthien hondert ses ene vichtich*"[49].

MOEILIJKHEDEN IN MALDEGEM

In de 16de en 17de verblijft de heer van Maldegem nog maar zelden op zijn kasteel. Zijn zaken in Maldegem worden beredderd door een commissaris, een zaakwaarnemer of intendant. Ook wordt het kasteel Reesinge verpacht. In 1613 wordt het bewoond door François des Trompes, na hem komt Cornelis van Torre er wonen, Jacques Meynaert woont er in 1639.

Het is met Meynaert dat de moeilijkheden beginnen. Door de heer van Maldegem wordt Meynaert ook belast met het toezicht op de jacht. Hij gedraagt zich daarbij als *heer* van Maldegem en maakt het de bewoners behoorlijk lastig. Bij de Maldegemse magistraat maakt hij zich ook ongeliefd, hij bemoeit zich met alles en nog wat en neemt zelfs tijdens de vierschaar plaats op de schepenbank. En dat is een meer dan gewone schending van de traditie, het is een vernedering voor de Maldegemse magistraat die uitsluitend bevelen ontvangt van de heer zelf en niet van een *bedienelyck man*. Meynaert maakt het zo bont dat Antonio de Fuentes, intendant van de heer die in het Hof van Pittem[50] in Brugge

woont, in 1643 naar Maldegem komt om er zich van te vergewissen wat Meynaert er allemaal uitspookt. Het is niet bekend welke maatregelen de Fuentes neemt om de jachtopziener wat in te tomen.

Antonio de Fuentes wordt als intendant opgevolgd door don Diego Henrique de Castro en ook die verblijft in het Hof van Pittem. Reesinge wordt dan bewoond door Louis Stalins en Joos Vandenberghe. En het is precies met die Stalins en Vandenberghe dat het in Maldegem de spuigaten uitloopt[51]. Beide heren zijn, zoals gezegd, pachters van de jacht in Maldegem en officieren van het *siege* en in die functie treden ze streng op tegen de inwoners van Maldegem. Via getuigenissen van bedreigde en bedrogen Maldegemnaren komen we aan de weet wie wordt vervolgd, om welke reden en welk misbruik dat Stalins en Vandenberghe van hun positie maken[52].

JONKER LOUIS STALINS[53]

De familie Stalins is afkomstig van Oudenaarde. Een voorvader van Louis is Jacob Stalins die rond 1510 werd geboren. Afstammelingen van deze Jacob worden schepen van gedeele te Gent, raadsheer in de Raad van Vlaanderen, kanselier aan het hof van Gelre en Zutphen, enz. Louis is een zoon van Jacob Stalins en Suzanna de Rouck[54]. Vermelden we hier ook het Stalinsgoed in Aalter dat in 1626 wordt gekocht door jonker Jan Stalins[55].

Als Louis Stalins in 1666 wordt aangesteld als baljuw van Ursel komt er daartegen weerstand. Louis is gehuwd met Françoise Vandenberghe, een dochter van baljuw jonker Joos Vandenberghe. Het baljuwschap blijft dus in de familie en dat zint de inwoners niet. Tegen de aanstelling van Louis valt er echter niets te doen, want de Raad van Vlaanderen bekrachtigt de benoeming[56]. Stalins ontpopt zich in Ursel niet als een soepel man. Nauwelijks een jaar na zijn aanstelling krijgt hij al ruzie met de Urselse burgemeester die ook rentmeester is van de graaf van Ursel. Als Stalins de burgemeester blijft stalken, wacht hem een boete van 1200 gulden[57]. Het blijft niet bij die ene zaak. Het hele baljuwschap van Stalins wordt gekenmerkt door een misprijzen van de wet van Ursel en door het voeren van processen tegen schepenen, griffier, officieren en inwoners.

Als burgemeester Frans Kerckaert en schepen Joris De Neve in 1670 een gevangene vrijlaten, geheel onterecht overigens, voelt Stalins zich hierdoor aangetast in zijn eer en eist hij een forse schadevergoeding. Niet alleen worden beide Urselnaren veroordeeld, Stalins mag de schadevergoeding nog zelf bepalen ook[58].

In 1670 wordt ook een proces gevoerd tegen griffier Cornelis Beghyn over de rente van een geleend kapitaal. Stalins beschuldigt de griffier ervan dat hij *"hem tracht te benemen zijne reputatie"*, dat hij tracht

hem de emolumenten of de bijkomende voordelen van zijn ambt te ontnemen en ergst van al, dat hij Stalins hindert bij de uitoefening van zijn ambt. Beghyn ontkent deze beschuldigingen met klem en verklaart dat hij *"noyt en heeft gheweighert tgonne aen syn office dependeert te doene"*. Integendeel, het omgekeerde is waar: Stalins laat niet na *infaemelyck* te schrijven over de griffier, hem verdacht te maken, enz.[59]

Als de kans zich voordoet, laat de laat de magistraat van Ursel ook niet na de baljuw een hak te zetten. Zoals overal elders maakt de baljuw ook kosten die hij de gemeente mag aanrekenen. De schepenen bestuderen de twintig uitgavenposten van Stalins dan ook met argusogen. Het valt bijvoorbeeld op dat de baljuw geld rekent voor *"eene expresse voyagie"* naar Gent, terwijl hij in die stad woont. Er worden ook kosten gerekend waarvoor geen bewijzen zijn en ook houdt de baljuw veel te veel zitdagen[60].

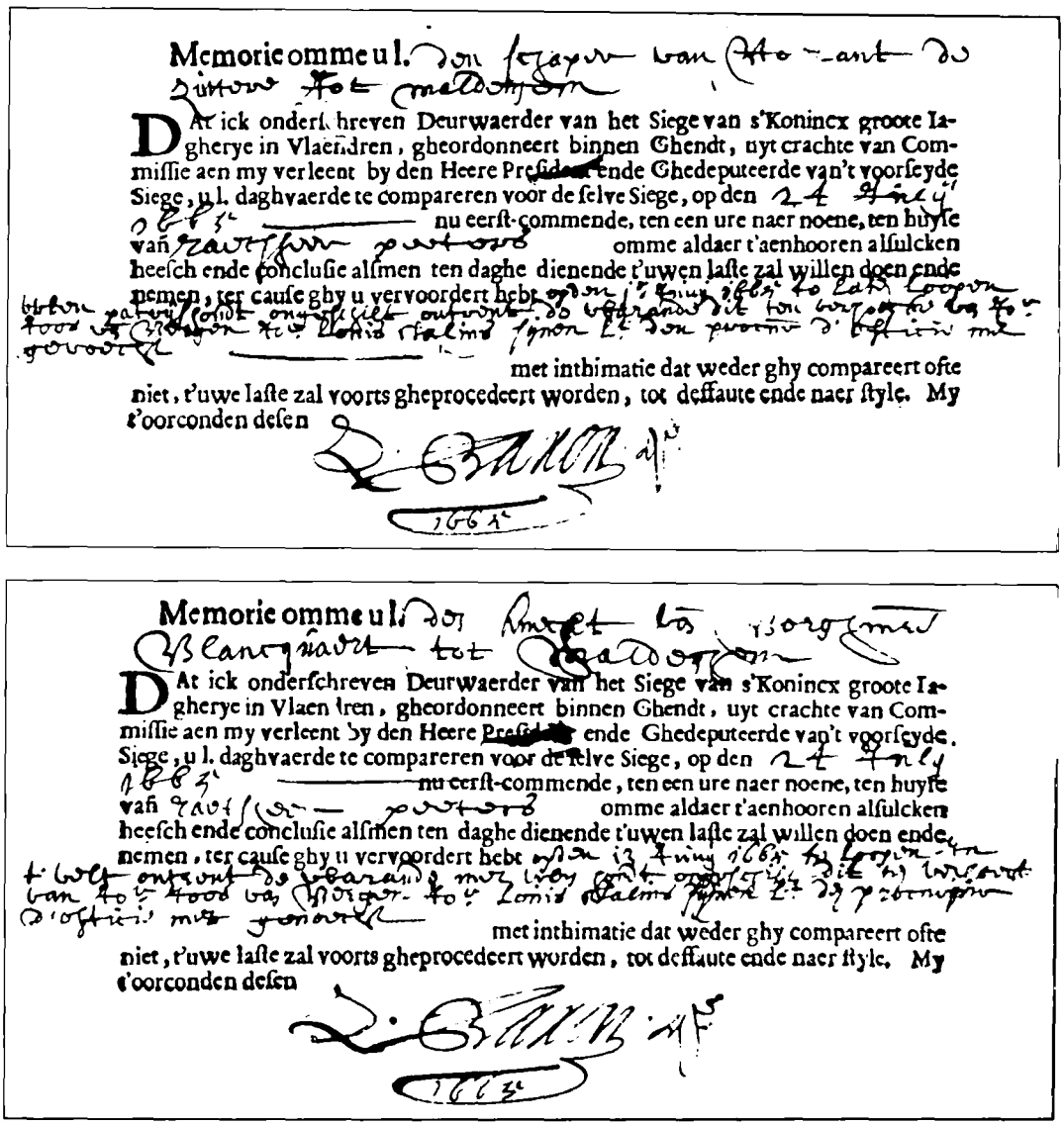
Veel mensen in Ursel zien met genoegen het jaar 1672 naderen. In dat jaar eindigt het baljuwschap van Stalins en het zal waarschijnlijk niet met nog eens zes jaar worden verlengd, want reeds in 1671 dient de wet van Ursel, maar ook jonker Frans Vandenberghe - de volgende baljuw - een verzoek in bij de Raad van Vlaanderen om de Stalins af te zetten. Dat gebeurt wel niet, maar de balorige baljuw wordt toch niet opnieuw benoemd[61].

Wie denkt dat Stalins nu vleugellam is, heeft het verkeerd voor. De ene klacht volgt de andere in vlug tempo op. In 1674 daagt hij niet minder dan 23 mensen van Ursel voor de rechter in verband met gemaakte kosten en onbetaalde salarisgelden[62].

MALDEGEMSE JACHTOPZICHTERS

Naast Stalins en Vandenberghe is er in Maldegem nóg een verantwoordelijke voor de jacht. Op 1 mei 1662 wordt Cornelis Vermeersch, schout van het Ambacht Maldegem, door Don Juan Domingo de Zuniga et Fonseca, graaf van Montereij en van Fuentes, markies van Tarragona, baron van Maldegem, kamerheer van de koning, luitenant gouverneur en generaal kapitein van de Nederlanden en Bourgondië, enz., aangesteld als jachtopziener en boswachter, *"a l'estat de leuitenant de la Chasse, Vénerie et Foresterie du district de Madeghem"* en dit voor een termijn van vier achtereenvolgende jaren[63].

De capaciteiten en verantwoordelijkheidszin, plus het bedachtzaam optreden en goed gedrag, geven de doorslag bij de benoeming van de Maldegemse schout tot jachtopziener en boswachter. Vermeersch krijgt de bevoegdheid boeten op te leggen en iedereen die de plakkaten van de majesteit over de jacht overtreedt, te dagen voor de Maldegemse vierschaar. Hij mag verder alles doen wat in zijn macht ligt om overtreders en kwaadwilligen eventueel aan te houden en te laten veroordelen.

Memorie omme u l.

DAt ick onderſchreven Deurwaerder van het Siege van s'Koninex groote Iagherye in Vlaendren, gheordonneert binnen Ghendt, uyt crachte van Commiſſie aen my verleent by den Heere Preſident ende Ghedeputeerde van't voorſeyde Siege, u l. daghvaerde te compareren voor de ſelve Siege, op den 24 July 1663 nu eerſt-commende, ten een ure naer noene, ten huyſe van Raetſheer Pieters omme aldaer t'aenhooren alſulcken heeſch ende concluſie alſmen ten daghe dienende t'uwen laſte zal willen doen ende nemen, ter cauſe ghy u vervoordert hebt [illegible] met inthimatie dat weder ghy compareert ofte niet, t'uwe laſte zal voorts gheprocedeert worden, tot deffaute ende naer ſtyle. My t'oorconden deſen

1663

Memorie omme u l.

DAt ick onderſchreven Deurwaerder van het Siege van s'Koninex groote Iagherye in Vlaen tren, gheordonneert binnen Ghendt, uyt crachte van Commiſſie aen my verleent by den Heere Preſident ende Ghedeputeerde van't voorſeyde Siege, u l. daghvaerde te compareren voor de ſelve Siege, op den 24 July 1663 nu eerſt-commende, ten een ure naer noene, ten huyſe van Raetſheer Pieters omme aldaer t'aenhooren alſulcken heeſch ende concluſie alſmen ten daghe dienende t'uwen laſte zal willen doen ende nemen, ter cauſe ghy u vervoordert hebt [illegible] met inthimatie dat weder ghy compareert ofte niet, t'uwe laſte zal voorts gheprocedeert worden, tot deffaute ende naer ſtyle. My t'oorconden deſen

1663

Specimen van dagvaardigingen voor het siege in Gent. Het bovenste is voor Steven Danckaert, schaper van Roeland De Zutter, omdat hij zijn patrijshond zonder klippel (ongeschilt) nabij de warande had laten lopen. Het onderste is voor de knecht van burgemeester Blanckaert, omdat zijn hond nabij de Warande in het veld liep. Samen met nog een hele reeks andere Maldegemnaren moesten ze op 24 juli 1663 voor de heren gedeputeerde van het siege van de jacht verschijnen ten huize van raadsheer Pieters in Gent.

Voor dit ambt moet Vermeersch een jaarlijkse *recognitie* van 18 pond tournoois betalen aan de algemeen ontvanger van de goederen van de baron van Maldegem. Hij is ook verplicht jaarlijks rekenschap af te leggen, *reliqua te doene*, en alle opgelegde boeten en veroordelingen nauwkeurig bij te houden in een register en verder alles te doen "*que bon et loal leuitenant susdict peut et doigt faire.*" Van die boeten moet hij één

derde afdragen aan de Maldegemse baron, de overige twee derden mag hij, als luitenant en aanklager, voor zichzelf houden.

Vermeersch dient de vereiste eed af te leggen in de handen van de Maldegemse magistraat en hij moet zich gedragen naar het reglement van 19 januari 1641. Omdat hij zijn taak nog beter zou kunnen uitvoeren, mag hij zich laten bijstaan door zoveel sergeanten als hij denkt nodig te hebben. Ook die helpers moeten de eed afleggen en door het afleggen van die eed zijn ze verplicht alle delicten te signaleren, namen van overtreders door te spelen en hen zelfs te arresteren[64]. Blijkbaar is de heer van Maldegem erg tevreden over Vermeersch, want op 18 september 1672 wordt zijn mandaat voor een tweede keer verlengd[65].

Gaspar del Naus y Frias, ontvanger generaal van de goederen van de baron, stelt in mei 1679 Joos Zoetaert aan:*"veraccordeert te wesen met dheer joos zoetaert die van ghelijcken kent mits desen veraccordeert te wesen over de luitenance van de jacht hier vooren int langhe gheinserreert, voor eenen termijn van ses achtereenvolghende jaeren innegegaen hebbende meye 1679 voor ende omme eene jaerlicxsche recognitie van achtien guldens tsjaers"*.

Zoetaert wordt opgevolgd door Jan Hantjens, maar die overlijdt nog voor zijn pacht ten einde is. Voor de resterende tijd, die ingaat op 1 mei 1688, wordt *"heer ende meester"* François Zoetaert aangesteld. Administrateur-generaal is dan Joannes Baptist Verleys. Zoetaert moet jaarlijks twee pond betalen[66].

Tegen het eind van de 17de eeuw zijn er twee jachtopzichters, Cornelis Spignola en Cornelis Wallemacq. Ze laten zich bijstaan door een viertal *"toezienders ende officieren vande haese ende conyngen jacht"*: Niklaas Roose, Jacques Van de Rostyne, Pieter Linck en Pieter De Raedt. Op 20 juli 1691 legt dit viertal de eed af in handen van burgemeester Van Batenburch en schepen Filip De Sutter[67].

Vermeersch, Zoetaert en Hantjens zijn lokale jachtopzieners die niets te maken hebben met het siege van de jacht in Gent. Maar wat precies de bevoegdheden van de Maldegemse jachtopzieners zijn en van die van Stalins en Vandenberghe, is niet helemaal duidelijk. Misschien hebben de Maldegemnaren meer te maken met het vrijwaren van de feodale jachtrechten van de heer van Maldegem, terwijl Stalins en compagnie jachtmisdrijven opsporen en bestraffen die de rechten van de *majesteit* aantasten.

In alle denombrementen van de heerlijkheid en baronie van Maldegem wordt het feodaal jachtrecht vermeldt. In dat van 1515 staat gewoon geschreven dat Jacob van Halewyn recht heeft op *"vrye moullagie, vrye voghelrie ene visscherie"*. In het denombrement van 20 november 1689 wordt al wat gedetailleerder geschreven over het jachtrecht: *"Item behoort ten voorseyden Baronnie de vrye Jacht, voghelrye ende vrye visscherye door den geheelen Ambachte van Maldeghem soo dat aldaer*

niemant en vermach te vanghen eenich wilt van haesen, conijnen ofte eeneghe andere ghedierten soo groot als cleen van wat conditien dat hij bij nachte pertssen ofte vanghen snippen ofte andere vogelen, voorts en vermach al daer niemant te visschen op wat maniere dat het sij alles niet sonder behoorelijck consent ende authorisatie vanden heere ofte sijnen Comys"[68].

Uit wat voorafgaat blijkt dat het mogelijk is dat een inwoner van Maldegem twee keer zou kunnen gestraft worden voor hetzelfde delict: door het siege en door de vierschaar. In de praktijk gebeurt dit waarschijnlijk niet en wordt er in de categorie van jachtmisdrijven een onderscheid gemaakt tussen delicten die het siege aangaan en andere die door de vierschaar behandeld worden.

DE LOSLOPENDE HOND VAN SCHAAPHERDER DANCKAERT[69]

Steven Danckaert, een 36-jarige schaapherder in dienst bij Roeland De Zutter, komt op maandag 8 juni 1665 op het neerhof van zijn meester om de schapen in de stal te drijven. Geheel onverwacht kom Stalins het hof opgereden en hij roept Danckaert toe "*hoe hij soo stout was sijnen schapershont mede te leyden daer hij tselve aen hem had verboden*". Waarop de herder antwoordt "*met alle schoone woorden*" dat hij geen schapen kan hoeden zonder hond en dat hij hem altijd aan de leiband houdt, "*in de liasse was leydende*" en hem slechts loslaat om de schapen bij elkaar te drijven bij hun terugkeer naar de stal. Overigens is de hond een braaf dier dat niemand kwaad doet. Stalins heeft geen oren naar wat Danckaert zegt. Hij schiet in een vlammende *kolere*, trekt zijn *capper ofte rapier* en dreigt de herder dood te steken "*mitsgaders cappen minder als hout*". Onder het uiten van deze bedreigingen houdt hij het wapen tegen de oren van Danckaert en draait ermee rond zijn hoofd, terwijl hij hem voortdurend voor *schelen* verwijt. Ook roept Stalins dat hij hem "*doot soude clieven ende hem omverre cappen ende omverrre schieten met syne pistolen*". Alles blijft gelukkig bij dreigementen.

Danckaert meent werkelijk dat zijn laatste uur is geslagen, maar dan ziet Stalins de echtgenote van Roeland De Sutter die door het tumult naar buiten is gekomen. Hij richt zich onmiddellijk tot haar en *callengierde*[70] haar terwijl hij dreigt 's anderendaags een van haar koeien te komen halen als borg voor de boete van de loslopende hond van haar herder. Het is al zonsondergang als Stalins roepend en tierend het erf verlaat en Danckaert aanmaant om 's anderendaags op het kasteel te verschijnen om hem over de hond aan de tand te voelen.

Joos Vanden Broecke, knecht bij Jan De Zutter op de hoeve er rechtover, hoort Stalins roepen en tieren en met de handen zwaaien, de afstand is echter te ver om precies te horen wat er gezegd wordt. Ook kan hij niet zien of Stalins een wapen in de hand houdt, daar een hoop kalk op het hof ligt die hem het zicht belet. Bij het wegrijden hoort hij Stalins nog schreeuwen naar Danckaert "*dat hij oppassen zoude of dattet met hem niet wel en soude vergaen*".

Ook Katelijne De Bruyne, meid bij Jan De Zutter, ziet Stalins "*seer tierende en kijvende*" tegen de herder en zwaaiend met "*den blooten rapier*" in de hand. Ze krijgt schrik en gaat voor de veiligheid naar binnen. De paardenknecht van Jan De Zutter ziet alles *claerlick*: de schuimbekkende Stalins, de rapier waarmee hij dreigt de schaper het hoofd af te houwen en hem "*daermee door sijn peynsen*" (zijn pens) te steken en nog meer dergelijke dreigementen en *injurien* die hij niet goed verstond. Ook ziet hij dat Steven Danckaert de hele tijd "*vervaert ende verbaest*" stond en "*continuelick schoone sprekende*". Dat de knecht alles zo goed hoort, komt omdat hij "*was staende in den lochtynck van sijn meester*" en dus alles van nabij kon volgen.

Vóór Stalins de schaapherder bedreigt, had hij reeds een bezoekje afgelegd bij Elisabeth De Swaef, vrouw van Jan De Sutter. Stalins komt bij haar terwijl ze "*met haer volck besig was int wyeden van haere wortels*", op een partij land bij haar huis. Stalins eist een gemet hooigras, indien zij dit hem niet zou bezorgen, zou het wel eens kunnen dat ze in grote moeilijkheden zou geraken "*ter causen van haere honden*". Stalins ziet dan de schapen met de loslopende hond op het erf van Roeland De Zutter, waar hij Steven Danckaert bedreigt met een blote rapier "*seer roepende en tierende Ick soude by Godt u inden Cop hauwen*" en meer dergelijke fraaiigheden. Elisabeth is ondertussen haastig naar binnen gelopen, ze meent dat het laatste uur van de schaapherder is geslagen. Ze ziet nog dat Stalins heen en weer loopt aan de vensters, roepend en tierend tegen het volk binnen is.

De vrouw van Roeland De Zutter, Tanneken Goethals, ziet Stalins op haar erf komen en ze ziet hem zijn capper of rapier uittrekken en haar schaapherder bedreigen "*soo omme te doorsteken ene te cappen met oneyndelicke andere dreyghementen vlouckende ende sweirende ghelyck eenen gheweldigaert soude connen doen*". De vrouw is zo benauwd, dat ze niet alles verstaat wat Stalins zegt. Als die haar vraagt wat ze denkt te doen aan de loslopende hond, antwoordt ze "*haer den hont niet aen te trecken*" De jachtopziener wordt daardoor nog woedender, hij dreigt ermee een koe te komen halen omdat ze dat gezegd had. Hij is dan al roepend en tierend vertrokken, eisend dat de herder hem 's anderendaags zou komen bezoeken op het kasteel. Uren later nog beefde Tanneken van de *groote benautheyt*.

HET *HONDEKEN* VAN PIETER VAN WAEIJENBERGHE

Zondag 14 juni. Louis Stalins, in het gezelschap van Vandenberghe en "*elck met eene Iffrouwe aen dhandt en oock met Jan Vincke*", wandelen naar het centrum van Maldegem. Het is valavond, voor hen lopen hun honden. Aan de woning van schoenmaker Pieter van Waeijenberghe, in het centrum van Maldegem, beginnen de honden te blaffen en te grommen en ze storten zich op het *rekelken of hofhondeken* van Van Waeijenberghe. Die slaat met zijn hoed in het rond "*ten fijne zijn*

hondeken niet en soude doot ghebeten worden". Knecht Jan Baes steekt daarbij een handje toe.

Stalins ziet de schoenmaker naar zijn honden uithalen, hij komt afgelopen met een rotting in de hand waarmee hij steeds maar op Van Waeijenberghe en Baes klopt: "*Gij schelmen en fielten, wat recht hebt ghijlieden?*". Filip de Pré, knecht van smid Cornelis de Buck, passeert daar juist. Hij ziet niet alleen de stok, maar ook de rapier waarmee Stalins naar Van Waeijenberghe steekt. De Pré neemt Stalins "*een weynich bij de mouwe soo dat hij wat subbelde*[71] *en heeft de selve rapiere geslagen op zijn deposants*[72] *schouders*". Schoenmaker en knecht maken van de gelegenheid gebruik om via de achterdeur het huis binnen te vluchten en nadat beiden zijn *inghetrocken*, gaat de deur op slot. Stalins meent "*de duere af te wynnen*", en heeft ze "*opgeloopen om hun te vervolghen*", maar gelukkig raakt hij niet binnen. De Pré ziet nog dat Stalins met zijn rapier dwars door de deur steekt, maar maakt dan dat hij wegkomt uit vrees van meer "*slaeghen te cryghen*".

Als Van Waeijenberghe na een poosje de deur opent om te zien of Stalins "*met sijne complicen*" vertrokken is, wil hij de straat op, maar Janneken Meeselaere, zijn vrouw, trekt hem weer naar binnen, terwijl hij luidop roept: "*Waerom moet ick in huijs gaen? Mach men dan niet vry wesen op sheeren straet ende voor mynen huijse?*" Maar de agressieve jachtopziener is nog niet ver genoeg en hoort wat er geroepen wordt. Daarop komt het gezelschap terug, opnieuw met blote rapieren. Ze proberen nog maar eens de woning binnen te dringen, "*meynende de deure van het huis te overwynnen ten hadde gheweest dat de vrouw van Van Waeijenberghe deselve toegesloten hadde, ende continuelijck steckende ende slaende op deselve deure*". Met hun wapen doorsteken ze de deur en de glazen vensters - wat toch merkwaardig is. Ze bedreigen van Waeijenberghe met de dood, "*waert dat sij binnen waeren dat sij hem souden doot steken ende in sticken cappen*". En waar zij hem ook zouden treffen, dood is hij. Het vloeken, zweren en tieren is ondertussen niet uit de lucht.

Om hen buiten te houden en de aandacht van de buren te trekken, slaat de vrouw van de schoenmaker voortdurend op een *haecker* daarbij roepend: "*Moord! Moord!*" Ten langen laatste druipt het gezelschap af, steeds ergere bedreigingen uitend, onder andere dat ze het huis in brand zouden steken.

Een kwartiertje later valt herbergier Antoon Vailliant binnen bij Van Waeijenberghe om zowel baas als knecht ervan te verwittigen dat zij zich stil moeten houden en wat wachten "*van buijt te comen*", want Stalins zou hen omverschieten als "*hij hem soude vinden want dat hij niet en vreesde, ende soude tselve doen om een sesken*"[73], om een niemendal. Het is wel merkwaardig dat Vailliant de schoenmaker verwittigt, want hij blijkt een van Stalins handlangers te zijn.

AFPERSING

Op donderdag 4 juni 1665, komt Niklaas Verstraete, knecht van Stalins, op het erf van Tanneken Sierens, de nog vrij jonge weduwe van Pieter Bruysschaert. Verstraete ziet er een kleine, zwarte hofhond loslopen zonder klippel. Ze zegt tegen Verstraete dat haar hondje altijd een klippel draagt, maar dat deze is afgevallen toen ze met haar kind, dat ziek en blind is "*vande poxckens, naar Eecloo te meesteren hadde gegaen*". Verstraete is echter niet te vermurwen en in naam van zijn baas *callanghiert* hij Tanneken en verplicht hij haar om 's anderendaags om zeven uur 's morgens op het kasteel te verschijnen om te accorderen over de overtreding en de boete. Indien zij niet komt, zal ze worden gedagvaard *int siege*. Met de schrik om het hart trekt Tanneken naar het kasteel waar ze Vandenberghe, de ons reeds bekende herbergier Vailliant en Jan Vyncke treft. Drie uur lang discussieert ze met de zwager van Stalins, "*ende naer oneyndelycke schoone worden, is sy genootsaeckt gheweest hem te beloven een pond grote en een coppel duivenjongen*". Het trio bedreigt haar in het weggaan met een dagvaarding voor het siege, wat haar "*groote oncosten soude doen*" en wat kan de vrouw anders doen dan betalen. Het is echter duidelijk voor wie het geld en de duivenjongen bestemd zijn.

Enkele dagen later, op dinsdag 9 juni 1665, komt Stalins te paard het erf van Cornelie De Keer opgereden. Cornelie, 28 jaar oud, is de echtgenote van Guillaume Van den Eeckhoute. Stalins vraagt onmiddellijk naar haar hond, maar Cornelie zegt dat haar windhond niet thuis is. Stalins zegt dat hij niet van het hof zal rijden, voor hij de windhond heeft gezien. Hij dreigt er ook mee een van haar beste koeien "*mede te leyden*" en hij "*sloeg haer oock inde boete van 4 p. gr.*" en dit omdat de hond niet is aangegeven. Als toemaatje dreigt de jachtwachter nog haar man in "*pasteye vlees te cappene*" en hem door de kop te schieten eer hij van de aarde zou vertrekken.

Stalins maakt aanstalten Cornelie met een stok te slaan, onderwijl almaar vloekend en tierend en beledigingen uitend, en "*waert dat sij een man waere, dat sij van onder sijn handen niet en soude geraecken*". Het incident duurt wel een half uur en dat niettegenstaande "*enige daeghen van tevoren aldaer was gheweest sekren Van den Berghe, sijn swaegher, die aan haar man consent gaf den hond te houden*". Wat Stalins desavoueert en zegt dat hij, en hij alleen, doet wat hij wil en bepaalt wat er zal gebeuren. Zo had hij Vandenberghe met Jan Vyncke, Niklaas Vailliant en Niklaas Verstraete de toelating gegeven om Katelijne, de vrouw van Francies Derde te beboeten en dit ondanks het feit dat haar hond een oud, doof en bijna blind dier was. De kerels eisen tien pattacons, maar na wat onderhandelen zijn ze al tevreden met één pattacon, een kan bier en een pot wijn. Verstraete merkt nog op dat ze maar een beetje spoed moet maken met betalen, want dat ze er nog goedkoop vanaf is gekomen. Katelijne haast zich om het geld te lenen bij haar schoonzuster en het bier bij haar buren, want er wordt gedreigd met het siege.

Blijkbaar hebben de jachtopzieners het vooral op vrouwen gemunt die alleen thuis zijn. Hun volgende slachtoffer is Maaiken De Vos, vrouw van Jan Verheet. Stalins komt op 12 juni 1665 op de middag met Jan Vyncke bij haar. Ze is vlas aan het wieden en wordt beboet voor haar hofhond, een klein rood beestje van de overleden Pieter De Meyere. Na de dood van De Meyere is het hondje in de buurt blijven ronddolen en "*hadde ghelogiert van theen huys in tander*". Stalins dreigt ermee haar en haar man naar Gent te zenden, plus met het betalen van een boete van 10 pond, ten ware dat zij hem dadelijk zou komen spreken en het op een akkoordje gooien in de herberg van Mailliard Gossaert op Eelvelde waar we straks nog zullen van horen. Maaiken, zeer benauwd en bevreesd "*van meerdere ruyze en dreygementen*" volgt Stalins naar de herberg en vraagt hem wat hij wil. Hij eist drie pattacons en twee koppels hennen. Na een discussie van wel een uur wordt Maaiken gedwongen acht schellingen grote te betalen. Ze leent het geld aan de waardin "*als anders niet hebbende dan haere handen omme den cost te winnen*" en ze geeft Stalins nog twee hennen, een haan en een pot wijn. Jan Vyncke krijgt twee gulden "*en een lanck hende van eene wost ofte saussisse*". Als kroon op hun werk steken zij vervolgens het hondje van Maaiken dood.

Op eerste sinksendag is het de zesendertigjarige Adriaanken Verlé, vrouw van Jan Braedt, die het moet ontgelden. Vandenberghe, Vyncke en Verstraete beboeten haar "*vuytten naem van tSiege ter causen dat haer hondeken geen clippele aen en hadde*". Alhoewel Adriaanken beweert dat de klippel "*sonder haere wete*" is afgevallen, moet ze toch naar het kasteel. Ze krijgt een boete van vijf pattacons en moet die zo vlug als mogelijk betalen. Wenend gaat ze naar huis, buurman Charel Goossens vraagt wat er aan de hand is en ze legt alles uit. Goossens begeeft zich stante pede naar het kasteel en komt met Vyncke overeen dat hij hem zal trakteren met een stoop wijn en dat Adriaanken hem drie *stijcken* boter zou geven.

Het vervolgen van inwoners wiens hond zonder klippel rondloopt, gaat onverminderd voort. Een "*hofhondeken seer jonck ende niet meerder dan een Catte*" kost Gerard de Backer 10 gulden, na onderhandelen op het kasteel teruggebracht tot 1 pattacon plus dat de Backere Vyncke moet kwijtschelden "*van eene rede met een wagen en paarden van Aardenburg naar Maldegem omme wyn ende deylen*". De waterhond van Tobias Slock kost zijn baas een ducaton en daarbovenop nog zeven schellingen drank in de herberg van Jan Bilckijn. Slock voert aan dat Lucas de Munck en Jan Van den Gehuchte hem toelating hebben gegeven "*voor honden om sonder clippele te lopen*". Daar lachen Vandenberghe en Vyncke eventjes mee. Jan De Clercq wordt ei zo na naar Gent gestuurd. Hij betaalt nog net op tijd een pattacon aan Vyncke. François Spiegelaere komt er na dreigementen en na een lange discussie met vijf schellingen vanaf. Pieter de Smet wordt door Vyncke aangeraden overeen te komen met Vandenberghe, omdat de kosten anders wel eens de pan zouden uitrijzen, "*jae, dat hy daer wel eene coe soude moeten laten*". Om "*alle ruysen t'evilteren*" betaalt De Smet dan maar een pond groot.

In Kleit wordt bezembinder Simon Transon betrapt. Zijn vrouw hoort jonker Stalins iets zeggen over *callangue*, maar ze begrijpt er niet veel van. Enkele dagen later is Stalins er terug, en nu begrijpt het echtpaar maar al te best waarover het gaat: een boete van acht pond groot betalen of naar het kasteel komen. Simon haast zich naar Maldegem en komt er vanaf met het betalen van tien schellingen plus het leveren van tien bezems.

Vyncke gaat nog driester te keer dan Stalins. Lieven De Sutter kon er over meespreken. Op tweede Sinksen loopt zijn hondje, kleiner dan een kat, zonder klippel rond op zijn hof. Vyncke ziet dat en zegt: "*Wilde gy mijn heere Vandenberghe opt casteel komen spreken?*" Er gebeurt verder niets, tot drie dagen later Vandenberghe en Vyncke het hof komen opgereden. Ze bekijken het hondje en zeggen er niets van. Plots gooien ze het over een andere boeg en beginnen over de biggen van De Sutter. Of hij hen "*niet en wilde vercopen een coppel viggens ofte jonghe verckens?*" De Sutter zegt dat hij zijn biggen liever niet verkoopt, hij schenkt hen echter een big "*sonder enige mentie te maeken of tselve was in redemptie van gepretendeerde boete ofte niet*". Vyncke beschuldigt De Sutter er nog van dat hij op tweede Sinksen in zijn huis bier had zitten drinken zonder te betalen. De Sutter ontkent dat heel categoriek, hoe kon hij bier zitten drinken bij Vyncke als die op zijn hof stond om hem te beboeten voor zijn hond?

Bij Jan Van Loo lopen twee honden zonder klippel. Vyncke, Vandenberghe en Niklaas Verstraete bedenken hem met een boete van vijf patacons. Van Loo wil een halve pattacon geven. Voor de heren vertrekken, vraagt Van Loo nog hoeveel ze hem zouden kwijtschelden moest hij hen een van zijn varkens geven. Het drietal reageert niet op het voorstel en vertrekt. Van Loo loopt zenuwachtig na te denken, hij heeft duidelijk schrik. Hij begeeft zich naar de herberg van Antoon Vailliant met het verzoek te gaan onderhandelen met Vandenberghe. Voor zijn moeite geeft hij Vailliant een patacon en een half dozijn *erleyecaesekens*. Hij geeft nog eens zoveel kaasjes mee voor Vandenberghe.

HET SCHUTTEN VAN VEE

Het spreekt vanzelf dat Stalins door de magistraat en de officieren goed in het oog wordt gehouden. Bij de minste overtreding zal men ook hem wel eens een lesje leren. Die kans doet zich voor op dinsdag 9 juni 1665. Officier Roeland Bourgonjon treft vier koeien van Louis Stalins aan in een partij haver van burgemeester Lieven Blanckaert, waar ze zich te goed doen aan het jeugdige groen. Bourgonjon, die niet weet van wie de koeien zijn, jaagt ze van het land en drijft ze naar het Steen, "*de ordinaire schutplaetse*" van Maldegem. Nog geen uur later komt Stalins doldriest aangereden. Bourgonjon, die zit te drinken in de herberg van Lieven van Cauwenberghe, wordt naar buiten geroepen en Stalins vraagt of hij zijn koeien zou vrijlaten en "*van tselve schut relaes gheven*".

Wijselijk besluit Bourgonjon raad te vragen aan burgemeester Blanckaert op wiens land de schade is aangericht. Stalins springt van zijn paard en loopt de officier achterna en na een woordenwisseling zegt hij tegen Bourgonjon dat hij zijn koeien moest slaken[74] of dat hij hem de nek en de benen zou breken. Hij blijft dreigen tot aan het huis van de burgemeester. Jacques Denninck en Matthys de Bosschere, twee andere officieren, horen de dreigementen, maar grijpen niet in. Klap op de vuurpijl is wel dat burgemeester Blanckaert "*niet en begheerde voor de schade*". Bourgonjon is nu wel verplicht de koeien vrij te laten, temeer daar Stalins belooft de boete te betalen. Hij heeft er waarschijnlijk al spijt van dat hij Stalins koeien geschut had, maar om alles een beetje glad te strijken nodigt hij hem uit om iets te gaan drinken, waarop Stalins woedend antwoordt dat hij Bourgonjon eens zoude "*beschyncken maar dattet met geen bier soude wesen*".

En het duurt inderdaad niet lang voor Bourgonjon het moet ontgelden. Op 20 juni doet hij met korporaal Jan Van Hoogheweghe, op last van de magistraat, zijn ronde op Maldegem om vagebonden en leeglopers uit de gemeente te verjagen. Op de Kampel komt het dienstmeisje van Mailliard Gossaert, herbergier op Eelvelde, hen achternagelopen. Ze zegt aan Bourgonjon dat hij naar de herberg moet komen, want dat François Lambrecht hem wil spreken. Waarom, dat kan het meisje niet zeggen. Bourgonjon vraagt daarop de toelating aan de korporaal en gaat met het meisje meer naar de herberg. Lambrecht zit er te drinken met Pieter Focke, Francies Blanckaert en Jaspar Van Loo, allemaal landslieden. Maar ook Stalins en Vandenberghe zijn present. En wat verder zit Niklaas Verstraete. Het is duidelijk dat Bourgonjon met een smoesje naar de herberg is gelokt.

De officier vraagt Lambrecht waarom hij hem wil spreken, waarop deze zegt dat hij eerst maar iets moet drinken. Bourgonjon heeft nog altijd het *roer* in zijn handen waarmee hij dagelijks zijn ronde doet. Na een poosje kom Vandenberghe dichterbij en hij probeert Bourgonjons geweer af te pakken. Die laat dat niet zomaar gebeuren en verzet zich heftig. Vandenberghe begint te dreigen en roept: "*Mortdieu, gij sullet laeten of datte gaet er deure!*", waarop hij zijn rapier trekt en dreigt te steken. Bourgonjon kan niet anders dan "*tselve sijn roer door fortse te laeten volghen*". Vandenberghe beveelt Verstraete, "*sijnen complice*", het wapen "*dat met saet ghelaeden was*" te ontladen. Het wapen wordt echter niet teruggegeven en als Bourgonjon vraagt waarom hij zijn geweer niet terugkrijgt, zegt Vandenberghe: "*Dat is voor reninghe ter causen dat ghij mijn swaeghers coijen hebt geschut inde haever van de Burchmeestre Blanckaert, gaet ende claecght tselve noch eens aenden Burchmeester.*" De onfortuinlijke Bourgonjon krijgt daarop nog wat dreigementen en *vilipendentien*[75] naar het hoofd geslingerd. Hij laat zich echter niet afsnauwen en zegt dat hij bij het schutten van de koeien "*maer en hadde ghedaen sijn officie*" en dat men hem daarvoor zijn geweer toch niet moet aanslaan. Hij heeft het wapen overigens nodig om zijn wachtronde te lopen.

Vandenberghe begint Bourgonjon uit te lachen en zegt dat de andere wachters zich best niet zouden vertonen, want dat hij ook hun geweer zou afnemen. En hij voegt er aan toe dat hij het geweer in beslag genomen heeft om het schepencollege een lesje te leren, "*want sij menen ons te quellen, continuelijck lachende ende schimpende met die vanden Collegie, daer bij voughende datter eenen persoon vanden Collegie was die iet van hun gheseijt hadde ende dat hij wel mochte willen om half maldeghem dat hij tselve niet en hadde gheseijt*". Vandenberghe bedreigt hier niemand minder dan burgemeester Blanckaert.

Terwijl de discussie aan de gang is, staat Frans Lambrecht de hele tijd te schimpen en te giechelen. Hij neemt en stokje waarmee hij "*was maeckende eenighe gesten ofte teeckenen van stecken ofte slaen en sijde: alsoo suldij ghedaen worden*". Als Bourgonjon nog eens vraagt waarom hij naar de herberg moest komen, wordt hij door alle aanwezigen ferm uitgelachen. En dan te bedenken dat Lambrecht vroeger nog schepen van het Ambacht is geweest.

Als Lambrecht over dit feit wordt ondervraagd, zegt hij dat hij Bourgonjon naar de herberg heeft laten komen "*omme met hem te gaen inde meersschen van papingloo omme beesten te schutten*". Dat hij Bourgonjon heeft staan uitlachen en heeft bedreigd met een stok, daar weet Lambrecht niets meer van.

Na nog heel wat discussie vertrekken Vandenberghe, Stalins en Verstraete mét het verbeurde geweer, en "*dat sij tander volck van de ronde vonden dat zij van ghelijcken hunne roers souden visiteren ende indier manieren afnemen*". En tegen Bourgonjon: "*Ghij zijt den ghast die onse Coijen gheschut heeft in de spurie ofte andere vruchten vanden Burchmeester blanckaert, gaet ende doet ulieden Clachte aenden Bailliu, als meer schimpslaeghen ende misachtijnghe van d'een ende dandere tusschen elcanderen zeggende: den burchmeester blanckaert sal ons doen hanghen ende door tcoordeken doen kijcken.*"

DAGVAARDINGEN

Wat waarschijnlijk niemand verwacht, gebeurt toch: een hele reeks Maldegemnaren ontvangen van de deurwaarder van "*het Siege van s'Koninck groote Jaegherye in Vlaendren*" een dagvaarding om op 24 juli 1665 te verschijnen voor *de selve Siege* die zetelt in de woning van raadsheer Pieters, een advocaat van de Raad van Vlaanderen. Op de dagvaarding van deurwaarder Baxon staat de reden vermeld waarom hij of zij zich bij het Siege moeten aanbieden. Alle dagvaardingen gebeuren op verzoek van jonker Joos Vandenberghe en jonker Louis Stalins, *sijnen luitenant.*

Volgende Maldegemnaren krijgen het bezoek van de deurwaarder:

1. Jan Van Loo: "*ter cause ghy u vervoordert hebt den 28en maij 1665 te hauden eenen ongheschilden hondt*[76] *loopende dagelicx in 't velt ontrent de warrande dit ten versoucke van Jor Joos van Bergen, Jor Louis Stalins sijnen L*^{t} *den procureur d'office mede ghevoucht met inthimatie dat weder ghij compareert ofte niet, t'uwe laste zal voorts gheprocedeert worden tot deffaute ende naer style*".
2. Thobias Slock: idem datum en reden
3. Roeland De Zuttere, 25 mei, idem, *gaende daeghelicx* in de Warande
4. De knecht van burgemeester Blanckaert: 13 juni, "*te loopen in 't velt ontrent de warande met eenen hondt ongeschilt*"
5. Jan Brandt, 29 mei, te houden een "*spilioen*[77] *ongeteeckend ende ongeschilt*", loopt dagelijks in het veld bij de Warande
6. Pieter De Smet, 28 mei; idem
7. Frans Spiegelaere, idem
8. Jan De Zutter, te houden "*eenen ongheteeckenden winthont mitsgaeders eenen bastaerden winthont ongeschilt*" bij de Warande
9. Jan Van Hoogheweghe, 26 juni, "*te gaen achter lande met troer ende gewacht sijnde door jor Louis Stalins om het selve te visiteren, wat gerefuseerd werd, verdreecht hem om verre te schieten*"
10. Guilliaume Eeckhout, probeerde zich te ontmaken van een windhond die "*ghy wilt gehouden ten dienste van mijnheer van Maldeghem*"
11. Jan Verhelst, 28 juli, een ongeschilde hond die dagelijks loopt in 't veld bij de Warande
12. Geert De Backer, idem
13. Frans Derde, 24 juni, idem
14. Simon Transon, ongeschilde hond in besloten tijd omtrent de Warande
15. Cornelis De Wulf, een hond die in juni in het veld bij de Warande liep
16. Jacques De Rycke, idem
17. Jan De Clercq, idem hond nabij de Warande

De warande van de heer van Maldegem bevond zich rechtover het kasteel Reesinge[78]. Voor het kasteel lag aan beide zijden van de huidige weg een groot plein, en ten zuiden van dat plein strekte zich de warande uit. Het was een vrij uitgestrekt, afgesloten jachtterrein dat voor de jacht gereserveerd was voor de pachters of de bezitters van het jachtrecht, voor Stalins en Vandenberghe dus. Het bos dat zich daar bevindt, is een overblijfsel van deze warande en behoort nu tot het gemeentelijk patrimonium.

Dat er zomaar eventjes 18 Maldegemnaren gedagvaard worden, zet veel kwaad bloed, vooral dan bij de Maldegemse magistraat. Natuurlijk is het optreden van Stalins en Vandenberghe weinig orthodox, maar het is duidelijk dat er misbruiken zijn. Iedereen weet dat het verboden is honden vrij te laten rondlopen, niet alleen in Maldegem, maar in heel Vlaanderen. Dat de dieren zich dan nog ophouden nabij de Warande, is een bezwarende omstandigheid. Het is dan ook normaal dat

daartegen wordt opgetreden. Uit wat voorafgaat blijkt duidelijk dat de verhouding tussen de pachters van het jachtrecht en de wet van Maldegem algeheel verzuurd is. Het zijn de inwoners die er de dupe van zijn.

DE MAGISTRAAT VAN MALDEGEM IN HET VERWEER

In een brief *Aen den Coninck* ventileren de burgemeester en de schepenen van Maldegem hun ongenoegen en sommen ze de misbruiken op waaraan Stalins en Vandenberghe met *hunne complicen* zich schuldig hebben gemaakt.

In de eerste plaats worden de inwoners dagelijks bedreigd en gekweld en worden ze "*met alle moetwillichheyt*" geld afgeperst enkel en alleen omdat de heren pretenderen "*te wesen toesienders van weghen de ghecomitteerde van 't Siege vande Jacht*". Om verdere excessen te voorkomen en om te weten wat er precies allemaal is gebeurd, hebben de schepenen verschillende inwoners ondervraagd. In plaats van zich te gedragen als goede officieren die de "*arme inwoonders soulageren*", blijkt dat Stalins en Vandenberghe niets anders dan geweld en *fortse* gebruiken. Stalins maakt het daarbij nog wat erger, niet alleen is hij "*par forsse en violencie tracterende een menichte van personen*", hij pleegt daarenboven ook nog huisvredebreuk met gebruik van wapens, "*Jaa soo verre dat den selven Stalins ende zijn complicen hun niet en hebben vermyt van door deur en glaesen veynsters van Waeyenberghe te kloopen en steken met blooten degen, huysbraecke, lieden moeten in hun huysen gerust zijn*".

Beide heren usurperen ook de *politike autoriteit*. Zonder de *voijs* van de rechter, zonder rechtspraak, eisen ze boeten van 4 pond grote en meer. Voor het schutten van loslopende koeien bedreigen ze de dienstdoende officier en als die wacht loopt, nemen ze hem zijn wapen af.

De schepenen schreven Stalins verschillende *besloten brieven* om voor hen te verschijnen om te antwoorden op de aanklachten die door de baljuw tegen hem zijn geformuleerd. In plaats van in de schepenkamer te verschijnen, probeert Stalins op alle mogelijke manieren de aanklachten "*illusoir te maecken*" om aan een eventuele vervolging te ontsnappen. Zo poogt hij de aanklacht nietig te laten verklaren door een beroep te doen op de auditeur van de militie in het kwartier van Gent "*onder den specieusen dekmantel dat hij zoude wesen soldaat*". Militairen genieten namelijk van een speciaal statuut en kunnen niet zomaar worden vervolgd. Stalins merkt dat zijn vlieger niet opgaat en hij verandert het geweer van schouder. Om zich te verrechtvaardigen voor zijn drieste optreden, besluit hij in zeven haasten alle personen die tegen hem getuigden, te laten dagvaarden in het siege van de jacht, waardoor de reeds veelgeplaagde en vernederde mensen nog erger worden gestraft.

Het is de schepenen van Maldegem bekend dat Stalins goede maatjes is met de president van het siege, meer zelfs: via via hebben ze vernomen dat er tussen hen een *bestaende maeschap* zou bestaan. De gedagvaarde personen zullen dus naar alle waarschijnlijkheid veroordeeld worden tot zware boeten plus de kosten van de rechtszaak, want het proces zal verlopen "*dan of hij den selven president waere*", alsof Stalins voorzitter van de rechtbank is. Dat zal in de *aerme ghemeynte* nogal wat onrust, "*ontsteltenisse ende beroerte*" veroorzaken, temeer daar Maldegem daarmee nog niet verlost is van de *moetwilligheyt* van de gevreesde jachtopziener. Nog steeds zullen honden nauwlettend in de gaten worden gehouden, nog steeds zullen de "*officieren van Justitie en de dienaers van de wacht dewelke inde selve Baronnie ghehouden word, soo bij laste van burgemeester en schepenen slans vanden vryen ende als de gonne van syne Majesteyt ten eynde van den selven lande te suyveren van de vagebonden ende quaeddoenders*" zich niet vrij kunnen bewegen.

De baronie bevindt zich door Stalins en Vandenberghe in een lastig parket. Er is maar één oplossing om "*de goede insetenen te trecken vuyt de selve desolatie*" en die is alle aanklachten tegen de inwoners op zich te nemen en om niet langer overvallen te worden "*met precipitante sententien, hun te adresseren aen de majesteit*".

Man vraagt zich af of Stalins en zijn twee luitenanten, Vandenberghe en Vyncke, zelf niet beter zouden terechtstaan, en wel voor de Raad van Vlaanderen. In elk geval verzet het Ambacht zich tegen alle aantijgingen voor het "*Siege van de Jagherye*", want spoedig zal blijken dat alle aanklachten zijn "*ghebuert op den wint sonder subiect ende alleenlyck vuyt haet ende vindictie*", roekeloze klachten gebaseerd op haat en wraak.

In een bijzondere vergadering van 7 juli 1665 besluit de Maldegemse magistraat een *particuliere missive* te schrijven aan don Henrique de Castro, administrateur-generaal van de graaf van Montereij. Het college van het Ambacht laat weten dat de schepenen besloten hebben aan Mattheus Wouters, ontvanger van het Ambacht, 75 guldens te geven "*omme ermee te betaelen van de verzekerijnghe ghedaen over het present van fyne lynwaeten ende canten van weghen desen ambachte ghesonden ande Gravinne van montereij in Spaingen*". Een intro om don Henrique wat mild te stemmen voor datgene wat volgt. Het geschenk wordt de gravin bezorgd, niettegenstaande "*datter alhier groote ende excessive clachten zyn vallende by de ghemeene inghesetenen die hun daeghelycx worden aenghedaen door sekeren louijs stalins ende vanden berghe residerende in tcasteel van maldeghem hun qualifierende pachters van de jacht van de prochien van maldeghem*". Verschillende personen zijn in Gent gedagvaard, wat niet alleen grote kosten voor hen meebrengt, maar ook voor het Ambacht. Don Henrique, *den here pagador*[79], wordt gevraagd alles in het werk te stellen "*tot ontlastynghe vande ghemeene inghesetenen*". Het college wijst er ook op dat de Maldegemnaren "*altyts*

haeren yver hebben ghetoont met particuliere ghetrouwigheyt aen hunne heeren".

Op 21 juli besluiten de schepenen voor alle zekerheid toch het advies in te winnen van een viertal rechtsgeleerden over de vele dagvaardingen en de *suspecte boeten* van Stalins en zijn luitenant door "*welcke billetten den selven inghesetenen hun vynden ghedaecht te compareren voor den heere ghedeputeerde van tsiege ten huyse van den raetshere pieters*" in Gent.

Tenslotte worden op 25 september 1665, tijdens een extra-ordinaire vergadering van het college, baljuw Pieter Zoetaert, burgemeester Pieter De Vuldere en griffier Filip Goeman aangeduid als afgevaardigden om het Ambacht te vertegenwoordigen in Gent. Ze zullen er optreden als eisers contra de rechters en andere gedeputeerden van het siege van de jacht en ook tegen Louis Stalins en Joos Vandenberghe. Het aangeduide drietal krijgt volmacht om advocaten te raadplegen en adviezen in te winnen zoveel "*alse gheraedigh vinden*"[80].

AFLOOP VAN DEZE ZAAK

De magistraat van het Ambacht doet er alles aan om aan de misbruiken van Stalins en Vandenberghe een eind te maken, bijvoorbeeld door de baron van Maldegem te verwennen. We vermeldden reeds het geschenk aan zijn echtgenote en als de graaf van Monterey in 1667 een bezoek brengt aan Maldegem, ontvangt hij eveneens een vorstelijk cadeau: naast een vrij grote geldsom ook twee paarden. Om bevrijd te blijven van de inkwartiering door zijn troepen, wordt hem later nog eens veel geld gegeven. Het aanbieden van geld aan legeraanvoerders om geen troepen in het dorp te krijgen, is in die tijd een normale procedure. Naast geld, worden hem ook nog zestien paarden ter beschikking gesteld om zijn bagage te transporteren[81].

Het is natuurlijk niet meer te achterhalen, maar misschien hebben die geschenken de graaf van Montereij wel mild gestemd tegenover Maldegem en doet hij bij de majesteit een goed woordje voor de inwoners van zijn baronie. Het verzoekschrift door de Maldegemnaren aan de majesteit kent in 1671 een gunstige afloop.

In het antwoord aan de Maldegemse magistraat wordt vastgesteld dat de graaf van Montereij in de baronie van Maldegem, naast vele andere feodale en andere voordelen, ook het jachtrecht op alle soorten van wild bezit alsook het recht "*d'une franche garenne*", een gereserveerde warande. Door de inwoners van Maldegem en door anderen zijn er overtredingen en inbreuken vastgesteld tegen de plakkaten van de majesteit over het jachtrecht. De officieren van het siege, opgericht in Gent[82] op ongeveer zes mijl afstand van Maldegem – de afstand is belangrijk bij het bepalen van de proceskosten - hebben die inbreuken vastge-

steld, beteugeld en vervolgd. De inwoners worden echter onnodig lastiggevallen door die officieren die hen hoge boeten opleggen en dreigen met een dagvaarding in Gent, wat grote onkosten met zich meebrengt. De beklaagden zijn verplicht te procederen in Gent omdat de plakkaten de behandeling van jachtovertredingen exclusief laat behandelen door het siege, met uitsluiting van plaatselijke rechters. In afwezigheid van die officieren van het siege gebeuren er vanzelfsprekend opnieuw jachtovertredingen. Daaraan zou makkelijk een eind kunnen gesteld worden indien het de Maldegemse schepenen zou worden toegestaan zelf dergelijke delicten te berechten. Dat is overigens door de majesteit toegestaan aan Assenede, Eeklo en andere lokaliteiten. Vandaar dat de schepenen zich met alle eerbied en nederigheid tot de majesteit wenden om die overtredingen ook te mogen behandelen.

Na het advies te hebben ingewonnen van Rombout Corten, "*fiscal des sieges et tribunaux de la grande vénerie establis en flandre*" wordt het aan de supplianten en hun opvolgers toegestaan "*qu'ils pourront prendre court et cognoissance en première instance des exces qui se commetront au district de maldeghem par leurs inhabitans et aultres contre les placcarts de sa Majesté*". Daarbij moeten de schepenen zich wel houden aan de ordonnantie en het reglement op de jacht van 1619, waarin staat dat de majesteit aan zichzelf en aan de rechters van de jacht en de valkerij die overtredingen voorbehoudt die met de baronie niets te maken hebben. Ook zullen de uitspraken en de veroordelingen door de Maldegemse schepenen onderworpen blijven aan de supervisie van de rechters van het siege in Gent, die tevens alle betwistingen en alle betwistbare zaken zullen regelen. Gedaan te Brussel, 8 juli 1671 "*et cachetté avec le cachet de sa majesté en maille rouge*"[83].

Maldegem haalt met deze uitspraak een slag thuis: voortaan zullen overtreders door de plaatselijke schepenen worden berecht, net zoals dat het geval is in enkele naburige gemeenten. Het siege is dan echter al over zijn hoogtepunt heen, want vanaf 1672 wordt de jurisdictie ervan door de kasselrijen afgekocht. Het bestraffen van jachtmisdrijven verdwijnt echter niet, de straffen blijven even streng...

NOTEN

1. *Generaelen Index...*, Gent, 1766, pp. 248-252.
   Zie ook:
   V. BRANTS, E. LAMEERE e.a., *Recueil des ordonnances...*
   G. MARTYN, *Het recht ten tijde van de aartshertogen Codificatie en enkele fundamentele wetten*, in W. THOMAS en L. DUERLOO (eds.), *Albert en Isabella, 1598-1621*, Brussel-Leuven, 1998, p. 249-254.
   L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Bourg de Bruges*, dl. 2, Brussel, 1883, p. 383.

2. *Plakkaatboek van Vlaanderen*, editie 1613, I.III, p. 486.
3. RAB, *Rekening van het Brugse Vrije*, 1497-1498, f. 41r.
4. E. NEELEMANS, *Stadsrekeningen der stad Eecloo 1402-1481*, Gent, p. 476:...*Symoen van Lalaing, ruddere, raedt ende camerlinc ons gheduchts heeren ende zin upper jaegher van Vlaendren van dies hem toegheleyt ene gheconsenteert was bijden insetenen van hier, omme tmaken van eenen honden huuse omme ons voors. Heeren honden...*"
5. A. DE VOS, *Eeklo: van natuurlandschap tot stratennet*, in Appeltjes van het Meetjesland, nr. 22, 1971, p. 34.
   P. VAN DE WOESTIJNE, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600: EEKLO*, Maldegem, 1994, p. 177.
6. L. STOCKMAN, *De hondekoten van de opperjager te Eeklo*, in Biekorf, jg. 67, 1966, p. 370-372.
7. E. DE SMET, *Sprokkels over het Grafelijk Hondenhuis te Eeklo*, in Ons Meetjesland, jg. 7, nr. 1, 1974, p. 33-34.
8. L. VAN ACKER, *Een lijst met merktekens van Vlaamse jachthonden*, in Biekorf, jg. 96, 1996, p. 289-297.
9. GAM, Maldegem, 2, "*Extraict ghetrocken uijt den nieuwen terrier van princelijken leenhove vanden Burch van Brugghe*", 20 november 1689.
   D. VERSTRAETE, *Inkomsten van de Baronie van Maldegem*, in Vrij Maldegem, nr. 20, 16 mei 1964.
10. RAG, Raad van Vlaanderen, 34266, p. 247, nr. 127.
11. C. NIEDERMANN, *Das Jagdwesen am Hofe Herzog Philipps des Guten von Burgund*, Brussel, 1995, p. 113.
12. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 31231.
13. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 31231, "*Taefel van de renten van de upperjagherije in Vlaendren*", 1553 en 1629.
14. *Tweeden deel van den Placcaert-Boeck*, Antwerpen 1639, p. 387, "*Placcaet ende ordonnantie aengaende der Iaght ende Voghelrye*".
15. J. CLAEYS, *Grof wild in Vlaanderen*, in: Biekorf, jg. 37, 1931, p. 111.
    L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Bourg de Bruges*, dl. 2, Brussel, 1883, p 380-381.
16. H. VAN DEN ABEELE, *De wolven verleckert op 't mensenvlees, 1586-1783*, in Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en het Land aan Leie en Schelde, Deinze, jg. 27, 1960, pp. 45-49.
17. A. FAIDER, *Histoire du droit de chasse et de législation sur la chasse*, Brussel, 1847, p. 155-162.
18. *Tweeden deel van den Placcaert-Boeck*, Antwerpen 1639, pp. 394-409.
19. V. ARICKX, *Hondenmerktekens in Vlaanderen*, in Biekorf, jg. 56, 1956, p. 331-335.
    E. DE SMET, *Grafelijke hondenmerktekens in het Meetjesland*, in Ons Meetjesland, jg. 7, nr. 1, 1974, p.16.
20. L. VAN ACKER, *Hondenmerktekens en jachtrecht in Vlaanderen*, in Biekorf, jg. 99, 1999, p. 105-123. De auteur vermeldt de vindplaatsen van 8 lijsten van hondenmerken.
21. Een duwiere is een terrein dat een bos omsluit.
22. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Bourg de Bruges*, dl. 2, Brussel, 1883, p. 379:"*Il n'y a point de gentilhommière fieffée qui n'ait sa garenne. C'est là un de ces revenus que les seigneurs se font aux dépens de leurs vassaux*".
23. *Placcaert op t'stuck van de iachte in het landt ende graefschap van Vlaenderen*, Brussel, 1631, artikel 7.
24. K. STALLAERT, *Glossarium*, dl. II, p. 50.
25. RAB, *Brugse Vrije*, Register 16937, f. 20v.
    A. VIAENE, *Konijnenjacht in de duinen van Vlaanderen*, in Biekorf, jg. 56, 1956, p. 89.

26. Schepen Matança was benoemd als luitenant-generaal van de jacht door de markies van Tourlon.
27. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Bourg de Bruges*, dl. 2, Brussel, 1883, p. 392.
28. Archives Départementales du Nord à Lille, reeks B, 5381-5388.
29. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Bourg de Bruges*, dl. 2, Brussel, 1883, p. 394.
30. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 13559.
31. GAM, *Maldegem*, 5. In de inventaris verkeerdelijk aangeduid als een "verordening op het houden van jachthonden" terwijl het in feite een veroordeling is voor het houden van een ongemerkte jachthond.
32. L. VAN ACKER, *Een jachtproces te Ardooie, 1656-1660*, in Biekorf, jg. 97, 1997, p. 201-205.
33. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 34266, f 254r, nr. 133.
34. E. SABBE en M. VAN HAGENDOREN, *Inventaire des archives de la Vénerie de Brabant et du Consistoire de la Trompe*, Tongeren, 1934.
35. *Tweeden deel van den Placcaert-Boeck*, Antwerpen, 1639, p. 409-412.
    RAG, *Raad van Vlaanderen*, 34286, pp. 243-245, nr. 126.
    RAG, *Raad van Vlaanderen*, 34302, nr. 26.
36. *Tweeden deel van den Placcaert-Boeck*, Antwerpen, 1639, p. 411.
37. Een furnissement is een duplicaat of afschrift van een document.
38. Namptissement is het storten bij voorraad van een geldsom, handvulling.
39. Een sententie interlocutoire is een tussentijdig vonnis, geen definitieve uitspraak.
40. Libel is een akte.
41. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 33484.
42. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 34302, nr. 28.
43. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 15345.
44. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 34302.
45. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 31231.
46. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Coutume du Bourg de Bruges*, dl. 2, Brussel, 1883, p. 394.
47. L. VAN ACKER, *Hondenmerken en jachtrecht in Vlaanderen*, in Biekorf, , jg. 99, 1999, aflevering 2, p. 105-122.
    E. VERSTRAETE, *Eigendomsmerken op jachthonden in de 17de eeuw*, in Vlaamse Stam, 1979, p. 233-240.
    Voor een bibliografie over jacht en wildstroperij in Vlaanderen, zie: Ons Heem, jg. 43, nr. 4-5, 1989, p. 168-208.
48. Een reaal is een *koninklijke* munt van goud zilver of koper; de waarde ervan verschilt van tijd tot tijd en van land tot land. Een keur-reaal heeft een hogere waarde dan een gewone reaal.
49. GAM, *Maldegem*, 5.
50. Het Hof van Pittem, nu paleis van de bisschop van Brugge, was vroeger eigendom van de heren van Maldegem.
51. D. VERSTRAETE, *De Heren van Maldegem*, in Vrij Maldegem, nr. 5, 3 februari 1962.
52. D. VERSTRAETE, *Slechte dorpsbestuurders te Ursel in de 17de eeuw*, in Vrij Maldegem, nr. 27, 6 juli 1958. In dit artikel heeft de auteur het over ergerlijke misbruiken van baljuw François (Joos?) Vandenberghe in Ursel in 1676. Overigens wordt Stalins in de talrijke artikels van Verstraete over Ursel geen enkele keer vernoemd. In de baljuwslijst van DE POTTER en BROECKAERT, *Ursel*, 1870, p. 14-15 komt geen Stalins als baljuw voor. Stalins wordt wel als baljuw van Ursel vermeld in: RAG, Raad van Vlaanderen, 15981.
53. Aanvullende biografische gegevens over de familie Stalins en over Louis Stalins werden mij medegedeeld door Willy Stevens, waarvoor zeer hartelijk dank.

54. Meer gegevens over de familie Stalins vindt men in:
STALINS (baron), *Histoire, Généalogie et les Alliances des Stalins de Flandre, depuis le XVIe siècle*, Gent – Parijs, 1945.
P. DE L'ESPINOY, *Recherche des Antiquités et Noblesse de Flandres*, t. II, Douay, 1632, p. 923.
M. DE VEGIANO, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, dl. II, Gent, 1865, p. 1832.
55. L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1980, p. 190-191.
A. VERHOUSTRAETE, *Over het Stalinsgoed ende Ganzeplas te Aalter*, in Appeltjes van het Meetjesland, nr 5 (1953), Eeklo, 1954, p. 191-198.
J. DE DONCKER, *Een bekend middeleeuws dichter op het Stalinsgoed te Aalter*, in Land van de Woestijne, jg. 22, afl. 2, 1999, p. 3-20.
J. DE DONCKER, *Het Stalinsgoed te Aalter*, in Land van de Woestijne, jg. 23, afl. 2, 2000, p. 35-36.
56. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 7733.
57. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 7735.
58. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 3611.
59. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 15981.
D. VERSTRAETE, *De familie Beghyn*, in Vrij Maldegem, nr. 36, 3 september 1971.
60. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 8344.
61. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 7742 en 7746.
62. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 7748.
63. D. VERSTRAETE, *De graaf van Monterey*, in Vrij Maldegem, nr. 17, 27 april 1964
64. RAG-AM, 596, f 24r-v.
65. RAG-AM, 596, f 24v.
66. RAG-AM, 596, f 25r.
67. RAG-AM, 596, f 142r.
68. GAM, *Maldegem*, 2.
69. RAG, *Raad van Vlaanderen*, 6945. De getuigenissen en gebeurtenissen komen allemaal uit dit dossier.
70. Calangeeren, calangieren is ontleend aan het Picardisch calenger, calanger, calengier, enz., uit het oudfrans chaleng(i)er (van het Latijn calumniare). Het betekent beschuldigen, aan de kaak stellen, bekeuren.
71. Subbelen is struikelen, strompelen.
72. Deposant is getuige.
73. Een *sesken* of negenmanneken is een geldstukje ter waarde van een duit, een half oordje of negen mijten, iets van niet.
74. Slaken is vrijgeven, vrijlaten.
75. Vilipendentien zijn smadelijke beledigingen.
76. Een ongeschilde hond is een hond die, niet gehinderd door enig obstakel, vrij rondloopt.
77. Een speeljoen is een soort (gevlekte) jachthond: "*Speeljoenen, die seer wel dienden, maer nu is een ander soorte van Honden in Hollandt ghevonden, waer door de trouwe Speeljoenen min geacht worden*" en: "*Voorts zullen de voorsz. Gequalificeerden tot de Jagt met de Snaphaan, niet mogen mede neemen, eenige lange Hond of Honden, maar alleen twee Spillioenen*".
78. De toegang tot Reesinge bevond zich in de richting van Brugge.
79. Een pagador is een uit de 16de eeuw uit het Spaans overgenomen benaming waarmee de betaalmeester van het leger wordt aangeduid; in de context van het artikel wordt zaakwaarnemer bedoeld.
80. RAG-AM, 596, f. 183r.
81. D. VERTSRAETE, *De graaf van Monterey*, in Vrij Maldegem, nr. 17, 27 april 1964.
82. In de tekst staat letterlijk: "*érigé à la ville de Gand*".
83. RAG-AM, 596, folio 135r.

Het historisch kadaster van noordelijk Eeklo Een poging tot reconstructie

Erik DE SMET

INLEIDING

Dit historisch kadaster probeert aan de hand van nog bewaard archiefmateriaal een overzicht te geven van de eigenaars en bewoners van de huizen en hofsteden in de 17de en 18de eeuw binnen het hier behandelde gebied. Dit gebied is te situeren binnen de *Keure Stede ende Vryhede van Eecloo*, tussen de noordelijke grens met Sint-Laureins en de iets zuidelijker gelegen *Eeklose of Grote watergang*.
Aan het samenstellen ervan ging zowat tien jaar, zij het met verscheidene onderbrekingen, archiefonderzoek en puzzelwerk vooraf. De echte doorbraak kwam er nadat enkele trouwe archiefbezoekers hun onderzoek deels op elkaar afstemden, zonder daarom echt in teamverband te werken. Gelukkig beschikt Eeklo voor de laatste twee eeuwen van het Ancien régime over een zeer volledig archief; helaas ontbreekt het ons aan eigentijds kaartenmateriaal, maar dit tekort konden we invullen door de kavelvastheid van het behandelde gebied en de beschikbaarheid van de kadastrale kaart van P.C. Popp. Natuurlijk zijn er hiaten. Alle archief, zowat 900 strekkende meter, werd uiteraard niet nagezien. Sommige stukken zijn trouwens niet relevant voor het doel dat we ons stelden. Niettegenstaande we ons kritisch opstelden, was het tot onze eigen ontgoocheling niet steeds mogelijk een huis of hofstede exact te lokaliseren. Laten we niet uit het oog verliezen dat de huisjes vaak klein en nog uit hout waren opgetrokken. Dit bracht met zich dat ze allerminst duurzaam waren: ze verhuisden soms mee met de bewoner naar een ander gepacht stukje grond, stortten in of brandden af, zonder dat er geschreven bronnen over bestaan. Men bouwde gewoon een nieuw huisje en steeds op dezelfde plaats. Sporadisch, bij verwoesting door legerbenden, zijn we wel goed ingelicht. Zo onder meer over de gebeurtenissen van 22 en 23 december 1683, toen Franse legerbenden op Raverschoot en in de Vrombautstraat als represaille huizen en schuren platbrandden[1].

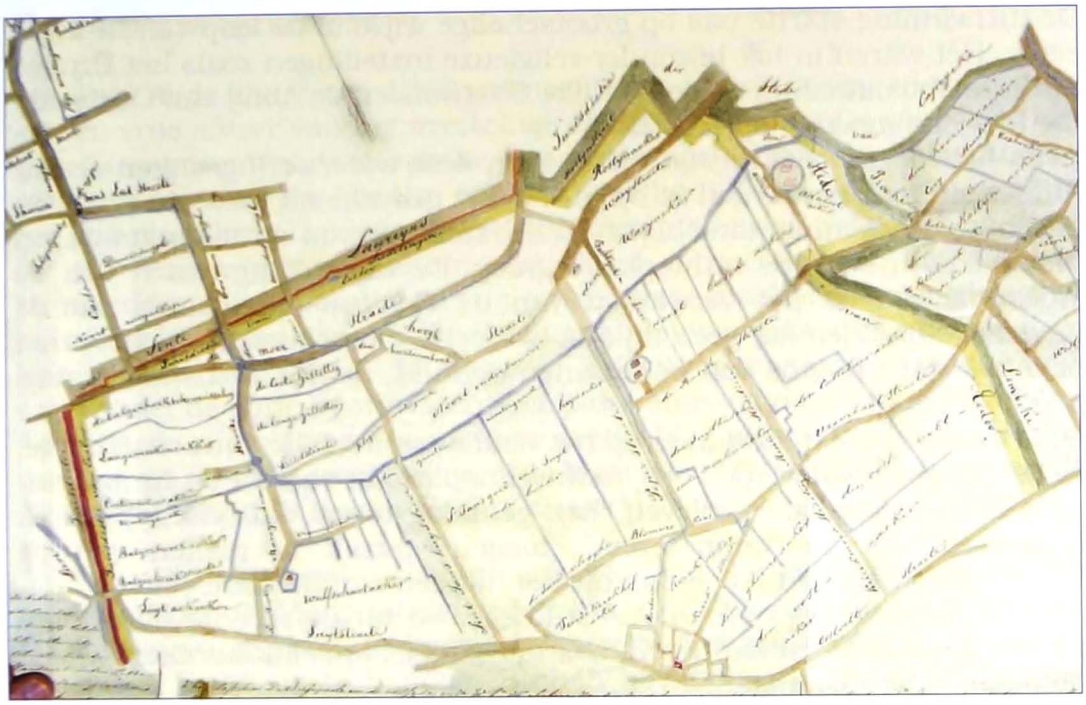
Door het gebrek aan eigentijdse detailkaarten bleek een foutloos toewijzen van een perceel aan een woonsite zeer moeilijk. Pas na het ontwaren van de standaardconfiguratie die door de *pointers en setters* van de belastinglijsten werd gevolgd, werd het ons mogelijk huis en bewoner aan een perceel te koppelen. Dat het identificeren van de bewoners van huizen een hachelijke zaak is, stelde H.J. Plankeel bij de reconstructie van *Breskens* voor de *Kadastrale Atlas van Zeeland – 1832* ook vast. Zonder schroom verklaarde hij dienaangaande: *"Ik heb er van afgezien om bij de huizen een lijst van bewoners te plaatsen"*[2]. Dat wij die moeilijke taak niet uit de weg hoefden te gaan, kunnen we toeschrijven aan het tijdig ontdekken van de relatie tussen de *landboeken* en *ommestellingen* (belastingkohieren). Deze twee reeksen documenten vullen elkaar aan en zullen trouwens de basis vormen bij ons onderzoek. Op deze bronnen komen we nog terug.

Deze testcase was in de eerste plaats een aftasten van onze mogelijkheden binnen het voorhanden zijnde bronnenmateriaal en het vastleggen van een werkpatroon waarmee we het hele Eeklose grondgebied in kaart kunnen brengen. Voor de toekomst plannen we nog verscheidene deelstudies, met als uiteindelijk doel een volledig historisch kadaster van de stad.

1. HISTORISCH KADER

1.1 ONTWIKKELING VAN HET NOORDEN VAN DE STAD

Over het ontstaan van Eeklo als stad is reeds heel wat te doen geweest en was er zeker de laatste jaren geen gebrek aan polemiek. Binnen deze bijdrage laten we de stedelijke politiek afzijdig en volgen we enkel de ontwikkeling van het landschap ten noorden van de Grote watergang. Willen we tot de vroege Middeleeuwen terugkeren, dan zijn we genoodzaakt de noordergrens van ons werkgebied te overschrijden, waarbij we de *moer van Eeklo* en de *moer van Aardenburg* als één groot moergebied beschouwen[3].
Onze keuze om juist dit gebied als testcase te nemen werd ingegeven door het feit dat het vanuit historisch-geografisch perspectief in menig opzicht interessant was. Dit geldt zeker voor de 17de en 18de eeuw, toen het er als een puur middeleeuws *Reliklandschaft* bijlag, met de turfwinning als een logisch uitgangspunt.We zouden zelfs mogen stellen dat het tot ver in de 19de eeuw een overblijfsel uit vroegere tijd was, dat veel had bewaard van de toestand in de vroege Middeleeuwen.
De turfwinning was een zeer arbeidsintensieve activiteit, die ten tijde van de ontginning dan ook veel landlozen naar de turfwinningsgebieden lokte.
Dat het noorden van Eeklo (in tegenstelling tot het noordelijker gelegen St.-Jan-in-Eremo, dat eveneens tot het *Groot moergebied* behoorde) zijn middeleeuws stratenpatroon behield, komt door zijn hogere ligging

Detail uit de figuratieve kaart van de Slependammewatering, afdeling Eeklo, opgemaakt door Joannes Willems op 24 april 1705 (SAE, 1745).

waardoor het tijdens de kunstmatige inundaties op het einde van de 16de eeuw niet werd getroffen.

E. Thoen en B. Augustyn uitten in hun publicatie *Historisch-geografische tekst bij het kaartblad Eeklo* de mening dat de naam *Meetjesland* een middeleeuws toponiem is dat wijst op de verkaveling in *maten* of *meten* van dit turfwinningsgebied[4].

In dit verband publiceerde L. Stockman een uitzonderlijk document, waaruit blijkt dat de verkaveling van het moergebied telkens van de ene weg tot de andere in drie maten was opgedeeld[5]. Deze perceelblokken strekten zich in grote waaiervormen uit van Aardenburg in het westen tot Eeklo-Kaprijke in het zuidoosten. De aldus gevormde veenkavels werden van elkaar gescheiden door ontwateringsgrachten die verbonden waren met een watergangnet voor het turftransport. Via de Eeklose watergang ging de turf naar Aardenburg en Brugge[6]. Het droogleggen van het veengebied gebeurde met behulp van ontwateringsdijken, met voor Eeklo de belangrijkste en reeds in de 13de eeuw genoemde *Ziedeling*, die een scheidingsdijk was tussen het *moer van Aardenburg* en het *moer van Eeklo*. Vandaag de dag vormt hij tevens de grens tussen Eeklo en Sint-Laureins.

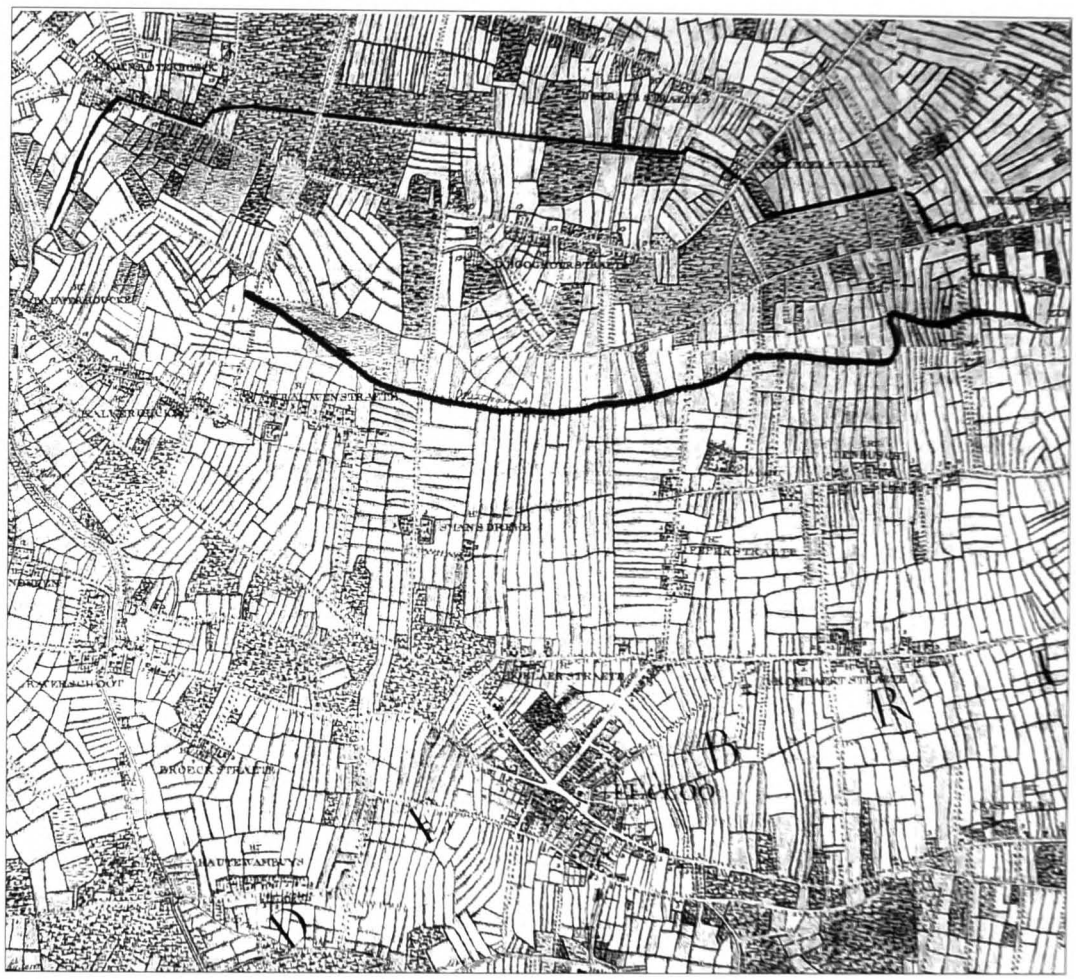
Binnen ons studiegebied komen trouwens nog toponiemen voor die op bedijking wijzen: onder meer de Maroyendam en de Bandam[7].

De turfwinning startte pas op grootschalige wijze in de loop van de 13de eeuw. Het waren in het bijzonder religieuze instellingen zoals het Brugse Sint-Janshospitaal, het Gentse Rijke Gasthuis en de Abdij van Oosteeklo die hier een *moerhof* oprichtten[8].
Eens het *moershoofd* afgegraven, waren deze waterweringsdijken eerder hinderlijk hoog en werden ze op hun beurt gedeeltelijk verwijderd. Uit de beschikbare documentatie blijkt dat de afplatting van de dijken tot wegen hier reeds in de 14de eeuw plaats greep. De vaststelling van P. Van de Woestijne tijdens het verwerken van de Eeklose toponiemen dat de *Ziedelinge*(n) helemaal geen dijk is, is slechts deels terecht, daar op het ogenblik dat het gros van de bronnen opduikt, de dijk reeds afgegraven was[9].
Daar Eeklo aan de inundatie op het einde van de 16de eeuw ontsnapte, is het wegen-, waterlopen- en verkavelingpatroon van na de turfontginning zo goed als gaaf gebleven. Een gelukkig toeval dat ons, bij gebrek aan eigentijds kaartenmateriaal, toeliet gebruik te maken van de kadastrale kaart van P.C. Popp uit het midden van de 19de eeuw.
Bleef de percelering binnen ons studiegebied tot de recente naoorlogse ruilverkavelingen gehandhaafd, ook het landschappelijk karakter wijzigde maar in geringe mate.
Na de turfontginning werden grote delen in landbouwland omgezet. Het Sint-Janshospitaal had een halve eeuw na de aanvang van het ontturven reeds 46% van haar gronden in Eeklo tot landbouwgrond herschapen, het overige domein bestond nog uit *wastinen*, waarop schapen werden gehouden. In het midden van de 14de eeuw werden de uitgeveende gronden bebost met het oog op brandstof. Deze bebossingspolitiek is merkbaar aan de hand van cartografisch materiaal. Op de kaart van het Brugse Vrije van Pieter Pourbus (1562-1572) (kopie door Pieter Claeyssens 1601) blijkt dat in de tweede helft van de 16de eeuw een niet onaanzienlijk deel van de onvruchtbare zandgronden waren bebost. In 1638 was 19,3% van noordelijk Eeklo bebost. Tot de tweede helft van de 18de eeuw noteerden we geen noemenswaardige wijziging. De bebossingspolitiek van onvruchtbare gronden was onder Maria Theresia een algemeen verschijnsel en wierp duidelijk vruchten af. Het was een gevolg van economische en demografische factoren: de bevolkingsaangroei, de industrialisering en de daaraan gekoppelde behoefte aan brandstof en constructiematerialen waren er rechtstreekse oorzaken van.
Het oostelijk deel, met name de Waai en Vlotte, aansluitend tegen de grens met Kaprijke en Sint-Laureins, was in tegenstelling tot 1636, waar op de slechte heidegrond slechts een bebossing van 7,8% werd genoteerd, in 1777 bijna volledig beplant met sparren. De kabinetskaart van Ferraris van 1777 toont trouwens een nog sterkere bebossing. Helaas beschikken we niet over de nodige documenten om de exacte bebossingsgraad van noordelijk Eeklo tijdens de tweede helft van de 18de eeuw te bepalen.Het iets zuidelijker gelegen middeleeuwse bos van Aalschoot was daarentegen dan volledig in landbouwland herschapen[10].

1.2 WEGEN EN WATERLOPEN

In de keure van 1240 verwierf Eeklo het recht op een watergang en een vrije afvoer van het overtollige water via de Ede. De *aude ofte kleyne watergang* waarvan sprake liep westwaarts door de Balgerhoekse meersen en sloot via Adegem op de oostelijke tak van de Ede aan. Door het graven van de Lieve in 1250-1262 werd de afvoer verstoord en diende een nieuwe waterverbinding tot stand gebracht. Deze liep tot aan Maroyendam bijna parallel met de vorige, maar maakte dan noordwaarts, over Sint-Laureins, via talrijke leden een nieuwe verbinding met de Ede. Het is deze watergang, de *Grote of Eeklose watergang* genoemd, die samen met de oude Noordwatergang vanaf Maroyendam tot de grens met Adegem, de zuidelijke grens van ons werkgebied uitmaakt. We noteerden ook nog de *Bertholf gracht* (tussen de Moerstraat en de Ziedelingen) en de *Kervelede*, maar dit waren slechts sloten[11].

Het wegennet tussen de noordelijke grens en de Eeklose watergang behoort eveneens tot de oudste van de stad. Aan de hand van het landboek van 1638 en de diverse straatschouwingen hebben we getracht een beeld ervan op te hangen. Binnen het toch vrij beperkt wegennet werden we geconfronteerd met twee categorieën. Enerzijds waren er de wegen met een oorspronkelijk privaat karakter, die *binne wegh* werden genoemd, en anderzijds de wegen aangelegd door de *heer*, later overgenomen door de stad, en als *prochiewegh* worden weergegeven. Voor wat de kwaliteit van de wegen aangaat was er geen essentieel onderscheid. Mogelijks is er oorspronkelijk, indien het werkelijk om een *heerweg* ging wel een verschil rond de verantwoordelijkheid van het onderhoud geweest. Bij de private wegen liep het eigendomsrecht tot het midden van de weg en viel het onderhoud ten laste van de aangelanden. Het eigendomsrecht langs de parochiewegen stopte aan de schootkant van de weg, maar het onderhoud viel sowieso ten laste van de aangelanden.
Bijna jaarlijks maakte de Eeklose Wet een *straetschauwinghe*, waarbij delen van de stad werden bezocht en de aangelanden gemaand om herstellingen uit te voeren. Circa zes maand later volgde een *naerschauwinghe*. Eeklonaars die geen gevolg hadden gegeven aan de oproep tot herstelling, werden beboet en de werken werden dan door de stad op kosten van de betrokkene uitgevoerd.
Voor alle wegen waren de gebreken zowat dezelfde. Een greep uit de vele kohieren van straatschouwingen illustreert overduidelijk de meest voorkomende problemen tijdens de 17de en 18de eeuw[12].
In de *Boterhouck* dienden in 1671 de putten gevuld met grof hout en aarde tot op maaiveldniveau, terwijl in 1766 de voetdam moest worden opgehoogd *"soodaenigh dat hy niet en overstroome vande waeteren"*.
De *Caetswegh* werd in 1781 drie voeten opgehoogd met grof hout en zavel.
In *d'Hooghstraete* werden in 1711 vijfentwintig aangelanden gemaand om hun *mennegat* te herstellen. De gebruikers langs de *Leeghe Moerstraete* werden in 1764 dan zwaar aangepakt. Zij moesten de weg ophogen met grof hout en aarde en op een breedte van 14 voet brengen; de takken over

Eeklo op de Ferrariskaart (1771-1778) met aanduiding van ons werkgebied. De zuidwestelijke grens, gevormd door een stukje oude watergang, is op de kaart niet terug te vinden. (Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden).

de weg weren en de voetdam naast de weg één voet verhogen *"als den caperyckschen dam die int midden vande straete light ter breede van ses voet"*. Jan de Vos, dienstplichtige uit de *Hooghe Moerstraete*, kreeg opdracht om *"van aenden geteeckenden doornen struyck ter linghde van twaelf roeden"* de weg te verbreden. Nog in 1764 kregen Jan Dobbelaere, Jan Hermie, Lieven de Regghe, Joannes van Overtvelt, Jacobus de Vliegher en Gillis Stiperaere het bevel om in de *Maroyendamstraete* de weg te verbreden, hoogten af te voeren, putten te vullen en een zonder toelating gedolven gracht te dempen.
Voor de *Moerstraete* kregen we in 1671 zowat eenzelfde beeld, hier werd zelfs het machtige St.-Janshuis in Brugge geordonneerd *"tot het legghen*

eene brugge met eene souffisante leene". Voor de kleinere binnenwegen zoals de *Roode hantstraete, Mekensstraetje,Sente Vincentsstraetien, tsielynckstraetje* en de *Wauterswegh* golden altijd dezelfde opmerkingen: het afvoeren van hoogten, vullen van putten met grof hout, aarde of zavel, verbreden van de weg, het snoeien of weren van bomen, "*quade slaeghen behoorelyck repareren in soodaenighen staet dat die met waeghen ende peerde passabel is*", de voetwegel *tonne rond* leggen.
Bij dit alles is één zaak duidelijk: dat het een hele klus moet geweest zijn om zich tijdens de gure wintermaanden langs die wegen te begeven.

1.3 BEWONING

Aangezien het hier behandelde gebied in de periode 1622 tot 1796 zuiver agrarisch was, is het voor de hand liggend dat we er bijna uitsluitend hofsteden aantreffen. Niet minder dan 77,9% van de gebouwen waren hofsteden, 19,2% bestond uit *huysekens*, die evenwel bijna allemaal opgetrokken waren tijdens het laatste kwart van de 18de eeuw. Twee herbergen maakten de 100% vol.

Aan de hand van de individuele steekkaarten, de staten van goed en de verkopingen was het ons mogelijk een profiel voor dit gebied te bepalen[13]. Deze vaststelling gaat mogelijks ook op voor andere delen binnen de stad, maar momenteel beschikken we nog over te weinig gegevens om een totaalsynthese te maken.
Tijdens de eerste helft van de 17de eeuw blijkt de meerderheid van hofsteden in handen te zijn van kapitaalkrachtige landbouwers uit Eeklo en Sint-Laureins, naast particuliere grootgrondbezitters. De hofsteden werden voor 39,7% uitgebaat door de eigenaar. De grote geestelijke instellingen waren hierin niet sterk vertegenwoordigd. Het Hospitaal van Rijsel bezat vier kleine woonsites en het Sint-Jansgodhuis één. Systematisch breidden de grootgrondbezitters binnen dit klein territorium hun macht uit. Vanuit hun visie dat het om opbrengsteigendommen ging, werd weinig geïnvesteerd en veranderde het gebied dan ook weinig. Noteerden we in 1638 zesendertig woonsites, een eeuw later was dit nog steeds zo; in 1796 viel dit cijfer terug op circa 26. Schaalvergroting lag aan de basis hiervan.

Bij het begin van de 18de eeuw boerden nog slechts 15,4% van de eigenaars op hun eigen hof. De Eeklose rijkere landbouwers hadden het zware labeur vaarwel gezegd en verpachtten eveneens hun uitbating.
De niet-ingezetenen die een behoorlijke brok van het gebied in bezit hielden, waren te zoeken onder de families Odemaere, Kervyn, Hopsomere, De Potter, Vanden Hecke, Van Steelandt, Copieters, Bernaege, D'haene en De Boes. Onder de Eeklose bezitters die hun goed te huur stelden, troffen we enkel bekende namen aan: Pyffroen, Dhercker, De Croocq en Vande Kerchove. En dan hadden we de landbouwers-eigenaars, die vaak generatie na generatie de grond bewerkten en vriend en - helaas maar ook al te veel - vijand van eten voorzagen.

2. TOELICHTING

De opbouw van dit historisch kadaster was slechts mogelijk met een duidelijke en toch zo eenvoudig mogelijke structuur. Het evalueren van ons identificatiesysteem laten we aan de gebruikers over.

2.1 NUMMERING

Om in een publicatie als deze te kunnen verwijzen naar de onderscheiden bebouwde kavels, was een nummering nodig. Daar we voor Eeklo met het eerste landboek over de mogelijkheid beschikten om een éénduidige nummering toe te kennen, lag het voor de hand dat we het jaar 1638 als basisjaar zouden nemen. Dit neemt niet weg dat we aan de hand van secundaire bronnen iets vroeger in de tijd kunnen terugkeren, tot omstreeks 1622. Binnen de toen toegewezen nummering van de belopen, heb ik een eigen nummering toegevoegd.
De door ons gebruikte nummering bestaat uit het beloopnummer, bestaande uit twee cijfers en een eigen volgnummer van elk perceel binnen een beloop, bestaande uit vier cijfers.
Het is dus niet het huis of de hofstede die aan het nummer gekoppeld is, maar de grond, het perceel. Vandaar ook dat vaak hiaten voorkomen tussen twee opeenvolgende bewoonde kavels. De tussenliggende nummers wijzen op onbebouwde percelen.
Op het ogenblik dat we gebruik maakten van de latere landboeken, respectievelijk van 1676 en 1707, hebben we de vroegste beloopnummers gehandhaafd, maar veranderde door herverkaveling het aantal percelen en perceelnummers. Deze worden opgenomen in de kavelfiche, maar het basisnummer van 1638 blijft als unieke identificatie behouden. Bij opsplitsing van kavels gebruiken we letters voor de respectieve stukken.

2.2 OPPERVLAKTE EN LENGTEMATEN

De gebruikte landmaat te Eeklo was het Gentse *gemet* (44 a 56 ca), dat bestond uit 300 vierkante *roede* (1 roede = 14,8548 m^2). Occasioneel werd ook teruggegrepen naar de *lijn*, die overeen kwam met 100 roede.
Als grootste maat kenden we ook het *bunder* (1 bunder = 3 gemet = 900 roede). Deze maat was iets te groot voor de Eeklose percelen, want in de landboeken werd er zelden mee gewerkt.

Ook voor de lengtematen richtte de stad zich op Gent. De roede die gebruikt werd kwam overeen met 14 voet of 3,85 meter.

2.3 GELD

Net als in heel Vlaanderen was te Eeklo tijdens de 17de eeuw het pond parisis de gangbare rekenmunt. Dit pond bestond uit 20 schel-

lingen parisis of 240 deniers parisis. Elke schelling was dus onderverdeeld in 12 denieren. Daarnaast waren het pond groot of Vlaams en de Carolusgulden in circulatie. Eerstgenoemde met dezelfde onderverdeling als zijn Franse tegenhanger. Eén pond groot werd gelijkgesteld aan 12 pond parisis. De Carolusgulden telde 20 stuivers. Eén pond groot kwam overeen met zes Carolusguldens. De drie munten werden zeker in de 18de eeuw door elkaar gebruikt.
Binnen de behandelde periode vonden enkele waardeveranderingen en devaluaties plaats. De groothandel en het bankwezen, die bij betalingen met wisselbrieven werkten, hielden het bij de oude koers onder de benaming *wisselgeld*. De verminderde koers werd *courant geld* genoemd. Vanaf 1704 noteerden we daarvoor volgende waardeverhouding: wisselgeld is gelijk aan courant plus 1/6.

3. BRONNEN

Ofschoon we er in geen geval aanspraak op kunnen maken alle bronnen te hebben geraadpleegd die ons een beter zicht op een kavel konden bieden, mogen we toch stellen dat zeer veel documenten van het Eeklose stadsarchief door onze handen zijn gepasseerd. Bij het verzamelen van de gegevens hebben we getracht gestructureerd te werken. De *landboeken* vormden de basis voor ons onderzoek. Het was dan ook evident dat bij het zoeken naar een uniek identificatienummer het landboek een eerstelijnsdocument was.
Was het landboek nodig voor de graatstructuur, zonder een intensief en gecombineerd gebruik met de belastingrollen, bij ons bekend als de *ommestellingen* en de aanverwante *contributielijsten*, zou het een sterk hypothetische publicatie zijn geworden. Het detail, in het bijzonder de gebruiker, hetzij als pachter of eigenaar, werd na verwerking volgens een eigen stelsel, als accuraat ervaren. Op deze twee bronnen komen we nog terug.
Als secundaire, maar onmisbare bronnen, die voor de kers op de taart zorgden, vermelden we de *wettelijke passeringen*, de *verkopingen bij decreet*, de *Verkavelingen en uitgrotingen*, *straatschouwingen* en de *staten van goed*. Als verontschuldiging voor het nog niet geraadpleegd hebben van enkele niet-onbelangrijke bronnen als de verzoekschriften, de briefwisseling, processen... beroepen we ons op het feit dat het hier slechts om een testcase gaat. Eens Eeklo volledig in kaart gebracht, zullen we de scherpe kantjes met de minder belangrijke bronnen trachten af te ronden.

3.1 DE LANDBOEKEN

Als basismateriaal voor de bijdrage werd het 17de -eeuwse landboek gebruikt dat in het Stadsarchief in Eeklo aanwezig is. Het gebruik van het landboek was toen algemeen verspreid en had, als middeleeuws belastingdocument een lange en niet steeds probleemloze geschiedenis achter de rug[14]. Hoewel het landboek zijn ontstaan kende in de 14de

eeuw, dateert het oudste landboek van 1638. De roep naar een nieuw landboek volgde op de fatale 16de eeuw. Veel Eeklose families waren verdwenen, nieuwe hadden zich hier genesteld en een deel van de stadsoppervlakte bleef vaag liggen omdat de eigenaars waren overleden of naar het noorden gevlucht. Om de stad opnieuw bestuurbaar te maken, was het noodzakelijk dat het belastingapparaat weer operationeel en vooral accuraat functioneerde. Als stelregel gold dat de nodige staats - en gemeentegelden werden geïnd volgens een repartitietabel, waarbij de som evenredig onder de bevolking, elk volgens eigen financiële draagkracht, werd verdeeld. In 1632 legde het *Transport van Vlaanderen* de verdeelsleutel voor Vlaanderen vast[15]. Het opstellen ervan gebeurde getrapt. Eerst werd het *Algemeen Transport* opgesteld: laat ons zeggen de grove verdeling die over de onafhankelijke steden en kasselrijen uitgesmeerd werd. Vanuit dit orgaan kwam het *Particulier Transport*, een verdere opsplitsing naar de kleinere entiteiten. Eeklo ressorteerde onder het Brugse Vrije en kreeg dus vanuit dit college de *uitsent*. Hoe de stad de som samenbracht, bleef een stedelijke materie. Meestal viel men terug op een belasting van woningen en grondgebruik. Later werd soms ook het beroep of het bezit van dieren in de belasting mee opgenomen. Dit belastingstelsel steunde zeker niet op het principe van de *sterkste schouders dragen de grootste last*, daar het niet de eigenaars maar de gebruikers, dus vaak de pachters, waren die de kas spijsden.
Om de onroerende bezittingen te kunnen belasten was een kadastraal document nodig. Elk perceel werd een uniek artikel met vermelding van de ligging, de naam van de aangelanden, de eigenaar, de oppervlakte, de geschatte waarde volgens vruchtbaarheid en rendabiliteit uitgedrukt in oppervlakte in verhouding met de reële grootte, de aard van het goed, soms het toponiem en in de marge de gebruiker. In de marge kwamen de opeenvolgende gebruikers, vaak met datum waarop de pacht aanving. Bij langdurig gebruik van hetzelfde landboek werd het een zeer slordig en onvolledig document, waardoor het aan functionaliteit inboette. Deze slordigheid werd in de hand gewerkt doordat een ander strikt tijdsgebonden document de vermelde gebruiker in het landboek voor fiscale doeleinden overbodig maakte, namelijk het *kwoteboek*.
Werd de beschikbare ruimte voor aanvullingen en kavelsplitsingen uiteindelijk te krap, dan pas vond men de tijd rijp voor een nieuw landboek. Op het landboek van 1638 met duplicaat van 1640 volgden nieuwe exemplaren in 1707 en 1768. De structuur was tijdens het hele Ancien régime analoog[16].

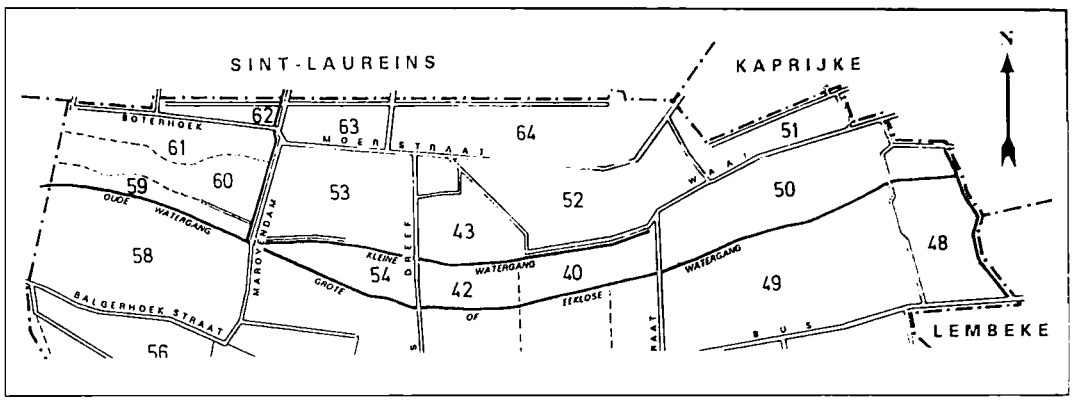
3.2 De ommestellingen

De documenten waarover we het hiervoor hadden, de *ommestellingen*, vormen voor de 17de en 18de eeuw een zeer uitgebreide reeks. Circa 500 kohieren, naar rata van één à twee exemplaren per jaar voor de *pur sang* ommestellingen en een aanzienlijk aantal *contributiekohieren* die een gelijkaardige structuur hebben[17]. Vaak was er één voor wat we nu de gemeentelasten noemen, toen bekend als de *prochie ofte binnencosten* en een tweede voor het innen van de centrale belasting. Daar het

kohier ook werd gebruikt om de individuele belasting in vast te leggen, vormde elke *uytsent* de aanleiding voor een nieuwe belastinglijst. Tijdens perioden van instabiliteit, in het bijzonder bij oorlog, ontving de stad regelmatig een derde of vierde ordonnantie om belasting te innen. Deze laatste werden extra ordinaire uitzendingen genoemd. Daarbovenop kwamen nog eens *contributies* van bezettende legers, hetzij van de Nederlanders en/of Fransen. Wat we aanvankelijk als een *aanvullende* bron beschouwden, nam in de loop van ons onderzoek een dermate belangrijke plaats in dat we nu geneigd zijn ze op gelijke voet te plaatsen met de landboeken. Het is ons snel duidelijk geworden dat het landboek niet echt functioneel werkte zonder de integratie van de ommestellingslijsten.
Wat mag de vorser in het kader van een kavelgeschiedenis van het document verwachten? Elk kohier bevat de naam van de belastingplichtigen en het te betalen bedrag. Voor de 18de eeuw wordt frequent de *neeryng-he, negotie ende ghestaethede* in de belasting opgenomen en komen we iets meer te weten over het beroep, handel en vermogen van de belastingbetaler. Bij belastingen met een speciaal karakter werd soms ook op aparte taxatiecriteria teruggevallen. Belastingen op de veestapel of expliciet op de huizen in Eeklo-binnen komen ook voor. De volgorde waarin de belastingbetaler opgenomen werd geschiedde volgens een nagenoeg vast parcours dat de *pointers ende setters* door de stad aflegden. In combinatie met de landboeken biedt het niet alleen de mogelijkheid om de woonsite te lokaliseren, maar laat het ook toe de duur van het verblijf te bepalen.
Dat ook deze bron, die net als de landboeken vanuit onze invalshoek hiaten vertoont en ons tot extra voorzichtigheid aanzet, is niet te verwonderen, daar de documenten niet de doelstelling beoogden waarvoor wij ze aanwenden. De belangrijkste tekorten ondervonden we onder andere bij inwonende arbeiders, die we zelden exact konden plaatsen; zij staan ofwel bij de belastingbetaler vóór ofwel die na hen, maar helaas was het vaak koffiedik kijken bij wie precies. De armlastigen werden helemaal niet opgenomen in de lijst en bewoners waaraan de stad schatplichtig was, genoten soms een jarenlange vrijstelling van belasting, waardoor verkeerdelijk kon worden verondersteld dat ze de stad hadden verlaten. Daarom ook zijn de reeds eerder voornoemde *aanvullende* bronnen zo onontbeerlijk, al moeten we toegeven bij deze testcase niet alle reeksen te hebben geraadpleegd.

4. HISTORISCH KADASTER VAN NOORDELIJK EEKLO

Het basisdocument voor de kavelgeschiedenis draagt de titel: *Ommelooper ofte landtbouck Behelsende alle de landen meesschen ende bosschen, metsgaeders de proprietaerissen ende ghebruuckers van diere, gheleghen binnen de Stede, keure ende district van Eecloo, ghemaeckt by my Corn(elis) houdins ghezworen landtmeter slandts vanden Vryen, hebbende alle de p(ar)tyen bysonderlyck overmeten by laste ende bestedyn(ghe) van Burchmeesters ende Schepen der selve stede ende keure,*

Indeling van noordelijk Eeklo volgens het landboek van 1638. Binnen de belopen 43, 50, 51, 52, 61 en 64 was er tijdens de 17de en 18de eeuw bewoning.

om(m)e in ghevolghe van diere te taucxeren alle de ghebruuckers vande selve landen, meerschen, ende Busschen In alle oncosten ende lasten soo van Contributien Vutsendyn(ghe) als g(erer)al(lyck) alle andere die de selve stede ende keure subiect Is, ende noch soude moghen worden, alles naer proportie vande quantiteyt van elckx ghebruuck ende weerde van lande, achtervolghende de buenderynghe danof ghedaen zoo hier naer volcht, opden ougst 1638. Landmeter Cornelis Boudins had de 6180 gemet 11 roede die Eeklo groot was opgedeeld in 64 belopen[18].
Voor deze deelstudie kwamen veertien belopen in aanmerking, die circa 20% van de totale oppervlakte van Eeklo uitmaken. Slechts in zeven ervan was er bewoning. Het zijn enkel deze belopen die ruimere aandacht krijgen.

4.1 OVERZICHT VAN DE BEBOUWDE BELOPEN

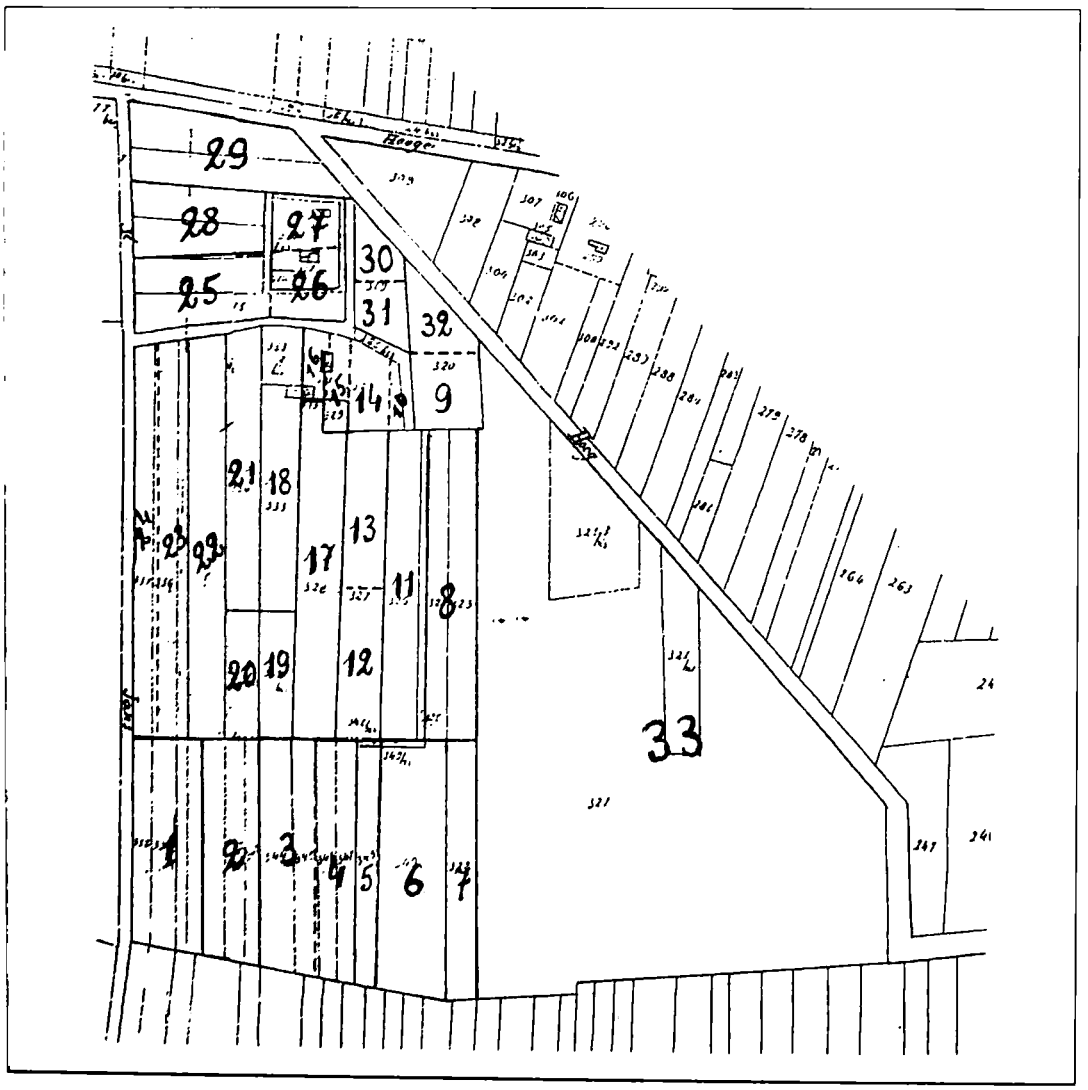
Om een zekere ordening te bewaren, konden we gelukkig gebruik maken van de historische indeling. Door het feit dat we ons beperken tot een deelstudie, is de nummering van de belopen niet opeenvolgend. Dit doet evenwel niets af aan de overzichtelijkheid van het werk. We hebben geen geografisch patroon gevolgd, niet van noord naar zuid, niet van oost naar west, maar eenvoudig volgens een opklimmende nummering, te beginnen met beloop 43 om te eindigen bij 64.

Beloop 43, de *Hazelarenhoek*, ligt tussen de Moerstraat, de Sint-Jansdreef en de Hoogstraat. Telde 33 percelen waarvan maximaal (1638) 4 bebouwde. Bewoning tussen 43015 en 43030.

Beloop 50, de *Waaiakker*, ligt tussen de Waai, Molenstraatje, Aalstgoed, Eeklose watergang en Peperstraat. Dit beloop bevatte in 1638 72 percelen met 3 bebouwde sites. Bewoning tussen 50036 en 50055.

Beloop 51, de *Woestijnakker*, ligt tussen de Vlottestraat, Galgestraat, Waaistraat en St. Vincentiusstraatje. Van de 27 percelen was er slechts één bebouwd. Het *huyseken* kwam er pas op het einde van de 18de eeuw. Bewoning onder 51011.

Beloop 52, de *Zuutmoerstraete*. In 1638 werd het 52 beloop als dusdanig benoemd. In 1676 was het de *Noormoerakker*. Ligt tussen het St.-Vincentiusstraatje, de Waaistraat, Hoogstraat en Moerstraat. Dit beloop telde in 1638 67 percelen met 11 bebouwde sites. In 1676 noteerden we 72 percelen waarvan 15 bebouwd. Bewoning tussen 52017 en 52066.

Beloop 43, projectie van de percelen anno 1638 op de kadastrale kaart van P.C. Popp.
(uit F. Pille, Het Eeklose landboek (1638), dl II, belopen 36-64, uitgave Eeklose Bibliotheek, reeks werkinstrumenten, nr. 5, 2001)

Beloop 61, Boterhoek. Ligt tussen de Boterhoek, Maroyendam, de Mekensweg, een *dweerschgracht* en de voormalige grens met het Ambacht Maldegem. In 1638 noteerden we 56 percelen met slechts 2 hofsteden. In 1676 was het aantal percelen door herverkaveling uitgegroeid tot 71 waarvan 7 met bebouwing. Bewoning tussen 61058 en 61069.

Beloop 62, dit beloop, het kleinste uit de reeks en te situeren op de noordzijde van de Boterhoek tussen de Ziedelingen, de grens met het Ambacht Maldegem en de Eeklose watergang langs de Maroyendam. Binnen de 24 percelen was er slechts één bebouwd, namelijk een laat 18de-eeuws *huyseken.* Bewoning onder 62001.

Beloop 64, dit niet benoemde beloop, het grootste uit de deelstudie telde in 1638 114 percelen met 10 bebouwde sites. In 1676 noteerden we er 16. Ligt tussen de huidige Watersweg (de vroegere Wautersweg), Ziedelingen en de Moerstraat. Bewoning tussen 64004 en 64111.

4.2 BELOOP 43, HAZELARENHOEK

Den aselaeren houck ende de velden. Ande noorsyde vanden voorn. cleenen waterganck, ande oostsyde vanden zelve dreve hier niet mede ghemeten, ende ande suutsyde vande hoochstrate alf mede gemeten ghereserveert de slaghe, oostwaert streckende metten scherpen houck int vergaderen vande zelve strate ende den noorthondert bunder vanden zuutwesthouck in (1638 - SAE383 fol.314).

43015

Situering	*Haeselaerenhoeck*
Aard	1632-1796: hofstede(ken)
Oppervlakte	1638-1796: 140 r (2079 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Pyncle Jan (E) (E = eigenaar)
1676:	Robert Jan & Baele Pieter (E) (2 kinderen van Elisabeth Pinckel)
1698:	Baele Pieter (E/G) *geheel* (G = gebruiker)
1695:	Cle Adriaen wed. (E)
1697:	Hoste Joos fs Ryckaert (wed.)(E/G)
1713-1733:	Pyffroen Pieter x Margriete Boelens (E) 1713, *by coope*
1733-1747:	Pyffroen Pieter fs Pieter (E)
17xx:	Odemaere George Philippe (E)
1796:	Kervyn Charles (E)
1813:	Hopsomere Auguste (E, *causa uxoris*)
1632-1651:	Van Vooren Mattheeus (G)

1652-1668: Bauwens Pieter (G)
1669-1674: De Ruiter Joos (G)
1674-1691: Willems Lieven fs Pieter (G)
1679-1689: Baele Pieter (G/E)
1692-1695: Van Acker Pieter (G)
1687-1694: Van Acker Lieven wed.(G-*inw.*) (inw. = inwonende)
1725-1763: Van Ooteghem Frans (G)
1763-1779: Van Ooteghem Frans, wed. (G)
1780-1796: Van Ooteghem Jan Frans (G)

1696-1706: Hoste Joos fs Ryckaert, wed. (E/G-l)
(G-L = gebruiker van land)
1706-1724: Standaert Jan Baptiste (G-l)
1725-1732: Standaert Jan Baptiste (G-l)
1737: De Vlieghere Jacobus (G-l)
1737-1747: De Vos Jan fs Jan (G-l)
1748-1761: Van Laecken Pieter(G-l)
1753-1780: Verheye Judocus(G-l)
1780-1796: Willems Jacobus(G-l)

Historiek

Vanaf 1632 bewoonde Mattheeus van Vooren als eerste deze kavel. In 1652 volgde Pieter Bauwens hem op. Naar het einde van de 17de eeuw noteerden we er verschillende inwonenden. Vaak ging het om weduwen. Het leidt geen twijfel dat er een link was met kavel 43016. Waarschijnlijk vormde het vroeger één kavel. Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw troffen we voor de twee naast elkaar liggende percelen opnieuw dezelfde eigenaars aan. Het is bijna zeker dat het hier om een meerledige woning ging, die zich over de twee kavels uitstrekte. Op de Ferrariskaart van 1777 is trouwens maar één woonhuis en schuur te onderscheiden. Een situatie die in de 19de eeuw nog bestond.
Ook blijkt dat naast de woonsite stukken landbouwgrond uit beide hofsteden aan dezelfde, niet bewoners, werden verpacht. Trouwens van 1695 tot 1725 wordt de hofstede gepacht door personen die op een andere hofstede in de onmiddellijke omgeving onderdak vonden.
In 1820 waren de oude kavels 43015 en 43016 technisch samengesmolten en was naast het land enkel nog sprake van een huis en schuur. Eigenaar was toen August Hopsomer, een grootgrondbezitter in het noorden van de stad.

Chronologie

1638: *"Jan pyncle met een hofstede ... streckende metten noorthende aen een dreve"* 140 r (SAE383/316v/1),(SAE385/316v/1).

1638: *"Jan pinckele met een hofstede verhaeckende aende westsyde daeran, streckende metten noorthende aen een dreve"* 140 r (SAE1747/99v/4 - 163812015).

1676: *"Jan Robert ende pr baele thelfte met een hofstede ande westsyde daeran, verhaeckende ande westsyde, streckende met tnoorthende ande haselaeren houck dreve, suyt ende west Jov. Anna dherckere"* 140 r (SAE1748/136/2).

1687: Van 1687 t.e.m. 1693 was de weduwe van Lieven van Acker inwonende bij Adriaen Bauwens. In 1694 pachtte ze de hofstede alleen.

1707: "*den selve* (via Joos Hoste) *met een audt hofstedeken ten noortwesthoecke daeraen opde westsyde verhaeckende, commende met den noorteynde aende dreve*" 140 r. (SAE387/339/1).

Noten

Lb1638 :	163843015	SAE383/316v/1
Lb1640 :	164043015	SAE385/316v/1
Lb1676 :	167611013	SAE1748/136/2
Lb1707 :	170743015	SAE387/339/1
F1796 :	179604916	SAE-M1086a
H1820:	1820253B329-331	SAE-M1086b

43016

Situering	*Haeselaeren hoeck*
Aard	1624-1707: hofstede & land 1796: deel van hofstede-land
Oppervlakte	1638-1796: 116 r (1723 m^2).

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Dherckere Pieter (E)
1676:	Derckere (dherckere) Anna *by deele* (E)
1712:	Dhercker Marie Anna (E)
17xx:	Odemaere George Philippe (E)
1796:	Kervyn Charles (E)
1813:	Hopsomere Auguste (E, *causa uxoris*)
1624-1663:	Bral Lauwereys (G-a)
1664-1665:	Bral Lauwereys, wed. (G-a)
1660-1700:	Bral Pieter *den soonne* (G-a)
1693-1737:	Verheye Jan (G-a)
1701:	Verheye Joos (G.inwonende-a)
1738-1739:	Verheye Jan, wed. (G-a)
1740-1748:	(H)auwenrogghe Pieter (G-a) x via Jan Verheye
1749-1756:	Dhont Judocus (G-a)
1757-1760:	Van Ooteghem Pieter fs Frans (G-a)
1709-1763:	De Bruyckere Jan fs Gillis (G-b)

1764-1784:	De Bruyckere Jan fs Gillis, wed. & *hoirs* (G-b)
1785-1796:	De Bruyckere Bernard (G-b)
1728 of 1736:	*Vande Woestyne Gillis (G-l)*
1737:	*De Vlieghere Jacobus (G-l)*
1737-1747:	*De Vos Jan fs Jan (G-l)*
1748-1761:	*Van Laecken Pieter (G-l)*
1753-1780:	*Verheye Judocus (G-l)*
1780-1796:	*Willems Jacobus (G-l)*

Historiek

Vanaf 1624 kennen we de pachters-bewoners van deze site. Laureyns Bral beet er de spits af. Na diens overlijden nam zoon Pieter, die voordien in de Moerstraat woonde, de pacht over. Van 1693 tot 1700 woonden er twee families: Bral en Verheye. Het zou evenwel pas vanaf 1709 zijn dat dit met een zekere continuïteit gebeurde. De woonruimte die Pieter van Ooteghem fs Frans gebruikte, werd in 1760 als tweede verblijf opgeheven, de andere bleef in gebruik tot 1796 en werd uitsluitend bewoond door de familie De Bruyckere.

Chronologie

1638: *"Pr dherckere [*aanvulling*: met een hofstede daer pr bral wont] aen westsyde daeran oock verhaeckende, streckende metten noorthende als-vooren"* 116 r (SAE1747/100/1 - 163812016).

1676: *"Jov. Anna dherckere met een hofstede by deele de morte patri ..."* 116 r (SAE1748/136/3).

1707: *"Jovr marie anna dhercker aende westsyde daeraen (170743015), oock een verhaeckende hofstede streckende noort als vooren"* 116 r (SAE387/339/2).

Noten

Lb1638 :	163843016	SAE383/316v/2
Lb1640 :	164043016	SAE385/316v/2
Lb1676 :	167611014	SAE1748/136/3
Lb1707 :	170743016	SAE387/339/2
F1796 :	179604917	SAE-M1086a

43026

Situering	*Haezelaerenhoeck (Moerstraete, St. Janshuysdreve)*
Aard	vóór 1622-1796: hofstede
Oppervlakte	1638-1707: 318 r (4722 m^2). 1796: 418 r (6207 m^2).

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Pynckel Jan (E)
1676:	Pinckel Lieven fs Jan (E)
1693:	Pynckel Lieven wed. (E)
16xx:	Pynckel Adriaen (E)
1695:	Pynckel Pieter fs Adriaen
1707:	De Craene Pieter (E)
1734:	Nys Jan fs Jan *by coope* (E)
1753:	Martens Jan fs Pieter (E)
1796-1802:	Martens Bernard fs Frans (Maldegem) (E)
1820:	Martens Bernard fs Frans, kinderen (Maldegem) (E)
vóór 1622-1643:	De Bats (Baets) Thieren (Olivier) (G)
1643-1644:	De Baets Thieren, wed. (G)
1644-1646:	Duerynck Pieter (G)
1646-1647:	Creteur Jaecques (*inw.*)
1646-1708:	Willems Cornelis fs Pieter (G)
1686-1699:	Dierckens Paulus fs Jan (*inw.*)
1707-1709:	Dierckens Denys (G-*inw.*)
1709-1714:	De Geetere Jan (G)
1714-1717:	De Geetere Jan, wed. (G)
1715:	Goethals Lievens (*inw.*)
1723:	*Vande Woestyne Gillis (G-l)*
1722-1750:	*Capelie Jan (G-l)*
1752-1779:	Lievens Marten fs Pieter (G)
1780-1795:	Helfrancke Jan (G)
1780-1781:	Campe Joannes (G)
1796:	Campe Jacobus Frans (G)

Historiek

Ongetwijfeld de oudste hoeve in de Hazelarenhoek. Samen met kavel 43027 was het eertijds een omwalde hofstede. Met enig voorbehoud durven we de twee percelen identificeren met de in 1627 in de Hazelarenhoek gelegen vervallen hofstede, genaamd *het walleken*. Op dit ogenblik was deze in handen van twee eigenaars, Jan de Pau fs Charles en Jan Quataert fs Denys, die hun helft respectievelijk op 30 september 1627 en 9 september 1628 aan Jan Blondeel fs Symoen verkochten.Thieren de Baets labeurde er al vóór 1622 en is de eerste huurder die we kennen. In 1627 verbleven Jan de Pau (mede-eigenaar ?) en Pieter de Vos voor één jaar op het hof. Tussen 1622 en 1638 noteerden we meerdere belastingplichtige bewoners die op deze en/of volgende (43030) verbleven: Jaecques Verstraeten (1622-25), Chaerles Emershevens (1622-32), Aernout Moemens (1622-23), Cornelis Calle (1623-24), Jooris Haeck (1623-24) en Jaecques Willems (1632-33). In 1644 werd de pacht door Pieter Duerinck overgenomen van de weduwe De Baets. Toen Cornelis Willems in 1646 het goed in pacht nam, waren

de politieke vooruitzichten niet erg rooskleurig. De boerderijen gingen gebukt onder de overlast van militaire logementen en opeisingen. En toch zou Cornelis er 62 jaar verblijven, een onwaarschijnlijk lange periode! Voor zover ons duidelijk, had hij enkel in 1646-47 Jacques Creteur als *inslaper*, die de pachterswissel meemaakte.
Vermoedelijk werd de kavel na 1717 en tijdlang niet door de officiële pachter bewoond. Vanaf het midden van de 18de eeuw kennen we weer de bewoners: Lieven Marten, Jan Helfrancke, Joannes en Jacobus Campe maakten het Ancien Régime vol.Vanaf het begin van de 18de eeuw werd de hofstede samen verpacht met kavel 43030, dit ofschoon deze aan de oostzijde van de dreef lag. Dat de twee bedrijven op dit ogenblik één geheel vormden, blijkt in 1707 waar van kavel 43030 expliciet wordt gezegd: "*als deel van den hove*" (nl. van 43026).

Chronologie

1638: "*... streckende metten oosthende ende suutsyde ande voorn. dreve (St. Janshuysdreve) alf hier mede ghemeten ende is een hofstede ...*" 318 r (SAE383/318/3) (SAE385/318/3).

1638: "*... streckende metten oosthende ende suutsyde aende voorn. dreve (St. Janshuysdreve) half mede ghemeten ende is een hofstede met een deel vanden sticke suyt daeran ...*" 318 r (SAE1747/101/3 - 163812026).

1676: "*den zelven* (Lieven Pinckel) *met een hofstede ende een deel van een stick lant ... met t'oosthende ande haselaeren houck dreven ...*" 318 r (SAE1748/138/1).

1707: "*den selven (pr de craene) aen t'oosteynde daeraen, streckende metten oosteynde aende voorn. dreve half mede ghemeten ende is een hofstede met een deel vanden stucke suyt daeraen blocx*" 318 r (SAE387/340v/3).

[170743027] [F179604929] "*den selven met een deel vanden hove ende den lochtynck noort veurghemeene aen...*" (170743026) 234 r. Eigenaar in 1796 is Bernard Martens, 234 r, land.

Noten

Lb1638 :	163843026	SAE383/318/3
Lb1640 :	164043026	SAE385/318/3
Lb1676 :	167611024	SAE1748/138/1
Lb1707 :	170743026	SAE387/340v/3
F1796 :	179604928	SAE-M1086a
H1820:	1820364B316-318	SAE-M1086b

SAE 822, *Wettelijke passeringen*, 1616-1636, fol. 77, 79.

43030

Situering *Hoochstraete*

Aard
1638-76: hofstede
1707: *deel vanden hove* (van 43026)
1796: land

Oppervlakte
1638: 231 r (3430 m^2)
1796: 234 r (3475 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	De Croocq Heindryck (E)
16xx:	Buyck Jooris *by deele causa uxoris* (E)
vóór1670:	Van Ghenachte Pieter, Jan & Cathelyne fs/fa Herman x Jacquemynken de Croocq fa Heyndric (E).
1671:	Van Ghenachte Cathelyne (E).
1671:	Willems Lieven fs Pieter *by coope* (E)
1707:	De Craene Pieter (E)
17xx:	De Pau Jan fs Jan (E)
1713:	De Pau Jan fs Jan (1/2) & De Lanssusere Joseph wed. en kinderen (1/2) (E)
1726:	De Pau Judocus fs Jan (*synen vader*)
17xx:	De Lanssusere Joseph wed. (E) (geheel)
1745:	De Lansusere Theresia (E)
1782:	Everard Francies (E)
1796:	Martens Bernard (Maldegem) (E)
1827:	Everard Pieter, kinderen (E)

vóór 1622-1652:	De Vos Guilleaeme (G-a)
1653-1654:	De Vos Guilleaeme, wed. (G-a)
1645-1670:	Eelegheer (Helrgeer) Pieter (G-b)
1671-1678:	Eelegheer Pieter, wed. (G-b)

Historiek

Van deze kavel kunnen we stellen dat hij, op uitzondering voor de 17de eeuw, een kopie is van vorige (43026) die aan de westzijde van de boerderijdreef lag. Vóór 1622 verbleef Guillaeme de Vos met zijn gezin reeds op de hoeve die er als een zelfstandig bedrijf bestond. Vanaf 1645 kwam de familie van Pieter Eelegheer als tweede gezin op het erf. Tot 1654 bleven beide gezinnen er boeren, daarna tot 1678 leefde Eelegheer er alleen. Met het verdwijnen van de weduwe werd de hofstede opgeslorpt door voorgaande hofstede (zie 43026) en verdween het gebouwencomplex.

Chronologie

1638: *"heindryck de croocq met een hofstede ... over een dreve metter noortsyde ande hoochstraete"* 231 r (SAE383/319/1).

1638: *"h^{c}de croocq met een hofstede ten suytoosthoekke daeran overeen dreve metter noortsyde aende hoochstrate"* 231 r (SAE1747/101v/3 - 163812030).

1645 - +1658: Pieter Eelegheer werd niet getaxeerd tussen 1650 en 1653. Woonde hij er tijdelijk niet, of worden we hier opnieuw geconfronteerd met één van volgende situaties: niet opgenomen in de ommestellingen wegens tijdelijk onvermogen of door in mindering brengen van een tegoed?

1676: *"Lieven willems fg pr by coope met een hofstede, bet oost van daer over de haselaerenhouck dreve, met de noortsyde aende hooghstraete hier alf mede gande"* 231 r (SAE1748/138v/3).

1707: *"den selven* (Pieter de Craene) *met een deel vanden hove ende den lochtynck, noort veurghemeene daeraen ..."* 234 r (SAE387/341/1).

Noten

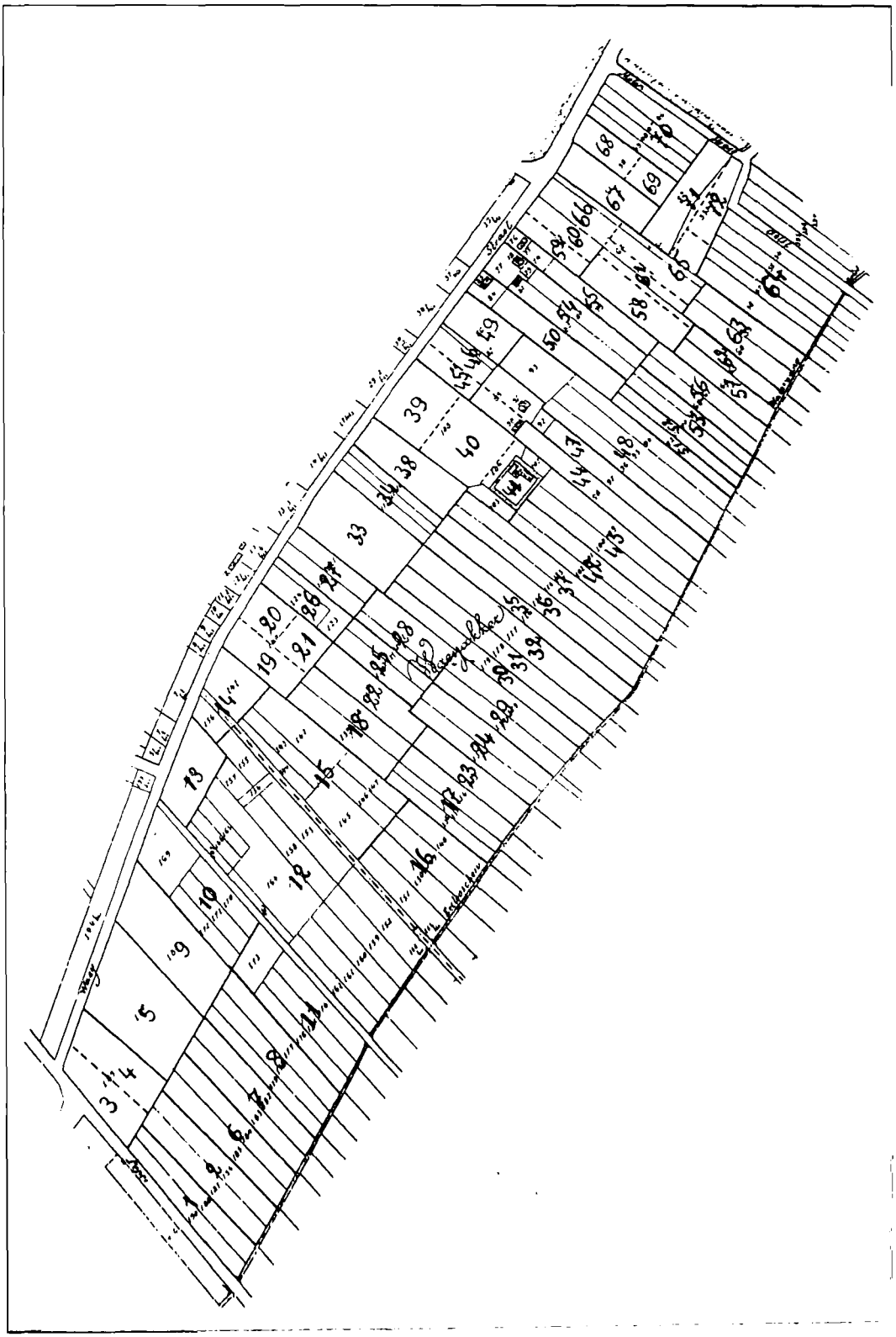
Lb1638 :	163843030	SAE383/319/1
Lb1640 :	164043030	SAE385/319/1
Lb1676 :	167611029	SAE1748/138v/3
Lb1707 :	170743027	SAE387/341/1
F1796 :	179604929	SAE-M1086a

4.3 BELOOP 50, WAAIAKKER

Den waeyacker, daer adriaen ryckaert in woondt. Ande noorsyde hieran over den voorn. grooten waterganck, ande oostsyde vanden peperstrate ende aende suutsyde vande waeystrate, oostwaert streckende tot ant meulestratken, van zuutwesthouck inne (1638 - SAE383 fol.370).

50036

Situering	*Waeystraete*
Aard	vóór 1622: hofstede 1640: land [latere aanvulling: *wylent een hofstede*] 1676: land 1707: *wylent een hofstede*, nu land 1796: land
Oppervlakte	1707-1796: 668 r (9920 m^2)

Beloop 50, percelering volgens het landboek van 1638 (uit F. Pille, Het Eeklose landboek...)

Eigenaar/Gebruiker

1638: De Vyt Jan (E)

vóór 1622-1630: Vergauwe Adriaen (G)
1630-1639: Van Hende Pieter (G)

Historiek

De bewoningsgeschiedenis van deze kavel situeert zich in grote mate buiten het tijdsbestek van ons onderzoek. Slechts kortstondig, - enkel van 1622 tot 1639 - is sprake van een *hofstede*. Latere 17de -eeuwse bronnen maken enkel nog gewaag van *lant, synde wylent een hofstede*.
Het is dan ook niet te verwonderen dat we slechts twee bewoners kennen: Adriaen Vergauwen en Pieter van Hende. Gezien de situering, ver van de weg af, denken we dat het hier eerder om een occasionele huisvesting ging op een van oorsprong stuk landbouwgrond.

Chronologie

1638: *"jan de vyt met een stick ande oostsyde daeran streckende metten suuthende alsvooren ende noorthende an syn selfs voorsyde landt (* latere aanvulling:*wylent een hofstede) 2g. 68 R"* (SAE383/376v/1).

1676: *"Adryaen de vydt fs jan by deel de morte matri met een stick lant ... 667 R"* (SAE1748/269/1).

1707: *"den selven (pr. De caussemaecker) met een stuck ... metten suyteynde aende waeterganck ende metten noorteynde aen syns selfs voorgaende landt, wylent een hofstede 2g. 68 R"* (SAE387/498/1).

Noten

Lb1638 :	163850036	SAE383/376v/1
Lb1640 :	164050036	SAE385/376v/1
Lb1676 :	167624036	SAE1748/269/1
Lb1707 :	170750037	SAE387/498/1
F1796 :	179605383	SAE-M1086a

50041

Situering *Waeystraete* (1638)

Aard 1638-96: hofstede

Oppervlakte 1638-96: 383 r (5688 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Pauwels Joos (E)
16xx:	Gabriel Pauwels (E)
1680:	De Langhe Pauwels (E)
1707:	De Langhe Pauwels dhoirs (E)
1719, 1731:	De Jaeghere Jan fs Jacques *causa uxoris* (E)
1751-1796:	De Jaegher Judocus (E)
1820:	De Jaegher Judocus, kinderen (E)
1631-1641:	De Vyt Pieter (G)
1641-1646:	Goethals Lieven (G)
1647:	Goethals Lieven, wed. (G)
1648-1649:	Vercruysse Jan (G)
1674:	Van Waes Joos (G)
1675-1677:	Doosselaere Jan (G)
1678-1681:	Van Sleehaeghe Anthone & wed. Jan Doosselaere (G)
1681-1701:	De Pau(w) Jan fs Matthys (G)
1702:	Bauwens Laureyns (G)
1712-1748:	Vlerick Joos (G)
1719-1728:	De Jaeghere Jan fs Jacques (E/G-b)
1732-1738:	Roets Lieven (G)
1739-1793:	Herpelynck Lieven fs Pieter (G)
1791-1796:	Van Vooren Ignatius (G)

Historiek

In 1631 troffen we de eerste pachter voor deze hofstede aan. Ongetwijfeld is de bewoning ouder. Het blijkt hier om een omwalde hoeve te gaan, waarvan men in de 17de en 18de eeuwse landboeken evenwel geen melding meer maakt. Blijkt dat in de jaren dertig en negentig van 18de eeuw kortstondig twee gezinnen op het goed vertoefden. Dit dubbel gebruik blijkt evenwel meer uitzondering dan regel te zijn geweest.

Chronologie

1638: *"den selven* (Joos Pauwels) *met een hofstede ende een sticsken op twesthende ende ande suythende ..."* (SAE383/377/3).

1676: *"den selven* (Pauwels de Langhe) *by deele ende coope (uytten hoofde van joos pauwels haerlieden grootvader ende by coope van gabriel pauwels) alsvooren met een hofstede ende een sticxken lant up twesthende ... 383 R"* (SAE1748/269v/3).

1707: *"de selve met een hofstede ende een stucxken ..."* (SAE387/399/1).

Noten

Lb1638 :	163850041	SAE383/377/3
Lb1640 :	164050041	SAE385/377/3

Lb1676 :	167624041	SAE1748/269v/3
Lb1707 :	170750042	SAE387/399/1
F1796 :	179605389	SAE-M1086a
H1820:	1820272C103-107	SAE-M1086b

50047

Situering *Waeystraete*

Aard 1638-1796: hofstede
1676: *een behuysde hofstede*

Oppervlakte 1638-1796: 825 r (12251 m^2)
1676: 820 r (188 & 632 r) (2782 & 9385 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

vóór 1622-1643:	Ryckaert Adriaen (E/G)
1643:	Ryckaert Joos fs Charles (E)
1643-1680:	Huyghe Gabriel & Lieven (E)
1680:	Rycquart Elisabeth wed. Huyghe Lieven (E)
1691, 13 mei:	Ryckaert Joos fs Joos (E)
1707-1713:	Ryckaert Jan & Joanna, kinderen Joos ((E)
1796:	Schollaert Joannes (Kaprijke) (E)
1829:	Schollaert Carel wed.

vóór 1622-1643:	Ryckaert Adriaen (E/G)
1643-1677:	Huyghe Gabriel (E/G)
1678-1680:	Huyghe Gabriel, wed. (E/G)
1681-1692:	Van Waes Adriaen (G)
1692-1693:	Verbrugghe Joos (G-*inw.*)
1692-1694:	Van Overmeere (Vermeere) Jan (G-*inw.*)
1693-1711:	De Pau Lieven fs Jan (G)
1712-1748:	Flerynck Joos (G)
1749-1796:	De Taeye Jan fs Pieter (G)

Historiek

Deze hofstede, waarvan het woongedeelte op kavel 50047 te situeren was, is niet te scheiden van de drie aangrenzende kavels, namelijk 50044 waarop de schuur was opgetrokken, 50045 met boomgaard en 50046 tuin en land. Tijdens de 17de eeuw werd het goed overwegend bewoond door de eigenaars. Vanaf de laatste decennia van de eeuw tot het einde van het Ancien régime waren het uitsluitend pachters die de uitbating in handen hadden.

Chronologie

1638: *"den zelven (Adriaen ryckaert) met i stick ende hofstede ant zuuthende daeran, streckende metten zuuthende anden waterganck ... 825 R "* (SAE/383/378/3).

1676: "*den selven gabriel huyghe in erfve over den hilft ande westsyde, lieven huyghe dander hilft ande oostsyde, hebbende suyt daeran een behuysde hofstede, west den selven gabriel huyghe by coope van joos Ryckaert oost den voorn. lieven huyghe causa uxoris naervolgende lant. groot 188 R*" (SAE1748/270v/3).
"den selven gabriel huyghe heeft suyt daeran een stick lant.... 63 R" (SAE1748/271/1).

1707: *"de selve kinderen met een hofstede ende een stuck landt aen tsuyteynde daeran, streckende met den suyteynde aenden waeterganck, ten noorteynde aende westsyde veurghemenne inden hove met het voorgaende deel ..."* 825 r (SAE387/400/1).

1676: *"Gabreel huyghe by coope van joos Ryckaert fg charles met een stick lant ende hofstede ... 798 R"* (SAE1748/270/3-betreft 50044).

1707: *"de kinderen joos ryckaert met een stuck ... met den suyteynde aenden waeterganck synde ten noorteynde de westsyde vanden hove daer de schuere op staet, viij^{c} p^{ter}(preter) ij R"* (SAE/387/399v/1-betreft 50044).

Noten

Lb1638 :	163850044	SAE383/377v/3
Lb1640 :	164050044	SAE385/377v/3
Lb1676 :	167624044	SAE1748/270/3
Lb1707 :	170750045	SAE387/399v/1
F1796 :	179605392	SAE-M1086a
Lb1638 :	163850047	SAE383/378/3
Lb1640 :	164050047	SAE385/378/3
Lb1676 :	167624047	SAE1748/270v/3
Lb1676 :	167624048	SAE1748/271/1
Lb1707 :	170750048	SAE387/400/1
F1796 :	179605396	SAE-M1086a
H1820:	1820518C87-92	SAE-M1086b

50055

Situering	*Waeystraete*
Aard	1638-1707: land 1796: 2 huizen
Oppervlakte	1638-1796: 376 r (5584 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1796-1805:	Standaert Martinus (E)
1792-1796:	Van Overveldt Pieter (G)
1796:	Van Damme Jan Frans (G)

Historiek

Deze kavel werd pas op het einde van het Ancien régime bebouwd. Eigenaar Martinus Standaert liet er, waarschijnlijk in twee bouwfasen, twee huizen optrekken. In 1792 nam Pieter van Overveldt er zijn intrek en vanaf 1796 werd het de vaste stek van Jan Frans Van Damme.

Chronologie

1676: "*den selven Lieven Ryckhaert heeft ant noorteynde daeran een stick lant streckende met het noorteynde ande waeystraete ...1g 76 R*" (SAE1748/272v/3).

Noten

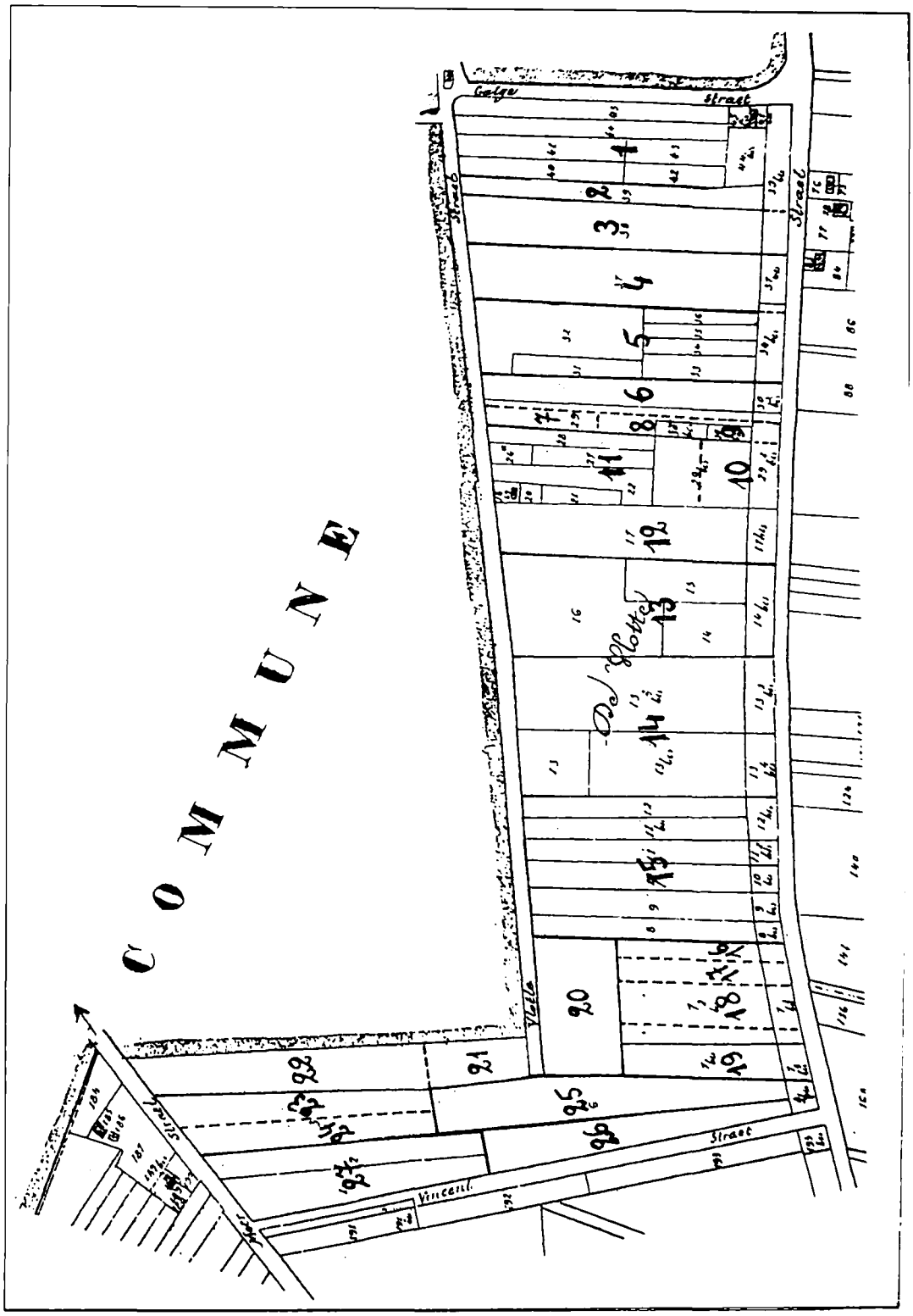
Lb1638 :	163850055	SAE383/379v/2
Lb1640 :	164050055	SAE385/379v/2
Lb1676 :	167624059	SAE1748/272v/3
Lb1707 :	170750056	SAE387/401/3
F1796 :	179605405/-406	SAE-M1086a
H1820:	1820543C73-76	SAE-M1086b

4.4 BELOOP 51, DE WOESTIJNAKKER

Den oostyn acker. Ande noortsyde vande voorn. waystrate, ande westsyde vande galghestrate, ende ande zuutsyde vande vlotstrate, beede alf hier mede ghemeten, westwaert tot St vincentsstraetken (oorspronkelijk stond er: *St vincentsstick) oock alf hier mede ghemeten van oosten in* (1638 - SAE383 fol.383).

51011

Situering	*Vlotstrate* (Vlotte)
Aard	1638-1707: bos 1796: *huyseken*
Oppervlakte	1838-1707: 750 r (11.138 m^2) 1796: 375 r (5569 m^2)

Beloop 51, percelering volgens het landboek van 1638 (uit F. Pille, Het Eeklose landboek...)

Eigenaar/Gebruiker

1796: De Wispelaere Gabriel (E)

Historiek

Deze kavel, oorspronkelijk 750 roede, werd bij het begin van de 18de eeuw opgesplitst in twee percelen van 375 roeden. Slechts op het einde van de 18de eeuw werd een deel bos gerooid en kwam er een kleine woning. Het was trouwens de enige bebouwing binnen dit schrale, bosrijke beloop.

Chronologie

1638: *"den zelven (joos pauwels) met een bosch ... streckende metten noorthende ande vlotstrate ..."* 750 r (SAE383/384v/3).

1707: *"jan de lannoy by coope met eenen bosch ... metten noorteynde aende vlotstraete.."* 750 r (SAE387/405v/2).

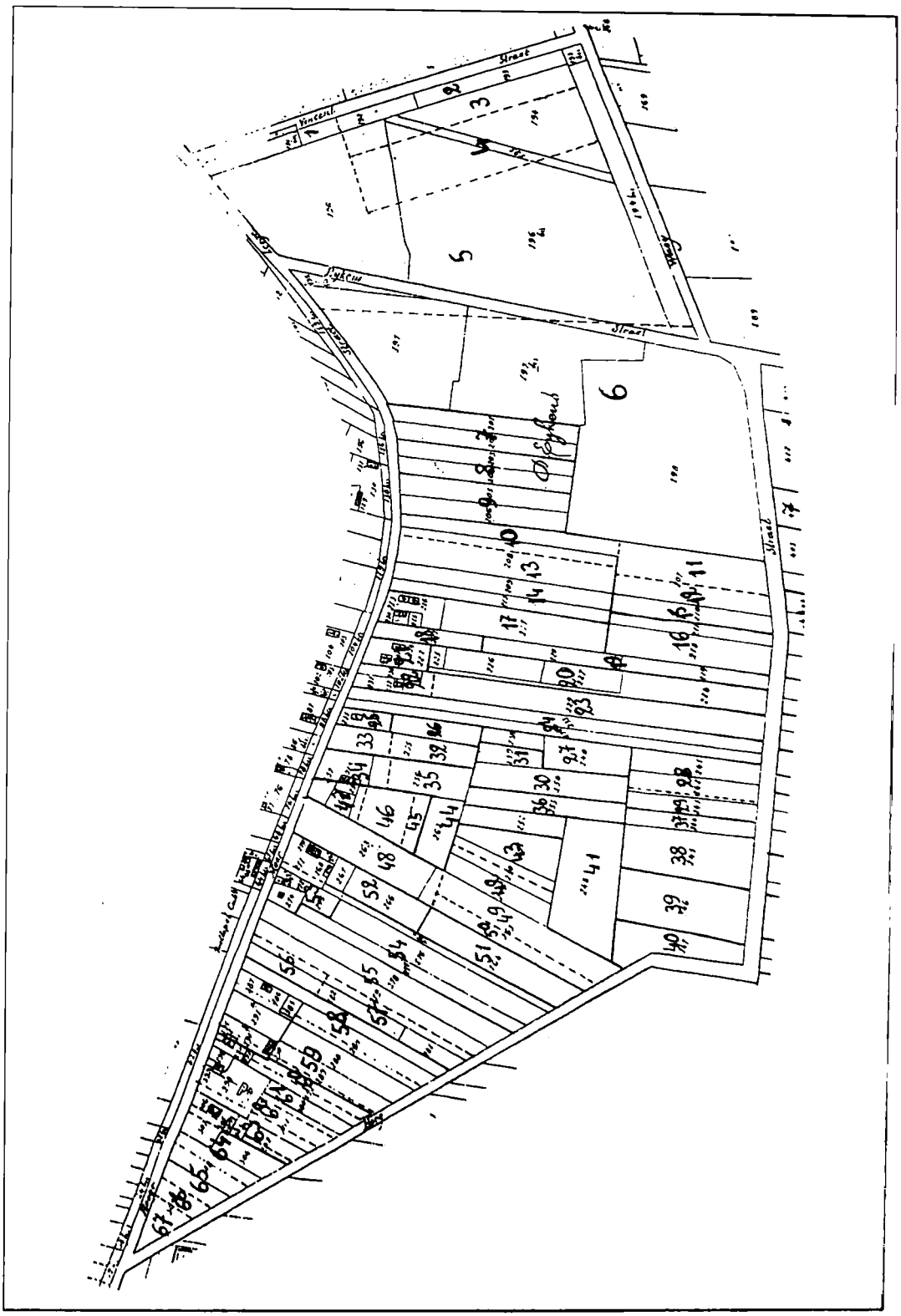
Noten

Lb1638 :	163851011	SAE383/384v/3
Lb1640 :	164051011	SAE385/384v/3
Lb1707 :	170751010	SAE387/405v/2
F1796 :	179606013	SAE-M1086a
H1820 :	1820414C18-21	SAE-M1086b

4.5 BELOOP 52, ZUIDMOERSTRAAT

Den zuutmoerstrate [nu Hoge Moerstrate]. *Ande noortsyde vande voorn. waystrate, ande westsyde vande galghestrate, ende ande zuutsyde vande vlotstrate, beede alf hier mede ghemeten, westwaert tot St vincentsstraetken* (oorspronkelijk stond er: *St vincentsstick) oock alf hier mede ghemeten van oosten in* (1638 - SAE383 fol.388).

Noortmoer Acker (latere aanvulling:*aende noordzyde van de hoogstraete). Aende westsyde van Ste vyncents straetken, aende noortsyde vande moerstraete* (sic), *die hier half mede ghemeten is, gereserveert een roede breede voor de slaegh voor beede de zyden ende aende suytsyde vande moerstraete die niet en is mede gemenet dan tot den schootkant, westwaert te niete loopende int vergaederen vande selve twee straeten, van oosten in* (1676 - SAE1748 fol.252v).

Beloop 52, percelering volgens het landboek van 1638 (uit F. Pille, Het Eeklose landboek...)

52017

Situering *Moerstraete*

Aard vóór 1622-1699: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 827 r (12.281 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

vóór 1638:	Blomme Niclaes x Allaert Cathelyne dhoirs (E)
1676:	Van Laere Guilliame (E)
1683:	De Wispelaere Pieter (E) *causa uxoris susana roegiers*
1691:	Pynckel Jan fs Lieven "*gheheel alleene*" over Van Laere (E)
1693-1699:	Serraes Pieter x wed. De Wispelaere Pieter & kinderen (E)
1704:	Vanden Kerchove Tobias (E) (498r)
1734:	Vanden Kerchove Jacobus (E)
1758:	Vanden Kerchove Joannes Ambrosius (E)
1765:	Wynne Pieter (E) *tot caprycke*
1780-1796:	Wynne (Wyne) Francies (E/G)
1827:	Baillue Petrus *causa uxoris Wynne* (E)
vóór 1622-1662:	Wauters Joos *de Luykenare* (G)
1663-1668:	Wauters Pieryntien (G)
1669-1682:	De Zutter (Suttere) Lieven fs Lucas (G)
1683-1690:	De Wispelaere Pieter (E/G)
1690-1692:	De Wispelaere Pieter, wed. (E/G)
1681-1699:	Dierkens Pauwels (G-*inw.*)
1693-1699:	Serraes Pieter x wed. De Wispelaere Pieter (E/G)
1686-1718:	Dierkens Jan (498r) (G)
1719-1728:	Dierkens Jan, wed. (G)
1715-1733:	Dierkens Joos (G-*inw.*)
1748-1753:	Keppens Jan (G-*inw.*)
1775-1779:	Weynne Jooris (G)
1780-1796:	Wynne (Wyne) Francies (G/E)
1705:	*De Zutter Jan & Van Sleegem Jacobus elk 1/2 (160r) (G-l)*
1729:	*Lievens Pieter (G-l)*
1736:	*Roete Jan fs Pieter (G-l)*
1757:	*Meganck Pieter(G-l)*

Historiek

Het gaat hier om een oude hofstede die reeds vóór 1622 was bewoond. Hoewel enkele lacunes voorkomen, is het vrijwel zeker dat er tot 1780 permanente bewoning was. Op dit ogenblik nam eigenaar

Francies Weynne de hofstede in gebruik zonder er evenwel zelf te wonen. Beide hofsteden lagen tegenover elkaar in de Moerstraat.

Chronologie

1638 : " *Dhoirs niclaes Blomme met een stick ende hofstede ...* " 827 r (SAE383/390v/3).

1676: *"(Guilliame van laere thouwelyck hebbende de wed. joos standaert met de kinderen vanden selven standaert) de zelve met een stick lant ende hofstede ant noorthende ..."* 827 r (SAE1748/255/2).

1707 : *"den selven met een stuck ende hofstede aen tnoordeynde daeraen, streckende met den noorteynde aende moerstraete ende metten oostseyde aen jan de zutter ende jaecques van sterckhem landt viij^{c} xxvij R"* (SAE387/413/3).

Noten

Lb1638 :	163852017	SAE383/390v/3
Lb1640 :	164052017	SAE385/390v/3
Lb1676 :	167623018	SAE1748/255/2
Lb1707 :	170752020	SAE387/413/3
F1796 :	179606062	SAE-M1086a

SAE,822 fol.129. *Wettelijke passeringen* 25 okt.1629.

52021

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-1750: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 200 r (2970 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1624:	Vande Woestyne (Hostyne) Pieter (E/G)
-1706:	Chapelet Jacques (E)
1706:	Capply Jacques *met syne kinderen* (E)
1722-1750:	Capelle Jan *"met syne broeders ende susters, alle kinderen van voorn. jacques Caplé"* (E)
1741:	Van Lantschoot Jan d'aude (E)
1759:	Dhaese Frans (E)
1785:	Dhaese Frans, wed. en zonen (E)
1796:	Campe Jan Francies (E)
1805:	Campe Jacabus Francies (E)
1827:	De Riek Francies (E)
1624-1682:	Vande Woestyne (Hostyne) Pieter (E/G)

1683-1687:	Vande Woestyne (Hostyne) Pieter, wed. (E/G)
1688-1699:	Gillebert Noë (G)
1699-1724:	Pyffroen Pieter (G)
1725-1733:	Pyffroen Pieter, wed. (G)
1737-1745:	De Baets Jooris fs Jooris (G)
1705-1722:	Staelens Niclaeys (G)
1709-1722:	Ryckaert Philips (G)
1722-1750:	Capelie Jan *"met syne broeders ende susters, alle kinderen van voorn. jacques Caplé".*(E/G)
1728:	*Steyaert Marten (G-l)*
1730:	*Roete Jan (G-l)*
1736:	*Steyaert Marten (G-l)*
1746:	*Dhaese Frans (G-l/E)*

Historiek

De eerste bewoning is te situeren in 1624 wanneer eigenaar Vande Woestyne er komt wonen. Vanaf de 18de eeuw woonden twee families op de hofstede. Na 1750 noteerden we pachters die in de Moerstraat eveneens nog andere hofsteden in pacht hielden. Diverse hypothesen zijn ook hier mogelijk: waren alle *hofsteden* wel behuisd of werden kleine boerderijtjes gebruikt als extra ruimte? Vragen waarop we niet steeds een antwoord hebben.
Ons steunende op de belastinglijsten was er na 1750 geen permanente bewoning meer.

Chronologie

1638: *"den selven (pr vande woestyne) met syn hofstede ...streckende met den noortende ande moerstraete ..."* 200 r (SAE383/391v/1).

1676: *"den zelven (pr vande wostyne) met syn hofstede ant noorthende daeran streckende metten noorthende ande moerstraete ..."* 200 r (SAE1748/255v/2).

1707: *"den selven met een hofstede ...streckende met den noorteynde aende moerstraete ..."* 200 r (SAE387/414/1).

Noten

Lb1638 :	163852021	SAE383/391/1
Lb1640 :	164052021	SAE385/391/1
Lb1676 :	167623022	SAE1748/255v/2
Lb1707 :	170752024	SAE387/414/1
F1796 :	179606067	SAE-M1086a
H1820:	1820138B222-224	SAE-M1086b

52022

Situering	*Moerstraete*
Aard	1627-1707: hofstede
1796:	*huyzeken*
Oppervlakte	1638-1796: 217 r (3222 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1628:	D'Herckere Pieter (E)
1676:	D'Herckere Anna (E)
1712:	Kervyn Frans, advocaet (E)
1736:	Kervyn Jacques fs Frans (E)
1744:	Kervyn Marie Barbara (E)
1762:	Kervyn Anne Catharina (E)
1784:	Kervyn Jan Baptist (E)
1802:	De Potter Louis *causa uxoris* Kervyn Collete fa Jan Baptist (E)
1829:	De Potter Joseph (E)
1627-1644:	De Vlieger Jan (G)
1643-1660:	Rooman Daniel (G)
1661-1692:	De Bruycker Denys (G)
1693-1698:	Van Meenen Joos (G)
1706:	*Pyffroen Pieter (G-l)*
1711:	*Standaert Jan Baptiste (G-l)*
1725:	*Van Ooteghem Frans (G-l)*
1734:	*Buerman Pauwels (G-l)*
1751:	*Buerman Francies (G-l)*
1777-1796:	*Matthys Philips (G-l)*

Historiek

Bewoning vanaf 1627. Vanaf het begin van de 18de eeuw bewoonden de officiële pachters deze kavel niet meer. De pachters waren uitsluitend landbouwers die in de onmiddellijke omgeving op een andere hofstede verblijf hielden. De bewoners van het *huyzeken* in 1796 konden we nog niet achterhalen.

Chronologie

1638 : « *pr d'herckere met een hofstede ...* » 217 r (SAE383/391v/2).

1676 : « *J^ovr Anna dherckere by deele de morte patri met een hofstede ...* » 217 r (SAE1748/255v/3).

1707: *"den Advocaet kervyn met een hofstede..."* (SAE387/414/2).

Noten

Lb1638 :	163852022	SAE383/391v/2
Lb1640 :	164052022	SAE385/391v/2
Lb1676 :	167623023	SAE1748/255v/3
Lb1707 :	170752025	SAE387/414/2
F1796 :	179606069	SAE-M1086a
H1820:	1820451B230-232	SAE-M1086b

52025

Situering *Moerstraete*

Aard 1632-1740: hofstede
1740-1796: land

Oppervlakte 1638-1796: 100 r (1485 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1632/33-1654:	Vande Woestyne (Hostyne) Jooris (E/G)
1676:	Vander Woestyne Daneel fs Jooris & Verhegge Jan (E)
1697:	Vander Woestyne Daneel (E)
1716:	Vander Woestyne Gillis (E)
1719:	Verstraete Joos (E/G)
1736:	De Smet Jan Baptist *"binnen eecloo cuypere"* (E)
1760:	Buerman Frans (E/G)
1796:	Willems Carel, *Waerschoot* (E)
18xx:	Martens Marie, wed. De Beir Dominicus (E)
1820:	Geeraert Jan Baptist, Waerschoot (E)
1827:	Van Doosselaere Louis causa uxoris (E)
1632/33-1654:	Vande Woestyne (Hostyne) Jooris (G/E)
1655-1657:	Vande Woestyne (Hostyne) Vincent (G/E)
1687-1740:	Wauters Cornelis fs Gheeraert (G)
1685-1697:	*Lippens Jan (G-l)*
1719:	*Verstraete Joos (G-l/E)*
1723:	*Tijs Jan (G-l)*
1730:	*Steyaert Marten (G-l)*
1737:	*Van Ootegem Francies (G-l)*
1749:	*Dhont Judocus (G-l)*
1757:	*Van Ooteghem Pieter fs Francies (G-l)*
1760:	*Buerman Frans (G-l/E)*
1777:	*Matthys Philips (G-l)*

Historiek

Eigenaar Jooris vande Woestyne was in 1632-33 de eerste bewoner van zijn goed. Tussen 1655 en 1686 noteerden we geen bewoners. In 1687 kwam er weer een landbouwer op de hofstede.
Met Cornelis Wauters verdween in 1740 de bewoning op deze kavel. Hij was tevens de enige pachter geweest, zij het dan wel gedurende circa 53 jaar.

Chronologie

1638: *"Jooris vande woestyne met een hofstede ..."* 100 r (SAE383/392/2).

1676: *"Danneel vande wostyne fg jooris ende jan verhegghe causa uxoris fia jooris vande wostyne elck dhilft meteen hofstede ... met het noorthende aende moerstraete"* 100 r (SAE1748/256/2).

1707: *"Daniel vander woustyne aende westsyde byden noorteynde daeran met den noorteynde aende moerstraete"* 100 r (SAE387/414v/3).

Noten

Lb1638 :	163852025	SAE383/392/2
Lb1640 :	164052025	SAE385/392/2
Lb1676 :	167623026	SAE1748/256/2
Lb1707 :	170752029	SAE387/414v/3
F1796 :	179606073	SAE-M1086a
H1820:	1820187B235-236	SAE-M1086b

52033

Situering *Moerstraete*

Aard 1659-1796: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 197 r (2925 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	De Pau Jan fs Pieter (E)
1659-1684:	Van Basselaere Vyncent (146 r) (E/G) & Willems Lievyne (51r) (E)
1690, 24 nov.:	Van Haeck Pieter (E)
1707:	Van Haecke Pieter dhoirs (E)
1711:	Van Haecke Jacobus (E/G?)
1796:	Willems Carel (E)

1638: *De Pau Pieter fs Heyndrick (G-l)*

1659-1684: Van Basselaere Vyncent (146 r) (E/G)
1685-1697: Van Basselaere Vyncent, wed. (E/G)
1685-1692: Lippens Jan (G)
1700-1715: Spittael Marten (G)
1705: *Dhercker Pieter fs Pieter (G?)*
1705-1713: *Van Haecke Jacobus (G?/E)*

1713: *Verstraete Joos (G)*
1723: *Tijs Jan (G)*
1730: *Steyaert Marten (G)*
1737: *Van Ootegem Francies (G)*
1749: *Dhont Judocus (G)*
1757: *Van Ooteghem Pieter fs Francies (G)*
1761: *Buerman Francies (G)*
1777: *Matthys Philips (G)*

Historiek

De vroegste bewoning met de familie van Vincent van Basselaere dateert van 1659. Tot het begin van de 18de eeuw kende de hofstede bewoning. Daarna troffen we er enkel nog pachters aan die hetzij de oostelijk gelegen boerderij (52025) of het daar tegenover gelegen goed pachtten (64072) en het eventueel bewoonden. De concentratie van de drie sites liet ons niet toe om het exacte woonverblijf aan te duiden.

Chronologie

1676: *"Vyncent van basselaere met j^c xlvj R* (146) *vande oostsyde inne, Lievyne willems met lj R* (51) *ande westsyde veurghemeene van een hofstede daer hy woont ..."* (SAE1748/257v/2).

1707: *"den selven met syn hofstede aen tnoorteynde daeraen, streckende met den noorteynde aende moerstraete ende metter oosteynde aen Daniel vander woustyne voorschr. hofstede j^c xcvij R"* (SAE387/416/2).

Noten

Lb1638 :	163852033	SAE383/393v/1
Lb1640 :	164052033	SAE385/393v/1
Lb1676 :	167623035	SAE1748/257v/2
Lb1707 :	170752037	SAE387/416/2
F1796 :	179606082	SAE-M1086a

52034

Situering *Moerstraete*

Aard vóór 1622-1707: hofstede
1796: *hofstedeken*

Oppervlakte 1638-1758: 278 r (4128 m^2)
1758-1796: 178 r (2643 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Van Hende Adriaen (E/G)
1675:	Van Hende Christoffel fs Adriaen (E/G)
1683, 15 nov.:	De Pau Jan fs Gillis & Daese Pieter (E/elk 1/2)
1685, 11 mei:	Dhaese Pieter (E geheel) *by deele, d'een helft causa usoris*
1717:	Dhaese Jan *by successie,* Lieven Staelens fs Lieven (E/elk 1/2)
17xx:	Martens Jan fs Pieter (E 1/2)
1760:	Martens Jan fs Pieter (E +39 r)
1796-1820:	Martens Pierre fs Francies (E)
1639/40-1670:	Van Hende Adriaen (G-a/E)
1670-1676:	Van Hende Adriaen, wed. (G-a/E)
1675-1682:	Van Hende Christoffel fs Adriaen (G-a/E)
vóór 1622-1643:	Dierkens Sebastiaen (G-b)
1644-1654:	Dierkens Sebastiaen, wed. (G-b)
1685-1688:	Dhaese Pieter (G/E geheel)
1697:	*Pynckel Jaecques (G)*
1702:	*Spittael Marten (G)*
1707-1719:	Dhaese Jan (G/E)
1715-1736:	*Vande Woestijne Gillis (G)*
1723-1737:	*Steyaert marten (G)*
1738-1758:	*Steyaert marten (G)*
1759-1777:	*Lievens Pieter (G)*
1778-1781:	De Doncker Lieven fs Lieven (G)

Historiek

De in 1638 opgegeven oppervlakte van 278 roede die tot 1759 aangehouden bleef en waarop de gebruikers als dusdanig belasting betaalden, bleek schromelijk overdreven. Op 5 september 1759 corrigeerde landmeter Pieter de Rycke de kavel naar 178 roede. Meer dan een eeuw, van het midden van 17de tot het laatste kwart van de 18de eeuw, was het perceel in handen van twee eigenaars: eerst beschikten ze elk over de helft, daarna kregen we een verhouding van 75 en 25%. In 1796 was de kavel opnieuw in handen van één bezitter.
De bewoning gaat met Sebastiaen Dierkens terug tot vóór 1622. Vanaf 1639/40 bewoonde ook de eigenaar een deel van de hofstede. Zeker tot 1685 woonden er twee pachters. Vanaf het begin van de 18de eeuw werden we ook hier geconfronteerd met pachters die actief waren op meerdere pachtgoederen, o.a. 52021 en 52033.

Chronologie

1640: *"Adriaen van hende met syn hofstede ande westsyde daeraen (van 52033) metten noorthende alsvooren (Moerstraete) ij^{c}lxxviij R. (278)"* (SAE385/393v/2).

1676: *"Christoffel van hende fg Adryaen by deele de morte patri et matri met syn hofstede ande westsyde daeran ...278 R"* (SAE1748/257v/3).

1707: *"Jan Dhaese met _ ende Lieven fg Lieven Staelens _ in een hofstede aende westseyde daeraen (van 52037) met den noorteynde als vooren (Moerstraete) ~~ij^{c} lxxviij~~ R. 178 R"* (SAE387/416/3).

1707* : *"nota dat volgens metynghe vermelt by resolutie vanden Collegie vanden 5 7bre 1759 dese partye maer groot en is tot 178 r. dat het surplus niet bevonden en is te exteren alsmede dat die competeert aen Sr Jan Martens ende gebruyckt wort by pr lievens"* (SAE387/416/3).

1760* : *"Jan Martens noch 39 roeden, by dien t saemen 178 roeden, synde de geheele grootte van dese partye volgens de metynghe gedaen by d'hr pr de Rycke als vermelt per lantboek van eecloo, folio 416".*

Noten

Lb1638 :	163852034	SAE383/393v/2
Lb1640 :	164052034	SAE385/393v/2
Lb1676 :	167623036	SAE1748/257v/3
Lb1707 :	170752038	SAE387/416/3
F1796 :	179606084	SAE-M1086a
H1820:	1820372B257-259	SAE-M1086b

52052

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-1676: land
1707: *hofstede* (deel)
1796: land

Oppervlakte 1638-1796: 450 r (6638 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Pinckele Anthone (E/G)
1676:	Pynckle Jan fs Anthone (E)
1680:	Pynckle Jan kinderen (1/2) & Ryckaert Joos fs Joos *causa uxoris Lyvelne syne huysvrauwe* (1/2) (E)
1697:	Pynckle Jan kinderen (geheel E)
1705:	Pynckel Lieven fs Jan (E)

1729:	Goossens Pieter (E)
1744:	De Meester Lieven *met syn twee swaegers* (E)
1789:	Lippens Joannes & cons. (E)
1789:	De Smet Jan Frans (E) *by coope*
1813, 1820:	De Vos Bernard (E)

1687:	*De Suttere Lieven (G)*
1692:	*De Rycke Jan fs Jan (G)*
1697:	*De Clercq Joos (G)*
1701:	*Van Damme Jooris (G)*
1701:	*Verstraete Joos (G)*
1723:	*Tys Jan (G)*
1736:	*Weynant Pieter (G)*
1757:	*De Jaegher Jan Francies (G)*
1764:	*Van Ooteghem Francies wed (G).*
1771:	*De Pau Carel Frans (G)*

Historiek

Naar onze mening heeft deze kavel onder het Ancien régime geen bewoning gekend. De enige vermelding van een *hofstede* dateerde van 1707 en dan is expliciet aangegeven dat het slechts om een deel ervan ging. Deze 450 roede was duidelijk deel van de aangrenzende kavel 52053. Voor de pachters verwijzen we dan ook graag naar dit perceel.

Chronologie

1640: " *den selven (Anth. Pynckel) met ij sticx an tnoorthende ...metten noorthende ande moerstraete* " (SAE385/396v/1).

1676: *"Den selven (Jan Pynckel fs Anthone) by deele de morte patri met twee sticken lant.. 430 R* " (SAE1748/260v/2).

1707: *"Den selven (Lieven Pynckel fg Jan) met twee stucx ende den oostcant van een hofstede ...streckende met den noorteynde aende moerstraete ... 450 R* " (SAE387/419v/1).

Noten

Lb1638 :	163852052	SAE383/396v/1
Lb1640 :	164052052	SAE385/396v/1
Lb1676 :	167623054	SAE1748/260v/2
Lb1707 :	170752057	SAE387/419v/1
F1796 :	179606103	SAE-M1086a
H1820:	1820621B266-271	SAE-M1086b

52053

Situering *Moerstraete*

Aard 1628- vóór 1678: hofstede

Oppervlakte 1638- vóór 1676: 240 r (3564 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638: Pynckel Antheunius(E/G)
-1676: Pynckel Jan fs Anthone (E)

1628-1658: Pynckel Antheunius(G/E)
1659-1678: Pynckel Jan (G/E)
1678-1708: Pynckel Jan, wed. (G/E)
1665-1678: De Craemer Pieter (G)
Zie 52053a en 52053b

Historiek

Was in 1628 deze hofstede nog één met kavel 52052 en bewoond door eigenaar Anthone Pynckel, omstreeks 1676 werden de 240 roede opgesplitst in twee percelen van respectievelijk 59 (oostzijde 52053a) en 181 (westzijde 52053b) roede. In het landboek van de Slependammewatering, anno 1676, werd de a-kavel van 59 roede samengevoegd met een deel (172 r) van de zuidelijker gelegen kavel en getaxeerd op 231 roede. In het landboek van de stad bleef de 59 roede zelfstandig aanwezig. Dergelijke verschijnselen waren geen zeldzaamheid en konden plaatsvinden doordat meerdere aaneensluitende kavels eenzelfde eigenaar kenden, zeker wanneer de begrenzing *veurgemeen* was. Hier kwam bij de opsplitsing het woonhuis op het oostelijk deel van 59 roede te liggen. Op de westzijde, de b-kavel, kwam ook als snel bewoning. Bij het begin van de 18de eeuw was alvast sprake van een *hofstede*. In 1796 werd er een *huys* gesitueerd.

Chronologie

1638: "*den zelven* (Antheunis Pynckle) *met syn hofstede ... 240 R*" (SAE383/396v/2).

Noten

Lb1638 :	163852053	SAE383/396v/2
Lb1640 :	164052053	SAE385/396v/2
Lb1676 :	167623055	SAE1748/260v/3
Lb1676 :	167623056	SAE1748/261/1

52053a

Situering *Moerstraete*

Aard 1676-1766: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 59 r (870 m^2)
1676: 231 r (3430 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1676-1708: Pinckele Jan Fs Anthone (E/G)
1680: Pynckel Jan kinderen (E/G) & Ryckaert Joos fs Joos *causa uxoris* (elk 1/2) (E)
1697: Pynckle Jan kinderen (E geheel)
1705: Pynckel Lieven fs Jan (E)
1729: Goossens Pieter (E)
1744: De Meester Lieven *met syne twee swaeghers* (E)
1789: Lippens Joannes & cons. (E)
1789: De Smet Jan Frans *by coope* (E)
1813: De Vos Bernard (E)
1820: De Bruycker Bernard (E)

1676-1708: Pinckele Jan Fs Anthone (G/E)
1683-1691: De Suttere Lieven (G-*inw1683-87.*)
1692-1696: De Rycke Jan fs Jan (G)
1697-1700: De Clercq Joos (G)
1701-1710: Van Damme Jooris (G)
1701-1722: Verstraete Joos (G)
1723-1740: Tys Jan (G-*inw.1632-40*) x via Joos Verstraete
1732-1756: Weynant Pieter (G)
1757-1766: De Jaegher Jan Francies (G)

1680: *De Ceunynck Christiaen(G-l)*
1764: *Van Ooteghem Francies wed. (G-l)*
1771: *De Pau Carel Frans (G-l)*

Historiek

Na de opsplitsing rond het midden van de 17de eeuw kwam de oorspronkelijke woonsite op de a-kavel te liggen. De 59 of 231 roede, dit al naar gelang het landboek, bleef tot 1766 bewoond. Dit perceel werd steeds samen met 52052 verpacht.

Chronologie

+1640: *"Is te weten dat jan pinckel fg anthone inde voorn. hofstede te weten opde oostsyde competeert lix (59) R"* (SAE385/396v/2, aanvulling).

1676: *"den zelven (Jan Pynckel fg Anthone) by deele alsvooren met syn hofstede daer hy woont ant noorthende daeran, streckende met tnoorthende aende moerstraete ...231 R"* (SAE1748/260v/3).

1707: *" Den selven* (Lieven Pynckel fg Jan) *met den westcant vanden hove, ... aende oostsyde veurgemeene met de voorgaende partye ... 59 R"* (SAE387/419v/2).

Noten

Lb1676 :	167623055	SAE1748/260v/3
Lb1707 :	170752058	SAE387/419v/2
F1796 :	179606105	SAE-M1086a
H1820:	1820075B272-273	SAE-M1086b

52053 b

Situering *Moerstraete*

Aard
+1640: het hof (deel van voorgaande hofstede)
1660: hofstede
1796: *huys*

Oppervlakte +1640-1796: 181 r (2688 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1676:	De Roo Jan de jonghe *causa uxoris fa anthone pinckel* (E)
16xx:	De Roo Jan fs Jan, wed. (E)
1707:	Dierkens Elisabeth, wed. Jaecques Willems (E/G)
17xx:	De Regghe Lieven (E)
1751:	Vyncke Joannes fs Jacques (E)
1754:	Van Hecke Jacobus (E)
1774:	De Vlieger Jan fs Jan (E/G)
1788:	De Bruyckere Bernard fs Jan *by coope* (E/G)
1820:	Pacquet Anna Marie, wed. De Bruyckere Bernard (E)
1829:	De Bruycker Guillielmus (E)
1660-1664:	De Vliegher Jan (G)
1665-1678:	De Cra(e)mer Pieter (G)
1685-1712:	Van Haecke Pieter (G)
1695-1704:	De Vriendt Pieter (G)
1739-1753:	Blomme Pieter (G)
1754-1761:	Blomme Pieter, wed. (G-*inw.*)
1754-1773:	De Vlieger Jacobus fs Jan (G)
1774-1786:	De Vlieger Jan fs Jan (G/E)
1786-1796:	De Bruyckere Bernard fs Jan (G/E)

1680:	*De Ceunynck Christiaen(G-l)*
1690:	*De Vlieghere Pieter (G-l)*
1707:	*Dierkens Elisabeth, wed. Jaecques Willems (G-l/E)*
1716:	*De Roo Pieter fs Jan (G-l)*
1718:	*Van Haele Jacobus (G-l)*
1724:	*Roete Jan (G-l)*
1730:	*Derckere Jan fs Jan (G-l)*
1734:	*Van Ooteghem Francies (G-l)*
1757:	*Dhaese Frans (G-l)*

Historiek

Bij voornoemde kavelverdeling werd 181 roede toegewezen aan de westelijke, nieuwe b-kavel. Op dit ogenblik was dit slechts het hof van de oude hofstede. Kort daarop kreeg dit nieuwe perceel bewoning. In 1796 sprak men niet meer van een hofstede maar van een huis. Twee decennia later (1820) was elke bewoning verdwenen en restte enkel nog een boomgaard en land.

Chronologie

1676: " *Jan de Roo de Jonghe causa uxoris fia anthone pinckel by deele de morte patri met een hofstede ...181 R* " (SAE1748/261/1).

1707: *"Elisabeth dierkens via jaecques willems ende te vooren van jan de roo met een hofstede ... noort de moerstraete ... 181 R"* (SAE387/419v/3).

Noten

Lb1676 :	167623056	SAE1748/261/1
Lb1707 :	170752059	SAE387/419v/3
F1796 :	179606107	SAE-M1086a
H1820:	1820075B274-275	SAE-M1086b

52055

Situering	*Moerstraete*
Aard	1638-1653: land 1654-1679: hofstede 1796: land
Oppervlakte	1638-1640: 1140 r (16.929 m^2) >1640: 750 r (11.138 m^2) 1676: 1140 r. 1707-1796: 1238 r. (18.384 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1640:	Dhercker Pieter (E)
1676:	Dhercker Appollonia fa Pieter, wed.Jaecques Kervyn (E)
1707-1736:	De Jonghe Jan (E)
1736:	De Jonghe Jan Theodor, heere van Sommerghem (E)
1751:	Burghgraeve d'Ottenies, den heere *causa uxoris* (E)
1764:	de Bertout Alexandre *synen sonne* (E)
1771-1796:	Kervyn George Antone (E)
1808:	Vanden Hecke Jean Bruno-Kervyn *causa uxoris* (E)
1638:	*Wauters Jan fs Gillis (G-l)*
1654-1657:	Van Leeuwe Joos (G)
1657-1677:	Vande Wostyne Vincent fs Jan (G)
1678-1679:	Vande Wostyne Vincent, wed. (G)
1683:	*De Vos Jan fs Jan (G-l)*
1687:	*Vande Velde Francies (G-l)*
1729:	*Van Ooteghem Francies (G-l)*
1780:	*Van Ooteghem Jan Francies fs Adriaen (G-l)*

Historiek

Rond deze kavel hangt nog een zweem van onduidelijkheid! Dit eerder omvangrijk perceel werd waarschijnlijk nooit juist opgemeten; op zich niet zo uitzonderlijk, daar de aangrenzende percelen van eenzelfde eigenaar zijn. Afhankelijk van de bron troffen we een sterk afwijkende oppervlakte aan. Slechts éénmaal, in 1676 in het landboek van de Slependammewatering, wordt melding gemaakt van bewoning. Het feit dat de pachters, Joos van Leeuwe en daarna Vincent vande Woestyne werden belast, mag ons laten veronderstellen dat er wel degelijk bewoning was, zij het dan wel van 1654 tot 1677.

Chronologie

1638: *"Pieter dhercker met ij sticx ...vande hoochstrate tot de moerstrate ... 1140 R"* (SAE383/397/1).

1676: *"Jovr. Appollonia dherckere fa pr, via jaecques kervyn by deele de morte patri met twee sticx lant ten noorthende een hofstede, ande westsyde daeran, streckende vande hooghstraete tot de moerstraete... 1140 R"* (SAE1748/261/3).

1707: *"Jor. Jan de Jonghe met ij stucx ... streckende vande hoochstrate tot de moerstrate... 1238 R"* (SAE387/420/2).

Noten

Lb1638 :	163852055	SAE383/397/1
Lb1640 :	164052055	SAE385/397/1
Lb 1676:	167623058	SAE1748/261/3
Lb1707 :	170752061	SAE387/420/2
F1796 :	179606109	SAE-M1086a

52056

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-1711: hofstede
1796: land

Oppervlakte 1638-1676: 238 r (3534 m^2)
1707-1796: 962 r (14286 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Wauters Jan fs Gillis (E/G)
+1640:	Wauters Jan fs Gillis & De Vos Jan fs Jan (E)
1676:	Wauters Jan fs Jan (E/G)
1707-1736:	De Jonghe Jan (E)
1736:	De Jonghe Jan Theodor, heere van Sommerghem (E)
1751:	Burghgraeve d'Ottenies, den heere *causa uxoris* (E)
1764:	de Bertout Alexandre *synen sonne* (E)
1771-96:	Kervyn George Antone (E)
1808:	Vanden Hecke Jean Bruno-Kervyn *causa uxoris* (E)
1627-1643:	Wauters Jan fs Gillis (G/E)
1639-1643:	De Vlieghere Jooris (G-*inw.*)
1643-1687:	Wauters Jan fs Jan (G/E)
1667-1687:	De Vos Jan fs Jan (G/E)
1687-1711:	Vande Velde Francies (G)
1711-1727:	*Vande Velde Francies (G-l)*
1727-1731:	*Vande Velde Francies, wed. (G-l)*
1729:	*Van Ooteghem Francies (G-l)*
1780:	*Van Ooteghem Jan Francies (G-l)*

Historiek

Deze oorspronkelijk vrij kleine kavel was reeds behuisd vanaf 1627. Eigenaar Jan Wautere fs Gillis zou er volgens het landboek van de Slependammewatering zes decennia op gelabeurd hebben. De belastinglijsten lokaliseren Jan slechts tot 1643 en deze lijken ons gezien hun doelstelling meer betrouwbaar. Rond 1700 kreeg de hofstede een aanwas

uit de aangrenzende 719 roede land (163852057). De eigenaars van deze kavels waren tevens bezitters van de naastgelegen hofstede (52055).
In 1711 verdween de bewoning na het afhaken van Frans Vande Velde die de hofstede (52059a) op de westzijde had gekocht en er zich ook vestigde.

Chronologie

1640: *"Jan Wouters fs gillis met syn hofstede ande westsyde by den noorthende daeran ... 238 R"* (SAE385/397/2).

1676: *"Jan Wauters fs gillis met syn hofstede daer hy woont ... 238 R"* (SAE1748/261v/1).

1640: *"Pieter dherckere ande westsyde daeran, streckende van d'een strate tot dander, synde op tsuythende vier sticx ... 719 R"* (SAE385/297v/1).

1676: *"Jovr. Appollonia dherckere via jaecques kervyn ande westsyde daeraen synde ten suythende dry sticx ende ten noorthende maer twee, streckende vande hooghstraete tot de moerstraete... 719 R"* (SAE1748/262/1).

1707: *"den selven* (Jan de Jonghe) *aende westseyde daeraen synde ten noorteynde een hofstede streckende als vooren (met den suyteynde aende hooghstraete) iij g lxij R (962 r.)"* (SAE387/420/3).

Noten

Lb1638 :	163852056	SAE383/397/2
Lb1640 :	164052056	SAE385/397/2
Lb 1676:	167623059	SAE1748/261v/1
Lb 1676:	167623062	SAE1748/262/1
Lb1707 :	170752062	SAE387/420/3
F1796 :	179606110	SAE-M1086a

52059

Situering *Moerstraete tot dhooghstraete*

Aard vóór 1622 – 1676: hofstede

Oppervlakte 1638-1676: 1164 r (17285 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638: Van Hecke Pauwels (E)

1655-1666:	Vande Woestyne Jooris *by coope* (E/G)
1667-1676:	Martens Margriete wed. Jooris vande Wostyne (a), Cornelis Weyns *causa uxoris*, Danneel vande Wostyne, kint Jan Willems, kinderen Vyncent van Hende, Jan Verhegghe *causa uxoris* (b) (E)

vóór 1622-1637:	Schout (Schaut) Christoffel (G)
1637-1638:	Schout Christoffel wed.(G)
1638-1639:	Van Lekercke Joos (G)
1639-1641:	Van Maldeghem Marus (G)
1641-1643:	De Munck Jooris (G)
1643-1647:	Claeys Benedictus (G)
1655-1666:	Vande Woestyne Jooris (G/E)
1667-1676:	Martens Margriete wed. Jooris vande Wostyne (G/E)

1676: opgesplitst in
52059a: Martens Margriete wed. Jooris vande Wostyne
52059b: Cornelis Weyns, Danneel vande Wostyne, kint van Jan Willems, kinderen Vyncent van Hende, Jan Verhegghe

Historiek

Ook hier worden we geconfronteerd met een oude uitbating: er was met pachter Christoffel Schout (Schaut) bewoning nog vóór 1622. In 1638 bezat Pauwel van Hecke de hofstede met een oppervlakte van 1164 roede. In 1676 viel de hofstede door verkaveling uiteen in zes percelen met respectievelijk oppervlakten van 600, 322, 120 en drie stukjes van elk 40 roede. Het grootste perceel ging een eigen leven leiden, terwijl de kleinere tot één samensmolten.

Chronologie

1640: *"Pauwels van hecke met een hofstede synde iiij sticx ... 1164 R"* Aanvulling +1640: *" Jooris vande woestyne by coope"* (SAE385/397v/2).

1676: *"Margriete martens wed.Jooris vande wostyne met ij g (600 r) vande oostsyde inne, cornelis weyns causa uxoris fia jooris vande wostyne west daeran met i g xxij R (322 r), danneel vande wostyne by deele ende coope j^{c} xx R (120 r), west daeran tkint jan willems met xl R (40 r), de kinderen vyncent van hende xl R (40 r), Jan Verhegghe causa uxoris met xl R (40 r) met een hofstede ende twee sticken lant ande westsyde daeran, strecken-de met beede henden alsvooren (vande hooghstraete tot de moerstraete) xj^{c} lxiiij R (1164 r)"* (SAE1748/262/2).

Noten

Lb1638 :	163852059	SAE383/397v/2
Lb1640 :	164052059	SAE385/397v/2
Lb1676:	167623063	SAE1748/262/2

52059a

Situering *Moerstraete tot dhooghstraete*

Aard 1676: hofstede
1796: *huys*

Oppervlakte 1676-1796: 582 r (8585 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1676:	Martens Margriete wed. Jooris vande Wostyne (E/G)
1701:	Vande Wostyne Danneel *by coope* (E/G)
1701:	Goossens Pieter *tot oosteecloo* (E)
1711:	Vande Velde Frans (E)
1731-1759:	De Bruycker Jan fs Gillis (E)
1785-1796:	Tydgat Judocus (E)
1805:	Ryffranck Francies (E)
1827:	Ryffranck Francies wed. (Jo$^{vr.}$ Tytgat) (E)
1667-1676:	Martens Margriete wed. Jooris vande Wostyne (G/E)
1674-1715:	Vande Wostyne Danneel (G/E-*inw.1674-76*)
1694-1704:	*Pynckel Lieven (G-inw.1694-96)*
1704-1713:	*Sanders Lieven (G-l)*
1713-1715:	*Sanders Lieven, wed. (G-l)*
1707-1710:	Temmerman Judocus (G)
1734:	*De Wulf Jan (G-l)*
1737:	*De Vos Jan fs Jan (G-l)*

Historiek

De 600 roede, ook wel als 525 roede vermeld maar dan *schotbaar*, nemen we op onder perceel "a". Bij de opdeling van de originele kavel kwam de woonsite op het kleine perceel van 40 roede te liggen, onder "b". Tussen 1674 en 1715 is de pachter en bewoner van de b-kavel ook aanwezig op de a-kavel. Mogelijks was Judocus Temmerman effectief bewoner van kavel a. Daarna kunnen we met geen zekerheid nog bewoners toewijzen. Op het einde van het Ancien régime was er een huis opgetrokken, waarvan we de gebruiker niet kennen.

Chronologie

1676: *"Margriete martens wed.Jooris vande wostyne met ij g (600 r) vande oostsyde inne, cornelis weyns causa uxoris fia jooris vande wostyne west daeran met i g xxij R (322 r), danneel vande wostyne by deele ende coope f^{c} xx R (120 r), west daeran tkint jan willems met xl R (40 r), de kinderen vyncent van hende xl R (40 r), Jan Verhegghe causa uxoris met xl R (40 r) met een hofstede ende twee sticken lant ande westsyde daeran, strecken-*

de met beede henden alsvooren (vande hooghstraete tot de moerstraete) xj^{c} lxiiij R (1164 r)" (SAE1748/262/2).

1707: *"Pr. Goossens tot oosteecloo met een hofstede west daeraen, strec-kende vande moerstraete tot dhooghestraete ... 582 R"* (SAE385/420v/1).

Noten

Lb1676:	167623023	SAE1748/262/2
Lb1707 :	170752063	SAE387/420v/1
F1796 :	179606112	SAE-M1086a
H1820 :	1820505B284-287	SAE-M1086b

52059b

Situering	*Moerstraete tot dhooghstraete*
Aard	1676-1731: hofstede *(woonsite)* 1676: boomgaard & land
Oppervlakte	1676-1796: 582 r (8585 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1676:	Weyns Cornelis (E- 322 r) (4750 m^2)
1703,	Sanders Lieven (E-282 r) (4160 m^2)
1719:	De Wispelaere Passchasia (E-282 r)
1759:	De Brabander Jan Frans & Elisabeth (E-282 r)
1676:	Danneel vande Wostyne (E-120 r) (1782 m^2)
1759:	De Brabander Jan Frans & Elisabeth (E-120 r)
1676:	Willems Jan, kind (E-40 r, *woonhuis*) (594 m^2)
1759:	De Brabander Jan Frans & Elisabeth (E-40 r)
1676:	Van Hende Vincent, kinderen (E-40 r)
1759:	De Brabander Jan Frans & Elisabeth (E-40 r)
1676:	Verhegghe Jan (E-40 r)
1759:	De Brabander Jan Frans & Elisabeth (E-40 r)
1777:	Van Crombrugghe Frans (E/G ?)
1793-1820:	Van Hyfte Pieter Bernard fs Frans (E/G ?)
1674-1715:	Vande Wostyne Danneel (G/E-*inv.1674-76*)
1694-1704:	Pynckel Lieven (G-*inv.1694-96*)
1704-1713:	Sanders Lieven (G/E)
1713-1715:	Sanders Lieven,wed. (G/E)

1710-1722: Goossens Jan x via Guilleaeme Haeck (zie 52063) (G)
1724-1731: Dherckere Jan fs Bauduijn (G)

1739: Vande Woestyne Gillis (G-l)
1743: Van Laecken Pieter (G-l)
1748: Roegiers Francies (G-l)
1754: Martens Paulus (G-l)

Historiek

De b-kavel startte als een verzameling van veel kleine perceeltjes. In 1676 waren niet minder dan vijf eigenaars bekend: Cornelis Weyns (322 r), Danneel vande Wostyne (120 r), het kind van Jan Willems (40 r), de kinderen van Vincent van Hende (40 r) en Jan Verhegghe(40 r). Onder de familie De Brabander werd de kavel herenigd.
De boomgaard van de oorspronkelijke hofstede bleef. Rond de bewoning bestaat geen volledige duidelijkheid. Het huis bleef zeker bewoond tot 1731. Daarna vallen we terug op het hier meermaals voorkomende verschijnsel van één pachter voor meerdere hofsteden: 52059, 52061 en 52063. Deze vermelding geldt ook voor deze kavels.

Chronologie

1676: *"Margriete martens wed.Jooris vande wostyne met ij g (600 r) vande oostsyde inne, cornelis weyns causa uxoris fia jooris vande wostyne west daeran met i g xxij R (322 r), danneel vande wostyne by deele ende coope j^{c} xx R (120 r), west daeran tkint jan willems met xl R (40 r), de kinderen vyncent van hende xl R (40 r), Jan Verhegghe causa uxoris met xl R (40 r) met een hofstede ende twee sticken lant ande westsyde daeran, streckende met beede henden alsvooren (vande hooghstraete tot de moerstraete) xj^{c} lxiij R (1164 r)"* (SAE1748/262/2).

1707: *"Ln. Sanders west daeraen, streckende alsvooren (vande moerstraete tot dhooghestraete) synde ten noorteynde boomgaert ... 582 R"* (SAE385/420v/2).

Noten

Lb1676:	167623063	SAE1748/262/2
Lb1707 :	170752064	SAE387/420v/2
F1796 :	179606113	SAE-M1086a
H1820:	1820267B290-293	SAE-M1086b

52061

Situering *Moerstraete tot dhooghstraete*

Aard 1638: land
1642-1796: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 595 r (8776 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Lammens Joos (E)
16xx:	Daenens Gillis *by coope* (E)
1676 :	Pinckel Adriaen fs Anthonis *oock by coope* (E/G)
1695:	Pynckel Lieven (E/G)
1707:	Sanders Lieven (E/G)
1719:	De Wispelaere Passchasia (E)
1724:	Derckere Jan fs Bauduyn (E)
1732:	De Brabander Jan Francies & Elisabeth (E)
1777-1793:	Van Crombrugghe Frans (E)
1796:	Van Hyfte Pieter Bernard fs Frans (E)
1820:	Van Hyfte Pieter (E)
1638:	*Wauters Gillis (G-l)*
1642-1647:	Van Hecke Gillis (G)
16xx:	*De Jaegher Guillielmus (G-l)*
16xx:	*Vervinck Pieter (G-l)*
1661-1694:	Pinckel Adriaen fs Anthonis (G/E)
1695-1704:	Pynckel Lieven (G/E)
1704-1713:	Sanders Lieven (G/E)
1713-1715:	Sanders Lieven,wed. (G/E)
1724-1731:	Dherckere Jan fs Bauduijn (G/E)
1733:	*Goossens Jan fs Jan (G-l)*
1739:	*Van de Woestyne Gillis (G-l)*
1743:	*Van Laecken Pieter (G-l)*
1748:	*Roegiers Frans (G-l)*
1754-1780:	*Martens Paulus (G-l)*

Historiek

Deze kavel die een sterk gespreid bewoningspatroon kende, is zoals reeds aangehaald niet los te denken van de aanliggende kavels 52059 en 52063. Zeker voor de 18de eeuw komen dezelfde pachters voor. Ook hier geldt de regel van de twijfel zoals reeds zo vaak aangehaald binnen dit 52ste beloop. Bij het begin van de 19de eeuw bestond deze kavel uit een huis met tuin.

Chronologie

1638: *"Joos Lammens met ij sticx ende een strepe ande westsyde daeran...595 R "* (SAE383/398/1).

1676: *"Adryaen pynckel fs antheunis met syn hofstede ende twee sticken lant daer hy op wont ande westsyde daeran ghecommen by coope van*

guilliaeme genys ende Gillis dhaenens, streckende vande hooghstraete tot de moerstraete ... 755 R" (SAE1748/262/3).

1707: "*den selven* (Lieven Sanders) *met syn hofstede...streckende vande moerstraete tot dhooghstraete ... 595 R "* (SAE387/421/1).

Noten

Lb1638 :	163852061	SAE383/398/1
Lb1640 :	164052061	SAE385/398/1
Lb1676 :	167623064	SAE1748/262/3
Lb1707 :	170752066	SAE387/421/1
F1796 :	179606116	SAE-M1086a
H1820:	1820267B294-295	SAE-M1086b

52063

Situering *Moerstraete tot dhooghstraete*

Aard 1623-1796: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 548 r (8138 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	De Brauwere Marten (E/G)
1660:	De Brauwer(e) Cornelis (E/G)
1666:	De Brauwere Cornelis, wed.(E/G)
1676:	Auwerogghe Heindric (E/G)
1704:	Dhercker Jan fs Pieter (E/G)
1724:	Derckere Jan fs Boudewyn (E/G-?)
1732:	De Brabander Jan Francies & Elisabeth (E)
1767:	Van Hevele Jan kinderen & De Brabander Françoise (E elk 1/2)
1768:	Van Hevele Jan kinderen (E -geheel)
1787:	Standaert Cosmos Damianus (E)
1789-1796:	Lippens Joris fs Vincent (E)
1828 :	Lippens Bernard fs Vincent (E)

1623-1660:	De Brauwere Marten (G/E)
1660-1665:	De Brauwer(e) Cornelis (G-*inw.1660/E*)
1666-1667:	De Brauwere Cornelis, wed.(G/E)
1666-1705:	Auwerogghe Heindric (G/E)
1704-1712:	Dhercker Jan fs Pieter (G/E)
1710:	*Verheye Jan (G-l)*
1723-1739:	Haeck Guilleaeme x via Jan Goossens (G)
1724:	*Derckere Jan fs Boudewyn (E/G-l)*
1733-1737:	Goossens Jan fs Jan (G)
1739:	*Van de Woestyne Gillis (G-l)*

1743:	*Van Laecken Pieter (G-l)*
1748:	*Roegiers Frans (G-l)*
1754-1780:	*Martens Paulus (G-l)*

Historiek

De bewoningsgeschiedenis op deze kavel ving aan in 1623 met eigenaar Marten de Brauwere. De hele 17de eeuw zijn de bewoners ook eigenaar van de hofstede. Zoals eerder aangehaald was deze kavel, zeker voor de 18de eeuw, niet los te denken van de aanliggende kavels 52059, 52061 en zelfs 52066 waarop we dezelfde pachters aantreffen. Ook hier geldt derhalve de regel van de twijfel bij het verbinden van personen aan een hofstede. De laatste bewoner was mogelijks Jan Goossens fs Jan.

Chronologie

1640: *"den selven* (Marten de Brauwere) *met syn hofstede ... 548 R"* (SAE384/398/3).

1676: *"den selven (heindrick auwenrogghe thouwelyck hebbende de wed cornelis de brauwere) met de voorn. kinderen met syn hofstede ende stick lant ... 548 R"* (SAE1748/262v/2).

1707: *"den selven met syn hofstede... "* (SAE387/421/3).

Noten

Lb1638 :	163852063	SAE383/398/3
Lb1640 :	164052063	SAE385/398/3
Lb1676 :	167623066	SAE1748/262v/2
Lb1707 :	170752068	SAE387/421/3
F1796 :	179606119	SAE-M1086a
H1820 :	1820337B296-301	SAE-M1086b

52064

Situering	*Moerstraete tot dhooghstraete*
Aard	1638: land 1658-1796: hofstede
Oppervlakte	1638-1796: 554 r (8227 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Van Ackere Jan (E/G)
16xx:	Boelens Jacques (E/221 r) & Van Ackere Lieven (E/G 333 r)

1676:	Van Acker Lieven (E-geheel/G)
1683:	Van Acker Lieven, wed. (E/G)
1685:	Rooman Pieter & cons. (E/G)
1696:	Hoste Joos fs Ryckaert *by coope* (E/G)
1707:	Hoste Joos, wed.&kinderen (E)
1713:	Pyfferoen Pieter *by coope* (E)
1734:	Pyfferoen Pieter fs Pieter (E)
1748:	Van Ooteghem Frans (E/G)
1780:	Van Ooteghem Jan Frans (E/G)
1796:	Van der Weenen Petrus Judocus *by coope 1818* (E)

1658-1682:	Van Acker Lieven (G/E)
1683-1686:	Van Acker Lieven, wed. (G/E)
1686-1719:	Rooman Pieter & cons. (G/E-*inw.1718-19*)
1696-1706:	Hoste Joos fs Ryckaert (G/E)
1706-1732:	Standaert Jan Baptist (G-*inw.1725-32*)
1725-1763:	Van Ooteghem Frans (G/E)
1764-1779:	Van Ooteghem Frans, wed. (G/E)
1780-1796:	Van Ooteghem Jan Frans (E/G)

1693, 29 dec.: *Verheye Jan (G-l)*

Historiek

Pas in de tweede helft van de 17de eeuw, vanaf 1658, kreeg de hofstede bewoning. Net als bij de vorige kavel waren het bijna uitsluitend eigenaars die ze bewoonden. Ook hier noteren we eigenaars-bewoners die in de onmiddellijke omgeving over onroerend goed beschikten waarop ze net zo goed konden wonen als op deze kavel.

Chronologie

1640: *"Jan van ackere met ij sticx ande westsyde ...554 R"* (SAE385/398v/1).
+1640: aanvulling *"via et Lyr. Joos Hoste" ..."met ij sticx ende hofstede".*

1676: *"Lieven van ackere fs jan by deele van syn vader, met syn hofstede ende een stick lant.. 553 R"* (SAE1748/262v/3).

Noten

Lb1638 :	163852064	SAE383/398v/1
Lb1640 :	164052064	SAE385/398v/1
Lb1676 :	167623067	SAE1748/262v/3
Lb1707 :	170752069	SAE387/421v/1
F1796 :	179606122	SAE-M1086a

52066

Situering *dhooghstraete*

Aard 1632/33 - 1654/55: hofstede

Oppervlakte 1638: 146 r (2168 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638: Rooman Lieven (E/G) & Ymans Charles kinderen (E)
1653/1654: Willems Jan (a) (99 r) & De Backer Jooris (b) (47 r)
1632/33-1652: Rooman Lieven (G/E)

Zie kavels 52066a en 52066b

Historiek

De bewoningsgeschiedenis van deze kavel loopt, althans voor de 18de eeuw, parallel met de oostelijk aangrenzende hofstede. Ook hier weer niet meteen een toonbeeld van duidelijkheid. Het bewijst eens te meer dat voor elke mutatie, voor elke pachter, een diepgaand onderzoek nodig is. Een gebrek aan documenten laat dit evenwel niet toe. We hebben veel secundaire bronnen geraadpleegd, maar toch blijven veel vragen onbeantwoord en twijfels bestaan.
Uitgangspunt van deze kavel is 52066, een perceel van 146 roede dat in 1632-33 werd bebouwd en waarop mede-eigenaar Lieven Rooman woonde. In 1653-54 volgde een verkaveling waardoor twee percelen van respectievelijk 99 en 47 roede ontstonden.

Chronologie

1638: *"lieven rooman ende kinderen charles ymans met een stick ... een hofstede 146 R"* (SAE383/398v/3).

Noten

Lb1638 :	163852066	SAE383/398v/3
Lb1640 :	164052066	SAE385/398v/3

52066a

Situering *dhooghstraete*

Aard 1653/54-1796: hofstede
1796: land

Oppervlakte 1653: 99 r (1470 m^2)
1676: 116 r (1723 m^2)

1707: 138 r (2049 m^2)
1796: 137 r (2034 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1653:	Willems Jan (E/G-99 r)
1676:	Vercruysse Tanneken, wed. van Willems Jan (E-116 r)
1677:	Wauters Cornelis fs Gheeraert (E/G)
1767 :	Van Hevele Jan kinderen & De Brabander Françoise (E) (elk1/2)
1767 :	Van Hevele Jan kinderen (E – geheel)
1787:	Standaert Cosmos Damianus (E)
1789-1796:	Lippens Joris fs Vincent (E)
1828 :	Lippens Bernard fs Vincent (E)
1653-1660:	Willems Jan (G/E)
1661-1670:	De Vliegher Christoffel (G)
1671-1678:	De Vliegher Christoffel, wed. (G)
1677-1685:	*Wauters Cornelis fs Gheeraert (G-l/E)*
1696-1761:	*Pynckel Pieter (G-l)*
1736-1753:	Bernaers Anthone (G)
1754-1771:	Busch Gillis (G)
1772-1796:	Switsynck Pieter

Historiek

Voor de a-kavel nemen we de draad op bij de drastische herschikking van de percelen.
Basis was kavel 52066, een in 1632-33 bebouwde hofstede met een oppervlakte van 146 roede. Na 1640 werd de kavel opgesplitst in 99 en 47 roede. De 99 roede werd tijdens de tweede helft van de 17de eeuw verenigd met 38 roede van de aangrenzende kavel 52065. De hierbij ontstane nieuwe kavel van 137 roede werd als een *behuisde hofstede* omschreven. Of het om de oude of een nieuwe woonsite gaat, is niet meteen te achterhalen.
In 1653 was Jan Willems eigenaar en bewoner van de kavel. Na het overlijden van Jan verliet de weduwe het hof. Van Pieter Pynckel zijn we niet zeker dat hij er ook verbleef. De opeenvolgende pachters, Anthone Bernaers (1736-53), Gillis Busch (1754-71) en Pieter Switsynck (1772-1796) waren vaste bewoners. In de belastinglijst van 1796 was Switsynck gebruiker. In de kadastrale legger uit de Franse periode, die in 1796 werd opgemaakt, werd de kavel niet meer als behuisd opgenomen. Verdween bij het einde van het Ancien régime de bewoning?

Chronologie

1638: *"lieven rooman ende kinderen charles ymans met een stick ... een hofstede 146 R"* (SAE383/398v/3).

1676: *"Tanneken Vercruysse wed jan willems met haer kint vanden selven willems ant suythende daeran met syn hofstede daer hy wont, streckende met tsuythende aende hooghstraete ... 116 R"* (SAE1748/263/3).

1707: *"cornelis wauters met syn hofstede aende westsyde daeraen streckende met de suytwestsyde langhs dhooghstraete loopende op het westeynde scherp ten nieten uyt ende aende noortsyde twee mael verhaeckende ... 137 R"* (SAE387/421v/3).

Noten

Lb1676:	167623069	SAE1748/263/3
Lb1707:	170752071	SAE387/421v/3
F1796:	179606124	SAE-M1086a

52066b

Situering *moerstraete*

Aard
1654-1699: hofstede
1796: land

Oppervlakte
1654: 47 r (698 m^2)
1676: 102 r (1515 m^2)
1707-96: 283 r (4203 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1654:	De Backer Jooris (E/G) (47 r)
1676:	Wauters Gheeraert fs Jan *by coope* (E)
16xx:	Wauters Pieter & Cornelies fs Gheeraert (E)
16xx:	De Brauwere Adriaen (E)
1677:	Wauters Cornelis (E/G)
1707:	De Brauwer Frans fs Frans (E)
1732:	De Brabander Jan Francies & Elisabeth fil. Laureyns *by coope* (E)
1767:	Van Hevele Jan kinderen & De Brabander Françoise (E,elk 1/2)
1767:	Van Hevele Jan kinderen (E - geheel)
1787:	Standaert Cosmos Damianus (E)
1789-1796:	Lippens Joris fs Vincent (E)
1828:	Lippens Bernard fs Vincent (E)
1654-1668:	De Backer Jooris (G/E)
1657-1665:	Bral Pieter (G)
1665-1676:	Wauters Gheeraert fs Jan (G/E)
1677-1685:	Wauters Cornelis (G/E)
1686-1699:	De Vliegher Christoffel, wed. (G)

1709, 26 jan.: *Pynckel Pieter (G-l)*
1723: *Haeck Guilleaeme (G-l)*
1724: *Derckere Jan (G-l)*
1733: *Goossens Jan fs Jan (G-l)*
1739: *Vande Woestyne Gillis (G-l)*
1743: *Van Laecken Pieter (G-l)*
1748: *Roegiers Frans (G-l)*
1754: *Martens Paulus (G-l)*

Historiek

Voor deze b-kavel nemen we eveneens de draad op in 1654. Kavel 52067, oorspronkelijk 236 roede land, werd samengevoegd met het restant van 47 roede uit 52066 tot een nieuwe kavel van 283 roede. Ook hier is sprake van *een behuysde hofstede*. Eigenaar Jooris de Backer was in 1654 de eerste bewoner. Hij zou er tot 1668 blijven. Merkwaardig genoeg verdween het gezin tussen 1659 en 1660 uit de belastinglijsten. Waren ze tijdelijk onvermogend? Een hypothese die zeker niet onmogelijk is. Rond de woonsite blijven ook allerhande onbeantwoorde vragen bestaan: kreeg de nieuw gevormde kavel ook een nieuwe bebouwing; was het woonhuis het oorspronkelijke gebouw of werd bij de verkaveling het huis eveneens opgedeeld en ontstonden uit het originele gebouw twee woonhuizen?
Pieter Bral volgde De Backer op tot 1665 waarna hij verhuisde naar 43016. Waarschijnlijk viel de bewoning bij het einde van de 17de eeuw, in 1699, weg.

Chronologie

1676: *"Gheeraert wauters fs jan by coope met syn hofstede daer hy woont ... metten noorthende ande moerstraete 102 R"* (SAE1748/263/2).

1707: *"den selven (Cornelis Wauters)[nu mr francies de brauwer met een hofstede noort daeraen noort de moerstraete, oost Lieven Sanders commende ten westeynde met eenen heerhoeck int vergaederen van beede de straeten opde suytsyde oock twee mael verhaeckende ...283 R]"* (SAE387/422/1).
[ ] : ander schrift

Noten

Lb1676:	167623068	SAE1748/263/2
Lb1707:	170752072	SAE387/422/1
F1796:	179606125	SAE-M1086a

4.6 BELOOP 61, DE BOTERHOEK

De Boterhoucksche meerschen ende lant inde Boterhouck. Ande noorsyde vande voorn. dweerschgracht ende meestratken, ande westsyde

vande maroyendam ende ande suytsyde vande moerstraete ande selve straten gaende totten schootkandt, westwaert streckende tot ant ghescheet vande keure ende het ambacht van maldeghem, van westen in (1638 - SAE383 fol.488).

61058

Situering Boterhoek (17-18de E. *Moerstrate*)

Aard 1628-1796: hofstede

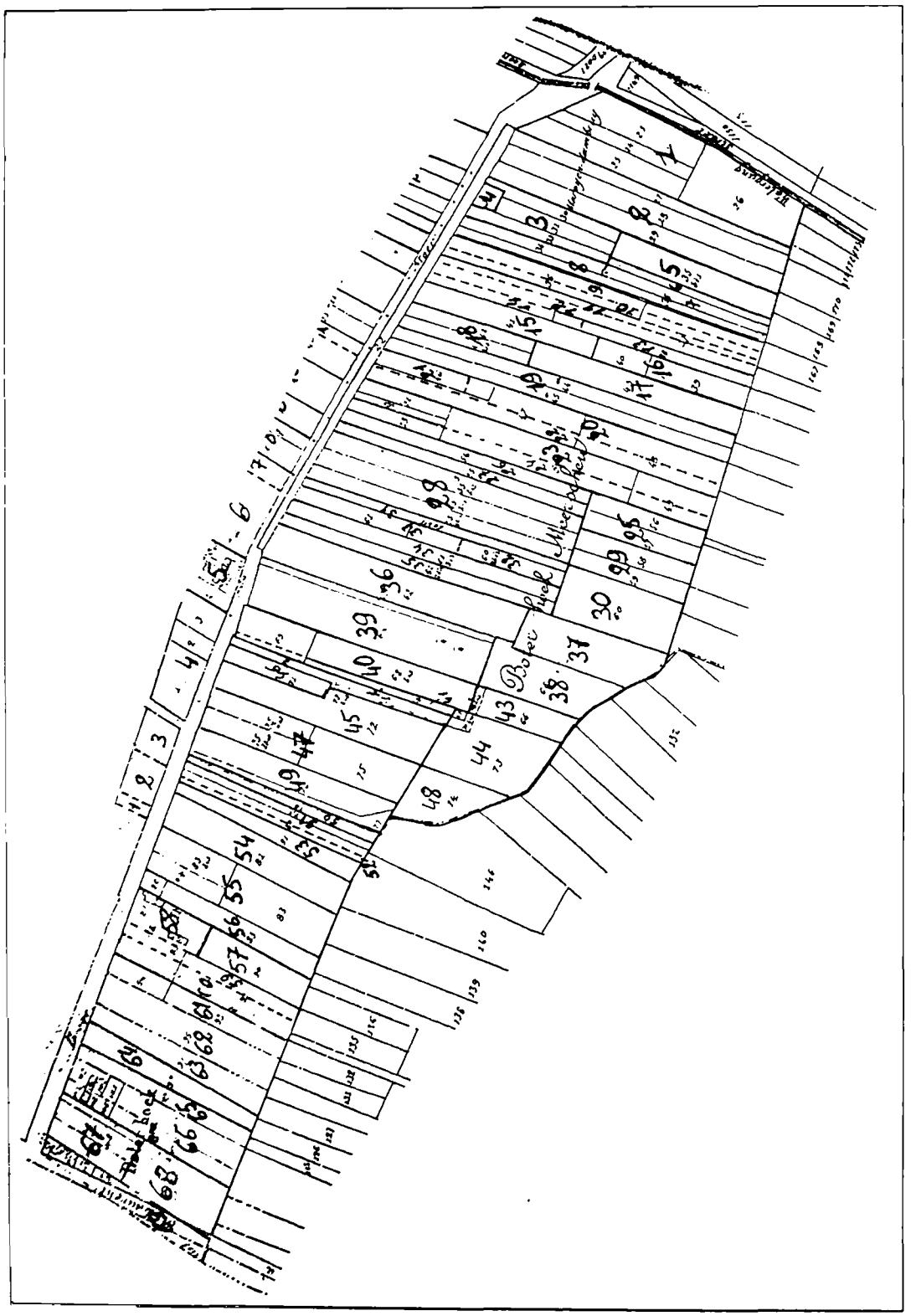
Oppervlakte 1638-1796: 223 r (3312 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1628-1647:	Bertholf Pieter fs Pieter de jonghe (E/G)
1676:	Bertholf Pieter fs Willem (Gulliame) (E)
1685:	De Bruycker Baltasar (E)
1690:	Bertholf Willemyntken fa Pieter (E/G)
1707; 1716:	Van Steelandt Anthone Ignace, dheer ende mre (E)
1759:	Copieters Jan Baptiste (E)
1776:	Copieters Catharinne (E)
1782-1796:	Coppieters Jan Baptiste (E)
1808, 1820:	Bouvaert Francois (E)
1628-1647:	Bertholf Pieter fs Pieter de jonghe (E/G)
1629-1632:	Willems Jan (*inw.*)
1641-1647:	Bertholf Pieter fs Willem (G-*inw.*)
1648-1682:	De Bruucker (Bruycker) Jan (G)
1683-1690:	De Bruycker Jan, wed. (G)
1661-1674:	Bertholf Pieter (G)
1664-1665:	Luck Jaecques (G-*inw.*)
1664-1667:	Roelant Jaecques (G-*inw.*)
1675-1677:	Baetsens Joos (G)
1678-1691:	Bertholf Willemyntken fa Pieter (G/E)
1691-1733:	De Reu Christoffel ((G-a)
1707-1712:	Blomme Jooris (G-b)
1710:	*Goethals Lieven (G-inw.)*
1733-1743:	Verheecke Laureyns (G-a)
1739-1755:	Van Vlaenderen Pieter (G-b)
1756-1786:	Van Hecke Jan fs Lieven (G-b)
1787-1791:	Van Hecke Jan fs Lieven, wed. (G-b)
1792-1796:	De Muynck Carel Frans (G-b)

Historiek

Deze kavel werd vanaf 1628 bewoond door de eigenaar Pieter Bertholf fs Pieter. Pieter was, althans voor de 17de eeuw, de vroegste

Beloop 61, percelering volgens het landboek van 1638 (uit F. Pille, Het Eeklose landboek...)

bewoner in de Boterhoek.Van 1629 tot 1632 verbleef ook Jan Willems op de hofstede. Het is ons niet duidelijk of hij een *inslaper* was; een arbeider die inwoonde of onderhands met zijn gezin een deel van de hofstede pachtte. Pieter baatte de hofstede uit tot 1647. Van 1641 tot eveneens 1647 verbleef er nog een andere Pieter Bertholf op de boerderij, ditmaal een zoon van Willem. In tegenstelling tot Willems is het bijna zeker dat Pieter fs Willem een deel van de hofstede pachtte. Althans bewerkte hij op zelfstandige basis gronden in de omgeving van de hofstede. De Bertholfs verdwenen gelijktijdig van het goed en in 1648 werd de pacht overgenomen door Jan de Bruycker, die er tot 1690 labeurde.
Tijdens de tweede helft van de 17de eeuw was de hofstede eigendom van de familie Bertholf, eerst van Pieter en daarna van Willemynken. Uit deze periode dateerde ook het verblijf van twee families op de hofstede: Jaecques Luck (1664-1665) en Jaecques Roelant (1664-1667). De dubbele bewoning bleef tot het midden van de 18de eeuw gehandhaafd. Christoffel de Reu verbleef er 42 jaar, van 1692 tot 1733, terwijl Jooris Blomme er van 1707 tot 1712 boerde. Hoe groot het pachtgoed van Jooris was, werd niet vermeld. Vast staat dat Christoffel over het leeuwenaandeel kon beschikken. Na het duo noteerden we nog als pachters: Laureyns Verheecke (1733-1743), Pieter van Vlaenderen (1739-1755), het gezin van Jan van Hecke fs Lieven (1756-1791) en Carel Frans De Muynck (1792-1796).
In 1675 was Pieter Bertholf verhuisd naar een nieuwe hofstede aan de westzijde van deze stee (zie 61059). De twee kavels, met alleen nog bewoning op 61058, zouden zeker vóór 1820 samensmelten.

Chronologie

1638: *"den zelven* (Pieter Bertholf) *met syn hofstede...ij^{c}xxiij R"* (SAE383/498/1).

1640: *"den selven (Pr Bertholf) met syn hofstede ant noorthende daeran metter oosts. alsvooren, streckende metten noorthende ande strate (Moerstrate) ij^{c} xxiij R"* (SAE385/498/1).

1707: *"den selven (dheer ende mr Ant. Ignagce van steelandt) met een hofstede ... noort de moerstraete.. . ij^{c}xxiij R ."* (SAE387/523/1).

Noten

Lb1638 :	163861058	SAE383/498/1
Lb1640 :	164061058	SAE385/498/1
Lb1676 :	167619060	SAE1748/226v/1
Lb1707 :	170761063	SAE387/523/1
F1796 :	179607607	SAE-M1086a
H1820:	1820058A86-89	SAE-M1086b

PILLE F., *De Eeklose bevolking tussen 1638 en 1650*, in *De Eik*, jg.24 (1999), blz.223-232.

61059

Situering Boterhoek (*Moerstrate*)

Aard
1638-40: land
1675-1735 hofstede
1735-1796: land

Oppervlakte
1638-40: 225 r (61059) + 319 r (61060) + 335 r (61061) = 879 r (13053 m^2)
1676: 225 r , 320r , 330 r, 1707-1796: 879 r

Eigenaar/Gebruiker

61059 (225 r / 3341m^2)
1638: De Vyt Christoffel (E)
16xx: Bertholf Willem fs Willem (E/G)
16xx: Baetsens Joos (E)
1675: Bertholf Pieter fs Willem (E/G)
1707: De Reu Christoffel (E/G-181r)
1716: Van Steelandt Anthone Ignace, dheer ende mre (E)
1759: Copieters Jan Baptiste (E)
1776: Copieters Catharinne (E)
1782-1796: Coppieters Jan Baptiste (E)
1808, 1820: Bouvaert Francois (E)

1638: Bertholf Willem fs Willem ($G/_{later}$ E)
1675-1676: Bertholf Pieter (E/G)
1678-1688: De Bruycker Baltasar (G)
1689-1703: De Bruycker Baltasar, wed. (G)
1690-1696: De Bruycker Gillis (G-*inw.*)
1680-1698: De Wispelaere Jan fs Philips (G-*inw.1680-82*)
1722-1735: De Bruycker Pieter fs Jan (G)

1678: Bertholf Willemyntken (G-l-181r)
1707: De Reu Christoffel (G-l/E-181r)
1734: Verheecke Laureyns (G-l)
1740: Van Vlaenderen Pieter (G-l)
1756: Van Hecke Jan fs Lieven (G-l)

Historiek

Tijdens de eerste helft van de 17de eeuw noteerden we aan de westzijde van vorige kavel (61058) drie percelen die voorheen ongetwijfeld één waren. Dit blijkt ondermeer uit de bescheiden *veurghemmene* afbakening. Trouwens bijna heel de 17de eeuw troffen we er dezelfde pachters aan.
Omstreeks 1640 verwierf Pieter Bertholf de kavels 61059, 61060 en 61061; toen ging het uitsluitend om landbouwgrond. In 1676 was er één-

malig - in het landboek van de Slependammewatering - sprake van drie hofsteden.
Voor zover we konden nagaan was Pieter Bertholf fs Willem in 1675 de eigenaar en tevens eerste bewoner. Zijn hofstede bevond zich op het westelijk gelegen perceel (61059) van 225 roeden. In 1678 werd de pacht overgenomen door Baltezar de Bruycker en vanaf 1689 tot 1703 door diens weduwe. Van 1690 tot 1696 verbleef er tevens een Gillis de Bruycker. In 1680 kwam Jan de Wispelaere fs Philips inwonen; om vanaf 1683 tot 1698 medepachter te worden. De Wispelaere nam 381 roede voor zijn rekening, De Bruycker behield er 30. Van 1722 tot 1735 was een Pieter de Bruycker gebruiker en hiermee eindigde ook de bewoningsgeschiedenis van deze kavel.
Wanneer Christoffel de Reu rond 1700 de drie percelen verwierf werden ze teruggebracht tot één groot veld van 879 roede.
Het blijkt ook dat de volledige oppervlakte steeds door meerdere pachters werd gebruikt : landbouwers die in de onmiddellijke omgeving woonden en enkel een brokje landbouwland uit de kavel gebruikten.

Chronologie

1638: *"christoffel de vyt met een stick lants ande westsyde daeran (61059) streckende vande moerstraete tot de dweersgracht ij^{c} xxv R"*. (SAE383/498/2, SAE385/498/2) Later handschrift, waar Christoffel werd geschrapt en vervangen door Willem Bertholf fs Willem.

1638: *"willem bertholf fs willems met een stick ande westsyde ... 1 g xix R"* (SAE383/498/3 - 61060).

1638: *"via et Lry jaecques lucx met j stick ande westsyde ... 1 g xxxv R"* (SAE383/498v/1 - 61061).

1676: *"den selven (Pieter Bertholf fg Gulliame) met een stick ande westsyde daeran synde ten noorthende nu een hofstede, ande westsyde veurghemeene teghen het ander naervolghende article, streckende met tsuythende anden dweesgracht ende met tnoorthende ande moerstraete, groot ij^{c} xxv R"* (SAE1748/226v/2).

1676: *"den selven (Pieter Bertholf fg Gulliame) met een stick ande westsyde daeran veurghemeene, streckende met beede henden alswooren, ... tsuythende anden dweesgracht ende met tnoorthende ande moerstraete ... ende is ten noorthende alsnu oock hofstede, groot j g xx R"* (SAE1748/226v/3).

1676: *"den selven (Pieter Bertholf fg Gulliame) met een stick ande westsyde daeran ten noorthende oock alsnu een hofstedeende veurghemeene ande voorgaende, streckende vande straete tot de dweesgracht, groot j g x xx R"* (330r) (SAE1748/227/1).

1707: *"christoffel de reu met een hofstede west daeran (61063), met een stick landt ten suyteynde vande selve, streckende vande moerstraete tot den dweirsgracht viij^{c} lxxix R"* (SAE387/523/2).

Noten

Lb1638 :	163861059	SAE383/498/2
Lb1638 :	163861060	SAE383/498/3
Lb1638 :	163861061	SAE383/498v/1
Lb1640 :	164061059	SAE385/498/2
Lb1640 :	164061060	SAE385/498/3
Lb1640 :	164061061	SAE385/498v/1
Lb1676 :	167619061	SAE1748/226v/2
Lb1676 :	167619062	SAE1748/226v/3
Lb1676 :	167619063	SAE1748/227/1
Lb1707 :	170761064	SAE387/523/2
F1796 :	179607608	SAE-M1086a

61063

Situering Boterhoek (*Moerstrate)*

Aard
1638: land
1675-1705: hofstede
1796: land

Oppervlakte 1638-1796: 325 r (4826 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1628-1648:	Bertholf Pieter fs Pieter (E/$G_{na\ 1638}$)
1638:	Lucx (Luck) Jaecques hoirs (E)
1638:	Lucx (Luck) Pieter (E/G)
1648:	De Suttere (Zutter) Lieven *by coope* (E/G)
16xx:	Vercruusen (Vercruysse) Gillis (1/2), Jooris & Jan (1/2) (E)
16xx:	Deunynck Lieven fs Jan *by coope* (E)
1679:	Sierens (Cierens) Jan *by coope* (E)
16xx:	Grootaert Jooris wees *by deele* (E)
1685-1697:	De Ceuninc Christiaen (E/G) (geheel, a + b)
1698-1704:	De Ceuninc Christiaen, wed. (E/G) (geheel, a + b)
1707:	Vernaet Jooris (E)
1716:	Van Steelandt Anthone Ignace, dheer ende mre (E)
1776:	Copieters Catharinne (E)
1782-1796:	Coppieters Jan Baptiste (E)
1808:	Bouvaert Francois (E)

1628-1649:	*Bertholf Pieter fs Pieter (G_l/E)*
1638:	*Lucx (Luck) Pieter (G_l/E)*

1648:	*De Suttere (Zutter) Lieven (G-l/E)*
16xx-1674:	*Valet Jan (zie Van Lent) (G_l)*
16xx :	*De Swaef Philips (G_l)*
1675-1680:	De Zutter (Sutter) Gillis, wezen (G)
1685-1697:	De Ceuninc Christiaen (G/E)
1698-1704:	De Ceuninc Christiaen, wed. (G/E)
1703-1717:	Van Loo Jan de jonghe 1/2 (G)
1703-1705:	Van Loo Jan de aude (G)
1704:	*Van Hyfte Niclaeys (G-l)*
1710:	*De Reu Christoffel (164,5 r) (G_l)*
1711:	*Goethals Jan fs Jooris (131,5 r) (G_l)*
1734:	*Verheecke Laureyns (G_l)*
1740:	*Van Vlaenderen Pieter (G_l)*
1756:	*Van Hecke Jan (G_l)*

Historiek

In het landboek van de stad van 1638 wordt een oppervlakte van 325 roede opgegeven (enkele malen ook 328). In latere landboeken is ook sprake van 368 roede. Nazicht heeft uitgewezen dat de *pointer* zich hier eventjes vergiste van perceel. Zeker geen cruciale fout voor de toenmalige belastingbetaler, want eigenaars en pachters van de kavels 61063 en 61064 waren immers dezelfde.
Op 15 juni 1648 verkochten Pieter Bertholf fs Pieter, gehuwd met Mayken van Moerkerke 324 roede land *inden Boterhouck* aan Lieven de Zutter en echtgenote Janneken de Weert. Het ging hier duidelijk om dit perceel.
Het jaar 1675 vraagt om later bijkomend onderzoek. In die periode werden hier heel wat nieuwe huizen opgetrokken. Ook op dit perceel startte de bewoning in 1675 met de nazaten van Gillis de Sutter. De hofstede kreeg waarschijnlijk slechts bewoning van twee gezinnen. Naast De Zutter, die er van 1675 tot 1680 boerde, troffen we er van 1685 tot 1704 het gezin van Christiaen de Ceuninc aan. Dit was tevens de laatste bewoner.

Chronologie

1638: *"via et Lry Jaeques Luck met j stick... 1 g xxv R"* (SAE383/498v/3).

1648, 15 juni: Pieter Bertholf fs Pieter, x Mayken van Moerbeke verkopen 324 roede land *"inden Boterhouck"*aan Lieven de Zutter x Janneken de Weert (SAE824 f.78, SAE868 min.).

1676: *"Lieven demunck fg jan by coope van jooris vercruysse dhilft ende van gillis ende jan vercruysse dhilft met een stick ende hofstede ande westsyde daeran ende by tnoorthende veurghemeene teghen syn selfs naervolghende hof,... groot j g xxv R"* (SAE1748/227v/1).

1707: *"Jooris vernaet met een hofstede ende stuck landt ...(vande moerstraete tot den dweirsgracht) alsoo het nu ghebruyckt wort, sonder preju-*

ditie van elcx voorder gherechticheyt soo van dese als de voorgaende partye 1 g xxviij R" (328 r) (SAE387/523v/2).

Noten

Lb1638 :	163861063	SAE383/498v/3
Lb1640 :	164061063	SAE385/498v/3
Lb1676 :	167619065	SAE1748/227/3
Lb1707 :	170761067	SAE387/523v/2
F1796 :	179607611	SAE-M1086a

SAE, 824 *Wettelijke passeringen*, 1645-1652, fol.78; SAE, 868, *minuten*; van 15 juni 1648.

61064

Situering	Boterhoek (*Moerstrate)*
Aard	1638: land 1675-1694: hofstede 1796: land
Oppervlakte	1638-1796: 368 r (5465 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	De Kesele Aernoult wed. en kind. (E)
1648:	De Suttere Lieven (E/G)
1679:	Sierens (Cierens) Jan *by coope* 1/2 (a), Van Lent Janneken 1/2 (b) (E)
1680:	De Sutter Anthone *by coope* (b) (E)
16xx:	Grootaert Jooris, wees *by deele over cierens* (a) (E)
1685:	De Ceuninc Christiaen kint (E/G_l)
1704:	Van Hyfte Niclaeys (E1/2a/G_l)
1704:	Van Loo Jan de aude 1/2 (G_l)
1716:	Van Steelandt Anthone Ignace, dheer ende mre (E)
1759:	Copieters Jan Baptiste (E)
1776:	Copieters Catharinne (E)
1782-1796:	Coppieters Jan Baptiste (E)
1808:	Bouvaert Francois (E)
1638:	*Luck Pieter (G_l)*
1648:	*De Suttere Lieven (G_l/E)*
16xx:	*Valet Jan (zie Van Lent) (G_l)*
1675-1694:	Deunynck (Deununck) Lieven fs Jan (G)
1685, 12 mei:	*De Ceuninc Christiaen kint (G_l)*
1703-1717:	*Van Loo Jan de jonghe 1/2 (G_l)*
1704, 23 okt.:	*Van Hyfte Niclaeys 1/2 (G_l)*
1703-1705:	*Van Loo Jan de aude 1/2 (G_l)*

1707:	*Van Hijfte Niclaeys (G_l)*
1712:	*De Bruyckere Jan (G_l)*
1713:	*De Reu Christoffel (G_l)*
1734:	*Verheecke Laureyns (G_l)*
1740:	*Van Vlaenderen Pieter (G_l)*
1756:	*Van Hecke Jan (G_l)*

Historiek

De geschiedenis van deze kavel loopt volledig parallel met de vorige (61063). Ook hier start de bewoning in 1675 met Lieven Deunynck, om circa twintig jaar later met nog steeds dezelfde bewoner te verdwijnen. De kavel werd verpacht aan meerdere eigenaars die het landbouwland bewerkten.

Chronologie

1638: *"via et Lry Aernaut kesele met j stick ande westsyde daeran. streckende alsvooren met geheel de dreven op de oostsyde 1 g lxviij R"* (SAE383/499/1). Latere aanvulling waarbij de naam werd vervangen door Lieven de Suttere).

1676: *"Lieven demuunck fg jan causa uxoris fia jan van Lent dhelft ende janneken van Lendt dander helft by deele met een hofstede ende landt ande westsyde daeran by het noorthende ande oostsyde veurghemeene teghen syne voorschreven hofstede, groot j g lxviij R "* (SAE1748/227v/1).

1707: *"Niclaeys van Hyfte met een hofstede ende stuck landt ... vande moerstraete tot den dweirsgracht 1 g lxviij R"* (SAE387/523v/1).

Noten

Lb1638 :	163861064	SAE383/499/1
Lb1640 :	164061064	SAE385/499/1
Lb1676 :	167619066	SAE1748/227v/1
Lb1707 :	170761066	SAE387/523v/1
F1796 :	179607611	SAE-M1086a

61066

Situering	Boterhoek (*Moerstaete)*
Aard	1638: land 1736-1796: hofstede 1796: 2 huizen (a & b)
Oppervlakte	1638-1796: 604 r (8969 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

vóór 1622:	Bertholf Bertholomeus (E/G)
1676:	De Swaef Philips (E)
1699, 8 jul.:	Bertholf Jan fs Pieter (E)
1707:	Bertholf Jan (E)
1731:	Willems Jan fs Cornelis tot Adegem (E)
1742:	Bertholf Jan fs Jan, kinderen (E)
1759:	Mortier Pieter (E) *by coope*
1796:	Colman Jan (E-a)
1796:	De Schepper Petrus (E-b)
1820:	De Peser Jacques (E-a+b)
16xx:	*Van Leeuwe Joos fs Gillis (G-l)*
16xx:	*De Bruucker Jan (G-l)*
1682:	*De Wispelaere Jan fs Philips (G-l)*
1701:	*De Reu Christoffel (G-l)*
1734:	*Verheecke Laureyns (G-l)*
1736-1767:	De Clercq Marten (G-a)
1768-1790:	Van Hecke Jan fs Jan (G-a)
1791-1796:	De Schepper Pieter (G-a)

Historiek

Pas in 1736 troffen we met pachter Marten de Clercq bewoning aan op deze kavel. Naar het einde van de eeuw (1796) kocht pachter Pieter de Schepper een lapje grond uit dit perceel van Jan Colman waarop hij zijn eigen huis liet optrekken. Daar het perceel nooit werd opgedeeld en in 1820 terug onder één eigenaar kwam, maken we ons sterk dat er tussen beide gezinnen familiebanden bestonden.

Chronologie

1638: *"Berthelmeus bertolf met ij sticx ande westside daeran ... ij g iiij R "* (SAE383/499/3).

1676: *"Philips de swaef causa uxoris fia bertholomeus bertholf met twee sticken lant ... ij g iiij R "* (SAE1748/228/1).

1707: *"jan Bertholf met twee stucx west daeran streckende vande moerstraete tot den dweersgracht ij g iiij R"* (SAE387/524/1).

Noten

Lb1638 :	163861066	SAE383/499/3
Lb1640 :	164061066	SAE385/499/3
Lb1676 :	167619068	SAE1748/228/1
Lb1707 :	170761069	SAE387/524/1
F1796 :	179607614 (a)	SAE-M1086a

F1796 :	179607615 (b)	SAE-M1086a
H1820:	1820431A101 (a)	SAE-M1086b
H1820:	1820431A105 (b)	SAE-M1086b

61067

Situering Boterhoek (*Moerstraete*)

Aard vóór 1622-1676: hofstede
1707-1796: land

Oppervlakte 1638-1796: 366 r (5435 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Bertholf Bertholomeus (E/G)
1676:	De Swaef Philips (E)
1699:	Bertholf Jan fs Pieter (E)
1707:	Bertholf Jan (E)
17xx:	Vanden Hauwe Adriaen (E)
1733:	Verheecke Jan d'aude tot St-Lauryns (E)
1749:	Verheecke Pieter fs Jan d'haude (E)
1766:	Van Ooteghem Judocus (E)
1796:	Van Ooteghem Jan Theodor (E)
1825:	Van Ooteghem Carel fs Jan Theodor (E)
vóór 1622-1654:	Bertholf Bertholomeus (G/E)
1655-1660:	Van Leeuwe Joos (G)
1660-1682:	*De Bruycker Jan (G_l)*
1682-1690:	*De Bruycker Jan, wed. (G_l)*
1682-1698:	*De Wispelaere Jan fs Philips (G_l)*
1701, 13 mei:	*De Reu Christoffel (G_l)*
1711:	*Verheecke Niclaeys (G_l)*
1743:	*Van Ooteghem Judocus (G_l)*
1762:	*Willems Joannes fs Cornelis (G_l)*

Historiek

Hier bevond zich de enige bewoonde hofstede in de Boterhoek die tot vóór 1622 teruggaat. De familie Bertholf, die naast de hofstede over omvangrijke landbouwgronden beschikte, was ongetwijfeld *de heer en meester* van de Boterhoek. De volgende hoeve die er uit de grond werd gestampt was deze van Pieter de Wulf in 1628. Joos van Leeuwe, pachter van 1655 tot 1660, volgde eigenaar-gebruiker Bertholomeus als bewoner op... maar was tevens de laatste bewoner. Bijna alle bewoonde kavels die in de Boterhoek op Eekloos grondgebied lagen, waren op de zuidzijde te situeren en kenden vanaf het laatste kwart van de 17de eeuw bijna

steeds dezelfde eigenaars en gebruikers, waardoor veel woonsites verdwenen.

Chronologie

1638: *"den zelven* (Bertholomeus Bertholf) *met syn hofstede ande westsyde daeran, streckende metten noorthende aende moerstraete ... 1 g lxvj R"* (SAE383/499v/1).

1676: *"den zelven* (Philips de Swaef) *met zyn hofstede by tnoorthende ... metten noorthende ande moerstraete, groot j g lxvj R"* (SAE1748/228/2).

1707: *"den selven* (Jan Bertholf) *met twee stucx west by het noorteynde daeran* (61069) *noort de moerstraete, voor desen een hofstede i g lxvj R"* (SAE387/524/2).

Noten

Lb1638 :	163861067	SAE383/499v/1
Lb1640 :	164061067	SAE385/499v/1
Lb1676 :	167619069	SAE1748/228/2
Lb1707 :	170761070	SAE387/524/2
F1796 :	179607616	SAE-M1086a

61069

Situering Boterhoek (*Moerstraete*)

Aard 1638: land
1648: bewoning & land
1680-1796: herberg

Oppervlakte 1638-1796: 341 r (5064 m^2)

Naam *Inden Boterhouck*

Eigenaar/Gebruiker

1638-1707:	Sint-Janshospitaal in Brugge (E)
1796:	Van Hecke Bernard (E)
1638:	*Luck Pieter (G_l)*
+1638:	*Poppe Lieven (G_l)*
+1638:	*Neirinck (Neirynck) Guillaeme wed. (G_l)*
1648-1667:	De Zutter Lieven (G)
1655-1656:	Elegheer Joos (*inw.*)
1660-1674:	Valent (Van Lent) Jan (G)
16xx:	Heyne Aernaudt (G)
1675-1684:	Thielman Marten (G, *inw.1684-1694*)

1685-1686:	De Man Pieter (G)
1687:	De Visscher Segher (G)
1688-1692:	Pyffroen Franchois (G, *inw.1689-1692*)
1689-1690:	Gilleman Niclays (G)
1691:	Van Hoorde Aernaut (G)
1692-1694:	Van Loo Jan (G)
1695-1697:	Sierens Joos (G)
1698-1708:	De Nijs Adriaen (G)
1709-1719:	Galle Jaeques & Verstringhe Jaecques (G)
1719-1740:	De Wispelaere Pieter (G)
1740-1746:	De Wispelaere Pieter, wed. xx Noë(l) Roelof (G)
1742-1766:	Van Ooteghem Joos (G)
1749-1764:	Van Ooteghem Jan fs Pieter (G_*inw.*)
1766-1780:	Van Ooteghem Jan fs Jan (G)
1779:	De Bie Jan (G)
1780-1796:	Bral Pieter (G)
1792-1793:	Pieter van Driessche (G_*inw.*)
1788-1796:	Verstringhe Constatinus (G)
1709:	*Verstringhe Jaecques (G_l)*
1714:	*Sierens Jan (G_l)*
1732:	*Verheecke Jan (G_l)*
1734:	*Goethals Lieven (G_l)*
1747:	*Verstringhe Pieter & Van Ooteghem Joos (G_l)*

Historiek

In 1648 noteerden we Lieven de Zutter als eerste bewoner van de kavel die de westelijke grens met het Ambacht Maldegem vormde. Lieven zou er tot 1667 wonen. De laatste drie jaar had hij de pacht overgelaten aan Jan Vallent (Van Lent) en stond hij geboekt als *inwonende*. Kortstondig, in 1655-1656, woonde Joos Elegheer bij de familie De Zutter. Van Lent was in 1660 bij Lieven ingetrokken om in 1663 de pacht over te nemen. Een niet te situeren inwonende was Aernaudt Heyne. In het landboek stond hij geboekt als pachter, in de belastinglijsten daarentegen kwam hij niet voor.
Ongetwijfeld mede doordat het een herberg was, noteerden we er bijzonder veel *inwonenden* en wisselden de uitbaters elkaar razendsnel af! Marten Thielman troffen we er in 1675 aan als inwonende. Vijf jaar later, in 1680 baatte hij de herberg uit.Vermoedelijk was hij ook de eerste herbergier. Niet voor lang, want van 1685 tot 1694 opteerde hij om *medepachter* te worden. Hij werd alvast niet meer belast op de kroeg. In zijn plaats namen diverse anderen plaats achter de tapkast: Pieter de Man (1685-1686), Segher de Visscher (1687), Franchois Pyffroen (1688, 1691-1692), Niclays Gilleman (1689-1690), Aernaut van Hoorde (1691), Jan van Loo (1692-94), Joos Sierens (1695-1697), Adriaen de Nys (1698-1708), Jacob Galle (1709-1719), Pieter de Wispelaere (1719-1740), de weduwe De Wispelaere hertrouwd met Noël Roelof (1740-1746), Joos van

Ooteghem (1742-1766), Jan van Ooteghem fs Jan (1766-1780) waarvan herbergier tot 1778, Jan de Bie 1779, Pieter Bral (1780-1796) waarvan herberguitbater tot 1787, Constantinus Verstringhe (1788-1796). In 1792-1793 vormde hij een duo met Pieter van Driessche. Van 1749 tot 1764 hield Jan van Ooteghem fs Pieter eveneens verblijf op het erf.
Naast de bewoning die te situeren was op een afzonderlijk verpacht deel van 150 roede werd zeker gedurende de 18de eeuw de resterende 162,5 roede als landbouwgrond verpacht. Vaak ging het om pachters die geen verblijf hielden in de herberg.
Dat er tijdens het laatste kwart van de 17de eeuw een herberg in de Boterhoek kwam hoeft ons niet te verwonderen. Laten we niet vergeten dat de Moerstraat toen de parochieweg was tussen Kaprijke en Adegem en dat in het noordelijk deel van Eeklo heel wat landwerkers op de hoeve leefden die van tijd tot tijd ook behoefte hadden aan vertier.
De bevolkingaangroei binnen het gehucht en de grote afstand naar de dorpskernen van St-Laureins en Eeklo rechtvaardigde zeker de aanwezigheid van een herberg. Dat de herberg *goed floreerde* mag blijken uit zijn lange activiteit. Op het einde van het Ancien régime vloeide het bier er nog rijkelijk.

Chronologie

1638: *"t'st Janshuus in brugghe met j stick ande westsyde daeran, streckende vanden dweersgracht tot de moerstrate ... j g xlj R"* (SAE383/499v/3).

1707: *"Ste Jansgodthuys in Brugghe met een stuck west daeran streckende vanden dweirsgracht tot de moerstraete met de westhende aen dhoirs joos van leeuwe landt dat op tAmbacht van maldegem light j g xljR"* (SAE387/524v/1).

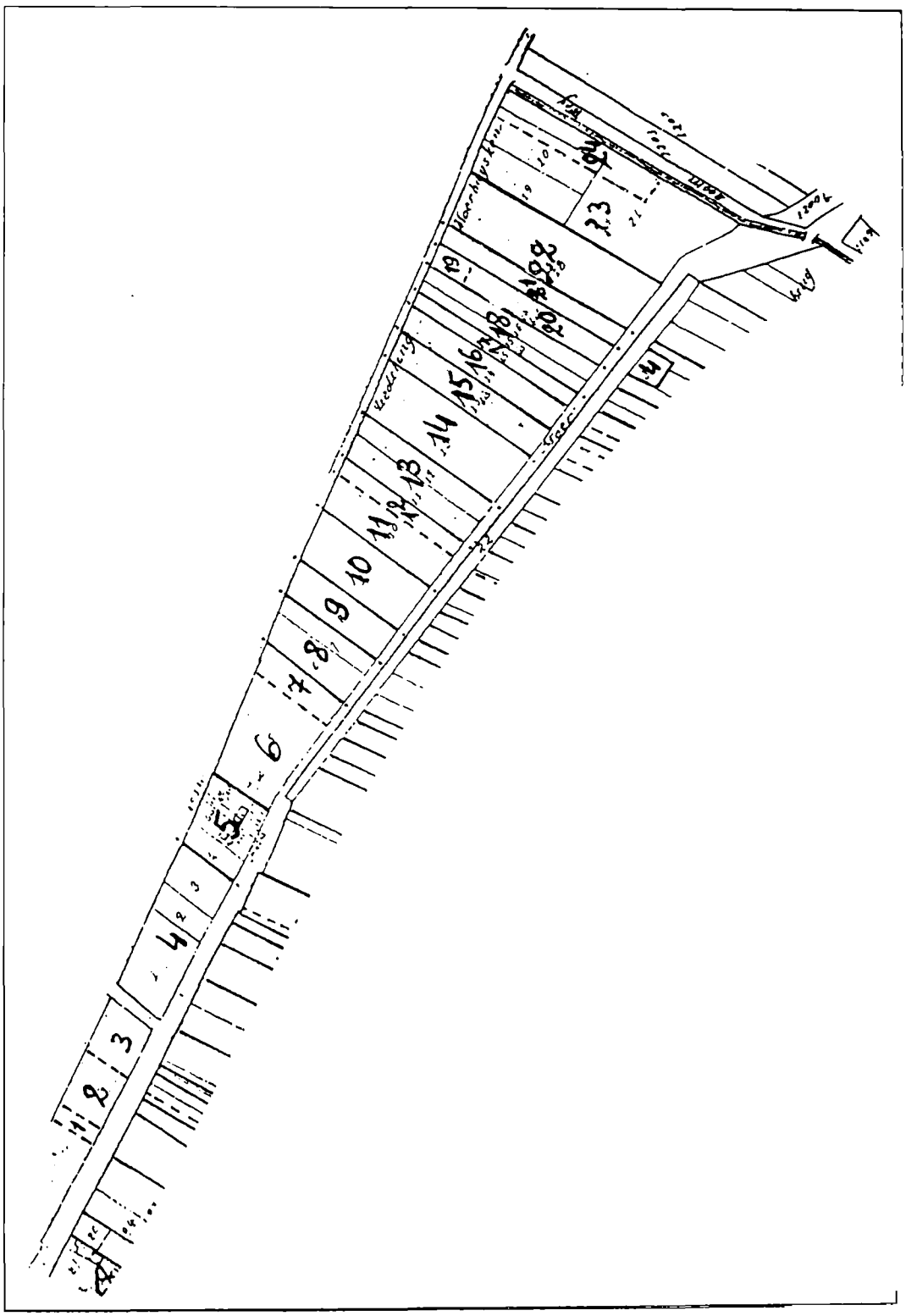
Noten

Lb1638 :	163861069	SAE383/499v/3
Lb1640 :	164061069	SAE385/499v/3
Lb1676 :	167619071	SAE1748/228v/1
Lb1707 :	170761072	SAE387/524v/1
F1796 :	179607619	SAE-M1086a
H1820:	1820073A111-115	SAE-M1086b

1780: *Botterhoeck, Pieter Bral, herberghe, 150 r.* (SAE468, Ommestelling 1780).

4.7 BELOOP 62, NOORDZIJDE VAN DE BOTERHOEK

Beghinnende inden boeterhouck ande noortsyde vande moerstrate ende ande suutsyde vande zydelynghen teghen de prochie van Ste Laureyns int Ambachte van maldeghem geheel mede ghemeten, oostwaert streckende tot over de grooten eeclootschen waterganck teghen den maroyen dam (1638 - SAE383 fol.500).

Beloop 62, percelering volgens het landboek van 1638 (uit F. Pille, Het Eeklose landboek...)

62001

Situering *Moerstraete* (Boterhoek)

Aard 1638: land
1711: hofstede
1796: land

Oppervlakte 1638-1796: 43 r (639 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638: Luck Pieter (E)
1676: Pyfferoen Francies (E)
1679: Pyfferoen Francies via (E)
1707: De Rieck Jan (E)
1796: De Bruycker Pieter (St-Laureins) (E)

vóór 1622-1643: De Sutter Lieven (G_l)
16xx: Valent Jan (G_l)
16xx: Van Hecke Pauwel (G_l)
1680: Teirlynck Segher (G_l)
1699: Sierens Jan (G_l)
1707: Hovelynck Jan (G_l)

1711-1739: Van Braeckel Anthone (G)
1739-1766: Sierens Joannes (G_*inw.*)
1767-1796: De Bruycker Pieter (G_?)

Historiek

De vroegste bewoning in dit 62ste beloop dateert van 1711 en situeert zich op de zuidoosthoek van de Moerstraat en de *Caetsweg*. De hofstede strekte zich deels uit op Eeklo en St.-Laureins. De hier aangehaalde 43 roede met woonsite lag op Eeklo. De eerste bewoner was Anthone van Braeckel, hij labeurde er van 1711 tot 1739. In 1731 kwam met Joos Sierens een tweede gezin op het goed. In 1640 nam hij de pacht over en bleef er tot 1766. Van 1767 tot 1796 pachtte Pieter de Bruycker de hofstede. Vermoedelijk kwam hij er niet wonen daar hij gelijktijdig ook het pas gebouwde *huyseken* op de oostelijk aanpalende kavel (62002) in gebruik nam. In 1796 was er zeker geen bewoning meer. Nopens de gebruiker en eigenaar Pieter de Bruycker, zie hierna.

Chronologie

1638: *"pr luck met j stlcxken lants ande oostsyde van bouduyn blanckaert lant dat up St lauryns licht, streckende vande moerstrate tot de zydelynghen xlilj R"* (SAE383/500/1).

1640: *"pr luck met een sticsken landt..."* (SAE385/500/1).

1676: *"franchois pyffroen met een sticxken lant ... 43 R"* (SAE1748/229/1).

1707: *"jan de rieck met den suyteynde van syn hofstede danof het noorteynde light op Ste Laureyns west dhofstede vande wed^{e} ende kinderen Xtofs de vyt oock op Ste Laureyns suyt de moerstraete xliij roen"* (SAE387/525/1).

Noten

Lb1638 :	163862001	SAE383/500/1
Lb1640 :	164062001	SAE385/500/1
Lb1676 :	167620001	SAE1748/221/1
Lb1707 :	170762001	SAE387/525/1
F1796 :	179606126	SAE-M1086a

62002

Situering *Moerstrate* (Boterhoek)

Aard 1638-1767: land
1767-1796: *huyseken*

Oppervlakte 1638-1796: 173 r (2569 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

Vóór 1622:	Bertholf Bertholomeeus (E/G)
1676:	Pyfferoen Francies (E)
1679, 26 jan.:	Pyfferoen Francies (E)
1707:	*Aermen ofte disch van Ste Laureyns* (E)
1796:	De Bruycker Pieter (St.-Laureins) (E)
vóór 1622:	*Bertholf Bertholomeeus (G_l/E)*
1640:	*Sierens Aernaut (G_l)*
16xx:	*Van Hecke Pauwel (G_l)*
1680:	*Teirlynck Segher (G_l)*
1699-1720:	*Sierens Jan (G_l)*
1732:	*Sierens Joos (G_l)*
1767-1796:	De Bruycker Pieter (G/E?)

Historiek

Dit perceel kreeg pas omstreeks 1767 bebouwing. Een echt landbouwbedrijf kwam niet tot stand, gezien slechts sprake was van een *huyseken*. Of Pieter de Bruycker de pachter en de eigenaar één en dezelf-

de persoon waren is niet duidelijk. Er bestaan twijfels om hem als eigenaar-bewoner aan te duiden: hij was bemiddeld en stond geboekt als bewoner van Sint-Laureins. Niets sluit uit dat Pieter als grensbewoner de twee percelen (62001 en 62002) gebruikte en net over de stadsgrens woonde.

Chronologie

1638: *"Bertholomeus bertholf met j stick ande oostsyde ... 1 lyn lxxiij R"* (SAE383/500/2).

1676: *"den zelven (franchois pyffroen) met een sticxken lant ... 173 R"* (SAE1748/229/2).

1707: *" den ghemeenen Aermen ofte Disch van Ste Laureyns met een stuck landt ... j^{c} lxxiij R"* (SAE387/525/2).

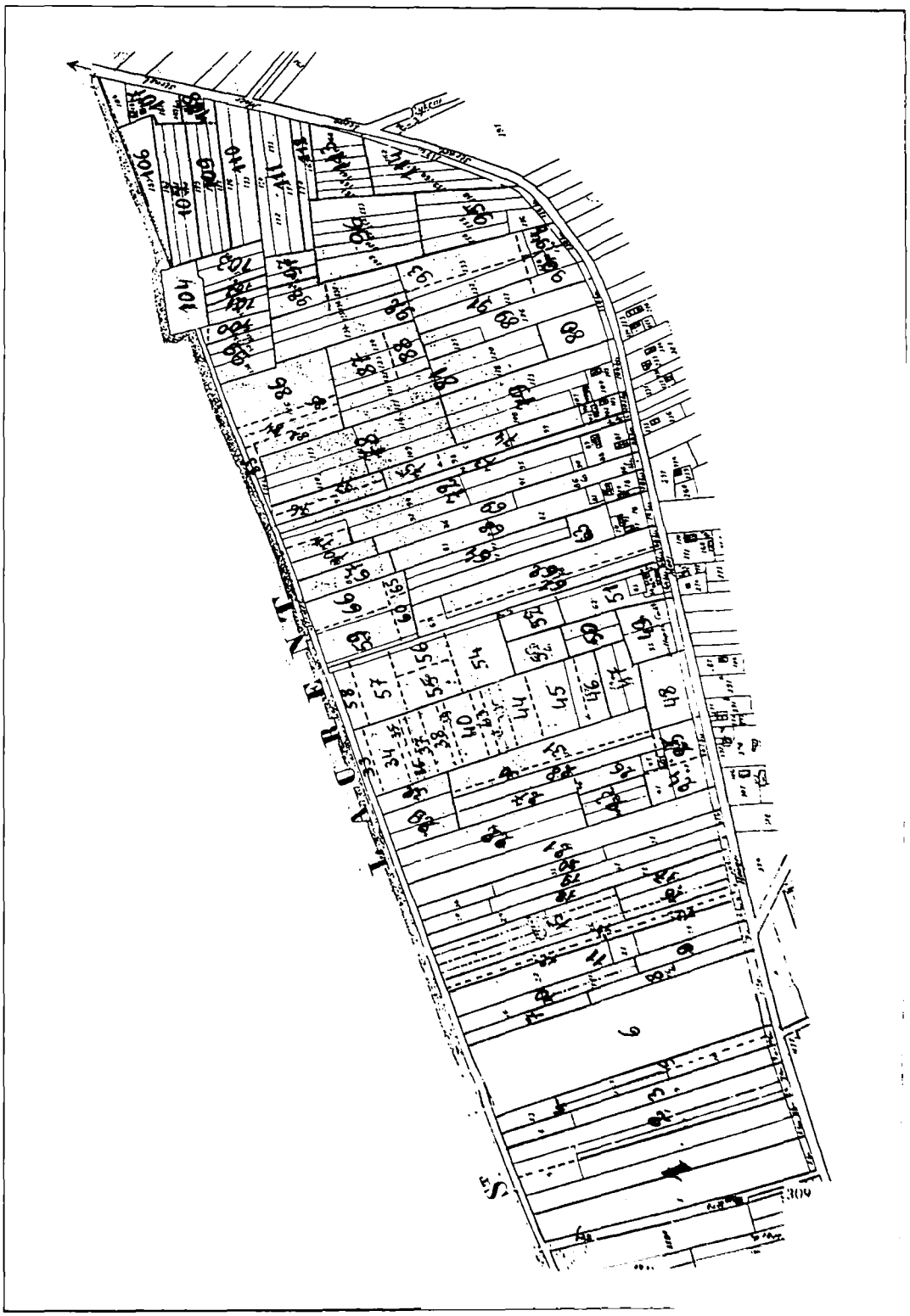
Noten		
Lb1638 :	163862002	SAE383/500/2
Lb1640 :	164062002	SAE385/500/2
Lb1676 :	167620002	SAE1748/229/2
Lb1707 :	170762002	SAE387/525/2
F1796 :	179606128	SAE-M1086a

4.8 BELOOP 64, NOORDZIJDE VAN DE MOERSTRAAT

Ande oostsyde vanden Wouterswech tusschen de Zydelynghen ende moerstrate, oostwaert streckende tot opde zelve moerstrate teghen de keure van caeprijcke (1638 - SAE383 fol.509).

64004

Situering	*Moerstraete*
Aard	1638: bos 1628-1689: *bewoning* 1796: land en bos
Oppervlakte	446 r (6623 m^2)
Eigenaar/Gebruiker	
1638:	Pynckel Antheunis (E)
16xx:	Pinckel (Pynckel) Laureynken fa Antheunis (E)
1628-1665:	Janssens Abraham (G)
1665-1667:	Janssens Lieven fs Abraham (G)

Beloop 64, percelering volgens het landboek van 1638 (uit F. Pille, Het Eeklose landboek...)

1660-1674: Janssens Abraham, wed. (G)
1667-1684: Van Buylaere Marten (G)
1675-1676: Dhaese Michiel (*inw.*)
1685-1689: Van Buylaere Marten, wed. (G)
1686-1689: Van Buylaere Marten (G-*inw.*)

Historiek

Rond de bewoning van deze kavel hangt een sluier van onduidelijkheid! Nergens is sprake van enige bewoning. De *gebruiker* staat evenwel vanaf 1628 getaxeerd in de belastingkohieren, wat erop wijst dat hij hier ook woonde. Uit een controle van het landboek blijkt dat Abraham Janssens te Eeklo slechts twee naast elkaar gelegen percelen in pacht hield: 64004 en 64005. Normaliter bewoonde hij één van beide. Even merkwaardig is dat hij vanaf 1650 stopt met belasting betalen om dan in 1660 terug de draad op te nemen. Tien jaar vrijstelling van belasting betalen, zonder een expliciete vermelding, lijkt ons onwaarschijnlijk. Vanaf 1667 verbleef Marten van Buylaere op het goed. In de marge van de bewoning valt te vermelden dat Lieven Janssens fs Abraham in 1665-67 inwonende medepachter was. In 1678 staat tevens een Joos Janssens als gebruiker geboekt, vermoedelijk heeft hij er niet gewoond. Indien hij inwonende was, heeft hij althans nooit belasting betaald in Eeklo.
Tijdens het verblijf van de weduwe Van Buylaere woonden vanaf 1686 nog een Marten Van Buylaere in, vermoedelijk een zoon. In 1689 viel vermoedelijk de bewoning op deze kavel weg.

Chronologie

1638-40: "*Anth(euni)s Pynckel ande oostside daeran streckende alsvooren busch... iiij^{c} xlvj R* " (SAE383/509v/3; SAE385/509v/3).

1638: "*pieter Calferis* (aanvulling: *Antheunis Pynckelby coope) int selve busch ij^{c} xcv R* " (SAE383/510/1; SAE385/510/1).

1676: "*jan de roo de jonghe causa uxorus fa anthone pinckel ande oostseyde daeran met een stick landt synde gheweest bosch streckende met bede henden als vooren* " (SAE1748/237/2).

1707: "*pr pynckel ende segher de roo elck dhelft van een partye oost daeraen streckende als vooren ten suyteynde landt ende ten noorteynde bosch vij^{c}xlj R* " (SAE387/595v/3).

Noten

Lb1638 :	163864004	SAE383/509v/3
Lb1638 :	163864005	SAE383/510/1
Lb1640 :	164064004	SAE385/509v/3

Lb1640 :	164064005	SAE385/510/1
Lb1676 :	167622004	SAE1748/237/2
Lb1707 :	170764008	SAE387/595v/3
F1796 :	179606193	SAE-M1086a

64016

Situering *Moerstraete*

Aard
1638: land
1659-1777: *hofstede*
1796: land

Oppervlakte 493 r. (1638-1796) (7321 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Willems Pieter (E/G)
1676:	Vande Wostyne Vyncent fs Jooris (E)
1680, 15 nov.:	Pauwels Gillis (E) *by coope*
1707:	Vanden Kerckhove Tobias, dheer (E)
1734:	Lambrecht Marie Livyne fa Jan (E)
1744:	Mahieu Marie Therese (E)
1784:	Kervyn Jan Baptiste (E)
1762:	Kervyn Anne Catharine (E)
1796:	Kervyn Jan Baptiste, hoirs (E)
1802:	Kervyn Marie (E)
+1802:	De Potter Joseph (E)
1659-1677:	Vande Wostyne Vyncent fs Jooris (G/E)
1678-1679:	Vande Wostyne Vyncent, wed. (G/E)
1681-1700:	Dierckens Frans wed. (G)
1700-1712:	De Clercq Joos fs Noel (G)
1712-1744:	De Smet Carel fs Jan (G)
1728-1743:	Pyfferoen Maeryn (G)
1730-1777:	Lievens Pieter (G)
1744-1749:	*Van Ooteghem Lievinus (G-l)*
1754:	*Baert Jacobus (G-l)*
1754-1755:	*Vanden Berghe Geeraert (G-l)*
1757-1776:	*Buerman Frans (G-l)*
1777-1796:	*Matthys Philip (G-l)*

Historiek

Vanaf 1659 was er met eigenaar-gebruiker Vincent Vande Woestyne bewoning op deze kavel. Hij bleef er zeker tot 1744, mogelijks tot 1777. Rond de laatste pachter, Pieter Lievens, bestaat twijfel. Volgens

de belastinglijst is het verantwoord om hem als bewoner aan te duiden. Maar dan moeten we ervan uitgaan dat tussen 1730 en 1743 drie gezinnen op het goed verbleven en dit lijkt ons veel, maar geen alleenstaand feit. Anderzijds staat Lievens in het landboek ook genoteerd als pachter van kavel 52034, eveneens een hofstede die ononderbroken bevolkt was. In de loop van de 18de eeuw, vermoedelijk na 1777, werd de woonfunctie opgeheven.

Chronologie

1638: "*Pr. willems ant suythende daeran* (van 64015), *streckende metten suythende ande moerstrate iij sticx lant* (na *lant* later aangevuld met *ende hofstede*) *493 R*" (SAE383/511v/3; SAE385/511v/3).

1676: "*vyncent vande wostyne fg jooris met syne hofstede daer hy wont hem ancommende by deele causa uxoris fia pr willems...gr 493 R*" (SAE1748/238v/3).

1707: "*dheer tobias vanden kerckhove met ij stucx landt ende hofstede ...493 R*" (SAE387/537v/2).

Noten

Lb1638 :	163864016	SAE383/511v/3
Lb1640 :	164064016	SAE385/511v/3
Lb1676 :	167622015	SAE1748/238v/3
Lb1707 :	170764019	SAE387/537v/2
F1796 :	179606204	SAE-M1086a
H1820 :	1820026B26-27	SAE-M1086b

64020

Situering *Moerstraete*

Aard 1628-1650: *bewoning*
1638: *bewoning* - land
1796: land

Oppervlakte 606 r (8999 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638: *thospitael van Rysele* (E)

1628-1650: Spittael (Spetael) Antheunis (G)

Historiek

Deze kavel kent een analoog beeld als 64004. Ook hier is er, behalve langs de belastingkohieren om, geen enkele aanduiding dat er ooit bewoning was. De *gebruiker*, Anthonis Spittael (Spetael) staat vanaf 1628 geboekt als belastingplichtige. Uit het landboek blijkt dat hij te Eeklo slechts twee naast elkaar gelegen percelen in pacht hield: 64020 en 64021. Eén van beide, -vermoedelijk 64020- bewoonde hij. Tot 1650 verbleef Spittael op de kavel, daarna verdween elke bewoningsvorm.

Chronologie

1638: "*Thospitael van Rysele ande oostside daeran, streckende alsvooren, een stick vij*^{c} *vj R* " (SAE383/512v/1; SAE385/512v/1).

1638: "*Via Jooris grootaert veurgemeens ande oostside daeran, streckende alsvooren, een stick met een dreve opde westside iiij g xij R*" (SAE383/512v/2; SAE385/512v/2).

1676: "*Thospitael van Ryssel met twee sticx lant teen thenden tander ...* " 600 r (SAE1748/239v/1).

1707: " *T'hospitael van ryssel met twee stucx teynde elcanderen oost daeraen streckende als vooren ij g vj roeden*" (SAE387/538/3).

Noten

Lb1638 :	163864020	SAE383/512v/1
Lb1640 :	163864020	SAE383/512v/1
Lb1638 :	163864021	SAE383/512v/2
Lb1640 :	163864021	SAE383/512v/2
Lb1676 :	167622019	SAE1748/239v/1
Lb1707 :	170764023	SAE387/538/3
F1796 :	1796062084	SAE-M1086a

64024

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-1674: hofstede

Oppervlakte
1638: 332 r (4897 m^2)
1674: 150 r [163864024a]
1674: 182 r [163864024b]

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Vanden Berghe Guilleaeme en D'herckere Pieter (E)
1674:	Vanden Berghe Tanneken wed. van De Roo Pieter (E/G)
1632/33-1660:	Vanden Berghe Joos (G)
1661-1663:	Vanden Berghe Joos, wed. (G)
1659-1673:	De Roo Pieter (G).
1673-1675:	De Roo Pieter wed. (G/E)

Historiek

De bewoning op deze kavel vangt aan in 1632-33 met Joos Vanden Berghe. In 1659-60 werd Pieter De Roo medepachter, samen met de weduwe van Joos. Later nam Pieter de pacht alleen op zich. Na het overlijden van De Roo werd de hofstede in 1675 in twee zelfstandige woonsites opgesplitst.
Er ontstonden kavels van 150 (64024a) en 182 roeden (64024b).

Chronologie

1638: "*Beede de zelve* (Guilleaeme vanden Berghe ende Pieter dhercker) *ant suythende daeran* (van 64023), *streckende met den zuythende ande strate, een hofstede j g xxxij R* " (SAE383/513/2; SAE385/513/2).

Noten

Lb1638 :	163864024	SAE383/513/2
Lb1640 :	164064024	SAE385/513/2
Lb1707 :	170764027	SAE387/539/1
F1796 :	179606213	SAE-M1086a

64024a

Situering	*Moerstraete*	
Aard	1675-1796: hofstede	
Oppervlakte	1638:	332 r. (4930 m^2)
	1675-1796:	150 r (*142* r) (2228 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1674:	Vanden Berghe Tanneken, wed. Pieter De Roo (E)
1676:	Vanden Berghe Joos fs Joos (E)
1707:	De Roo Jan fs Pieter (E/G)
1736:	Kervyn Marie, wed. Guillielmo Ghysens (E)
1760:	Blondel Joannes Joseph (E)

1764:	Ghysens Jaecques Frans (E)
1779:	Kervyn Jan Baptiste (E)
1796:	Kervyn, erfgenamen (E)
1802:	Kervyn Marie fa Jan Baptiste (E)
1823:	Kervyn Joseph Guilleame (E)
1674-1706:	Vanden Berghe Tanneken, wed. Pieter De Roo (G/E)
1706-1724:	De Roo Jan fs Pieter (G/E)
1725-1727:	Vande Velde Jan fs Francies (G)
1727-1741:	De Gheeter Pieter *of Jan* (G)
1742-1764:	De Bruycker Jan (G)
1764-1784:	De Bruycker Jan, wed. (G)
1784-1796:	De Bruycker Bernaert (G)

Historiek

Bij de verkaveling van de hofstede in 1675 bewoonde Tanneken vanden Berghe haar eigendom. De originele 332 roede werd opgesplitst in een perceel van 150 of 142 roede, dit al naar gelang de bron, en een van 182 of 192 roede (64024b). In 1742 kwam Jan De Bruycker, die daarvoor op de aanliggende hofstede woonde, naar dit goed. Deze hofstede bleef tijdens het Ancien régime bewoond door de familie De Bruycker. Tijdens de 18de eeuw nam de pachter ook de oostelijk aangrenzende hofsteden 64024b en 64025 in huur. Het veelvuldig voorkomen van pachters met meerdere *hofsteden* doet vragen rijzen rond de configuratie van sommige woonsites. Duidelijk was elke *hofstede* geen volwaardige uitbating met vaste woonfaciliteit ofwel plaatste de huurder er een uitbater die onder zijn vleugels werkte.

Chronologie

1638: *"Beede de zelve* (Guilleaeme vanden Berghe ende Pieter Dhercker) *ant suythende daeran* (van 64023), *streckende met den zuythende ande strate, een hofstede j gem. xxxij R* " (SAE383/513/2; SAE385/513/2).

1676: *"Tanneken vanden berghe wed. pr de Roo by tsuythende ande oostsyde daeran met een stixken lant daer sy wont, streckende met tsuythende ande moerstraete"* groot 142 roede (SAE1748/239v/3).

1707: *"den selven* (Jan de Roo fs Pieter) *met een hofstedeken suyt daeraen, west alsvooren* (Andries van Hecke) *ende suyt de moerstraete* j^{C} *l* (150) *roeden"* (SAE387/539/1).

Noten

Lb1638 :	163864024	SAE383/513/2
Lb1640 :	164064024	SAE385/513/2
Lb1676 :	167622021	SAE1748/239v/3
Lb1707 :	170764027	SAE387/539/1

F1796 :	179606213	SAE-M1086a
H1820:	1820291B41-45	SAE-M1086b

64024b

Situering *Moerstraete*

Aard
1675-1707: hofstede
1796: land

Oppervlakte
1638: 332 r. (4930 m^2)
1676: 192 r. (2851m^2)
1707-1796: 182 r. (2703 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1676:	Vanden Berghe Tanneken, wed. Pieter De Roo (E)
1686:	Vanden Berghe Joos fs Joos (E)
1707:	Vanden Berghe Joos, wed. (E)
1732:	Kervyn Frans (E)
1736:	Kervyn Marie, wed. Guillielmo Ghysens (E)
1760:	Blondel Joannes Joseph (E)
1764:	Ghysens Jaecques Frans (E)
1779:	Kervyn Jan Baptiste (E)
1796:	Kervyn, erfgenamen (E)
1802:	Kervyn Marie fa Jan Baptiste (E)
1823:	Kervyn Joseph Guilleame (E)
1675-1680	Dierckens Frans (G)
1681-1700:	Dierckens Frans, wed. (G)
1682-1695:	Beyens Jan (G)
1685:	Beyens Anthone (*G-inw*)
1688:	Dierckens Jan (G)
1707:	Dhercker Pieter (G)
1701:	Van Hecke Andries (G)
1742-1764:	De Bruycker Jan (G)
1764-1784:	De Bruycker Jan, wed. (G)
1784-1796:	De Bruycker Bernaert (G)

Historiek

Na de opsplitsing in 1675 van kavel 64024 kreeg de deelkavel met Frans Dierckens een eigen bewoner. In 1685 werden de drie naast elkaar gelegen percelen (64024a, 64024b en 64025), elk met een eigen woonsite, samengevoegd met nog slechts één bewoner.
Vermoedelijk bleef enkel op 64024a het woongedeelte behouden.

Chronologie

1638: "*Beede de selve* (Guilleaeme vanden Berghe ende Pieter Dhercker) *ant zuythende daeran* (van 64023), *streckende met den zuythende ande strate, een hofstede j gem. xxxij R* " (SAE383/513/2; SAE385/513/2).

1676: "*den zelven* (Joos vanden Berghe fs Joos) *met syn hofstede ant zuythende daeran. streckende met tsuythende ande moerstraete, west tanneken vanden berghe met haer styck daer sy up woont ..*" groot.192 roede (SAE1748/240/3).

Noten

Lb1638 :	163864024	SAE383/513/2
Lb1640 :	164064024	SAE385/513/2
Lb1676 :	167622025	SAE1748/240/3
Lb1707 :	170764028	SAE387/539/2
F1796 :	179606214	SAE-M1086a

64025

Situering *Moerstraete (Ziedelynghen)*

Aard 1631-1707: hofstede
1796: land

Oppervlakte 1638-1797: 363 r. (5391 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Vanden Berghe Guilleaeme & Dhercker Pieter (E)
1676:	Dherckere Appolonia (E)
1707:	Philippe Ignace van Hoobrouck, jor. (E)
1732:	Kervyn Frans, adt. mr. (E)
1736:	Kervyn Marie, wed. Guillielmo Ghysens (E)
1760:	Blondel Joannes Joseph (E)
1764:	Ghysens Jaecques Frans (E)
1779:	Kervyn Jan Baptiste (E)
1796:	Kervyn, erfgenamen (E)
1802:	Kervyn Marie fa Jan Baptiste (E)
1823:	Kervyn Joseph Guilleame (E)
1631-1638:	Wauters Lieven (G)
1639-1639/40:	Wauters Lieven, wed. (G)
1639/40-1646:	De Vos Joos (G)
1646-1654:	Sofferaen Pieter (G)
1655-1668 :	Bral Jacques & wed. Sofferaen (G)
1669-1684:	Dhaese Pieter (G)
1685-1695:	Beyens Jan (G)

1682-1695:	Beyens Jan (G)
1685:	Beyens Anthone (*G-inw*)
1688:	Dierckens Jan (G)
1707:	Dhercker Pieter (G)
1701:	Van Hecke Andries (G)
1734-1764:	De Bruycker Jan (G)
1764-1784:	De Bruycker Jan, wed. (G)
1784-1796:	De Bruycker Bernaert (G)

Historiek

Lieven Wauters en daarna diens weduwe verbleven vanaf 1631 tot 1640 op de hofstede. In 1639-1640 nam Joos de Vos de pacht over. Van 1646 tot 1654 was Pieter Sofferaen huurder. Na zijn overlijden runde de weduwe de boerderij samen met Jaecques Bral. Jaecques nam daarna de pacht alleen op zich. De laatste bewoner voor de samenvoeging met 64024 was Pieter Dhaese, hij verbleef er van 1669 tot 1684. Daarna kregen we enkel nog bewoning op kavel 64024a.

Chronologie

1638: "*Beede de zelve* (Vanden Berghe en Dhercker) *ande oostsyde daeran* (64024) *metten zuuthende alsvooren* (Moerstraete) *ij sticx ... j gem. lxiij R* " (SAE383/513/3).

1640: "*Beede de selve* (Vanden Berghe en Dhercker) *ande oostsyde daeran* (64024) *metten zuuthende alsvooren* (Moerstraete) ~~*ij stiex*~~ (vervangen door: *een hofstede*) *j gem. lxiij R* " (SAE385/513/3).

1676: "*Jov. Appolonia dherckere met haer hofstede ende een stick lant ... streckende met tsuythende ande moerstraete.. gr 363 R* " (SAE1748/240v/1).

1707: "*Jor Philippe Ignace van hoobrouck met een hofstede aende oostsyde vande naeste voorschreven hofstede, met den suytsyde aende moerstraete i gem. lxiij roeden*" (SAE387/539v/1).

Noten

Lb1638 :	163864025	SAE383/513/3
Lb1640 :	164064025	SAE385/513/3
Lb1676 :	167622026	SAE1748/240v/1
Lb1707 :	170764030	SAE387/539v/1
F1796 :	179606216	SAE-M1086a

PILLE F., *De Eeklose bevolking...1638-1650*, in *De Eik* (1999).

64048

Situering	*Moerstraete*
Aard	1638: land 1676: *lant ende hofstede* 1707-96: land
Oppervlakte	1638-1796: 488 r (7247 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

Vóór 1631:	Matthys Tanneken, wed. van Baudewyn Vercruysse en Nicolais Spieghelaere (E) & Guilleaeme Nys x Mayken Spieghelaere fa Nicolais (E)
1631:	De Brauwer Marten x Paesschyne van Hende (E)
1638:	Dhercker Pieter (E)
1676:	Dherckere Pieter fs Pieter (E)
1707:	Dherckere Marie Anna (E)
17xx:	Odemaere George Philips (E)
1780:	Willems Jacobus (G)
1781-1796:	Kervyn Charles Jaecques (E)
1813:	Hopsomere Auguste (E)
1823:	Kervyn Joseph Guilleame (E)
vóór 1622-1639:	Wauters Gillis (G)
1639-1641:	Wauters Gillis, wed. (G)
1643-1687:	Wauters Jan *daude* (G)
1687-1688:	De Wispelaere Pieter fs Lucas (geheel) (G?)
1688-1721:	Vande Velde Francies (geheel) (G)
1639-1646:	*De Vos Joos (G-l)*
1646-1649:	*Sofferaen Pieter (G-l)*
16xx:	*Bral Jacques & Wauters Gheeraert fs Jan (G-l)*
1677:	*Wauters Pieter & Cornelis kinderen van Gheertaert (1/2) (G-l)*
1677:	*Wauters Jan daude (G) & De Vos Jan fs jan (G-l) (andere 1/2).*
1707:	*Wauters Gillis (G-l)*
1728:	*De Bruycker Jan (G-l)*
1734:	*Vande Woestyne Gillis (G-l)*
1739:	*De Vliegher Jacobus (G-l)*
1743:	*De Vos Jan fs Jan (G-l)*
1748:	*Van Laecken Pieter (G-l)*
1753:	*Verheye Judocus (G-l)*

Historiek

De bewoning op deze kavel situeert zich van vóór 1622 tot 1721. Het was voornamelijk de familie Wauters met Gillis en Jan de oude die hun stempel op de geschiedenis van dit pachtgoed drukten. De Wauters waren geen grote boeren, daar vanaf 1638 bijna onafgebroken stukjes uit de kavel aan andere landbouwers werden onderverpacht.

Chronologie

1631, 9 januari: Marten de Brauwer koopt van Tanneken Matthys en Guilleaeme Nys 1/4 van een hofstede in de Moerstraat, bewoond door Gillis Wauters (SAE 822 fol.168).

1638: *"den zelven* (Pieter Dhercker) *ande zuutsyde daeran, metter suutsyde ande moerstraete, streckende metten westhende alsvooren, j stick lants"* 488 r. (SAE383/517/2) (SAE385/517/2).

1676: *"pr dherckere fg pr by deele de morte patri met een stic lant ende hofstede ... metter suytsyde ande moerstraete.. gr 488 R"* (SAE1748/242/3).

1707: *"Joe marie Anna Dhercker met een stick landt suyt daeran, west als vooren ...suyt de moerstraete"* 488 r. (SAE387/542/3).

Noten

Lb1638 :	163864048	SAE383/517/2
Lb1640 :	164064048	SAE385/517/2
Lb1676 :	167622038	SAE1748/242/3
Lb1707 :	170764047	SAE387/542/3
F1796 :	1796062232bis	SAE-M1086a

64051

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-1665: land
1665-1707 : *landt ende hofstede daer dherberghe op staet*
1796: herberge

Oppervlakte 1638-1796: 410 r (6088 m^2)

Naam 1791: *de hert*

Eigenaar/Gebruiker

1638-1796: *t'hospitael van Rijsele* (E)

1736:	Vande Poele Jan Jacques *causa uxoris jovr. Theresia Weytsens loco via Adriaen Clé (100 r)* (E)
1766:	Van Risseghem Frans *causa uxoris Anne vande Poele* (E)
1775-1796:	Gillis Guillielmus (100 r)(E)
1820:	Vander Weenen Pieter Judocus & het Hospitaal van Rijsel (E)

1665-1687:	Staelins Jaspaert (107 r) (G)
1688-1709:	Staelins Jaspaert, wed. (geheel) (G)
1709-1723:	Baert Jan (G)
1723-1728:	Baert Jan, wed. (G)
1728-1732:	De Gheeter Jan (G)
1733-1738:	De Love Adriaen (179 r) (G)
1739-1749:	Aerts (Haerts) Andries (179 r) (G)
1743-1749:	Lievens Marten (179 r) (G)
1750-1782:	Van Ootegem Jan fs Adriaen (179 r) (G)
1783-1796:	De Vlieger Pieter Joannes fs Jan (deel van 179 r) (G)

vóór 1622-1641:	*Wauters Gillis (G-l)*
1627-1643:	*Wauters Jan fs Gillis (G-l)*
16xx:	*De Vos Jan fs Pieter (268 r) (G-l)*
1737:	*Buerman Pauwel (196 r) (G-l)*
1755:	*Buerman Frans (196 r) (G-l)*
1777:	*Matthys Philippus (196 r) (G-l)*

Historiek

De kavel is niet de grootste, maar zeker de bekendste uit de Moerstraat. Hij behoorde tot het domein van het Hospitaal van Rijsel. Vermoedelijk nog tijdens de 16de eeuw verwierf de familie Clé een luttele 100 roeden. Dit stukje land in privaat-bezit zou tot in de 19de eeuw behouden blijven.
De eerste bewoning gaat terug tot 1665 op een stukje van 179 roede, met daaraan gekoppeld 196 roede landbouwgrond.
Jan Staelens (Staelins) nam in 1665 de 179 roeden in gebruik. Het volgende jaar werd hij belast op zijn *nerynghe*. Het betrof een herberg die nog veel bewoners zou kennen en lang stand hield. Mogelijks werd de herbergactiviteit een tweetal keer opgeheven: van 1707 tot 1709 zijnde de laatste levensjaren van de weduwe van Jaspaert Staelens en vanaf 1754. Wanneer het weer herberg werd, is niet duidelijk, misschien in 1783 met de komst van Pieter de Vlieger als pachter! In 1791 werd Coleta Dhaene, de weduwe van Pieter vermeld als uitbaatster in *de hert*. Tijdens het Ancien régime was de herberg bekend als *de hert*, later tijdens de 19de eeuw werd het de *Paellepel*.

Chronologie

1638: " *Thospitael van Rysele ande oosts. vande twee voors. partyen, streckende metten zuuthende ande strate j stick iiij^{c} x R*" (SAE383/517v/2).

1676: "*Tselve hospitael* (van Rijsel) *met een stick lant alsnu een hofstede ende herberghe ... metten suythende opde moerstraete ... 410 R*" (SAE1748/242v/2).

1707 : " *Tselve hospitael aende oostsyde vande twee voorgaende partyen met een stuck landt ende hofstede daer dherberghe op staet met den suyteynde aende moerstraete iiij^{c} x R*" (SAE385/542v/3).

Noten

Lb1638 :	163864051	SAE383/517v/2
Lb1640 :	164064051	SAE385/517v/2
Lb1676 :	167622041	SAE1748/242v/2
Lb1707 :	170764050	SAE387/542v/3
F1796 :	179606236	SAE-M1086a
H1820 :	1820333B62-66	SAE-M1086b

SAE,1397, *Informatiën en Enkwesten*, 1792-1795.
A.DE VOS, *Herbergnamen te Eeklo onder het Ancien Régime*, in *Appeltjes van het Meetjesland*, nr. 22 (1971), p. 293.

64063

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-1796: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 882 r (13098 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1640:	Walrave Quyncten x dochter van Niclaeys Blomme (E)
16xx:	De Brauwer Jan (E)
1676:	De Brauwer Marten & Jan fs Francies (elk helft) (E)
16xx:	De Brauwer Marten (geheel) (E).
1707:	De Brauwer Jan (E)
1741:	Ghysens Guillielmus wed. (E)
1746:	Baert Jacobus fs Jan (E/G)
1773-1780:	Doosselaere Pieter (E/G)
1785:	Herman Joannes fs Jacobus (E)
1796:	Doosselaere wed. en erfgenamen (E)
1813:	Steyaert Antone (E)

vóór 1622-1668:	Nys Guilleaeme *daude* (G-a)
1671-1674:	Van Hecke Pauwel (G-a)
1674-1676:	De Bree Adriaen (G-a)
1677-1684:	De Coninck Christiaen (G-a)
1685-1716:	Pyffroen Gheeraert (G-a)
1711-1718:	Pyffroen Jan fs Geeraert (G-*inw.*a)
1719-1730:	Dhooghe Joos fs Joos (G-a, *inw.*) x wed. Jan de Bruycker fs Gillis
1723-1725:	Jacques Jacobus (G-a)
1650-1668:	De Brauwer Frans (G-b)
1669-1708:	De Brauwer Frans, wed. (G-b)
1675-1680:	De Brauwer Frans kind.(G-b)
1681-1684:	De Craemere Heindric (G-b)
1736:	Verheecke Jooris (G?)
1742-1745:	De Roef Adriaen (G)
1746-1754:	Baert Jacobus fs Jan (E/G)
1755-1756:	Vanden Berghe Geeraert (G)
1757-1760:	Dhont Judocus (G)
1770-1772:	Verheye Jan Frans fs Judocus (G)
1773-1785:	Doosselaere Pieter (E/G)
1785-1796:	Herman Joannes fs Jacobus (E/G)

Historiek

De bewoning van deze kavel gaat terug tot vóór 1622. Guilleaeme Nys was onze eerste bewoner. Vanaf het midden van de 17de eeuw vestigde de familie De Brauwer, als mede-eigenaar, zich als tweede op de hofstede. Vanaf de 18de eeuw tot 1796 verbleef er opnieuw één gezin op het goed. Bij het begin van de 19de eeuw werd de woonfunctie opgeheven.

Chronologie

1638: "*Quyncten walrave causa uxoris ande oostsyde daeran (64062) streckende metten zuythende alsvooren ij sticx synde opt zuythende een hofstede aldaer verhaeckende, oostwaert ende streckende metten noorthende an pr dherckers ende pauwels de drooghe busch viij*^{c} *lxxxij R*" (SAE383/519v/2; SAE385/519v/2).

1676: "*Marten ende Jan de brauwere fs frans thelfte bij deele de morte patri met twee sticken ende op tsuythende een hofstede aldaer verhaeckende ... streckende met den suythende ande moerstraete, 882 R* " (SAE1748/244v/1).

Noten

Lb1638 :	163864063	SAE383/519v/2
Lb1640 :	164064063	SAE385/519v/2

Lb1676 :	167622053	SAE1748/244v/1
Lb1707 :	170764062	SAE387/544v/3
F1796 :	179606249	SAE-M1086a

64068

Situering *Moerstraete (Ziedelingen)*

Aard vóór 1622-1796: hofstede

Oppervlakte 1638-40: 827 r (12281 m^2)
1707-1796: 1159 r (17211 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1640:	Bernaege Jaeques, heer van Overwaele (E)
1676:	Bernagie Anna (E)
1707:	Van Overwalle (Overwaele) Pieter (E)
1796:	Dhane (D'haene) Joseph Sebastiaen (E)
vóór 1622-1647:	De Vos Pieter (G)
1648-1666:	Zoetaert Bertholmeeus (G)
1667-1668:	Zoetaert Bertholmeeus, wed. (G)
1669-1694:	Lippens Christoffor (G)
1683-1686:	Lippens Jan (G-*inw)*
1692-1719:	Rooman Pieter (G)
1717-1731:	Dhondt Jacobus (G)
1731-1689:	Dhaese Frans (G)
1790-1796:	Dhaese Jacobus Bernard fs Frans (G)

Historiek

Oorspronkelijk een kavel van 827 roede (64068) en vóór 1622 bewoond door Pieter de Vos. Bij het begin van de 18de eeuw samen gebracht met de 332 roede van kavel 64067, waardoor een perceel van 1159 roede, bestaande uit land en hofstede, tot stand kwam.

Chronologie

1638: "*den selven (Jaeques Bernaege) met ij sticx veurgemeens ant suythende daeran (64067), metter wests. an syn selfs voors. lant, streckende metten zuythende ande moerstrate synde aldaer een hofstede viij*^{c} *xxvij R* " (SAE383/520v/1; SAE385/520v/1).

1676: "*Anna bernagie met dry sticx lant ... 332 R*" (SAE1748/245/1).
1676: "*de zelve* (Anna Bernagie) *met twee sticx lant veurghemene ant suythende daeran .. streckende metten suythende ande moerstraete, zynde aldaer een hofstede ... 827 R*" (SAE1748/245/2).

1707: *"Pr van overwalle aende oostseyde daeraen...ten noorteynde twee stucx landt ende bosch, ten middel een stuck ende ten suyteynde een hofstede commende aende moerstraete..."* (SAE387/545/3).

Noten

Lb1638 :	163864068	SAE383/520v/1
Lb1640 :	164064068	SAE385/520v/1
Lb1676 :	167622056	SAE1748/245/1
Lb1676 :	167622057	SAE1748/245/2
Lb1707:	170764064	SAE387/545/3
F1796:	179606252	SAE-M1086a
H1820:	1820139B78-84	SAE-M1086b

64069

Situering *Moerstraete*

Aard 1632-1790: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 820 r (12177 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1796:	*Thospitael van Rysele; T'hospitael Comtesse tot Ryssel* (E)
1632/33-1658:	De Suttere Christiaen (G)
1654-1662:	Goethals Cornelis (1/2) (G)
1660-1694:	De Vos Jan (1/2) (G)
1711-1734:	Staelens Niclays (G)
1735-1790:	Bocxstaele Jacobus (G)
1683:	*Lippens Christoffel (G-l)*
1692:	*Rooman Pieter (G-l)*

Historiek

Dit perceel, eigendom van het Hospitaal van Rijsel, werd vanaf 1632-33 bewoond door Christiaen De Suttere. In 1654 had Goethals de helft van de hoeve overgenomen. Het was niet uitzonderlijk hier twee gezinnen aan te treffen. Op het einde van de 17de en begin van de 18de eeuw namen Christoffel Lippens en daarna Pieter Rooman de hoeve in pacht. Gedurende deze periode viel de bewoning vermoedelijk weg; beiden woonden op het goed aan de westzijde. Hoewel bij het begin van de 19de eeuw een volledige woonsite op de kavel aanwezig was, konden we na 1790 geen bewoners lokaliseren.

Chronologie

1638: "*Thospitael van Rysele met ij sticx* (aanvulling1640: *ende ten suyteynde maer een) ande oostsyde daeran, streckende metten zuythende alsvooren (ande moerstrate) ook een hofstede viij*^{c} *xx roen*" (SAE383/520v/2; SAE385/520v/2).

1676: "*Thospitael van Ryssel met een hofstede ende twee sticken lant ... streckende metten suythende ande moerstraete ... 820 R*" (SAE1748/245/3).

Noten

Lb1638 :	163864069	SAE383/520v/2
Lb1640 :	164064069	SAE385/520v/2
Lb1676 :	167622058	SAE1748/245/3
Lb1707 :	170764065	SAE387/545v/1
F1796 :	179606253	SAE-M1086a
H1820:	1820333B104-112	SAE-M1086b

64072

Situering *Moerstraete*

Aard 1638: land
1640: *landt* (aanvulling: "*hofstede*" 1652).
1796: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 4 g 256 r (1456 r) (21622 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1640:	D'herckere Pieter (E)
1676:	Dherckere Appollonia (E)
1707:	Van Hoobrouck Philippe Ignace (E)
1736:	Kervyn Jaeques fs Francies, adt. (E)
1744:	Kervyn Marie Barbara (E)
1762:	Kervyn Anne Catharine (E)
1777-1780:	Matthys Philippus (E)
1784:	Kervyn Jan Baptiste (E)
1796:	Kervyn Jan Baptiste, erfgenamen (E)
1802, 1820:	De Potter Louis *causa uxoris vrouwe Coleta Kervyn fa Jan Baptiste* (E)
1638-1653:	*Dierkens Sebastiaen (G-l)*
1652-1664:	Wauters Gheeraert (G)
1665-1674:	Willems Lieven fs Pieters (G)
1674-1684:	Wauters Jan fs Gheeraert (G)

1685-1721:	De Bruycker Gillis fs Denys (G)
1721-1730:	De Clercq Marten (G)
1731-1733:	De Bruycker Gillis fs Denys (G)
1734-1741:	De Bruycker Gillis fs Denys, wed. (G)
1733-1740:	Thys Jan (G-*inw.)*
1724-1754	Buerman Pauwels (G-*inw*)
1752-1776:	Buernam Frans (G)
1777-1796:	Matthys Philippus (E/G)

Historiek

Het is met geen absolute zekerheid dat we de vroegste bewoning van deze kavel koppelen aan Gheeraert Wauters in 1654. Voordien was hij vanaf 1652 pachter van de grond. Lieven Willems was 10 jaar huurder, van 1665 tot 1674, om daarna naar de Hazelarenhoek (43015) te verhuizen. Op 4 december 1685 nam Gillis de Bruycker zijn intrek. Het gezin zou er tot 1741 blijven. Van 1722 tot 1730 verdwenen de De Bruyckers om een onduidelijke reden uit de pachtersrollen. Niets wijst er evenwel op dat ze daadwerkelijk waren vertrokken. Marten de Clercq noteren we als bewoner, maar het kon evengoed als inwonende arbeider zijn! Een merkwaardige kronkel, want vanaf 1731 wordt Gillis de Bruycker weer vermeld als bewoner. Van Jan Thys weten we dat hij inwonende was en geen medepachter. Later troffen we hem aan op een andere locatie in de Moerstraat (64111). Een status die Pauwels Buerman van 1724 tot 1728 ook genoot vooraleer zelf pachter te worden. Pauwels troffen we eveneens aan als pachter van een hofstede aan de zuidzijde van de Moerstraat, juist tegenover elkaar (52022).
Naar het einde van de 18de eeuw nam eigenaar Philip Matthys de uitbating in eigen handen.

Chronologie

1638: "*Pr d'herckere ande oosts. ende suythende daeran (64071), ende ande oosts.vant hospitael van Ryssele voors. lant, streckende metten suythende ande moerstrate, synde ten middel iiij sticx (1640: in 2 maeten) ende ten zuythende maer een* (aanvulling 1640: *synde een hofstede), streckende metten suythende ande moerstrate ende ten noorthende met het oosters. sticsken ande zydelynghen iiij g ij^{c} lvj roen*" (SAE385/521/2; SAE385/521/2).

1676: "*Jovr Appolonia dherckere by deele ande oostsyde ende ten suythende daeran, metter westsyde an thospitael van Ryssel lant ende hofstede, streckende metten suythende ande moerstraete, synde aldaer een hofstede ende int midden vier sticx, streckende ten noorthende met het oostersche stick tot de siedelynghen, iiij g ij^{c} lvj roen*" (SAE1748/245v/2).

1707: "*... met den suyteynde aende moerstraete synde int midden vier stucx in twee maeten ende ten suyteynde maer een sijnde aldaer een hof-*

stede ende ten noorteynde met den oosterschen stucke aende ziedelynghen..." (SAE387/546/1).

Noten

Lb1638 :	163864072	SAE383/521/2
Lb1640 :	164064072	SAE385/521/2
Lb1676 :	167622061	SAE1748/245v/2
Lb1707 :	170764069	SAE387/546/1
F1796 :	179606257	SAE-M1086a
H1820:	1820451B87-95	SAE-M1086b

64074

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-40: land en bos
1648-1781: hofstede

Oppervlakte 1638-1640:1111r (64074 635r, 64075 169r, 64076 153r, 64077 154r)
1648-1781:1111r (16.498 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Blomme Niclaeys dhoirs (E)
1676:	Bauwens Adriaen & kinderen (E)
1707	Pauwels Pieter fs Pieter *by decrete* (E)
1731:	Martens Jan fs Pieter *by coope* (E)
1796	De Boes Dominicus wed. (E)
1802:	Jovr. Martens fa Frans, wed. De Boes Dominicus (E)
1809:	Martens Engelbertus (E)
1635-1641:	*Wauters Jan fs Pieter (G-l)*
1654-1664:	*Wauters Gheeraert (G-l)*
1681, 2 dec.:	*De Suttere Joos fs Joos (G-l)*
1648-1653:	De Meyer Gillis (G)
1685-1705:	Steyaert Baudewyn (G)
1699-1724:	Van Schoonacker Pauwels (G)
1725-1726:	Van Schoonacker Pauwels, wed. (G)
1727-1729:	Vande Rostyne (Wostyne) Jooris (G)
1730-1734:	De Baets Jan fs Jan (G)
1735-1765:	Staelens Jan (G)
1766-1781:	Ryckaert Jan Frans (G)

Historiek

In 1638 bezatten de erfgenamen van Niclaeys Blomme vier naast elkaar liggende kavels land en bos (64074=635r; 64075=169r; 64076=153r; 64077=154r) die tijdens de tweede helft van de 17de eeuw werden samengevoegd tot 1111 roede. In 1648 kwam Gillis de Meyer als eerste de hofstede bewonen. Pas is 1685 noteerden we met Baudewyn Steyaert de volgende pachter. In 1781 verdween met Jan Frans Ryckaert de laatste bewoner van deze kavel.

Chronologie

1676: *"Adryaen bauwens met syn jonckste kinderen by coope met de hofstede ende een stick lant noort daeran, ande oostsyde daeran, streckende vande moerstraete tot de ziedelynghen ... groot iij g ij^{c} xj roen"* (1111 r) (SAE1748/246/1).

1707: *"Sr. Pr pauwels met twee stucken landt ende bosch ende ten suyteynde een hofstede aende oostseyde daeraen streckende vande moerstraete tot de ziedelynghen voor desen in vier articles tsaemen groot xj^{c} xj roen"* (SAE387/546/3).

Noten		
Lb1638 :	163864074-77	SAE383/521v/1-2-3; /522/1
Lb1640 :	164064074-77	SAE385/521v/1-2-3; /522/1
Lb1676 :	167622063	SAE1748/246/1
Lb1707 :	170764071	SAE387/546/3
F1796 :	179606260	SAE-M1086a

64079

Situering *Moerstraete*

Aard 1638-1707: hofstede
1796: *huys*

Oppervlakte 1638-1796: 4g 241r (1441 r) (21.399 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1707:	*Thospitael van Rysele* (E)
1796:	Buerman Jan Frans (E/G)
1820:	Boes Domminiques, wed. (E)
1638-1690:	Bauwen Adriaen (Andries) (G)
1664-1668:	Bauwens Jan (G-*inw*)
1668-1700:	Baert Pieter (G)

1700-1705:	Baert Jan (G)
1706-1716:	Pyffroen Geeraert fs Guilleaeme (G)
1729-1754:	Buerman Pauwels (G)
1755-1767:	De Schepper Cornelis (G)
1777-1795:	Weynne (Wynne) Frans (G)
1796:	Buerman Jan Frans (E/G)

Historiek

In 1637-38 was Adriaen Bauwens de eerste bewoner tijdens de 17de eeuw. Eerst als *inwonende*, daarna als medepachter, nam Jan Bauwens een deel van de hofstede over. Pieter Braet nam in 1668 de pacht van Jan over. Vanaf 1700 nam Jan Baert – een zoon van Pieter ?- het roer in handen. Vijf jaar later verhuisde Jan en verdeelde hij voortaan zijn tijd tussen de ploeg en de tapkast: hij werd kastelein in *de hert* (64051). Tijdens de eerste helft van de 18de eeuw noteerden we twee pachters die meerdere hofsteden in de Moerstraat pachtten. Geeraert Pyffroen pachtte eveneens 64063, terwijl we Buerman terugvonden (1706-1716) op de zuidzijde van de Moerstraat (52022) en op 64072. Het is bijna zeker dat Geeraert niet op 64079 verbleef. Rond Pauwel bestaan twijfels! Wie er zeker woonde was Cornelis de Schepper. Hij boerde er van 1755 tot 1767. Frans Weynne maakte bijna de eeuw vol. De laatste vier jaar bewoonde de eigenaar Jan (Frans) Buerman het huis zelf.

Chronologie

1638: "*den zelven (Thospitael van Ryssele) ant zuythende daeran, streckende metten zuythende ande moerstrate iij sticx synde op tzuythende(1640: by den westsyde) een hofstede iiij g ij^{c} xlj R* " (SAE383/522/3; SAE385/522/3).

1676: *"Tzelve hospitael ant suuthende daeran, streckende metten suythende ande moerstraete synde aldaer een hofstede ende dry stycken lant ... 4 g 241 R*"(SAE1748/246/3).

1707: "*Tselve hospitael met dry stucx ten suyteynde saeraen, synde ten suyteynde opde westhende een hofstede...*" (SAE387/546v/2).

Noten

Lb1638 :	163864079	SAE383/522/3
Lb1640 :	164064079	SAE385/522/3
Lb1676 :	167622065	SAE1748/246/3
Lb1707 :	170764073	SAE387/546v/2
F1796 :	179606263	SAE-M1086a
H1820:	1820101B100-103	SAE-M1086b

64094

Situering *Moerstraete*

Aard 1627-1796: hofstede

Oppervlakte 1638-1796: 230 r (3416 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1640: Van Ackere Lieven wed. & kinderen (o.a. Jan) (E)
1707: Van Ooteghem Adriaen (E)
1711: De Vos Cornelis (E)
1735-1783: De Vos Jan fs Cornelis (E/G)
1784-1820: De Vos Jan Francies fs Jan (E/G)

1627-1646: Van Acker Jan (E/G)
1646-1660: Boelens Jaeques (G)
1661-1678: Boelens Jaeques, wed. 187 r. (G)
1660-1685: De Zutter Andries x Van Acker Joosyne fa Lieven "*de reste*" 43 r (G)
1683-1710: Van Acker wed. 100 r.; De Zutter Andries, Van Ooteghem Adriaen (G)
1696-1719: Landuyt Niclaeys (G, 1720-27 *inw.*)
1706-1729: De Vos Jan fs Cornelis (G)
1730-1733: De Bruyckere Jan fs Gillis (G)
1734-1735: De Bruyckere Jan fs Gillis, wed. (G, 1736-41 *inw.*)
1735-1783: De Vos Jan fs Cornelis (G/E)
1784-1820: De Vos Jan Francies fs Jan (G/E)

Historiek

Deze hofstede gaat terug tot 1626 met de bewoning van medeeigenaar Jan Van Acker. Ononderbroken werd de kavel, die een sterke interne versnippering kende, bewoond. Nagenoeg de hele 17de en 18de eeuw werd de hofstede bewoond door meer dan één gezin. Een vlugge controle leert ons evenwel dat er vaak familiebanden tussen de betrokken gezinnen bestonden.

Chronologie

1638: "*de zelve (via et Lry Ln van ackere) ant zuythende daeran een hofstede metter zuyts. ande moerstrate ij^{c} xxx R* " (SAE383/524v/3; SAE385/524v/3).

1676: "*den zelven* (Andries de Suttere fg Vyncent) *ant zuythende daeran met dhofstede daer hy woont, streckende metten suythende ande moerstraete ... 230 R*" (SAE1748/248v/1).

Noten

Lb1638 :	163860094	SAE383/524v/3
Lb1640 :	164060094	SAE385/524v/3
Lb1676 :	167622079	SAE1748/248v/1
Lb1707 :	170760089	SAE387/549/3
F1796 :	179606280	SAE-M1086a
H1820:	1820622B128-131	SAE-M1086b

64107

Situering *Moerstraete*

Aard 1627-1796: hofstede

Oppervlakte 1638-1640: 372 r
1707-1796: 390 r (5792 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Piersens Guilleaeme (E)
1676:	Willems Antone & wed. en kind. Jaeques van Vooren (E)
+1676:	Ryckaert Jan fs Pieter *loco hoirs Willems* (E/G)
1722:	De Walssche Jan hoirs *loco Jan.Ryckaert.* (E)
1734:	De Walssche Jan fs Jan (E)
1741:	Willems Pieter fs Francies *loco Jan de Walssche* (E)
1759:	Willems Francies *loco Willems Pieter* (E)
1774-1796:	Lippens Andries *1/2 loco Willems Francies* (E)
1820:	Lippens Bernard (Oostende) (E_*geheel*)
1695:	Van Vooren Jan fs Jaeques (E)
1736:	Huyghe Christiaen *andere helft over Jan van Vooren* (E)
1741:	Martens Jan fs Pieter *loco Huyghe Christiaen* (E)
1802:	Lagaet Francies fs Jan *1/2 loco Martens Jan* 186 r (E)
1627-1639:	De Rycke Pieter (G)
1639-1641:	De Muynck Jooris fs Gillis (G)
1641-1665:	Van Hecke Christoffel (G)
1667-1708:	Ryckaert Jan fs Pieter (G/E)
1709-1719:	Van Rysselberghe Jan (G-a)
1714-1718:	Van Veirgeghem Jacobus (G-b)
1719-1721:	Vande Velde Jan (G)
1722-1748:	De Walssche Jan hoirs (G/E)
1749-1769:	Martens Andries (G)
1770-1791:	Lippens Vincent (G)
1792-1796:	Lippens Judocus fs Vincent (G)

Historiek

Binnen het 64ste beloop bezat Piersens in de 17de eeuw een tiental percelen land, samen goed voor 2567,5 roede. Grond die te situeren was rond de hofstede. Het hoeft ons dus zeker niet te verwonderen dat de bebouwde kavel in de loop der tijd oppervlaktewijzigingen kende. Ook hier vangt de bewoning in 1627 aan, duidelijk een periode waar de herbevolking van Eeklo in een stroomversnelling kwam.
Vanaf de 18de eeuw noteerden we twee clans van eigenaars en het was ook de enige maal dat twee families op het goed verbleven (1714-1718). Voor het gezin van Jacob van Veirdeghem was het slechts een *vluggertje* van vier jaar. De bewoning bleef ook na 1800.

Chronologie

1638: " *de zelve* (Guille Piersens) *met een ofstede ... streckende metten oosthende ande moerstrate ... 1 g lxxij R*" (SAE383/527/1: SAE385/527/1).

1676: *"De zelve (Anthone Willems causa uxoris fia jan van vooren by deele dhilft, de wed. ende kinderen jaecques van vooren dander hilft) thilfte met een hofstede ten oosthende daeran, streckende metten oosthende ande moerstraete ende noortsyde alsvooren verhaeckende opde westsyde ... 372 R"* (SAE1748/250v/2).

Noten

Lb1638 :	163804107	SAE383/527/1
Lb1640 :	164064107	SAE385/527/1
Lb1676 :	167622092	SAE1748/250v/2
Lb1707 :	170764101	SAE387/551/3
F1796 :	179606294	SAE-M1086a
H1820:	1820336B184-187	SAE-M1086b

64108

Situering	*Moerstraete*
Aard	1638: land 1707: hofstedeken 1796: huyseken
Oppervlakte	1638-1640: 152 r (2257 m^2) 1707-96: 94,5 r (1403 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638:	Piersens Guilleaeme (E)
16xx:	Pierssens Jan (E)

1676:	Willems Antone & wed. en kind. Jaeques van Vooren (E)
16xx:	Ryckaert Jan fs Pieter *loco hoirs Willems* (E)
1695:	Van Vooren Jan fs Jaeques (E)
1702:	Van Vooren Jan (76 r) & Verheecke Christoffel (76 r) (E)
+1702:	Van Vooren Jan (12 r) & Verheecke Christoffel (140 r) (E)
1722:	De Walssche Jan hoirs *loco J.R.* (E)
1734:	De Walssche Jan fs Jan (E)
1736:	Huyghe Christiaen *andere helft over Jan van Vooren* (E)
1741:	Martens Jan fs Pieter *loco Christiaen Huyghe* (E)
1741:	Willems Pieter fs Francies *loco Jan de Walssche* (E)
1747:	Roosemont Pieter (E/G)
1749:	Martens Andries (E)
1759:	Willems Francies *loco Pieter Willems* (E)
1770-1780:	Lippens Vincent (E)
1774-1796:	Lippens Andries *1/2 loco Willems Francies* (E)
1802:	Lagaet Francies fs Jan *1/12loco Jan Martens (76* r) (E)

1627-1640:	*De Rycke Pieter (G-l)*
1641->50:	*Van Hecke Christoffel (G-l)*
16xx-1708:	*Ryckaert Jan fs Pieter (G-l)*

1709-1739:	Vanden Abeele Philips (G)
1740-1746:	De Rycke Pieter (G)
1747-1796:	Roosemont Pieter (E/G)

Historiek

De kavel had tijdens de 17de eeuw bijna dezelfde eigenaars en pachters als de aanliggende 64107. In 1705 was Philip Vanden Abeele inwoner bij Jan Ryckaert. Vanaf 1709 vestigde het gezin Vanden Abeele zich als eerste bewoner-pachter op de hofstede. Tijdens de 18de eeuw bleef voor de eigenaars de link met 64107 bestaan. Wel verschenen er nieuwe pachters.

Chronologie

1676: "*de zelve* (Anthone Willems) *met j sticx lant ant suuthende ... 152 R*" (SAE1748/250v/3).

1707: "*den selven* (Jan van Vooren) *met een hofstedeken ...oost de moerstraete*" (SAE387/551v/3).

Noten

Lb1638 :	163864108	SAE383/527/2
Lb1640 :	164064108	SAE384/527/2
Lb1676 :	167622093	SAE1748/250v/3

Lb1707 :	170764104	SAE387/551v/3
F1796 :	179606298	SAE-M1086a
H1820:	1820302B188-190	SAE-M1086b

64110

Situering *Moerstraete*

Aard 1622-1676: hofstede
1677-1796: land

Oppervlakte 1638-1796: 694 r (10306 m^2)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1640:	Van Hende Pieter (E)
16xx:	De Pau Pieter via fs Hendric (E)
1676:	Taelman Symoen (E)
1682:	Ryckaert Jan fs Pieter *by coope* (E)
1701:	Van Hecke (Verheecke) Andries fs Christoffels (E/G)
1730:	Ryckaert Jan fs Joos, hoirs *by coope* (E)
1796:	Poppe Jan *causa uxoris Ryckaert* (Waterland) (E)
1820:	Pacquet Anne Maria wed. van De Bruycker Bernard (E)
1829:	De Bruycker Pieter Bernard fs Bernard (E)
vóór 1622-1670:	De Pau Jan fs Hendric (G)
1670-1674:	De Pau Jan fs Hendric, wed. (G)
1674-1675:	De Mey Joos (G)
1675-1676:	De Mey Joos, wed. (G)
1701:	*Van Hecke (Verheecke) Andries fs Christoffels (E/G-l)*
1732:	*Verheye Frans (G-l)*
1744:	*Dhaese Francies (G-l)*
1753:	*Herpelinck Lieven (G-l)*
1766:	*De Taeye Jan fs Pieter (G-l)*

Historiek

Een hofstede met een beperkte uitbatingsduur. De bewoning dateerde van vóór 1622, maar werd reeds in 1676 opgeheven. Daarna werd de kavel verpacht als landbouwgrond.

Chronologie

1638: "*pr van hende met ij sticx ten oosthende een hofstede ande zuyts. daeran streckende metten westhende alsvooren (aan Pr. Van Hende) ende oosthende ande moerstrate ij g xctij R*" (SAE383/527v/1; SAE385/527v/1).

1676: "*Symoen taelman thouwelyck hebbende de wed pr de pau met de kinderen vanden selven de pau, met dry sticx lant synde ten oosthende een hofstede ... met het oosthende ande moerstraete .. 2 g 94 R*" (SAE1748/251/2).

1707: "*Andries van hecke aende suytsyde daer aen met dry stucx ... ij g xciiij R* " (SAE387/552/2).

Noten

Lb1638 :	163804110	SAE383/527v/1
Lb1640 :	164064110	SAE385/527v/1
Lb1676 :	167622095	SAE1748/251/2
Lb1707 :	170764106	SAE387/552/2
F1796 :	179606300	SAE-M1086a

64111

Situering *Moerstraete*

Aard vóór 1622: *hofstede*
vóór 1622-1796: land

Oppervlakte 1638: 918r (13.632 m^2)
1676: (22096) 560 r, (22097) 355 r = 915 r)
1707: (64107) 615 r, (64108) 303 r = 918 r)
1796: (06301) 615 r, (06302) 303 r = 918 r)

Eigenaar/Gebruiker

1638-1640: *De Brauwere Marten, d'oudste kinderen (E)*
vóór 1622-1658 *De Brauwere Marten (G-l)*
1650: *De Brauwer Francies 551r (E-a) ,*
De Brauwer Marten 275r (E-b) = 826 r
+1650: *De Brauwer Pieter 551r (E-a)*
1676: *Auwenrogghe Heyndric 551r (560 r) (E-a)*
1676: *De Brauwere Adriaen fs Francies 355 r (E-b)*
+1676: *Hauwenroge Joos (E-a)*

1682: *Ryckaert Jan 270r (E- a)*
1699: *Lippens Jan 270r (E-a)*
1699: *De Brauwer Marten 270r (andere bron 355 r) (E-a)*
170x: *De Brauwer Francies 303r (E-b)*
170x: *De Brauwer Pieter 270 r (E-a)*
1703: *De Brauwer Jan fs Marten suyt daeran 303 r (E-b)*
1704: *De Bruyckere Gillis (G) 303 r*
1712: *Verstraete Joos 303 r*
1717: *Benoit Jan Baptiste (E)*
1723: *Tijs Jan 303 r*

1731:	*De Bruycker Jan fs Gillis 303 r*
1750:	*Beelaert Pieter Joannes causa uxoris Anne Françoise Benoit (E)*
1758:	*Ghysens Guilleaeme wed. (355 r) (E)*
1760:	*Blondel Joannes Josephus (355 r) (E)*
1764:	*Ghysens Jacques Frans (E) (geheel)*
1779-1796:	*Kervyn Jan Baptist (dhoirs) (E) (geheel)*
1802:	*Kervyn Marie fa Jan Baptiste (E) (geheel)*
1828:	*Kervyn Joseph Guille. (E)*
18xx:	*De Potter Louis, Auguste & Joseph (355 r) (E)*
18xx:	*De Potter Joseph (E) (355 r)*
1705, 13 aug.:	*Hauwerogghe Joos met dry stucx 2 g 15 r (615 r) (E/G)*
1712:	*Van Rysselberghe Jan 2 g 15 r*
1720:	*De Brabander Theodosius 2 g 15 r*
1746:	*Vlerick Joos 2 g 15 r*
1749:	*De Vos Jan fs Cornelis 2 g 15 r*
1796:	*Kervyn Jan Baptist dhoirs (E)*
An10	*Kervyn Marie (E)*

Historiek

Strikt genomen zouden we deze kavel in de reeks niet mogen opnemen. Als werkperiode voor het reconstrueren van het *Historisch Kadaster* hadden we 1638-1796 vastgelegd. Ofschoon het landboek van 1638 melding maakt van een *hofstede*, kreeg de kopie van 1640 een aanvulling *voor desen*. In beginsel gingen we ervan uit dat de bewoning tussen 1638 en 1640 verdween. Via de belastinglijsten konden we probleemloos teruggaan tot 1622. Zelfs minutieus nazicht liet niet toe bewoning vast te stellen, ook niet later. We kunnen stellen dat de bewoning vóór 1622 te situeren is en dat de kavel daarna als landbouwland werd verpacht. Het land kende meerdere opsplitsingen en diverse eigenaars en gebruikers. Daar er geen bewoning meer voorkwam, hebben de eigenaars en gebruikers chronologisch weergegeven.

Chronologie

1638: "*de outste kynderen van marten de brauwer met iiij sticx ten oosthende (1640:aanvulling: voor desen) een hofstede ande suytsynde daeran..3g 18 R*" (SAE383/527v/2; SAE385/527v/2).

1640+: SAE385/527v/2: Aanvulling : "*Franchois de brauwer heeft inde voorn. Partye tot 1 g 4 r (304 r) wesende de westsyde, de reste voorn. De Brauwer (Pieter)*".

1676: "*heindrick auwenrogghe thouwelyck hebbende de wed cornelis de brauwere met de kinderen van selve brauwere met dry sticx lant synde ten*

oosthende een hofstede ... met het oosthende ande moerstraete 560 R" (SAE1676/251/3).

1676: *"Adryaen de brauwere fg francies by deele de morte patri met een stick lant aende suytsyde daeran ... 1 g 55 R"* (SAE1676/251v/1).

Noten

Lb1638 :	163804111	SAE383/527v/2
Lb1640 :	164064111	SAE385/527v/2
Lb1676 :	167622096	SAE1748/251/3
Lb1676 :	167622097	SAE1748/251v/1
Lb1707 :	170764107-108	SAE387/552/3 - /552v/1
F1796 :	179606301-302	SAE-M1086a

NOTEN

1. SAE, 789, Dossier betreffende de brand en plundering door de Franse troepen op 22 en 23 december 1684 te Raverschoot en in de Vrombautstraat. W. HAMER-LYNCK, *Franse brandstichtingen op 22 en 23 december 1683 – De Eeklose schade-lijders*, in *De Eik*, jg. 4 (1997), p. 253-267.
2. H.J. PLANKEEL, *Kadastrale Atlas van Zeeland 1832*. Deel 2 Breskens, Serie West Zeeuwsch-Vlaanderen, Uitg. Stichting Kadastrale Atlas Zeeland, 1996, p. 308 (+krt & ill.).
3. A. DE VOS, Eeklo: *Van natuurlandschap tot stratennet*, in *Appeltjes van het Meetjesland (A.M.)*, jb. 22 (1971), p. 6-102.
4. E. THOEN, B. AUGUSTYN, *Historisch-Geografische tekst bij het kaartblad Eeklo*. Intern rapport, R.U.G., 1986.
5. L. STOCKMAN, *Een oorkonde van 1244 betreffende de verkoop van een woestijne gelegen binnen de Keure van Eeklo*, in *A.M.*, jb. 17 (1966), p. 229-234.
6. L. STOCKMAN, *Over het ontstaan van de Eeklose watergang tussen Eeklo en St.-Laureins*, in *A.M.*, jb. 14 (1963), p. 154-158.
   L. STOCKMAN, *Moergronden en turfuitbating in de ambachten Maldegem en Aardenburg en de Keure van Eeklo*, in *A.M.*, jb. 24 (1973), p. 73-88
7. P. VAN DE WOESTIJNE, A. DE VOS, L. STOCKMAN, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel IV De Keuren van Eeklo-Lembeke en Kaprijke. Band 1 Eeklo*, 1994, p. 118, 125 (met uitneembare kaart).
8. E. DHANENS, *Het Groot-Goed te Eeklo*, in *A.M.*, jb. 4 (1952), p. 69-82.
   E. DE SMET, *De bezittingen van het Rijke Gasthuis te Eeklo*, in *A.M.*, jb. 27 (1976), p. 181-267
9. P. VAN DE WOESTIJNE, A. DE VOS, L. STOCKMAN, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Deel IV De Keuren van Eeklo-Lembeke en Kaprijke.Band 1 Eeklo*, 1994, 244 p.(met uitneembare kaart).
10. L. STOCKMAN, *Het grafelijk bos Aalschoot*,. in *A.M.*, jb. 16 (1965), p. 197-208
    L. STOCKMAN, *Het Aalstgoed te Eeklo*, in A.M., jb. 17 (1966), p. 5-27
11. P. VAN DE WOESTIJNE, A. DE VOS, L. STOCKMAN, *Meetjeslandse toponiemen tot 1600...*,p. 119-120
    L. STOCKMAN, *Oorsprong en ontwikkeling tot ca.1400*, in *Zevenhondervijftig jaar Eeklo*,1990, p. 13.

12. SAE, 289-294, *Straat – en beekschouwingen, 1615-1813*, 3 bundels en 3 registers.
13. SAE, 1010-1040, *Staten van goed, 1560-1796.*
    SAE, 822-854, *Wettelijke passeringen, 1616-1796.* E. DE SMET & W. HAMERLYNCK, *De Immobiliemarkt te Eeklo tijdens het Ancien régime* in De Eik, jg. 19 (1994),
14. E. DE SMET, *Bewoning en mensen te Eeklo in 1638 (1)*, in *Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland*, jg. 13 (1999), p. 24-35.
15. L. CHARLES, *De Gentse registers van het huisgeld als kadastrale bron: mogelijkheden en beperkingen (17de-18de eeuw)* in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe reeks – deel XLVI, 1992, p. 151-193.
16. SAE, 383, landboek 1638; SAE, 385, landboek 1640 met aanvullingen tot 1707; SAE, 387, landboek 1707 met aanvullingen tot 1780; SAE, 1748, landboek Slependammewatering 1676 met aanvullingen tot 1829.
17. Meer over de Eeklose belastingkohieren is te vinden bij F. PILLE, *Bevolkingstabellen: een verrassende informatiebron*, in *De Eeklose Dobbelgebakkenen*, jg. 9 (2000), p. 3-9.
18. SAE, 383, Landboek Eeklo door Cornelis Boudins, 1638. L. STOCKMAN, *Het Landboek van Eeklo uit 1638*, in *Ons Meetjesland*, jg. 8 (1975) p. 88-90. F. PILLE, *Het Eeklose Landboek (1638)*, in *De Eeklose Dobbelgebakkene*, jg. 7 (1998), p. 51-57. E. DE SMET, *Bewoning...(1).*

Het wapenschild van Lovendegem

Albert ANDRIES

HERALDIEK

De betekenis van *wapen* in wapenschild is niet het strijdwapen, maar het embleem op een schild van een persoon, een geslacht of een stam. Het kenteken duidde oorspronkelijk aan tot welke familie de drager behoorde. Een ridder was herkenbaar aan het wapenschild dat hij voerde. Het wapenschild vindt zijn oorsprong in de 10de eeuw en de daaropvolgende kruistochten in de 11de eeuw. Later werd het wapenschild als zodanig overgenomen door de burgerij als symbool van rijke afkomst of *hoog geboren*. Het werd ook bijgewerkt met tal van onderscheidingstekens die door de tijden werden verworven door het betreffende adellijke geslacht.

De *wapens* van families, geslachten, kerkelijke en wereldlijke overheden liggen vervat in de wapenkunde of *heraldiek*. De heraldiek bestudeert alle eigenschappen en versierselen, voorkomend rond een oorspronkelijk embleem, zijnde het schild, de helm, de kroon (geldend als waardigheidsteken), de beide schildhouders (o.a. leeuwen) en de veel voorkomende wapenspreuk of -kreet.

Kleuren spelen een belangrijke rol in de heraldiek. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de kleur van de grondlaag van een schild en de kleur van de andere heraldieke elementen. Er zijn in de heraldiek zeven verschillende grondlagen waarop uiteindelijk een of meerdere emblemen worden aangebracht. De kleur van die grondlaag bevat een veelzeggende symboliek voor de drager[1].

> *Goud : voor de voornaamste en hoogste in aanzien; ook op verstandelijk gebied*
> *Zilver : voor de reinheid, de onschuld en de rechtschapenheid*
> *Rood : voor moed, zege en overwinning ; ook warmte en liefde worden hier vooropgesteld*

Blauw : voor de zee, het uitspansel, het oneindige ; ook het inzicht van de aardse belangeloosheid
Zwart : voor de onverstoorbare macht
Purper : voor de erkenning van de waardigheid en de geestelijke of verstandelijke macht
Oranje : voor de wereldlijke hoogmoed en de zelfverworven roem

Ook de heraldieke kleuren van de symbolen zijn beperkt tot zeven. Ze kregen een vergelijk met een planeet en een metaalsoort. De kleurnaam wijkt af van de normale benaming.

Kleur	Planeet	Metaal	Heraldisch kleur
wit/zilver	*maan*	*zilver*	*zilver*
grijs/purper	*mercurius*	*kwik*	*purper*
groen	*venus*	*koper*	*sinopel*
geel	*zon*	*goud*	*goud*
rood	*mars*	*ijzer*	*keel*
hemelsblauw	*jupiter*	*tin*	*lazuur*
zwart	*saturnus*	*lood*	*sabel*

De kleuren zijn verbonden aan een eeuwenoud systeem van lijnen:
- verticale lijnen voor *keel* (rood)
- horizontale lijnen voor *lazuur* (blauw)
- lijnen van linksboven naar rechtsonder voor *sinopel* (groen)
- horizontaal en verticaal over elkaar heen voor *sabel* (zwart)
- van rechtsboven naar linksonder voor *purper* (grijs) verticaal afgewisseld met stippellijnen voor *oranje*[2].

SYMBOLIEK VAN DE LOVENDEGEMSE ADEL

In de loop der tijden kwamen wapenschilden voor in verschillende modellen. Het vroeg-gotische model uit de 13de eeuw, waartoe het schild van Lovendegem behoort, wordt als oudste vermeld. Het heeft een rechte bovenkant en de twee zijden uitlopend naar de onderkant in een accolade.

DE SCHELP van het geslacht *de/van lovendeghem*

De heraldiek ziet de schelp als symbool voor de vroeg-middeleeuwse pelgrim[3]. De schelp is ook te zien op het schild van de kruisvaarders (1096-1291). De alsmaar toenemende sympathie voor de pelgrimstochten zorgde ervoor dat de schelp een algemeen bedevaartsymbool werd[4]. In de heraldiek werd uiteindelijk de Sint-Michielsschelp het meest gebruikt, steeds geoord en naar de buitenzijde afgebeeld[5]. Oorspronkelijk dateert de schelp op wapenschilden dus uit het begin van de 12de eeuw en waarschijnlijk vroeger.

Op het einde van de 13de eeuw zien we de schelp afgebeeld op het wapen van de familie *van/de Lovendeghem*. Op 1 april 1300 namelijk komt Wouter, heer van Lovendegem, voor als één van de getuigen in een verkoopakte waarin Robrecht van Bethune, graaf van Vlaanderen, feodale gronden verkoopt in het omgeving van de Gentse Muide, *s'Burchgraven gherechte*. Aan de oorkonde hingen zegels, waaronder die van Wouter van Lovendegem met het familiewapen : *een schild met keper beladen met drie schelpen*[6]. Hetzelfde symbool als op de zegel (fig.1) werd afgebeeld op het wapenschild van de familie. De heren van Lovendegem voerden toen al een zwart schild met zilveren keper, beladen met drie rode schelpen[7] (fig. 2). Het schild werd door de eeuwen gehandhaafd. In 1557 had het nog hetzelfde beeld[8].

Daardoor werd later de familie *van/de Lovendeghem* opgenomen in de Vlaamse adel. In de 14de eeuw werd aan het schild een wapenkreet toegevoegd: *"le seigneur de lovendeghem, de sable, au chevron d'argent, sargé de troes cocquilles de gueulle, et crye son nom"* als zijnde : *de heer van Lovendegem, van sabel, met zilveren keper, beladen met drie schelpen van keel, en roept zijn naam*[9]. De keper was een veel voorkomend symbool. Hij werd afgebeeld als een passer of het nok van een huis[10].

In de kerk van Lovendegem is de grafzerk bewaard van Charles Constantin Marie Bavon Colette Ghislain Vicomte de Vaernewijck d'Angest, geboren te Gent op 1 oktober 1767 en er overleden op 24 maart 1835. De burggraaf was de zoon van graaf François Marie Joseph Frederic de Vaernewijck d'Angest, heer van Diepenbroek, en van Isabelle Colette Dons de Lovendeghem. In de opsomming van de familieleden op de grafzerk is een verwantschap aangeduid met het geslacht de Hellin-d'Angest. Het is opmerkelijk dat het wapenschild van deze familie eveneens drie schelpen bevat, namelijk twee bovenaan en een onderaan.

HET EERSTE LOVENDEGEMS WAPENSCHILD
VAN SABEL MET EEN KEPER VAN ZILVER BELADEN
MET DRIE SCHELPEN VAN KEEL

DE SCHELP EN DE BALKEN van het *geslacht van/de Straten*

Simon, de stamvader van de familietak *van/de Straten*, zou een telg geweest zijn uit het Brugse geslacht. Een der nakomelingen, ridder Jan I de/van Straten, was heer van Lovendegem vóór 1262[11]. Het familiewapen van *van/de Straten* had acht horizontaal gelijkverdeelde dwarsbalken, afwisselend met rood en wit. Deze symboliek liet echter geen spoor na in het Lovendegems wapenschild.

Het wapenschild van de tak *vander/de Straten - Flandre* droeg evenwel vijf schelpen (fig. 3). Ze zijn afgebeeld op twee diagonaal gekruiste kepers met een schelp in het midden en een in elke hoek[12].

Fig. 1 - SAG. 94/223

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Ridder Jan I van (de) Straten en zijn voorzaten, heren van Lovendegem, droegen dus in de 12de eeuw schelpen op hun schild[13].

DE JACHTHONDEN EN DE JACHTHOORNS van het *geslacht Triest*

Al in de 15de eeuw werden de wapenschilden van *van/de Lovendeghem* en *Triest* samengevoegd door het huwelijk van Joost Triest (+26/4/1469) met Maria van Lovendeghem (+12 april 1437)[14]. Zijn naamgenoot en mogelijke nakomeling Joos Triest, een telg uit een Gentse patriciërsfamilie, kwam in 1578 in het bezit van de heerlijkheid Lovendegem. Zijn familiewapen was een zwart schild met onderaan een lopende brak of windhond in zilver met een rode halsband. De hond is in de heraldiek het symbool voor trouw en waakzaamheid. Bovenaan waren twee jachthoorns met groene mondstukken, gebonden aan een zilveren ring. Ze stonden symbool voor de jacht[15].

Het wapenschild van de familie Triest droeg al in 1632 een Brabantse baronnenbaret[16]. Voor het eerst worden er schildhouders aan toegevoegd, zijnde twee jachthonden met een rode halsband. Zij hielden elk een banier, links met de jachthoorns en de jachthond van Joos Triest, rechts met de keper en de schelpen van *van/de Lovendeghem*[17]. In heraldieke termen wordt dat een schild in sabel met boord van goud, met lopende (springende) windhond in zilver met geringde halsband van keel aan de schildpunt. Bovenaan twee jachthoorns in goud en verbonden en geringd in zilver en de mondstukken in sinopel (fig. 4).

"de sable au levrier courant d'argent, avec un collier de gueules, bouclé et bordé d'or, accompagné en chef de deux cors de chasse aussi d'or liés et virolés d'argent et les embouchures à senestre. Cimier: un levrier nasissant d'argent, semblable à celui des armes, entre en vol, dont une partie est de sable et l'autre d'or.

HET TWEEDE LOVENDEGEMS WAPENSCHILD
VAN SABEL MET BOORD VAN GOUD, MET LOPENDE WINDHOND
IN ZILVER MET GERINGDE HALSBAND
VAN KEEL AAN HET SCHILDPUNT
BOVENAAN TWEE JACHTHOORNS IN GOUD
VERBONDEN EN GERINGD IN ZILVER
EN DE MONDSTUKKEN IN SINOPEL

HET LOVENDEGEMS WAPENSCHILD van het *geslacht Dons*

Gillis Dons, heer van Scheldewindeke, kocht in 1700 de heerlijkheid Lovendegem. In 1716 werd de heerlijkheid tot baronie verheven en werd een nieuw wapenschild opgesteld. Gillis baron Dons de Lovendeghem vierendeelde of verdeelde het schild in vier kwartieren waarin de emblemen van de twee vorige geslachten werden afgebeeld (fig. 5). In het

midden over de vier kwartieren plaatste Gillis een gouden hartschildje met een dubbele zwarte adelaar. De zwarte adelaar wijst erop dat de zuidelijke Nederlanden in de 18de eeuw in Oostenrijks bezit waren en dat Gillis zijn baronstitel ontving van keizer Karel VI. In plaats van twee honden zouden voortaan twee staande leeuwen fungeren als schildhouders. Bovenaan bleef de Brabantse baronnenbaret van de familie Triest gehandhaafd (fig. 6)[18].

Op 12 november 1817 werd een nieuw gemeentewapen voorgesteld, zijnde een keper beladen met de drie schelpen van *de Lovendeghem* met onderaan een leeuw : "*chevron chargé de trois cocquilles et au dessous un lion*"[19]. Er werden geen kleuren genoteerd. Blijkbaar werd dit schild nooit aanvaard.

In de heraldiek is het huidige wapenschild van Lovendegem omschreven als volgt :

GEVIERENDEELD 1. EN 4. IN LAZUUR EEN GAANDE BRAK VAN GOUD, GEHALSBAND VAN KEEL 2. EN 3. IN SABEL EEN KEPER VAN ZILVER, BELADEN MET DRIE SCHELPEN VAN KEEL; HARTSCHILD : IN GOUD EEN DUBBELE ADELAAR VAN SABEL. HET SCHILD GETOPT MET EEN BARONNENMUTS VAN DE OOSTENRIJKSE NEDERLANDEN EN GEHOUDEN DOOR TWEE LEEUWEN VAN GOUD, GEKLAUWD EN GETONGD VAN KEEL[20].

NOTEN

1. R. ROGIERS, *Heraldiek*
2. *Heraldicum disputationes* - GSA1, 2000/198
3. Een der oudste was de tocht naar het Spaanse bedevaartsoord Santiago (St. Jacob) de Compostella. In 44 n/C. overleed daar St. Jacob de Oudere wiens graf in 813 herontdekt werd. De eerste massale bedevaarten naar dat graf maakten dat het in 997 een wereldberoemd pelgrimsoord werd.
4. G.L. GALBREATH, Manuel de Blason, Lausanne, 1977. "*Les coquilles sont très fréquentes, ce qui s'explique par la faveur dont jouissait le pélerinage de St. Jacques de Compostella dont elles étaient le symbole. De là, la coquille est devenue la marque de tout pélerinage*".
5. J.B.-RIETSTAP, *Wapenkunde*, - 1857.
6. SAG, reeks 94, nr. 223
7. M. SERVAIS, *Wapenboek van de Provinciën en de Gemeenten van België*, Brussel, 1955, p. 610.
8. DE GHELLINCK-VAERNEWIJCK, *Sceaux et Armoiries...* Parijs, 1935.
9. *L'Anchienne Noblesse de la Conté de Flandres*,
10. J.B.-RIETSTAP, *a.w.*,
11. C. BAELE, *Feodale-administratieve structuur van Lovendegem*, onuitgegeven licentieverhandeling, Universiteit Gent, 2000, p. 52 e.v.

12. J.B. RIETSTAP, *Armorial Général*, Londen, 1967.
13. Nog andere geslachten kozen de schelp in hun familiewapen. Of er onderlinge banden bestonden tussen deze families laten we hier buiten beschouwing; R. ROGIER, *Heraldiek*,
    - Het wapenschild van Guillaume de Grandson, heer van Sint-Kruis rond 1380, vertoonde zes banden : drie witte en drie in lazuur met een zwarte ster en drie gele schelpen op een rode keper.
    - Het wapenschild van de Franse familie Villenfagne droeg ook drie schelpen op een diagonale band.
14. J.B.-RIETSTAP, *Wapenkunde*, - 1857.
15. R. ROGIER, *Heraldiek*, p. 38; TH. DE RENESSE, *Figures Héraldiques*, Brussel 1894-1903
16. J.B.-RIETSTAP, *Wapenkunde*, - 1857.
17. Baron DE RYCKMAN DE BETZ, *Armorial Génér. de la Noblesse de Belgique*, p. 442/2045.
18. J.B.-RIETSTAP, *a.w.*,
19. G.A.Lovendegem, 7, raadszittingen 1806-1819, 12 november 1817.
20. L. VLAENE-AWOUTERS en E. WARLOP, *Gemeentewapens in België. Vlaanderen en Brussel*, Brussel, 2002, p. 637-638.

Debet Zijne Majesteit de Keizer van Duitsland

De komst van de Duitse troepen te Aalter in oktober 1914

Peter LAROY

Begin augustus 1914 trok het Duitse leger België binnen. België had als neutraal land een ultimatum om de Duitse troepen vrije doorgang te geven naar Frankrijk naast zich neergelegd en belandde zo in oorlog. Het Belgische leger kon in die eerste oorlogsdagen vrij goed standhouden. Hier en daar sleepte het zelfs een overwinning uit de brand. Tegen de oorlogsmachine van het Duitse Keizerrijk waren dit maar speldenprikken.

Dit verzet viel niet in goede smaak bij het Duitse leger en bij de Duitse publieke opinie. Als Duitsland al tegenstand had verwacht, dan zeker niet dit soort hardnekkig verzet. Met ieder Belgisch geweerschot nam *"de woede toe van de Duitse troepen, aan wie men had gezegd, dat de Belgen eigenlijk niet meer dan tinnen soldaatjes waren"*[1]. De *furor Teutonicus* (Teutoonse woede) was geboren. Duitse soldaten zagen in iedere Belg een potentiële vijand en fusilleerden hele dorpen. Overal werden mensen gebrutaliseerd en bestolen. *"Bitter zou de bevolking zich later herinneren hoe de troepen meenden zich alles te kunnen permitteren,"* zo schrijft Sophie De Schaepdrijver in *De Groote Oorlog*. *"Ze eisten eten en wijn en lakens op bij de bevolking, hakten de fruitbomen in de boomgaarden om voor brandhout, sloegen de spiegels in de cafés kapot en slachtten de mooiste dieren uit de stallen, namen alleen de beste stukken vlees, en lieten de rest voor rot achter. (...) Anderen eisten zeep, sigaren, wijn en 'vergoedden' alles met waardeloze bonnen."*[2] Over deze dagen en daden gaat deze bijdrage.

Directe aanleiding vormt het verschijnen van de indrukwekkende studie *German Atrocities, 1914. A History of Denial* (2001) van de hand van John Horne en Alan Kramer (Trinity College Dublin). De auteurs brengen in dat boek een overzicht (en ook een verklaring) van de gruweldaden die zich in de eerste oorlogsmaanden van 1914 in België en Noord-Frankrijk afspeelden. Het is een lange lijst die er overigens voor zorgde

dat de Duitse intocht in 1914 in het collectief geheugen is blijven leven als bijzonder barbaars[3].

Het spreekt voor zich dat het boek van Horne en Kramer geen directe perspectieven oplevert voor de lokale geschiedschrijving in het Meetjesland. De meeste incidenten (hoewel niet allemaal) door Horne en Kramer aangehaald speelden zich inderdaad af in de meer oostelijke gebieden van België. Voor zover ons bekend vond het ergste feit in de oktoberdagen 1914 in onze streek plaats te Lotenhulle. Dronken soldaten begonnen plots te schieten, doodden daarbij drie burgers en gijzelden enkele anderen[4]. Het leidde ons eens te meer naar de vraag hoe de plaatselijke bevolking in onze streek deze Duitse intocht diende te verwerken.

Deze vraagstelling mag ook worden gezien in het licht van de stijgende interesse voor de Eerste Wereldoorlog. De voorbije decennia genoot vooral de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog heel wat belangstelling en bleven de gebeurtenissen van 1914-1918 wat in de schaduw, ook bij onze lokale vorsers[5]. De laatste jaren ziet men de interesse voor deze periode sterk toenemen. De belangstelling die het boek van Sophie De Schaepdrijver *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog* (1997) te beurt viel is daar maar een voorbeeld van. Een andere vaststelling is het feit dat de onderzoekers zich vooral richten op het militaire of politieke. Het boek *German Atrocities* daarentegen besteedt niet alleen aandacht aan de feiten, maar weerspiegelt ook belangstelling voor mythevorming, propaganda, mentaliteiten en dergelijke meer. Onderzoekers overstijgen het historische onderzoeksgebied en belanden in het veld van psychologie, sociale psychologie, communicatietheorie, enz.[6]. De heemkundige en lokaalhistorische beschouwingen uit het Meetjesland hielden het vooral nog op feiten- en fotogeschiedenis. De impact die de komst van het Duitse leger had in onze gewesten komt maar zijdelings aan bod[7]. Dit is bijvoorbeeld wel het geval in dagboeknotities, maar daar zit men natuurlijk met de beperking dat men slechts één klok hoort luiden[8].

In eerste instantie was het de bedoeling om een overzicht te brengen voor het gebied Eeklo-Maldegem-Aalter. Na een literatuur- en archiefonderzoek kwamen wij echter tot de overtuiging dat 'n *casestudy*, één gemeente dus, een beter resultaat zou kunnen opleveren. De keuze viel op Aalter. Hier speelde niet alleen het persoonlijk motief en de persoonlijke interesse. In het Gemeentearchief Aalter is immers een bundel bewaard met daarin alle individuele aangiften van plunderingen en diefstallen uit de oktobermaand 1914. Het gaat bijvoorbeeld om officiële leveringsnota's van handelaars, maar ook om kleine kladbriefjes van gewone mensen. Bij dit pakket zit een handgeschreven overzichtslijst, duidelijk bestemd om de meetbare schade in kaart te brengen. Lectuur van de briefjes, nota's en facturen levert meer op dan alleen maar de waarde van de gestolen goederen. Tussen de regels door weerklinkt de gekwetste trots van personen, de ingehouden woede onwille van het arrogant Duits gedrag en ook wel de onzekerheid over wat nog gaat komen. Deze bij-

drage wil dus meteen een poging tot reconstructie zijn van de gemoedsgesteldheid van die dagen.

DE KOMST VAN HET DUITSE LEGER

Zoals in de inleiding reeds aangegeven, bood het Belgische leger heftig weerstand. De troepen konden het langst standhouden rond Antwerpen. Maar toen ook daar begin oktober 1914 de druk te groot werd, was het voorbij. Het leger sloeg op de vlucht, de Duitsers gingen in de achtervolging. Het Vlaamse platteland werd op enkele dagen overrompeld door de oorlogsmachine.

De Aalterse bevolking had reeds vrij vroeg kennis gemaakt met de Duitse soldaten. Op 24 augustus 1914, de oorlog was nog maar enkele weken oud, kwamen vijf Uhlanen, Duitse verkenners, het dorp binnen. Zij saboteerden de spoor- en tramwegen en zaaiden paniek bij de bevolking in St.-Maria-Aalter toen zij een kerkdienst stoorden: *"een onbeschrijflijke schrik beviel mijne parochianen en op eenen oogenblik was het eene vlucht, wie naar de sacristy, wie achter den altaar, zelfs onder de lijkbaar, het grootste gedeelte vluchtte uit de kerk door het kerkhof langs den hof van 't klooster door de hagen weg. Met moeite kon de pastoor nog den helft der parochianen in den dienst doen wederkeeren, al de anderen waren gevlucht naar huis en in de bosschen"*[9]. Het was evenwel pas na de val van Antwerpen dat de paniek toesloeg. De Aalternaars zagen kolonne na kolonne die zich terugtrok. Belgische, Franse en Schotse soldaten trokken door het dorp. De aanblik van deze mannen liet het ergste vermoeden.

Intussen waren overal in het land de geruchten over de *Furor Teutonicus* doorgedrongen. De Duitsers moordden hele dorpen uit, zo luidde het. Ze nemen alles mee. De invaller fusilleerde geestelijken. Jongeren worden opgevorderd om dienst te nemen in het Duitse leger. Kinderen worden hun handen afgehakt of naar Duitsland gestuurd. De triomfantelijke oorlogsstemming - die er in die augustusdagen wel was geweest - verdween. Paniek en angst overheersten. Ook in Aalter kozen heel wat mensen het zekere voor het onzekere en vluchtten naar het neutrale Nederland. Zelfs burgemeester Soudan verliet de gemeente en trok naar Nederland.

De eerste vermelding van Duitse troepen te Aalter na de val van Antwerpen vinden wij voor 9 en 10 oktober in 1914. Een zekere Buysse uit de wijk Stratem signaleert *"Duids leger gehad"*[10]. Een deel van de goederen die zij meenamen, betaalden de Duitsers met een bon. Deze bonnen waren uiteraard waardeloos[11].

De meeste Duitse troepen komen te Aalter aan op 13 en 14 oktober. Op dat moment begint voor de Aalterse bevolking wel een minder aangename periode. Duitse soldaten drongen de boerderijen en bur-

gerwoningen binnen. We proberen de gebeurtenissen aan de hand van de eerder geschetste bron in kaart te brengen.

DIEVEN IN UNIFORM?

Om te beginnen kan de vraag worden gesteld wat de Duitse soldaten wel precies meenamen. Waren er bepaalde zaken die zij systematisch opspoorden of gebeurde alles willekeurig? Zorgden zij voor het lijfsbehoud en zochten zij bijvoorbeeld eten of warme kleding? Of ging het om echte plunderingen (geld, juwelen,...)? Om hierop een antwoord te krijgen, hebben wij een lijst opgemaakt van gestolen goederen en die ingedeeld in een aantal algemene categorieën. Deze lijst is dus gebaseerd op een pakket dat bewaard is gebleven. Uit een aantal dateringen blijkt dat deze aangifte is gebeurd in november 1914. Deze datering kan de kritiek ondervangen dat de gedupeerden overdreven in hun beweringen. Anderzijds is het uiteraard wel zo dat op dat moment heel wat mensen hun woning verlaten hadden en misschien nog niet waren teruggekeerd. Het zou dan ook niet goed zijn om te denken dat hier de volledige schade - financieel dan - kan in kaart gebracht worden. Desalniettemin kan het materiaal als basis van illustratie wel tellen.

Om te beginnen gaan de Duitse soldaten - uiteraard - op zoek naar eten en voedingswaren. Ruim 800 kg vlees, drie runderen, een varken of vijf, een 20-tal konijnen, een dertigtal kippen en vijfhonderd eieren verdwijnen in de hongerige magen. Waarschijnlijk beschouwen de Duitse troepen dit vers vlees als een extraatje. Bij Charel Van Hulle (wijk Oostergem) eten zij te plekke twee varkens op. Iets gelijkaardigs vinden wij voor een ander basisproduct, met name aardappelen. August Verduere moet van de Duitse troepen 50 kilo aardappelen koken en *"er sous bij maken"*. In totaal verdwijnen in die dagen overigens ruim 2.700 kg aardappelen bij de Aalterse boeren. De Duitse soldaten hadden evenwel vooral oog voor de lekkernijen die in de woningen te vinden waren: chocolade, suiker (kandij-, poeder-, kristalsuiker), confituur, gedroogde hespen, beschuiten, koekjes, vermicelli, koffie, *koeken De Beukelaer* (meer dan 40 dozen), honing (*"zeem van de bieën"*); Louis Hinderyckx maakt zelfs letterlijk melding van de diefstal van *"een dooze spekken"*.

Naast deze *luxeproducten* hadden zij wel oog voor basisgewassen zoals tarwe, koren, rogge en maïs. De meeste veldgewassen waren evenwel voor de Duitse paarden bestemd. Indien men alle aangiften optelt, komt men voor die dagen op een totaal van ruim 5,5 ton haver, bijna 11 ton hooi en ruim 8,5 ton stro door het Duitse leger meegenomen.

In de overlevering wordt altijd beklemtoond dat de Duitse soldaten zich aan drank overgaven om de oorlogsellende aan te kunnen. Ook in Aalter gingen zij op zoek. En ook wat dit betreft hadden zij liever iets buiten het gewone. Alles samen verdween er maar één vat bier, Likeur (ca. 125 flessen), jenever (bijna 100 liter) en zelfs cognac (7 fles-

sen) en champagne (16 flessen) vielen meer in de smaak. De wijnkelders van de notabelen waren gegeerd[12]. Bij René Bockaert, handelaar te Aalter-Brug, verdwenen honderden flessen en ook iets verder bij Romain De Wulf op het kasteel Nobelstede probeerden De Duitsers in de wijnkelder te raken, zij het met iets minder succes. Alles samen verdwenen toch meer dan 1.000 flessen wijn. Hier en daar kon naast de drank ook tabak wat plezier verschaffen (alhoewel slechts 14 dozen sigaren en 4 pakjes sigaretten werden aangegeven).

Het ging de Duitse soldaten evenwel niet alleen om de geneugten des levens. Zij ontpopten zich meer dan eens tot regelrechte plunderaars. De soldaten ontvreemdden immers ook geld en juwelen. Soms gebeurde dat tijdens een logement, soms ook drongen zij expliciet de huizen binnen (bewoond of verlaten). Een enkele keer hielden zij een voorbijganger staande en beroofden het slachtoffer. Bijna 20 horloges (dames- of herenhorloges) verdwenen, samen met een aantal juwelen van de rijkere Aalterse burgers. Geld stalen zij in mindere mate. Het had voor hen waarschijnlijk al geen enkele waarde meer.

Wie de lijst als bijlage overloopt, stelt al vlug vast dat eigenlijk alles wel kon dienen. In de ijzerhandel van de gebroeders Snoeck droegen zij bijna alles naar buiten. Ook op de boerderijen of bij de kleine middenstanders verdween er allerlei tuig: bijlen, emmers, een kruiwagen, een fornuispot, gaslichten, hamers, kookpotten (*"kasserole"*), lantaarns (bijzonder geliefd), nagels, messen en tangen. Ook bij de burgerij lieten de Duitse soldaten zich gaan en was er bijwijlen sprake van rechtstreekse plundering. Een blik op de lijst huishoudelijk gerief leert ons dat alles wat niet te heet of te zwaar was, werd meegenomen door deze soldaten: kleerborstel, boterpot, tafelbel, kuisgerief, schaal, kapmes, koffiemolen, zoutvat, waskoord, tafelmessen, zakdoeken, beeldjes, scheermes, scheerborstels.

En aangezien het Duitse leger nog immer vooruit wilde, verdween ook alles wat maar enigszins voor transport kon dienen. Fietsen (in totaal 14) of paarden (in totaal 7) gingen met het Duitse leger mee. Ook alle toebehoren verdween in Duitse handen: paardenmanden, paardenharnassen, paardenborstels, leidraden, garelen en bindsels. De melkkar van de melkerij, de werfwagen van de aannemer (!) en alle andere zaken waarmee iets of iemand kon worden vervoerd, behoorden vanaf dan toe aan het Duitse leger.

Een laatste categorie goederen die de oprukkende soldaten zich toe-ëigenden, waren kledingstukken en beddegoed. Vooral wollen dekens (ca. 50 stuks aangegeven) waren bijzonder in trek. Zitten de kouder wordende nachten er voor iets tussen of ging het ook daar om gewone plundering? Mannenhemden (meer dan 80 stuks) en ondergoed (bijna 50 onderbroeken) waren zeer gegeerd. En dat niet alleen de nutswaarde belangrijk was, blijkt uit het feit dat ook kledingstukken voor dames verdwenen. Ook de diefstal van in oorlogsomstandigheden toch niet zo mak-

kelijk te gebruiken pantoffels en dassen (*"plastrons"*) wijst erop dat niet alleen overleven maar ook persoonlijke verrijking meespeelde[13].

Die stelling kan alleen maar worden versterkt als men een blik werpt op tal van andere gestolen voorwerpen. Het zijn gebruiksgoederen of *hebbedingen* die wij in een rubriek varia kunnen onderbrengen: een wekker, een koffer, een weegschaal, en accordeon, een barometer, een paraplu en zelfs een vleesmolen en een worstmachine.

De lijst van gestolen voorwerpen is misschien wel indrukwekkend, maar uiteindelijk zijn er toch maar iets meer dan 100 personen die een *claim* indienen. In 1910 werden er 1466 gezinnen geteld[14]. Dit betekent dus dat toch maar bij 7% van de gezinnen iets gestolen was. Het kan natuurlijk ook zijn dat niet alles werd aangegeven, maar al bij al lijkt het materiële verlies wel mee te vallen[15].

De totale schade wordt geraamd op iets meer dan 30.000 frank. Ook dit valt al bij al wel mee. Bijna de helft van dat bedrag komt immers voort van slechts 6 indieners van een klacht. Henri Callens (meer dan 3.000 frank) heeft volgens deze lijst het meest schade geleden. Maar het bedrag is zo hoog, omdat twee paarden werden meegenomen. Bij mevrouw Demol verdwijnt er voor 1.200 frank aan juwelen. Zij is daarmee de tweede hoogste benadeelde (ca. 2.800 frank). Deze echtgenote van de commandant van de gendarmen wijst er ook op dat alle uniformen van haar man werden meegenomen (*"tous les effets militaires de grandes et petites tenue"*).

Vervolgens zijn er de handelaars die behoorlijk wat lichter worden gemaakt. René Bockaert (ca. 2.700 frank - in hoofdzaak door 900 flessen wijn die zijn verdwenen), Alfons Versluys (ca. 2.200 frank - zijn slagerswinkel wordt gewoon leeggehaald), weduwe Karel Maenaut (ca. 1.850 frank - ook hier zorgt de diefstal van het paard voor een hoog bedrag) en Henri Laroy (ca. 1.600 frank - net zoals bij Versluys wordt bij Laroy de kruidenierswinkel helemaal geplunderd).

Het lijkt er dus wel op dat te Aalter in eerste instantie de handelszaken en een aantal rijkere burgers worden beroofd - een vrij frequent voorkomend gegeven ook in andere plaatsen. Naast mevrouw Demol is er bijvoorbeeld ook de aangifte van *huishoudgerief* en kleding bij de gezusters Brouns (die samenwonen met hun broer die onderwijzer is) of het stelen van beeldjes bij dokter Verstraete. De Duitse invaller haalde er met gemak de notabelen van het dorp uit. Maar ook bij de landbouwers, grote en kleine, werd gestolen. De klachtenbriefjes komen uit het hele dorp. Er zijn gedupeerden uit het centrum, maar evenzeer uit de buitenwijken.

Dat er gestolen werd *met gradaties* blijkt bijvoorbeeld ook uit het bloemrijke verslag dat Romain De Wulf, eigenaar van kasteel Nobelstede, schetst in zijn schadeaangifte:

"Zij zijn toegekomen den Zaterdag 17 8ber bij den avond, hebben er vernacht met een zeer groot getal soldaten, onderofficieren en officieren, die alle plaatsen mijner woonst en ook mijne boerderij (peerdenstal gedeeltelijk) remisen schuur, enz. beleid hebben. Dit korps was vergezeld door de volgende officieren, enz. Graaf van Portalis, Dr. Prenzel, Flakowski zür Niweden - Bast - Boese en Lehman (roode Kruis), aan dewelke hij een avondmaal gediend heeft met vleesch (door hun medegebragt) en kosteloos gegeven heeft een 12 tal flesschen goeden wijn. Toen zij 's anderen daags (18:8er) rond 7 u. (belgische uur) vertrokken, vroegen zij hoeveel zij mij voor dit maaltijd schuldig waren; ik antwoordde dat ik voor mijn eigen niets eischte; maar dat het mij aangenaam zou geweest zijn dat ze iets aan de meid gaven; maar dit hebben zij niet gedaan. Onder ander, is er bij mij ontnomen geweest: schoone jumellen in lederen koker, kostende 36 fr. + 1 nieuwen bol lanteern + 1 roskam + 1 paardenborstel + 1 kleerborstel + eene gansche hesp + zeer groten bokaal met opgeleide peeren + ton bier die nog niet aangestoken was tot den laatsten druppel uitgedronken + eene gansch onlangs nieuwe voituur-wippe gansch vermorzeld + eene zeer groote hoeveelheid peeren en appels verslonden, waarmede zij den nieuwen plancher eener boven kamer bedorven hebben.
Daaromtrent een kwart naar 't vertrek van dit korps, zijn twee soldaten, die toen ze binnen het hekken kwamen, de baïonet op het geweer staken (binst dat 4 hunner gezellen de wacht hielden op het aanpalend hof) zoo gezeid in naam van hunnen bevelhebber, eischten zij tien flesschen wijn; daar ik mij alleen bevond, en overtuigd was dat ze de plaats mijner kelder kenden, dewijl ik binst den nacht (om de officieren te bestellen) door de soldaten die in de vestibule op stroo te slapen lagen, moest gaan om wijn uittehalen, kon ik niet weigeren. De kelder deur was met moeite open, als ze op de bakken vlogen gelijk de raven en uit de kleine bakjes snapten ze: Pomard 1878 - Moulin à Vent - Volnay en Pontet-Canet van ongeveer dezelfde oude. die wijnen hebben eene werde van minstens 4,50 de flesch dooreen; dit zou dus voor 10 flesschen 45 f uitmaken. Bovendien, ziende in de verte goud blinken, vlogen ze er naar toe (denkende dat het champagne was) en snapten drie flesschen - het was bedorvene cider, en daaraan waren ze gefopt!!"[16]

Het is misschien verbazend hoe De Wulf bijna bij naam de kopstukken kan opnoemen. Ook uit de andere schadeaangiftes blijkt dat de Aalternaars niet blind en doof waren. Achteraf konden zij duidelijk de betrokken eenheden aanduiden. Er is sprake van het 203 de reserve Infanterie Regiment, van het 202de Infanterieregiment-2de bataljon, van het 84ste Regiment, van het 43ste artillieregiment, van Sanitas Compagnie 43ste, van het 49ste Regiment. In St.-Maria-Aalter *"werd met krijd op de huisdeur geschreven het volgende 2 Comp:202 R"*. Het bleek dus niet zo moeilijk de boosdoeners te identificeren. Een vergelijking met een lijst opgenomen in het boek van Horne & Kramer leert ons dat het hier niet ging om precies die regimenten die een kwalijke reputatie hadden.

EEN VIGGEN IN DE AALPUT

De kern van de zaak is evenwel dat men zich niet blind mag staren op de feitelijke waarde van de gestolen goederen. Het gaat immers om meer. Er is met name de psychogische impact: het feit dat vreemdelingen de huizen binnendrongen en ook allerlei kleine dingen meenamen, maakte een bijzonder grote indruk. Het ging om meer dan alleen maar een aardappel of een hesp. Soldaten snuisterden in de kleerkast of in het servies, zij braken juwelenkistjes open of drongen de kelder binnen. Het *garnituurke* of *postuurke* op de schouw werd ontvreemd. De vreemde indringer zorgde op die manier voor een sfeer van angst en terreur die allerlei materiële zorgen op dat moment overtrof. Vanuit cultuurhistorisch standpunt betekende dit inderdaad een breuk met decennia van betrekkelijke zekerheid en rust wat het eigendomsrecht betreft. Personen die een zeker bezit hadden, konden daar ongestoord van genieten. Dit principe leek nu op de helling te staan. Het leek wel alsof de bevolking terecht kwam in de Franse tijd, de laatste keer dat een vreemd leger *en masse* het Vlaamse platteland overspoelde en de bevolking uitmolk[17].

Die sfeer van terreur werd nog versterkt door het feit dat deze inbreuk op de privé-sfeer of op *de eigendom* niet steeds met fluwelen handschoenen gebeurde. Smid en herbergier Karel Boute uit Aalter-Brug signaleert dat de Duitsers zijn kas hebben proberen open te breken en dat zij in de stal het fornuis en de pomp hebben beschadigd. In de wijk Oostergem signaleert Ernest Veevaete twee gebroken ruiten. Dit is ook het geval bij de weduwe De Graeve en Cyriel Notteboom. Op andere plaatsen is er schade aan deuren (bij juffrouw De Bruycker en bij Frans Verbauwen). De reeds aangehaalde handelaar Henri Laroy maakt melding van gebroken en vernielde sloten. Landbouwer August Coddens geeft 6 *tellooren*, 2 vazen en 1 grote bokaal als gebroken aan.

Deze brutale aanpak was overigens niet het gevolg van alleen diefstal. Ook de troepenbeweging, het logement en de bivak van soldaten zorgt voor schade. Akkerland wordt vertrappeld en hout bij nacht in brand gestoken voor licht en warmte. Bij de kinderen De Wulf worden 115 roeden loof en 5 fruitbomen vernietigd. Karel Vervynckt rekent schade op het vlas. Bij Petrus Vanderiviere is de helft van de boomgaard beschadigd. Deze klacht duikt ook elders nog een paar keer op. De zinloosheid van het geweld manifesteert zich ook in een paar *onnozelheden* die de Duitse soldaten zich permitteren en die ongetwijfeld de vrees voor de *Teutonen* nog deed toenemen. Bij Camiel Van Loocke schudden ze de appelboom tot alle vruchten er af zijn (80 tot 100 kilo). Frederik Wittevrongel ziet hoe de Duitsers voor de lol een van de beste reisduiven de kop afsnijden. De reeds aangehaalde Charel Van Hulle (bij wie de Duitsers twee varkens opaten) meldt ook *"een veiggen gedood en in den alput gesteken"*. Zinloos, maar passend in de terreur die de bevolking zoveel schrik aanjaagt.

In zijn overzicht over de gebeurtenissen in de Eerste Wereldoorlog signaleerde Maurice Thys ook een schietpartij te Aalter tussen Duitse soldaten in oktober 1914[18]. Hoewel de Duitsers - beneveld door de drank - onderling op elkaar hadden geschoten, werd een schuldige gezocht onder de Aalterse bevolking. Bij dit incident raakte uiteindelijk niemand van de plaatselijke bevolking gewond. Uit de door ons geraadpleegde bron komt nu nog een schietpartij naar boven. Waarschijnlijk gebeurde het dezelfde nacht, zij het iets buiten het dorp.

Uit een attest van de plaatselijke dokter Verstraete blijkt dat Emma De Muyt, wijk Oostmolen, vijftig frank schuldig is *"voor het verplegen eener wonde veroorzaakt door een geweerschot van duitsche soldaten, in den nacht van 17den tot 18den october laatst"*[19]. Op de aangifte van de kinderen De Muyt vinden wij nog een detaillering van het uur (1 uur 's nachts) en zien wij ook een schadevergoeding die wordt aangerekend (*"6 weken ziek van het schieten kosten aan 1 fr dags en 50 frank voor pijn en smart"*). Het hoeft weinig verbeelding dat dit nieuws als een lopend vuur door het dorp zal zijn geraasd. Diezelfde nacht vond overigens de schietpartij plaats met drie doden te Lotenhulle. De angst van die dagen moet geweldig geweest zijn: geruchten over diefstallen en plunderingen, schietpartijen en gijzelnames en ook onzekerheid over wat zou komen of wat zou gebeuren met gemobiliseerde familieleden.

Die angst is wel degelijk terug te vinden in de brieven en aangiftes. De aanhef waarmee de meer geletterden hun schrijven beginnen, spreekt soms boekdelen. *"Ik, ondergetekende Callens Henri, landbouwer te Maria-Aeltre, neem de eerbiedige vrijheid U ter kennis te brengen hetgeen er ten mijne nadeele in mijn huis en op het hof ontstolen is geweest, op Woensdag den 14de XXXX (doorschrapt) 1914 voor de middag als het Duitsche leger hier is voorbij gegaan en waarvan ik den Heer Procureur des Konings van Gent zal verwittigen bij gelegenheid van zulke diefte te plegen in mijn huis zonder toestemming..."*. Het lijkt na al die jaren lachwekkend. Maar dit slachtoffer geloofde nog in de rechtsstaat en kon zich - net zoals zovelen uiteraard - op dat moment nog niet voorstellen hoe deze principes van de kaart zouden worden geveegd.

Anderen maakten dan weer een factuur *"voor zijn M.M. den keizer van Deutsland"* (!) of voor het *"Keizerrijk Duitschland, het Goevernement"*. Net alsof het Duitse leger zich ooit zou bekommeren om schade of diefstal. In al hun naïviteit hadden de brave burgers nog niet door dat samen met de Duitsers ook een andere cultuur op hen af kwam.

Weg waren de beginselen van het liberale België, vervangen door het Pruisische, keizerlijke gedachtegoed. De oorlogsmachine overrompelde hen en nog hadden zij het niet door. Meer nog dan de aangetroffen schade is dat misschien de les die uit al deze schadeaangiften kan worden getrokken. De oorlog kwam, van dag op dag, en manifesteerde zich in al zijn verschrikkingen die ook de burgerbevolking kon treffen. Het was een wonde die maar langzaam zou helen en die bovendien de jaren erna

nog eens flink werd opengereten. Het verdwijnen van *een pot zeem*, een *doos spekken*, een zakhorloge of een fiets was daarbij vergeleken nog maar klein bier...

NOTEN

1. B. TUCHMANN, *De kanonnen van augustus*, Amsterdam, 1989(6de druk), p. 204.
2. S. DE SCHAEPDRIJVER, *De Groote Oorlog. Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam, 1997, p. 79.
3. J. HORNE & A. KRAMER, *German atrocities, 1914. A history of denial*. New Haven/London, 2001, XV + 608 p. Zie ook de grondige bespreking door Laurence van Ypersele in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, Brussel, 2002, nummer 10, p. 228-238, met als slotzin: *"il s'agit d'un grand livre"*.
4. Een uitgebreid relaas over deze gebeurtenissen is terug te vinden in F. DAS, e.a. *Oorlogsverslagen, 1914-1918*, Tielt, 1999, p. 6-9. Deze publicatie bundelt verslagen opgemaakt door pastoors na de oorlog.
5. Op een blauwe maandag is er in Aalter wel eens een werkgroep opgericht die de geschiedenis van de Eerste Wereldoorlog wilde uitspitten - zonder concreet resultaat evenwel.
6. Deze sociaal-wetenschappelijke benadering combineert zich ook vaak met een cultuur-wetenschappelijke benadering. Wat bijvoorbeeld te denken van een project als dat van Tom Lanoye, de herwerking van de poëzie van de Engelse *War Poets* in het Nederlands?
7. Zie bijvoorbeeld de totaaloverzichten voor een aantal gemeenten: P. VAN DE WOESTIJNE, *Eeklo in wereldoorlog I* in 750 jaar Eeklo, Eeklo, 1990, p. 462-495; W. NOTTEBOOM, *Tachtig jaar geleden eindigde de Eerste Wereldoorlog*, in Jaarboek Heemkundige Kring Het Ambacht Maldegem, Maldegem, 1998, p. 257-303; M. THYS, *Enkele gebeurtenissen gedurende de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 in de gemeente Aalter*, in Land van de Woestijne, jg. 14, 1991, 1-2, p. 9-50.
8. P. RYFFRANCK, *Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer (october 1914-october 1918)*, in Appeltjes van het Meetjesland, jb. 52, 2001, p. 211-332. Deze dagboeknotities bevatten inderdaad een omschrijving van wat er in oktober 1914 te Eeklo zich afspeelde. Bijvoorbeeld op p. 220: *"Bij notaris Spaey ledigt men den kelder: 500 flesschen wijn. Bij Prosper L'Espé steelt men al de hespen en den wijn. Bij René Van Doorne, Mejuffer Bovyn, bij juffer Spitael zijn officieren 't huis. Zij eten, drinken, spelen piano: - de oorlog is een kermis voor hen. Morgen zijn zij misschien dood."*
9. L. STOCKMAN, *Geschiedenis van Aalter*, Aalter, 1979, p. 302-303. De tekst is opgetekend door pastoor De Corte in het Liber Memorialis. Zie ook M. THYS, *Op.cit.*
10. De verwijzingen en namen vanaf hier worden gehaald uit de archiefbundel in het Gemeentearchief Aalter (GAA), 547, Oorlog en gevolgen 1914-1918. Wij hebben onze reconstructie gemaakt op basis van de briefjes uit de periode 13-20 oktober. Briefjes uit november werden terzijde gelaten. Ook de zaken waarvoor een bon werd gegeven, bleven achterwege. Dit gebeurde overigens maar een paar keer en vaak nam men bij dezelfde persoon een deel mee met bon en een deel zonder bon.

11. Zie S. DE SCHAEPDRIJVER, *Op.cit.*, p. 79: *"...'vergoedden' alles met waardeloze bonnen."* of P. RYFFRANCK, *Op.cit.*, p. 220: *"Peerden worden opgeeischt, tegen Bons. Zwijnen worden geslacht, tegen Bons. Sommige van die Bons zijn opgesteld, in 't Duitsch, natuurlijk, om te lachen:..."*.
12. Zie bijvoorbeeld ook P. RYFFRANCK, *Op.cit.*, p. 220-221.
13. Zie bijvoorbeeld ook S. DE SCHAEPDRIJVER: p.79: *"Een compagnie stal bij Haacht al het linnen en de flannellen hemden uit een verlaten textielwinkel, en gooide een paar mijl verderop alles in de gracht omdat het voor die dingen toch te warm was."* P. RYFFRANCK, *Op.cit.*, p. 219, over de Duitse soldaat: *"Zelfs als hij zich vriendelijk wil toonen doet hij het nog op zijn olifant's."*
14. L. STOCKMAN, *Op.cit.*, p.363.
15. M. THYS, *Op.cit.*, p. 13 signaleert bijvoorbeeld dat bij August Goeminne, schepen van de gemeente Aalter, de wijnkelder wordt geplunderd. Blijkbaar is daar geen aangifte van gedaan, want dit is niet terug te vinden in de losse schadeclaims of in de overzichtslijst.
16. Een vrij gelijklopend verhaal is te vinden in de notities van P. RYFFRANCK, *Op.cit.*, p. 221: officieren sturen stelende soldaten de laan uit. Met dank aan Roger Baeckelandt.
17. Een verklaringsgrond is hier ook het *'totaal karakter'* van deze oorlog. Een aantal verklaringsgronden worden aangereikt door A. FRANCOIS & F. VESENTINI, *Essai sur l'origine des massacres du mois d'août 1914 à Tamines et à Dinant* in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, Brussel, 2000, nummer 7, p. 51-82.
18. M. THYS, *Op.cit.*, p. 14-15.
19. Er is evenwel niets meer bekend over een concrete aanleiding of over wat er precies is gebeurd.

BIJLAGE 1

LIJST VAN DE PERSONEN DIE AANGIFTE DEDEN

Naam Voornaam	Waarde
Callens Henri	3114,00
Demol Gendarmerie	2822,00
Bockaert René	2671,00
Versluys Alfons	2231,65
Maenaut wwe. Karel	1851,80
Laroy Henri	1619,05
Snoeck Gebroeders	946,50
Van de Walle Emiel	946,20
Gendarmen	900,00
Boute Karel	793,00
Coddens David	620,50
De Sutter wwe Camiel	620,00
Van de Kerckhove Alberic	581,00
Vervijnckt Charles	576,25
Vandersypt Gebroeders	567,50
Brouns Gezusters	538,50
Van Averbeke Cyriel	516,75
Schepers Ferdinand	510,62
Van Damme Karel	450,00
Lambrecht Adolf	447,00
Veevaete Ernest	392,50
Vincent Bruno	380,00
Maenhout Hector	300,60
Van Hulle Karel	291,00
Vermeersch August	284,00
Verstraete Dokter	224,00
Wittevrongel Fred	222,50
De Wulf Kinderen	214,06
De Fauw Arthur	208,00
Teirlynck Joseph	200,50
Rodts Karel	190,00
De Nil Emiel	184,75
Van de Genachte Hendrik	160,00
Verduere Alfons	150,00
Iterbeke wwe	150,00
De Muyt Kinderen	149,00
Dierickx Wwe	143,00
Vandereviere Rene	142,50
Martens Edmond	140,20
Moerman Joannes	140,00
Vercruysse August	125,30
De Pourcq Remi	112,00
St.-Antonius Klooster	109,00
Boute Gustaaf	108,50
De Bruycker Aliva	103,91
Vandewalle Theofiel	102,00

Van Nieuwenburg Fr	92,40	De Baets Désiré	35,00
Kneuvels Camiel	85,00	Coddens August	32,00
Vandervennet Wwe	84,00	Taghon Camiel	31,25
Mortier Karel	78,25	Vereecke Francies	30,00
Gelaude Adiel	78,00	Ingels Francis	30,00
Smessaert Camiel	76,00	Van Landschoot Aimé	29,00
Van Kerrebroeck Fr.	75,00	Hooreweghe August	27,00
Rutsaert Wwe Henri	75,00	Mestdagh Felix	26,00
Hinderijckx Louis	71,35	Verbeke Jules	23,10
Soudan Clement	68,39	Notteboom Wwe	20,00
Verbauwen Frans	67,10	Carrette Cam.	20,00
Smessaert August	64,00	Huys Wwe	18,00
Herteleer Cyriel	62,50	Engels Karel	17,50
Rutsaert Achiel	61,50	Martens Jules	16,00
Santens Kinderen	61,00	Goethals Charles	15,00
Van Loocke Camiel	56,40	Vandewalle Wwe Leopold	14,50
Van Acker Adiel	55,80	De Neve Alfons	14,00
Herteleer Cyriel	55,00	Cocquyt August	12,00
Crappé Henri	55,00	Wijffels Petrus	6,25
De Clercq August	52,00	Vanden Heede Edmond	6,24
De Cramer Joseph	51,95	Meire Wwe Jan	4,50
Coddens Eduard	51,00	Van Acker Theophiel	4,35
De Vlamynck Evarist	49,00	Neyrinck Henri	3,50
Gyselbrecht Jan	46,75	Vandeveire Petrus	Geen bedrag
Hallaert Aloïs	46,00	Saelens Marie	Geen bedrag
Van de Reviere Ivo	45,00	De Wulf Romain	Geen bedrag
Van Landuyt Wwe Joannes	44,00	Haeck Petrus	Geen bedrag
Coopman Francis	43,50	Van Maldeghem August	Geen bedrag
De Muyt Jan	43,00	De Wulf Henri	Geen bedrag
Mortier Eduard	41,25	Buysse Ivo	Geen bedrag
Thys Theophiel	36,00	Mareel Kinderen	Geen bedrag
Verduere August	35,25	Clincke August	Geen bedrag

BIJLAGE 2

ILLUSTRATIEVE LIJST VAN VOORWERPEN DIE VERDWENEN

BEDDEGOED
deken (wol)
deken (katoen)
beddegoed

BRANDSTOF
hout
kolen
petrol

DRANK EN TABAK
bier
champagne
cognac
jenever
likeur
porto
sigaren
sigaretten
tabak
wijn

GELD EN JUWELEN
baar geld
dameshorloge
gouden broche
goudwerk
halssierraad met broche
juwelen in lederen koker
trouwring goud
vrouwenhorloge en ketting
zakhorloge
zilveren ketting

GEREEDSCHAP
beslaghamer
bijl
duitsche zakmessen

emmer hout
emmer zink
engelse zakmessen
fornuispot
gaslichten en *petrollichten*
ijzeren hamer
ijzeren ketel
korf
kruiwagen
lantaarn
melkemmer
nagels
schaven
staalband
tangen

HUISHOUDELIJK GERIEF
beeldje
boterpot
broodmes
haarborstel
kapmes
handdoeken
kleerborstel
koffiemolen
kuisgerief
lepels
lusters
schaal
scheerborstel
scheermes
slachtersmes
snuisterijen porselein
spons en zeemvel
tafelbel
tafelmessen
vleesmes
vorken
waskoord
zaag
zakdoeken
zeep sunlight
zeepborstel
zilveren tafelgarnituur
zoutlade
zoutvat

KLEDING
Amerikaanse impermeable
Amerikaanse laarzen
baatkens
bretellen
broeken
capuchons
damesjas
damespul
handschoenen
kousen (paar)
manshemden
manskostuum
manslijfrok
onderbroeken
onderhemden
onderlijven
ondervesten
pantoffels
plastrons
regenmantel
rokken
tricot

TRANSPORT EN TOEBEHOREN
bindsels
breidel
camiejon
dozen vet paardehoeven
elektrisch lampje
fiets
fietslantaarn
fietspomp
hondegreel
karrewiel
koeizelen
lijn om paard te trekken
melkkar van melkerij
ossengareel
paard
paardengareel
paardenharnas
paardenmand
paardenborstel
peerdedekkleed
roskam
transportkarren
wagenarmas van twee paarden
zadel
zweep

VARIA
akordion
bache
barometer
bascule
calepins
gascompteur
jumellen
kaarsen
ketting
koffer
koordwagen
paraplu
postkaarten
reisduif
vleesmand
vleesmolen
volturekussens
wekker
werfwagen
worstmachine

VOEDSEL
aardappelen
appel
beschuit
bokaal met peren
boter
brood
broodsuiker
chocolade
confituur
conserven
eieren
fijne olie
fruit
gedroogd vlees
haan
hanen vechtersras
hesp
honing (*zeem van de bieën*)
kandijsuiker
kiekens vechtersras
kippen
koeken
koeken De Beukelaer
koffie
konijnen
kristalsuiker
melk
olie
poedersuiker
rijst
rode kool
roggebrood
rund
savooikroppen
smout
snoep
stier
tarwebrood
varken
vermicelli
vlees
vlees geslacht zwijn
vlees gezouten

VOOR DIEREN
gedorste haver
haver
hooi
klaverhooi
koren
maïs
rogge
roggestro
stro
tarwe

Het oudste Meetjesland: recente onderzoeksresultaten van archeologische opgravingen in Eeklo en Aalter

Wim DE CLERCQ[1] & Steven MORTIER[2]

INLEIDING

In deze bijdrage wensen we in kort bestek de resultaten voor te stellen van enkele recente archeologische opgravingen uit het gebied ten noordwesten van Gent, grosso modo het Meetjesland. De opgravingen kwamen tot stand dankzij een gezamelijke inspanning van de dienst Monumentenzorg & Cultuurpatrimonium van de Provincie Oost-Vlaanderen en het Instituut voor het Archeologisch Patrimonium van de Vlaamse Gemeenschap. In de meeste gevallen betreft het onderzoek dat resulteerde uit archeologische begeleidingen van grootschalige bouwprojecten die het ondergronds erfgoed bedreigden. Deze grootschalige bodemingrepen laten zich gedurende de laatste jaren overigens in steeds sterkere mate gevoelen in dit in wezen nog steeds sterk agrarisch gebied. Ze tasten bovendien helaas nog maar al te vaak het cultuurhistorisch erfgoed, in de ruimste betekenis van het woord, aan. Immers, niet alleen de archeologische sites op zich, maar evenzeer de *off-site* fenomenen, de landschapsrelicten en de historisch betekenisvolle bovengrondse constructies vallen zeer snel ten prooi aan de quasi onrembare veranderingsdrang. Dat dit economisch gedragen proces vanuit cultuurhistorische invalshoek niet aan totale obstructie mag blootgesteld worden is zonneklaar. Dat er echter snel een betekenisvolle bijsturing nodig is, daar mag niet meer aan getwijfeld worden. Anno 21ste eeuw kunnen we het ons vanuit historisch-maatschappelijk perspectief niet meer veroorloven om grootschalige (bodem)ingrepen ongedocumenteerd te laten. Vernietigers dienen zich te realiseren dat voor het onherstelbaar uitwissen van het collectief erfgoed van de gemeenschap een prijs moet worden betaald die gelijk staat met de kost van het stervensbegeleidend onderzoek en/of met het behoud van een betekenisvol relictelement. Hoewel dit nog veel te weinig gebeurt, zijn de hieronder voorgestelde projecten in

Eeklo en Aalter voorbeelden van hoe privé-initiatief, economische expansie en documentatie van het te vernietigen ondergronds erfgoed toch samen kunnen gaan. In Eeklo werd bij de aanleg van de R43 en de wisselaar met de N49 archeologisch onderzoek in het werfschema ingepast. Bij de bouw van het 13 ha groot industrtieterrein "Langevoorde" te Aalter werd grootschalig onderzoek mogelijk dankzij een constante samenwerking tussen bouwheren, gemeente, provincie en Vlaamse Gemeenschap. Hopelijk is dit nog maar een begin. In de onderstaande tekst worden gegevens gecompileerd die verschijnen in andere (vak)-tijdschriften. We achtten het zinvol om deze verslagen te bundelen in een bijdrage voor dit tijdschrift vermits dergelijke informatie maar al te vaak in vakspecifieke media blijft zonder dat ze ontsloten wordt naar het publiek die het eigenlijk aanbelangt, te weten de bewoners van de regio in kwestie. Wordt vervolgd voor andere vindplaatsen.

1. AALTER, INDUSTRIETERREIN LANGEVOORDE
Grootschalig noodonderzoek van een meerperiodenvindplaats

FASERING VAN HET ONDERZOEK

Eind december 2001 werd de laatste fase van het grootschalige noodonderzoek op het nieuwe industrieterrein Langevoorde te Aalter afgerond (Fig. 1). Het eerste prille onderzoek dateerde reeds uit 1999 toen bij de aanleg van een nieuwe wegkoffer die het areaal dwars doorsnijdt, enkele summiere waarnemingen werden verricht (De Clercq, 2000). De bevindingen van dat eerste kleinschalige onderzoek werden belangrijk genoeg geacht om over te gaan tot een sonderingsonderzoek waarbij het toekomstig bouwterrein op statistisch verantwoorde wijze werd afgetast, op zoek naar eventuele archeologische resten (Fig. 1). Dank zij het inzicht dat de evaluatie van de testputten verschafte, kon een zone met hoog archeologisch potentieel vrij scherp afgebakend worden. Dit gebied werd in de laatste fase door middel van grootschalige opgravingen zo grondig mogelijk gedocumenteerd alvorens het ongeschreven verleden definitief op de schop ging (Fig. 2) (De Clercq & Mortier, 2001, idem 2002).

TOPOGRAFIE EN BODEMKUNDE

Het areaal Langevoorde is gelegen in het NW van de gemeente Aalter, en onmiddellijk ten Z van (de depressie) van de Brugse Vaart, eertijds Hoogkale of Durme geheten. Het 13 ha groot landbouwgebied werd in industriegrond omgezet ten einde in een beTere ontwikkeling van industrie te kunnen voorzien vlak bij het bestaande gebied Lakeland. De Brielbeek, die het areaal Langevoorde doorsnijdt, is bepalend voor de topografie van het terrein (Fig. 3). De beekvallei wordt gekenmerkt door een opvallende depressie die het gebied van het zuidwesten naar het noordoosten doorkruist. In de beekdepressie zelf bestaat de bodem bijna volledig uit zeer kleiige afzettingen. Aan de oostzijde van de depressie was echter een opvallende knik in de topografie merkbaar. Boven deze kleine

Figuur 1
Luchtfoto van het areaal tijdens sondering. (Foto J. Semey, Univ. Gent)

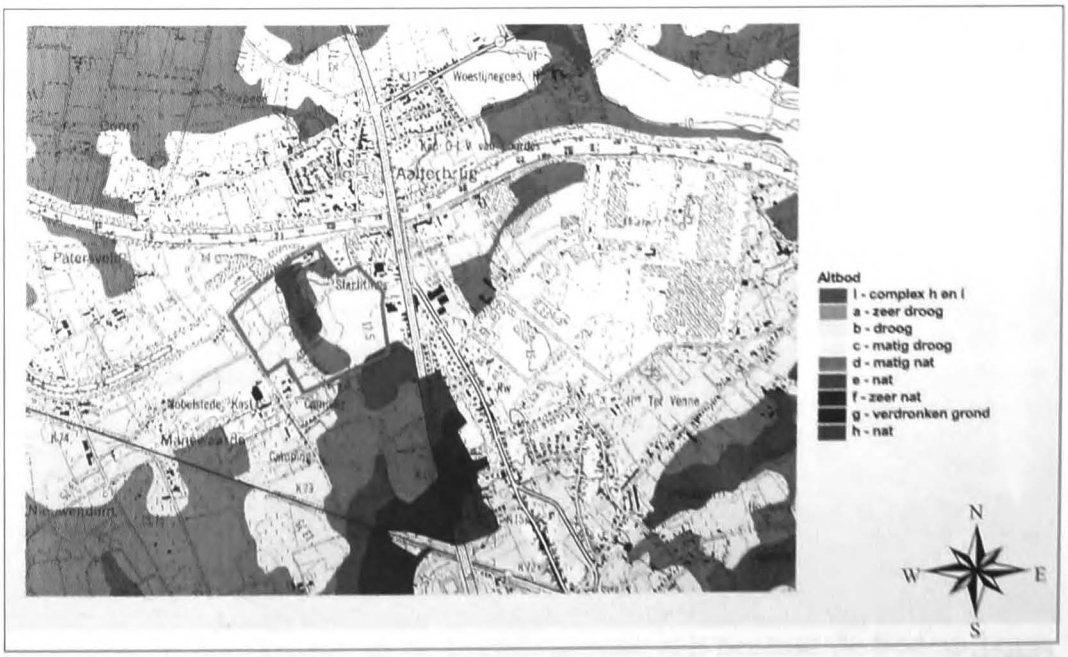

Figuur 2
Grootschalige afgravingen, ook tijdens slecht weer, laten een ruime kijk op het archeologisch bestand van een terrein toe.

steilrand is de bodem veeleer zandig. Een relatief smalle, kwartaire zandlaag dekt hier de geremanieerde, glauconiethoudende tertiaire zand- en kleilagen af. In verschillende zones binnen het onderzochte areaal werd onder de groenachtige sedimenten de aanwezigheid van één, en mogelijk meer veenlagen vastgesteld. Hun oorsprong gaat tot de laatste tussenijstijd terug.

DE OUDSTE VONDSTEN

Het oudste voorwerp werd gevonden bij het afgraven van de wegkoffer. Het gaat om een zogenaamde *dubbele boordschrabber* die werd gebruikt voor de bewerking van dierenhuiden (Fig. 4). Op grond van vormtypische kenmerken wordt het werktuig gedateerd ergens tussen 70.000 en 35.000 voor Chr. Wellicht hoorde het toe aan rondtrekkende jagers, mogelijk Neanderthalers. Bij de verdere onderzoeksfasen werden eveneens een aantal vuurstenen artefacten aangetroffen, variërend van paleolithische afslagen tot een pijlpunt daterend uit het late neolithicum of de vroege bronstijd. Het gaat echter uitsluitend om losse of residuele

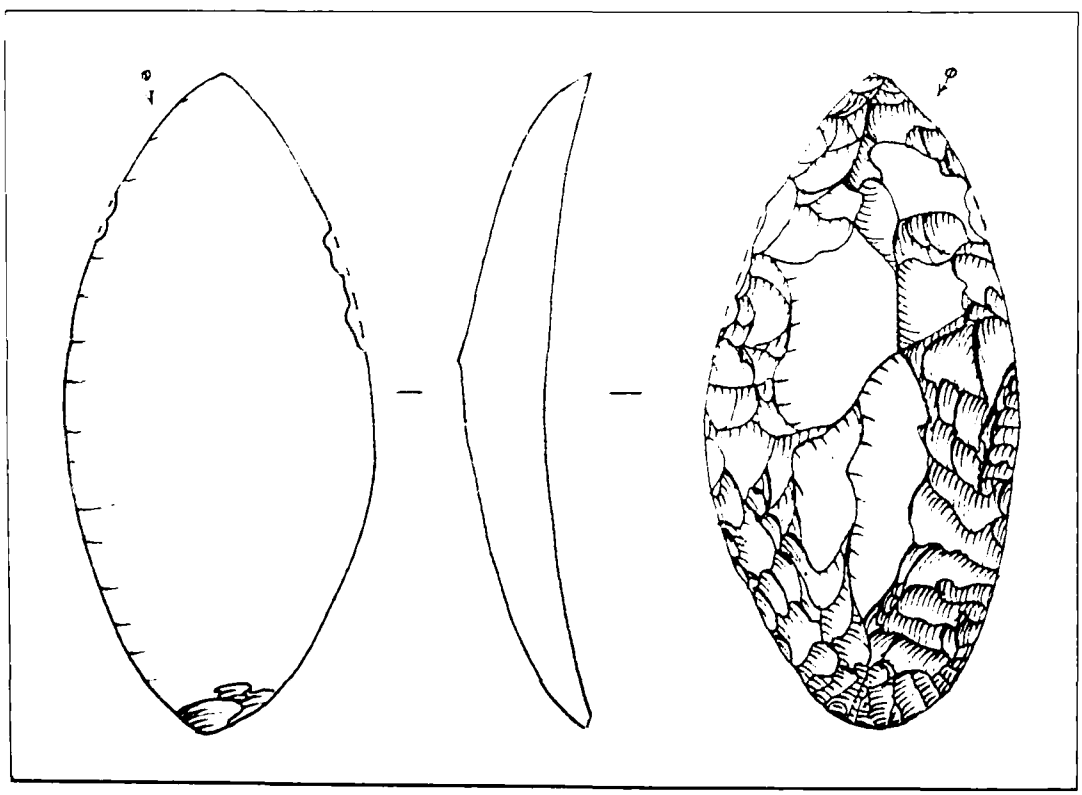

Figuur 3
Bodemkaart van het industrieterrein voor verkaveling.

vondsten zodat het moeilijk, zoniet onmogelijk is er concrete interpretaties aan vast te knopen. Ze wijzen gewoon op het feit dat het gebied reeds vanaf de vroegste menselijke aanwezigheid in onze contreien werd aangedaan voor allerhande activiteiten. Bewoningssporen werden er echter niet gevonden.

SPOREN UIT DE IJZERTIJD

Bij het opgraven van de eerste onderzoekssleuf leken er zich op het eerste gezicht binnen deze periode 2 fases af te tekenen. Tot de oudste fase kon een omvangrijke kleiwinning gerekend worden. Het betrof grote, onregelmatige kuilen tot 100m2 groot (Fig. 5). Het aangetroffen aardewerk suggereerde een datering in de 5de eeuw voor Chr., dat is het begin van de late ijzertijd, de zgn. La Tène-periode. Enkele paalgaten en een gracht (zie verder) leken tot een tweede tijdshorizont op te klimmen. Het ging om sporen uit de laatste twee eeuwen vóór onze jaartelling. Ondertussen brachten de eerste resultaten van het radiokoolstofonderzoek een wijziging in dit beeld aan. Op basis van dit onderzoek blijken de

Figuur 4
Een dubbele boordschrabber uit het paleolithicum.
(Tek. G. Van der Haegen, Gent)

oudste kleiwinningskuilen inderdaad uit de vroege La Tène-periode (ca. 450 v. Chr. of het begin van de late ijzertijd) te dateren, wat bevestigd wordt door enkele vondsten van aardewerk. De grootschalige kleiwinning lijkt zich echter volgens de huidige onderzoeksstand ook verder gezet te hebben in latere ijzertijdfases (4de-3de eeuw v. Chr.). Bij de verdere opgravingen werden deze structuren over omzeggens het volledige terrein aangetroffen. Sommige kuilen werden tot net aan de grens tussen zand en klei uitgegraven, terwijl er op het hogere zandige gedeelte geen meer werden vastgesteld. Er bestaat bijgevolg geen twijfel over dat men de kleibodems ontgon.

Vlakbij de meest zuidelijk gelegen kleiwinningskuilen bevond zich een grote groep resten van palen, ook een palenzwerm genoemd, waarbinnen zich geen duidelijke structuren aftekenden. Vermoedelijk gaat het om de randzone van een in de onmiddelijke nabijheid gelegen erf uit het begin van de late ijzertijd.

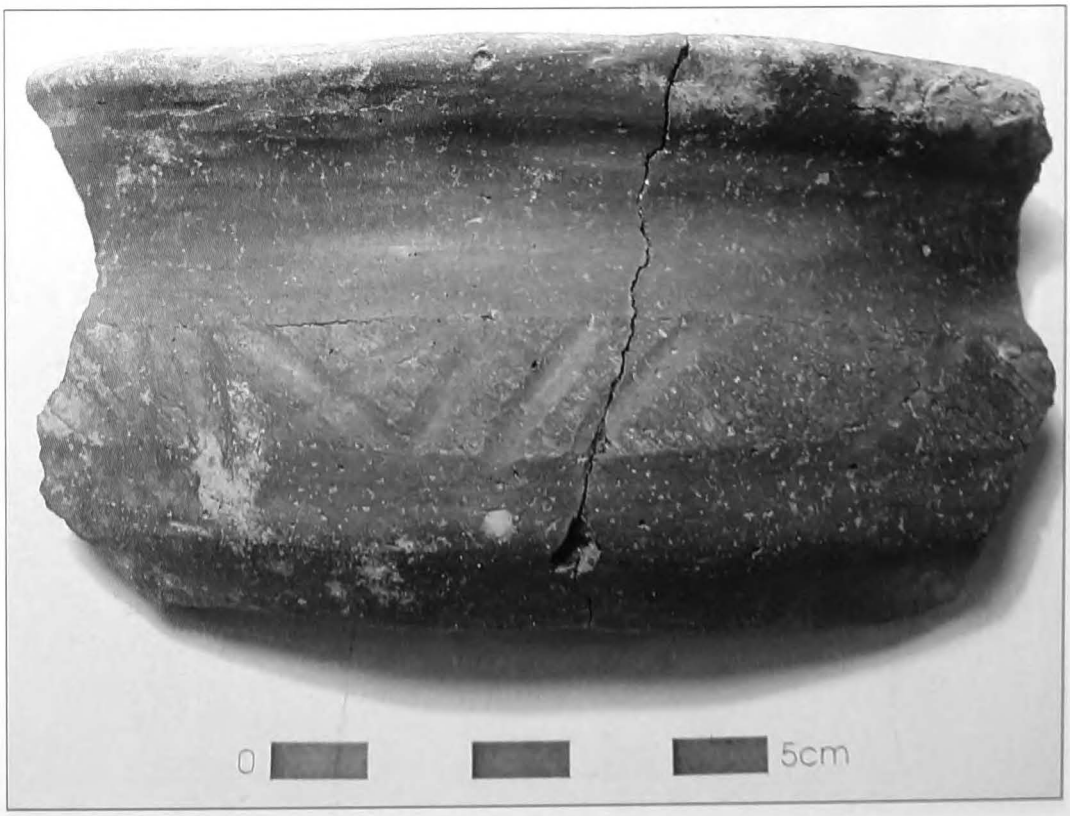
Figuur 5
Enkele grote kleiwinningskuilen uit de ijzertijd tekenen zich vlak na afgraving van de teelaarde als donkere verkleuringen af.

De jongste ijzertijdfase wordt op basis van radiokoolstofdateringen gesitueerd tussen 150 en 40 v. Chr. (de late La Tène-periode). De meest opvallende en ook meest belangwekkende structuur betreft een grachtensysteem, een zgn. *enclosure* met ZO/NW- & NO/ZW-oriëntatie (Fig. 6). Een enclosure bestaat uit een systeem van één of meer grachten dat een bepaald gebied (bv. een erf of een ritueel terrein) omsluit. Eén hoek van ongeveer 90 graden werd aangetroffen. Tijdens het onderzoek werd vastgesteld dat het verloop van de gracht in noordwestelijke richting werd aangepast en dat, om een nog onbekende reden, een afwijking van het oorspronkelijke traject werd gemaakt. Bij een deel van de gracht werd vastgesteld dat hij uit twee lagen samengesteld was. De bovenste laag was zeer houtskool- en schervenrijk (Fig. 7) en bevatte ook plaatselijke concentraties van verbrande beenderen. Minstens een deel hiervan blijkt, op basis van de voorlopige onderzoeksresultaten, van menselijke oorsprong te zijn. De onderste laag bevatte bijna geen botmateriaal. Tijdens de late ijzertijd werden de doden gecremeerd. De crematieresten (houts-

Figuur 6
Gracht uit het einde van de ijzertijd (ca. 100 v. Chr.)

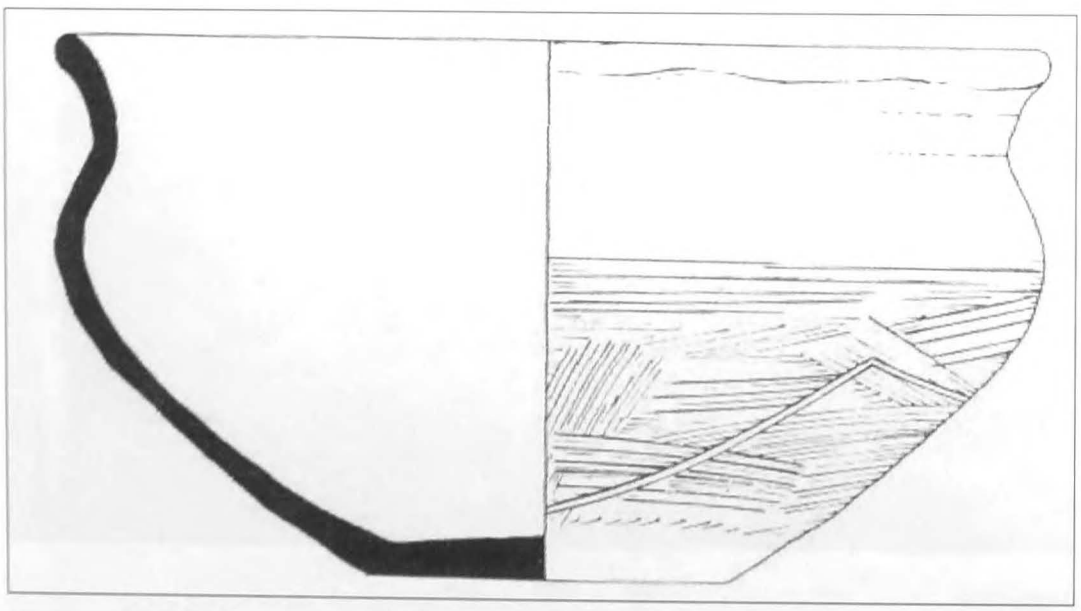
kool en stukjes verbrand menselijk bot) werden dan doorgaans in een kuiltje geplaatst. In de enclosure te Langevoorde komt echter in één zone, vlakbij de hoek van de gracht echter houtskool en verbrand menselijk bot samen voor in de grachtvulling. Het vermoeden van de rituele geladenheid van de grachtenstructuur wordt nog versterkt doordat, in associatie met het houtskool en de beenderen, enkele volledige of bijna volledige kommen werden aangetroffen (Fig. 8). Deze werden intentioneel gedeponeerd tussen de crematieresten. Momenteel is het nog onduidelijk of de duidelijke rituele geladenheid van dit deel van de gracht op het gehele omgrachte areaal en op de volledige structuur kan overgedragen worden. Immers, de late ijzertijd is een periode waarin menselijk en dierlijk bot vaak samen in (nederzettings)contexten voorkomt. Het kan dan ook niet uitgesloten worden dat de omgrachting zowel rituele als profane elementen omsluit en inhoudt.

Figuur 7
Eén van de vele scherven uit de late ijzertijdgracht.

Uit deze late ijzertijd periode werden geen echte bewoningsporen aangetroffen, noch binnen noch buiten de enclosure. Aan de westelijke zijde werden wel enkele paalkuilen aangetroffen doch hierin zijn geen duidelijke structuren te herkennen. We moeten er echter rekening mee houden dat slechts een gedeelte van deze omgrachte zone werd blootgelegd en dat de bewoningssporen zich dus op een naastgelegen, niet onderzocht gebied kunnen bevinden.

Uit de ijzertijd ten slotte dateert mogelijk een zgn. spieker aan de noordelijke buitenzijde van de enclosure. Het is een klein gebouwtje dat gebruikt werd om graan in op te slaan. Het graan werd op een platform geplaatst om het te beschermen tegen vocht en ongedierte. Dit graanschuurtje kan echter ook uit de Romeinse tijd dateren.

Figuur 8
Een pot uit het ritueel depot, ca. 100 v. Chr.

Sporen uit de Romeinse periode

Een vroeg-Romeins erf (Fig. 9)

In de vroeg-Romeinse periode werd op het terrein een *dubbele enclosure* aangelegd. Dat wil zeggen dat twee parallelle grachten werden uitgegraven. Ze omsluiten een vierhoekig areaal waarbinnen nederzettingssporen werden aangetroffen. De dubbele omgrachting heeft dezelfde oriëntatie als die uit de late La Tène-periode. Ze was ongeveer 150 m lang aan één zijde; de andere zijde was minimaal 120 m lang. De volledige lengte van deze zijde kon, wegens erosie van de grachten enerzijds en vernietiging van het bodemarchief door vroegere ingrepen anderzijds, niet exact bepaald worden. Bij benadering echter moet het omgrachte terrein bijna 2 ha groot zijn geweest. De omheiningsgrachten bevatten archeologisch materiaal dat in de Augusteïsch-Tiberische periode kan gedateerd worden, dat is rond het begin en in de eerste decennia van onze jaartelling. Deze datering is gebaseerd op radiokoolstofdateringen en op de aanwezigheid van twee soorten geïmporteerd luxe-aardewerk, nl. *terra rubra* en *terra nigra*. Dit kwaliteitsaardewerk werd uit de Marne-vallei aangevoerd. Het gewone, handgevormde aardewerk vertoont duidelijke paral-

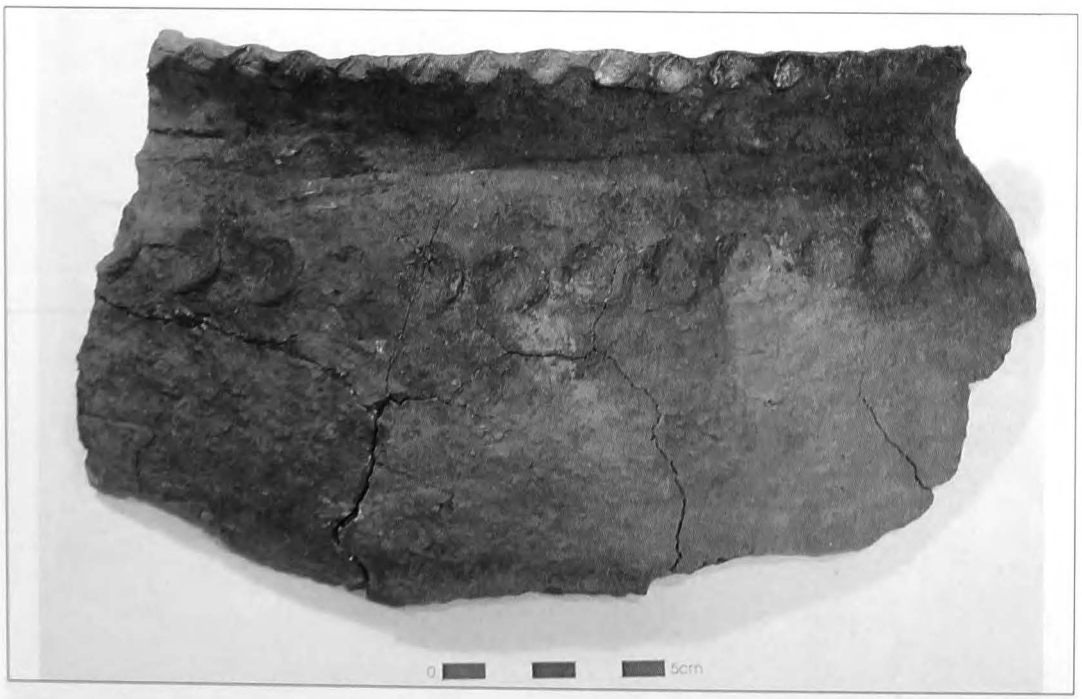
Figuur 9
Het onderzoek in Langevoorde tijdens de maximale omvang, ca. 1,5ha afgegraven terrein. Een groot deel hiervan werd ingenomen door de vroeg-Romeinse nederzetting.

lellen met het materiaal uit de ijzertijd-enclosure (Fig. 10). De vondsten uit de grachten zijn de vroegste bewijzen van vroeg-Romeinse importen in een rurale context tussen Gent en de kust. Een opmerklijke vondst is een ijzeren vuurslag (Fig. 11).

Het erf werd opgericht rond het begin van onze jaartelling; de Romeinse aanwezigeid binnen de omheinde ruimte duurde tot in de Flavische tijd (tweede helft eerste eeuw na Chr.) De relatie tussen de enclosure uit de late ijzertijd en die uit de vroeg-Romeinse periode dient nog verder onderzocht te worden.

Gebouwen en een waterput

Binnen de omheiningsgrachten werden gebouwstructuren aangetroffen. De meest duidelijke daarvan is een zware *negenposten-spieker* waarvan het platform via een trapje of ladder bereikbaar was (Fig. 12). Radiokoolstofdateringen plaatsen het gebouw ook in de vroege fase van de nederzetting. Onmiddelijk ernaast bevonden zich enkele stalletjes waarbinnen vrij diepe kuilen gesitueerd waren. Wij veronderstellen dat deze kuilen werden afgedekt met een rooster of met planken om op die

Figuur 10
Een fragment van een handgevormde pot uit vroeg-Romeinse context.

manier de mest op te vangen. Opvallend is de aanwezigheid van een dubbele rij zware palen die waarschijnlijk als nokdragers van het hoofdgebouw fungeerden. Dergelijke rijen zware nokstaanders zijn gekend uit de regio Tongeren en uit het zuiden van Nederland. Ook daar dateren ze uit de vroeg-Romeinse tijd. De twee rijen en enkele kleinere wandpalen wijzen op het feit dat het hoofdgebouw werd heropgebouwd op ongeveer dezelfde plek. Enkele kleinere gebouwtjes stonden onmiddellijk naast de hoofdgebouwen. Het is echter moeilijk om een totaalzicht te verkrijgen op de structuur van de herbouwingen. Ze worden immers doorsneden door twee grachten die uit een latere Romeinse fase dateren.

Binnen de enclosure werd tevens een uitstekend bewaarde waterput aangetroffen. De houten beschoeiing was opgebouwd uit horizontale, zware eikehouten balken die aan elkaar bevestigd waren met het *pen en*

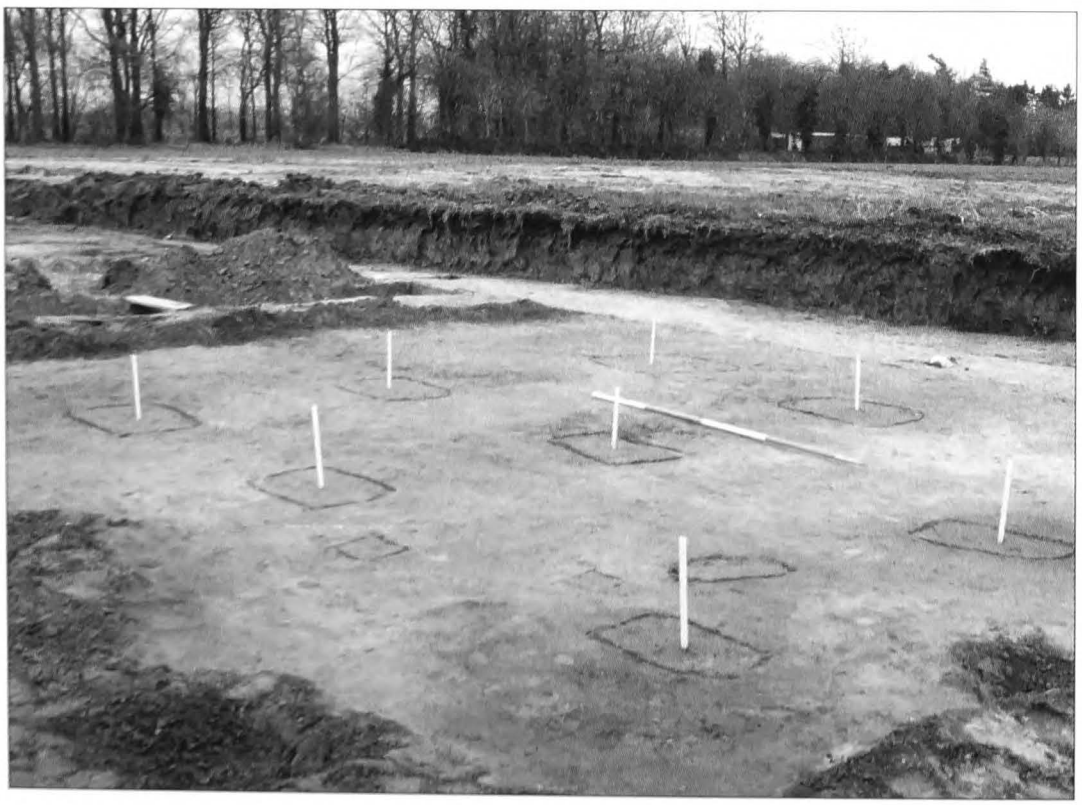

Figuur 11
Vroeg-Romeinse vuurslag na restauratie (opname Archaeometal St.-Niklaas).

gat-systeem. Vermoedelijk dateert deze structuur uit de eerste twee eeuwen van onze jaartelling. Aan de noordoostelijke zijde ten slotte, werd tussen de twee omheiningsgrachten nog een vrij zware vierposten-spieker of een toren opgetrokken. Hier bevinden zich aan de buitenzijde nog eens twee grachten die het terrein van oost naar west doorsnijden. Het is mogelijk dat de grachten een wegtracé aflijnen.

Kuilen

Later in de Romeinse tijd werden nog grote, diepe kuilen gegraven. Die kuilen werden uitgegraven doorheen de kleilagen tot in de plaatselijke veenlaag. Vermoedelijk gaat het hier dan ook om activiteiten die verband houden met klei- en/of veenwinning. Deze structuren hadden een dergelijke omvang dat de onderzoekers zich verplicht zagen een zware graafmachine te laten aanrukken om de doorsnede ervan te kunnen maken. Op basis van het gerecupereerde aardewerk zouden deze kuilen

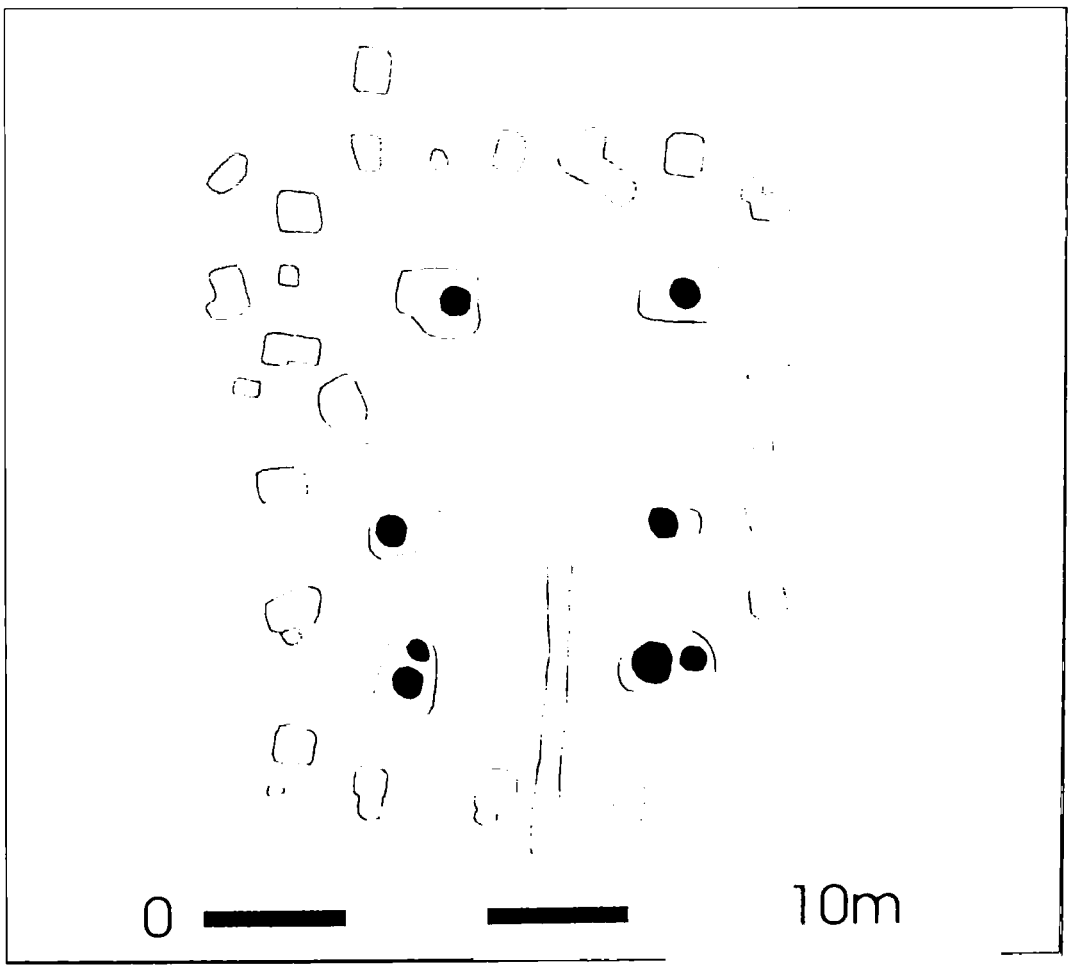

Figuur 12
De palen van een Romeinse 9-postenspieker, aangeduid met staafjes.

ergens uit de eerste of de tweede eeuw van onze jaartelling dateren. In hun laatste gebruik deden ze dienst als drinkpoelen voor vee.

De vroeg-Romeinse nederzetting en haar regionale context

Tot op heden is het aantal vrij volledig opgegraven Romeinse nederzettingen in (zandig) Vlaanderen uiterst klein. Er is dus weinig of niets om de site in Aalter mee te vergelijken. Wél is het duidelijk dat de vroege import van kwaliteitsaardewerk een belangrijk gegeven is want tot op heden bleven de vroegste Romeinse importen in het gebied beperkt tot enkele stukken uit het midden van de eerste eeuw of zelf iets later. Opvallend is ook het feit dat de nederzettingsstructuur, dit wil zeggen het omgrachten van een areaal en het groeperen van de gebouwen langs één zijde of in een hoek, typisch is voor de zgn. *fermes indigènes*. Dit zijn

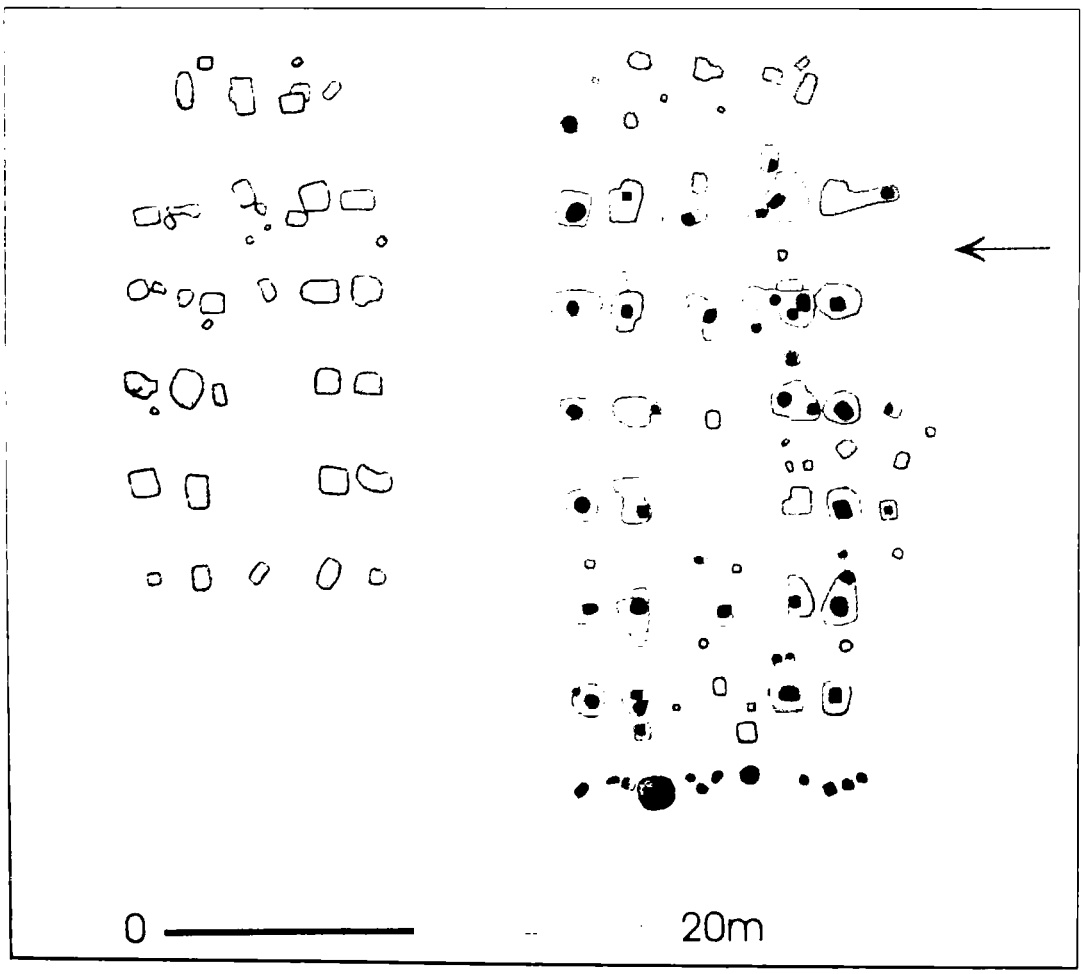

Figuur 13
Een Romeins gebouw uit de derde eeuw.

boerderijen uit de late ijzertijd en voornamelijk uit de vroeg-Romeinse periode zoals ze in het noorden van Frankrijk steeds vaker gedocumenteerd worden bij grootschalige noodopgravingen. De duidelijke verwantschap van de erfstructuur verplaatst het voorkomen van dergelijke fenomenen een forse stap noordwaarts.

Sporen uit de derde eeuw

Aan de westelijke zijde van het industrieterrein, op een kleine 200 m ten westen van de vroeg-Romeinse nederzetting kwamen nog enkele Romeinse sporen aan het licht. Naast een brede gracht herkennen we het mooie grondplan van een gebouw, vermoedelijk een stal. De constructie meet ongeveer 13 op 9 meter (Fig. 13). De binnenste, zware palen zijn duidelijk de basispijlers van dit gebouw, de lichtere palen eromheen vormden een onderdeel van de buitenwand. De muren werden wellicht

Figuur 14
Grondplannen van twee middeleeuwse (11-12de E) boerderijen.

opgebouwd door leem tegen een vlechtwerk van takken aan te drukken. Een greppeltje dat doorheen het gebouw liep fungeerde als afvoer. Verder werden nog een tweede, smallere gracht en een vrij diepe, trechtervormige kuil aangetroffen. Mogelijk was deze kuil een waterput, enig spoor van bekisting ontbrak echter. Aardewerkvondsten uit deze contexten suggereren een datering in de derde eeuw.

DE MIDDELEEUWEN

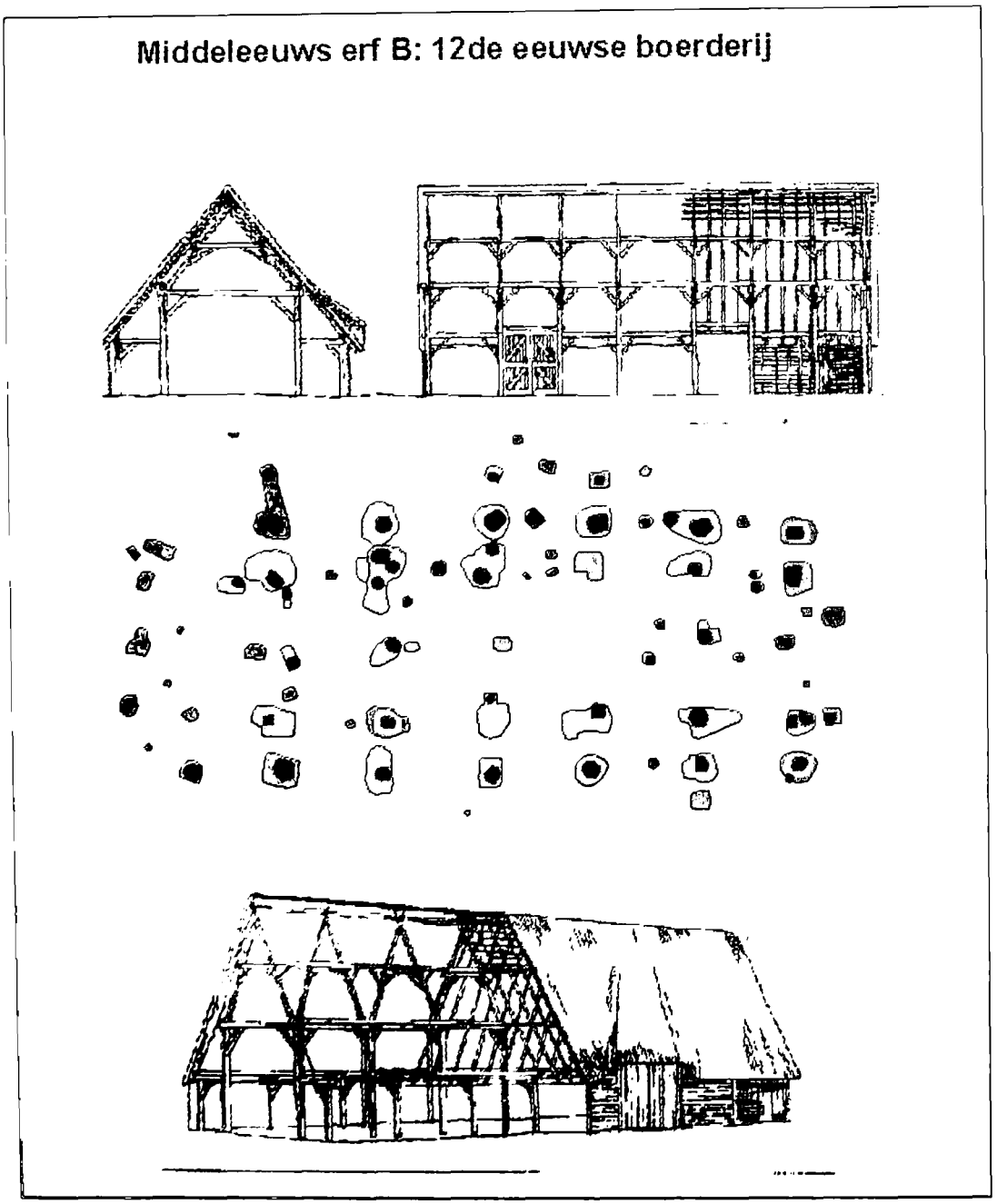
Middeleeuwse hoeves (Fig. 14)

Tijdens de volle Middeleeuwen werden op het terrein twee grote drieschepige houtconstructies opgetrokken. Het gaat om quasi-rechthoekige gebouwen. Het eerste gebouw dat werd onderzocht was 30 m lang en 13 m breed. Het werd in oost-westrichting, haaks op de vallei van de Brielbeek gebouwd, op een hoger gelegen, zandig deel van het terrein. De plek waar het gebouw werd opgetrokken was dus niet toevallig relatief hoog en droog. De constructie bestond uit zes trossen van elk twee paar palen waardoor een drieschepige indeling ontstond. Enkele kleinere palen, centraal in de constructie geplaatst, fungeerden wellicht als aanvullende ondersteuning (Fig. 15). Bij twee naast elkaar gelegen trossen werden in de middenbeuk palen toegevoegd. De ruimte die hierdoor ontstond was mogelijk een staldeel of een doorgang. Bij verdere opgravingen kwam nog een tweede middeleeuws erf aan het licht. Het gebouw werd opgebouwd volgens dezelfde principes als het eerste maar was iets kleiner: 20 bij 10 m. In de onmiddelijke omgeving van dit gebouw werden ook een een netwerk van grachten en enkele grote kleiwinningskuilen aangetroffen. Deze boerderijen fungeerden als woon- en werkplaats, en waarschijnlijk was er ook een stalgedeelte in voorzien.

Hoewel het aardewerk dat werd aangetroffen in de paalkuilen van het grootste gebouw met zekerheid uit de 12de eeuw dateert, was het resultaat van de radiokoolstofdatering enigszins afwijkend. Deze suggereert immers een datering ergens tussen 980 en 1040 AD. Gedetailleerd vondstenonderzoek zal hierover mogelijk klaarheid scheppen. Wat het kleinere gebouw betreft, wijst de radiokoolstofdatering op een datering in de 12de eeuw, wat ditmaal wél overeenstemt met het gerecupereerde aardewerk. De algemene configuratie en de bouwtechniek zijn in ieder geval typisch voor de volle middeleeuwen. Gelijkaardige gebouwen werden reeds uitvoerig gedocumenteerd in Nederland, o.m. in Gasselte, Oud-Leusden, Dommelen en Oost-Souburg. Hoewel de grondplannen qua vorm, grootte en indeling kunnen variëren, is de basisidee achter de configuratie van de palen dezelfde. De trossen maken immers een grote centrale ruimte en een omvangrijke dakconstructie mogelijk. Verder werden nog de resten opgetekend van een klein bijbouw dat deel uitmaakte van het erf van de kleinere boerderij.

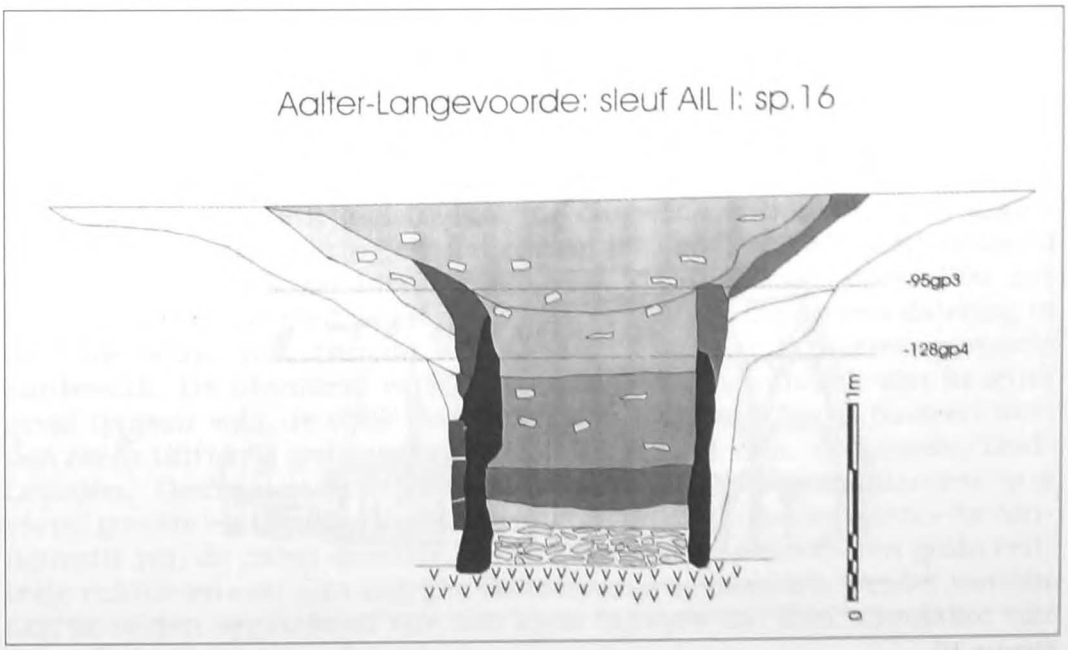
Grachten

Tijdens de volle Middeleeuwen werden heel wat grachten aangelegd op het terrein. Op het erf van de kleinere hoeve werden een niet gering aantal greppels en grachten gegraven. De meest opvallende daar-

Figuur 15
Reconstructie van één van de twee boerderijen op basis van een voorbeeld uit Souburg (Zeeland).

van vormen een enclosure-achtig grachtencomplex dat van de boerderij in zuidwestelijke richting naar een soort poel loopt. De poel kon door permanente wateroverlast helaas niet nader onderzocht worden. Al deze grachten maken deel uit van het erf van de hoeve. Later, in de 13de eeuw, werd op de plaats van het gebouw nog een gracht aangelegd, wat impliceert dat de hoeve toen reeds verdwenen was.
Ter hoogte van het grootste gebouw werd een dergelijke overvloed aan grachten niet vastgesteld. Dit heeft alles te maken met de topografie en de bodemgesteldheid. De hogere ligging en de natuurlijke drainage van de zandbodem volstonden namelijk om de wateroverlast tijdens natte periodes af te voeren. Vanaf de korte westelijke zijde van het gebouw vertrok wel een lange perceelsgracht in noordoostelijke richting. Op enige afstand van de grote hoeve werd in de beekdepressie nog een middeleeuwse gracht aangetroffen die doorsneden werd door een kuil. Wegens gebrek aan houtskool en aardewerk is geen preciezere datering van deze gracht mogelijk.

Figuur 16
Doorsnede van een middeleeuwse waterput.

Waterputten

In de onmiddelijke buurt van de grote hoeve werden nog drie middeleeuwse structuren onderzocht: een drinkpoel voor vee, een waterkuil en een waterput. De drinkpoel had een diameter van ongeveer 10 m. Over de functie kan, gezien de zeer geleidelijke verdieping en de aanwezigheid van hoefafdrukken, weinig twijfel bestaan. Enkele meters verder, in de richting van het gebouw, werd een waterput aangetroffen (Fig. 16). Hij was meer dan twee meter diep en de houten bekisting was vrij goed bewaard. Op de bodem werd een dikke laag veldsteen aangetroffen die er vermoedelijk geplaatst was om het water te vrijwaren van opstuwende onzuiverheden. Een andere kuil leek qua structuur zeer goed op een waterput, maar enkel op de bodem werden nog enkele balken teruggevonden. Vermoedelijk gaat het om een oude waterput die na verloop van tijd werd uitgebroken. Wat opvalt aan deze kuilen is dat ze allemaal werden uitgegraven tot in de reeds genoemde veenlaag. Tijdens het onderzoek werd vastgesteld dat deze veenlaag en de bovenliggende tertiaire sedimenten sterk watervoerend waren, het zal bijgevolg geen toeval zijn dat de kuilen net tot in deze lagen werden uitgegraven. Het aardewerk dat in de goed bewaarde waterput werd aangetroffen, suggereerde net zoals dat van de paalkuilen van het gebouw een datering in de 12de eeuw, en misschien ook nog in de vroege 13de eeuw.

Kleiwinning

In de nabijheid van de kleinere hoeve in het noordelijke gedeelte van het terrein werd ook een aantal grote tot zeer grote kleiwinningskuilen aangetroffen. Eén ervan was meer dan twee meter diep en boorde zich in de zuiver groene, glauconiethoudende kleilagen.
Bij de grotere hoeve ten slotte werden nog een aantal kuilen aangetroffen waarvan de functie ons onbekend is.

TOT SLOT

Hoewel het terreinonderzoek ondertussen afgerond is, staat nog heel wat werk te wachten. Opgraven is immers maar een deel van het eigenlijke onderzoek. Er valt nog heel veel informatie en kennis te verwachten van gespecialiseerde onderzoeken binnen verschillende wetenschappelijke disciplines zoals paleo-ecologie, mineralogie enz.. Grote stukken van ons patrimonium zijn onzichtbaar, niet of slecht gekend en bijgevolg ook niet beschermd. Daarom is het levensnoodzakelijk dat bij bedreiging van dergelijke arealen *terra incognita* een gedegen archeologisch onderzoek voorafgaat aan het graven van bouwputten en funderingen. Indien dit systematisch en gericht gebeurt, kunnen heel wat problemen bij de uitvoering van de werken worden vermeden.
Het project in Aalter werd gefinancieerd door de verschillende bedrijven (Batsleer, De Jaeger, Cortier-Vandenbussche, De Keyzer), door de

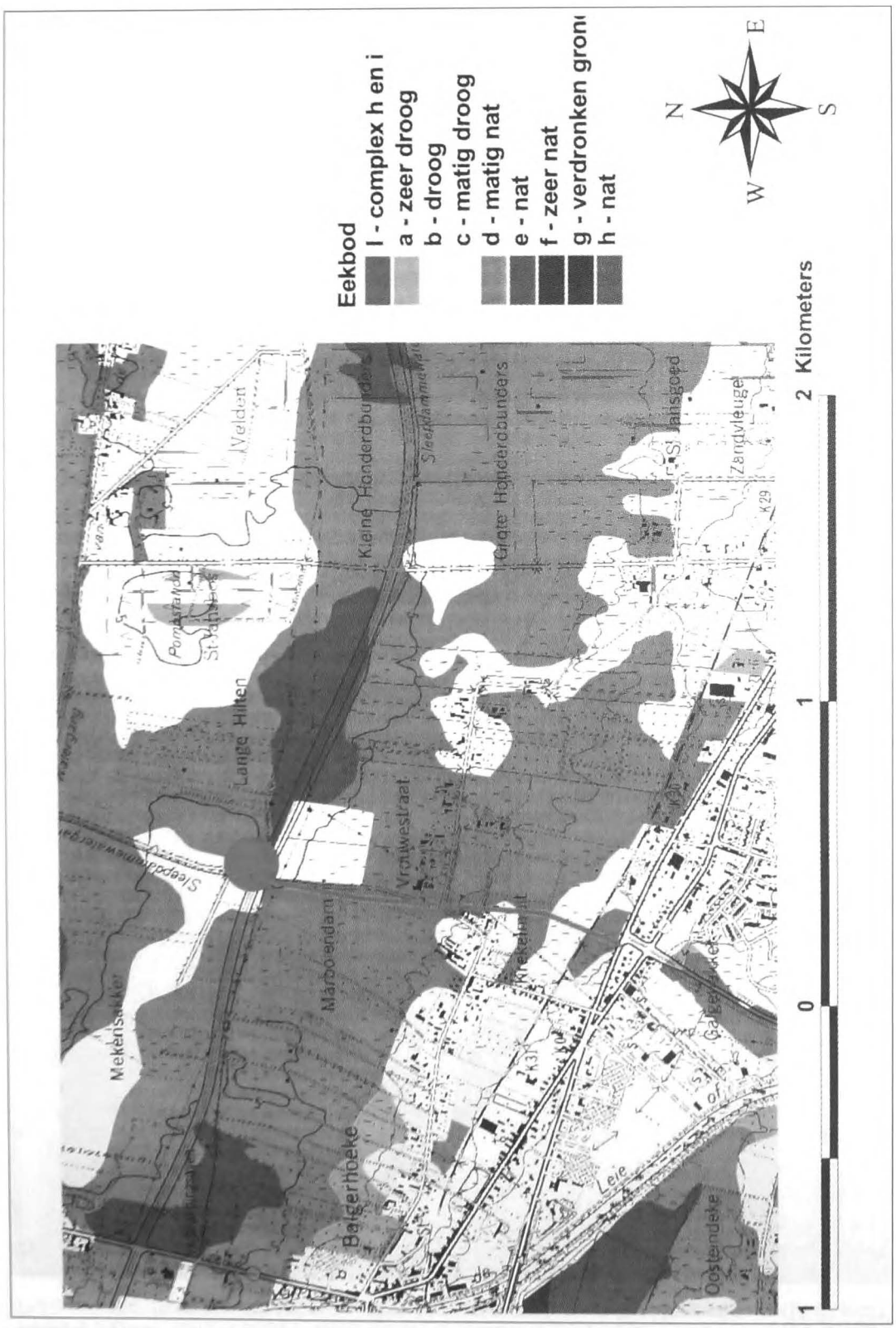
gemeente Aalter, door de Provincie Oost-Vlaanderen en door de Vlaamse Gemeenschap. Het is daarmee een mooi voorbeeld van hoe een degelijk vooronderzoek in goede verstandhouding tussen de betrokken partijen toch nog tot een wetenschappelijk verantwoordelijke opgraving kan leiden.

BRONNEN

- De Clercq W., *Aalter – Noodonderzoek bij de aanleg van de industriezone Aalter-Langevoorde. Fase 1 – Opvolging wegeniswerken*, in: "Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium, Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 1999", Gent, 2000, blz. 130-132.
- De Clercq W. & Mortier S., *Aalter Industrieterrein Langevoorde. Grootschalige noodarcheologie. Onderzoek van een meerperiodenvindplaats*, in: "Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen" 2000, Gent, 2001, blz. 197-202.
- De Clercq W. & Mortier S., *Noodonderzoek op het industrieterrein te Aalter-Langevoorde, O.-Vl. (fase 2000). Sporen uit de ijzertijd*, in: "Lunula, Archaeologia Protohistorica", IX, Dendermonde, 2001, blz. 80-81.
- De Clercq W. & Mortier S., *Archeologisch noodonderzoek op de industriezone Aalter-Langevoorde; een wat ruimere kijk op de middeleeuwse landname in rurale context (O.-Vl.)*, in: "Archaeologia Mediaevalis", 24, Namen, 2001, blz. 33-34.
- Kok R. S., *Wonen op het veen. Archeologisch en ecologisch onderzoek van een twaalfde eeuwse boerderij in de Oostpolder te Gouda*, afdeling Stadsvernieuwing, Volkshuisvesting en Monumentenzorg van de gemeente Gouda, 1999.
- Mortier S. & De Clercq W., *Noodonderzoek op het industrieterrein te Aalter, prov. O.-Vl. (fase 2001): sporen uit de ijzertijd*, in: "Lunula, Archaeologia Protohistorica", X, Brussel, 2002, blz. 86-87.
- Mortier S. & De Clercq W., *Archeologisch noodonderzoek in de industriezone Aalter-Langevoorde (O.-Vl.)*, in: "Archaeologia Mediaevalis", 25, Gent/Brussel/Namen, 2002, blz. 31.

2. DE ARCHEOLOGISCHE BEGELEIDING BIJ DE BOUW VAN R43 EN DE VERKEERSWISSELAAR MET DE N49

Al geruime tijd bestond het idee om de ring rond Eeklo te vervolledigen en een verbinding met de N49 Antwerpen-Knokke, ook wel de *expresweg* genoemd, in te lassen. In de zomer van 2000 begon de aanleg van de R43, de autoweg die de bestaande ring rond Eeklo aanvult en verbindt met de N49 (Fig. 17). De aansluiting zelf omvat op- en afritten, een waterbassin en een brug. De werken grepen vrij sterk in het landschap en de bodem in. Alleen al het grote grondverzet noodzaakte tot een intense archeologische begeleiding. Op basis van luchtfoto's en cartografische bronnen was geweten dat zich op het tracé zeker één archeologische site bevond, het Walleken (Fig. 18). De nieuwe R43 bleek pal naast het Walleken te passeren

Figuur 17
Situering van het tracé van de R43 en de verbinding met de N49 op een bodemkaart.

Bodemkundig doorsnijdt de R43 van zuid naar noord een overwegend laaggelegen, vrij nat zandgebied tussen Eeklo en de N49. Onmiddellijk ten noorden van de N49, waar de aansluiting gepland was, wordt de bodem droger en komen kleine zandruggen voor. Op de luchtfoto's die Jacques Semey van dit gebied maakte, zijn enkele groeiverschillen in de gewassen te zien. Ze zijn onder meer in verband te brengen met de aanwezigheid van volmiddeleeuwse sites. Geen van die kernen lag echter op het tracé van de werken.

De bouwheer, de Oost-Vlaamse afdeling van de dienst wegen van de Vlaamse Gemeenschap, was bereid om de archeologisch destructieve bulldozers door gewone graafmachines te vervangen. Die laatste houden de bodem *leesbaar* voor archeologen. De samenwerking met aannemer Aclagro verliep eveneens zeer goed.

Figuur 18
De site met walgracht in het onverstoorde landschap, voor de aanleg van de expressweg Antwerpen-Knokke.
(Foto J. Semey, Universiteit Gent)

EEN STEENTIJDSITE (Sergant et al., 2001)

Terreinprospectie uitgevoerd in de maanden vóór de werken, bracht op het tracé van de R43 geen nieuwe vindplaatsen aan het licht. In de aansluitingszone met de N49 werd echter wel een archeologische site gevonden. Verspreid over een zeer kleine oppervlakte werden immers tientallen artefacten in vuursteen aangetroffen. De verdere prospectie van de steentijdvindplaats werd uitgevoerd in samenwerking met de Vakgroep Archeologie van de Universiteit Gent, die daartoe over de nodige expertise beschikt. In totaal werden er 218 werktuigen gevonde, waaronder een tiental artefacten. Het merendeel van de voorwerpen uit deze laatste groep wijzen erop dat de site in het Vroeg- tot Midden Mesolithicum gedateerd kan worden, d.i. tussen 9000 en 6500 voor Chr. Enkele schaarse werktuigen lijken er op te duiden dat ook in het laat-Neolithicum, d.i. tussen 4700-2600 voor Chr. menselijke aanwezigheid was op deze plek. De Eeklose site past volledig in het beeld van de Zandstreek tijdens de steentijd. Jagers-verzamelaars trokken rond, en her en der werden i.f.v. specifieke taken kleine of grotere kampen opgetrokken. Het site in Eeklo is wellicht zo'n extratciekamp. Helaas zijn de bewaringsomstandigheden op deze vindplaatsen, zeker in de zandstreek, zeer slecht. De sites beviinden zich vaak op sterk geërodeerde ruggen, zodat het archeologsich materiaal zich aan het modern oppervlak situeert. Toch levert de site aansluitingscomplex mooie gegevens die het beeld van de steentijd in de regio en de zandstreek complementeren.

HET HOF TER WALLE

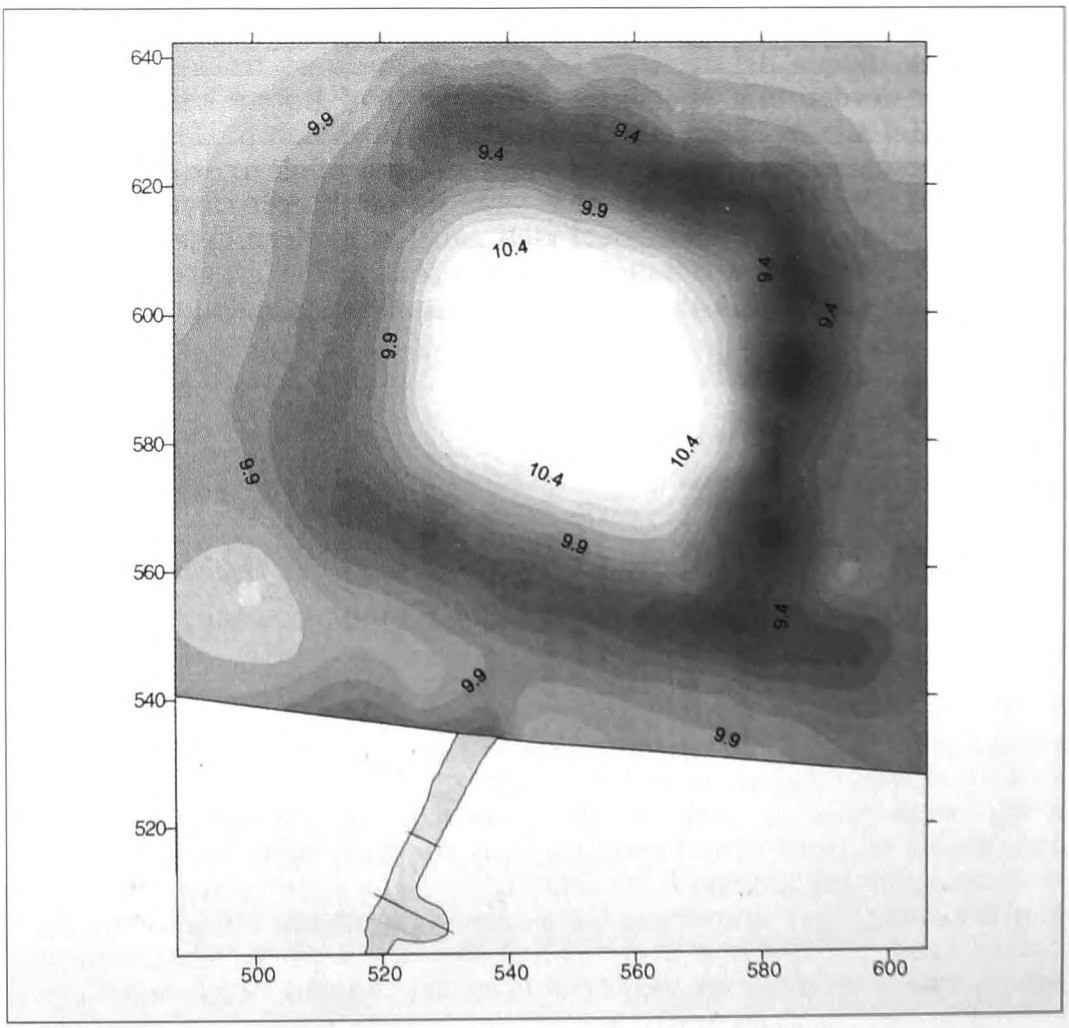
Het Hof Ter Walle bestaat uit een brede en ondiepe gracht rondom een aarden ophoging van 1 m hoog. De site staat bekend onder de toponiemen het *Hof Ter Walle* en het *Walleken*, en lokaal zelfs het *Oud Klooster*. Vlakbij komt het toponiem *Vrouwestraat* voor. De aarden ophoging met omgevende brede en ondiepe gracht is typologisch een *site met walgracht*.

Zoals hoger reeds aangegeven, lag het Hof Ter Walle in de onmiddellijke nabijheid van het nieuwe tracé van de R43. Extra waakzaamheid was dus geboden. Bij de afgraving van de teelaarde tekende zich, behoudens de vele brede grachten die verwijzen naar het Meetjeslandse repelperceelspatroon, vrij snel een 3,50 tot 4 m brede, oost-west gerichte gracht af, die georiënteerd was op het centrum van het Hof Ter Walle. De verbindingsplaats tussen die gracht en de brede walgracht rond het Hof kon evenwel niet bepaald worden, aangezien een strook van 8 m de nieuwe wegbedding en het Hof van elkaar scheidde.

De gracht vertoonde een relatief eenvoudige gelaagdheid, gekenmerkt door een afwisseling van zandige lenzen (humeuze en minder humeuze) en sterk organische sedimenten. De maximale diepte was 1,30 m onder het huidige maaiveld. Het was duidelijk dat het centrum van de

gracht – met een homogeen bleekgrijze, zandige vulling – ooit opnieuw werd uitgegraven. Op één plaats was de gracht 6 m breder dan elders. Uit een doorsnede van de grachtverbreding blijkt dat de gracht er gelijkmatig dieper wordt. Die regelmatige en zeer geleidelijke verdieping en de talrijke hoefafdrukken (mogelijk van runderen) duiden erop dat het hier over een drinkplaats voor dieren gaat.

De weinige vondsten die in de gracht werden aangetroffen, waren slecht bewaard. Het gaat om enkele fragmenten van minderwaardige baksteen, enkele grijze en rode aardewerkscherven en een fragment van de giettuit van een teil of een pan in rood aardewerk. De vondsten uit de

Figuur 19
Digitaal terreinmodel met de opgegraven sporen in de wegbedding, tegenover de site met walgracht (opname J. Van Laecke, Instituut voor het Archeologisch Patrimonium van de Vlaamse Gemeenschap)

eerste grachtfase en de drinkplaats lijken een datering in de late Middeleeuwen (14de eeuw) te rechtvaardigen. Radiokoolstofdateringen op stalen uit de oudste vullingspakketten plaatsen deze oude grachtfase globaal in de periode tweede helft dertiende tot eind veertiende eeuw (KIA-14340:705+/-35BP).

Uit de digitale microtopografische analyse van de gracht, de drinkplaats en het omliggende terrein blijkt dat in de 8 m brede zone tussen de walgracht (die nog als depressie waarneembaar is) en de uitgegraven sleuf een lineaire microdepressie aanwezig is (Fig. 19). Aangezien die met het blote oog niet waarneembare verdieping van maximaal 20 cm diep, pal in het verlengde van de onderzochte gracht ligt, hangen die gracht en de drinkplaats vrijwel zeker samen met de nog bestaande omwalde en opgehoogde site. In hoeverre de bewoning op die site met walgracht samenviel met de aanleg en het gebruik van de onderzochte gracht en de drinkplaats, is momenteel niet te achterhalen. Toekomstig onderzoek kan wellicht duidelijkheid brengen. Het is immers niet uit te sluiten dat de site ouder is en dat de onderzochte gracht in een latere fase tot aan de reeds bestaande walgracht werd gegraven.

Het Hof zelf wordt omgeven door een walgracht die de aarden ophoging vierkantsgewijs omsluit. In Verhaeghes typologie is dit een relatief eenvoudig grachtenpatroon (Verhaeghe 1981 : type A1v). Aan de noord- en de westzijde is de gracht relatief diep bewaard, terwijl aan de oost- en de zuidzijde enkel een 10 tot 14 m brede, ondiepe depressie rest. De opgeworpen heuvel stijgt 0,80 m boven het omgevende maaiveld uit ; het verschil met het diepste punt in de wal is 1,80 m. Het totale omwalde oppervlak bedraagt 2.500 m^2. Aan de zuidzijde wijst het digitaal topografisch model (DTM) op een onderbreking in de gracht. Mogelijk bevond zich hier een toegangsweg, zoals de kaart van Vandermaelen (19de eeuw) die aangeeft. Voor het overige leverde een zeer snel cartografisch onderzoek weinig nieuwe informatie op. Op de kaart van het Brugse Vrije (Pourbus, 16de eeuw) en op de Ferrariskaart werden immers geen duidelijke aanwijzingen gevonden.

DE SITE MET WALGRACHT ALS FENOMEEN

Hierboven werd het Walleken als een site met walgracht omschreven. Onder die term wordt een typisch landelijke bewoningsvorm of hoeve uit de late Middeleeuwen (13de-15de eeuw) verstaan, gekenmerkt door een omwalling met één of meer imposante grachten. Het woongedeelte bevindt zich soms op een ophoging. De meeste sites met walgracht komen voor tussen de kust en de Schelde, meestal in laaggelegen, natte gebieden. Dat is ook zo in Eeklo, waar het Walleken in een natte en brede depressie ligt ten noorden van een brede dekzandgordel.
Met de ophoging en de brede gracht(en) onderstreepte de eigenaar vooral zijn sociale status. Hoewel er vormelijk mee verwant, is deze bewoningsvorm niet te verwarren met het oudere mottekasteel, dat veeleer een

defensieve functie bezat (Bauters, 1997). Anderzijds is het niet ondenkbaar dat sommige castrale mottes een tweede leven beschoren was als site met walgracht.

DE SITE IN HAAR LOKALE EN REGIONALE KADER

Het Hof Ter Walle bepaalde naar alle waarschijnlijkheid mee de ontginningsgeschiedenis van zijn omgeving. Hoewel er wellicht reeds in de volle Middeleeuwen enige activiteit was in het gebied (zo blijkt uit enkele archeologische indicaties), werden de omliggende gronden vooral vanaf de 13de eeuw in gebruik genomen (De Vos, 1971; Augusteyn & Thoen, 1987). Dat hoeft niet te verwonderen, want het Hof Ter Walle ligt op minder dan 1 km ten noordwesten van het Goed Ten Moere of het Sint-Jansgoed, als hoeve reeds in de 13de eeuw het belangrijkste ontginningscentrum ten noorden van Eeklo. Te oordelen naar het karakter van het Hof Ter Walle – sites met walgracht zijn typisch voor de late Middeleeuwen –, de radiokoolstofdatering en de ouderdom van de vondsten in de gracht rond het Hof en de beschikbare informatie over het Goed Ten Moere bestonden de beide sites een tijdlang naast elkaar. Dankzij het bronnenmateriaal over het Goed Ten Moere kan het Hof Ter Walle alvast in een duidelijker historisch en economisch tijdskader worden geplaatst.
Rond 1250 komen de broeders van het Brugse Sint-Janshospitaal in het bezit van 100 bunder grond ten noorden van Eeklo, voornamelijk *woestinen* (niet in cultuur gebrachte, braakliggende gronden) (De Vos, 1971; Himpens 1982). Ze beginnen met de ontginning van turfgronden, vandaar de naam *de Moro, Ten Moere* Voor de landbouwexploitatie richten de broeders een hoeve op, die in 1329 wordt verpacht (Stockman, 1971). De turfwinning en de bosbouw houden de broeders in eigen beheer. In die bosbouw neemt de Altenahoeve in Adegem, eveneens eigendom van het Sint-Janshospitaal, het voortouw (Himpens, 1982).[3]

EEN LETTERLIJK ZONEVREEMD CULTUURHISTORISCH FENOMEEN

Hoewel het perceel waarop de site met walgracht gelegen is vandaag als weiland wordt gebruikt en de erosie op dit ogenblik gering is, is de landbouwer die het perceel bewerkt van plan om het vlak te maken. Uit luchtfoto's blijkt dat enkel de ophoging werd geploegd. Bij de werkzaamheden voor de R43 vroeg de landbouwer bovendien aan aannemer Aclagro om het terrein af te vlakken.
Langzaam maar zeker gaat de oorspronkelijke agrarische omgeving van de site met walgracht dus teloor. De aanleg van de R43 en de N49, de bouw van enkele windturbines en een hoogspanningsstation met de bijbehorende peilers, en de steeds intensievere landbouwexploitatie vormen het in oorsprong extensieve agrarische landschap rond de site stilaan om tot een (proto-)industrieel landschap. Of hoe een site die oorspronkelijk als ontginningscentrum zelf bepalend was voor haar landschappelijke omgeving ondergeschikt wordt aan diezelfde, evoluerende omgeving.

BRONNEN

- AUGUSTEYN B., THOEN E., *Van veen tot bos. Krachtlijnen van de landschapsevolutie van het Noordvlaamse Meetjesland van de 12de tot de 19de eeuw*, in "Historisch-Geografisch Tijdschrift", 3, 1987, blz. 97-112.
- BAUTERS L., *Een gracht van stand*, in "Monumentenzorg en Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 1996", Gent, 1997, blz. 118-119.
- BOURGEOIS J., *Les sites fossoyés médiévaux à Comines-Warneton: I Houthem*, in "Mémoires de la Société d'Histoire de Comines-Warneton et de la région", 1996, blz. 35-74.
- DE VOS A., *Eeklo. Van natuurlandschap tot stratennet*, in "Appeltjes van het Meetjesland", 22, 1971, blz. 6-112.
- HIMPENS G., *Het Sint-Janshospitaal te Brugge en de bosbouw in het Meetjesland*, in "Appeltjes van het Meetjesland", 33, 1982, blz. 86-107.
- STOCKMAN L., *Het Goed Ten Moere te Eeklo*, in "Appeltjes van het Meetjesland", 22, 1971, blz. 121-147.
- SERGANT J., VAN DER HAEGEN G. & PERDAEN Y. Steentijdvondsten uit Eeklo, aansluitingscomplex N49-R43. In: Monumentenzorg & Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen, 2000, pp. 204-206.
- VERHAEGHE F., *Moated sites in Flanders. Features and significance*, in HOEKSTRA T.J., JANSSEN H.L., MOERMAN I.W.L. (red.), "Liber Castellorum. 40 Variaties op het thema kasteel", Zutphen, 1981, blz. 98-121.
- VERHAEGHE F., *Les sites fossoyés du moyen-âge en basse et moyenne Belgique: état de question*, in "BUR", 1986, blz. 55-86.

NOTEN

1 Assistent, Vakgroep Archeologie & Oude Geschiedenis van Europa, Universiteit Gent. Blandijnberg 2, 9000 Gent.

2 Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, Buitendienst Oost-Vlaanderen. Beaucarnestraat 17, 9700 Oudenaarde.

3 Met dank aan prof. dr. A. Verhoeven en prof. dr. E. Thoen voor de gedachtewisselingen en de informatie.

De pers in het Meetjesland in de 19de en 20ste eeuw

Paul VAN DE WOESTIJNE

INLEIDING

Nieuwsverspreiding

De nieuwsverspreiding is zo oud als de mens zelf. De oudste vorm ervan is de mondelinge communicatie die op het individuele vlak nog springlevend is en die op het vlak van openbare berichtgeving bestond tot na de Eerste Wereldoorlog. De omroeper of belleman werd toen door de overheid op pad gestuurd om vaak aan de kerk of het kerkhof berichten rond te bellen. In kerken was het tot enkele decennia geleden nog de gewoonte de zondag de berichten voor de parochianen van de preekstoel af te roepen. Ook het nieuws op de radio (*'t gesproken dagblad*) kan men beschouwen als mondelinge nieuwsverspreiding.
Bij de uitvinding van het schrift kwam het handschriftelijk nieuws in gebruik in de vorm van brieven en geschreven nieuwsbladen, die een heropleving kenden in de clandestiene bladen tijdens de Duitse bezetting in de Eerste en Tweede Wereldoorlog.
De uitvinding van de boekdrukkunst in de 15de eeuw gaf niet onmiddellijk aanleiding tot het ontstaan van gedrukte nieuwsbladen. Het gedrukte vlugschrift was wel op de actualiteit gericht maar had geen periodiek karakter. De eerste kranten zoals we ze nu kennen, die continu met een zekere regelmaat verschijnen, dateren uit de 17de eeuw en werden in de 19de eeuw een massamedium. De steeds goedkoper wordende krant bereikte de grote lagen van de bevolking en bezat tot de jaren dertig van de 20ste eeuw het monopolie van de massa-informatie[1].
Het beeldnieuws is zo oud als het handschriftelijk nieuws en bereikte een publiek in gedrukte vlugschriften of vliegende bladen en later in de krant, waar het in de vorm van houtsneden, koperdruk, steendruk en later fotografie ingang vond. Kranten kennen sedert de jaren twintig van de 20ste eeuw concurrentie van het gefilmde nieuws in de bioscoop, sedert de jaren vijftig moeten ze de strijd aanbinden tegen de televisie en in de laat-

ste decennia dreigen ze de slag tegen het elektronische beeldnieuws op het internet en de gsm te verliezen.

DE PERIODIEKE PERS

De pers betekent alles wat de drukpers voortbrengt, vooral openbare bladen en tijdschriften. Ik zal mij alleen bezighouden met de periodieke pers, niet met eenmalige strooibrieven en pamfletten. Periodiek betekent op regelmatige tijden terugkerend, met een zekere regelmaat verschijnend.
Ik onderscheid achtereenvolgens: nieuwsbladen, advertentiebladen, kiesbladen en andere.
a. Nieuwsbladen zijn algemeen, informatief, opiniërend en doorgaans niet gratis. Ze worden meestal maandblad, weekblad en dagblad genoemd, naargelang ze maandelijks, wekelijks of dagelijks verschijnen
b. Advertentiebladen bevatten in hoofdzaak commerciële berichten (advertenties, verkopingen, etc.), geven veelal weinig of geen nieuws en zijn meestal gratis, vaak huis aan huis besteld. Hun periodiciteit is wekelijks, halfmaandelijks, maandelijks en soms driemaandelijks.
c. Kiesbladen bevatten kiespropaganda, ze hebben een zekere periodiciteit in de aanloop naar verkiezingen en verdwijnen meestal kort nadien. Ze worden gepubliceerd door een politieke partij of groep en worden gratis verspreid.
d. Andere zoals beursbladen, sportbladen, clubbladen, verenigingsbladen, richten zich tot een beperkte doelgroep geïnteresseerden, leden, sympathisanten, werknemers, etc. Ze zijn vaak verbonden aan een lidmaatschap of het formeel behoren tot die beperkte doelgroep en zijn meestal niet gratis. Ze worden ook tijdschrift of magazine genoemd. Hun periodiciteit varieert van wekelijks tot jaarlijks (jaarboek).

DE PERS IN OOST-VLAANDEREN TOT 1848

In de eerste helft van de 19de eeuw verschenen er in België weinig, en dan nog in hoofdzaak Franstalige kranten. In de Franse en de Hollandse Tijd bestond er censuur, waardoor de persvrijheid aan banden werd gelegd. Vóór 1849 bestonden er in het Meetjesland geen periodieke bladen. De meest gelezen Vlaamse kranten in onze contreien waren *Gazette van Gend* en *Den Vaderlander*.
Gazette van Gend werd in 1667 opgericht door Maximiliaen Graet als een neutraal nieuws- en annoncenblad onder de naam *Ghendtsche Post-Tydingen*. In 1723 kreeg het blad zijn uiteindelijke naam, Gazette van Ghendt (lichte spellingwijziging in Gazette van Gendt, 1749 en Gazette van Gend, 1765). Op bevel van de Franse overheid moest de uitsluitend Nederlandse publicatie worden gestaakt in 1809, maar ze werd verdergezet in de tweetalige Gazette de Gand, die in 1811 samensmolt met het *Journal du Commerce* (1810-1811) tot het *Journal du Département de l'Escaut et annonces*. Het blad veranderde nog tweemaal van naam tot F.J. Bogaert-de Clercq vanaf 1814 opnieuw een Gazette van Gend (van

1844 af Gazette van Gent gespeld) uitgaf. De krant verscheen twee à driemaal per week, was politiek eerder neutraal en nam nieuws op uit het Meetjesland, meestal lezersbrieven, in de revolutieperiode zowel van patriotten als van orangisten.
Le Catholique des Pays-Bas, vanaf 1823 in Gent uitgegeven, en de *Courrier des Pays-Bas*, sedert 1821 in Brussel, waren de belangrijkste oppositiekranten tegen het bewind van Koning Willem I. Den Vaderlander, de Nederlandstalige, volkse uitgave van het katholieke Gentse blad Le Catholique des Pays-Bas, verscheen eerst twee-, daarna driemaal per week en werd vanaf 1829 uitgegeven door J.B. de Nève. De krant voerde oppositie tegen de Hollandse taalpolitiek, hechtte veel belang aan de onderwijs- en godsdienstvrijheden en verweet de Hollandse overheid een antikatholiek beleid te voeren. Ook Den Vaderlander nam berichten van lezers uit het Meetjesland op. Tijdens de Belgische Revolutie speelde het blad verder in op de anti-Hollandse gevoelens en propageerde de unionistische staat België. Na de onafhankelijkheid veranderde Den Vaderlander geleidelijk van strekking. De katholieke overtuiging maakte plaats voor een republikeinse, liberale gezindheid[2].
In de rumoerige dagen die de Omwenteling van september 1830 voorafgingen, stond op de Grote Markt in Eeklo een menigte de postkoets uit Gent op te wachten om te weten wat de kranten over de gebeurtenissen in Brussel schreven.
De jonge Belgische journalisten, zoals Louis De Potter en Adolphe Bartels, die tegen het bewind van Koning Willem hadden geageerd en zo bijdroegen tot het welslagen van de Belgische Omwenteling, hadden een grote invloed op het Voorlopig Bewind. Zij begrepen het belang van de vrije pers en bekwamen dat België het eerste land werd waar de persvrijheid een grondwettelijk recht was. Reeds op 16 oktober 1830 vaardigde het Voorlopig Bewind een decreet uit waarin de persvrijheid uitdrukkelijk gewaarborgd werd[3]. Op 7 februari 1831 kondigde het Nationaal Congres de Belgische Grondwet af. Artikel 18 luidde:

Den Vaderlander.

Woensdag, 6 July 1842.

De Belgen zyn getrouwe onderdanen maer zy verdragen geene slavernij.
KEIZER KAREL V.

N° 79.
Veertiende Jaer.

ARTIKEL 18 DER GRONDWET.

DE DRUKPERS IS VRY.

"De drukpers is vry; nimmer mag de goed- of kwaedkeuring hersteld worden; men mag geen borggelden van de schryvers, uitgevers of drukkers eischen.
Wanneer de schryver gekend is en in België woonachtig is, mag men noch uitgever, noch drukker, noch ronddeeler vervolgen"[4].
Hoewel België als eerste land op het Europese vasteland de overheidsbeperkingen op de pers definitief afschafte, betekende de persvrijheid niet dat de pers na 1830 een hoge vlucht nam. Kranten waren in die tijd erg duur door de hoge drukkosten en het dure papier. Daar bovenop kwam nog het dagbladzegel, een belasting op ieder exemplaar, die reeds van in de Franse Tijd bestond. Voor de gegoede burger was de hoge prijs van een krant te verwaarlozen, maar het belette wel de ruime verspreiding van de geschreven pers. Bovendien was 65% van de Eeklose bevolking analfabeet[5].
Hoe gering de oplage van een krant ook was, toch bereikte zij relatief veel mensen. Zij werd door heel het (burger)gezin gelezen en nadien vaak nog doorgegeven. Doordat de meeste kranten slechts twee- à driemaal per week verschenen, hielden ze langer hun nieuwswaarde. Bovendien lagen kranten ter inzage in herbergen en werden ze vaak op straat aan ongeletterden voorgelezen.
Hoewel er enkele Vlaamse kranten zoals Gazette van Gend en Den Vaderlander bestonden, gaven veel Vlamingen de voorkeur aan Franstalige kranten, omdat die doorgaans beter geïnformeerd waren. Op die manier wilden ze voeling houden met een taal die ze in het overwegend Franstalige België nodig hadden.
Naast de censuur was het zegelrecht op kranten en periodieke bladen de laatste hindernis die de verspreiding van de pers in de weg stond. De afschaffing van het dagbladzegel betekende het begin van een steile opmars van de lokale pers die hand in hand ging met beter onderwijs en het terugdringen van het analfabetisme.

DE OPHEFFING VAN HET DAGBLADZEGEL IN 1848

In februari 1848 brak in Parijs een revolutie uit en werd de Tweede Franse Republiek uitgeroepen. Die vaardigde bij decreet van 6 maart de onbeperkte persvrijheid in Frankrijk uit[6]. De revolutionaire toestand sloeg over naar de rest van Europa. In België heerste er sociale onrust na het herhaald mislukken van de aardappeloogst en de hongersnood die er het gevolg van was. Bovendien was er een zware crisis in de vlasnijverheid, die tienduizenden werkloze boeren naar de stad dreef. Het pauperisme van haveloze zwervers betekende een ernstig gevaar voor de openbare orde. Stakende arbeiders in de Borinage eisten meer rechten. Ook in Gent kwamen arbeiders op straat. De verlaging van de kiescijns en het uitschrijven van verkiezingen waren toegevingen aan de democraten om de rust te herstellen. In 1847 was een einde gekomen aan de unionistische regering van patriotten (latere katholieken) en orangisten (latere liberalen) en sedertdien werd ons land geregeerd door een homogeen liberale regering geleid door Charles Rogier. Met de afschaf-

fing van het dagbladzegel wilden de liberalen de onafhankelijkheid van het burgerlijk gezag tegenover de Kerk bevorderen, overtuigd als ze waren dat de volledige persvrijheid de mensen beter zou informeren en minder zou binden aan het gezag van de geestelijkheid. Op 25 mei 1848 tekende Koning Leopold in Laken een wet die de zegelbelasting op kranten en tijdschriften afschafte.
Overal in België ontstonden nieuwe kranten: *Het Vaderland* (Antwerpen), *Het Brugsche Vrije, La Patrie* (Brugge), *Artevelde of den burger-demokraet* (Gent), *Het Lovensch Nieuws, De Landbouwer* (Roeselare), *Veurnambacht* en nog veel andere.
In Eeklo was er een man die het belang begreep van het nieuwe medium en die dat wou aanwenden om zijn filosofische en politieke ideeën te verspreiden en zijn maatschappelijke doelstellingen te verwezenlijken: vrederechter Pieter Ecrevisse.

1. DE PERS IN EEKLO TOT DE EERSTE WERELDOORLOG

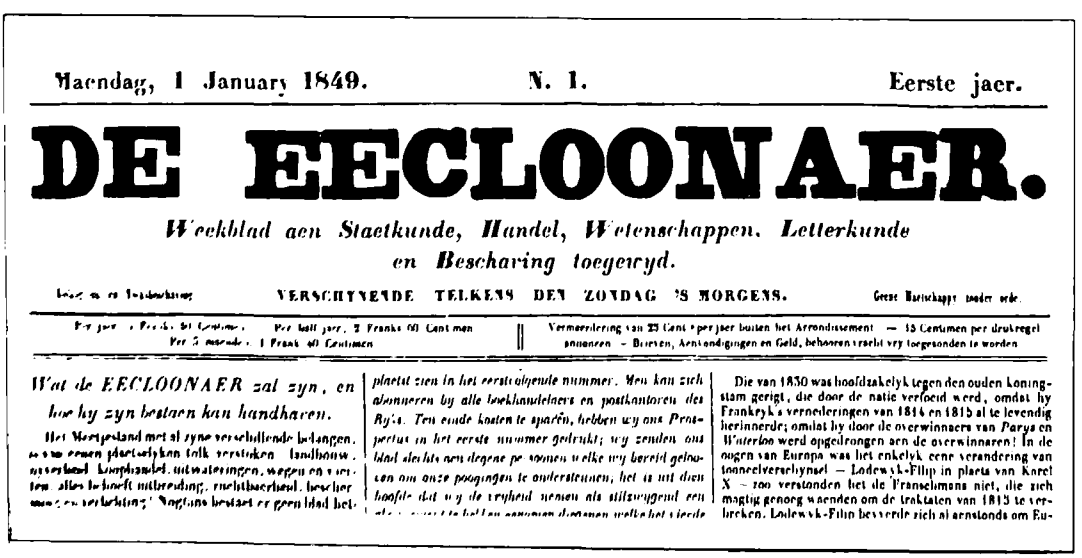
1.1 NIEUWSBLADEN

1.1.1 De Eecloonaer/De Eecloonaar (1848 -)

Pieter Ecrevisse

De eerste Meetjeslandse krant, De Eecloonaer, werd in 1848 opgericht door de Limburger Pieter Ecrevisse, die sedert juni 1839 als vrederechter in Eeklo woonde[7]. Op 25 mei 1840 werd hij met de steun van de orangisten verkozen tot provincieraadslid voor het kanton Eeklo. Hij nam in de memorabele zitting van de provincieraad van 17 juli 1840 in het Nederlands het woord na Karel Lodewijk Ledeganck en maakte indruk door zijn welbespraaktheid. Door zijn uitgesproken Vlaamse standpunten kwam Pieter Ecrevisse snel in contact met de voormannen van de Vlaamse Beweging zoals Willems, Snellaert, Rens en De Laet. Hij werkte mee aan enkele literaire tijdschriften en was medestichter van *Vlaemsch België* (later *De Vlaemsche Belgen*), het eerste Nederlandstalige dagblad in België (1844-1845), waarin zijn romans De Teuten en De Bokkenrijders als feuilleton verschenen. Op die manier verwierf hij ook snel literaire faam.
De eerste jaren van zijn verblijf in Eeklo hield Ecrevisse zich vooral bezig met zijn ambt van vrederechter, zijn ontluikend literair talent en de provincieraad. Plaatselijk speelde hij toen nauwelijks een rol van betekenis. Toen in 1848 het lidmaatschap van de provincieraad onverenigbaar werd met het ambt van vrederechter, stelde hij zich ter beschikking voor een plaats in de Eeklose gemeenteraad en hij werd op 5 oktober 1848 verkozen op de liberale lijst. Jozef Dhuijvetter werd opnieuw burgemeester en Ecrevisse werd een van de deskundigste leden van de gemeenteraad.
Na de afschaffing van het dagbladzegel begon Ecrevisse te werken aan de uitgave van een eigen lokaal weekblad[8]. Door de oprichting van *De Eecloonaer* wilde hij een dam opwerpen tegen het revolutionaire socia-

lisme, bijdragen tot de volksverheffing en de belangen van het sedert 1830 verwaarloosde Eeklo verdedigen. Het blad moest een gematigde, onafhankelijke krant worden, toegewijd aan staatkunde, handel, wetenschappen, letterkunde en beschaving, zoals de ondertitel aangaf.
Ecrevisse vond in Eeklo geen drukker die zijn blad kon of wilde uitgeven en hij kwam uiteindelijk via een vriend in contact met Tieltse drukker Louis Charles Horta die sedert 1843 het liberale weekblad *De Thieltenaer* uitgaf.
Het eerste nummer van De Eecloonaer was gedateerd op maandag 1 januari 1849, maar verscheen wellicht op 31 december 1848, een zondag, zoals dat tot na de Tweede Wereldoorlog gebruikelijk zou blijven[9]. Twee motto's werden in de kop opgenomen: *Volksgeluk door Volksbeschaving* en *Geene Maetschappy zonder Orde.* Op de eerste bladzijde stond de intentieverklaring (prospectus): *Wat de EECLOONAER zal zyn, en hoe hy zyn bestaen kan handhaven,* waarin Ecrevisse schrijft de opsteller te zijn. Voorts beperkte Ecrevisses aandeel zich tot ONDERRICHTING met praktische informatie over abonnering en dies meer en verder *De afschaffing van het Districts-Commissariaet van Eecloo* en het feuilleton. Het blad had in grote trekken dezelfde opmaak als De Thieltenaer en bevatte dezelfde algemene artikels en nieuwsberichten. Een abonnement kostte 5,5 frank per jaar, 2,6 frank per zes maanden en 1,4 frank per drie maanden, losse nummers werden niet verkocht.

Maendag, 1 January 1849. N. 1. Eerste jaer.

DE EECLOONAER.

Weekblad aen Staetkunde, Handel, Wetenschappen, Letterkunde en Beschaving toegewyd.

VERSCHYNENDE TELKENS DEN ZONDAG 'S MORGENS.

Per jaer . . . 5 Frank 50 Centimen. Per half jaer, 2 Franks 60 Centimen
Per 3 maenden . 1 Frank 40 Centimen

Vermeerdering van 25 Cent. per jaer buiten het Arrondissement — 15 Centimen per drukregel annoncen — Buersen, Aenkondigingen en Geld, behooren vracht vry toegezonden te worden

Wat de EECLOONAER zal zyn, en hoe hy zyn bestaen kan handhaven.

Het Meetjesland met al zyne verschillende belangen, . . . zoowel plaetselyken volk versterken landbouw, . . . zoowel Lynhandel, uitwateringen, wegen en vaert, . . . alles bevoordeelt uitbreyding, rechtbaerheyd, beschermen verbetering. Nogtans bestaet er geen blad het-

plaetst zien in het eerste afgevulde nummer. Men kan zich abonneeren by alle boekhandelaers en postkantoren des Ryks. Ten einde kosten te sparen, hebben wy ons Prospectus in het eerste nummer gedrukt; wy zenden ons blad slechts aen degene personen welke wy bereid gevonden om onze pogingen te ondersteunen, het is uit dien hoofde dat wy de vryheid nemen als stilzwygend een

Die van 1830 was hoofdzakelyk tegen den ouden Koningstam gerigt, die door de natie verfoeid werd, omdat hy Frankryk's veroveringen van 1814 en 1815 al te levendig herinnerde; omdat hy door de overwinnaers van *Parys* en *Waterloo* werd opgedrongen aen de overwinnaers! In de oogen van Europa was het enkelyk eene verandering van toneelvervolgsel — Lodewyk-Filip in plaets van Karel X — zoo verstonden het de Franschmans niet, die zich magtig genoeg waenden om de traktaten van 1815 te verbreken. Lodewyk-Filip bevorderde zich al aenstonds om Eu-

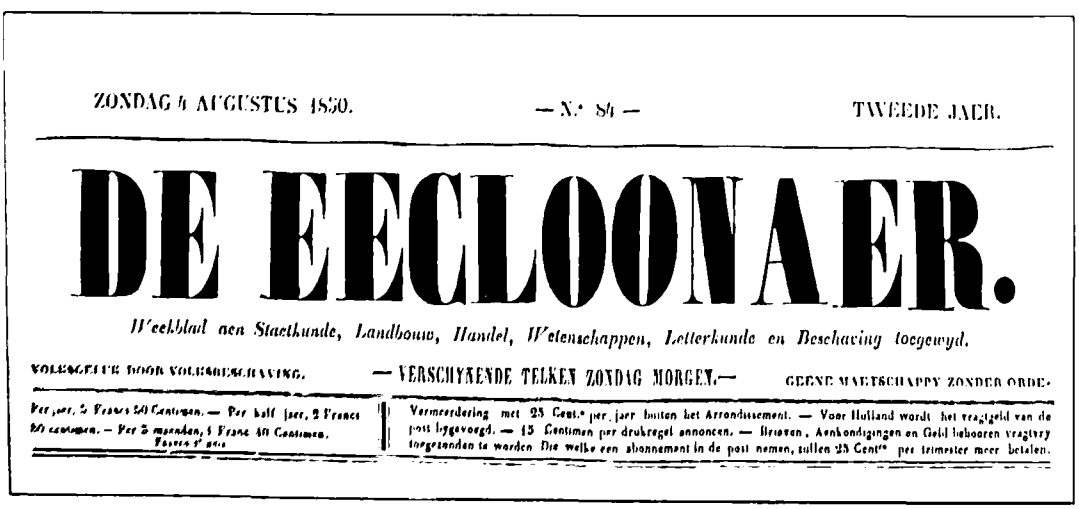
August Ryffranck

De samenwerking met drukker Louis Charles Horta verliep niet vlot, want er waren veel organisatorische problemen: het bezorgen van kopij, de correctie van de drukproeven en het transport van Tielt naar Eeklo en omgekeerd. In april 1849 liet Horta De Eecloonaer over aan de jonge Eeklose drukker August Ryffranck, die zijn vak in Tielt, vermoedelijk bij Horta zelf geleerd had. Serafien Ryffranck, Augusts vader, was een rijke brouwer en notoir patriot/katholiek. Hij zocht voor enkele van zijn elf zonen een kostwinning en richtte voor de 18-jarige August in een hoekje van zijn brouwerij in de Boelare nr. 5 een drukkerij op. Op 29 april 1849 rolde het eerste nummer (nummer 18 van De Eecloonaer) van de persen van *A. Ryffranck, Zoon.*
Het zetten van de tekst voor een weekblad, dat toen uit vier bladzijden bestond, nam dagen in beslag. Alle teksten moesten met de hand, letter voor letter, regel voor regel in de zethaak worden geplaatst. Om de zaterdag te kunnen drukken moest men al vroeg in de week met het zetten van de tekst van feuilletons, advertenties en algemene artikels beginnen. Bepaalde *annoncen* konden blijven staan en van de markten moest men alleen de prijzen veranderen.
Niet alleen het zetten, ook het drukken duurde lang. Ieder vel papier moest onder de degelpers of vlakke pers worden gelegd. De degel (bovenste plaat) moest worden toegedraaid, waardoor het papier met de onderkant tegen de beïnkte tekst (drukplaat) werd gedrukt, en dan weer worden opengedraaid. Nadien moest het blad, aan één kant bedrukt met bladzijde één en vier, uit de pers worden genomen en te drogen worden gelegd. Na een paar honderd exemplaren moest alles nog eens worden overgedaan om de andere kant van het papier, de binnenbladzijden twee en drie te drukken. De eerste en de laatste bladzijde kon al de vrijdag gedrukt worden. Voor de binnenbladzijden wachtte men tot de zaterdagmorgen, dan kon het laatste nieuws nog worden opgenomen. Daarna moesten de exemplaren worden geplooid en klaargemaakt voor bedeling of voor de post. De maandagmorgen was het eerste werk dan de distributie, het terugsteken van de letters in de letterbakken. Van bij het begin waren drie à vier broers Ryffranck in de drukkerij bedrijvig.
In de eerste maanden van 1849 kreeg Ecrevisse, die blijkbaar niet de kunst verstond zich geliefd te maken, in de Gentse pers toenemende kritiek op De Eecloonaer. Volgens zijn Gentse tegenstanders kon het niet dat een vrederechter een krant uitgaf en dat Ecrevisse persoonlijk profijt nastreefde en zich wilde verrijken. Ontgoocheld over zoveel onbegrip legde Ecrevisse de pen neer en liet vanaf 13 mei 1849 de redactie van het blad over aan August Van Acker, een notarisklerk die al enkele weken meewerkte, onder de enige voorwaarde dat het blad trouw zou blijven aan de principes door Ecrevisse vooropgesteld[10].

August Van Acker

August Van Acker werd geboren op 22 maart 1827 in een Eekloos klompenmakersgezin. Hij ontwikkelde zich door zelfstudie van

handarbeider tot eerste klerk bij notaris Engel Dauwe, die op 5 oktober 1848 schepen werd. Van 1845 tot 1848 had hij ook nog een bijbetrekking als bediende bij Ferdinand Van Hoorebeke, griffier van het vredegerecht en stadsontvanger. August Van Acker had literaire aspiraties, hij werd lid en secretaris van de rederijkerskamer *Eikels worden Boomen* en begaf zich onder leiding van Pieter Ecrevisse op het pad van de letterkunde. Hij won literaire prijskampen voor dichtkunde o.m. in Sint-Niklaas en Izegem. Zowel zijn broodheer, notaris Dauwe, als zijn literaire mentor, Pieter Ecrevisse, waren gematigde liberalen, die op de jonge klerk een beslissende invloed uitoefenden.
Onder August Van Acker verscheen er in De Eecloonaer meer plaatselijk nieuws: over de weer opgerichte Burgerwacht, *Eikels worden Boomen*, de harmonie *Sint-Cecilia* en de fanfare *Les Exilés*, het koor *L'Echo patriotique*, over de schuttersvereniging *Sint-Sebastiaan*, de duivenmelkersbonden, de kermis(sen), de textielnijverheid in Eeklo, de misbruiken in het uitbetalen van het loon van de arbeider, de cholera, het leerwerkhuis en dies meer.
Al na de eerste jaargang, de oplage bedroeg toen enkele honderden exemplaren, was De Eecloonaer een gerespecteerd kwaliteitsweekblad geworden. Op politiek gebied volgde De Eecloonaer de unionistische lijn. Het grootste gevaar was de verdeeldheid, een variante op *l'union fait la force*. Het weekblad nam een middenpositie in tussen liberaal en katholiek, want partijpolitieke verdeeldheid kon het land alleen verzwakken. Vooral nationale kwesties trokken de aandacht, al was de berichtgeving daarover nogal afstandelijk en vaak langdradig. Eigenlijk waren die artikels een collage en een synthese van wat in de nationale kranten verscheen.

ZONDAG 4 AUGUSTUS 1850. — N.° 84 — TWEEDE JAER.

DE EECLOONAER.

Weekblad aen Staetkunde, Landbouw, Handel, Wetenschappen, Letterkunde en Beschaving toegewyd.

VOLKSGELUK DOOR VOLKSBESCHAVING. — VERSCHYNENDE TELKEN ZONDAG MORGEN. — GEENE MAETSCHAPPY ZONDER ORDE.

Per jaer, 5 Francs 50 Centimen. — Per half jaer, 2 Francs 50 centimen. — Per 3 maenden, 1 Franc 40 Centimen. Francs p' aen

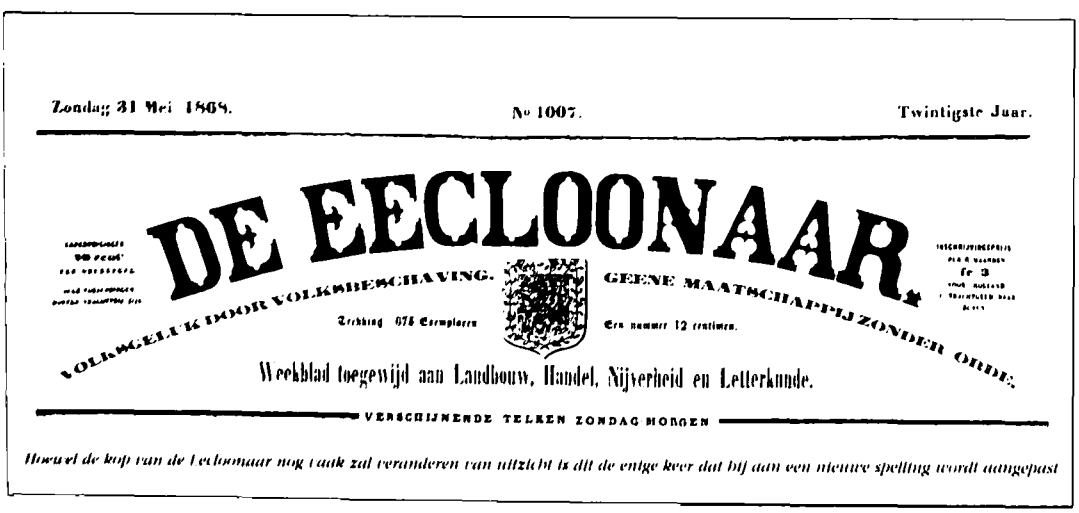
Vermeerdering met 25 Cent.s per jaer buiten het Arrondissement. — Voor Holland wordt het vrachtgeld van de post bygevoegd. — 15 Centimen per drukregel annoncen. — Brieven, Aenkondigingen en Geld behooren vrachtvry toegezonden te worden. Die welke een abonnement in de post nemen, zullen 25 Cent.s per trimester meer betalen.

Zowel Ecrevisse als Van Acker waren sociaal bewogen redacteurs, maar hun engagement bleef paternalistisch en ze durfden de burgerlijke orde niet in vraag stellen.
De Eecloonaer was in de beginjaren een merkwaardig product van de samenwerking van gematigde liberalen en katholieken, die het gemeenschappelijk belang begrepen van de publicatie van een plaatselijk weekblad voor het verdedigen van de belangen van Eeklo en het Meetjesland. Over plaatselijke politiek werd haast nooit geschreven, want De Eecloonaer zocht geen polemieken en wilde liever verzoenen.
De Vlaamse taalstrijd en de Vlaamse belangen vonden een vurig verdediger in August Van Acker. Hij bracht verslag uit over de Vlaamse Beweging, de oprichting van het Willemsfonds en de Nederlandse taalcongressen. Hij schreef over pas verschenen boeken, publiceerde zijn eigen gedichten en stelde zijn blad open voor bijdragen van andere Meetjeslandse literatoren. Reeds vroeg bleek zijn interesse voor historische bijdragen van Jacques Van Damme (uit zijn Journal), Eduard Neelemans, Eduard Van Damme-Bernier en Bernard Steyaert en hij begon zelf af en toe artikels te publiceren over aspecten van de Eeklose geschiedenis en folklore (o.m. het herbakken). Het onderwijs en de volksopvoeding volgde August Van Acker op de voet.
In mei 1854 vertrok August Ryffranck naar Gent en hij liet het werk in de drukkerij aan zijn ongehuwde broers Eduard, Louis, Pieter, Gustaaf en Engelbert. De drukkerij en het weekblad was feitelijk eigendom van hun moeder, de weduwe Ryffranck.
Na het overlijden van Ferdinand De Heuvel in 1859, werd August Van Acker stadssecretaris. Hij had een ruime ervaring als notarisklerk, was reeds tien jaar hoofdredacteur van De Eecloonaer en had zich in die periode in alle materies verdiept die voor de stad belangrijk waren. Zijn gemis aan bestuurlijke ervaring compenseerde hij in ruime mate door zijn schranderheid, zijn inzicht in de noden van zijn geboortestad en van het Meetjesland en vooral door zijn doorzettingsvermogen. In grote trekken had hij het programma van Ecrevisse overgenomen, zonder zich door het nastreven van een politiek mandaat aan een of andere politieke groep te binden. Hij was religieus zonder klerikaal te zijn en vrijdenkend zonder antiklerikaal te zijn. Hij was sociaal bewogen, vergat nooit zijn gewone afkomst en was erg Vlaamsgezind in een tijd dat het Frans hem meer voordelen kon bieden dan het verdedigen van zijn moedertaal. Zijn literaire kwaliteiten waren niet gering, maar hij borg zijn literaire ambities op voor zijn roeping van journalist, volksverheffer en lokaal geschiedschrijver.
Vanaf zondag 31 januari 1864 (nummer 781) verscheen De Eecloonaer op een groter formaat en met een nieuw opgemaakte titelplaat. De broers Ryffranck, nl. Pieter, Gustaaf, Engelbert en Jules, hadden in Brussel een grotere pers gekocht die het mogelijk maakte in vier in plaats van drie kolommen te drukken, een vermeerdering met bijna 90 procent. De prijs van het weekblad ging lichtjes naar omhoog van 5,6 naar 6 frank voor een jaarabonnement.

In Eeklo begonnen de katholieken, sedert 1848 in de oppositie, aan de uitbouw van een stevige politieke organisatie en richtten de Katholieke Kring op. Het was het begin van een vergaande polarisering tussen katholiek en liberaal en van een verzuiling die meer dan een eeuw zou duren. In 1867 trachtten de Ryffrancks, van huize uit conservatieve katholieken, De Eecloonaer steeds meer in klerikale richting duwen. August Van Acker wilde het blad uit het politieke vaarwater houden en bleef zijn onpartijdige positie trouw. Toen de Ryffrancks ervoor kozen De Eecloonaer ten dienste te stellen van de katholieke partij, zat er voor de consequente redacteur niets anders op dan zijn medewerking aan De Eecloonaer stop te zetten en een eigen blad te beginnen, waarin hij zijn principes van gematigdheid, neutraliteit, verdraagzaamheid en verzoening kon verderzetten, zoals hij aan Ecrevisse beloofd had. Toen de gebroeders Ryffranck erachter kwamen dat Van Acker de uitgave van een nieuwe lokale krant, *Gazette van Eecloo en het District*, voorbereidde, zetten ze hem in juli 1867 aan de deur. Op dat moment bedroeg de oplage van De Eecloonaer 460 exemplaren.

Desiré Ryffranck

Eventjes was er sprake van een fusie met *Het Meetjesland*, een in 1865 opgericht gematigd liberaal-katholiek weekblad, maar toch gaven Pieter en Gustaaf Ryffranck, de uitgevers van De Eecloonaer, met de hulp van vrienden uit de Katholieke Kring het blad verder uit. Op het einde van het jaar 1867 was De Eecloonaer niet meer te herkennen. Het was verschraald tot een weinig gevarieerd, slecht geïnformeerd, nauwelijks geïnspireerd, uitgesproken katholiek partijpolitiek weekblad. Blijkbaar beschikte De Eecloonaar niet over iemand met een goede pen, die zich met August Van Acker kon meten.

Zondag 31 Mei 1868. № 1007. Twintigste Jaar.

DE EECLOONAAR

VOLKSGELUK DOOR VOLKSBESCHAVING. GEENE MAATSCHAPPIJ ZONDER ORDE.

Zesthien 675 Exemplaren. Een nummer 12 centiemen.

Weekblad toegewijd aan Landbouw, Handel, Nijverheid en Letterkunde.

VERSCHIJNENDE TELKEN ZONDAG MORGEN

Hoewel de kop van de Eecloonaar nog vaak zal veranderen van uitzicht is dit de enige keer dat hij aan een nieuwe spelling wordt aangepast

Vanaf zondag 5 januari 1868 verscheen *De Eecloonaar* in de spelling De Vries en Te Winkel, al sedert 1864 voor overheid en onderwijs voorgeschreven en op dat moment al vrij algemeen in Vlaanderen gebruikt, ook door concurrent Gazette van Eecloo. Veel veranderde er niet, -ae- werd -aa- (Eecloonaar, welvaart), -ue- werd -uu- (bestuur) en -y- werd -ij- (vrijheid). Het was de eerste keer, en ook de laatste keer, dat De Eecloonaar zijn titel aanpaste aan nieuwe spellingsregels. De Eecloonaar werd toen gedrukt in 675 exemplaren, maar of er zo veel verkocht werden, mag worden betwijfeld.
In januari 1868 werd Desiré Ryffranck, een oudere broer van Pieter en Gustaaf, redacteur van De Eecloonaar[11]. Hij drukte aanvankelijk nauwelijks zijn stempel op het weekblad, maar stelde zich toch weer iets neutraler op en liet, hoewel duidelijk katholiek gezind, opnieuw meer ruimte voor andere opvattingen en strekkingen.
In mei 1868 opende De Eecloonaar een kantoor bij Gustaaf Ryffranck, die zich met zijn vrouw als boekhandelaar en verzekeraar (van Royale Belge) op de Markt nummer 44 gevestigd had. Men kon daar ook losse nummers krijgen.
In de jaren zeventig van de 19de eeuw bleek De Eecloonaar het goed te doen bij het publiek. De oplage steeg van 675 in 1868 tot 860 in 1871 en 955 in 1873. Daardoor konden de Ryffrancks in 1870 de abonnementsprijs verlagen van 6 tot 5 frank per jaar en van 12 tot 10 centiem voor een los nummer.
Concurrerende weekbladen zoals Het Meetjesland en Gazette van Eecloo werden doodgezwegen. Uiterst zelden, als het ene blad het andere terechtwees, ontstond er eens een polemiek tussen De Eecloonaar en Gazette van Eecloo. Na de katholieke kiesoverwinning in juli 1872, toen de complete katholieke lijst verkozen werd, was De Eecloonaar meer dan ooit de spreekbuis van de katholieken, die nu ook op het stadhuis baas waren, maar toch bleef de beter geïnformeerde Gazette van Eecloo de *moniteur* van 't stadhuis.
In die periode stelde De Eecloonaar als opinieblad niet veel voor, het was vooral een advertentieblad. Bladzijde drie en vier waren gevuld met reclame voor zalfjes, siropen, pillen, meststoffen, kolen, de vertrek- en aankomsturen van de spoorweg, etc. Lokale handelaars brachten hun klanten ervan op de hoogte dat ze beschikten over een *schoon assortiment* wijn, likeur, sigaren, tabak, zeemvellen, borstels, sponzen, zeep en dies meer. De *venditiën* (openbare verkopingen) van hout, bomen, vruchten op de akker, inboedels (wegens sterfgeval, uitscheiding van bedrijf of faillissement), land, huizen en boerderijen deden het bijzonder goed. Tijdens de zomer werden de kermissen bekendgemaakt, *luisterrijke* ringstekingen, prijsschietingen en -bollingen. Tijdens de winter waren er de prijskampen met de jaskaart en op het biljart en vooral op kerstmis en nieuwjaar de ontelbare herbergkermissen, die hun publiek lokten met allerlei volkse culinaire delicatessen.
Zelden las je in De Eecloonaar een opinieartikel. De eerste bladzijde was gevuld met buitenlands en binnenlands politiek nieuws, een samenvat-

ting van wat die week in de nationale bladen was verschenen. Op de frontpagina begon het feuilleton dat onveranderd door Desiré Ryffranck uit het Frans, Engels of Duits werd vertaald en soms meer dan een jaar duurde. Die verhalen moesten ervoor zorgen dat de lezers iedere week een exemplaar kochten of hun abonnementen vernieuwden.
Op bladzijde twee stonden een financiële rubriek, een soms vrij lange rechterlijke kroniek, meestal verslagen van assisenzaken (moorden, brandstichtingen, diefstallen, oplichterijen etc.), spoorwegongevallen (bijna wekelijks!) en artikels over landbouw.
De rubriek *Stadsnieuws* was altijd bijzonder kort en bleef soms achter bij gebrek aan nieuws. De broers Ryffranck deden weinig moeite om plaatselijk nieuws te garen. Ze waren lid van diverse verenigingen en brachten verslag uit over de landbouwvoordrachten, de werking van het armbestuur, de balboog- en balpijpvereniging De Vriendenkring, de uitslagen van de duivenvluchten, de activiteiten van Sint-Cecilia, van Sint-Sebastiaan-De Lieve, de Maatschappij van Onderlinge Bijstand (= ziekten pensioenfonds), De Werkmansvrienden en de gemeenteraadsverslagen. Wat werd binnengebracht van andere verenigingen, werd zonder commentaar als *medegedeeld* of *ingezonden* gepubliceerd. Heel zelden werd eens een lezersbrief afgedrukt en van schaars commentaar voorzien.
Verder op bladzijde twee en drie stonden *Priesterlijke benoemingen*, Koninklijke Besluiten, de graanprijzen, een overzicht van de vlashandel, marktprijzen, de burgerlijke stand, nieuws uit de streek en nog wat bladvulling zoals nieuws uit Belgische steden en gemeenten.
Eigenlijk dekte de ondertitel *Weekblad toegewijd aan Landbouw, Handel, Nijverheid en Letterkunde* de inhoud van De Eecloonaar niet. Aan landbouw en handel werd veel aandacht besteed, de nijverheid moest het, met uitzondering van stakingsberichten, met heel wat minder stellen en aan letterkunde verspilde Desiré Ryffranck al helemaal geen inkt en papier. Buiten het feuilleton verscheen er heel sporadisch eens een gewrocht van een gelegenheidsdichter. De prestaties van Eeklose kunstenaars gingen meestal onvermeld voorbij. Zelfs het overlijden van Pieter Ecrevisse, nochtans de oprichter van het blad, werd niet het melden waard geacht. Ook artikels over lokale geschiedenis, folklore, kunst en cultuur ontbraken, blijkbaar konden of wilden de Ryffrancks zich op dat gebied niet meten met hun belangrijkste concurrent August Van Acker van Gazette van Eecloo.
Op het eerste gezicht bevatte De Eecloonaar weinig interessante informatie voor wie dagelijks een krant las, maar men moet bedenken dat de meeste abonnees van De Eecloonaar, vooral op het platteland, geen tijd of geld hadden om een krant te lezen en blij waren dat ze de zondagmorgen hun weekblad in handen kregen om te vernemen wat er in de afgelopen week in de wereld gebeurd was.
In Eeklo werd het blad de zaterdag aan huis besteld, postabonnementen werden de zaterdag op de post gedaan en de zondag besteld. Elders in het Meetjesland konden de abonnees hun exemplaar de zondagmorgen afhalen in een café of winkel in hun gemeente of dorp. Met nieuwjaar kregen

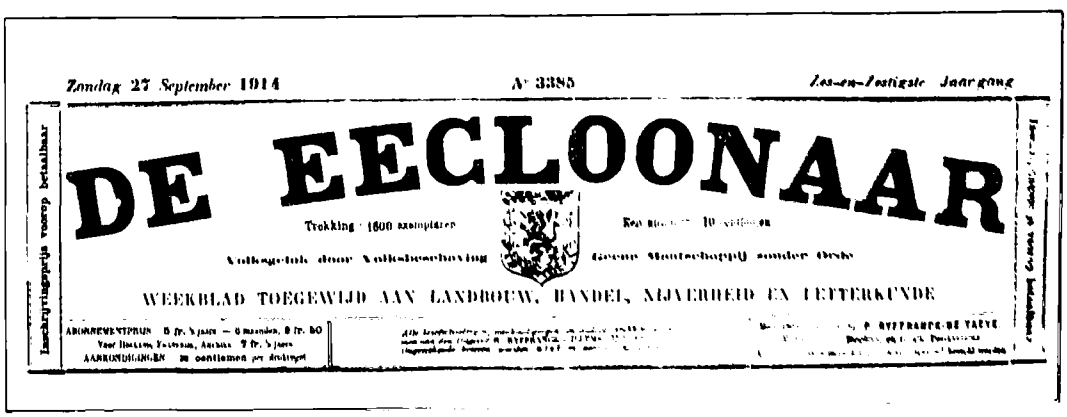
de trouwe lezers steevast een *plak-almanak* voor een heel jaar aangeboden, die ze op een stuk karton konden kleven en aan de muur hangen. Op 20 april 1874 werden Eduard, Pieter en Jules Ryffranck, alle drie ongehuwd, eigenaar van de brouwerij en de drukkerij in de Boelare en van twee naast elkaar liggende herbergen met tuin in de Molenstraat[12]. De oplage van De Eecloonaar steeg gestaag van 955 in 1873 tot 1100 in 1877 en 1150 in 1878. Dit was vooral te danken aan de hogere graad van alfabetisering en het verhogen van de levensstandaard, waardoor meer mensen een weekblad konden lezen en er zich een konden permitteren[13].

Liberaal-katholiek versus klerikaal

Het behoud of de afbraak van de 13de-eeuwse parochiekerk verdeelde in de jaren zeventig van de 19de eeuw de Eeklose katholieke meerderheid. Eduard Neelemans, gemeente- en provincieraadslid en schrijver van de Geschiedenis van Eecloo (1859), vond de oude kerk een waardevol historisch gebouw dat gerestaureerd diende te worden. Zijn tegenstanders, Philip Alfons De Wachter voorop, wilden die oude *drijdobbele polderschuur* met de grond gelijkmaken om een nieuwe imposante kerk te bouwen als getuige van het triomfalistisch ultramontanisme, waarmee die groep zelfzeker naar voren kwam. Deze tegenstellingen in de katholieke partij vielen samen met de schoolstrijd tegen de wet Van Humbeeck die het godsdienstonderricht na de school wilde organiseren. De Eecloonaar wees de liberale onderwijswet af, maar weigerde van zijn blad het orgaan van de katholieke schoolstrijd te maken. De broers Desiré, Eduard en Pieter Ryffranck, uitgevers van De Eecloonaar, kozen de zijde van de gematigde katholieken tegen de ultramontanen van de Katholieke Kring. De Wachter richtte daarom zelf een klerikaal weekblad op, *De Vaderlander*, dat gedrukt werd bij twee andere broers Ryffranck, nl. Louis en Gustaaf. Het nieuwe weekblad was vanaf 29 december 1878 enorme concurrentie voor De Eecloonaar. Vooral nadat De Vaderlander zijn lezers had opgeroepen hun abonnement op De Eecloonaar op te zeggen, viel de oplage sterk terug.
In 1880 werden Eduard en Pieter Ryffranck samen eigenaar van De Eecloonaar en konden ze denken aan het moderniseren van de drukkerij. De vlakke degelpers waarmee De Eecloonaar sedert 1864 gedrukt werd, was verouderd en intussen was de oplage bijna verdubbeld. Het drukken nam te veel tijd in beslag en de concurrentie beschikte over modernere machines. De Vaderlander werd van meetaf aan gedrukt op een snelpers. De Eecloonaar kon niet achterblijven. Het nummer 1764 van 11 februari 1883 rolde van de persen van de *Mekaniekdrukkerij der Gebroeders Ryffranck te Eecloo, Boelaarstraat 5*, die vanaf 15 juli van dat jaar *Snelpersdrukkerij der Gebroeders Ryffranck* genoemd werd. Ze hadden zich een cilinderpers aangeschaft, waarbij het papier op een cilinder over de vlakke drukplaat draait. Op die manier konden toch enkele honderden vellen per uur gedrukt worden, zodat de complete oplage (onge-

veer 1750 exemplaren) van De Eecloonaar in twee halve dagen van de pers rolde. Dan moesten de bladen nog driemaal geplooid worden en zo werden ze in Eeklo aan huis besteld, in de buitengemeenten bezorgd of op de post gedaan.
In 1884 werd de brouwerij en de drukkerij in de Boelare verkocht en liet Pieter Ryffranck een nieuwe drukkerij bouwen in de tuin van de herbergen in de Molenstraat nummers 36 en 38, waarvan hij alleen eigenaar geworden was. In januari 1885 werd het bureau en de drukkerij overgebracht naar de Molenstraat 36.
In het katholieke kamp stuurde een vleugel aan op een correcte toepassing van de grondwet (Neelemans) maar werd op de hielen gezeten door een andere die de greep van de godsdienst op het politieke leven wilde opvoeren (De Wachter). In de strijd tussen De Wachter en Neelemans koos De Eecloonaar partij voor burgemeester Neelemans, die in ongenade gevallen was bij de geestelijkheid en bij de radicale katholieken, omdat hij in 1882 de burgemeesterssjerp had aangenomen van een liberaal minister en die niet had geweigerd ten voordele van De Wachter. De gematigd-katholieke Neelemans, die in De Vaderlander samen met De Eecloonaar belasterd werd, miste daardoor zijn herverkiezing als provincieraadslid en trok zich ontmoedigd terug uit de gemeentepolitiek. De aanvallen op De Eecloonaar bleven doorgaan, ook nadat in 1890 De Vaderlander door Pius Ryffranck omgevormd werd tot *Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt.* Met andere Eeklose opinieweekbladen zoals de liberale De Meetjeslander en De Stad Eecloo had Desiré Ryffranck minder problemen. De Eecloonaar, een liberaal-katholiek blad, steunde de katholieke partij, maar leunde qua opvattingen eerder aan bij de gelovige liberalen dan bij de ultramontanen van de Katholieke Kring.
Op het einde van de 19de eeuw was De Eecloonaar een katholiek, conservatief, maar toch verdraagzaam weekblad. Het stelde zijn kolommen open voor iedereen die iets kwijt wilde, als het bericht maar geen partijpolitiek betrof, persoonlijke aanvallen bevatte of tegen de godsdienst ageerde.
Te oordelen naar de ruimte die de landbouw innam in het weekblad en het belang dat gehecht werd aan landbouwkwesties, bestond een groot deel van het lezerspubliek van De Eecloonaar uit boeren in het Meetjesland en Zeeuws-Vlaanderen. Berichten van de Landbouwcomice over landbouwvoordrachten en -lessen, veekeuringen, landbouwtentoonstellingen, artikels over plattelandsproblemen, verkopingen van vruchten ten velde, landerijen, boerderijen, landbouwmaterieel, meststoffen etc. namen soms bijna de helft van De Eecloonaar in. De laatste bladzijde werd ingenomen door reclame voor allerlei zalfjes, zeepjes, pillen, haargroeimiddelen, siropen etc. en advertenties van overwegend Eeklose handelaars.
Literatuur werd stiefmoederlijk behandeld. Buiten het feuilleton, een vertaling van overigens onbekende vreemde romans door Desiré Ryffranck, kwam De Eecloonaar niet verder dan een sporadisch gedicht. Occasionele medewerkers waren Eduard Neelemans met geschiedkundige bijdragen, Julius De Hulsters, een vroegere letterzetter in de drukke-

rij die in Brussel carrière gemaakt had, met folkloristische artikels, twee pater-minderbroeders die als missionaris naar China vertrokken, en zuster Vincent, de Eeklose Marie De Keyser, die *Uit den Congo* berichtte. De jaren tachtig en negentig van de 19de eeuw waren een periode van pauperisme. Vele Meetjeslanders zagen het hier niet meer zitten en vertrokken naar Amerika. De Waarschootenaar Ivo Verplancken schreef van 1884 tot 1889 *Aan den heer Opsteller van den Eecloonaar* lange brieven uit Mexico. In de jaren negentig kwamen er geregeld oproepen uit de Belgische kolonie in Paterson, New Jersey, om landverhuizers aan te zetten de grote sprong over de oceaan te wagen. Enkele Eeklonaars daar waren geabonneerd op De Eecloonaar, zij betaalden 7 frank voor hun abonnement, daarin zat een supplement van 2 frank voor de portkosten. In 1901 overleed op tachtigjarige leeftijd Desiré Ryffranck, opsteller van De Eecloonaar. Opinieartikels schreef hij niet en zelf kwam hij weinig aan het woord in zijn weekblad. Te oordelen naar de literaire verdiensten van zijn vertaalde vervolgverhalen was hij ook geen begenadigd schrijver. Zijn belangrijkste werk bestond erin iedere week het weekblad *op te stellen*, dus te bepalen wat erin opgenomen diende te worden. Door de keuze van de berichten, mededelingen en brieven die werden afgedrukt, gaf hij toch een zekere richting aan het blad. Zijn liberaal-katholieke opvattingen, zijn voorkeur voor Neelemans en zijn afkeer voor De Wachter en de Katholieke Kring hebben vooral na 1876 de koers van De Eecloonaar bepaald.

Zondag 27 September 1914 — N° 3385 — Zes-en-Zestigste Jaargang

DE EECLOONAAR

WEEKBLAD TOEGEWIJD AAN LANDBOUW, HANDEL, NIJVERHEID EN LETTERKUNDE

Georges Ryffanck

Na het overlijden van zijn broers Eduard in 1892 en Desiré in 1901 was de 68-jarige Pieter Ryffranck alleen eigenaar geworden van de drukkerij en uitgever van De Eecloonaar. Hij deed een beroep op de Waarschootenaar Noël Cauwe om redacteur van De Eecloonaar te worden[14]. Vermoedelijk werkte Cauwe al langer mee aan het blad. Veel tijd om zich te profileren kreeg hij niet, want hij overleed al in 1909.
Noël Cauwe werd als redacteur opgevolgd door Georges Ryffranck, de zoon van Pieter[15]. Die stuurde het weekblad in een meer uitgesproken Vlaamsgezinde richting. Tot de Eerste Wereldoorlog bleef De Eecloonaar een onafhankelijk, uitgesproken Vlaams, niet partijgebonden katholiek weekblad dat zich vrij verdraagzaam opstelde naar alle groepen in de maatschappij. "*'t Is misschien juist omdat wij niet betaald worden om de loftrompet te steken, dat ons gevoelen gaarne door onze lezers wordt vernomen.*" Dit is een nauwelijks verdoken toespeling op andere lokale bladen die van een belangengroep afhingen, zoals *De Stad Eecloo*, het orgaan van de Liberale Associatie van Eeklo, en *Recht voor Allen*, uitgegeven door de christelijke vakbond in de Werkmanskring (Kaaistraat)[16].
Pieter Ryffranck overleed op 24 januari 1914, de laatste overlevende van de eerste generatie drukkers van de familie Ryffranck. Hij was gedurende 65 jaar, vanaf 1849, onafgebroken werkzaam in de drukkerij.
In die periode noemde Georges Ryffranck zijn bedrijf een stoomdrukkerij, wat betekende dat zijn drukpers werd aangedreven met een (gas)motor in plaats van met mankracht.
Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog verscheen De Eecloonaar op twee in plaats van op vier pagina's. Toen de Duitsers Eeklo naderden hielden alle plaatselijke bladen op te verschijnen. Op zondag 18 oktober 1914 was er voor het eerst in 66 jaar geen Eecloonaar. Onafgebroken sedert 1 januari 1849 waren week na week, met een gemiddelde van 52,2 per jaar, in het totaal 3 433 nummers verschenen. Een nummer kostte sedert januari 1870, gedurende 45 jaar, onveranderd 5 frank per jaar, 2,5 frank per zes maanden, 10 centiem per nummer!
De oplage van De Eecloonaar, toen het grootste Eeklose weekblad, steeg in het begin van de eeuw lichtjes van 1 530 naar 1 600 en bleef stabiel tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

1.1.2 Het Meetjesland (1865-1869)

Sedert 1848 werd Eeklo bestuurd door een nipte liberale meerderheid. In 1859 volgde Romanus Van Wassenhove Jozef Dhuijvetter op als burgemeester. De katholieke minderheid wilde de macht van de autoritaire Van Wassenhove *(den Bismarck)* breken, maar vond geen gehoor en steun bij August Van Acker, die tenslotte door de liberalen benoemd was en vooral De Eecloonaer buiten het politieke gewoel wou houden. Daarom richtten de katholieken in 1865 een eigen weekblad op met de bedoeling de verkiezingen van oktober 1866 voor te bereiden en te winnen. Het Meetjesland, waarvan het eerste nummer verscheen op 25 juni

1865, werd geredigeerd werd door Ferdinand Berth, Boelaarstraat 181, onderwijzer, en gedrukt bij Edouard Neut, uitgever van de liberaal-katholieke krant *La Patrie* in de Noordzandstraat in Brugge[17]. De ondertitel luidde *Weekblad verschijnende den Zondag.* Het blad telde vier bladzijden van 49 bij 33 cm en kostte vijf frank voor een jaarabonnement, in Holland 9,5 frank. Het Meetjesland stelde zich strijdbaar katholiek op en fulmineerde tegen de vrijmetselaars en vooral tegen de verwaande logeman Romanus Van Wassenhove, die geen bekwamen naast zich op de lijst duldde, en tegen zijn lakeien Pieter Ecrevisse en August Van Acker. Het weekblad werd vermoedelijk gefinancierd door de broers Karel, Isidoor en Eduard Neelemans, Carlo Temmerman en Henri Van Hoorebeke, kopmannen van de Eeklose katholieken. Het Meetjesland werd de spreekbuis van de oppositie, die bestond uit gematigde katholieken en verlichte liberalen, eigenlijk oude unionisten, die met een kartellijst de verkiezingen van 1866 wilden winnen, maar uiteindelijk in het zand beten. Van Wassenhove bleef burgemeester.
Vanaf 1867 (de derde jaargang) werd het blad gedrukt bij K. Vandecappelle in Gent, die de jaargangen begon te hernummeren. Er stond geen plaatselijke uitgever of redactieadres vermeld. Naar opmaak was Het Meetjesland toen een Gentse krant (zoals Vandecappelle er nog uitgaf?) met op de eerste en tweede bladzijde ruime aandacht voor de Eeklose politiek, plaatselijk nieuws vond je er niet in.

EERSTE JAAR. ZONDAG 7 APRIL 1867. NUMMER 13

HET MEETJESLAND

WEEKBLAD VERSCHIJNENDE DEN ZONDAG.

In juli 1867 stelden de broers Ryffranck, eigenaars van De Eeclonaer, dan toch hun blad ten dienste van de katholieken, waarop August Van Acker begon met het opstarten van zijn eigen, onafhankelijk weekblad, Gazette van Eecloo. Er deden geruchten de ronde dat De Eecloonaer zou samensmelten met Het Meetjesland, maar dat ging toch niet door, omdat Isidoor en Eduard Neelemans de onafhankelijke, liberaal-katholieke strekking vertegenwoordigden en de Ryffrancks toen eerder tot de klerikale strekking behoorden.
Voor de verkiezingen van 24 oktober 1869 steunde Het Meetjesland de katholieke lijst. Ook toen weer behielden de liberalen met één zetel de meerderheid en kon Van Wassenhove burgemeester blijven.
Het laatst voorhanden nummer dateert van 17 oktober 1869. Vermoedelijk hield Het Meetjesland dan op te bestaan als nieuwsblad. Toch is het niet onmogelijk dat het blad later op periodieke basis in de periode voor de verkiezingen verscheen[18].

1.1.3 Gazette van Eecloo en het District (1867-1932)

In de strijd tussen katholiek en liberaal stond August Van Acker uiteraard vierkant achter zijn baas op het stadhuis en zijn mentor in de gemeenteraad, maar De Eecloonaer wilde hij het liefst buiten de partijpolitiek houden. Dit was niet naar de zin van de katholieken die de gebroeders Ryffranck, eigenaars van De Eecloonaer, onder druk zetten om hun blad ten dienste te stellen van de volgende katholieke kiesoverwinning. Toen die keuze onvermijdelijk leek, zat er voor de consequente August Van Acker niets anders op dan zijn medewerking aan De Eecloonaer stop te zetten en een eigen blad te beginnen, waarin hij zijn principes van gematigdheid, neutraliteit, verdraagzaamheid en verzoening kon verderzetten, zoals hij aan Ecrevisse beloofd had. Van dat moment af bereidde hij met de hulp van zijn schoonvader de uitgave van een nieuwe lokale krant voor. In 1866 was August Van Acker hertrouwd met de 19-jarige Adèle Goethals, oudste dochter van Eduard Goethals, een koopman en notoir liberaal uit de Boelare. Die was bereid voor zijn schoonzoon een drukkerij te installeren achter zijn huis met uitweg in de Prinsenhofstraat. Toen de gebroeders Ryffranck erachter kwamen, werd Van Acker in juli 1867 aan de deur gezet. De liberalen, die hoopten dat hij na zijn breuk met de katholieke Ryffrancks resoluut hun kaart zou trekken, hadden het verkeerd voor. Van Ackers nieuwe krant zou naar geest en inhoud de feitelijke voortzetting van de vroegere Eecloonaer zijn, een onafhankelijk en onpartijdig blad.
Op 20 oktober 1867 verscheen het eerste nummer van de *Gazette van Eecloo en het District, Weekblad verschijnende den Zondagmorgend*. In het vignet stond het wapenschild van Eeklo en het motto luidde *God en Land, Vorst en Volk*. Een jaarabonnement kostte vijf frank (acht frank voor Holland) en tien centiem per los nummer. Het redactieadres was Boelare 62, de woning van drukker-uitgever Eduard Goethals-Vrombaut en vanaf mei 1875 Prinsenhofstraat, waar August Van Acker op nummer 17 een huis liet bouwen.

Uiteraard was August Van Acker uit hoofde van zijn positie van stadssecretaris veel beter geïnformeerd dan de redacteurs van andere weekbladen. Gazette van Eecloo werd daarom de *moniteur van het stadhuis* genoemd. In de jaren zestig en zeventig kwam het al eens tot een polemiek met Desiré Ryffranck van De Eecloonaar, maar bitsig ging het er nooit aan toe. Voor de rest zweeg Van Acker over concurrerende weekbladen, zelfs als die hem provoceerden. Alle andere Eeklose weekbladen moesten het als kwaliteitsblad afleggen tegen Gazette van Eecloo. Van Acker las een aantal goedgeïnformeerde kranten, zoals *Het Handelsblad*, *Le Patriote*, *Le Bien Public*, *Gazette van Gent*, etc. en haalde daaruit genoeg stof voor zijn bladzijden binnen- en buitenlands nieuws. Zelf schreef hij het editoriaal, toegewijd aan de belangen van Eeklo en het Meetjesland: de textielindustrie, nieuwe bedrijfstakken, de aanleg van spoorwegen voor trein en tram, de toestand van de werkman, de stadsfinanciën, enz. Voorts besteedde hij in zijn blad ruime aandacht aan culturele evenementen in Eeklo en literaire publicaties, publiceerde hij gedichten van hemzelf en van anderen. Uiteraard ontbrak het wekelijkse feuilleton niet, waarvoor hij vaak een beroep deed op zijn broer, kapitein Leopold Van Acker, die ook vlot schreef en goed vertaalde.
In het Meetjesland beschikte Van Acker over een aantal lokale medewerkers die hem nieuws bezorgden en hij kreeg af en toe medewerking van priester Edgard Pattyn (*Jan Van Eecloo*) en e.h. Hector Bonner, leraar aan het Sint-Vincentiuscollege, met wie Pius Ryffranck, redacteur van het ultramontaanse blad De Vaderlander, het aan de stok kreeg, omdat die in Gazette van Eecloo de standpunten van Woeste tegen de evenredige vertegenwoordiging verdedigde.

Zondag 20 October 1867. N° 1. Eerste Jaar.

GAZETTE VAN EECLOO

EN HET DISTRICT,

WEEKBLAD VERSCHIJNENDE DEN ZONDAG-MORGEND.

INSCHRIJVINGSPRIJS PER 3 MAANDEN:
Voor België fr. 2-50
Voor Holland fr. 4-00
Per nummer 10 centimen
De prijs moet vooruit betaald worden
Men schrijft in op alle postkantoren

GOD EN LAND

VORST EN VOLK

ADVERTENTIEN PER REGEL
Twintig centimen
Artikels van plaatselijk belang gratis.
Alle zending moet vrachtvry komen,
uiterlijk den vrijdag morgend
ten kantore, Sectie, Kasteelstraat, N° 42

Uitgever E. Goethals-Vromhaut.

Opsteller August Van Acker.

Reeds vroeg bleek Van Ackers interesse voor historische bijdragen en hij begon zelf af en toe artikels te publiceren over aspecten van de Eeklose geschiedenis en folklore. Als stadsarchivaris maakte hij een begin met de klassering van het stadsarchief. Een eerste resultaat van zijn opzoekingen had hij in 1864 al in De Eecloonaer gepubliceerd onder de titel *Merkweerdige extrakten uit de Resolutieboeken der stede, keure en vryhede van Eecloo.*

Naar aanleiding van de afbraak van de oude kerk begon hij in zijn Gazette van Eecloo een reeks te publiceren *Over den kloktoren van Eeklo* (55 afleveringen van september 1878 tot januari 1882), een stuk parochiale geschiedenis. Hij ging op zijn elan door met de reeks *Oud Eecloo* (133 afleveringen van september 1882 tot januari 1890), een geschiedenis van Eeklo tot einde van de 16de eeuw en het vervolg erop tot het midden van de 19de eeuw, *Nieuw Eecloo* (120 afleveringen van januari 1890 tot oktober 1892). In 1892 begon hij de publicatie van *Eecloo* (99 afleveringen van oktober 1892 tot april 1896), een beschrijving van het 19de-eeuwse Eeklo met verwijzingen naar het verleden. August Van Acker heeft jammer genoeg zijn historische bijdragen nooit in boekvorm uitgegeven[19]. Hoewel nergens een oplage vermeld wordt, menen we toch dat die de duizend exemplaren zal overschreden hebben. Qua aanhang stond Gazette van Eecloo ten minste even sterk als De Eecloonaar die op het einde van de 19de eeuw gedrukt werd in 1 500 exemplaren.

Zondag 3 April 1887. N° 1016. Een en twintigste jaar.

GAZETTE VAN EECLOO

EN HET DISTRICT

Inschrijvingsprijs per jaar
Voor België 5 fr.
Voor Holland 7 fr.
De prijs moet voorop betaald worden
Men schrijft in op alle postkantoren
Uitgever GOETHALS-VROMBAUT

WEEKBLAD VERSCHIJNENDE
GOD EN LAND

DEN ZONDAG-MORGEND
VORST EN VOLK

Aankondigingen per drukregel
20 c°. Reclamen 50 c°. Rechtzaken 1 fr.
Alle zending moet vrachtvrij toekomen
uiterlijk den vrijdag-morgend
ten kantore, *Eecloo, Prinsenhofstraat*
Opsteller AUGUST VAN ACKER

Pius Ryffranck

August Van Acker was al 71 jaar en gepensioneerd stadssecretaris, toen hij een overnemer zocht voor zijn alom gerespecteerd weekblad Gazette van Eecloo. Hij had maar één dochter en die was getrouwd met dokter Felix Merlier, die wel een vinger in de pap wilde, maar geen uitgever of journalist was. Merlier was een van de beste vrienden van Pius Ryffranck, reeds sedert 1878 redacteur van respectievelijk De Vaderlander en Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt[20]. Hij wist dat Ryffranck weekbladconcentratie nastreefde, omdat hij vijf Eeklose weekbladen te veel vond en omdat hij wilde gelezen worden door een ruimer publiek. August Van Acker kende al jaren de kwaliteiten van Pius Ryffranck als secretaris van de muziekschool, gemeenteraadslid, stadsontvanger, secretaris van het Ledeganckcomité, journalist, niet de eerste, de beste dus, die hij bekwaam achtte zijn weekblad over te nemen. Met dokter Merlier kwam Pius Ryffranck overeen dat ze met hun beiden de drukkerij in de Prinsenhofstraat en het weekblad Gazette van Eecloo zouden kopen en dat de langstlevende alles zou krijgen[21]. Op die manier schakelde Pius Ryffranck een concurrent uit door zijn plaats in te nemen. Op 1 januari 1899 nam hij de redactie van Gazette van Eecloo over en stopte hij de publicatie van Het Welzijn.
Toen dokter Merlier in 1900 onverwachts stierf, werd Ryffranck de volle eigenaar van de krant en van de drukkerij. De redactie verhuisde naar de Kerkstraat, waar Pius Ryffranck toen woonde, en de drukkerij bleef in de Prinsenhofstraat 17[22]. Daar werkten enkele zetters en drukkers, o.m. Serafien Bontinck, Jozef Ramont, Honoré De Rycke, Adolf Van De Woestyne, André Van Hecke en later Edmond De Beer en Georges De

Zondag 28 September 1902 — N° 1823. — Zes en dertigste jaar.

GAZETTE VAN EECLOO

EN HET DISTRICT

WEEKBLAD VERSCHIJNENDE DEN ZONDAG-MORGEND

GOD EN LAND — VORST EN VOLK

Langhe. Om ze aan het werk te houden aanvaardde Pius Ryffranck ook commercieel en familiedrukwerk en schreef hij geregeld offertes voor stadsdrukwerk (kiezerslijsten, jaarlijkse stadsverslagen, etc.).
In 1901 kocht Pius Ryffranck het grote herenhuis met tuin van dokter Hyppolite De Zutter in de Kerkstraat 37, vanaf 1910 Kerkstraat 38, en bracht er zijn kantoor (redactie Gazette van Eecloo, wisselkantoor en effectenhandel) en de stadsontvangerij over.
In december 1903 behoorde Pius Ryffranck tot de eerste ondernemers in Eeklo die een vergunning kregen om in hun atelier een gasmotor te installeren. Hij was daardoor ook de eerste Eeklose drukker die zijn drukkerij mechaniseerde. Een lichte motor van 1 pk op stadsgas deed een as draaien, die door middel van riemen de marinonicilinderpers (*snelpers*) en een degelpers aandreef. Hij noemde zijn bedrijf voortaan *stoomdrukkerij*. In zijn tuin, langs de Raamstraat heen, liet hij in 1908 een gebouwtje van 130 m^2 optrekken om de drukkerij in onder te brengen.
Gazette van Eecloo en het District evolueerde in de handen van Pius Ryffranck van een onpartijdig, voorzichtig, eerder literair weekblad tot een partijdig, klerikaal, eerder economisch-financieel blad. Artikels van algemene aard verknipte hij uit kranten en weekbladen, politieke, sociale, financiële en culturele commentaren schreef hij zelf. Occasionele medewerkers waren priester Edgard Pattyn en zijn vriend, amateurhistoricus, Desiré Goethals[23]. Voor wat plaatselijk nieuws en historische aantekeningen zorgde stadhuisbediende August Van Den Neste[24].
Pius Ryffranck was een hartstochtelijk reiziger en schrijver van reisverhalen, die hij publiceerde in zijn weekblad, zoals *Drie Hoeden op reis* en *Van een gebroken Paraplu, een verfrommelden Hoed en een verloren Klak op reis*, dat hij ook in boekvorm in kleine oplage voor de vrienden overdrukte.
Pius Ryffranck klaagde er vaak over dat hij te weinig hulp kreeg en naar eigen zeggen heeft Gazette van Eecloo hem nooit een frank opgebracht.
Tot de Eerste Wereldoorlog behielden de katholieken ruim de meerderheid in de gemeenteraad. Telkens in de verkiezingsperiodes waren er opstoten van strijd tussen katholieken en liberalen, tussen Gazette van Eecloo, De Stad Eecloo (liberaal) en ook al eens Recht voor Allen (christen-democratisch).
Tijdens de grote textielstaking in Eeklo van december 1910 tot juni 1911 koos Gazette van Eecloo de zijde van de patroons. Volgens Pius Ryffranck moesten de arbeiders onderdanig zijn en wisten de patroons het best wat goed was voor hun werkvolk.
Het laatste vooroorlogse nummer van Gazette van Eecloo en het District verscheen op 11 oktober 1914, de meeste Eeklonaren hadden toen al hun have en goed bij elkaar gepakt en waren gevlucht richting Nederland.

1.1.4 Eekloo's Weekblad (1872)

De spanningen tussen katholieken en liberalen bereikten een hoogtepunt in het verkiezingsjaar 1872. De katholieken hadden in 1870 de nationale verkiezingen gewonnen en de Eeklose katholieken voelden

zich steeds sterker. Ze rekenden op een kiesoverwinning. De Eecloonaar, vooral Aloïs Roegiers, voorzitter van de Katholieke Kring, bestookte week na week het beleid van burgemeester Van Wassenhove. De liberalen, in 1869 uiteengevallen in een doctrinaire (antiklerikale) en progressieve (democratische) vleugel, probeerden nog wat tegengas te geven, maar August Van Acker, die nattigheid voelde, hield zich, trouw aan zijn principes, in zijn Gazette van Eecloo op de vlakte. Daarom richtten zij *Eekloo's Weekblad* op.
Het eerste nummer verscheen op 7 januari 1872, werd uitgegeven door *Frans De Vriese vader in Sint-Amandsberg-bij-Gent* en gedrukt bij *F. Hage, Brusselsche straat, 8* in Gent. Een jaarabonnement kostte de gebruikelijke som van vijf frank. Op bladzijde één werd o.m. gemeld dat de redactie binnenkort verhuist van Sint-Amandsberg naar Eeklo.
In zijn niet ondertekende *Geloofsbelijdenis* op bladzijde twee schreef redacteur Lodewijk De Vriese, een progressief liberaal provinciebeambte, dat Eekloo's Weekblad een Vlaamsgezinde, onafhankelijke, progressieve en volksgezinde krant zou zijn[25]. Hij pleitte voor gelijkheid van arm en rijk in militiezaken, tegen verspillingen van krijgsuitgaven, voor verplicht onderwijs en voor meervoudig algemeen stemrecht en eiste de vernederlandsing van het gerecht, het leger en de administratie. *Vooruitstrevend* zijn betekende voor hem behoren tot de progressieve partij en zich scharen *onder het jonge vrijgezinde vaandel.* De Vriese beloofde aan gemeentebesturen zijn steun en vroeg medewerking van gemeentesecretarissen

ZONDAG 7 JANUARI 1872. Nr 1. EERSTE JAARGANG.

Eekloo's weekblad.

en onderwijzers om hem te informeren. Als groot-Nederlander wilde hij de band tussen Noord en Zuid nader toehalen en hij citeerde in dat verband een vers van zijn vriend, de Eeklose dichter Karel Bogaerd. Het feuilleton heette *Tegen wil en dank* van mevrouw Courtmans. Onder *Stedelijk Nieuws* vinden we een sneer naar de Katholieke Kring, een verslag van het concert van de Ledeganckbroeders, een bericht van de bestuursverkiezing bij de Ledeganckbroeders en bij Eikels worden Boomen en nieuws van de Vereenigde Armmeesters. Onder Kunst en Letteren wordt gemeld dat August Van Acker met zijn novelle *Jan en Lotte* een eerste eervolle vermelding kreeg in de wedstrijd van het Willemsfonds en, wat spottend, dat Jozef Casteleyn zijn *puike geestesvoortbrengselen* naar de literaire kring De Veldbloem in Brussel opstuurde. De burgerlijke stand van Eeklo bevat zeven overlijdens en zes geboorten. Liever dan de krant te vullen met binnen- en buitenlandse nieuwsvaria liet de redacteur het onderste derde van het laatste blad blanco.
In het tweede nummer (14 januari 1872) was de naam van de uitgever vervangen door het motto: *Recht voor de vuist!* Naast een aanval op August Van Acker wegens gebrek aan rechtzinnigheid en onpartijdigheid, vinden we veel stadsnieuws en reacties van abonnees op het nieuwe weekblad.
Lodewijk De Vriese was al bezig met het derde nummer van Eekloo's Weekblad, toen hij onder druk van zijn katholieke broodheren in het provinciebestuur de uitgave van het blad moest stopzetten. Hij werd bedreigd met ontslag als provinciaal bediende.
Eekloo's Weekblad verdween dus al na twee nummers, zeer tot jolijt en opluchting van De Eecloonaar, die sneerde: *"na het tweede verschenen nummer werd het liberaal vaandel ingetrokken en zal wellicht niet meer ontrold worden, want het was veel te schoon. De man mag dan voor eeuwig in stilzwijgendheid rusten, R. I. P."*[26].

1.1.5 De Meetjeslander (1874-1887)

Na zijn mislukking met Eekloo's Weekblad ondernam Lodewijk De Vriese in 1874 een tweede poging om in Eeklo een liberaal weekblad op te richten, ditmaal met succes[27]. In 1872 hadden de liberalen in Eeklo een totale verkiezingsnederlaag geleden, alle katholieke kandidaten waren verkozen! Het kwam er nu op aan de liberale stem te laten horen en de verkiezingen van 1875 voor te bereiden.
Het eerste nummer van *De Meetjeslander* verscheen op zondag 27 december 1874 en droeg als ondertitel *Weekblad toegewijd aan de belangen van het Arrondissement Eekloo.* Drukker-uitgever was Lodewijk De Vriese, Paallepelstraat 5[1] in Gent. Het blad telde vier bladzijden, een jaarabonnement kostte vijf frank.
"Ende de dooden zullen verrijzen" schreef de redactie in *Een woordje vooraf* aan De Eecloonaar, die in januari 1872 Eekloo's Weekblad en zijn uitgever begraven had. Gazette van Eecloo (en August Van Acker) wilde zij uit de slaap der onnozelheid wekken, *"want wij behooren niet tot dit slag van menschen, die meenen, dat het mogelijk is tusschen twee waterkens*

te zwemmen, anders gezeid, noch mossel noch vis te zijn". Nog altijd bezwoer De Vriese te zullen strijden tegen de onrechtvaardige militieloting, waarbij rijken zich kunnen vrijkopen, te zullen ijveren voor de onderbetaalde ambtenaren en onderwijzers, te zullen strijden voor de Vlaamse belangen en te zullen opkomen voor de zedelijke en stoffelijke verbetering van het Meetjesland en van Zeeuws-Vlaanderen, want *"1830 was een misslag van onze verdwaalde vaderen"*.
Onder Stadsnieuws lezen we een verslag van de voorstellingen van Eikels worden Boomen, een aankondiging van de toneelavond van Vlaamsch Vooral en een verslag van het concert van de fanfare Vereenigde Vrienden. De Eeklose liberalen op wier steun en medewerking hij kon rekenen waren Karel Bogaerd, Karel Van Doorne, August Van Damme, Bernard Steyaert, Edward Daneels en Edmond Goethals.
De Meetjeslander ageerde vooral tegen de klerikale katholieken en de zgn. kazakkendraaiers, zoals twee medeoprichters van het Davidsfonds in Eeklo: August Van Acker, bestuurslid van het Willemsfonds in Gent, en Emiel Meganck, vrijzinnige als student in de normaalschool in Lier! Lodewijk De Vriese beklemtoonde meermaals dat hoe antiklerikaal hij ook was, hij nooit ongodsdienstig zou zijn of worden. Het blad betreurde dat de liberale geest uit Eeklo verdween, dat er geen liberale kandidaten meer waren voor de verkiezingen, dat de Volksbibliotheek werd opgedoekt, dat er geen Willemsfonds werd opgericht en dat veel neutrale verenigingen klerikaal werden, zoals de harmonie Sint-Cecilia.

Nummer 1. Zondag 27 December 1874. Eerste Jaar.

DE

MEETJESLANDER

WEEKBLAD

toegewijd aan de belangen van het Arrondissement Eekloo.

Inschrijvingsprijs, per 6 maanden vooruit betaalbaar :
BELGIE , fr. 2.50. | HOLLAND : fr. 3.50.

Bureel der Uitgevers :
PAALLEPLEINSTRAAT, 5 ;
GENT.

Prijs der Aankondigingen.
(Te den Vrijdag morgend te zenden
20 Centimen per drukregel.

De Meetjeslander bracht vooral verslag uit van de activiteiten van vrije, neutrale verenigingen, het koor De Ledeganckbroeders, de toneelverenigingen Eikels worden Boomen en Vlaamsch Vooral, de harmonie Sint-Cecilia, de fanfare Vereenigde Vrienden en de Maatschappij van Onderlinge Bijstand De Werkmansvrienden. Het blad spotte met de katholieke patronage die ze *pruimschool* noemde
Het weekblad klaagde erover dat het van het stadhuis geen informatie en zelfs geen uitnodiging voor de gemeenteraad kreeg[28]. Gazette van Eecloo werd door Lodewijk De Vriese in De Meetjeslander steevast *de moniteur van 't stadhuis* (of *Moeder Anna* uit het Prinsenhofstraatje) genoemd, doelend op informatie waarover August Van Acker uit hoofde van zijn ambt van stadssecretaris in eerste instantie beschikte.
Lodewijk De Vriese juichde in 1879 de oprichting van het Comiteit van de liberale Grondwettelijke Vereeniging voor Eekloo en het Arrondissement toe (in café De Beurs, Statiestraat 39), verdedigde de nieuwe schoolwet en steunde de liberale schoolpenning voor leerlingen van het officieel onderwijs.
In 1880 werd de ondertitel van De Meetjeslander gewijzigd in *Liberaal weekblad voor het arrondissement Eekloo* en in 1883 in *Liberaal weekblad voor de stad en het arrondissement Eekloo.*
Met zijn katholieke confrater *Broeder Eecloonaar* voerde het weekblad zlden pennentwisten, maar vanaf de oprichting van het klerikale blad De Vaderlander eind 1878 vlogen De Meetjeslander en De Vaderlander (*de vuilkerre*) mekaar voortdurend in de haren en dreigden ze met processen. In 1880 spande Karel Bogaerd een proces aan tegen Gustaaf Ryffranck van De Vaderlander. In 1881 bracht De Meetjeslander vrij gedetailleerd verslag uit over de scheuring van de neutrale harmonie Sint-Cecilia en de fanfare van de katholieke schoolpenning (later Amicitia).
Vanaf juli 1881 verscheen De Meetjeslander tweemaal per week, op woensdag en zaterdag. Het weekblad werd gedrukt in 200 exemplaren en was een van de 14 gelijksoortige en qua opmaak identieke liberale bladen die Lodewijk De Vriese uitgaf[29].
De Meetjeslander hield er vermoedelijk mee op einde 1887, want het laatst voorhanden nummer is van 18 december 1887. Er was toen al sprake geweest van de oprichting van een nieuw liberaal weekblad in Eeklo.

1.1.6 De Vaderlander (1878-1890)

Bij de Eeklose katholieken groeiden in de jaren zeventig van de 19de eeuw de tegenstellingen tussen de gematigde liberaal-katholieken en de klerikale katholieken. Die laatste groep, ook wel ultramontanen genoemd, onder leiding van Aloïs Roegiers en Philip Alphons De Wachter hadden wat vat gekregen op De Eecloonaar, maar niet genoeg, want Desiré, Eduard en Pieter Ryffranck hadden het niet begrepen op De Wachter, *die vreemdeling*, die op een arrogante en autoritaire manier Eeklo naar zijn pijpen wilde laten dansen. De Katholieke Kring wilde daarom te allen prijze beschikken over een eigen persorgaan. Ook op

nationaal gebied kwam het in 1878 tot een breuk tussen de ultramontaanse pers en de liberaal-katholieke kranten.
Twee broers van de familie Ryffranck, Louis en Gustaaf, met ervaring in het zetten, opmaken en uitgeven van De Eecloonaar, werden bereid gevonden hand- en spandiensten te leveren aan de klerikale katholieken[30]. Gustaaf Ryffranck werkte nog mee aan De Eecloonaar tot hij eind 1878 samen met zijn broer Louis een nieuw Eekloos weekblad, *De Vaderlander*, begon uit te geven. De titel verwees naar de oude benaming van de katholieken, de patriotten. De ondertitel *was Katholiek weekblad der stad Eekloo* en het motto luidde: *Godsdienst. Moedertaal* en vanaf mei 1880 *Godsdienst en Moedertaal. De Staat buiten de School.*
Het eerste nummer van De Vaderlander verscheen op zondag 29 december 1878. Op diezelfde dag nam De Eecloonaar op de eerste bladzijde *een Belangrijk Bericht* op, waarin Desiré Ryffranck, de *tegenwoordige opsteller*, de lezers verzekerde dat zijn broer Gustaaf, uitgever van een nieuw weekblad, nooit had meegewerkt aan de redactie van De Eecloonaar en dat er bij De Eecloonaar dus niets veranderde. De Vaderlander werd gedrukt op de snelpers *van Gustaaf Ryffranck-De Backer en comp.* op de Markt 48, een cilinderpers die speciaal daarvoor werd gekocht[31].
Een jaargang kostte vijf frank, een los nummer maar vijf centiem, ook toen het blad vanaf 13 november 1881 geruime tijd tweemaal per week, op woensdag en zaterdag verscheen. De Vaderlander mikte dus vooral op losse verkoop.

Woensdag 27 September 1882 — Nr 305 — Vierde jaar.

Een nummer 5 centiem.

De Vaderlander

Een nummer 5 centiem.

KATHOLIEK BLAD VAN EEKLOO

Godsdienst en Moedertaal — verschijnende 's Woensdags & 's Zaterdags. — De Staat buiten de School

Het nieuwe klerikale weekblad was eigenlijk het orgaan van de Katholieke Kring onder leiding van de ambitieuze, reactionaire (latere burgemeester) Philip Alfons De Wachter. Het stelde zich tot taak *"al die verraderlijke aanslagen tegen Godsdienst en Grondwet openbaar te maken, en de snoode plannen te ontblooten welke in de diepte der vrijmetselaarslogen tegen Kerk en Koning gesmeed worden, en te trachten ze te verijdelen door de algemeene verontwaardiging er tegen op te wekken"*.
De redactie van De Vaderlander was in handen van o.m. Jan Speltinckx, redacteur van het Gentse Fondsenblad, de Waarschootse priester (latere kanunnik) Daugimont en de jonge Pius Ryffranck. Ze maakte het nogal bont en de uitgevers, Louis en Gustaaf Ryffranck, werden meermaals veroordeeld wegens laster en eerroof aan het adres van de Eeklose liberalen[32]. De Vaderlander riep tijdens de schoolstrijd de katholieken op niet bij liberalen te kopen en schreef *"dat het vleesch der liberalen oostersch, dat hun brood verbrand, hun bier vaatsch was", enz.*[33]
De Vaderlander bekritiseerde alles wat van liberale en gematigd katholieke zijde kwam, en spelde zowel De Eecloonaar als Gazette van Eecloo de les, omdat die verslag uitbrachten van een liefdadigheidsactie van de Vereenigde Armmeesters ten voordele van de arme kinderen van de stadsschool. Volgens De Vaderlander was de stadsschool een liberale school en was de actie gericht tegen de godsdienst. De Eecloonaar repliceerde in zijn volgend nummer dat De Vaderlander onenigheid en verdeeldheid onder de burgers zaaide en de drukpers misbruikte om andersdenkenden te belasteren en daarvoor reeds meermaals veroordeeld werd[34]. *"Al dergelijke onaangenaamheden vielen ons nooit te beurt"*, sneerde Desiré Ryffranck.
De Vaderlander orkestreerde in 1882 de lastercampagne van De Wachter tegen burgemeester Neelemans, die volgens hem niet klerikaal genoeg was en dus onder één hoedje speelde met de liberalen. Hij riep zijn lezers op niet voor Neelemans te stemmen bij de provincieraadsverkiezingen, waardoor die ook niet verkozen werd.
In De Vaderlander publiceerde Pius Ryffranck zijn eerste politieke commentaren en uit het Frans vertaalde feuilletons[35]. Als overmoedig journalist en politiek ideoloog schreef hij nogal bitsige artikels tegen vrijmetselaars en liberalen. De herinrichting van de Burgerwacht in 1887 leidde weer tot snedige pennentwisten tussen de katholieken en de liberalen. De officieren werden verkozen door de leden van de Burgerwacht en de katholieken vreesden aan het kortste eind te zullen trekken. Pius Ryffranck verweet in De Vaderlander zijn oom Desiré Ryffranck, redacteur van De Eecloonaar, zelfs aan liberale propaganda te doen. De jonge journalist zou gaandeweg meer invloed krijgen in de redactie van De Vaderlander en eindigen als enige redacteur eind de jaren tachtig. In die hoedanigheid maakte Pius Ryffranck blijkbaar grote indruk op de drie jaar jongere Victor De Lille, die hem *"de voedstervader van 't Getrouwe"* noemde[36]. Ryffranck hielp in juli 1888 De Lille bij het opstarten van 't Getrouwe Maldeghem, dat gedurende zes maanden in Eeklo werd gedrukt bij Gustaaf Ryffranck-De Backer, drukker van De Vaderlander[37].
Op het einde van de jaren tachtig was de schoolstrijd gestreden.

Nationaal zaten de katholieken weer stevig in het zadel en in Eeklo had P.A. De Wachter de gematigde Neelemans van de burgemeesterszetel verdreven. De Vaderlander, dat reeds zijn ondertitel had veranderd in *Katholiek blad van 't Meetjesland*, had zijn bestaansrecht als orgaan van de schoolpenning en van de ultramontanen verloren. Pius Ryffranck zocht voor zijn blad een nieuw elan, maar besefte dat De Vaderlander zich in het verleden maar al te zeer gecompromitteerd had. In oktober 1890 nam hij De Vaderlander van zijn vader Louis en zijn oom Gustaaf over en veranderde de titel in Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt.

1.1.7 Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt (1890-1898)

De tijd van de schoolstrijd was voorbij en daardoor had De Vaderlander zijn bestaansreden verloren. In 1890 veranderde Pius Ryffranck de titel in Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt, ook weer gedrukt door *Gustaaf Ryffranck-De Backer & Cie, Groote Markt* en uitgegeven door Camiel De Vos, *Cocquitstraat 17*, vanaf 26 juni 1891 *Collegiestraat 25*[38].
Het eerste nummer verscheen op 26 oktober 1890 en droeg als motto: *Eendracht maakt macht.* Een jaargang kostte 4,5 frank, een los nummer 10 centiem.
Oude wijn in nieuwe zakken, de animositeit tussen De Eecloonaar en Het Welzijn bleef. Vooral tijdens verkiezingscampagnes bleef het blad de spreekbuis van de Eeklose Katholieke Kring. Na de kiesoverwinning van

Zondag 10 Juni 1883 N° 354 Vijfde jaar

DE VADERLANDER

Katholiek blad van 't Meetjesland

GODSDIENST EN MOEDERTAAL. - DE STAAT BUITEN DE SCHOOL.

baron Arnold t'Kint de Roodenbeke, de kandidaat van de Eeklose klerikalen, in april 1891, schreef Pius Ryffranck, *den trotschen schrijver van Het Welzijn*, dat hij de enige was geweest die de Maldegemse industrieel Albert Van Oye, katholieke tegenkandidaat, had durven aanvallen en diens artikels geweigerd had[39]. Alle weekbladen namen tegen betaling artikels en toespraken van hun kandidaten op!
Niet alleen De Eecloonaar maar ook het nieuwe weekblad De Stad Eecloo, sedert 1890 het orgaan van de Eeklose liberalen, moest het ontgelden. In 1891 kreeg Pius Ryffranck van de rechtbank gelijk en werd De Stad Eecloo veroordeeld wegens laster en eerroof, omdat het liberale blad zijn lezers had opgeroepen geen zaken te doen met Ryffranck[40].
Het Welzijn van Eekloo en het Distrikt kende niet de groei die Pius Ryffranck ervan verwacht had. Het had nooit meer dan enkele honderden abonnees, veel minder dan respectievelijk De Eecloonaar (circa 1.500) en Gazette van Eecloo (circa 1.000) en ondertussen waren er in Eeklo nog kapers op de kust gekomen. De Stad Eecloo was uitgegroeid tot een volwaardig weekblad en de Eeklose christen-democratische arbeidersbeweging had sedert 1895 haar eigen weekblad Recht voor Allen. Dat maakte één liberaal en vier katholieke weekbladen voor paar duizend Meetjeslandse lezers en dat was van het goeie te veel, persconcentratie drong zich op. Dat vond ook Pius Ryffranck, vooral omdat hij wilde gelezen worden door een ruimer publiek. August Van Acker, redacteur-uitgever-drukker van Gazette van Eecloo, wilde ermee stoppen en liet zijn weekblad over aan zijn schoonzoon dokter Felix Merlier en diens vriend Pius Ryffranck, die op 1 januari 1899 de publicatie van Het Welzijn van Eekloo stopzette en de redactie van Gazette van Eecloo overnam.

1.1.8 De Stad Eecloo (1890-1914)

Sedert het verdwijnen van *De Meetjeslander*, vermoedelijk eind 1887, zaten de Eeklose liberalen zonder weekblad en waren ze aangewezen op het Gentse liberale blad *Het Vaderland* van uitgever Jules Duvivier, dat een speciale Meetjeslandse editie (uitgave A) had en waarin de Eeklose liberalen (o.m. Jan Daneels) onder allerlei pseudoniemen uitgebreid hun spotlust en commentaar op het klerikale stadsbestuur en de katholieke weekbladen kwijtkonden.
Reeds in de jaren tachtig was er sprake van dat er een nieuw Eekloos liberaal weekblad zou verschijnen en op 5 januari 1890 was het zover. Dat was een goed moment, want in oktober waren er weer gemeenteraadsverkiezingen. De ondertitel van *De Stad Eecloo* luidde *Weekblad voor 't Meetjesland* en het motto, een vers van Ledeganck, *Eer, genot en roem verbeiden/Al, die weldoend licht verspreiden*. Het blad telde vier bladzijden, een jaarabonnement kostte de gebruikelijke vijf frank, een nummer tien centiem.
De drukker-uitgever was Pieter Van Acker en zoon, Collegestraat in Eeklo, een broer van stadssecretaris August Van Acker, redacteur-uitgever van Gazette van Eecloo[41]. Hij was handelaar en herbergier in de Collegestraat en had, wellicht met de steun van de Eeklose liberalen, een

pers gekocht. De redactie van het blad was in handen van Pieters zoon, Prosper Van Acker, bediende bij een van de Eeklose liberale textielbarons en heel erg actief in de liberale harmonie en symfonie, later medestichter van de Eeklose afdeling van het Willemsfonds[42]. Hij kreeg hulp van enkele liberale schrijvers, vooral Arthur Locufier, Jan Daneels, advocaat Julien De Schryver en Aloïs Vos[43].
De Stad Eecloo diende zich aan als een onafhankelijk blad. "*Wij willen ons tot tolk stellen van dat gedeelte des politieks, het welk van oordeel is dat de twee politieke partijen niet vrij te pleiten zijn van overdrevenheid en dat in de meeste gevallen de waarheid in het midden ligt.*[44]" De Stad Eecloo ontpopte zich als een Vlaamsgezind, gematigd, progressief-liberaal weekblad, dat naast binnen- en buitenlands nieuws in het stadsnieuws vooral verslag uitbracht over de activiteiten van de liberale verenigingen. Hoewel De Stad Eecloo zich niet uitgesproken combattief opstelde, waren polemieken met Het Welzijn van Eekloo, het klerikale blad van Pius Ryffranck, niet te vermijden. In 1891 steunde De Stad Eecloo de Eeklose bakkers in hun strijd tegen de dumpingprijzen van de coöperatieve bakkerij Volksbelang van de christen-democraten en tegen Gustaaf Ryffranck die dat brood verkocht. Het liberale blad riep zijn lezers op geen zaken te doen met Pius Ryffranck, net zoals De Vaderlander tijdens de schoolstrijd de katholieken had afgeraden bij liberalen te kopen[45]. De Stad Eecloo werd veroordeeld na een klacht van Pius Ryffranck wegens laster en eerroof.
Telkens in de verkiezingsperiodes waren er opstoten van strijd tussen katholieken en liberalen, tussen Gazette van Eecloo en De Stad Eecloo en ook Recht voor Allen, antisocialistisch weekblad voor Vlaanderen, sedert

Eerste jaar. — Nummer 10. Zondag 9 Maart 1890.

DE STAD EECLOO

WEEKBLAD VOOR 'T MEETJESLAND.

1895 de spreekbuis van de Eeklose christelijke arbeidersbeweging, die De Stad Eecloo *de beerruimers* en *de sloore* noemde[46]. Tijdens de lock-out in de Eeklose textielfabrieken van december 1910 tot juni 1911 verdedigde De Stad Eecloo de patroons.
Prosper Van Acker was ook dichter en hij besteedde veel belang aan kunst en cultuur, taalkwesties, de Vlaamse Beweging en het Willemsfonds. Zoals zijn oom, August Van Acker, had hij interesse voor de geschiedenis van Eeklo en schreef hij enkele historische bijdragen, o.m de Memoriën van Pieter Arens, de geschiedenis van de harmonie Sint-Cecilia en artikels over de straten van Eeklo.
De Stad Eecloo van Prosper Van Acker werd gedrukt in een paar honderd exemplaren. Het weekblad verscheen voor de laatste keer op zaterdag 5 september 1914[47].

1.1.9 Het Volksbelang van Eekloo (1894)

In de jaren tachtig van de 19de eeuw dreigden de katholieken de greep op de arbeiders te verliezen ten voordele van de socialisten, die in Eeklo vanaf 1888 openbare vergaderingen kwamen organiseren. In 1891 gaf de encycliek Rerum Novarum van Leo XIII, die zowel het liberalisme als het socialisme afwees als oplossing voor sociale problemen, definitief het startschot voor de organisatie van de christelijke arbeidersbeweging. Uit Gent kwam de coöperatie Volksbelang vanaf 1891 hand- en spandiensten bewijzen aan de jonge Eeklose afdeling in de Kaaistraat. De Stad Eecloo had toen de Eeklose bakkers verdedigd in hun strijd tegen het

13e Jaar. — Zondag 13 Juli 1902. — Nr 653

EER, GENOT EN ROEM VERBEIDEN
AL DIE WELDOEND LICHT VERSPREIDEN
K.L. Lemaire

DE STAD EECLOO

WEEKBLAD VOOR 'T MEETJESLAND
10 CENTIMEN

goedkope brood van Volksbelang, die gesteund werd door Het Welzijn van Eekloo. Jan Speltinckx, directeur van Volksbelang, bouwde in 1892 met de steun van baron t'Kint de Roodenbeke, René Vermast en Remy Van Brabandt in de Kaaistraat een bakkerij en een vergaderlokaal, De Werkmanskring, die in januari 1893 werd ingewijd[48]. Speltinckx had in de beginperiode meegewerkt aan De Vaderlander en besefte dat de christen-democraten in Eeklo een eigen persorgaan moesten hebben. Op 2 augustus 1894 verscheen het eerste nummer van *Het Volksbelang van Eekloo*, vanaf september met de ondertitel *Geïllustreerd familieblad*, er werd geen prijs vermeld. Het blad werd gedrukt bij *Volksbelang, Kaaistraat Eecloo*. De Eeklose christelijke arbeidersbeweging had in 1894 de drukkerij van A.B. Van Han overgenomen en overgebracht naar het huis Van Waesberghe in de Zuidmoerstraat[49].
Het Volksbelang verscheen onregelmatig. Vermoedelijk kwam het op de markt als aanloop naar de nationale verkiezingen van 14 oktober 1894, de eerste met algemeen meervoudig stemrecht, en moeten we het als een kiesblad beschouwen. Het laatst voorhanden nummer van Het Volksbelang van Eekloo dateert van september 1894. In januari 1895 begon dezelfde drukker met het weekblad Recht voor Allen, zodat we Het Volksbelang ook als een voorloper ervan kunnen bestempelen.

1.1.10 Recht voor Allen (1895-1914)

Recht voor Allen begon op 6 januari 1895 te verschijnen met als ondertitel *Katholiek Antisocialistisch weekblad voor Vlaanderen*, een ambitieus opzet voor een Eekloos blad. Het was ook iets goedkoper dan vergelijkbare weekbladen, 4 frank per jaar in Eeklo en 4,5 frank in België. Drukker-opsteller was Pieter François, Boelare 12, leraar aan het Sint-Vincentiuscollege, boekhandelaar en beheerder van de drukkerij van Recht voor Allen[50]. Begin 1900 werd de drukkerij overgebracht van de Zuidmoerstraat naar de Markt nr. 53 (na hernummering nr. 65), achter de winkel *In Sint-Joseph* van Pieter François-Vens.
De verantwoordelijke uitgever was Aloïs Smitz, stoelendraaier en conciërge van het jongenspatronaat in de Raamstraat[51]. In het programma stond dat Recht voor Allen "*verscheen met het bijzonder doel van het socialisme te bestrijden: Het zal den grooten vijand van alle orde moeten volgen op zijne wegen, wil het zijn doel bereiken: Godsdienst, Huisgezin en Eigendom verdedigen. De rechten van den werkman ter harte nemen, de misruiken waar ze ook bestaan aanwijzen, en de middels aanduiden om ze uit te roeien [...] Om die moeilijke taak wel te vervullen, zullen wij de leering volgen van Leo XIII, onder andere in zijnen merkwaardigen brief over de toestand der werklieden zoo volledig mogelijk bevat*"[52]. Recht voor Allen zou in het spoor van de Gentse antisocialistische krant *Het Volk* de principes van Rerum Novarum verdedigen. In het binnen- en buitenlands nieuws werd uitgebreid aandacht besteed aan sociale problemen en de eisen van De Belgische Volksbond, de christelijke arbeidersbeweging : de evenredige vertegenwoordiging, verplicht lager onderwijs, de zondagsrust, vermindering van het aantal werkuren, afschaffing van de militielo-

ting, etc. Het blad was Vlaamsgezind en anti-militaristisch. Toch stelde Recht voor Allen zich gematigd en verzoenend op om de eenheid in de katholieke partij te behouden en probeerde het zo het Daensisme de pas af te snijden.
Pieter François ruimde veel plaats in voor het plaatselijke nieuws, vooral nieuws van diverse christelijke vakverenigingen en aanverwante verenigingen van christen-democratische signatuur die veelal hun activiteiten in De Werkmanskring (Kaaistraat) of in de Patronage Piusbond (Raamstraat) ontplooiden. Ook de Boerenbond kon op ruime aandacht rekenen. Buiten wat Meetjeslands nieuws was er over de rest van Vlaanderen niet veel te vernemen. De advertenties op de laatste bladzijde kwamen bijna allemaal van plaatselijke handelaars en bedrijven.
Recht voor Allen schoot met scherp op de Gentse socialistische bladen, o.m. De Toekomst, en op De Stad Eecloo, het orgaan van de Liberale Associatie van Eeklo. Die twee zaten mekaar voortdurend op de nek in de strijd om de gunst van de werkman. Vaak werden artikels gepubliceerd onder schuilnamen zoals *Slaetoe*, *Rechtuit* en *Spectator*. Occasionele medewerkers waren de journalist-schrijver Oktaaf Steghers en vermoedelijk Desiré De Poortere, onderwijzer in de stadsschool[53]. In juli 1905 noemde het katholieke dagblad *Le Patriote* Recht voor Allen het blad van graaf t' Kint de Roodenbeke.
Vanaf 1905 verscheen geregeld Rik Van Bommelen, een cartoon avant-la-lettre, steeds hetzelfde figuurtje dat snuiftabak in zijn neus steekt, een beeld voor *"heb je 't begrepen?"* In een tekst van een tiental regels werd

Vijfde jaar. — Nummer 40. Zondag, 1ste October 1899.

PRIJS DER AANKONDIGINGEN :

RECHT VOOR ALLEN

KATHOLIEK ANTISOCIALISTISCH WEEKBLAD

VOOR VLAANDEREN

Bestuurder P. FRANÇOIS, boekhandelaar, Gaelare, 12, Eecloo.

Eecloo, den 30sten Augusti 1897.

RECHT VOOR ALLEN

LEDEGANCKSNUMMER

ONZE FEESTEN

Hoezee !
Daar prijkt het beeld des grooten mans,
Voor eenwig in zijn glorieglans,
Als luisterlijk en liefdepand,
Van Eecloo's stad, van 't Meetjesland,
Van Vlaanderland, van Nederland.
Hoezee !
Boucherij : LedegancksCantate

Nooit, maar nooit ! heeft Eecloo, ja Vlaanderen, zulk eenen dag beleefd gelijk den dag van gisteren ! Ik wilde zeggen: «het gold de verheerlijking van Eecloo's grooten Dichter» ; maar 't is meer, 't is veel meer ! Al wie Vlaamsch bloed in de aderen heeft, heel Vlaanderen, al onze Vlaamsche provinciën waren op Eecloo's markt, geschaard rond het Beeld van den grooten, den onsterfelijken Man, die zijn schoon en machtig talent, zijne gezondheid, zijn hert en zijn belaas ! al te vroeg geeindigd leven toegewijd had aan de grootheid van 't heve Vlaanderen, aan Vlaanderens kristene zeden, aan Vlaanderens edelen aard, aan Vlaanderens machtig schoone taal. O ! Karel Ledeganck had zijn Vlaanderen zoo hertelijk lief ! En vijftig jaren na zijn vroegtijdig overlijden, komt Vlaanderen dankbaar zijne bronzen beeltenis omringen, met bloemen en lauweren omkransen, en zijn edel werk en moedig streven in machtige akkoorden bezingen en in onbeschrijfelijken geestdrift toejuichen !

« Hoezee ! Daar rijst zijn beeld ! — Hij leeft ! »

Zoo klonk het uit duizend monden van mannen, vrouwen en kinderen ! En het kanon donderde, de trompetten schenden, de klokken bromden !

Dooh, wij zegden het : Vlaanderen vierde meer dan zijnen Dichter ; het vierde in de grootsche betooging van gisteren zijne eigene grootheid, zijn roemrijk verleden, zijne hoop in de toekomst, de rechten van zijne taal en van zijn zelfbestaan.

En in 't midden van Vlaanderens jubelende zonen was de teergeliefde prins Albrecht van België, de hoop van 't Vaderland ! En vóór Ledegancks Standbeeld sprak hij de schoone taal van den Dichter ; en het Vlaamsche volk bracht hem over dien blijk van genegenheid eene ovatie, zoo gulhertig, zoo dankbaar, zoo machtig, zoo éendrachtig, dat de jonge prins zeker diep bewogen heeft gelachi. « Ik wist wel dat dit volk my zoo zeer beminde ! »

Ja, edele Prins, het Vlaamsche Volk bemint U ! En gisteren heeft een nieuwe band van liefde en onverbreekbare trouw dit volk aan U vastgesneerd !... O ! onvergetelijk is de dag van gisteren voor Eecloo en voor Vlaanderen !..

Het brons vereeuwigt Eecloo's Bard
Voor 't oog der aard !
Zoo blijft hij trouw in 's Vlamings hart
Voor 't dankbaar nageslacht bewaard !
Boucherij : Ledeganck-Feesten

PLECHTIGHEDEN.

Doch, beschrijven wij per orde de bijzonderste feesten der grootsche plechtigheid. Men weet dat Eecloo, in het bereiden der Ledegancksfeesten, alle partijschap aan kant had gezet : alle gezindheden, alle klassen, alle standen hadden maar een hert en eene ziel. Heel de afgeloopen week werd er drijfig, koortsig gewerkt ; de heer H. Steyaert was onvermoeibaar om de laatste pen te zetten aan het uitvoeren der Cantate ; de heer Cambien bouwde de rostrum voor het Beeld ; de heer De Nys timmerde de estrade, de heer Van de Putte, van Gent, versierde de [illegible] zaal van den Werkmanskring, waar gisteren de Lunch plaats had. Een bijzonder woord van lof en dank aan de heeren Dr Wachter, Burgemeester, en Jos. de Schoppere, die van den morgen tot den avond op de been waren om alles na te zien en te bestieren. Donderdag was het voorstuk volbracht. Vrijdag avond kwam eindelijk het beeld zelf, het lang verwachte beeld, in Eecloo toe ; en Zaterdag werd het, onder het joelen en jubelen van de [illegible] vonden hadden de klokken, [illegible]

dan een anecdote verteld, waarin Rik Van Bommelen, meestal een boer, maar hij kon ook andere beroepen hebben, zich door zijn domheid belachelijk maakt of bedrogen wordt. De geestelijke vader zou wel een Remy Van Brabandt kunnen zijn.
Recht voor Allen was een degelijk opgesteld en verzorgd uitgegeven weekblad dat kwalitatief niet voor Gazette van Eecloo of De Eecloonaar moest onderdoen. De oplage bedroeg in 1910 ongeveer 600 exemplaren per week.
Na het overlijden van Pieter François in 1909 werd het blad verder uitgegeven door een *opstelraad* die wekelijks vergaderde. In 1910 werd stadsschoolonderwijzer Desiré De Poortere door Remy Van Brabandt, de afgevaardigde van de Werkmanskring bij het Katholiek Verbond, aangezocht om vanaf 1 januari 1911 de redactie van Recht voor Allen op zich te nemen[54]. In zijn contract stond dat de *bestuurder-opsteller* van Recht voor Allen verantwoordelijk was voor het redigeren, corrigeren en verzenden van Recht voor Allen, het innen van abonnentsgeld, de briefwisseling, de boekhouding, de betalingen, kortom het beheer van zowel het weekblad als de drukkerij[55]. Maandelijks moest hij het kasgeld boven de 500 frank aan de maatschappij overhandigen. Als redacteur stond De Poortere onder toezicht van de *opstelraad* die iedere woensdag om 18 uur vergaderde en zijn artikels moest goedkeuren. Hij mocht aan geen andere dag- of weekbladen meewerken. De Poortere kreeg een vast ereloon van honderd frank per maand, één frank per nieuw abonnement en tien frank per schijf van 100 exemplaren boven de 600. Dat was een zeer behoorlijke vergoeding, want als derde hulponderwijzer verdiende hij op dat moment 1.400 frank per jaar.

Achtste jaar. — N° 21. Zondag 25ᵉᵉ Mei 1902

RECHT VOOR ALLEN

Katholiek Antisocialistisch Weekblad voor Vlaanderen

Bestuurder, P. François.

Inschrijvingsprijs : voor Eecloo (binnen) Fr. 4.00 voor den Buiten Fr. 4.50

Aankondigingen : per regel: 3ᵉ en 4ᵉ blad: Fr. 0.15 Stadsnieuws Fr. 0.40

De Poorteres programma luidde: "*Niemands rechten krenkend zal het (weekblad) meer nog dan voorheen de belangen der zwakken - der werklieden en kleine burgers - ter harte nemen en op den breden weg der gezonde volksgezindheid met kloeken stap vooruittreden! De syndicale beweging, de sociale ontwikkeling der werkers zullen in ons blad een moedigen en kloeken verdediger vinden.*" Tijdens de lock-out in de Eeklose textielbedrijven in 1910-1911 nam hij, zijn woorden indachtig en zijn overtuiging getrouw, de verdediging van de arbeiders op zich. "*De patroons miskennen op schromelijke wijze de vakverenigingen*", schreef De Poortere. Pius Ryffranck van Gazette van Eecloo verweet hem dat hij met de socialisten verbroederde!
Zoals alle andere Eeklose weekbladen hield Recht voor Allen op te verschijnen in oktober 1914

1.1.11 Tendensen

De periode van 1848 tot 1914 was ongetwijfeld een bloeiperiode in de geschiedenis van de regionale pers in Vlaanderen. Eeklo, het belangrijkste perscentrum van het Meetjesland, bekleedt daarin een niet onaardige plaats met tien titels. Drukkers waren toen de belangrijkste informatieverspreiders.
In de periode tot de Eerste Wereldoorlog werden de teksten nog met de hand gezet, een vrij arbeidsintensief werk. De eerste regionale weekbladen werden op een vlakke degelpers gedrukt, een te traag procédé, als de oplage enkele honderden exemplaren bedroeg. In 1878 was Gustaaf Ryffranck de eerste drukker in Eeklo die een cilinderpers kocht, ook snelpers genoemd, die manueel door middel van een vliegwiel in beweging werd gebracht. In 1883 volgden zijn broers van De Eecloonaar[56]. Vanaf het begin van de 20ste eeuw begon de mechanische aandrijving van drukpersen door een gasmotor in de *stoomdrukkerijen* van Gazette van Eecloo en De Eecloonaar.
Alle plaatselijke weekbladen verschenen de zondag, maar ze werden ten laatste op zaterdag gedrukt en verspreid. De Meetjeslander en zijn concurrent De Vaderlander verschenen een tijdlang op woensdag en zaterdag.
De verkoopprijs van een weekblad onderging weinig verandering in de 19de eeuw, de gemiddelde prijs van een jaarabonnement bedroeg vijf frank, van een los nummer tien centiem.
Tot de Eerste Wereldoorlog werd een weekblad nog door één man samengesteld. De *opsteller*, vaak ook drukker en uitgever, schreef een hoofdartikel, sprokkelde de binnen- en buitenlandse rubrieken uit de nationale kranten, verzamelde het plaatselijk en Meetjeslands nieuws en vulde voor de rest zijn weekblad met het feuilleton, de burgerlijke stand, marktprijzen, kermissen, verkopingen, aankondigingen en allerlei reclames. August Van Acker en Pius Ryffranck staan model voor dit type redacteurs.
In weekbladen uitgegeven door belangengroepen (politieke partijen en vakverenigingen) kwam er een scheiding van de functies. De Meetjeslan-

der en Recht voor Allen werden twee of drie functies gescheiden gehouden.
De periode tot de Eerste Wereldoorlog wordt gekenmerkt door een hevige strijd tussen liberalen en katholieken om het overwicht in de Eeklose/Meetjeslandse pers. Vier van de tien sedert 1848 in Eeklo opgerichte weekbladen behoorden tot de liberale strekking, zes tot de katholieke, waarvan twee onpartijdige, één gematigde, twee klerikale en één christen-democratische.
De onafhankelijke weekbladen hadden het moeilijk om hun zelfstandigheid te bewaren, belaagd als ze werden om de spreekbuis te worden van een of andere politieke partij. De Eecloonaar en Gazette van Eecloo hebben vijandige overnames kunnen afslaan. Het groeiend aantal titels tussen 1864 en 1914 is niet alleen het gevolg van de gestegen alfabetisering, maar ook en vooral van de pogingen van politieke partijen en strekkingen om zelf een persorgaan in het leven te roepen. In 1914 bestonden er van de tien titels nog vier: een katholiek onafhankelijk blad (De Eecloonaar), een katholiek (partijgebonden) burgersblad (Gazette van Eecloo), een christen-democratisch arbeidersblad (Recht voor Allen) en een liberaal (partijgebonden) blad De Stad Eecloo. Dat er van de zes katholieke bladen nog drie overbleven, was vooral het gevolg van het concentratiestreven van Pius Ryffranck die de katholieke pers wilde monopoliseren.

1.2 Advertentiebladen

1.2.1 Annoncenblad van Eecloo en het Arrondissement (1864-1891)

Vanaf medio 1864 publiceerde de oudste Eeklose drukkerij A.B. Van Han en zoon, gevestigd op de Markt een advertentieblad getiteld *Annoncenblad van Eecloo en het Arrondissement*[57]. Het telde vier bladzijden van 31 bij 42 cm met drie kolommen, Het blad verscheen op zaterdag en kostte drie frank per jaar. Het Annoncenblad van Eecloo en het Arrondissement wierp zich op het meest lucratieve deel van de markt, de advertenties. Het bevatte notariële bekendmakingen, verkopingen, publiciteit, advertenties, marktprijzen, spoorwegtabellen en zakelijke mededelingen. Het Annoncenblad bevatte geen nieuws en was dus geen opinieblad. Van Han verhuisde in 1887 naar de Boelare en stopte met het blad, toen hij de drukkerij verkocht aan Volksbelang/Recht voor Allen. Het laatst voorhanden nummer dateert van 4 oktober 1891

1.2.2 Annoncenblad van Eecloo en het Meetjesland (1907-1908)

In 1887 begon Richard Heysse-Walleghem, fotograaf en handelaar, met een *goedkope snelpersdrukkerij* op de Groote Markt 71 in Eeklo. In 1895 was ze gevestigd in de Stationsstraat 16 (later 20). Hij drukte bidprentjes, briefhoofden, strooibiljetten, e.d. Op 2 juni 1907 publiceerde hij het eerste nummer van het *Annoncenblad van Eecloo en het Meetjesland*, gedrukt op groen papier. Het was een gratis blad dat gedrukt werd in 5.000 exemplaren en wekelijks werd verspreid "*in alle*

steden en dorpen der provincie Oost-Vlaanderen tot zelfs in Zeeland." Heysse wilde de te verkopen panden "*in photogravuur als natuurlijk afbeeldsel in 't blad opnemen.*" Voor advertenties kon men ook terecht in de Perkamentstraat in Gent (tel. 532). Het blad was vermoedelijk geen lang leven beschoren, want het laatst voorhanden nummer is 36 van 26 januari 1908. Het bevat een foto van de winkel van Richard Heysse in de Stationsstraat 20. De meeste advertenties kwamen uit het Gentse.

1.3 KIESBLADEN

1.3.1 Jan Rechtuit (1902/1904/1908)

De eerste reeks nummers van *Jan Rechtuit* verscheen in de aanloop naar de verkiezing van één volksvertegenwoordiger van 25 mei 1902. De ondertitel luidde *Katholiek Strijdblad.* Het kiesblad telde vier bladzijden van 42,5 bij 31 cm, of een blad van Recht voor Allen in tweeën geplooid. De verantwoordelijke uitgever was Aloïs Smitz, Raamstraat 2 in Eeklo, die ook verantwoordelijke uitgever van Recht voor Allen was. Het kiesblad werd gedrukt in de drukkerij van Recht voor Allen. Het tweede nummer verscheen op zondag 27 april 1902 en dan ging het vermoedelijk wekelijks door tot 25 mei. Jan Rechtuit bevatte kiespropaganda voor de katholieke kandidaat en haalde sterk uit naar de socialisten en liberalen. Achter Jan Rechtuit, een medewerker die vroeger al in Recht voor Allen geschreven had, zou wel eens priester Edgard Pattyn kunnen

N. 9 Eecloo, den 8 Mei 1904. N. 9

JAN RECHTUIT

KATHOLIEK STRIJDBLAD

schuilgaan. Die was op dat moment leraar in het Sint-Vincentiuscollege en publiceerde soms onder het pseudoniem Jan van Eecloo.
De tweede reeks (dertien nummers) van Jan Rechtuit werd gepubliceerd in de aanloop naar de nationale verkiezingen van 29 mei 1904. Het eerste nummer dateert van zondag 14 februari 1904. Het kiesblad verscheen om de twee weken en vanaf nummer 5 (10 april 1904) wekelijks tot 29 mei 1904 (nummer 13), de dag van de verkiezingen.
Een derde reeks van Jan Rechtuit begon te verschijnen begin mei 1908. Het nummer drie van 20 mei 1908 bevatte foto's van de kandidaten, o.m. van Arthur Verhaegen. Het vierde en laatste nummer verscheen vermoedelijk op 24 mei, de dag van de nationale verkiezingen.

1.3.2 De Vrije Stem (1903)

Als aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 18 oktober 1903 verscheen op zaterdag 10 oktober *De Vrije Stem* nummer 1. De verantwoordelijke uitgever was andermaal Aloïs Smitz, Raamstraat 2 en de drukker was Recht voor Allen. De afmetingen waren dezelfde als die van Jan Rechtuit. Het blad bevatte kiespropaganda voor de katholieke kandidaten. Er verscheen een tweede nummer van De Vrije Stem op donderdag 15 oktober en vermoedelijk ook een derde gedateerd op zondag 18 oktober, een nummer dat al de zaterdag verscheen en dus nog een oproep deed om voor de katholieke kandidaten te stemmen.

Nr 1. ZATERDAG 10 OCTOBER 1903 Nr 1.

De Vrije Stem

KIESBLAD

1.3.3 De Klaroen van 't Vrije Noorden (1912/1925/1929)

Het eerste nummer van De Klaroen van 't Vrije Noorden verscheen op zondag 21 januari 1912. Het leek er naar dat er een nieuw weekblad op de markt gekomen was. Het blad was genummerd eerste jaargang nummer 1 en kostte twee centiem per nummer[58]. Het telde vier bladzijden van 44,5 bij 31,5 cm met vier kolommen. De verantwoordelijke uitgever was Aloïs Smitz en het *bureel* was gevestigd op de *Groote Markt* 63 in Eeklo, de boek- en papierhandel In Sint-Joseph, tevens drukkerij van Recht voor Allen. De Klaroen van 't Vrije Noorden bevatte nieuws uit de streek en zelfs een feuilleton *Een kruisweg*. Pas bij het achtste nummer (10 maart 1912) werd er gesproken over de nationale verkiezingen van 2 juni en werden de kandidaten van de katholieke lijst voorgesteld. Nummer 21 (9 juni 1912) meldde "*Triomf-Triomf*" (de verkiezingsuitslag) en riep op om bij de provinciale verkiezingen van 9 juni voor de katholieke kandidaten te stemmen.
Het blad verscheen ook nog in verkiezingsperiodes na de Eerste Wereldoorlog.

1.4 ANDERE BLADEN

1.4.1 De Beurs (1889-1899)

Pius Ryffranck nam in februari 1889 ontslag als hoofdbediende van de Nationale Bank in Eeklo om met (Karel) August Pattyn, rentenier en grondeigenaar, een vennootschap op te richten voor de uitbating van

1e Jaar. Nr 1 — PRIJS PER NUMMER : 2 CENTIEMEN — Zondag 21 Januari 1912

DE KLAROEN

VAN 'T « VRIJE NOORDEN »

AANKONDIGINGEN : 15 CENTIEMEN PER REGEL. — BUREEL : GROOTE MARKT, 63, EECLOO.

een wisselkantoor en de oprichting van een Vlaams fondsenblad. Hij vond dat de beurs in de Vlaamse kranten weinig of geen aandacht kreeg en hij achtte zichzelf op financieel gebied deskundig genoeg om anderen van advies te dienen.
Het eerste nummer van *De Beurs, Financieel Zondagsblad* met als motto *Voor 't nut van iedereen*, verscheen op 30 juni 1889. Het beursblad werd eveneens door Pius' oom, *Gustaaf Ryffranck-De Backer, Groote Markt 48* in Eeklo gedrukt. De Beurs kostte 2,5 frank per jaar voor België en 3 frank voor *Holland*, voor een los nummer betaalde je 10 centiem. Het redactieadres was Kerkstraat 23 in Eeklo, waar Ryffranck zijn wissel- en effectenkantoor had, en ook Anspachlaan 104 in Brussel, waar het kantoor van Grosjean en Cie, publiciteitsagentschap, gevestigd was. De Beurs, "*eenig Vlaamsch wekelijksch fondsenblad voor België*", vulde volgens Pius Ryffranck "*eene groote leemte aan in de Vlaamsche drukpers, en zal onder opzicht van volledigheid der inlichtingen, niets te wenschen overlaten*[59]." Het blad bevatte het wekelijs nieuwsoverzicht, een fondsentabel, bijzondere berichten over voorlopige aandelen, lijsten van lotingen en trekkingen, een brievenbus voor vertrouwelijke vragen aangaande de beurs en verwisselingen van aandelen.
In 1896 werd W. Vogel samen met P. Ryffranck als *bestuurder* vermeld. De Beurs hield het alleszins tien jaar uit, het laatst voorhanden nummer dateert van 22 oktober 1899.

1.4.2 De Sportduif (1910-1914?)

Sedert 9 januari 1910 publiceerde de drukkerij van Edmond Ryffranck-Reychler, de zoon van Gustaaf, Boelare 17 in Eeklo De Sportduif, een blad voor duivenliefhebbers, met als ondertitel *Weeklijksch Duivenorgaan* en als motto *Voor Vlaanderen – Voor Holland*[60]. Het blad telde acht bladzijden van 36,5 bij 27,5 centimeter met drie kolommen. Een jaarabonnement kostte 3,5 frank per jaar.

NOTEN

1. Th. LUYKS, *Overzicht van de ontwikkeling der communicatiemedia*, Brussel, 1970.
2. Frank BEKE en Gert VAN OVERLOOP, *Den Vaderlander*, in: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.
3. Decreet van 16 oktober 1830, artikel 2: "*Elke wet of bepaling die de vrije uiting van de denkwijze en de verspreiding van de leerstelsels door middel van het woord, de drukpers of het onderwijs hindert, is opgeheven.*"
4. Vertaling: Grondwet van België, uitgave versierd met platen, Brussel, 1852.
5. In 1866 waren op 9 544 Eeklonaars nog 5 895 analfabeet.

6. De persvrijheid in Frankrijk was van korte duur. Na zijn staatsgreep in 1851 stelde Lodewijk-Napoleon een einde aan de vrijheid van drukpers. Hij eiste zelfs dat België hetzelfde deed, vooral om de Franse ballingen in België te muilkorven.
7. Pieter Ecrevisse werd geboren in Obbicht dichtbij het Limburgse Sittard op 3 juni 1804, als zoon van een landbouwer, tevens eigenaar van een papiermolen. Als kind verloor hij drie vingers van zijn rechterhand en was daardoor onbekwaam om in het ouderlijk bedrijf te helpen. Daarom mocht hij gaan studeren en hij haalde het diploma van onderwijzer derde categorie. Vanaf 1828 gaf hij les en studeerde hij tevens wiskunde en wetenschappen in Amsterdam. Als leraar Nederlandse letterkunde en wiskunde aan het Atheneum van Charleroi, maakte hij de Belgische Omwenteling mee. Hij betreurde de scheiding van Noord en Zuid en was, zoals de meeste Limburgers, voorstander van een onverdeeld Limburg onder Belgische vlag. Ecrevisse ging dan rechten studeren aan de Leuvense (Rijks)universiteit. In januari 1833 vestigde hij zich als advocaat in Sittard en enkele maanden later trouwde hij met Hubertine Burgens, de dochter van een gefortuneerd Sittards koopman. In Sittard gaf hij les in handel, boekhouden, geschiedenis en wiskunde aan het College van A. Kallen en werd gemeenteraadslid. In 1837 gaf hij de Nieuwe Sittardse Almanak tot Nut en Vermaak uit. Als secretaris van het Comité Patriotique voor de rechter Maasoever had Pieter Ecrevisse resoluut de Belgische kaart getrokken en na de ondertekening van het Verdrag der XXIV artikelen in april 1839, waardoor Limburg definitief in tweeën werd verdeeld en Limburg over de Maas bij Nederland werd gevoegd, vreesde hij moeilijkheden. Zoals veel Limburgse intellectuelen en industriëlen greep hij de kans om Belg te blijven en hij postuleerde voor een betrekking van vrederechter in België. Wellicht rekende hij op een aanstelling in Limburg, maar op 3 juni 1839 werd hij benoemd tot vrederechter in Eeklo.
8. Paul VAN DE WOESTIJNE, 150 jaar van De Eecloonaer tot deEecloonaar, Eeklo, 1999.
9. Tot 1868 gebruiken we de spelling De Eecloonaer, nadien De Eecloonaar.
10. In het nummer 46 van elf november 1849 werd August Van Acker voor het eerst *opsteller* genoemd.
11. Desiré Ryffranck was de tweede zoon in het gezin Ryffranck, geboren in 1820. In 1842 huwde hij met een Tieltse weduwe, Louise Wambeke, en werd winkelier op de Markt in Tielt. Het was daar dat zijn jongere broer, August Ryffranck, inwoonde, toen hij in de jaren veertig (bij Horta?) het drukkersambacht leerde. Toen zijn vrouw in 1848 stierf, bleef Desiré Ryffranck in Tielt wonen en zorgde hij, samen met zijn schoonvader, voor de opvoeding van zijn kinderen. Na het overlijden van zijn jongste dochter, Delphine, in 1863 week hij met Romanie, zijn enige overlevende dochter, uit naar Gent. Toen hij zich in 1871 terug in Eeklo liet inschrijven, kwam hij van Roeselare. Het is dus niet zeer duidelijk waar hij woonde, in Gent, in Roeselare of in Eeklo, toen hij in 1868 redacteur van De Eecloonaar werd. Het is ook zeer de vraag of hij op dat moment wel effectief of alleen maar bij naam opsteller van De Eecloonaar was.
12. De drukkerij en het weekblad werden verkocht voor 4 000 frank, alleen de twee persen, de grote voor het weekblad en de kleine voor familiedrukwerk, werden in de verkoopakte vermeld. De brouwerij was 3 000 frank waard en de achterstallige tegoeden van drukkerij en bierbrouwerij nog eens 4 000 frank. De drukkerij was dus meer waard dan de brouwerij, vermoedelijk omdat ze ook meer geld in het laatje bracht. Met de hele transactie was ongeveer 30 000 (goud)frank gemoeid, omgerekend ruim 12 miljoen frank of 300 000 Euro, een aanzienlijk bedrag waarvoor de drie broers zich zwaar in de schulden moeten steken.
13. In 1880 was 43% van de dienstplichtigen ongeletterd, in 1872 nog 36% en in 1892 maar 16%.

14. Noël Cauwe werd geboren in 1865 als zoon van de Waarschootse brouwer Desiré Cauwe, wiens weduwe was hertrouwd met de Eeklose textielfabrikant Francies De Maere. Blijkbaar interesseerde Noël Cauwe zich niet voor de brouwerij, want bij zijn huwelijk in 1897 stond hij ingeschreven als *schrijver*, bediende dus. Hij vestigde zich als likeurhandelaar in de Stationsstraat in Waarschoot. Vermoedelijk kende brouwerszoon Pieter Ryffranck de brouwersfamilie Cauwe en de stiefvader De Maere en was de winkel van Cauwe een van de plaatsen in Waarschoot waar De Eecloonaar te koop was
15. Georges Ryffrancks, de enige zoon van Pieter Ryffranck en Stefanie De Taeye, werd geboren in 1883. Na zijn studies kwam bij in het ouderlijk bedrijf werken en nam de drukkerij in de Molenstraat en het weekblad De Eecloonaar over.
16. De Eeckloonaar 3129 (19 september 1909).
17. Ferdinand Cecile Berth werd geboren op 21 november 1815. Hij was eerst leerling en dan hulponderwijzer bij meester Pieter Verbiest. Berth richtte, hoewel hij geen onderwijzersbrevet had, in 1838 een privé lagere school op. Zijn onderwijs bleef beperkt tot Vlaams lezen en schrijven, andere vakken werden er niet gegeven. Hij bleef ongehuwd en woonde bij zijn ouders in de Boelare 33. Hij was sedert 1841 trompettist bij Sint-Cecilia, was *politiedirecteur* (= verantwoordelijk voor de orde), *commissaris* (bestuurslid) en in 1857 medeopsteller van het reglement. Berth overleed op 28 augustus 1867. Hij werd in zijn inmemoriam in De Eecloonaer 968 (1 september 1867), het oudste lid van harmonie Sint-Cecilia genoemd.
    Zie: Paul VAN DE WOESTIJNE, *De eerste zestig jaar van harmonie St.-Cecilia te Eeklo (1808-1867)*, in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland 8 (1994), p. 97-121. Hugo NOTTEBOOM, *Onderwijs in Eeklo*, in 2003 te publiceren in Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland, 2003.
18. De Meetjeslander 1 (1874-1875), 8 (15 feb) noemt *Het Meetjesland* een bekend schimpblad dat wekelijks alles door de modder sleurt en op 19 december 1875 meldt het dat Louis Ryffranck-Van Hoorebeke publiek eerherstel doet aan De Greve, wegens laster in Het Meetjesland? Er waren verkiezingen op 26 oktober 1875.
19. Lucien Lampaert heeft August Van Ackers bijdragen herschreven voor De Geschiedenis van Eeklo die tussen 1966 en 1973 in De Eecloonaar verschenen. Van Acker noch Lampaert vermelden hun bronnen.
20. Paul VAN DE WOESTIJNE, *Pius Ryffranck, journalist en filosoof*, in Appeltjes van het Meetjesland, 52 (2001), p. 157-209.
21. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).
22. Dit was dus de derde drukkerij Ryffranck in Eeklo in handen van drie neven. De oudste (drukkerij De Eecloonaar in de Molenstraat) werd eigendom van Georges, zoon van Pieter, en de tweede (in de Boelare) was eigendom van Edmond, zoon van Gustaaf, die voorheen zowel De Vaderlander als Het Welzijn drukte.
    De drukkerij van De Eecloonaar werd in 1928 gekocht door Karel De Sutter; de drukkerij van Edmond Ryffranck werd overgenomen door diens meester-drukker Hippoliet Steyaert (Stationsstraat) en Pius Ryffranck liet zijn drukkerij over aan zijn meestergast André Van Hecke (Markt).
23. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).
    E. h. Edgard Pattyn (geboren in 1856), enige zoon van Ryffrancks (vroegere) vennoot Karel August Pattyn, werd leraar in de colleges van Sint-Niklaas, Oudenaarde en Gent, onderpastoor in Luik (Saint Remacle), Sint-Gillis (Dendermonde) en Nieuwerkerken. Hij kwam in 1900 terug naar Eeklo om les te geven in de grammatica (derde jaar secundair). In 1911 trok hij zich terug in de ouderlijke woning, Stationsstraat 94 (later gekocht door Prosper Van Acker, nu nr.88), waar hij in 1920 overleed. Hij schreef o. m. onder het pseudoniem Jan

Van Eecloo en Bert van Mettenyen romans en novellenbundels. Occasioneel werkte hij mee aan Gazette van Eecloo en Recht voor Allen. Remi VAN DE MOORTEL, Onze letterkunde in het Meetjesland, in: Het Koninklijk Atheneum te Eeklo viert zijn tweede lustrum, Eeklo, 1953, 91-92, en A. DE BEER, *Gedenkboek Bisschoppelijk College Eekloo 1840-1940*, Gent, 1946, p. 116-117.

24. "*Hij hield zich, bij voorkeur, bezig met alles wat de geschiedenis onzer stad betrof.*" Gazette van Eecloo en het District 60 (1926), 2834 (21 maa).

25. Lodewijk De Vriese werd in Gent geboren in 1848. Hij bracht zijn jeugd door in Evergem, werd op 15-jarige leeftijd notarisklerk en werkte nadien als bediende op het gemeentehuis van Evergem en bij het provinciebestuur. In 1868 begon hij met de uitgave van *Meiloover, Nederduitsch letterkundig jaarboekje (ter bestrijding van de noodlottige invloed van geld en Priesterheerschappij)*, waaraan o.m. Hyppoliet Ledeganck, Victorien Van de Weghe, Emiel Meganck, Leopold Van Acker, Julius Wytynck, A.V. Bultynck, mevrouw David-Van Peene en Karel Bogaerd meewerkten.

26. De Eecloonaar schreef: "*Wij haalden de schouders op en zegden:* Dit liberaal bladje is een doodgeboren kind. *En inderdaad wij sloegen den nagel op den kop, want na het tweede verschenen nummer ...,*" etc.
Later (De Meetjeslander 1 van 24 december 1874), schreef De Vriese dat hij die laatdunkende reactie van De Eecloonaar laf vond: "*aan onzen confrater van het letterkundig weekblad "De Eeklonaer", die zoo stil bleef als een muizeken zoo lang wij in leven waren, zoolang wij in staat waren hem te antwoorden, doch die den droeven moed had der lafhertigen ons aan te vallen toen wij koud en roerloos in het graf lagen, toen hij wist dat wij zwijgen moesten, dat bij hooger bevel, de stem in onze keel was versmacht.*"

27. In 1874 werkte Lodewijk De Vriese als hoofdbediende bij het (liberale) gemeentebestuur van Ledeberg en kon hij ongestoord een hele reeks liberale lokale bladen, waaronder De Meetjeslander, uitgeven. Hij schreef novellen, verzamelde Gentse zegswijzen en publiceerde een Vademecum voor de ambtenaar. De Vriese was een antiklerikaal (niet antigodsdienstig), progressief, liberaal, groot-Nederlander. Op een huldeblijk in 1919 te zijner ere in Gent georganiseerd, waren Alfred en Herman Bogaerd, zoons van zijn goede vriend Karel Bogaerd, en zijn Eeklose vrienden Karel Van Doorne, Prosper Van Acker, August Van Damme, Lionel Van Damme en Emiel Vande Putte aanwezig.

28. Lodewijk De Vriese stelde vast "*dat de redacteur "der Gazette" op zijne confrater van den "Eekloonaar" en de "Meetjeslander" dit voorrecht heeft, dat hij tot de zittingen van den Raad wordt toegelaten terwijl ik en M. RYFFRANCK stillekens t'huis mogen blijven. Inderdaad, iedereen weet, dat M. VAN ACKER, opsteller-uitgever der "Gazette van Eekloo" (en het district) tevens secretaris der stad Eekloo is, en dat hij in deze hoedanigheid, overeenkomstig art. 112 der gemeentewet, de zittingen van den Raad moet bijwonen, om het proces verbaal der zittingen op te stellen*". De Meetjeslander 2 (1875), 15 (4 april).

29. Lodewijk De Vriese gaf o.m. uit : *Brusselsch volksblad*, *De Straal* (Kortrijk), *De Verdediging* (Brugge), *Nieuws van Gent en de voorgeborchten*, *De Vrije Burger* (Oudenaarde), *Oostende's Weekblad* en het tweetalige *Chronique Meninoise*.
Ze waren bestemd voor een publiek van landbouwers, arbeiders en middenstanders. Hun inhoud bestond uit gepopulariseerde of vertaalde artikels uit *La Flandre libérale* waarvan De Vriese een tijdlang uitgever was. Zijn bladen getuigden, net zoals de moederkrant, van een fel antiklerikalisme maar bevatten anderzijds meer Vlaamse standpunten. Ze overleefden de liberale verkiezingsnederlaag van 1884 niet.

30. (Francies) Louis Ryffranck was naast bakker en kruidenier in de Boelare (later op de Botermarkt) ook koopman in huiden. Tot zijn huwelijk in 1859 had hij thuis

ruim zijn aandeel geleverd in het uitgeven van De Eecloonaar. Hij had drie dochters en een zoon. Zijn enige zoon, Pius ((1860), een schitterend student aan het Sint-Vincentiuscollege, haalde aan het Gentse Conservatorium een eerste prijs voor piano en harmonie. Pius Ryffranck was medestichter van de Eeklose Schoolpenning, werd journalist, uitgever, gemeenteraadslid, stadsontvanger, wisselagent en bankier. Hij had een goede pen, zowel in het Nederlands als in het Frans, en was nauw betrokken bij het Eeklose verenigingsleven.
Een biografie van Pius Ryffranck (1860-1937), een van de veelzijdigste en boeiendste Eeklose figuren van het laatste kwart van de 19de eeuw en het eerste kwart van de 20ste eeuw, verscheen in Appeltjes van het Meetjesland 52 (2001).
Gustaaf (1834) was achtereenvolgens bierbrouwer, schrijver, boekdrukker, winkelier, verzekeraar en uitgever van De Vaderlander, een Eekloos ultramontaans weekblad. Gustaaf Ryffranck was sedert zijn huwelijk in 1868 verzekeringsagent en boekhandelaar op de Markt 44 (latere nummering 48). Na het overlijden van zijn vrouw was hij in 1874 hertrouwd met een weduwe, Celina De Backer, uit Deinze en kreeg bij haar vijf kinderen. Hij werkte nog mee aan De Eecloonaar tot hij eind 1878 samen met zijn broer Louis het nieuw Eekloos weekblad, De Vaderlander, begon uit te geven. Hij overleed in 1900.

31. Het water tussen beide groepen moet wel heel diep geweest zijn, aangezien de broers Ryffranck (van De Eecloonaar) De Vaderlander niet op hun persen wilden drukken. Het uitgeven van een concurrerend weekblad in een eigen drukkerij leidde blijkbaar niet tot vetes onder de broers Ryffranck, want zoals in het verleden, bleef Gustaaf Ryffranck in De Eecloonaar reclame maken voor (kerk)boeken en andere waar.
32. O.m. aan Henri Lippens en Karel Bogaerd. De Meetjeslander 6 (1879), 49 (26 dec) en 7 (1880), 16, 25, 31 en 32.
Jan Speltinckx was ook bestuurder van Volksbelang, de christelijke coöperatie en bakkerij in de Kaaistraat, en redacteur van het Fondsenblad. Voor Speltinckx en Daugimont, zie: Gazette van Eecloo en het District 61 (1927), 2919 (6 nov) en 63 (1929), 2997 (5 mei).
33. Zie: De Eecloonaar 43 (1891) 2234 (6 dec), dat een stuk overneemt uit De Stad Eecloo van "*een bakker die niet gauw vergeet: Weet gij nog, Mr. Pius, wat de 'Vaderlander' in de tijd schreef "oog voor oog, tand voor tand" en hoe de Eecloosche katholieken daarin aangemoedigd werden geen liberale winkeliers meer den penning te jonnen.*"
34. De Eecloonaar 33 (1881), 1668 (27 maa).
35. Gazette van Eecloo en het District 63 (1929), 2997 (5 mei).
36. Het waren vooral Ryffrancks directe stijl, zijn snedige pen, zijn klare taal, zijn ongezouten en volkse aanpak, die De Lille aanspraken en die de essentie vormden van zijn latere succes.
37. Hugo NOTTEBOOM, *Victor De Lille 1863-1940*, in Jaarboek 1997 van de heemkundige kring Het ambacht Maldegem, p. 13.
38. Camil Prudent De Vos werd geboren in Eeklo op 11 maart 1866 en hij huwde in 1888 met Mathilde De Roover. Hij was letterzetter (1880) en letterzetter-drukker (1890), waar anders dan in de drukkerij van Gustaaf Ryffranck? De Vos woonde achtereenvolgens in de Collegestraat 51 en de Cocquytstraat 17. Hij vertrok op 6 augustus 1894 met zijn vrouw en twee zoons, Charles en Oscar, naar Antwerpen.
39. De Eecloonaar 43 (1891) 2205 (17 mei).
40. De Eecloonaar 43 (1891), 2231 (15 nov) tot 2234 (6 dec).
41. Pieter Bernard Van Acker werd geboren in Eeklo op 29 augustus 1830. Hij huwde achtereenvolgens met Silvie Van Damme en Hortence Symynck, die alle twee jong overleden. Uit zijn derde huwelijk met Sophia Vormezeele uit

Waarschoot werd Prosper geboren. Pieter Van Acker was herbergier-kolenhandelaar-drukker-uitgever in de Vlamingstraat 1, De Gouden Appel. Hij overleed op 28 september 1907.

42. Prosper Bernard Aloïse Van Acker werd geboren in 1868 als zoon van Pieter Bernard Van Acker en Sophia Vormezeele. Hij werd kantoorbediende. Van Acker was muzikant in Sint-Cecilia (secretaris en dirigent in 1889) en de symfonie Peter Benoit. In 1899 was hij medestichter van de literaire kring Het Ledeganckgezelschap en in 1902 van het Willemsfonds, afdeling Eeklo. Hij was vanaf 1909 lid van de Eeklose afdeling van het Nationaal Vlaams Verbond en van de plaatselijke Commissie tot Vervlaamsing der Gentse Hogeschool. Daar ontmoette hij tal van prominente Vlaamsvoelende Eeklonaars zoals de schilder Arthur Locufier, de Atheneumleraar Alfred Biltris, de journalist Oktaaf Steghers, de *schoolopziener* Karel Van Toortelboom, de industrieel Robert Standaert, dokter Achiel Haemers, ook Georges Ryffranck, redacteur van De Eecloonaar, en Desiré De Poortere, onderwijzer en latere redacteur van Recht voor Allen. Prosper Van Acker was jarenlang bibliothecaris van het Willemsfonds. Hij publiceerde enkele dichtbundels en liet gedichten verschijnen in De Stad Eekloo, waarvan hij 25 jaar redacteur was. Tijdens de Eerste Wereldoorlog hield hij een oorlogsdagboek bij (dat binnenkort gepubliceerd wordt). In de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw werkte hij mee aan de weekbladen Het Liberale Noorden en Ons Blad. Prosper Van Acker overleed in 1937.

43. Arthur Locufier, directeur van India Jute Company en schilder. Jan Daneels, zoon van Alfred Daneels, vennoot van India Jute.
Julien Augustin De Schryver werd geboren in Eeklo op 5 augustus 1862 als zoon van August De Schryver, nijveraar, Statiestraat 29. Hij studeerde rechten in Gent en trok als advocaat naar Gent in 1889. In 1891 huwde hij Louisa Block en vestigde zich in Eeklo, in de Statiestraat 68. Zijn kinderen waren Magdalena (1892), Augusta (1895), Jean Edmond (1896) en Marie Louise (1898). In 1900 werd hij niet verkozen op de liberale lijst. In katholieke spotschriften wordt hij advocaat *Kwaeraed* genoemd. Hij was de oom van staatsminister August De Schryver.
Aloïs Vos, onbekend.

44. De Stad Eecloo 1 (1890), 1 (5 jan). Op de lijst van *onafhankelijken* werden J. Van Wassenhove en K. Lehoucq gekozen. Ze noemden zich al vlug daarna liberalen.

45. De Stad Eecloo nam een lezersbrief op van *een bakker die niet gauw vergeet*, die schreef: *Weet gij nog, Mr. Pius, wat de 'Vaderlander' in de tijd schreef, 'oog voor oog, tand voor tand' en hoe de eecloosche katholieken daarin aangemoedigd werden geene liberale winkeliers meer den penning te jonnen; dat het vleesch der liberalen oostersch, dat hun brood verbrand, hun bier vaatsch was enz? Eh wel, Mr. Pius, wij herinneren u dat artikel, en wij ook, bakkers van Eecloo, wij roepen uit: 'oog voor oog, tand voor tand'. Geene gazetten, geene pillen, geen engelschzout, geene argentijnsche fondsen, geene oostersche actiën meer uit de compagnie van Mr. Gust. Ryffranck-De Backer.* Overgenomen in De Eecloonaar 43 (1891), 2234 (6 december).

46. Recht voor Allen noemde redacteur Prosper Van Acker *lichtverspreiderken*, naar het motto van De Stad Eecloo, *danskothouderken*, omdat hij op de hoek van de Collegestraat en de Vlamingstraat de herberg De Gouden Appel uitbaatte en *paus van 't Lindeken*. 't Lindeken is de populaire naam van 't Vlamingstraatje.

47. "*Wij zullen dus, in die omstandigheden, de uitgave van dit blad gedurende eenige weken opschorsen.*" De Stad Eecloo 25 (1914), 36 (5 sep).

48. De Werkmanskring werd opgebouwd in de tuin van het statige herenhuis van pottenbakker Van Waesberghe in de Zuidmoerstraat, dat toen als lagere school

en klooster werd gebruikt door de Broeders. De ingang was in de Kaaistraat rechtover de rijkswachtkazerne.

49. De drukkerij Van Han en zoon bezat een grote drukpers (cilinderpers?), waarmee het *Annoncenblad van Eecloo en het Arrondissement* gedrukt werd. Het laatste drukwerk van Angelus Petrus Van Han is in 1892 gedateerd. Werd toen reeds de drukkerij verkocht en bleef Van Han er nadien nog werken? Op 12 mei 1898 vertrok hij naar Waarschoot.
Het is niet duidelijk wie de drukkerij kocht, de christelijke arbeidersbeweging, een aantal kapitaalkrachtige mecenassen zoals René Vermast en consoorten, verenigd in een maatschappij? In elk geval is de drukkerij in 1910 eigendom van de *maatschappij 'Recht voor Allen'*, als gevolmachtigde waarvan advocaat Remy Van Brabandt het contract met de nieuwe redacteur, Desiré De Poortere, afsluit.

50. Petrus François werd geboren te Ertvelde op 27 mei 1861 als zoon van Eugenius en Nathalie Van De Voorde. Hij was een broer van Theofiel François, van 1888 tot 1898 superior in het Sint-Vincentiuscollege. Pieter werd onderwijzer en was van 1888 tot 1901 leraar van de tweede voorbereidende klas aan het College in de Zuidmoerstraat, waar hij zijn intrek nam. Op 20 september 1893 trad Pieter François, *Professor*, in het huwelijk met de Eeklose Virginie Vens (° 5 maart 1857), dochter van Ferdinandus en Marie-Thérèse Van Assche, inwonend bij haar oom en tante Pieter De Rycke en Seraphine Vens op de Markt nr. 55. Het jonge gezin ging wonen in de Boelare nr. 12, waar het een boek-, papier- en merceriewinkel begon. Daar werd op 15 mei 1899 hun enig kind Maria Anna Josepha geboren.
Petrus was niet alleen leraar en winkelier, maar ook beheerder van de oudste Eeklose drukkerij, die van A.B. Van Han, die was overgenomen door Recht voor Allen, een Eeklose groep christen-democraten.
Hij verhuisde in 1900 naar de Markt, waar hij de drukkerij van Recht voor Allen overbracht en verder boeken, papierwaren en breiwerk in katoen en wol verkocht. Men kon er zelfs een vloeistof kopen om vlees te bewaren! De zaak floreerde en in 1901 nam Pieter François ontslag als leraar om zich met zijn drukkerij en winkel bezig te houden. Hij stierf in 1909 en zijn vrouw volgde hem een jaar later in het graf. De zaak werd hoe dan ook verdergezet en bij de Eeklose schoolgaande jeugd uit die tijd werd Marietje François een begrip. Zij huwde met de brouwer Maurice Baele en zette de drukkerij en boekhandel verder, tot die in 1928 werd overgenomen door Gerard De Vos. Die verhuisde de drukkerij dan weer naar de Boelare (nu nr. 43) en begon in het huis op de Markt café Sportman, nadien uitgebaat door Charel Fordeyn. De winkel werd café en de drukkerij werd vergaderzaal voor verenigingen.

51. Aloïs Smitz werd geboren in Eeklo op 28 november 1863. Hij werd bijgenaamd *langen Aloïs*, was stoelmaker en woonde sedert 1895 ongehuwd met zijn zussen in de Raamstraat 2, de conciërgewoning van de patronage. Gedurende decennia fungeerde hij als verantwoordelijke uitgever van verkiezingspropaganda van de katholieke partij.

52. Hugo MESSENS, *Repertorium van de Oostvlaamse pers (1784-1914)*, Leuven en Parijs, 1969.

53. Oktaaf Steghers (Eeklo 15 januari 1889 - Sint-Jans- Molenbeek 20 augustus 1942). Maakte vooral naam in de journalistiek. Steghers begon zijn loopbaan reeds voor de Eerste Wereldoorlog, toen hij zijn eerste stukjes in Karel van Wijnendaele's Sportwereld schreef. Buiten de journalistiek poogde hij met enkele novellen en verhalen tussen 1910-1914 bekendheid te verwerven, maar zonder succes. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verhuisde Steghers naar Brussel en werd hij redacteur van het activistische dagblad Gazet van Brussel. Hierin pleegde

Steghers talrijke artikels, meestal onder het pseudoniem van Free Frits. Samen met zijn vriend Willem Gijssels gaf hij toen ook het geïllustreerde weekblad Vlaamsch Leven uit. Hij verzorgde de eerste jaargang en leverde zelf menige bijdrage. Na de wapenstilstand belandde Steghers voor deze activiteiten in de gevangenis. Eind 1919 kwam hij vrij en het was Karel van Wijnendaele die zijn oude medewerker opnieuw in de journalistiek loodste. Buiten zijn medewerking aan Sportwereld werkte hij vanaf de jaren 1920 mee aan De Standaard. Hij was er ook bij toen in 1929 Het Nieuwsblad werd opgestart. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij werkzaam bij Het Algemeen Nieuws en dit bleef zo tot aan zijn plotse overlijden in 1942.
Luc SIEBEN in: Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.

54. Lodewijk Desiré De Poortere werd in Eeklo geboren op 18 augustus 1881 als eerste kind van Camiel Ghisbert De Poortere, bakker, en Celestine Verlé, die een nicht was van de in 1902 overleden stadssecretaris August Van Acker, uitgever van Gazette van Eecloo. Geconfronteerd met de miserie, onwetendheid en verworpenheid van de arbeiders, zette hij zich in voor het welzijn en de verheffing van de volksklasse. In 1900 haalde De Poortere het onderwijzersdiploma aan de Bisschoppelijke Normaalschool in Sint-Niklaas. Hij werd vierde hulponderwijzer in de jongensstadsschool, nam dienst bij de Burgerwacht en engageerde zich in verscheidene verenigingen zoals de turnkring Slank en Vrank en het mannenkoor De Welgezinden. De Poortere had heel veel sympathie voor het Daensisme en was heel sterk Vlaamsgezind. Hij was vanaf 1909 lid van de Eeklose afdeling van het Nationaal Vlaams Verbond en van de plaatselijke Commissie tot Vervlaamsing der Gentse Hogeschool. Daar ontmoette hij tal van prominente Vlaamsvoelende Eeklonaars zoals Willemfondser Prosper Van Acker, redacteur van De Stad Eecloo, de schilder Arthur Locufier, de Atheneumleraar Alfred Biltris, de journalist Oktaaf Steghers, de *schoolopziener* Karel Van Toortelboom, de industrieel Robert Standaert, dokter Achiel Haemers en ook Georges Ryffranck, redacteur van De Eecloonaar, die zijn vriend werd. (Zie: Griet MARÉCHAL, *Cultuurflamingantisme en pluralisme in Eeklo vóór de Eerste Wereldoorlog. Het Nationaal Vlaams Verbond, het Algemeen Nederlands Verbond en de Subcommissie voor de "Vervlaamsing van de Gentse Hogeschool"*., in Appeltjes van het Meetjesland, 46 (1995), p. 45-62.
In 1912 trouwde Desiré De Poortere met Marie Sophie Gabriël, modewerkster, en ging in de *Brugschestraat* 53 (nu Koning Albertstraat 75) wonen.
Paul VAN DE WOESTIJNE, *Desiré De Poortere, hoofdredacteur van De Eecloonaar (1918-1927)*, in De Eecloonaar 136 (1984), 28-29-30 (5 juli).

55. Het contract, waarvan een kopie in mijn bezit, is eigenhandig geschreven door Remy Van Brabandt, *advocaat te Eecloo handelende als gevolmachtigde der maatschappij "Recht voor Allen"* en ondertekend door De Poortere en Van Brabandt.

56. Wanneer August Van Acker (drukkerij Gazette van Eecloo) en Ange Van Han (Annoncenblad van Eecloo en het Arrondissement) een cilinderpers kochten, weten we niet.

57. De Bruggeling Angelus Bernardus Van Han (1765-1840) had zich omstreeks 1789 als drukker in de Molenstraat in Eeklo gevestigd. In 1795 woonde hij al op de Markt, waar hij een boekhandel had. Ange Van Han drukte allerlei klein drukwerk, maar ook almanakken, registers en boeken. Hij was een overtuigd oranjegist. Zijn zoon, Ange Bernard Van Han (1802-1865), nam de drukkerij over. De derde generatie Van Han, Ange Pieter (1841-?), zette met zijn moeder het drukkersbedrijf verder op de Markt nr 51, later 53. In 1887 verhuisde hij naar de Boelare 41. In de jaren negentig verkocht Van Han de drukkerij aan Volksbelang/Recht voor Allen en in 1898 verhuisde hij naar Waarschoot.

Willy HAMERLYNCK, *Het drukkersbedrijf A.B Van Han & zoon te Eeklo*, in De Eik 5 (1980), p. 255-262.
Christine VAN RIE, Meetjeslandse drukkunst en spijskaarten, Eeklo, 1995, 42 blz. (catalogus bij de tentoonstelling in het Heemmuseum in Eeklo).

58. *De Klaroen van 't Vrije Noorden* was een centenblad, een blad dat betaald werd met een cent, een muntstuk ter waarde van twee centiem.
59. De Eecloonaar 41 (1889), 2125 (3 nov) en Gazette van Eecloo en het District 23 (1889), 1134 (7 jul).
60. Edmond-Louis Ryffranck, geboren in 1880, was de enige zoon van Gustaaf Ryffranck, die in 1900 overleed. Hij zette met zijn moeder de drukkerij verder. Na zijn huwelijk met Helène Reychler in 1906 bracht hij de drukkerij over naar de Boelare 17, het huis van de brouwer Desiré Goethals-Ryffranck, terwijl zijn zussen (een ervan trouwde met Honoré Cambien) de boek- en papierhandel Ryffranck op de Markt verderzetten, later overgenomen door de zussen Cambien, die de zaak verkochten aan Roland De Sutter van De Eecloonaar. Het echtpaar kreeg een zoon, Gustaaf, geboren in 1907. Edmond Ryffranck overleed op 16 augustus 1908 en zijn weduwe zette de zaak verder tot na de Eerste Wereldoorlog en liet dan de drukkerij over aan haar meester-drukker Hippoliet Steyaert.

Kerkelijke diensten in Assenede in 1615[1]

Hugo NOTTEBOOM

Op 5 mei 1615 wordt door de pastoor, schepenen en notabele een "*Reglement raeckende de begravingen ende kerckelycke diensten der stede van Assenede*" goedgekeurd en naderhand bezegeld door bisschop Francies Van der Burch uit Gent[2]. Volgende Asseneedse parochianen zijn bij de redactie van het reglement betrokken: heer en meester Liegier Cardon, oud burgemeester Jos Lamins, schepen Jaspar Maye, griffier Pieter Vale en: Adriaan Hamel, Adriaan Cooman, Pieter Maye, Laurens Bochaut, Daniël de Munck, Hendrik Willems en Richard Hoirs, allen schepenen en notabelen.

De uitvaardiging van dit reglement is er vanzelfsprekend niet zomaar gekomen. Na de beroerde periode van de reformatie, oorlogen, maatschappelijke en sociale deregulering uit de 16de eeuw, kan er in de 17de eeuw eindelijk aan herstel van worden gedacht. Het is daarbij merkwaardig hoe vlug de Kerk zich herpakte na de troebelen van de voorbije decennia. Kerken worden heropgebouwd en opnieuw gestoffeerd, altaren en kerkhoven gereconcilieerd, protestanten, anabaptisten en andere ketters wordt het leven in onze contreien nagenoeg onmogelijk gemaakt, opnieuw wordt streng toegezien dat iedereen zijn godsdienstige plichten vervult, het kerkelijke leven komt via processies, verlenen van aflaten, heiligenverering, het in leven blazen van broederschappen en stichten van nieuwe, enz., vrij vlug weer op het niveau van voor de reformatie.

Nieuw is dat misbruiken vlugger worden aangepakt dan vroeger. Pastoors die het niet te nauw nemen met de goede zeden, kosters die zich te buiten gaan aan de drank, schepenen die herbergen openlaten tijdens de diensten, exorcisten en kwakzalvers die van de goedgelovigheid van de bevolking misbruik maken: ze worden allemaal met naam en toenaam vermeld in de visitatieverslagen van bisschoppen en dekens en steeds worden passende maatregelen getroffen of voorgesteld.

De misbruiken vinden hun oorzaak niet altijd bij de gelovigen, de geestelijkheid zelf is er dikwijls de oorzaak van. Een van de misstoestanden die de gelovigen bijzonder ergert, zijn de dikwijls erg verschillende

bedragen die op verschillende parochies door de geestelijkheid worden aangerekend voor kerkelijke diensten. Vooral bij begrafenissen en uitvaarten loopt het soms de spuigaten uit en klachten daaromtrent zijn legio. Vandaar dat op de bisschoppelijke synode van Gent van 10 december 1614 wordt aangedrongen dat de dekens, pastoors, kerk- en armmeesters en de magistraat van de parochies eens en voorgoed de rechten van de pastoor, onderpastoor, koster, klokluiders, enz., zouden vastleggen in een reglement waardoor alle misbruiken uit de wereld worden geholpen.

Voor het opstellen van zo'n reglement worden in Assenede opzoekingen verricht in *"aude Reeckeninghen en anderssins d'oude Costumen ende Usantien die men ter selver plaetschen hier inne placht te useren"*. Er wordt onder andere een kerkrekening gevonden uit het jaar 1557 waarin ontvanger Joos Maye nauwkeurig de bedragen noteerde van de ontvangsten en uitgaven van de *"accidenten ende Rechten van Uytvaerten als anderssins"*. Toen reeds werd door de pastoors van Assenede voor de duur van een jaar een contract afgesloten dat ondertekend werd door de kerkmeesters, ouderlingen en notabelen. Zich baserend op dit archiefstuk en na raadpleging van verschillende parochianen met een blijkbaar goed geheugen, wordt een nieuw reglement uitgevaardigd dat ter goedkeuring wordt voorgelegd aan bisschop Van der Burch als *"erffachtich Collateur der Geestelicke Beneficien ende Officien der Kercken van Assenede ende Assenede Ambacht"*.

BEGRAFENISSEN EN UITVAARTEN

In het eerste hoofdstuk worden de begrafenissen en uitvaarten behandeld. Voor de overledenen zonder middelen van bestaan die van de armendis leven, draagt de pastoor een gelezen mis op bij de begrafenis en een gezongen mis *"ter uytvaert"*. Voor deze diensten zullen de pastoor en de koster *"niet meer genieten dan Goodes loon"*.

Een trapje hoger is de laagste dienst met dezelfde missen als voor de allerarmsten, maar hier wordt de kleinste klok geluid: een *poose* bij de uitvaart en een bij de begrafenis. De bedragen voor de pastoor, koster, armendis, onderpastoor, klokluiders, grafmaker en voor het gebruik van de pelder worden, in deze en ook in volgende diensten, nauwkeurig bepaald. Ook het half pond was wordt niet vergeten.

Voor de volgende dienst, *tweeden Dienst* genoemd, wordt een gelezen en een gezongen mis gecelebreerd met *commendationes* voor en *absolutionis* na de uitvaartmis. Voor deze dienst wordt de kleinste klok bij de uitvaart en tijdens de mis enkele keren meer geluid. Merkwaardig is dat de *vrienden* van de overledene voor deze dienst een pond was aan de kerk moeten geven, buiten de gewone offerkaarsen. Uit verdere vermeldingen blijkt dat met vrienden de erfgenamen van de overledene wordt bedoeld.

De derde dienst wordt al wat ingewikkelder én duurder: een gelezen en gezongen mis, *commendationes* en drie lessen voor en *laudibus* en *absolutiones* na de dienst; de klokluiders krijgen ook meer werk: in totaal moet er vijf keer worden geluid.

Wie het zich kan permitteren, laat zich begraven met de vierde dienst: de gewone gelezen mis bij de begrafenis, een gezongen mis bij de uitvaart met negen lessen en *absolutiones*. Er wordt ook heel wat meer geluid. De vrienden staan in voor en pond was en aan de armendis moet een halve zak brood worden geschonken om die uit te delen aan de aanwezige armen.

Tenslotte is er de vijfde of hoogste dienst. Hier wordt geluid met de *meeste* klok, er worden drie missen opgedragen en het luiden gebeurt als volgt: "*luyden met de voors. groote clocke een eyndel poose ende een ter Begravenesse, t'savonts voor de Uytvaert een poose, dreye poosen voor de Messe ende twee in de Messe naer auder Costume*".

KERKLIJKEN

Wie zich in de kerk wil laten begraven, moet daar natuurlijk ook voor betalen, en dit naargelang de dienst die men kiest. Er wordt begraven in de *neerkercke*, maar het summum is toch begraven te worden "*in den hoogen Choore*". Daarvoor wordt eerst een gezongen mis gelezen die wordt aangekondigd met de grote klok. De overledene wordt met een processie afgehaald, onder het zingen van de *responsoria* waarbij aan de priester, de koster, misdienaars en klokluiders *lyckbroot* uitgedeeld wordt. Onder de aanwezige armen moet na de dienst anderhalve zak brood worden verdeeld. In de kerk wordt door de pastoor gepreekt "*ter eeren van de Overledene*". Zolang het lichaam niet is begraven, "*boven der erde staet*", wordt driemaal daags geluid. Op het graf moet een stenen zerk worden gelegd door de erfgenamen. De begrafenis in het hoogkoor is exclusief voorbehouden voor "*de principaelste vande Prochie*".

KINDEREN

Gedoopte kinderen worden begraven met een gelezen mis "*ter gedenckenesse van alle Godts Enghelen met Commemoratie van alle Geloovige Zielen*". Arme kinderen worden *voor nyet* begraven. Voor kinderen die in de kerk worden begraven, wordt de helft van het tarief voor volwassenen, "*van de groote Kerck-lycken*", aangerekend.

ANDERE DIENSTEN

Voor de toediening van de laatste sacramenten wordt door de pastoor overdag 0-0-12 p. gr. gerekend, 's nachts moet 0-2-0 worden betaald, de koster krijgt de helft van deze bedragen. Zoals steeds worden armen pro Deo geadministreerd.

Arme kinderen worden gratis gedoopt, voor andere kinderen wordt 0-0-9 p. gr betaald. Als de doopvont wordt *gecroont* en de dopeling begeleid wordt door *maechdekens*, krijgt de pastoor 0-12-0 p. gr.

Van de *gemeenen* man ontvangt de pastoor 0-6-8 p. gr. voor *"t' recht van Trauwen"*, armen mogen gratis trouwen. De *"middelbaere en Notabelste"* van de parochie betalen uiteraard meer. Bij de *"ryckste ende principaelste"* gaat de pastoor persoonlijk ten huize om de ondertrouw te doen, hij wordt daarvoor 0-10-0 p. gr. betaald. Vanzelfsprekend dat de pastoor aanzit op het trouwfeest. Ook voor dit 'misbruik' pleit de bisschop voor matigheid.

Bij dit reglement is het opvallend dat veruit de meeste aandacht wordt besteed aan begrafenissen en uitvaarten en dat de andere sacramenten en diensten het met een paar regeltjes moeten stellen. In de toenmalige religieuze opvattingen wordt de dood inderdaad als het belangrijkste moment in het leven van elk mens aangezien. De gelovige christen komt dan immers oog in oog te staan met zijn Schepper. Vandaar dat de Kerk eeuwenlang meer aandacht heeft besteed aan de dood dan aan het leven.

NOTEN

1 Bisdom Gent, Map Assenede, *"Reglement raeckende de begravingen ende kercke-lycke diensten der stede van Assenede van den 5. Meye 1615"*. Het werd gedrukt *tot Gendt, by Petrus de Goesin, Drucker van Haere Majesteyt.*
2 Bisdom Gent, Acta Episcopatus Gandavensis, 1584-1621, f. 71v

Heemkundig repertorium 2002

LOPENDE HEEMKUNDIGE BIBLIOGRAFIE VOOR DE GESCHIEDENIS VAN HET MEETJESLAND

Filip BASTIAEN

Deze bibliografie is een selectieve bibliografie. Voor de werkwijze en criteria, zie jaarboek 43 (1992), p. 258-263, jaarboek 45 (1994), p. 213 en jaarboek 48 (1997), p. 261. Routebeschrijvingen worden evenmin opgenomen.

Voor de geëxcerpeerde jaarboeken en tijdschriften, zie jaarboek 43 (1992), p. 261-262, jaarboek 44 (1993), p. 197-198 en jaarboek 47 (1996), p. 239.

Mensen van Toen verschijnt niet meer als een zelfstandig genealogisch tijdschrift, maar is opgenomen in *Het Land van Nevele*. Er is wel een duidelijk onderscheid, maar de paginering loopt gewoon door. Voor de artikels opgenomen in het tweede deel gebruiken we als verwijzing HLvN(MvT).

In 2002 werd ook het *Dialectgenootschap Zuidwest-Meetjesland* boven de doopvont gehouden (oorspronkelijk als *Aalters Dialectgenootschap*). Deze vereniging bestudeert het dialect in Aalter (Aalter, Bellem, Lotenhulle en Poeke) en Knesselare (Knesselare en Ursel). Deze vereniging zal vanaf 2003 een eigen tijdschrift uitgeven. In 2002 verschenen vier katernen in het tijdschrift *Land van de Woestijne*. De inhoud was zeer algemeen, met vooral de werkwijze en korte artikels, die reeksen zullen vormen. Die reeksen zullen we vanaf de volgende aflevering opnemen (samen met datgene dat reeds verscheen).

Gebruikte sigels

AM	Appeltjes van het Meetjesland
B	Biekorf
BB	Bos en Beverveld
DB	De Belle
DE	De Eik

DED	De Eeklose Dobbelgebakkene
DL	De Levensboom
DTA	De Twee Ambachten
HB	Handelingen Genootschap voor Geschiedenis Brugge
HBM	Heemkundige Bijdragen uit het Meetjesland
HMGOG	Handelingen Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent
HLvN	Het Land van Nevele
JAM	Jaarboek Ambacht Maldegem
KB	Kapel en Beeld
KGK	Jaarboek van de Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek
LvdW	Land van de Woestijne
ME	Molenecho's
OH	Ons Heem
OR	Oud Ruysselede
OVZ	Oostvlaamse Zanten
RvT	De Roede van Tielt
TG	Tijdschrift voor Geschiedenis
Tgk	Het Tijdschrift van het Gemeentekrediet
VS	Vlaamse Stam

1. BIBLIOGRAFIE

A. WERKINSTRUMENTEN

bibliografieën

1 BASTIAEN Filip, *Heemkundig repertorium 2001. Lopende heemkundige bibliografie voor de geschiedenis van het Meetjesland.* - AM, 52(2001), 373-395.
Thematische bibliografie met vier indices: auteurs, trefwoorden, plaats- en familienamen

2 DE VLEESSCHAUWER Marc, *De Twee Ambachten Bibliografie 1993-2002.* - [Assenede], 2002, 55p.
Heemkundig tijdschrift voor de gemeenten Assenede, Bassevelde, Boekhoute en Oosteeklo

bronnen: bewerking, ontsluiting, indices

zie ook de nrs. 63 en 109

3 BOLLAERT André, *Vondelingen in de Poeselse overlijdensregisters.* - HLvN (MvT), 33(2002), 1, 90-91.
14 vondelingen uit Gent, 19de eeuw

4 BUYCK Willy, *Eeklonaren in het weekblad Recht voor Allen (jaargang 1902) - Genealogische gegevens.* - DE, 27(2002), 2, 47-56, talrijke afbeeldingen van advertenties.
Alfabetisch, aard artikel

5 CLAEYS Jackie, *Bestuur en notabelen in de tweede helft van de 18de en in de 19de eeuw te Eeklo* [sic: Oosteeklo]. - DL, 15(2002), 2, 45-52.
Verzameling losse gegevens

6 DE SMET Erik & HAMERLYNCK Willy, *De immobiliënmarkt te Eeklo tijdens het Ancien régime (aflevering VIII: 1694-1700).* - DE, 26(2001), 4, 226-246. Vervolg op 1996/9, 1997/5, 1998/15, 1999/6 en 2000/10
Chronologisch, verkopers (schenkers), kopers, aard goed

7 DOBBELAERE Michel, *Overlijdens Waarschoot 1652-1654.* - VVF Gent Info, 19(2000), 2, 7-10.
Lijst van 53 overlijdens op basis van een register van het *beste hooft* van de baronie Nevele. In het register zelf staan ook gegevens voor andere gemeenten.

8 HAMERLYNCK Gerard & Willy, *Eeklose kloosterzusters in de Congregatie van Maria Onbevlekt Ontvangen 1863-1888.* - De, 26(2001), 4, 209-216, met afbeeldingen van bidprentjes.
Alfabetische lijst, met intrededatum en orde

9 HAMERLYNCK Willy, *Personen vermeld in de Eeklose Wezenrekeningen 1611-1659.* - DE, 27(2002), 2, 57-69.

10 LUYSSAERT Jan, *Landegemse belastingplichtigen in 1557 en 1577.* - HLvN (MvT), 33(2002), 2, 176-192.

11 MAES D., *De beste hoofden te Drongen onder de baronie Nevele.* - Dronghine, (1999), 39-42.

12 MARTENS Albert, *Uit de praktijk: moeders zonder naam.* - HLvN (MvT), 33(2002), 1, 86-89.
Hansbeke; namen van echtparen waarvoor geen huwelijksakte beschikbaar is

13 NEYT Luc, *Lijst van de mannen tussen de 16 en 40 jaar van de parochie Vosselare anno 1745.* - MvT, 11(2001), 4, 74-76.
Lijst met enig commentaar

14 NEYT Luc, *Lijst van de mannen tussen de 16 en 40 jaar van de parochie Hansbeke anno 1745.* - MvT, 11(2001), 4, 85-90.
Lijst met enig commentaar

15 NEYT Luc, *Lijst van de mannen tussen de 16 en 40 jaar van de parochie Nevele anno 1745.* - MvT, 11(2001), 4, 96-100.
Lijst met enig commentaar

16 SCHOONACKER Marc, *Register betreffende rekeningen en cijnzen en "visserijen" van Watervliet & Waterland, 1759-1766.* - DL, 15(2002), 1, 5-11.
Lijst zonder meer

17 STEEGHERS Wilfried, *Overleden begijntjes van het groot Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent, uit Vinderhoute.* - VS, 38(2002), 7-8, 411.

B. HULPWETENSCHAPPEN

zie ook het nr. 72

18 PILLE Freddy, *De oude kaarten van Eeklo.* – DED, 11(2002), 1, 2-10, 6 afbeeldingen.
Kaarten van Pourbus, Claissens, Ferraris, de buurtwegenatlas, Neelemans en Popp: waarde en enkele kritische bedenkingen

19 PILLE Freddy, *Eeklose bibliotheek. Reeks: stadsrekeningen van de 80-jarige oorlog.* – deel 37 (1569-1570), Eeklo, 2002, 88p.; deel 38 (1570-1571), Eeklo, 2002, 10 + 74p.; deel 39 (1571-1572), Eeklo, 2002, 92p.; deel 40 (1572-1573), Eeklo, 2002, 88p.; deel 41 (1573-1574), Eeklo, 2002, 72p.; deel 42 (1574-1575), Eeklo, 2002, 72p.
Geannoteerde tekstuitgave met uitvoerige toelichting en naamregister

20 SPANHOVE Joris, *Bisschoppelijk visitatieverslag van de parochie Boekhoute in 1627.* – DTA, 10(2002), 119-123, 1document.
Vertaald verslag met uitgebreid notenapparaat

C. DORPSGESCHIEDENIS

monografieën en algemeen

21 ANDRIES Albert, *Tussen de Lieve en de Brugsevaart. Een historische wandeling van Kuitenberg tot Bierstal Lovendegem-Rabot.* – HBM, 15(2001), 4, 183-191; 16(2002), 1, 12-29, rijk geïll. met foto's en kaarten.
Algemene geschiedenis met bezienswaardigheden, verklaring toponiemen, hoeven, kastelen, een scheepswerf en over de bewoners

22 DE PAEPE Jozef, *Schoone Watervliet in 't hooge Noorden.* - Maldegem, 2001, 48p., rijk geïll.
Een historisch overzicht van Watervliet n.a.v. de uitstap op 26 augustus 2001 door het Heemkundig Genootschap.

23 BUYCK Roger, *Kaprijke. Van middeleeuwse stad tot hedendaags agrarisch dorp (1240-2000).* – Kaprijke, 2002, 560p., talrijke (kleuren-)ill.
Bespr.: PL, AM, 53(2002), 376-377

24 MARTENS Albert, *Mengelingen.* – Hansbeke, 2002, 90p., geïllustreerd. Met heel wat naamlijsten
Demografische, religieuze en sociale thema's in verband met geboorte en doop, verloving en huwelijk, overlijden en begrafenis, geput uit de oude parochieregisters van Hansbeke, 1624-1796. Ook toevallige passanten

25 TONDAT Romano, *Oorsprong van Nieuw Eeklo en de Eeklose Herbakker.* - Eeklo, 2002, 240p., geïll., talrijke bijlagen.
Het oude Eeklo zou niets met het huidige te maken hebben. Het verhaal van de Eeklose Dobbelgebakkene zou voortspruiten uit een

conflict tussen de heren van Maldegem en de inwoners van Nieuw Eeklo in de 15de eeuw.
Bespr.; P.L., AM, 53(2002), 374-375

varia

zie ook het nr. 120

26 BOELENS Robert, *Het gebeurde honderd jaar geleden in Groot-Assenede.* – DTA, 10(2002), 1, 4-6; 2, 9-11, 2 foto's.
Artikeltjes uit Recht voor Allen

27 BUYCK Willy, *Slag met dodelijke afloop (Jan Frans Van De Wiele † Eeklo 1857).* – DE, 27(2002), 1, 31-38.
Personalia rond een cafégevecht

28 CASSIMAN P., *De Baarlse klok in Ronsele en haar opvolgers.* – Dronghine, (1999), 143-144.

29 CLAEYS Jackie, *De gemeenteraad in Bassevelde in 1902.* – DTA, 10(2002), 1, 111-116, 1 foto.
Kort overzicht van de besproken punten

30 CLAEYS Jackie, *De Oosteeklose gemeenteraad in 1902.* – DTA, 10(2002), 2, 58-61, 1 foto.
Korte vermelding van de besproken punten en enkele gegevens over de zittingen.

31 CLAEYS Robert, *Vleesdiefstal bij Fliepe Toeters.* – DL, 15(2002), 2, 43-44.
Eeklo, 1891 (faits divers); bijnaam voor Philippe d'Aubioul

32 DE SMET Erik, *Chronologie van Eeklose gebeurtenissen vanaf de Belgische onafhankelijkheid – 1847.* – HBM, 16(2002), 1, 46-55; 2, 78-86; 3, 122-129, geïll. Vervolg op 97/33 en 98/39

33 DE SMET Erik, *Eeklose sprokkelingen uit de 18e eeuw.* – HBM, 15(2001), 4, 192-199, 3 afbeeldingen.
Blijde intrede Karel VI; Huldebetoon aan Maria-Theresia; wangedrag burgemeester; onfrisse praktijken enz.

34 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Bij het achterblad. Hoeve Landsdijk 107, Bassevelde.* – DTA, 10(2002), 2, 118-122, 2 foto's en 1 opmetingsplan.
Korte beschrijving, gebruik, afmetingen ...

35 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Unieke vondst in Boekhoutse Kapellepolder. Ontdekking van een vermoedelijk 16de-eeuwse zegelmatrijs die toebehoord heeft aan de Antwerpse burgemeester Hendrik Van Etten.* – DTA, 10(2002), 2, 51-57, met foto's en documenten.
Beschrijving van de matrijs en genealogisch-biografische gegevens.

36 MARTENS Marc, *Het kerkplein.* – JAM, 7(2001), 75-81, 4 foto's en 1 plan.
Maldegem, een besloten hofken; toegangswegen, dodenakker, kerkhof en processies

37 MARTENS Marc, *Klokken in de kerk van Maldegem.* – JAM, 7(2001), 68-73, 1 foto en 2 documenten.
16de – 20ste eeuw

38 SCHOUTTEET A., *Het afgesneden hoofd van de Eeklonaar Frans vander Straeten op de Brugse Smedenpoort A° 1691.* – DE, 27(2002), 1, 44.
Stukje uit een artikel in de *Brugsche Courant* van 1 mei 1948. Hij wou de stad verraden aan de Fransen en werd onthoofd. Een bronzen replica hangt aan de poort.

39 VAN EEGHEM Etienne, *Enkele verhalen die zich afspeelden in de omgeving van de Markt te Aalter.* – LvdW, 25(2002), 4, 44-50, 5 foto's.
Tweede Wereldoorlog, familie De Muynck

40 VAN HOECKE Rita & PILLE Freddy, *Van Inghel tot Yzer.* – DED, 10(2001), 4, 183-198, foto's en documenten.
Geschiedenis van een huis (herberg, handelszaak, galerij) op de Markt van Eeklo: bouwgeschiedenis, gebruik en eigenaars, met heel wat aandacht voor de familie De Vliegher.

41 VERSTRAETE Antoon, *De klokken van de voormalige paterskerk te Eeklo.* – DED, 11(2002), 1, 20-37, 9 foto's.
Drie, in feite vier, klokken die meermaals werden verplaatst. De oorspronkelijke klokken waren geschonken door Karel Stroo en gegoten door Severinus Van Aerschodt.

D. ARCHEOLOGIE

zie ook het nr. 35

42 BAETE Frank, DE DECKER Sam & DE VLEESSCHAUWER Marc, *Het 'Prinsenhof' van Assenede. Archeologisch en historisch onderzoek naar het voormalig kasteel van Assenede.* – DTA, 10(2002), 1, 7-65, rijk geïllustreerd met foto's, kaarten, opmetingplannen, documenten
Verkennend archeologisch onderzoek in de Kasteelstraat dat talrijke sporen van een drukke activiteit in de 12de en 13de eeuw aan het licht bracht en natuurlijk sporen van het 16de-eeuws kasteel met indrukwekkende afmetingen. Dit kasteel kon de vergelijking met het hertogelijk kasteel in Gent doorstaan.
De bouwheer was Andries Andries, heer van Wakken en erg actief inzake inpolderingen. Dit artikel bevat ook een biografische nota over de kasteelheer en schenkt aandacht aan de opeenvolgende eigenaars, historische feiten en de afbraak in 1687.

E. HISTORISCHE GEOGRAFIE & ECOLOGISCHE GESCHIEDENIS

43 CAMERLINCKX Jan, *Landschapsontwikkeling te Aalter.* – LvdW, 25(2002), 4, 22-43, met foto's, kaarten, grafieken. Vervolg op 2000/63 en 2001/52

Evolutie bodemgebruik 18de-19de eeuw en de ommekeer in de 20ste eeuw

44 DE SMET Erik, *Buurtwegen en wegels in Eeklo anno 1843.* – DED, 11(2002), 2, 94-99; 3, 124-137, talrijke foto's en documenten.
Over de Atlas van de buurtwegen en een opsomming volgens de nummering met lengte, breedte en oppervlakte en waar de weg liep.

45 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Kerkwegels in Groot-Assenede. Een overzicht van de nog bestaande veld- en voetwegels.* – DTA, 10(2002), 1, 70-80, met kaarten en als bijlage een overzicht van 1843.
Over het ontstaan, de huidige wegels, een overzicht van 1843 en de benamingen

F. POLITIEK-BESTUURLIJKE GESCHIEDENIS & INSTELLINGEN

zie ook het nr. 117

46 BASTIAEN Filip, *Lenen of geld drukken? Noodgeld in het Meetjesland, 1914-1918.* – AM, 52(2001), 333-368, met (kleuren-illustraties).
Schets van het economisch en wettelijk kader, met overzicht en beschrijving van de gemeentelijke uitgiftes van *kasbons.*

47 DE SCHEPPER Andries, *Boerenkrijg te Waarschoot 1798.* – Godsdienstig en heemkundig erfgoed, 17(1998), 39, 43-44.

48 PILLE Freddy, *De oudste Eeklose petitie? (1651).* – DED, 10(2001), 4, 169-174, 3 documenten.
Belastingbetalers vragen een extra vergoeding voor het vele werk voor de belastingontvanger Joos vanden Berghe: aandacht voor belastingen, geletterdheid en geografische spreiding van de ondertekenaars.

49 PILLE Freddy, *Een vroege Eeklose schuldenberg.* – DED, 11(2002), 2, 59-66, 3 documenten.
Een lening en de afbetaling eind 16de eeuw

50 REYNIERS Hubert, *Tweehonderd jaar geleden – De Boerenkrijg te Waarschoot.* – Godsdienstig en heemkundig erfgoed, 18(1998), 41, 122-127.

51 VAN DE VELDE Luc, *Geschiedenis van de Rijkswacht te Eeklo.* – DED, 11(2002), 2, 67-77; 3, 138-147, talrijke foto's en documenten.
Algemene geschiedenis in de Franse, Hollandse en Belgische periode en de evolutie van de brigade in Eeklo, ook het district Eeklo, de gebouwen en logementen.

G. SOCIAAL-ECONOMISCHE GESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 24, 46 en 73

52 BAETE Frank, *Het neerhof van het kasteel van Assenede en zijn pachters.* – DTA, 10(2002), 1, 66-69, 1 kaart.

17de en begin 18de eeuw, met wat inlichtingen uit de staat van goed van Joos Colpaert

53 BONNE Bart, *Witte boorden, blauwe kielen. Schets van het ontstaan van de arbeidersbeweging te Waarschoot.* – HBM, 16(2002), 1, 30-42, 6 foto's.
Tussen 1888 en de Eerste Wereldoorlog: vestiging van grote bedrijven, invloed van belangrijke politieke groeperingen, stakingen, politieke actie en de eerste vakbonden.

54 BUYCK Roger, *Kaprijkse begijnen in het St.-Elisabethbegijnhof te Gent (17de – 18de eeuw).* – AM, 52(2001), 15-54, enkele testamenten als bijlage.
Prosopografisch onderzoek na een inleiding over begijnen en begijnhoven. De begijnen worden allemaal in hun persoonlijk en sociaal-economisch milieu geschetst.

55 DAUWE Gaston, *De crisis van 1740-1741 in Eeklo.* – DED, 10(2001), 4, 175-182; 11(2002), 1, 12-19, met documenten.
Een strenge winter gevolgd door een droge zomer met als gevolg broodrellen, het vastleggen van broodprijzen, bedelarij, graantellingen en financiële perikelen bij noodaankopen door de stad en de armendis.

56 DE COCKER Frederik, *De crisis van 1845-1850 en de gevolgen voor de Eeklose textielindustrie.* – HBM, 15(2001), 4, 153-166, 1 foto. Vervolg op 2001/68
Het leer- en verbeteringsatelier, J.-B. Neelemans, katoenindustrie.

57 DE CONINCK Paul, *Maatregelen tegen besmettelijke veeziekten, 230 jaar geleden.* – JAM, 7(2001), 269-276.
Integrale vragenlijst met de antwoorden n.a.v. de runderpest bij Judocus Stockerman en Anne Marie Sierens, St.-Laureins in het Ambacht Maldegem, 1772

58 DE SMET Erik, *Het vijfde penningkohier van Eeklo (1580), corrigenda.* – AM, 52(2001), 369-372. Aanvulling op 2001/71

59 DE SMET Erik, *Wie trok in het laat-middeleeuwse Eeklo het laken naar zich toe?* – DED, 10(2001), 4, 161-168, 1 ill. Vervolg op 2001/72
Met aandacht voor het verversambacht, het weef- en droogscheerambacht en de verpachting van de wollenelle.

60 HAEMERS Jelle, *Arm Vlaanderen! De crisis van de jaren 1840 in Vosselare.* – HLvN, 32(2001), 4, 267-306, tabellen en grafieken.
Textiel- en landbouwcrisis, de maatregelen inzake onderstand, openbare veiligheid, openbare werken en de demografische gevolgen

61 HAMERLYNCK Willy, *Een Eeklose in New York in 1877.* – De, 26(2001), 4, 217-224, kopie van een brief.
Publicatie van een brief van Prudence Aernaut, 12 dagen na haar aankomst in Amerika; aangevuld met biografische gegevens en dialectverklaringen

62 LOOTENS Cyriel, *Bij de kaftfoto.* – DB, 14(2001), 3-4, 2-5, 4 foto's.
De Lange Munt of Rodde in Bellem, oorspronkelijk een reeks gelijke, aaneengebouwde woningen in de Leistraat. Met wat informatie over de eigenaars en bewoners in de 20ste eeuw.

63 MARTENS Albert, *Hongersnood te Hansbeke in de jaren 1694-1695.* - HLvN (MvT), 33(2002), 1, 92-102, tabellen en grafieken.
Demografische analyse en chronologisch overzicht van de overlijdens

64 NOTTEBOOM Hugo, *Stichting, bloei en verval van het Maldegemse Hospitaal.* – AM, 52(2001), 55-117, documenten en foto's.
Voor de stichting gaat de auteur terug tot de volle Middeleeuwen met een uitgebreide biografische schets van Arnulf van Maldegem, gevolgd door een gedetailleerde beschrijving van de werking in de bloeijaren. Daarna volgt het schrijnend verval vanaf de 17de eeuw. De problematiek van het vervoer van Maldegemse zieken vanaf de 16de eeuw sluit hier bij aan.

H. GODSDIENST- EN KERKGESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 8, 24 en 125

65 DE CEUNINCK Paul, *Het prille begin en de verdere ontwikkeling van de parochie Donk. Een kroniek "Uit het dorpse leven gegrepen...".* – JAM, 7(2001), 145-268, met (kleuren-)foto's, plannen, documenten.
Maldegem, oprichting van een parochie en chronologisch overzicht, per pastoor, van het parochiaal leven: kerkgebouw, devotie, kerkbestuur, kerkpersoneel, de Eerste Wereldoorlog, ontspanning, verenigingen, schoolstrijd, Tweede Wereldoorlog, roepingen.

66 DE DONCKER Joseph, *Van Patronage tot parochiaal centrum "Pax".* – LvdW, 25(2002), 1, 4-42, rijk geïll. met foto's, plannen, documenten.
Over de eerste patronage (de *kleine*) als lokaal voor katholieke verenigingen en de zondagsschool in de Stationsstraat en de nood aan een groter gebouw. Met de *grote patronage* werd gestart in 1913, maar door de oorlog konden de Aalterse verenigingen ze pas in 1918 volledig gebruiken. In 1922 werd de vzw Parochiale werken opgericht. Het geheel werd stelselmatig uitgebreid: conciërgewoning, keuken...
Ook aandacht voor de conciërgebewoners, de verenigingen in de patronage, toneel, cinema Pax, het vrije onderwijs...

67 DE DONCKER Joseph, *Van "bouwval" naar parochiaal centrum "Pax".* – LvdW, 25(2002), 2, 3-38, met talrijke foto's. Vervolg op nr. 66
De periode 1980-1982; oprichting van een vzw en de grondige verbouwing van de Pax, Aalter.

68 DEDONCKER Joseph, *20 jaar bloeiend parochiaal centrum (1982-2002).* – LvdW, 25(2002), 3, 5-41, rijk geïll. Vervolg op nr. 67 en nr. 68
Aalter, opening na de verbouwing, alsook de werking, activiteiten, medewerkers.

69 DE DONCKER Joseph, *Van parochiale naar interparochiale opdracht.* – LvdW, 25(2002), 4, 13-21, 6 foto's en 1 plan. Vervolg op de nrs. 66-68

Nog verbouwingen, de jongste gebeurtenissen en enkele vergelijkingen tussen het parochiaal en kerkelijk leven vanaf midden 19de eeuw tot nu in Aalter

70 DIERICKX Christ, *De Congregatie van Onze-Lieve-Vrouw te Assenede (1849-1961).* – DTA, 10(2002), 2, 78-91, 5 foto's en 2 documenten, 2 ledenlijsten.

71 LUYSSAERT Jan, *De kapel van Onze-Lieve-Vrouw van Zeven Weeën op de Poeldendries te Landegem.* – HLvN, 33(2002), 1, 3-10, 1 foto en 1 kaart.
Korte bouwgeschiedenis, vanaf de 16de eeuw

72 LUYSSAERT Jan, *Het kerkelijk leven te Landegem volgens de visitatieverslagen van bisschop Triest (1623-1654).* – HLvN, 33(2002), 1, 11-37, 2 foto's en 1 kaart.
Negen vertaalde verslagen, met een uitvoerig commentaar over vrijbuiters, het kerkgebouw, de pastoor en zijn medewerkers, de parochianen.

73 NOTTEBOOM Hugo, *De klokkenluiders van Zomergem. Over klokken en klokluiden in het Ancien régime.* – HBM, 16(2002), 2, 98-104, 2 foto's en 1 document.
In hoofdzaak over het reglement van 1868: de aanwerving, het luiden voor kerkelijke diensten, het dagluiden enz.

74 REYNIERS Hubert, *De Sint-Ghislenuskerk van Waarschoot door de eeuwen heen.* – HBM, 16(2002), 2, 57-77, met foto's en plannen.
Naar aanleiding van de brand op oudejaarsavond 2001.

I. MILITAIRE GESCHIEDENIS

zie ook de nrs. 117 en 126

75 CASTEELS Roger, *Op 26 mei 1940 verloor Tildonk 2/3 van zijn onderwijzerskorps.* – HLvN, 33(2002), 2, 163-173, 1 foto en 3 documenten.
Felix Lauwers en Gerard Mommaerts sneuvelden in de omgeving van Nevele.

76 DE BAETS Henri, *Een oud-strijdersbond 1914-1918 te Sint-Maria-Aalter.* – LvdW, 25(2002), 1, 52-61, 6 foto's.
Ontstaan in 1933, als afsplitsing van de Aalterse vereniging, en ontbonden in 1994. Met biografische nota over Maurice De Baets, de langst overlevende oud-strijder van Aalter.

77 HAMERLYNCK Willy, *Eeklose flarden uit '40 – '45.* – DE, 27(2002), 2, 71-98, talrijke documenten.
Gebeurtenissen in Eeklo en de lotgevallen van Eeklonaren *in den vreemde* tijdens de Tweede Wereldoorlog; faits divers

78 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Lotgevallen van Eeklose opgeëisten en krijgsgevangenen tijdens de Eerste Wereldoorlog.* – HBM, 16(2002), 1, 1-11, 4 foto's, 2 documenten en 1 bijlage.
Uitleg bij foto's, over Louis Jacobs, de Hollandlinie...

79 VERSTRAETE Antoon, *Om en rond de Hollandlinie te Eeklo. De mens achter de geschiedenis.* – DED, 11(2002), 2, 78-93, rijk geïll.

Een zoektocht naar de Duitse militairen achter de inscripties in kazemat nr. 55.

J. KUNST, CULTUUR & WETENSCHAPPEN
inclusief onderwijs en pers

zie ook de nrs. 34, 40, 42, 71, 74 en 126

80 CAMERLINCKX Jan, *Hoe het begon.* – LvdW, 25(2002), 1, 43-51, 1 foto.
De eerste jaren van de heemkundige kring Arthur Verhoustraete (1977-1981) en vroegere heemkundige activiteiten in Aalter

81 DE VLEESSCHAUWER MARC en DIERICKX Christ, *Tien jaar "De Twee Ambachten". Korte terugblik op een decennium heemkundige werking in groot-Assenede.* – DTA, 10(2002), 2, 3-8, 1 foto.

82 FLEURBAY Jean, *Kort over een "Hansbeekse klokkenwerkplaats" en zijn producten in Vlaanderen.* – HLvN, 33(2002), 4, 359-366, 2 foto's.
Voornamelijk over de klokkenfabriek van de familie Lievens en de productie en de evolutie ervan. In het overzicht komen nog andere klokkenmakers uit de omgeving aan bod (midden 18de – midden 19de eeuw)

83 LAROY Peter, *Wat staat er op de plank? Een boekhistorische kijk op Edouard Van Damme-Bernier en Edouard Neelemans.* – AM, 52(2001), 121-140.
Uitgebreide analyse van de veilingcatalogi van het boekenbezit van de twee Eeklonaars. Dit zegt veel over deze figuren en hun leefwereld, trouwens heemkundigen avant la lettre. Met een theoretische inleiding, het begrippenkader en de literatuur inzake boekhistorisch onderzoek.

84 MARTENS Marc, *Bouwgeschiedenis van de Sint-Barbarakerk.* – JAM, 7(2001), 13-67, foto's, plannen, documenten.
Maldegem; beschrijving, datering, evolutie vorm, afbeeldingen, restauraties, *strijd om de toren...*

85 SCHAECK Hugo, *Het kasteel van Nevele, een stand van zaken.* – HLvN, 33(2002), 2, 105-139, foto's, plannen, tekeningen.
Bouwgeschiedenis, de restanten van het middeleeuws kasteel, de kelders, omwalling, sagen en de heren van Nevele.

86 SCHEIR Olivier, *De priorij van O.-L.-Vrouw-ten-Hove of het Rattenkasteel in Waarschoot.* – HBM, 16(2002), 3, 138-155, met foto's, tekeningen, documenten...
Bewerking van 2002/87

87 SCHEIR Olivier, DELAEY B., *De priorij Onze-Lieve-Vrouw ten Hove of het Rattenkasteel te Waarschoot.* – Monumenten & Landschappen, 20(2001), 2, 38-61, geïllustreerd.
Bouwhistorische en bouwarcheologische studie van de cisterciënzerstichting die in 1444 in Waarschoot werd opgericht, maar zich na de beeldenstorm in Gent vestigde. Waarschoot bleef aanvanke-

lijk als landgoed behouden, maar werd in de Franse tijd geprivatiseerd. De bijdrage handelt vooral over de nog behouden monumentale resten in Waarschoot en hun betekenis in een verhaal van destructie en verwaarlozing.

88 STEVENS Willy, *Open Monumentendag 2001. Metaal te Knesselare.* – LvdW, 25(2002), 2, 39-54; 4, 5-11, rijk geïll.
Kerk en kerkhof, brug Hoekstraat en hekken

89 STEVENS Willy, *Varen we of varen we niet meer?* – LvdW, 25(2002), 3, 3-4. Vervolg op nr. 80
Vervolg geschiedenis heemkundige kring Aalter, 1982-1992

90 VAN DE MOORTEL Jozef, *Het verhaal van Vlaanderens Zonen. 'Voor God Taal Broedermin Vaderland en Vrijheidszin'.* – RvT, 33(2002), 1, 3-32, foto's en documenten.
Zang- en toneelvereniging (1881-heden) in Lotenhulle, ontstaan uit het kerkkoor

91 VAN MALDEGHEM Jeroom, *Interieur, aankleding en meubilair van de Sint-Barbarakerk.* – JAM, 7(2001), 83-143, talrijke (kleuren)-foto's.
Maldegem, volledige inventaris (altaren, heiligenbeelden, glasramen, orgel...) met aandacht voor kunstenaars, schenkers, informatie over heiligen

92 VERSTRAETE Antoon, *"Kerkhofblommen" op de Eeklose begraafplaats.* – DED, 11(2002), 2, 108-111; 3, 148-154, rijk geïllustreerd.
Een selectie van bezienswaardige grafmonumenten; beeldhouwwerk uit de 19de en 20ste eeuw van o.a. Georges Minne, Willy Jocqué

K. TAAL- EN LETTERKUNDE

naamkunde, dialectologie, toponymie...

93 DE GROOTE Stefaan, *Cyriel Buysse (Nevele) en Maurice Maeterlinck (Gent): een literaire vriendschap met verreikende invloed.* – HLvN, 33(2002), 1, 59-76, 1 foto en 1 gravure.
Ontmoeting, Frans versus Nederlands, de schrijvers over elkaar, adellijke titels

94 DE MAESSCHALCK Yvan, *Oorlog en vrede in het proza van Buysse.* – Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap, 13(1996), 17-43.

95 DE SMEDT Marcel, *Karel Lodewyck Ledeganck (1805-1847).* – Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging, 56(1997), 4, 227-244.

96 HUYGHEBAERT J., *Het Meetjesland en zijn hoofdstad. Relaas van een herbakproces.* – Biekorf, 102(2002), 1, 26-30.
Spotnaam te zoeken in het textielverleden: van afwijzing naar fatsoenering en acceptatie; afwijzing van alle andere verklaringen

97 LUYSSAERT Jan, *De betekenis van enkele oude straatnamen in Merendree.* – HLvN, 33(2002), 1, 40-47.

98 LUYSSAERT Jan, *De waternamen Leie, Kale(ne), Kalle, Kaandel voor de bovenloop van de Durme in het Meetjesland en het Land van Nevele.* – HLvN, 33(2002), 1, 48-58.

99 LUYSSAERT Jan, DE VOS Achiel & STOCKMAN Luc, *Meetjeslandse Toponiemen tot 1600* dl 3, band 5 – Vinderhoute. - Maldegem, 2002, 30 p. met kaart.
Verklaring van oude plaatsnamen en een beeld van de ontginningsgeschiedenis

100 STROBBE Arnold, *Het gezin van Paemel: een verhaal uit de Kontenhoek.* – HLvN, 33(2002), 2, 141-162, 8 foto's en 1 document.
Zie 2001/105

101 STYNEN Ludo, *1914-1918. Het oorlogsdagboek van Virginie Loveling.* – Spiegel der letteren: tijdschrift voor Nederlandse literatuurgeschiedenis en voor literatuurwetenschap, 38(1996), 2-3, 197-209.

102 STYNEN Ludo, *Duitsland, zomer 1918. De laatste reis van Virginie Loveling.* – Restant, 23(1996), 1-2, 217-223.

103 STYNEN Ludo, *Rosalie en Virginie. Leven en werk van de gezusters Loveling.* – Tielt, 1997, 392p.

104 VAN DOORSLAER L., *Over vertaalrechten, dialectpassages en papiertekort. De Buysse-correspondentie van de uitgeverij Insel.* – Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap, 8(1992), 181-199.

105 VAN ELSLANDER Antonin, *De tekst van de gedichten van de gezusters Loveling.* – Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis, 44(1997), 201-238.

106 VAN PARYS J., *In de hoop van vrede. De nadagen van Cyriel Buysse (1931-1932).* – Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap 16(2000), 19-112.
De laatste levensjaren van Buysse, Deurle en Afsnee.

107 WILLEMS Gustaaf, *Dialectspreuken in Assenede. Augemiene ongeschauvde toile, mee ontschultenesse vur au sententie.* – DTA, 10(2002), 2, 64-65. Vervolg op 99/104 en 2001/106

L. FAMILIEKUNDE

familiegeschiedenis

108 CLAESSENS Henriette, *De families Comparé – Fredericq – Loveling – Buysse.* – VS, 38(2002), 1, 1-25, met foto's en documenten.
Biografische nota's; de band tussen hen is Nevele

109 CLAEYS Marijn, *De ommestellingen van Oosteeklo en de familie Buysse.* – DTA, 10(2002), 1, 81-92, 4 illustraties.
De familie Buysse kwam zeer vaak voor bij de pointers en zetters. Handelt ook over de belasting zelf, over grondgebruik in het dorp en door de familie.

110 DEBBAUT Ronny, *Het geslacht Van(den) Hecke uit Lotenhulle en Ruiselede (15de – 17de eeuw).* – DL, 15(2002), 1, 12-18.

Publicatie van een genealogie van ca. 300 jaar geleden, opgemaakt door Jan Van Maldeghem uit Ruiselede.

111 DEMILLIANO Fons en Theo, *De familie de Milliano.* – VS, 37(2001), 11-12, 573-583, met wapen, kaartje en 2 foto's
Graatgenealogie met wat aanvullende gegevens; familie in het noorden van het Meetjesland

112 DOBBELAERE Jozef, *De familie Van Leeuwe. De Adegemse tak.* – DL, 15(2002), 1, 19-35.
Graatgenealogie, 16de – 20ste eeuw

113 HAMERLYNCK Willy, *Pijcke (Eeklo – 17de eeuw).* – DE, 27(2002), 1, 3-30, met handtekeningen.
Bijna uitsluitend over de brouwer-baljuw Guillielmus Pijcke en zijn kinderen: professionele en politieke loopbaan van Guillielmus, eigendom enz.

114 HAMERLYNCK Willy, SCHOONACKER Marc & STEEGHERS Wilfried, *Terny (Teneir) Gent – Eeklo – Maldegem.* – DE, 27(2002), 3, 123-190, foto's, documenten ...
Graatgenealogie in drie takken, vnl. 19de en 20ste eeuw, met aandacht voor de naamsverklaring en varianten en een uitvoerig stuk over Sies Teneir, accordeonist en liedjeszanger

115 LUYSSAERT Jan, *Aanvullingen bij "de families Comparé-Fredericq-Loveling-Buysse".* – Vlaamse Stam, 38(2002), 6, 343. Zie 108

116 LUYSSAERT Jan, *De Nevelse voorouders en verwanten van Cyriel Buysse.* – HLvN (MvT), 33(2002), 1, 77-85, 3 foto's.
graatgenealogie

biografieën

117 CLAEYS Robert, *Twee Eeklonaren in strijd tegen de Hollanders.* – DL, 15(2002), 2, 41-43, 1 afb.
De militaire loopbaan van Angelus De Rycke en Edward-Primus Van Hoorebeke

118 DE KEYSER R., *Dokters uit de tijd van toen. Dr. Cyriel Hamerlynck.* – DED, 11(2002), 1, 38-44, 1 foto en 2 documenten.
Eeklo, 1881-1949, hoofdgeneesheer in de psychiatrische instelling Sint-Jan-Baptist.

119 DE KEYSER R., *Dokters uit de tijd van toen. Dr. Louis Van Kerckvoorde.* – DED, 11(2002), 2, 100-107, 3 foto's en 2 documenten.
Eeklo, 1879-1946

120 DE VLEESSCHAUWER Marc, *Van Assenede en de Guldensporenslag van 1302.* – DTA, 10(2002), 2, 12-17, 3 illustraties.
Eén van de ridders was Alexis van Hassnede.

121 HAMERLYNCK Willy, *De Eeklose paardenpostmeesters Lieven Aernaut & de gebroeders Karel en Lodewijk Van Doosselaere.* – DE, 27(2002), 2, 99-119, met documenten en kaarten.

Genealogische gegevens, maar ook over de posthouderij; eveneens over de eigenaars van het herenhuis waar de laatsten hun posthouderij vestigden.

122 JOOS Willy, *Een doopsgezind Bellemnaar gefusilleerd tussen Bierstal en het rabot van Zoete Moeie anno 1622.* – DB, 14(2001), 3-4, 6-18, geïll. met kaarten, documenten enz.
Door de voortdurende moeilijkheden tussen kasselrijsoldaten en Hollandse troepen in de laatste fase van de Tachtigjarige oorlog werd Pieter Rutsaert (Rootsaert) om religieus-politieke redenen opgepakt door kasselrijsoldaten. Bij een ontsnappingspoging werd hij doodgeschoten. Dit leidde tot het bankroet van de familie.

123 LOOTENS Cyriel, *Bij de kaftfoto. Veldwachter Camiel De Meyer met echtgenote.* – DB, 15(2002), 2, 2-6, 6 foto's.
Biografische nota met heel wat volkskundige elementen, Bellem, eind 19de – begin 20ste eeuw

124 LOOTENS Cyriel, *Een geboren Bellemnaar: Broeder Marcel (Charles-Louis Martens).* – DB, 14(2002), 3-4, 24-28, rijk geïll.
Korte levensschets van een missionaris (1866-1933) in Kongo

125 TEIRLINCK Frank, *Pieter Frans Speeckaert (1787-1876) van Ronsele. Een rusteloze strijder op Gods wegen.* – HBM, 15(2001), 4, 167-182, foto's en documenten.
Monnik bij de trappisten, stevenist, met een onrustig en vurig temperament.

126 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Pius Ryffranck, journalist en filosoof.* – AM, 52(2001), 157-209, documenten en foto's.
Als bijlage Pius RYFFRANCK, *Korte bijdragen tot de geschiedenis van Eecloo onder het Duitsch beheer (October 1914 – October 1918).* – AM, 52(2001), 211-332, talrijke documenten, met persoons- en plaatsnamenregister
Oorlogsmemoires van Pius Ryffranck met uitgebreide annotaties: tientallen (kleine) feitjes, uitgebreide schetsen van flamboyante Duitse figuren..., voorafgegaan door een uitgebreide biografie. Ryffranck was een zeer belangrijke persoon in Eeklo. De bijdrage behandelt zijn ervaringen in de plaatselijke perswereld, zijn jaarlijkse reizen en zijn betekenis voor de Eeklose cultuur en politiek.

127 WYNANTS Marcel, *De mastiff in het leven van Eerwaarde Heer Van Doorne.* – HLvN, 32(2001), 4, 307-311, 2 foto's.
Deze Poekse priester verbleef een hele tijd in Engeland (2de helft 19de eeuw) en toonde een grote belangstelling voor dit oud Engels waakhondenras.

kwartierstaten & stamreeksen

128 BAUDTS M.J., *Kwartierstaat van Amélia Sophie Van Damme (°Aalter 1800 - † Eeklo), gehuwd met Antonius De Maere.* – DE, 27(2002), 1, 39-41.
Familie Van Damme, Eeklo

129 HAMERLYNCK Willy, *Vooroudertreeks Firmijn Kryger (1904-1965).* – DE, 27(2002), 1, 42-43, 1 tekening
5 generaties, vnl. Eeklo

130 MAEYENS Marc, *Kwartierstaat Marc Maeyens.* – DL, 15(2002), 2, 52-65; 3, 76-90.

131 NN., *Vooroudertreeks Gaby Haerens.* – VVF Gent Info, 19(2000), 2, 13-15.
8 generaties Lembeke en Bassevelde

M. VOLKSKUNDE
ook ontspanning(sverenigingen)

zie ook de nrs. 48 en 123

132 DEDECKER Ronald, *Kroniek van de "Studentenclub Moeder Beize' te Nevele.* – HLvN, 33(2002), 4, 296-342, rijk geïll., met index persoonsnamen, studentenclubs enz.
Chronologisch overzicht van alle activiteiten, 1967-1970 en nadagen

133 DIERICKX Christ, *'Pandje' van de Landsdijk.* – DTA, 10(2002), 1, 124-125, 1 foto.
Het leven van de gehandicapte en pijlenraper Clement Moens, Bassevelde 1902-Assenede 1979.

134 DIERICKX Christ, *Een noodlottige kus...in 1891.* – DTA, 10(2002), 1, 108-110, 1 foto.
De Asseneedse hulponderwijzeres Leonie Neyt werd in 1891 één maand geschorst n.a.v. een kus door een heer bij een avondlijk teerlingspel.

135 DIERICKX Christ, *Schatten in huis. Een nieuwjaarsbrief uit 1902.* – DTA, 10(2002), 1, 131-133, met afbeelding.
Van Maria Van der Zalm, Assenede

136 DIERICKX Christ, *Zolang de leeuwen klauwen... Koninklijke Voetbal Vereniging Klauwaarts Bassevelde schopt al 75 jaar tegen de bal.* – DTA, 10(2002), 2, 18-50, met foto's en documenten.
Historiek, anekdotes, het clublied...

137 LOOTENS Cyriel, *Volkssporten en volksvermaken. De duivensport.* – DB, 15(2002), 1, 12-26, met foto's en voorpagina's van De Roste Duif.
Overzicht van de Bellemse duivensport vanaf 1887, zoals beschreven door André Van Lantschoot en Roger Morthier in *De Roste Duif, het Algemeen Duivensportblad van Bellem* dat verscheen van 1974 tot 1977. Aanvullend een interview met duivenmelker Jozef Lootens.

138 NOTTEBOOM Hugo, *Het avontuur van Joris De Wispelaere, scharensliep uit Sleidinge.* – HBM, 16(2002), 1, 43-45.
Mentaliteit; de leurder als verdachte ipso facto, 1781.

139 PILLE Freddy, *Sint-Sebastiaan en Sint-Joris in de Tachtigjarige Oorlog.* – DEI, 11(2002), 3, 113-123, met kaarten, documenten en foto's.

Eeklose schuttersgilden in de 16de en 17de eeuw, voornamelijk op basis van rekeningen: de schuttershoven, de activiteiten, organisatie, financiën en een beeld van de schutterskoningen.

140 VAN DE WOESTIJNE Paul, *'t Snuifmeuleken. Het verhaal van de opgang en de nedergang van een Eeklose volkswijk.* – HBM, 16(2002), 2, 87-97; 3, 130-137, rijk geïll. Vervolg op 2001/44
Allerlei aspecten van het leven in een volkswijk (na de Tweede Wereldoorlog): werk, politiek, kerk, ontspanning en herbergen, sport, muziek, volksfiguren en bijnamen...

141 VAN DE WOESTIJNE Paul, *Vijf Eeklose volksfiguren.* – HBM, 16(2002), 3, 105-121, geïll. met foto's en tekeningen.
Klokkenluider Gustaaf De Roover (1881-1979), marktzanger Lionel Bauwens alias Tamboer (1892-1974), muzikante Lima Verstraete (1897-1992), varkensdrager Prosper Willems alias Guust Carreau (1904-1962) en hardloper Aimé Termont (1906-1968). Naar aanleiding van de uitgave van een map met tekeningen door de Culturele raad.

142 VAN EEGHEM Etienne, *Mijn jeugd aan 'den overzet' te Oostmolen-Noord.* – DB, 15(2002), 1, 27-29, 1 fopto.
Op basis van een gesprek met Camiel Landuyt, wiens ouders het veer over het kanaal Gent-Brugge bedienden vanaf omstreeks 1930.

143 WILLE Erik, *Karel Waeri, ook een Aalterse figuur.* – Ghendtsche Tydinghen, 30(2001), 3, 126-139. Verscheen eerder in LvdW, zie 1999/129

144 WILLEMS Gustaaf, *Het zendingsken.* – DTA, 10(2002), 1, 117-118, 1 foto.
Een volksgebruik bij het thuisslachten: als ruil of als geschenk.

2. REGISTERS

A. AUTEURS

Andries Albert 21

Baete Frank 42, 52
Bastiaen Filip 1, 46
Baudts M.J. 128
Boelens Robert 26
Bollaert André 3
Bonne Bart 53
Buyck Roger 23, 54
Buyck Willy 4, 27

Camerlinkx Jan 43, 80
Cassiman P. 28
Casteels Roger 75
Claessens Henriette 108
Claeys Jackie 5, 29, 30
Claeys Marijn 109
Claeys Robert 31, 117

Dauwe Gaston 55
De Baets Henri 76
Debbaut Ronny 110
De Ceuninck Paul 65
De Cocker Frederik 56
De Coninck Paul 57
Dedecker Ronald 132

De Decker Sam 42
De Doncker Joseph 66-69
De Groote Stefaan 93
De Keyser R. 118, 119
Delaey B. 87
De Maesschalck Yvan 94
Demilliano Fons 111
Demilliano Theo 111
De Paepe Jozef 22
De Schepper Andries 47
De Smedt Marcel 95
De Smet Erik 6, 32, 33, 44, 58, 59
De Vleesschauwer Marc 2, 34, 35, 42, 45, 81, 120
De Vos Achiel 99
Dierickx Christ 70, 81, 133-136
Dobbelaere Jozef 112
Dobbelaere Michel 7

Fleurbay Jean 82

Haemers Jelle 60
Hamerlynck Gerard 8
Hamerlynck Willy 6, 8, 9, 61, 77, 113, 114, 121, 129
Huyghebaert J. 96

Joos Willy 122

Laroy Peter 83
Lootens Cyriel 62, 123, 124,137
Luyssaert Jan 10, 71, 72, 97-99, 115, 116

Maes D. 11
Maeyens Marc 130
Martens Albert 12, 24, 63
Martens Marc 36, 37, 84

Neyt Luc 13-15
Notteboom Hugo 64, 73, 138

Pille Freddy 18, 19, 40, 48, 49, 139

Reyniers Hubert 50, 74

Schaeck Hugo 85
Scheir Olivier 86, 87
Schoonacker Marc 16, 114
Schoutteet A. 38
Spanhove Joris 20
Steeghers Wilfried 17, 114
Stevens Willy 88, 89
Stockman Luc 99
Strobbe Arnold 100
Stynen Ludo 101-103

Teirlinck Frank 125
Tondat Romano 25

Van de Moortel Jozef 90
Van de Velde Luc 51
Van de Woestijne Paul 78, 126, 140, 141
Van Doorslaer L. 104
Van Eeghem Etienne 39, 142
Van Elslander Antonin 105
Van Hoecke Rita 40
Van Maldeghem Jeroom 91
Van Parys J. 106
Verstraete Antoon 41, 79, 92

Wille Erik 143
Willems Gustaaf 107, 144
Wynants Marcel 127

B. TREFWOORDEN

accordeonist 114
adellijke titels 93
ambachten 59
arbeidersbeweging 53

baljuw 113
bedelarij 55
beeldhouwwerk 92
begijnen 17, 54
begijnhof Sint-Elisabeth 17, 54
begrafenis 24
belasting 109
belastingontvanger 48
bestuur 5

bibliografie 1, 2
bidprentjes 8
bijnamen 31, 140
blijde intrede 33
bodemgebruik 43
boekenbezit 83
Boerenkrijg 47, 50
brief 61
broodrellen 55
brouwer 113
Brugsche Courant 38
buurtwegen 44
buurtwegenatlas 18
cijnzen 16
cinema 66
cisterciënzers 86, 87
Congregatie
Maria Onbevlekt Ontvangen 8
Congregatie O.-L.-V. 70
crisis 55, 56, 60
cultuur 126

dagluiden 73
dialect 61, 104
dialectspreuken 107
diefstal 31
dokters 118, 119
doop 24
doopsgezind 122
duivensport 137

Eerste Wereldoorlog 65, 78, 79, 101, 102, 126

filosoof 126

geboorte 24
gedichten 105
gehandicapte 133
geld 46
geletterdheid 48
gemeenteraad 29, 30
graantellingen 55
grafmonumenten 88, 92
grondgebruik 109
Guldensporenslag 120

handtekeningen 113
hardloper 141
heemkundige kring 80, 81, 89
heemkundigen 83
herbakken 96
herbakker 25
herbergen 140
herbergruzie 27
herenhuis 121
hoeve 21, 34
Hollandlinie 78, 79
hongersnood 63
hospitaal 64
huis 40
huizenrij 62
huldebetoon 33
huwelijk 24

immobiliënmarkt 6
inpolderingen 42

journalist 126

kaarten 18
kapel 71
kasbons 46
kasteel 21
kasteel 42, 52, 85, 86, 87
kazemat 79
kelders 85
kerk 65, 72, 74, 84, 91
kerkhof 36
kerkinterieur 91
kerkwegels 45
klok 28, 37, 41
klokkenluider 73, 141
klokkenwerkplaats 82
kloosterzusters 8
krijgsgevangenen 78

landschapsontwikkeling 43
leer- en verbeteringsatelier 56
lening 49
leurder 138
liedjeszanger 114

marktzanger 141
metaal 88
missionaris 124
monnik 125
muziek 140

muzikant 141

neerhof 52
nieuwjaarsbrief 135
noodgeld 46
notabelen 5
ommestellingen 109
omwalling 85
onderwijs 66
onderwijzeres 134
ontginningsgeschiedenis 99
ontspanning 65, 140
ontstaansgeschiedenis 25
oorlogsdagboek 101
oorlogsmemoires 126
openbare veiligheid 60
openbare werken 60
opgeëisten 78
oudstrijdersbond 76
overlijden 24

paardenpostmeester 121
papiertekort 104
patronage 66
penningkohier 58
pers 126
petitie 48
pijlenraper 133
politiek 126,140
posthouderij 121
priorij 86, 87
processies 36
psychiatrie 118

Recht voor Allen 4, 26
reizen 126
ridder 120
rijkswacht 54
roepingen 65
runderpest 57

sagen 85
scharensliep 138
scheepswerf 21
schoolstrijd 65
schuttersgilden 139
sport 140
spotnaam 96
staat van goed 52
stadsrekeningen 19
stakingen 53
stevenist 125
straatnamen 97
studentenclub 132
Tachtigjarige Oorlog 122
teerlingspel 134
textiel 96
textielindustrie 56
thuisslachten 144
toneel 66
toponiemen 21, 99
Tweede Wereldoorlog 39, 65, 75, 77

vakbonden 53
varkensdrager 141
veer 142
veeziekten 57
veilingcatalogi 83
veldwachter 123
verenigingen 65, 66, 90
verloving 24
visitatieverslag 20, 72
visserijen 16
voetbal 136
volksfiguren 140, 141
volkswijk 140
vondelingen 3
vrijbuiters 72

wangedrag 33
waternamen 98
weekblad 4
wegels 44, 45
wezenrekeningen 9
wollenelle 59

zang- en toneelvereniging 90
zegelmatrijs 35
zendingsken 144
ziekenvervoer 64
zondagsschool 65

C. PLAATSNAMEN

Aalter 39, 43, 66-69, 76, 80, 89, 142, 143
Adegem 112
Afsnee 106
Amerika 61
Assenede 2, 42, 52, 70, 107, 120, 133-135
Assenede (groot-) 26, 45, 81

Bassevelde 2, 29, 34, 131, 133, 136
Bellem 62, 122, 123, 124, 137
Boekhoute 2, 20, 35
Brugge 38

Deurle 106
Drongen 11
Duitsland 102

Eeklo 4, 6, 8, 9, 18, 19, 25, 27, 31-33, 38, 40, 41, 44, 48, 49, 51, 55, 56, 58, 59, 61, 77-79, 83, 92, 113, 114, 117-119, 121, 126, 128, 129, 139, 140, 141

Gent 17, 87, 93, 114

Hansbeke 12, 14, 24, 63, 82

Kaprijke 23, 54
Knesselare 88

Landegem 10, 71, 72
Lembeke 131
Lotenhulle 90, 110
Lovendegem 21
Maldegem 36, 37, 64, 65, 84, 91, 114
Maldegem (Ambacht) 57
Meetjesland 1, 46, 96, 98
Merendree 97

Nevele 15, 75, 85, 93, 108, 115, 116, 132
Nevele (baronie) 7, 11
Nevele (Land van) 98
New York 61

Oosteeklo 2, 5, 30, 109

Poeke 100, 127
Poesele 3

Ronsele 28, 125
Ruiselede 110

Sint-Laureins 57
Sleidinge 138

Tildonk 75

Vinderhoute 17, 99
Vosselare 13, 60

Waarschoot 7, 47, 50, 53, 74, 86, 87
Waterland (-Oudeman) 16
Watervliet 16, 22

Zomergem 73

D. FAMILIENAMEN

Zie ook *bronnen: bewerking, ontsluiting, indices*, de nrs. 3-17
Met namenlijsten, biografische nota's enz. de nrs. 19, 24, 54, 58, 63, 70 en 132

Aernaut 61, 121
Andries 42
Bauwens 141
Buysse 93, 94, 104, 106, 108,

109, 115, 116
Colpaert 52
Comparé 108, 115

d'Aubioul 31
De Baets 76
De Maere 128
De Meyer 123
de Milliano 111
De Muynck 39
De Roover 141
De Rycke 117
De Vliegher 40
De Wispelaere 138

Fredericq 108, 115

Haerens 131
Hamerlynck 118

Jacobs 78
Jocqué 92

Kryger 129

Landuyt 142
Lauwers 75
Ledeganck 95
Lievens 82
Lootens 137
Loveling 101-103, 105, 108, 115

Maeterlinck 93
Maeyens 130
Martens 124
Minne 92
Moens 133
Mommaerts 75
Morthier 137

Neelemans 56, 83

Neyt 134

Pijcke 113

Rootsaert 122
Rutsaert 122

Ryffranck 126

Sierens 57
Speeckaert 125
Stockerman 57
Stroo 41
Teneir 114
Termont 141
Terny 114
Toeters 31

Van(den) Hecke 110
Van Aerschodt 41
Van Damme 128
Van Damme-Bernier 83
vanden Berghe 48
vander Straeten 38
Van derZalm 135
Van de Walle 27
Van Doorne 127
Van Doosselaere 121
Van Etten 35
van Hassnede 120
Van Hoorebeke 117
Van Kerckvoorde 119
Van Lantschoot 137
Van Leeuwe 112
van Maldegem 64
Van Maldeghem 110
van Paemel 100
Verstraete 141

Waeri 143
Willems 141

Kroniek

1. HET GENOOTSCHAP TIJDENS HET WERKJAAR 2001-2002

A. HET 52STE APPELTJE

Op zaterdag 9 februari 2002 was het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland te gast te Bellem voor de voorstelling van het 52ste jaarboek. In het voormalige Historisch Museum van de Vlaamse Strijd (nu een ontmoetingscentrum) daagden enkele tientallen aanwezigen op. In een (te) goed opgewarmde zaal maakten zij de officiële geboorte mee van één van de dikste jaarboeken ooit. De feestelijkheid werd enigszins overschaduwd door de plotse en noodgedwongen afwezigheid van redactiesecretaris Filip Bastiaen (overlijden vader).

Voorzitter Hugo Notteboom begroette de aanwezigen en zorgde ook voor de praktische richtlijnen. Zo stelde hij voor het eerst het officiële jaarprogramma voor van het Heemkundig Genootschap. Dat programma bevond zich ook als handige folder in het jaarboek.

De gelegenheidsspreker van dienst was secretaris-bestuurslid Dirk De Reuck. In een luchtige causerie schetste de geboren en getogen Bellemnaar kort de historiek van *het groene dorp*. Bijzondere aandacht ging daarbij naar de ruzies tussen Bellem en buurgemeente Aalter. Een onderwerp dat, gezien de aanwezigheid van bewoners uit beide dorpen, met de nodige luim werd gesmaakt.

Een officiële groet van het Aalterse gemeentebestuur kwam er bij monde van schepen van Cultuur Johan Verstrynge. In afwezigheid van de redactiesecretaris stelde redactielid Peter Laroy het jaarboek voor, met volgende tekst:

"Het nieuwe jaarboek is een kanjer, en dat op meerdere vlakken. Om te beginnen telt de publicatie dit jaar meer dan 400 blz. Dit betekent dat het aantal pagina's zelfs dat van het nummer van twee jaar geleden overtreft. En iedereen herinnert zich nog wel dat er toen sprake was van een uitzonderlijk volumineus nummer. Misschien toch even een mededeling voor wie op de kleintjes let, zoals men dat in het Noorden mooi verwoordt. Dit betekent dat u dit jaar per blad slechts 4,25 cent betaalt.

109, 115, 116
Colpaert 52
Comparé 108, 115

d'Aubioul 31
De Baets 76
De Maere 128
De Meyer 123
de Milliano 111
De Muynck 39
De Roover 141
De Rycke 117
De Vliegher 40
De Wispelaere 138

Fredericq 108, 115

Haerens 131
Hamerlynck 118

Jacobs 78
Jocqué 92

Kryger 129

Landuyt 142
Lauwers 75
Ledeganck 95
Lievens 82
Lootens 137
Loveling 101-103, 105, 108, 115

Maeterlinck 93
Maeyens 130
Martens 124
Minne 92
Moens 133
Mommaerts 75
Morthier 137

Neelemans 56, 83

Neyt 134

Pijcke 113

Rootsaert 122
Rutsaert 122

Ryffranck 126

Sierens 57
Speeckaert 125
Stockerman 57
Stroo 41
Teneir 114
Termont 141
Terny 114
Toeters 31

Van(den) Hecke 110
Van Aerschodt 41
Van Damme 128
Van Damme-Bernier 83
vanden Berghe 48
vander Straeten 38
Van derZalm 135
Van de Walle 27
Van Doorne 127
Van Doosselaere 121
Van Etten 35
van Hassnede 120
Van Hoorebeke 117
Van Kerckvoorde 119
Van Lantschoot 137
Van Leeuwe 112
van Maldegem 64
Van Maldeghem 110
van Paemel 100
Verstraete 141

Waeri 143
Willems 141

Kroniek

1. HET GENOOTSCHAP TIJDENS HET WERKJAAR 2001-2002

A. HET 52STE APPELTJE

Op zaterdag 9 februari 2002 was het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland te gast te Bellem voor de voorstelling van het 52ste jaarboek. In het voormalige Historisch Museum van de Vlaamse Strijd (nu een ontmoetingscentrum) daagden enkele tientallen aanwezigen op. In een (te) goed opgewarmde zaal maakten zij de officiële geboorte mee van één van de dikste jaarboeken ooit. De feestelijkheid werd enigszins overschaduwd door de plotse en noodgedwongen afwezigheid van redactiesecretaris Filip Bastiaen (overlijden vader).

Voorzitter Hugo Notteboom begroette de aanwezigen en zorgde ook voor de praktische richtlijnen. Zo stelde hij voor het eerst het officiële jaarprogramma voor van het Heemkundig Genootschap. Dat programma bevond zich ook als handige folder in het jaarboek.

De gelegenheidsspreker van dienst was secretaris-bestuurslid Dirk De Reuck. In een luchtige causerie schetste de geboren en getogen Bellemnaar kort de historiek van *het groene dorp*. Bijzondere aandacht ging daarbij naar de ruzies tussen Bellem en buurgemeente Aalter. Een onderwerp dat, gezien de aanwezigheid van bewoners uit beide dorpen, met de nodige luim werd gesmaakt.

Een officiële groet van het Aalterse gemeentebestuur kwam er bij monde van schepen van Cultuur Johan Verstrynge. In afwezigheid van de redactiesecretaris stelde redactielid Peter Laroy het jaarboek voor, met volgende tekst:

"Het nieuwe jaarboek is een kanjer, en dat op meerdere vlakken. Om te beginnen telt de publicatie dit jaar meer dan 400 blz. Dit betekent dat het aantal pagina's zelfs dat van het nummer van twee jaar geleden overtreft. En iedereen herinnert zich nog wel dat er toen sprake was van een uitzonderlijk volumineus nummer. Misschien toch even een mededeling voor wie op de kleintjes let, zoals men dat in het Noorden mooi verwoordt. Dit betekent dat u dit jaar per blad slechts 4,25 cent betaalt.

Maar - zo hoor ik ons kritisch publiek al opwerpen - het is niet de kwantiteit, maar wel de kwaliteit die telt. Welnu, ook op dat vlak mag ons bestuur tevreden zijn. Wie de zaken vanop afstand bekijkt, kan niet anders dan toegeven dat opnieuw een bundel met interessante en hoogstaande bijdragen is afgeleverd.

Een leuke oefening in dat verband is het bekijken van de kwaliteit van het bronnenmateriaal. Ik ging het even voor u na. Wie al het materiaal - dat in voetnoot is aangegeven - op een lijst zou zetten, krijgt een indrukwekkend overzicht van origineel geraadpleegd bronnenmateriaal, voornamelijk archiefmateriaal. Het duidt er op dat onder onze auteurs toch een aantal mensen zitten die urenlang arbeid verrichten in archieven en vaak de vergeten stoffige schatten uit het verleden opnieuw aan de oppervlakte brengen en dit op een leesbare manier synthetiseren. Bovendien valt mij ook de belezenheid enorm op. De vele literatuurverwijzingen in het notenapparaat zijn een indicatie voor de betrokkenheid van onze auteurs bij hun onderwerp. Een auteur is er zelfs in geslaagd een boek met publicatiedatum 2002 in de tekst te verwerken. Bij een ander auteur is de vertrekbasis voor zijn onderzoek dan weer een andere publicatie, waarvan hij niet alleen de gegevens in een bredere context plaatst maar bovendien ook corrigeert en aanvult. Hoewel iedereen het motto huldigt van history is fun, geschiedenis is leuk, en dus eigenlijk dit doet als een zinnige vorm van vrijetijdsbesteding, denk ik dat de wetenschappelijkheid en de accuraatheid van de bijdragen in dit tweeënvijftigste jaarboek buiten kijf staat. Maar genoeg gezwaaid met het wierookvat. Wat meer over de inhoud.

Tien bijdragen telt het jaarboek en acht verschillende auteurs. De auteurs komen uit de eigen middens. We tellen zes bestuursleden van het Heemkundig Genootschap. Twee auteurs zijn gastschrijvers maar geen onbekenden, met name Paul van de Woestijne uit Eeklo en Arnold Strobbe uit Lotenhulle.

De bijdragen, sterk gefundeerd - ik wees er reeds op - overstijgen de verschillende tijdvakken. Middeleeuwen, Nieuwe Tijden, 19de en 20ste eeuw zijn door het jaarboek volledig overspannen. Het is evenwel het laatste tijdvak waar de klemtoon op ligt. Bijna de helft van dit jaarboek is immers gewijd aan de Eerste Wereldoorlog. Paul Van de Woestijne maakte de oorlogsmemoires van Pius Ryffranck uit Eeklo klaar voor publicatie en annoteerde die uitgebreid. In de memoires vindt de lezer tientallen kleine feiten uit de oorlogsjaren terug en snuift hij ook de sfeer van die dagen. Bovendien staan er enkele uitgebreide schetsen in van flamboyante Duitse figuren zoals Pietje Snot, alias Heinrich Braun, of Hauptman Aegidi, de plaatselijke commandant. Gekleurde indrukken - het zijn immers memoires - maar voor onze streek - naar mijn mening - toch bijzonder waardevol. Het geheel is rijkelijk geïllustreerd met affiches en aanplakbiljetten uit die periode. De memoires zijn door bewerker Van de Woestijne bovendien voorzien van een personen- en plaatsnamenregister. Ik kan u nu al voorspellen dat door deze memoires dit jaarboek ook bijzonder zal gegeerd zijn door de fanaten van de Eerste Wereldoorlog, ook buiten het Meetjesland.

Die fanaten zullen zich evenzeer, zoniet nog meer, werpen op het bijzonder interessante artikel van onze redactiesecretaris Filip Bastiaen. In december hield hij reeds een voordracht over oorlogsgeld en zijn bijdrage LENEN OF GELD DRUKKEN? NOODGELD IN HET MEETJESLAND *1914-1918 is daar nu de schriftelijke uitwerking van. De auteur beperkt zich niet tot een loutere beschrijving van wat waar te vinden was. In een inleidend gedeelte schetst hij het ruimere economische kader en stelt zich ook de vraag hoe de gemeenten in dit nieuwe kader konden functioneren. Een cruciale vraag in deze problematiek is of een gemeentebestuur geld mag produceren. Wettelijk mag dit, zo blijkt, maar vraag is maar in hoeverre de gemeentebesturen zich op dat moment vragen stelden. In elk geval, het z.g. oorlogsgeld kwam er, in allerlei soorten en waarden. Het overzicht van de beschikbare gegevens, met unieke illustraties, bevat een boeiende synthese die ook aansluit op de eerder gestelde vragen. Concluderend stelt Filip Bastiaen evenwel dat de waarde van dit papiergeld niet mag worden overschat.*

Wij keren nog even terug naar de figuur van Pius Ryffranck. In de beste traditie van het huis wilde Paul Van de Woestijne meer dan alleen maar memoires brengen. Voorafgaand aan de geannoteerde bronnenpublicatie vinden wij daarom een uitgebreide biografie terug. In PIUS RYFFRANCK, JOURNALIST EN FILOSOOF *beschrijft Paul deze boeiende figuur die zowel in de 19de als de 20ste eeuw één van de meeste belangrijke personen was te Eeklo. We lezen over zijn ervaringen in de plaatselijke perswereld, we vernemen meer over zijn jaarlijkse reizen (toen al!), en krijgen meer inzicht in Ryffrancks betekenis voor de Eeklose cultuur en politiek. De bijdrage betekent dan ook een belangrijke aanwinst voor de recente Eeklose geschiedschrijving.*

En met Pius Ryffranck zijn wij dan in de 19de eeuw beland en voor een stuk ook in cultuurgeschiedenis. En daar kunnen wij dan twee andere bijdragen situeren. Om te beginnen is er HET GEZIN VAN PAMEL: EEN VERHAAL UIT DE KONTENHOEK? *door Arnold Strobbe. Het is bekend dat auteur Cyriel Buysse de figuren en gebeurtenissen uit eigen tijd en streek graag verwerkte in zijn literatuur. Volgens bepaalde getuigen zou het Gezin van Pamel in verband kunnen gebracht worden met figuren en gebeurtenissen uit Poeke. Arnold Strobbe werkt vaak met interviews, een vruchtbare manier van werken die vandaag de dag maar al te vaak over het hoofd wordt gezien. Op basis van een interview met iemand die familie is van misschien de legendarische boer Van Pamel, reconstrueert Arnold Strobbe een en ander. Een van de conclusies luidt alvast dat het niet onmogelijk is dat Buysse zijn inspiratie voor het toneelstuk uit het werkelijke Poekse leven heeft gehaald. Een interessante speurtocht, boeiend beschreven.*

Daarbij aansluitend komen wij bij het stuk WAT STAAT ER OP DE PLANK? EEN BOEKHISTORISCHE KIJK OP EDOUARD VAN DAMME-BERNIER EN EDOUARD NEELEMANS, *geschreven door Peter Laroy. Over deze twee Eeklose notabelen uit de 19de eeuw kwam de voorbije jaren al heel wat aan het licht. Zij zijn in deze bijdrage maar een alibi om de boekhistorische invalshoek te introduceren*

in het lokaalhistorische onderzoek. Om dit wat te verklaren vond de auteur het nodig een kleine theoretische inleiding te geven, het begrippenkader en de literatuur terzake wat te situeren. De klemtoon binnen het artikel ligt evenwel op een uitgebreide analyse van de veilingcatalogi van het boekenbezit van de twee betrokken personen. Na hun dood werd hun bibliotheek immers publiek geveild. En wat daar allemaal is terug te vinden, zegt veel over deze figuren en hun leefwereld. En omdat beide heren heemkundigen en historici avant la lettre waren, krijgen wij nog een bijkomend interessant element.

En dan maken wij nu een sprong terug naar voor in de tijd en in het boek. Zo komen wij bij de bijdragen van Roger Buyck en Hugo Notteboom. Op een heldere en gestructureerde manier bouwt die eerste, Roger Buyck, zijn bijdrage over KAPRIJKSE BEGIJNEN IN HET ST.-ELISABETHBEGIJNHOF TE GENT (17-18DE EEUW) *op. Na een korte introductie over begijnen en begijnhoven stelt de auteur zich klaar en duidelijk tot doel om een bestaand prosopografisch onderzoek te filteren voor de Kaprijkse situatie. Zo komt Roger Buyck in eerste instantie tot een aangevulde lijst van Kaprijkse begijntjes. Vervolgens schetst hij ze stuk voor stuk in hun persoonlijk maar ook sociaal-economisch milieu. Op basis daarvan slaagt de auteur erin een aantal interessante conclusies te trekken. Het geheel sluit af met een aantal lezenswaardige bijlagen. De term monnikenwerk is in deze context om meerdere redenen geschikt.*

Diezelfde term is zonder twijfel van toepassing op de bijdrage STICHTING, BLOEI EN VERVAL VAN HET MALDEGEMSE HOSPITAAL *door Hugo Notteboom. Het notenapparaat dat zowat 8 bladzijden beslaat, spreekt in dat verband boekdelen. De bijdrage valt voor mij uiteen in twee grote delen. Om te beginnen is er de oprichting, de bloei en het verval van het Hospitaal te Maldegem. De auteur gaat terug tot de tijd van Arnulf van Maldegem, de volle middeleeuwen dus. Een uitgebreide biografische schets mondt uit in een aantal meeslepende paragrafen over de eigenlijke stichting van het hospitaal. Zeer accuraat en gedetailleerd krijgt de lezer inzicht in de werking in de bloeijaren. Op een al even analytische manier doet Hugo Notteboom het verval en zelfs de gedeeltelijke afbraak uit de doeken. Vooral vanaf de 17de eeuw is dit verval bijzonder schrijnend. Aansluitend bij dit alles, maar voor mij toch als een afzonderlijke entiteit te beschouwen, is de problematiek van het transport van de Maldegemse zieken vanaf de 16de eeuw. Vooral in de 19de eeuw lokte deze kwestie hevige discussie uit, hier treffend beschreven. Onze voorzitter eindigt zijn bijdrage met een oproep, die hopelijk door de Maldegemse bestuurders wordt gelezen en...begrepen.*

Tot slot zijn er ook de bijdragen van onze trouwe Wilfried Steeghers, die in dit jaar GENTSE POORTERS UIT ZELZATE (1542-1796) *op een rijtje zet en is er ook nog een* CORRIGENDA-ARTIKEL OP HET VIJFDE PENNINGKOHIER VAN EEKLO (1580) *uit ons vorig jaarboek, een aanvullende noot door auteur Erik De Smet, die door een drukfeil, zoals dat vroeger zo mooi heette, een deel van zijn arbeid niet zag afgedrukt.*

Zoals steeds bevat ons jaarboek ook een uitgebreid overzicht van de activiteiten, een boekbespreking en het onmisbaar HEEMKUNDIG REPERTORIUM. *Ik hoop als spreker ad interim uw appetijt te hebben opgewekt en wens u veel plezier met het verorberen van uw Appeltjes.*"

Waarna de aanwezigen zich overgaven aan de receptie en tevreden huiswaars togen.

B. VOORDRACHTEN EN ACTIVITEITEN

Collaboratie en repressie: is verzoening mogelijk?

Op vrijdag 3 mei hield professor dr. Frans-Jos Verdoodt een lezing over dit nog steeds heikele onderwerp. Alhoewel het thema van collaboratie en repressie bijzonder actueel was door bijvoorbeeld het gecontesteerde decreet Suykerbuyck, de studiedag van 9 juni 2001 in het Vlaamse parlement, het incident Sauwens, maar vooral door het historisch pardon dat prof. Verdoodt uitsprak op de IJzerbedevaart van 5 april 2000, was de belangstelling eerder aan de matige kant. De vijftig aanwezigen luisterden echter met meer dan gewone belangstelling naar de uiteenzetting van de spreker, waarvan we het volgende noteerden.

Verzoening is, door de lang geleden duur van de gebeurtenissen, zo goed als onmogelijk geworden en het leed is niet meer te herstellen. De twee ontstane subculturen (goeden - slechten) staan nog steeds diametraal tegenover elkaar en wentelen zich in hun gelijk. Slechts hier en daar gebeurt het dat bijvoorbeeld een Nationale Strijdersbond contact neemt met Vlaamse Oudstrijders, alhoewel beiden hebben gestreden voor het vaderland, zij het niet altijd met dezelfde bedoelingen. Er doet zich ook een merkwaardige evolutie voor. Tien, twintig jaar geleden leek het dichten van de gapende kloof in de Belgische maatschappij nog mogelijk, de sfeer was minder radicaal, de laatste tijd echter verstrakken de opinies. Zo kon men de gewezen zangeres Jo Leemans in een praatprogramma op tv nog categorisch horen verklaren dat ze nooit, maar dan ook nooit, ook maar één collaborateur zou willen vergeven. De hatelijke toon die mevrouw Leemans aansloeg, brengt het debat natuurlijk geen stap verder. Het steeds maar herhalen van het leed van de geschiedenis brengt ook niet veel aarde aan de dijk. En ook de emotionaliteit waarmee het debat wordt gevoerd, zorgt voor geen oplossingen.

De tijd dringt echter: voor de jeugd is de Tweede Wereldoorlog een gebeurtenis uit een ver verleden, iets voor oude mensen en historici. Vandaar dat het van belang is om steeds opnieuw te wijzen op de excessen van toen: uitroeiing van mensen omwille van hun ras of geaardheid, medewerking met een verderfelijk regime, de overdreven strenge aanpak van collaborateurs, enz.

Er moet zeker niets worden vergeten of goedgepraat. Het nationaal-socialisme is en blijft een verderfelijk regime, de collaboratie heeft de Vlaamse

Beweging zwaar geschaad en is niet goed te praten. De repressie was meedogenloos en veel te hard en ontaardde in veel gevallen als een wraakoefening tegen elke uiting van Vlaamsgezindheid. Slechts als men bekent fout te zijn geweest, is de stap tot verzoening gezet.

Uit de discussie achteraf bleek dan nog steeds veel mensen het moeilijk hebben met de repressie. Toch bleek dat er ook in Maldegem iets is veranderd. Een zeer geëmotioneerde aanwezige verklaarde voor het eerst in zijn leven dat zijn vader een collaborateur was geweest, en dat hun gezin daarvoor hun hele leven lang heeft geboet. Zelfs dergelijke straf ondergaat de ergste misdadiger van gemeen recht niet eens. Het feit dat dit en plein public en zonder protest werd gezegd, toont aan dat men ofwel bereid is te vergeven en te aanvaarden, ofwel dat het allemaal de moeite niet meer loont...

HN

De pers in het Meetjesland

In de *Koperen Leeuw*, het kleine, doch gezellige theaterzaaltje aan de Tieltsesteenweg, hield ons nieuwste bestuurslid, Paul Van de Woestijne, op woensdag 5 juni 2002 voor een veertigtal aanwezigen, een lezing over weekbladen uit het Meetjesland.

Paul schreef reeds heel wat artikels over de pers, zijn belangrijkste werk over dit onderwerp is toch de geschiedenis van *de Eecloonaar* die in 1999 werd gepubliceerd naar aanleiding van het honderdvijftig jarig bestaan van dit weekblad dat daarmee het oudste, nog bestaande weekblad van België is. Vanzelfsprekend werd uitvoerig ingegaan op deze Eeklose eersteling, maar ook andere bladen kwamen aan bod: de *Gazette van Eecloo*, *De Stad Eecloo*, *De Meetjeslander*, *Het Meetjesland*, *Het Liberale Noorden*, enz.

Veel van die weekbladen konden en bleven verschijnen dankzij de doortastendheid en het idealisme van de *hoofdredacteur* die meestal voor alles en nog wat instond. In dat verband dienen we August en Prosper Van Acker en Pius Ryffranck te vermelden. In ons vorig jaarboek werd de figuur van Pius Ryffranck nog uitvoerig belicht door Paul. Maar ook de Maldegemse zwaargewichten kwamen aan bod: Camiel Willems met de liberale *Volksbode van Maldeghem* en later de *Brugsche Beiaard* en natuurlijk Victor De Lille met *'t Getrouwe Maldeghem*. Ook aan *De Gazet van Maldegem* en *Het Weekblad van Maldeghem en Zeeuwsch-Vlaanderen* werd enige aandacht besteed.

De aangekleefde ideologie van de hoofdredacteur bepaalde uiteraard de inhoud van elk weekbad: van ultramontaans en volgzaam, zelfs slaafs katholiek, tot liberaal en later socialistisch: ook in het Meetjesland kende de pers alle kleuren van de politieke regenboog. Dat er bladen werden gesticht enkel en alleen om de ideologie van een bepaalde partij te verspreiden, is dan niet verwonderlijk, het was de enige manier om met de

kiezers in contact te komen. En dat het voor colporteurs van socialistische en later communistische bladen, eieren lopen was, hoeft niet uitgelegd te worden.

Spreker belichtte ook de technische aspecten van de uitgeverij: het zetten met de hand, drukken met de degelpers, blaadje per blaadje, een zeer arbeidsintensief proces. De oplage bestond dan ook meestel uit slechts een paar honderd exemplaren. Pas later, tegen het eind van de 19de eeuw, kwam de stoomdrukkerij in zwang. De lezing werd *geïllustreerd* met vele authentieke exemplaren van de verschillende titels. Een interessante, didactische lezing!

Ten slotte nog deze oproep: wie oude weekbladen uit het Meetjesland bezit en deze wil laten inkijken, mag niet nalaten dit te melden aan Paul van de Woestijne of aan een van de bestuursleden van ons genootschap. Alle beetjes, hoe miniem ook, zijn van belang voor de geschiedenis van de Meetjeslandse pers.

HN

Hoe ontstond en wat betekent mijn familienaam?

Dat genealogie een van de meest beoefende genres is in het historisch onderzoek, is bekend. Van alle archiefbezoekers in een regionaal of lokaal archief zijn ongeveer 90% van de bezoekers naarstig aan het zoek naar hun voorouders. Het is een zinvolle en leerrijke hobby die veel mensen jaren in de ban houdt. Om die mensen een klein beetje vooruit te helpen, nodigden we professor dr. Magda Devos van de Universiteit van Gent op woensdag 27 november uit om een *les* te geven over familienamen. De meer dan zeventig aanwezigen kregen waar voor hun geld.

Professor Devos leidde ons door het boeiende bos van de vele duizenden familienamen die allemaal een *begin* hebben gekend: een plaats, een dier, een kenmerk, enz. Ze ondersteunde de theorie met vele tientallen praktische voorbeelden. Bijvoorbeeld dat Bruynooghe opviel in het land van de blauwogige. Het zou ons veel te ver leiden alle verklaarde namen hier nog eens op te sommen. We verwijzen daarvoor naar het Woordenboek van de Familienamen, het standaardwerk van dr. Frans De Brabander, dat in elke openbare bibliotheek in het Meetjesland aanwezig is en waarin men meer informatie voor opzoekingen kan vinden.

Professor Devos bewees met haar lezing dat ze niet alleen de wetenschap *bezit*, maar dat ze die ook nog aan de man kan brengen. Het werd een *spannende* lezing, vol verrassende wendingen, vol tips, details en wetenswaardigheden, om elke genealoog het water in de mond te doen komen. Het moet een plezier zijn om les te krijgen van mevrouw Devos. En ja hoor, ook haar eigen naam kwam aan bod. Een *vos* is een sluw, geraffineerd, leep en listig iemand, of een roodharige. Houden we het, met de professor, maar bij de tweede betekenis! Alhoewel...

HN

C. DE ZOMERUITSTAP
LIEVETOCHT VAN GENT NAAR DAMME

Na decennialang in de zomer een dorp uit het Meetjesland te hebben bezocht, besloot het bestuur van het Genootschap het dit jaar over een andere boeg te gooien en werd er gekozen voor een *themabezoek*. Als eerste in de reeks werd besloten de Gentse Lieve van *bron* tot *monding* te volgen, en dit op zondag 25 augustus 2002.

Alleszins wat de opkomst betreft, werd het een denderend succes: er moest zelfs een dubbeldekker ingelegd worden, en nog waren er plaatsen te kort.

Het welslagen van deze uitstap is op de eerste plaats toe te schrijven aan Albert Andries uit Lovendegem. Albert verzamelt reeds sinds jaren alles wat er te vinden is over de Lieve, het resultaat van zijn opzoekingen zit netjes gesorteerd in verschillende, goedgevulde archiefdozen. Samen met Albert en Ronny Debbaut verkenden we enkele maanden vóór de uitstap het hele traject, kwestie van onaangename verrassingen te voorkomen. Toen reeds ontpopte Albert zich als een gedegen Lievekenner. Iedereen die de tocht meemaakte, zal beamen dat hij de Lieve door en door kent. Van bij het vertrekpunt aan de Lievekom en Lievekaai in Gent tot aan het eindpunt in Damme bleef hij enthousiast over dit Gentse kanaaltje vertellen.

Eddy Levis, gelegenheidsgids in Gent, leidde de wandeling van de Lievekom tot aan het Rabot.

In Gent kreeg Albert onverwachte steun van Eddy Levis, niet alleen een kenner van de Lieve, maar nog meer van zijn stad. Eddy trad spontaan op als gelegenheidsgids. Met hem wandelde de hele groep van de Lievekaai naar het Rabot en dit stukje onbekend Gent was voor velen een ware revelatie. Tijdens deze korte wandeling vertelde Eddy honderduit over de geschiedenis van zijn stad, over de betekenis van de Lieve, de ontstaansgeschiedenis van het Rabot, enz.

Van het Rabot reden we naar de Verloren Kost en Zoete Moeie, wegens tijdsgebrek lieten we Stoktevijer in Zomergem links liggen, om halt te houden aan Raverschootbrug, berucht wegens de moord op Karel de Goede, bekend door het Stadhuis van Raverschoot. Vanaf Raverschoot dienden de Gentenaars een hoogterug te overwinnen, wat gebeurde door het bouwen van vijf rabotten: Raverschootrabot, Blakrabot, Dorekensrabot, Balgerhoekerabot en Steentjesrabot. In het stadhuis kwam iedereen even op adem bij een drankje, tenminste diegenen die aan een verfrissing raakten.
Via Balgerhoeke en Steentjes arriveerden we in Celie, waar we op het tracé van de Oude Lieve reden die vroeger naar Aardenburg liep. Vandaar ging het naar Strobrugge, dat altijd al een strategisch plaats is geweest, ook voor de Gentenaren. Er lag hier immers een belangrijk conduit dat het water van de Ede onder de Lieve naar zee leidde, en van Strobrugge kon ook gevaren worden naar Aardenburg. Hier werd uitleg gegeven door ondergetekende.

Albert Andries geeft met woord en gebaar uitleg aan het rabot "De Verloren Kost", nabij de Vier Lindekens (Lovendegem)

In Moerkerke werden we opgewacht door onze vierde gids, Jacques Degroote. Voor de meeste onder ons was het Lievetraject tussen Moerkerke en Damme *terra incognita*. Dat werd door Jacques op een voortreffelijk manier goedgemaakt. Aan het Conduit wist hij zelfs de precieze loop van de Lieve aan te duiden: een onooglijk grachtje tussen de maïs en twee weiden. In Damme zelf kregen we twee opgegraven sluizen te zien. De Lieve kwam Damme immers niet steeds langs dezelfde kant binnen.

Door het organiseren van zo'n historische *expeditie* komen er onvermijdelijk historische onduidelijkheden naar boven. Bijvoorbeeld is het nog niet duidelijk waarom het tracé van de Lieve eerst naar Aardenburg liep en dat tijdens het graven geopteerd werd om de Lieve naar Damme te leiden. Verder is de toestand aan het conduit in Strobrugge niet geheel opgeklaard. Precies door de plannen op de wijk zelf te raadplegen, bleek dat een en ander niet klopte. En waarom de Lieve bij Raverschoot op een kaart uit het archief van het Sint-Janshosptaal een heel andere loop volgt, moet ook nog worden onderzocht. En hoe het nu precies in Damme zat, zal ook nog grondig moeten worden bestudeerd.

Het was ondertussen al vrij laat geworden, iedereen haastte zich dan ook om nog vlug iets te eten. Voor de tocht van volgend jaar zal opnieuw worden gezorgd voor een restaurant en zullen ook enkele schoonheidsfoutjes (als bijvoorbeeld de te lange duur) worden weggewerkt.

Jacques Degroote vertelt ons alles over de Lieve aan de Konduitput. Onze gids staat op de reling van de brug van het Geleed.

Het succes van deze Lievetocht is uiteindelijk te danken aan onze drie gidsen die de groep op een uitstekende manier langs de Lieve en haar geschiedenis wisten te leiden. Maar zonder de inzet en medewerking van Rudy, de meest professionele chauffeur van ver in de omtrek, zou van de Lievetocht niet veel in huis zijn gekomen. Hoe hij met zijn dubbeldekker langs de meest smalle straatjes laveerde en er zich zelfs mee in Damme waagde, is nauwelijks te geloven. Als op een bepaald ogenblik een nieuwsgierige toeschouwer hem afraadt naar het Conduit te rijden, vraagt Rudy hoeveel plaats hij wel had. Misschien een halve meter over! Meer is er niet nodig, antwoordde onze chauffeur ijzig kalm, en daar reed de bus!
Van de Lievetocht schreef Albert Andries een brochure van 25 pagina's. Wie een exemplaar wenst, laat dit weten aan Hugo Notteboom. Kostprijs: € 1,50. Een aanrader voor wie de Lievetocht nog eens rustig wil overdoen.

Door (bijna) alle heemkundige verenigingen uit het Meetjesland en onder impuls van het Genootschap, werd een commissie ad hoc *de Gentsche Lieve* gesticht, ondertussen omgevormd tot een feitelijke vereniging. Het doel ervan is in de eerste plaats het toerisme langs de Gentse Lieve te bevorderen door het uitstippelen van fietsroutes en door het organiseren van zoektochten. Een tweede, maar niet minder belangrijk doel, is de bevordering van de studie van de Lieve. Uiteindelijk zou dit moeten resulteren in de uitgave van een prachtig historisch werk. Praktisch alle ste-

Bij een recent opgegraven rabot in Damme luistert iedereen naar gids Jacques Degroote.

den en gemeenten zijn in *de Gentsche Lieve* vertegenwoordigd. De werking ervan is interregionaal, interprovinciaal en zelfs internationaal, want de oude Lieve liep tot in Aardenburg. Via ons jaarboek houden we de leden van het Genootschap op de hoogte van alle komende activiteiten.

HN

2. BOEKENNIEUWS

R. TONDAT, *Oorsprong van Nieuw Eeklo en de Eeklose Herbakker*. Eeklo, 2002, 240 p.

In 1990 verscheen het boek *750 jaar Eeklo*, in feite de dorpsmonografie van de Meetjeslandse hoofdstad. Twaalf jaar later verscheen een boek dat een aantal stellingen uit die publicatie aanvecht. Auteur van dit nieuwe werk is Eeklonaar Romano Tondat, reeds lang actief in de heemkunde en bekommerd om de geschiedenis van zijn streek. Na jarenlange opzoekingen, zo schrijft hij in het woord vooraf, is hij immers *"overtuigd van de waarheid over het ontstaan van Nieuw Eeklo en van de historische werkelijkheid van de Eeklose Dobbelgebakkene"*. Meteen zijn de inhoudelijke krijtlijnen getrokken.

In de loop van de jaren '90 en in de nasleep van de publicatie *750 jaar Eeklo*, laaiden bij enkele heemkundigen en lokaalhistorici felle discussies op over de ontstaansgeschiedenis van Eeklo. Dit is de eerste aanzet tot het boek. Romano Tondat verdedigt hier de stelling dat *"het oude Eeklo niets met het huidige te maken had. Nieuw Eeklo had voor 1240 geen geschiedenis. De naam Nieuw Eeklo zelf verwees naar een gebied dat de naam Eeklo droeg, maar dat lag acht km verder oostwaarts"*. Op deze manier brengt hij dus een ander verhaal dan de onderzoekers in het boek 750 jaar Eeklo.

Het tweede thema van dit boek is het verhaal van de *Eeklose Dobbelgebakkene*. Volgens Tondat komt deze naam voort uit conflicten tussen de heren van Maldegem en de inwoners van Nieuw Eeklo in de loop van de 15de eeuw. Deze stelling sluit eigenlijk aan bij het eerste onderwerp, waar hij de ontwikkeling van Novum Eclo ziet als een zet tegen de heren van Maldegem. Min of meer bij wijze van revanche zouden zij naar aanleiding van een concreet geval (de zaak Vincent Soetaert, 1458) de Eeklonaars *"dobbel bakken"*.

Het is niet altijd eenvoudig om deze lijnen uit het boek te halen. Hoewel op het eerste zicht goed gestructureerd, blijkt bij aandachtige lectuur het niet zo makkelijk de redenering van de auteur te volgen. Wij hebben herhaaldelijk paragrafen moeten lezen en herlezen om tot een (hopelijk) goed begrip te komen. Een aantal herhalingen vergemakkelijken het er niet op. Een verdienste voor de auteur en het boek is dat heel wat bronnenmate-

riaal uit de Middeleeuwen overzichtelijk wordt gepresenteerd en vaak op een unieke manier becommentarieerd. Een derde van het boek beslaat bijlagen met betrekking tot de Eeklose middeleeuwse geschiedenis en tot de behandelde problematiek. Een grondig onderzoek zou evenwel moeten aantonen in hoeverre de grondregels van de historische kritiek hier zijn gevolgd (met name objectiviteit van de onderzoeker, controleerbaarheid van de bronnen, herhaalbaarheid van het onderzoek).

Op bibliografisch vlak heeft de auteur zijn huiswerk gemaakt. Naast een aantal verouderde en toch behoedzaam te gebruiken werken (De Potter en Broeckaert!) vinden wij wel werken uit de recente Gentse medievistieke school terug (Van Caenegem, Verhulst, Prevenier, Blokmans, Boone en Heirbaut). Precies daarom ook jammer dat het verhaal over de twisten tussen Eeklo en Maldegem niet in een nog ruimere context van de Vlaamse situatie werd geplaatst. Op die manier komt de uniciteit van de z.g. stedentwist misschien wel in een ander daglicht te staan.

In elk geval, iedereen die de komende jaren fundamenteel historisch onderzoek wil doen naar de Eeklose Middeleeuwen, heeft aan dit boek een flinke kluif. Men hoeft het niet altijd met alle stellingen eens te zijn, dit boek biedt een aantal interessante invalshoeken die kunnen worden uitgespit.
Het is daarom des te jammer dat de auteur dit anders toch intellectueel uitdagende boek aangrijpt om een paar persoonlijke rekeningen op een nogal uitgesproken manier te vereffenen.

P.L.

W. BOSMANS, *Traditionele muziek uit Vlaanderen*. Leuven, 2002, 176 p.

Dit prachtig uitgegeven boek brengt een schitterende en leesbare synthese van muziek uit het verleden, van muziek voor gewone mensen. Het is helaas zo dat wij in Vlaanderen het muzikale erfgoed bijzonder lang hebben verwaarloosd. Pas vanaf 1960 probeerden enkelingen (Wannes van de Velde, Walter De Buck, Willem Vermandere) met een oude traditie aan te knopen, zij het in de marge.
Vlaanderen heeft nochtans een rijk muzikaal verleden. In het boek maken we kennis met de traditionele muziek en haar wortels, met het zingen bij allerlei gelegenheden, met marktzangers en muzikanten, ja zelfs met de traditie van het dansen en de instrumenten. Gebaseerd op heel wat bronnenmateriaal lees je door het boek heen en raak je gefascineerd door muziek in het verleden.

Hier en daar duiken figuren of gebruiken uit het Meetjesland op. Bij de marktzangers besteedt de auteur uiteraard aandacht aan Tamboer. Als voorbeeld van rijke tradities vinden wij het meizingen uit Aalter en Driekoningen uit Ursel terug. Vooral de plaatsing van alle typische voorbeelden in een ruimere en gestructureerde context is een bijzondere ver-

dienste van dit boek. Wie bovendien benieuwd is waar het woord *ketelmuziek* vandaan komt of nog eens precies wil weten hoe een instrument als de hommel er nu wel uitzag, grijpt vlug naar dit boek. Het is ook verkrijgbaar met een CD-box met gezongen schatten uit onze volkscultuur.

P.L.

R. BUYCK, *Kaprijke. Van middeleeuwse stad tot hedendaags agrarisch dorp (1240-2000)*, Kaprijke, 2002, XVI+574 p.

Eind 2002 verscheen de lang verwachte dorpsmonografie van Kaprijke. Meer dan twintig jaar lang werkte Roger Buyck, geboren en getogen Kaprijkenaar, aan dit boek. De lezers van dit jaarboek konden de voorbije jaren al genieten van heel wat vruchten van het voorbereidend werk. De degelijkheid en de teneur van die artikels liet alvast het beste verhopen. De voorliggende geschiedenis van Kaprijke lost alle beloftes in.

In de beste traditie van de eerder verschenen monografieën in het Meetjesland telt het boek ongeveer 600 bladzijden op een afgeleid kwartoformaat, bevat het een aantal aantrekkelijke kleurillustraties en is het mooi gebonden met stofwikkel. In tegenstelling tot een aantal andere recente dorpsgeschiedenissen (Evergem, Bellem, Sleidinge in voorbereiding, Lotenhulle in voorbereiding) is het boek wel degelijk een eenmansonderneming. Roger Buyck neemt alle onderwerpen en tijdvakken voor zijn rekening. Niet zo evident in dit tijdperk van specialisatie.

Veel heeft te maken met het feit dat de auteur jarenlang leraar geschiedenis was, en dus nooit het overzicht op het geheel van de geschiedenis heeft verloren. Dankzij deze achtergrond munt deze monografie ook uit door de verteltrant. Geschiedenis wordt hier weer boeiend gemaakt. Wie niet meer precies weet wat de taak van de baljuw was in de middeleeuwen of hoe de schoolstrijd van de 19de eeuw precies in elkaar zat, krijgt tussendoor een korte schets en kan zo meteen de eigen Kaprijkse situatie hier aan koppelen. Dit kaderen in de ruime context is een belangrijke troef: de geschiedenis stopt immers niet aan de grenzen van het eigen dorp.
En hoewel de auteur zich in het woord vooraf verontschuldigt voor de ongelijkheid tussen het deel van het Ancien régime en het deel van de Nieuwste Tijden (19de-20ste eeuw) is het werk bijzonder goed uitgebalanceerd. Qua thematische indeling zien wij alleen iets meer aandacht voor het sociaal-economische thema in het eerste deel en wat meer bladzijden voor het politiek-bestuurlijke in het tweede deel. Dit is evenwel in geen enkel opzicht storend, integendeel. Voor het overige komen ook de thema's onderwijs, parochiale geschiedenis en cultuur uitgebreid aan bod.

Zoals in de andere Meetjeslandse dorpsmonografieën vinden wij ook hier heel wat overzichtslijsten en samenvattende tabellen. Deze zijn vooral

illustratief aangewend en storen het verhaal niet. Want de auteur wil in de eerste plaats zijn verhaal kwijt en ook inzicht brengen in de gewone man die in het verleden te Kaprijke leefde. Dit is niet de makkelijkste weg die Roger Buyck heeft gekozen maar dankzij een uitgebreid en intensief bronnenonderzoek (vb. staten van goed) slaagt hij erin een aantal figuren of gebeurtenissen tot leven te brengen (vb. de intocht van Francois-Jozef de Schietere in 1744).

Deze geschiedenis van Kaprijke krijgt in vergelijking met de andere dorpsmonografieën een persoonlijke toets met een onderdeel over de militaire gebeurtenissen (1384-1794) en een stukje over migratie naar Amerika. Ook het gedeelte over herbergen te Kaprijke (Ancien régime), is bijzonder boeiend. Met betrekking tot dat onderwerp kapittelt de auteur in voetnoot overigens De Potter en Broeckaert. Dit bewijst enerzijds eens te meer de omzichtigheid waarmee de heemkundige of lokaalhistoricus het werk van beide heren moeten hanteren en geeft anderzijds ook aan dat Roger Buyck de Kaprijkse geschiedenis heeft gehaald waar ze te vinden is, namelijk in de bronnen. Dat hij die bronnen heeft overstegen, gesynthetiseerd in een verhaal en dat verhaal op zijn beurt geplaatst in de *grote* geschiedenis is de grote verdienste van dit werk. Kaprijke kan fier zijn op zijn geschiedenis, maar vooral op zijn geschiedschrijver.

P.L.

C. HEEMKUNDIG NIEUWS

De voorstelling van de *"Geschiedenis van Kaprijke"*.

Het Meetjesland wordt stilaan toonaangevend wat de lokale geschiedenis betreft. Niet alleen verschijnen en met de regelmaat van de klok historische en genealogische tijdschriften en jaarboeken – waaronder uiteraard Appeltjes van het Meetjesland – maar ook worden regelmatig meestal volumineuze geschiedenissen van gemeenten gepubliceerd. Het rijtje wordt stilaan indrukwekkend en werd in 1971 geopend door *De geschiedenis van Ertvelde* van onze betreurde voorzitter Achiel De Vos, een kanjer van 1078 bladzijden. Dit boek betekende een doorbraak. Na Ertvelde werden Aalter, Poeke, Bellem, Evergem, Eeklo en Waarschoot gepubliceerd, alles samen 9 dikke delen met honderden bladzijden geschiedenis.

De publicatiedrift voor dergelijke werken is er een beetje uit, iedereen weet hoeveel energie en doorzettingsvermogen het kost om in groep of op z'n eentje zo'n publicatie tot een goed einde te brengen. In Sleidinge is een werkgroep al een paar jaar bezig, en het eind is vooralsnog niet in zicht, maar er is hoop. En van ons bestuurslid, lic. Roger Buyck wisten we dat hij in stilte werkte aan zijn *magnum opus*, de Geschiedenis van Kaprijke. *Misschien eind 2002, begin 2003*, was steevast het antwoord. Tot we dan toch een uitnodiging kregen waarbij de voorstelling van *"Kaprijke. Van*

middeleeuwse stad tot hedendaags agrarisch dorp (1240-2000)" op zaterdag 21 december 2002 werd aangekondigd.

Het werd een stijlvolle voorstelling, zelfs burgemeester Wilfried Blondeel week daar niet van af. Meer zelfs: in zijn inleiding diepte hij zowaar een foto uit zijn KSA-tijd op waarop vanzelfsprekend ook Roger prijkte en waarover hij interessante herinneringen wist te vertellen. Professor Michel Baelde hield een uitgebreide laudatio waarin hij het voornamelijk had over de opgang van de Vlaamse geschiedschrijving in het algemeen en die van het Meetjesland in het bijzonder. Professor Baelde had het boek met meer dan gewone aandacht doorgenomen - Roger was immers een oud-leerling van hem – en na rijp beraad kreeg het werk een uitmuntend.

In zijn toespraak relativeerde de auteur de lof een beetje. *Ik heb mijn best gedaan*, zo zei hij. Wij menen dat hij meer dan zijn best heeft gedaan. Twintig jaar lang heeft hij aan "Kaprijke" gewerkt, twintig jaar her en der archieven doorworsteld, boeken opgezocht, kranten doorbladerd, mensen gesproken. Eigenlijk te veel voor een mens. We onthouden dat het op initiatief van oud-burgemeester Albert Windey is geweest dat Roger aan Kaprijke is begonnen en dat ook het huidige gemeentebestuur de uitgave van het boek en zijn omkadering hebben mogelijk gemaakt.

Een chique receptie, waarop vele Meetjeslanse heemkundigen en Kaprijkenaren nog even konden napraten bij een smakelijk hapje en een verfrissend drankje, sloot de plechtigheid af.

Het werk wordt elders in dit jaarboek besproken. We kunnen de auteur enkel maar feliciteren: zowel qua vormgeving als qua inhoud is het een prachtig boek geworden. Een parel aan de kroon van de Meetjeslandse geschiedschrijving en een werk dat iedere Kaprijkenaar beslist in huis moet hebben.

Tenslotte nog dit: niets is perfect op deze wereld, en neen, de schuld ligt niet bij Roger, maar door een jammerlijke vergissing ontbreekt pagina 486 in het boek. Iedere intekenaar en koper van het boek zal het ontbrekende blad worden bezorgd en het zal op eenvoudige wijze in het boek kunnen gekleefd worden. Inlichtingen daarover bij de auteur (zie bestuur *Appeltjes* achteraan in dit jaarboek).

H.N.

Ledenlijst

ERE-LEDEN (vanaf € 50,00)

De Maere-De Buysere Anna - Eeklo

STEUNENDE LEDEN
(vanaf € 25,00)

Audoor-Turkelboom Maria - Gent
Bauwens A.R. - Aardenburg (Nederland)
Bral Leo - Assebroek
Broeders van Liefde - Aalter
Camerlinckx Jean - Aalter
De Beir Patrick - Gent
De Boever Antoine - Eeklo
De Groote Paul - Gent
De Kraker Adrie - Axel (Nederland)
De Laere Simona - Lembeke
De Maertelaere A. - Drukkerij Aalter
De Meyere Carlos - Brugge
De Pauw-Goethals Nico - Eeklo
De Roo Johan - Maldegem
De Rycke-Cocquyt Johan Evergem
De Schepper André - Evergem
De Smet Gentiel - Deinze
De Sutter-Bauwens Magda - Eeklo
De Veusser Daniël - Zomergem
De Wulf Pierre - Aalter
Dobbelaere André - Lovendegem
Donck Jozef - Aalter
Goegebeur L. - Gent
Haek Marcel - Eeklo
Hollevoet Piet - Eeklo
Jacobs-Verbreyt - Waarschoot
Lamot-Stockman Christiaene - Niel
Laroy Eric - Lovendegem
Loontjens Alfons - Izegem
Roegiers Jan - Leuven
Ryserhove Lieve - Veurne
Stadsbestuur Eeklo
Strybol Jozef - Knokke-Heist
Strymes-De Neve R. - Sint-Laureins
Van Acker Johan - Lembeke
Van Damme François - Eeklo
Van Damme Lionel - Adegem
Van Hoecke Willy - Rotselaar
Van Passel Jacques - Aalter
Van Renterghem Andre - Evergem
Vereecke René - Maldegem
Verhaegen-Stockman Lode - De Pinte
Verleyen Philippe - Aalter
Vertenten Amedee - Eeklo
Vrielynck Jan - Deurle
Wijffels C.G. - Delft (Nederland)

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Gesticht in 1946 door dr. Elisabeth DHANENS, erevoorzitster (voorzitster 1951 - 1968), wijlen apotheker Prudent RYCKAERT (ondervoorzitter 1946-1968) en wijlen dr. Edmond TIELEMAN (voorzitter 1946-1951). Wijlen Achiel DE VOS fungeerde van 1948 tot 1977 als secretaris en was voorzitter van 1968 tot 1989. Wijlen Luc Stockman was voorzitter van 1989 tot 1999.

Het Bestuur

Voorzitter

Hugo NOTTEBOOM, Prins Boudewijnlaan 9B - 9991 Adegem - Tel. 050 71 29 12

Ondervoorzitter-redactiesecretaris

Filip BASTIAEN, Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter - Tel. 09 375 08 38 — e-mail: filip.bastiaen@aalter.be

Penningmeester-bibliothecaris

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. 09 377 43 24 — e-mail: desmet.wille@compaqnet.be

Leden

Roger BUYCK, Plein 66 - 9970 Kaprijke - Tel. 09 373 90 93
Peter LAROY, Brouwerijstraat 84 - 9880 Aalter - Tel. 09 375 14 86
Oskar LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke - Tel. 09 377 28 54
Walter NOTTEBOOM, Noordstraat 196 - 9990 Maldegem - Tel. 050 71 30 25
Wilfried STEEGHERS, Vurstjen 21 - 9940 Evergem
Paul VAN DE WOESTIJNE, Tieltsesteenweg 12 - 9900 Eeklo - Tel. 09 377 16 55

APPELTJES VAN HET MEETJESLAND

Jaarboek, sedert 1949 uitgegeven door het *Heemkundig Genootschap van het Meetjesland.*

Redactieraad/Recensiedienst

Redactiesecretaris: Filip BASTIAEN
Oostmolenstraat 216 - 9880 Aalter
e-mail: filip.bastiaen@aalter.be

Leden: Hugo Notteboom, Peter Laroy en Roger Buyck

Alle artikels dienen uiterlijk 31 oktober in het bezit te zijn van de redactiesecretaris, bij wie ook de auteursrichtlijnen te bekomen zijn.

Boeken ter bespreking aangeboden, worden op hetzelfde adres verwacht en worden nadien in de bibliotheek van het *Genootschap* ondergebracht.

Ruildienst

Erik DE SMET, Euromarktstraat 9 - 9900 Eeklo - Tel. 09 377 43 24
Bestellingen van vorige jaarboeken gebeuren op hetzelfde adres.

Nog beschikbare jaargangen

Nr.	Jaar	Nr.	Jaar	Nr.	Jaar
2	1950	26	1975*	41	1990
13	1962	27	1976	42	1991
17	1966*	28	1977	43	1992*
18	1967*	29	1978	44	1993
19	1968	30	1979*	45	1994
20	1969	31	1980	46	1995
21	1970*	32	1981	47	1996
22	1971	35	1984	48	1997
23	1972*	36	1985	49	1998
24	1973*	37	1986	52	2001
25	1974	38	1987		

* slechts enkele exemplaren

Lidmaatschap

Het lidmaatschap kost € 17,00 (+ eventueel € 3,25 voor het verzenden van het jaarboek; + € 5,00 voor het buitenland). Oudere jaarboeken zijn aan € 15,00 te bekomen.

Werkwijze:
- bestellen op hogervermeld ruiladres;
- of door storting op bankrekening 979-9544310-97 van het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland, p/a Euromarktstraat 9, 9900 Eeklo met vermelding "nieuw lid" of de gewenste jaarboeken.

BIJ ADRESVERANDERING

Gelieve dit tijdig door te geven aan de penningmeester. U bent dan zeker nog het jaarboek te ontvangen en het bespaart ons heel wat kosten. Gezien de wet op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer kunnen we moeilijk uw nieuw adres achterhalen.

Inhoudstafel

Arco Willeboordse	Oorlogh ende beroerte in aerdenburgh Een krijgs- en vestingbouwkundige geschiedenis van Aardenburg	5
Jozef Vandeveire	Volkse liederen in Ursel	37
Willy Braekman	Vermeende heks te Waterland-Oudeman voor het gerecht (1611-1612)	85
Hugo Notteboom	Het siege van de jacht in Maldegem	95
Erik De Smet	Het historisch kader van noordelijk Eeklo Een poging tot reconstructie	127
Albert Andries	Het wapenschild van Lovendegem	235
Peter Laroy	Debet Zijne Majesteit de Keizer van Duitsland De komst van de Duitse troepen te Aalter in oktober 1914	243
Wim De Clercq & Steven Mortier	Het oudste Meetjesland : recente onderzoeksresultaten van archeologische opgravingen in Eeklo en Aalter	257
Paul Van De Woestijne	De pers in het Meetjesland in de 19de en 20ste eeuw	285
Hugo Notteboom	Kerkelijke diensten in Assenede in 1715	337
Filip Bastiaen	Heemkundig repertorium 2002	341
	Kroniek	363

Verantwoordelijke uitgever:
Filip Bastiaen, Oostmolenstraat 216, 9880 Aalter

Dit jaarboek werd uitgegeven door het Heemkundig Genootschap van het Meetjesland en gedrukt bij VAN HOESTENBERGHE n.v., Boud. Lippensstraat 11, 9990 Maldegem.